

การศึกษาวิเคราะห์งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก
ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย

ปริญญานิพนธ์
ของ
อรุณี เจริญทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

745.512
07537
8.3

การศึกษาวิเคราะห์งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก
ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย

บทคัดย่อ
ของ
อรุณี เจริญทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2548

h 278 430

26 May 2548

อรุณี เจริญทรัพย์ (๒๕๔๘) การศึกษาวิเคราะห์งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัด
ภาคกลางของประเทศไทย ปริญญาโท ก.ศ.ม. (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะกรรมการควบคุม รองศาสตราจารย์ พงษ์ ศรีเศรษฐศิริ ,
รองศาสตราจารย์วราภรณ์รัตน์ ตั้งเจริญ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทงานประดับมุกในประเด็น
กระบวนการสร้างสรรค์ รูปแบบ ลวดลาย ผลงานประดับมุกในเขตภาคกลาง ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ กลุ่มช่างประดับมุกในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอ่างทอง กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานประดับ
มุก ช่างมุกจะเริ่มต้นด้วยการเตรียมหิน ซึ่งเป็นวัสดุโครงสร้าง จากการศึกษาพบหินโครงสร้างที่นิยมนำมา
ตกแต่งประดับมุกมากที่สุด คือ ไม้สัก หวาย และ ทองเหลือง ขึ้นต่อไป คือ การเตรียมเปลือกหอยสำหรับ
ประดับชิ้นงาน โดยแบ่งเปลือกหอย เป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ คือ เปลือกหอยน้ำจืด ได้แก่ เปลือก
หอยกาบ หรือ เปลือกหอยมุกน้ำจืด เปลือกหอยกาน้ำนั้น มักใช้ในการผสมผสานระหว่างเปลือกหอยน้ำทะเล
ซึ่งเปลือก ประเภทที่ ๒ ที่นิยมใช้ตกแต่ง คือ เปลือกหอยน้ำทะเล ที่นิยมใช้ในการตกแต่ง ประกอบด้วย
เปลือกหอยมุกไฟ เปลือกหอยอุด เปลือกหอยนมสาว เปลือกหอยเป่าฮือ หรือ เปลือกหอยร้อยรู เปลือกหอย
มุกจานหรือเปลือกหอยสองฝาชนิดที่ไข่มุก อีกทั้งมี ขั้นตอนในกระบวนการผลิต คือ การลอกลายและติด
ลายบนชิ้นงานที่จะนำมาตกแต่ง ตลอดจนขั้นตอนการถนอมลายประดับมุก ซึ่งในขั้นตอนนี้ ช่างมุกแต่ละจังหวัดมี
ส่วนผสมที่คล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันในวัตถุดิบและส่วนผสม จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของการถนอมลายและขัด
ตกแต่งลายด้วยกระดาษทราย ในขั้นตอนสุดท้ายคือการเคลือบเงาชิ้นงานประดับมุก สำหรับกลวิธีในการ
ประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง พบ ๓ กลวิธี คือ กลวิธีการถนอมลายประดับมุก กลวิธีการเขียนลายประดับ
มุก และกลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก อีกทั้งพบรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบในการตกแต่งงานประดับมุก คือ
รูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในเครื่องเรือน , รูปแบบของตกแต่งบ้าน , รูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับ
บุรุษและสตรี รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ) รูปแบบของที่ระลึกและ
ของใช้เบ็ดเตล็ด รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่พบมากที่สุด คือ รูปแบบของพระสงฆ์ โดยแบ่งเป็น ๓ หมวด คือ
เครื่องใช้ส่วนตัวสงฆ์ , เครื่องใช้ประจำวัด, เครื่องใช้ในพิธีกรรม ในการออกแบบลวดลายงานประดับมุก
ปัจจุบันช่างมุกนิยมทำการตกแต่งลวดลายเป็นลวดลายประดิษฐ์ หรือ (ลวดลายฉลุ) ลวดลายไทย เช่น ลาย
ก้านขด ลายกรวยเชิง และลวดลายประเภทยอดลายเลียนแบบธรรมชาติ ลวดลายเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดี
ชาดก ศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ และลวดลายเบ็ดเตล็ด อีกทั้งลวดลายตะวันตกและลวดลายตะวันออก หรือ
ลวดลายจีน สำหรับการถ่ายทอดความรู้การประดับมุก ช่างประดับมุกจะถ่ายทอดความรู้ให้กับ ลูก หลาน
ญาติ และคนรู้จักที่มีใจรักงานศิลปะการประดับมุก โดยให้เป็นลูกมือ ปฏิบัติ บอกกล่าว สังเกตการทำงานของ
ช่างที่มีความชำนาญ อีกทั้งได้ถ่ายทอดให้กับบุคคลภายนอกชุมชน ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เช่น กรม
ส่งเสริมอุตสาหกรรม และ ศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก(วิทยาลัยในวัง)

**AN ANALYSIS STUDY OF PEARL ACCESSORY AND HANDICRAFT
PRODUCTS IN THE CENTRAL REGION OF THAILAND**

**AN ABSTRACT
BY
ARUNEE CHAROENSUP**

**Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University
MAY 2005**

Arunee Charoensap (2005) *An Analysis Study of Pearl Inlaid Handicraft Products in the Central Region of Thailand* A Master's Thesis, M Ed , (Arts Education) Bangkok Graduate School, Srinakharinwirot University Advisor Committee Assoc Prof Pnt Suphasetsin Asso Prof Wannarat Tangchareon

The purpose of this research was aimed to study the arts and handicraft work in type of mother-of-pearl inlay wares on the issues of creation process, forms, designs and the work of mother-of-pearl inlay in the central region of Thailand The results of the study revealed as follows

The samples in this study consisted of the mother-of-pearl inlaid craftsmen in the central region, including Phra Nakhon Sri Ayutthaya Province, Chainat Province, Singburi Province and Angthong Province The work creation processes started by the mother-of-pearl inlaid craftsman preparing the structural materials The study found that the preferred model structures were teak, rattan and brass The next step was to prepare shells for mother-of-pearl inlaid The shells should be divided into 2 types fresh water shells such as clams or fresh water mother of pearl Such clams would be combined with sea shells Another kinds of shell mostly used for decoration was sea shell such as green turban, turban shell, Nile top shell, abalone or pearl shell dearl oyster and pelecypoda producind pearl In addition the step of production was to draw the patterns and sticking them on the shells, following by making the niello of the mother-of-pearl inlaid, of which the craftsmen of each province used the similar mixtures The difference would be in the raw materials and mixtures Then it would be the step of niello and polishing the patterns with sand paper The final step was to enamel the workpiece As for the techniques of mother-of-pearl inlaid of any provinces in the central region found in this study were 3 techniques, including the painting technique, drawing technique, and wood embedding patterns of decoration The forms of products found in retouching the work of mother-of-pearl inlaid consisted of utensils inside, the furniture, house decoration, ornaments for men and women, utensils for monks (of ritual and beliefs), souvenirs and miscellaneous utensils The form of product mostly found was the utensils for monks that could be categorized into 3 groups, including personal utensils for monks, utensils for the monasteries, and utensils used in ritual ceremonies At present the craftsmen mostly prefer the fabricated design (perforated design) and Thai design such as scroll design, fluted cone-shaped design and natural design, literature design, design made by relying on the stories of Lord Buddha (Jataka), religion and other kinds of belief for producing mother-of-pearl inlaid In addition there were miscellaneous designs, western and eastern designs or Chinese design As for the transferal of knowledge on mother-of-pearl inlay, The craftsmen would transfer the knowledge to their children, and relatives as well as those who love this kind of craftsmanship work, first by apprenticing them as their assistants and supervising their practice as well as to observe the skillful craftsmen They also transferred their knowledge to people outside the community, both in government sector and private sector, such as the Industrial Promotion Department and Non-formal Education Center and Kanchanaphisek Non-formal Education Center (Naiwang college)

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก
ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย

ของ
นางสาวอรุณี เจริญทรัพย์

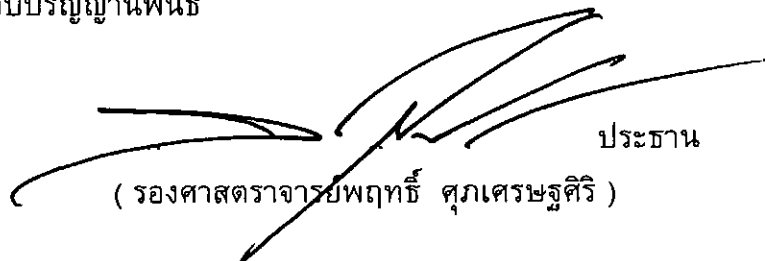
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

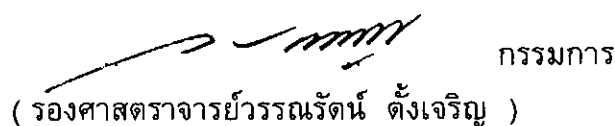
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่ 14 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

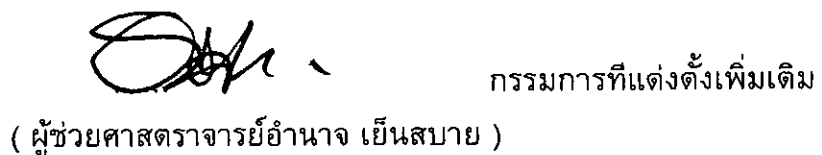
คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

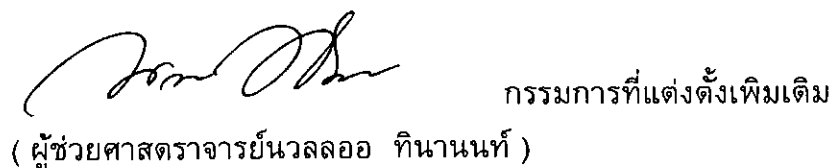
ประธาน
(รองศาสตราจารย์พฤษดิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

กรรมการ
(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นवलลอ ทินานนท์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญารื่อง การศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์อย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ ประธานที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการที่ปรึกษา ในการให้คำปรึกษา แนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ ม ร ว ภิญโญสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) และคณะอาจารย์ ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูล หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมูขางรัก(งานประดับมุก) และผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศิริ อรุโณทัย ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณคุณสนอง จันทรประสาท คุณสำเนียง พรหมสอง คุณจุมพล จันทรประสาท คุณสันติ และคุณสมทรง เจริญสุข คุณวิเชียร น้อยมาลา คุณจันทรา เจริญสุข คุณมานพ จันยะนัย คุณรำพึง จันยะนัย คุณศตพร จันยะนัย คุณไชยรงค์ รัญโพธิ์ คุณเสวย จันทรจิ๋ว คุณชูชาติ จิตรบันจง และคุณจักรกริช สุขสวัสดิ์ ที่ช่วยเหลือในการให้ข้อมูล และการถ่ายภาพกระบวนการผลิต รวมทั้งผลงานประดับมุก

สุดท้ายผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณย่ากิมเตียง คุณป้าเรณู คุณอาสมปอง เจริญทรัพย์ และบิดา มารดา ผู้วางพื้นฐานการศึกษาเบื้องต้น และการศึกษาขั้นสูงแก่ผู้วิจัย อีกทั้งให้กำลังใจ และกำลังใจทรัพย์ ขอขอบพระคุณคุณศรีชาย สมพร อีกทั้งสมาชิกในครอบครัว เพื่อนๆทุกคนที่เป็นกำลังจนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

อรุณี เจริญทรัพย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ	๑
ภูมิหลัง	๑
ความมุ่งหมายของการวิจัย	๔
ความสำคัญของการวิจัย	๔
ขอบเขตของการวิจัย	๔
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	๔
ตัวแปรที่ศึกษา	๔
นิยามศัพท์เฉพาะ	๕
๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
งานศิลปหัตถกรรม	๖
ความหมายของศิลปหัตถกรรม	๖
ภูมิปัญญาไทย	๗
จังหวัดในเขตภาคกลาง	๑๐
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๑
อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๒๗
อำเภอนครหลวง	๓๕
จังหวัดชัยนาท	๓๘
จังหวัดสิงห์บุรี	๔๔
อำเภพรหมบุรี	๔๘
จังหวัดอ่างทอง	๕๔
อำเภอแสวงหา	๕๘
งานประณีตศิลป์	๖๑
ความหมายของงานประณีตศิลป์	๖๑
วิวัฒนาการของงานประณีตศิลป์	๖๑
ชาวไทย	๖๕
วิวัฒนาการของชาวไทยในอดีต	๖๘
สมัยสุโขทัย	๖๘
สมัยอยุธยา	๗๐
สมัยรัตนโกสินทร์	๗๑
การสืบทอดของงานช่างศิลป์ไทย โรงเรียนผู้ใหญ่วะตำหนักสวนกุหลาบ(วิทยาลัยในวังชาย)๗๔	
กระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้ใหญ่วะตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย)	

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
๒ (ต่อ) หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมูช่างรัก	๗๗
ความเชื่อของชาวไทย	๘๒
งานเครื่องประดับมุก	๘๖
สมัยอยุธยา	๘๗
สมัยรัตนโกสินทร์	๘๙
ความเชื่อเกี่ยวกับมุก	๙๓
วัสดุและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก	๙๗
วัสดุโครงสร้าง	๙๗
การขึ้นหุ่น	๙๘
วัสดุที่ใช้เป็นหุ่นโครงสร้างในการผลิตเครื่องประดับมุก	๙๙
วัตถุดิบที่ใช้ในงานประดับมุก	๑๑๓
เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ในการทำงานประดับมุก	๑๑๔
กลวิธีและการทำเครื่องประดับมุก	๑๑๕
กลวิธีการประดับมุกแบบกมลาย	๑๑๕
กลวิธีการประดับมุกแบบฝ่งลาย	๑๑๖
วิธีการทำลายประดับมุกของช่างสมัยโบราณ	๑๑๗
วิธีการทำลายประดับมุกของช่างมุกสมัยปัจจุบัน	๑๑๘
รูปแบบของงานที่ตกแต่งเครื่องประดับมุก	๑๑๙
ลวดลายของเครื่องประดับมุกไทย	๑๓๐
วิวัฒนาการของลายไทย	๑๓๑
สมัยสุโขทัย	๑๓๓
สมัยอยุธยา	๑๓๔
สมัยรัตนโกสินทร์	๑๓๕
ลายไทยที่ได้รับอิทธิพลจีน	๑๓๖
ลายไทยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก	๑๓๖
ประเภทของลวดลายไทย	๑๓๖
๓ วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	๑๔๐
การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง	๑๔๐
การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๔๑
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๔๖
๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๔๗
วัสดุโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก	๑๔๘

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
๔ (ต่อ) ไม้	๑๔๙
ไม้เนื้ออ่อน	๑๔๙
ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง	๑๕๒
ไม้เนื้อแข็ง	๑๖๐
ไม้ไผ่	๑๖๗
หวาย	๑๖๙
ไม้อัด	๑๗๕
ดินเผา	๑๗๘
แก้ว	๑๘๒
โลหะ	๑๘๕
เหล็ก	๑๘๕
ทองเหลือง	๑๘๗
อลูมิเนียม	๑๙๓
พลาสติก	๑๙๗
วัตถุดิบที่ใช้ในงานประดับมุก	๒๐๑
เครื่องมือที่ใช้ในงานประดับมุก	๒๒๕
วิธีการทำงานประดับมุก	๒๕๗
กลวิธีการประดับมุกแบบถมลาย	๒๕๗
กลวิธีการประดับมุกแบบฝังลาย	๒๗๖
กลวิธีการประดับมุกแบบวาดลาย	๒๙๒
รูปแบบของการใช้งาน	๓๐๕
เครื่องใช้ภายในครัวเรือน	๓๐๗
ของตกแต่งบ้าน	๓๒๐
เครื่องประดับกายสำหรับบุรุษและสุภาพสตรี	๓๓๑
เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)	๓๓๘
ของใช้เบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก	๓๖๒
ลักษณะของลวดลาย	๓๗๐
ลวดลายประเภทลายประดิษฐ์	๓๗๐
ลวดลายประเภทลายประจำชาติ หรือ ลายไทย	๓๙๒
ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ	๔๑๔
ลวดลายพันธุ์พฤกษา	๔๑๔
ลวดลายภาพสัตว์	๔๑๘
ลวดลายประเภทเรื่องราวกับวรรณคดี ชาติ ศาสนาและความเชื่ออื่นๆ	๔๑๙
ลวดลายที่ได้จากเทวดาและมนุษย์	๔๑๙

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
๕ (ต่อ) ลวดลายภาพสัตว์ทั้งจตุบาทและทวิบาท	๔๒๔
ลวดลายเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ	๔๒๙
ลวดลายประเภท ลวดลายเกี่ยวกับราศีเกิด ๑๒ นักษัตร	๔๒๙
ลวดลายของจีน	๔๓๑
ลวดลายตะวันตก ลายไบโเทศตะวันตก	๔๓๖
ลวดลายประเภทเบ็ดเตล็ด	๔๔๑
 ๕ สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	 ๔๔๕
ความมุ่งหมายของการวิจัย	๔๔๕
ขอบเขตของการวิจัย	๔๔๕
วิธีการศึกษาค้นคว้า	๔๔๖
การเก็บรวบรวมข้อมูล	๔๔๗
การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๔๗
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	๔๔๘
อภิปรายผล	๔๕๗
ข้อเสนอแนะ	๔๕๙
ข้อเสนอแนะทั่วไป	๔๕๙
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	๔๖๐
 บรรณานุกรม	 ๔๖๑
 ภาคผนวก	 ๔๖๙
 ประวัติย่อผู้วิจัย	 ๔๙๙

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
๑ สรุปวัตถุประสงค์ในการทำงานระดับมุก	๒๑๘
๒ สรุปอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานระดับมุก	๒๔๖
๓ สรุปขั้นตอนกลวิธีการถนอมลายลงรักระดับมุก	๒๗๓
๔ สรุปขั้นตอนกลวิธีการฝังลายไม้ลงรักระดับมุก	๒๘๗
๕ สรุปขั้นตอนกลวิธีการวาดลายลงรักระดับมุก	๓๐๑

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
๑ ภาพแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๓
๒ ภาพแผนที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๘
๓ ภาพแผนที่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๖
๔ ภาพแผนที่จังหวัดชัยนาท	๔๐
๕ ภาพแผนที่จังหวัดสิงห์บุรี	๔๖
๖ ภาพแผนที่อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	๕๐
๗ ภาพแผนที่จังหวัดอ่างทอง	๕๔
๘ ภาพแผนที่อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง	๕๙
๙ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้ออ่อน	๑๕๐
๑๐ ภาพของตกแตงบ้าน ประเภทไม้เนื้ออ่อน	๑๕๑
๑๑ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ประเภทไม้เนื้ออ่อน	๑๕๑
๑๒ ภาพของตกแตงบ้าน ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๔
๑๓ ภาพของตกแตงบ้าน ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๕
๑๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ชันน้ำมันตร์ ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๕
๑๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ธรรมมาสน์ ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๖
๑๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ลูกหีบ ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๖
๑๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) บุษบกและโกศบรรจกระดูก ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๖
๑๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) อาสนะ ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๗
๑๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เข็มมณี ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๗
๒๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กรอบสัญญาบัตร ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๘
๒๑ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กี่ที่ชา ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๘
๒๒ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) หีบพระธรรม ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๘
๒๓ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ม้าหมู หรือ โต๊ะหมูปูชา ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๕๙
๒๔ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ประเภทไม้เนื้อปานกลาง	๑๖๐

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๒๕ ภาพเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้อแข็ง	๑๖๑
๒๖ ภาพเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้อแข็ง	๑๖๒
๒๗ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้อแข็ง	๑๖๓
๒๘ ภาพเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ ประเภทไม้เนื้อแข็ง	๑๖๓
๒๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (ตะลุมทรงกลม) ประเภทไม้เนื้อแข็ง	๑๖๓
๓๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ตาลปัตร	๑๖๔
๓๑ ภาพเครื่องประดับกาย สำหรับสุภาพสตรี ประเภทไม้ไผ่	๑๖๗
๓๒ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ขลุ่ย ไม้ไผ่รวก ประเภทไม้ไผ่	๑๖๘
๓๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ลัง ประเภทหวาย	๑๖๙
๓๔ ภาพเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษ ไม้ตะพุด หวาย	๑๗๐
๓๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ตะลุม ประเภทหวาย	๑๗๑
๓๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ พานแว่นฟ้า ประเภทหวาย	๑๗๑
๓๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เครื่องบูชา (ขันห้า) ประเภทหวาย	๑๗๒
๓๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เตียบ ประเภทหวาย	๑๗๒
๓๙ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก ชุดตะลุม ประเภทหวาย	๑๗๒
๔๐ ภาพการทำหุนตะลุม ประเภทหวายของจุมพล จันทรประสาท	๑๗๓
๔๑ ภาพของตกแต่งบ้าน กรอบรูปตั้งไม้ หุ่นโครงสร้างประเภทไม้อัด	๑๗๖
๔๒ ภาพของตกแต่งบ้าน กล้องใสกระดาดชำระ หุ่นโครงสร้างประเภทไม้อัด	๑๗๖
๔๓ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่ที่น้ำชา หุ่นโครงสร้างประเภทไม้อัด	๑๗๗
๔๔ ภาพของตกแต่งบ้าน กระถางดินเผาหุนโครงสร้างประเภทเครื่องปั้นดินเผา	๑๗๘
๔๕ ภาพของตกแต่งบ้าน จาน หุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องปั้นดินเผา	๑๗๙
๔๖ ภาพของตกแต่งบ้าน กระเบื้องหุนโครงสร้างประเภทเครื่องปั้นดินเผา	๑๗๙
๔๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ กระถางรูปหุนโครงสร้างประเภทเครื่องปั้นดินเผา	๑๗๙
๔๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับภายในครัวเรือน หุ่นโครงสร้างประเภทแก้ว	๑๘๔
๔๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับภายในครัวเรือน หุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องเหล็ก	๑๘๖
๕๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ บาตร) ประเภทเครื่องเหล็ก	๑๘๖
๕๑ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด หุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องเหล็ก	๑๘๗
๕๒ ภาพเครื่องใช้สำหรับภายในครัวเรือน ขันข้าว ประเภทเครื่องทองเหลือง	๑๘๘
๕๓ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทเครื่องทองเหลือง	๑๘๘
๕๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) พระพุทธรูป	๑๘๘
๕๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ขันน้ำมนต์	๑๘๙
๕๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) แจกันคู่	๑๙๐
๕๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เชิงเทียน	๑๙๑
๕๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ที่กรวดน้ำ	๑๙๑

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๕๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กระถางธูป	๑๙๒
๖๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) พาน	๑๙๓
๖๑ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)	๑๙๓
๖๒ ภาพเครื่องใช้ในครัวเรือน	๑๙๔
๖๓ ภาพเครื่องประดับสำหรับสตรี ประเภทอลูมิเนียม	๑๙๕
๖๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทพลาสติก	๑๙๘
๖๕ ภาพเครื่องประดับกายสำหรับสตรี รองเท้า	๑๙๘
๖๖ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทพลาสติก	๑๙๙
๖๗ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ปลูกยาตาม	๑๙๙
๖๘ ภาพเปลือกหอยมุกจาน (วงศ์ เอวิคูลิดี FAMILY AVICULIDAE)	๒๐๒
๖๙ ภาพเปลือกหอยโขงเขียว หรือ โข่งไฟ	๒๐๓
๗๐ ภาพเปลือกหอยอุดหรือ หอยนมสาว (วงศ์ไทรคิดี FAMILY TRACHIDAE)	๒๐๓
๗๑ ภาพเปลือกหอยเป่าฮือ หอยร้อยรู หรือหอยโขงทะเล	๒๐๔
๗๒ ภาพเปลือกหอยกาบหรือ หอยมุกน้ำจืด	๒๐๕
๗๓ ภาพเรซิน ๒๘๘	๒๐๖
๗๔ ภาพตัวเร่งสำหรับเรซิน	๒๐๖
๗๕ ภาพตัวเร่งสำหรับผสมสีโป๊ว และน้ำมันมะเกลือ สีฝุ่นดำ	๒๐๗
๗๖ ภาพตัวเร่ง (ATM Cream Handener with Elastic Filler)	๒๐๗
๗๗ ภาพสีพลาสติก	๒๐๘
๗๘ ภาพสีพลาสติกสีแดง	๒๐๙
๗๙ ภาพสีโป๊วรถยนต์	๒๐๙
๘๐ ภาพกาวลาเท็กซ์	๒๑๑
๘๑ ภาพกาวอีพ็อกซี่ A และ B (Epoxy)	๒๑๑
๘๒ ภาพกาวผงเวลวู้ด Wet wood	๒๑๒
๘๓ ภาพน้ำมันมะเกลือ หรือเมทิล แอลกอฮอล์	๒๑๓
๘๔ ภาพสีฝุ่นดำ	๒๑๓
๘๕ ภาพขี้เลื่อย	๒๑๔
๘๖ ภาพทินเนอร์ (หรือตัวทำละลาย)	๒๑๕
๘๗ ภาพสีแลคเกอร์	๒๑๖
๘๘ ภาพน้ำมันเคลือบแข็งพื้นไม้ ชนิดโพลียูรีเทน Pure Polyurethane	๒๑๖
๘๙ ภาพยูรีเทนทินเนอร์ (สำหรับผสมน้ำมันเคลือบแข็งโพลียูรีเทน)	๒๑๖
๙๐ ภาพน้ำยาแดง (ยาแดงใส่แผล)	๒๑๗
๙๑ ภาพปากการีตตังสีดำ	๒๒๕
๙๒ ภาพดินสอ	๒๒๖

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๙๓ ภาพกระต่ายไขว้รางแบบ	๒๒๖
๙๔ ภาพพูกัน	๒๒๗
๙๕ ภาพวงเวียน	๒๒๗
๙๖ ภาพไม้บรรทัด	๒๒๘
๙๗ ภาพตลับเมตร	๒๒๘
๙๘ ภาพฉากวัด (ฉากต่าย)	๒๒๙
๙๙ ภาพโต๊ะทำงานประดับมุก	๒๒๙
๑๐๐ ภาพเครื่องเจาะไม้	๒๓๐
๑๐๑ ภาพเครื่องเจียรไนเหล็ก	๒๓๐
๑๐๒ ภาพเลื่อยฉลุ	๒๓๑
๑๐๓ ภาพทั้งเหล็กรูปทรงกลม	๒๓๒
๑๐๔ ภาพตะไบแบบต่าง ๆ	๒๓๒
๑๐๕ ภาพตะไบ	๒๓๓
๑๐๖ ภาพคีม	๒๓๓
๑๐๗ ภาพคีมตัดลวด	๒๓๔
๑๐๘ ภาพเลื่อยไฟฟ้า (เลื่อยวงเดือน)	๒๓๔
๑๐๙ ภาพเครื่องขัดกระดาษทราย	๒๓๕
๑๑๐ ภาพเครื่องเจียรไน หรือหินกรongไฟฟ้า	๒๓๕
๑๑๑ ภาพเครื่องมือช่วยในการตีตลาย (แหวนสำหรับจับชิ้นงาน)	๒๓๖
๑๑๒ ภาพกระดาษทรายน้ำ	๒๓๖
๑๑๓ ภาพเครื่องขัดเงา	๒๓๗
๑๑๔ ภาพหินขัดเงา	๒๓๗
๑๑๕ ภาพหินขัดเงาสีขาว	๒๓๘
๑๑๖ ภาพหินขัดเงาสีเขียว	๒๓๘
๑๑๗ ภาพสวานไฟฟ้าตั้งโต๊ะ	๒๓๙
๑๑๘ ภาพเกรียง และพายไม้สำหรับสี	๒๓๙
๑๑๙ ภาพแผนผสมสีโป๊วรถยนต์ (รักเคมี) หรือกา	๒๔๐
๑๒๐ ภาพภาชนะที่ใช้ในการผสมสี	๒๔๐
๑๒๑ ภาพแปรง	๒๔๑
๑๒๒ ภาพผ้ารอง	๒๔๑
๑๒๓ ภาพเหล็กแรลาย	๒๔๒
๑๒๔ ภาพด้อน	๒๔๒
๑๒๕ ภาพภาชนะสำหรับเก็บลายฉลุ	๒๔๓
๑๒๖ ภาพกรรไกร	๒๔๓

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๑๒๗ ภาพลัทธิ	๒๔๓
๑๒๘ ภาพกระต่ายขาว	๒๔๔
๑๒๙ ภาพกระป๋องพลาสติก	๒๔๔
๑๓๐ ภาพสะพานมือ	๒๔๕
๑๓๑ ภาพแปรงลวด หรือ แปรงทองเหลือง	๒๔๕
๑๓๒ ภาพพัดลมดูดอากาศ	๒๔๕
๑๓๓ ภาพการเตรียมหุ่นโครงสร้างในการประดับมุก	๒๔๘
๑๓๔ ภาพการเตรียมเปลือกหอยที่จะนำมาประดับมุก	๒๔๘
๑๓๕ ภาพขัดหินปูนผิวนอกออก	๒๔๙
๑๓๖ ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก เพื่อที่จะใช้ประกอบงาน	๒๔๙
๑๓๗ ภาพการขัดแต่งชิ้นเปลือกหอย	๒๔๙
๑๓๘ ภาพการออกแบบลวดลาย รวมทั้งการแบ่งลายประดับมุก	๒๖๐
๑๓๙ ภาพการออกแบบลวดลาย และการวางลายบนภาชนะที่จะตกแต่ง	๒๖๐
๑๔๐ ภาพการประกอบลายบนกระต่าย	๒๖๑
๑๔๑ ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลายมุกเป็นชิ้นลาย	๒๖๑
๑๔๒ ภาพลายก้านเหี้ยด	๒๖๒
๑๔๓ ภาพลายพันม้า และลายเส้นลวด	๒๖๒
๑๔๔ ภาพลายชาย	๒๖๒
๑๔๕ ภาพลายแซม ก้านวงเดือน	๒๖๒
๑๔๖ ภาพลายแซม	๒๖๒
๑๔๗ ภาพลายหยดน้ำ	๒๖๒
๑๔๘ ภาพลายดอก	๒๖๒
๑๔๙ ภาพลายประจำยาม ลายใบ ลายเม็ดกลม ลายชาย	๒๖๒
๑๕๐ ภาพลายฉลุ ประเภทลายไทย	๒๖๓
๑๕๑ ภาพช่างขัดแต่งตัวลายมุกด้วยตะไบ และเครื่องขัดกระต่ายทราย	๒๖๓
๑๕๒ ภาพช่างมุกกำลังเดินเส้นแบ่งช่วงลาย	๒๖๔
๑๕๓ ภาพช่างประดับมุกติดลายบนตะลุม โดยใช้อุปกรณ์ช่วยในการจับชิ้นลาย	๒๖๔
๑๕๔ ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลายมุกลงบนตะลุม (ลายประดิษฐ์)	๒๖๔
๑๕๕ ภาพหุ่นตะลุมที่ทำการติดลายสมบูรณ์	๒๖๕
๑๕๖ ภาพลายฉลุ (ลายไทย)	๒๖๕
๑๕๗ ภาพการผสมระหว่างสีโปวอร์ต+สีฝุ่นดำ+ตัวเร่ง+น้ำมันมะเกลือ	๒๖๖
๑๕๘ ภาพการผสมตัวเร่งและสี โดยใช้เกรียงคนผสมบนแผ่นรอง	๒๖๖
๑๕๙ ภาพการถมลายด้วยรักเคมี หรือ สีโปว	๒๖๗
๑๖๐ ภาพผลงานที่ถมพื้นด้วยรักเคมี	๒๖๗

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๑๖๑ ภาพการผสมเรซินกับสียพลาสติก	๒๖๘
๑๖๒ ภาพการผสมเรซิน สียพลาสติก และตัวเร่ง	๒๖๘
๑๖๓ ภาพการเทส่วนผสมชั้นลាយ	๒๖๘
๑๖๔ ภาพการขัดด้วยเครื่องเจียรระไน	๒๖๙
๑๖๕ ภาพการขัดด้วยเครื่องเจียรระไน	๒๖๙
๑๖๖ ภาพการขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ	๒๗๐
๑๖๗ ภาพการขัดแต่งพื้นผิวงาน (เรซิน)	๒๗๐
๑๖๘ ภาพการขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ	๒๗๑
๑๖๙ ภาพการขัดเงาด้วยน้ำยาแดง	๒๗๑
๑๗๐ ภาพการขัดเงาด้วยน้ำยาขาว	๒๗๑
๑๗๑ ภาพการขัดเงาด้วยน้ำยาเขียว	๒๗๑
๑๗๒ ภาพการเคลือบผิวด้วยแลตเกอร์ หรือ ยูนิเทน ทินเนอร์	๒๗๒
๑๗๓ ภาพตะลุมที่เสร็จสมบูรณ์	๒๗๓
๑๗๔ ภาพการเตรียมหุ่นโครงสร้าง	๒๗๗
๑๗๕ ภาพการเตรียมเปลือก	๒๗๘
๑๗๖ ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก	๒๗๘
๑๗๗ ภาพการออกแบบลวดลาย	๒๗๙
๑๗๘ ภาพการออกแบบลวดลาย และการวางลายบนภาชนะที่จะตกแต่ง	๒๗๙
๑๗๙ ภาพการประกอบลายบนกระดาษ	๒๘๐
๑๘๐ ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลายมุกเป็นตัวลาย	๒๘๐
๑๘๑ ภาพช่างขัดแต่งชิ้นมุกด้วยเครื่องขัดกระดาษทราย	๒๘๑
๑๘๒ ภาพช่างประดับมุกกำลังเจาะลายไม้ตามแบบที่กำหนด	๒๘๑
๑๘๓ ภาพลายไม้ที่เจาะลายเรียบร้อยแล้ว	๒๘๒
๑๘๔ ภาพการผสมกาวอีพ็อกซี่ทู ตัว A และ ตัว B	๒๘๒
๑๘๕ ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลายมุก	๒๘๒
๑๘๖ ภาพลวดลายมุกที่ประดับลงบนชิ้นไม้	๒๘๓
๑๘๗ ภาพช่างประดับมุกติดลายไม้ระหว่างลูกหีบ	๒๘๓
๑๘๘ ภาพการอุดรอยไม้	๒๘๔
๑๘๙ ภาพการขัดแต่งชิ้นงานประดับมุก	๒๘๔
๑๙๐ ภาพผลงานฝังลายไม้ ที่ยังไม่ได้อ้อมสีไม้	๒๘๕
๑๙๑ ภาพงานไม้ฝังมุกที่สมบูรณ์	๒๘๖
๑๙๒ ภาพการเตรียมหุ่นโครงสร้าง	๒๘๖
๑๙๓ ภาพการเตรียมเปลือกหอยกาบ หรือ หอยมุกน้ำจืด	๒๙๓
๑๙๔ ภาพการเตรียมเปลือกหอยเป่าชื่อ	๒๙๓

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๑๙๕ ภาพขัดหินปูนผิวนอกออก	๒๙๕
๑๙๖ ภาพตัดแบ่งชั้นมุก	๒๙๕
๑๙๗ ภาพการขัดแต่งชั้นเพื่อใช้งาน	๒๙๕
๑๙๘ ภาพการออกแบบลวดลาย	๒๙๕
๑๙๙ ภาพช่างประดับกำลังฉลุลาย	๒๙๖
๒๐๐ ภาพช่างประดับกำลังฉลุลาย	๒๙๖
๒๐๑ ภาพช่างกำลังผสมน้ำยาเรซินเบอร์ ๒๘๘+สีพลาสติก+ตัวเร่ง	๒๙๖
๒๐๒ ภาพช่างกำลังคนให้น้ำยาส่วนผสมเป็นเนื้อเดียวกัน	๒๙๗
๒๐๓ ภาพช่างมุกเกลี่ยชิ้นงาน	๒๙๗
๒๐๔ ภาพชิ้นงานที่ถมน้ำยาเรียบร้อยแล้ว	๒๙๗
๒๐๕ ภาพขัดแต่งพื้นผิวงานประดับมุก	๒๙๘
๒๐๖ ภาพช่างกำลังร่างแบบ หรือลวดลายลงบนชิ้นงาน	๒๙๙
๒๐๗ ภาพช่างกำลังถนอมลายด้วยปากกาหมึกซึมสีดำ	๒๙๙
๒๐๘ ภาพช่างกำลังเคลือบเรซินกับชิ้นงานที่เขียนเสร็จแล้ว	๒๙๙
๒๐๙ ภาพเคลือบผิวด้วยยูริเทน ทินเนอร์	๓๐๐
๒๑๐ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ครก พร้อมไม้ตำพริก	๓๐๘
๒๑๑ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน กระปุกทรงกระบอก	๓๐๙
๒๑๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ลัง	๓๐๙
๒๑๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชามแก้วพร้อมฝาปิด	๓๑๐
๒๑๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ถาดแก้ว	๓๑๐
๒๑๕ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถแก้วพร้อมฝาปิด	๓๑๐
๒๑๖ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ขวดแก้ว	๓๑๑
๒๑๗ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ปิ่นโต	๓๑๑
๒๑๘ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ขันโตก	๓๑๒
๒๑๙ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ทัพพีตัวขาว และ ช้อนส้อม	๓๑๒
๒๒๐ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน จานรองแก้ว พร้อมฝาปิด	๓๑๓
๒๒๑ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน กล้องและหีบใส่ของรูปทรงต่าง ๆ	๓๑๔
๒๒๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ผอบใส่เครื่องหอม	๓๑๕
๒๒๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ตะลั่นซี่ผึ้งสีปาก	๓๑๕
๒๒๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถเครื่องแป้ง	๓๑๖
๒๒๕ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชุดเขียนหมาก	๓๑๖
๒๒๖ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เคียว	๓๑๘
๒๒๗ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ขวาน	๓๑๘
๒๒๘ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถใส่ข้าวพร้อมฝาปิด	๓๑๙

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๒๒๙ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชันข้าว ชันตักบาตร พร้อมทัพพีตักข้าว	๓๒๐
๒๓๐ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน (กรอบรูป)	๓๒๑
๒๓๑ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน (รูปแกะสลัก)	๓๒๓
๒๓๒ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน (โต๊ะ)	๓๒๓
๒๓๓ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน (กระป๋อง)	๓๒๔
๒๓๔ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน แจกันคู่	๓๒๕
๒๓๕ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน กล้องกระดามข้าวระ	๓๒๕
๒๓๖ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน กระถางดินเผา	๓๒๖
๒๓๗ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน นาฬิกาแขวน	๓๒๖
๒๓๘ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน มีดดาบ	๓๒๗
๒๓๙ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน มีดเหน็บ	๓๓๐
๒๔๐ ภาพเครื่องใช้สอยประเภทของตกแต่งบ้าน กริช	๓๓๐
๒๔๑ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับบุรุษ ไม้ตะพด	๓๓๒
๒๔๒ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับสตรี กระเป๋าดู	๓๓๓
๒๔๓ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับสตรี กำไล	๓๓๔
๒๔๔ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับบุรุษและสตรี หัวเข็มขัด	๓๓๕
๒๔๕ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับสตรี รองเท้า	๓๓๕
๒๔๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (เตียง)	๓๓๙
๒๔๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ตะลุ่ม	๓๔๐
๒๔๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ กิ๋กัชา	๓๔๒
๒๔๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ บาตร	๓๔๒
๒๕๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ พระพุทธรูป	๓๔๖
๒๕๑ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) อาสน์สงฆ์	๓๔๖
๒๕๒ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ธรรมาสน์	๓๔๖
๒๕๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) หีบใส่พระคัมภีร์	๓๔๖
๒๕๔ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)บุญบก	๓๔๗
๒๕๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ตาลปัตรและด้ามตาลปัตร	๓๔๘
๒๕๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)ลูกหีบ	๓๔๘
๒๕๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)โกศอัฐ	๓๔๙
๒๕๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)	

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
เต้ากรวดน้ำ	๓๔๙
๒๕๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กรอบสัญญาบัตร	๓๕๐
๒๖๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ผ้าห่ม หรือโต๊ะหมู่บูชา	๓๕๑
๒๖๑ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) แจกัน	๓๕๒
๒๖๒ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เชิงเทียน	๓๕๓
๒๖๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กระถางธูป	๓๕๓
๒๖๔ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)	๓๕๔
๒๖๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เข็มมณี	๓๕๔
๒๖๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ขันน้ำมนต์	๓๕๕
๒๖๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ขันห้า	๓๕๖
๒๖๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) พานแว่นฟ้า	๓๕๖
๒๖๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) พาน	๓๕๗
๒๗๐ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของเล่น(หมากรุก)	๓๖๓
๒๗๑ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของเล่น (หนังสติ๊ก)	๓๖๓
๒๗๒ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ชลูด	๓๖๓
๒๗๓ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ด้ามปิ่น	๓๖๔
๒๗๔ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ตะลุมเกาเล็กโซว์	๓๖๔
๒๗๕ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด	๓๖๔
๒๗๖ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของที่ระลึก	๓๖๕
๒๗๗ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของที่ระลึก	๓๖๕
๒๗๘ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของที่ระลึก	๓๖๖
๒๗๙ ภาพลักษณะของลวดลายประดิษฐ์	๓๗๑
๒๘๐ ภาพการเดินลายเส้น	๓๗๑
๒๘๑ ภาพการผูกลายประดิษฐ์	๓๗๑
๒๘๒ ภาพการสร้างลวดลาย เกลาย หรือไขว้กัน	๓๗๑
๒๘๓ ภาพการประดิษฐ์เป็นก้านลาย	๓๗๒
๒๘๔ ภาพลวดลายประดิษฐ์ที่สมบูรณ์	๓๗๒

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๒๘๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ ตำบไล้ผึง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๒
๒๘๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ ตำบประตูลัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๒
๒๘๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ ตำบหนองบึง อำเภนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๔
๒๘๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ ตำบหาดทาเสา อำเภเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๗๔
๒๘๙ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภแสวงหา จังหวัดอ่างทอง	๓๗๕
๒๙๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด ตำบไล้ผึง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๕
๒๙๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด ตำบประตูลัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๖
๒๙๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด ตำบหนองบึง อำเภนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๗
๒๙๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด ตำบหาดทาเสา อำเภเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๗๗
๒๙๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด ตำบลวังน้ำเย็น อำเภแสวงหา จังหวัดอ่างทอง	๓๗๘
๒๙๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านแยง ตำบไล้ผึง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๘
๒๙๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทก้านแยง ตำบประตูลัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๘
๒๙๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายมะลิเลื้อย ตำบไล้ผึง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๗๙
๒๙๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายมะลิเลื้อย ตำบประตูลัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๐
๒๙๙ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก ตำบประตูลัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๐
๓๐๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก ตำบหาดทาเสา อำเภเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๘๑
๓๐๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก ตำบบ้านแปง อำเภพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี	๓๘๑

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๓๐๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก ตำบลังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง	๓๘๒
๓๐๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๓
๓๐๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๔
๓๐๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๔
๓๐๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๘๔
๓๐๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๕
๓๐๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๖
๓๐๙ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๗
๓๑๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๘๘
๓๑๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๙
๓๑๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๘๙
๓๑๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓๙๐
๓๑๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๓๙๐
๓๑๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง ตำบลังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง	๓๙๑
๓๑๖ ภาพลักษณะของลวดลาย ที่เรียกว่า ลายชาดช่วง	๓๙๒
๓๑๗ ภาพลวดลายประจำชาติ หรือ ลายไทย (ลายหน้าสิงห์)	๓๙๒
๓๑๘ ภาพลายแข่งสิงห์	๓๙๓
๓๑๙ ภาพลายบัวคว่ำ และลายบัวหงาย	๓๙๔
๓๒๐ ภาพลายบัวหัวเสา หรือบัวปลายเสา	๓๙๔
๓๒๑ ภาพลายลวด	๓๙๕

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๓๒๒ ภาพลายพื้นยักษ์	๓๙๕
๓๒๓ ภาพลายกระจัง	๓๙๖
๓๒๔ ภาพลายประจายาม	๓๙๗
๓๒๕ ภาพลายประจายามก้ามปู	๓๙๗
๓๒๖ ภาพลายหน้ากระดาน	๓๙๘
๓๒๗ ภาพลายหน้ากระดานลูกโซ่	๓๙๘
๓๒๘ ภาพลายหน้ากระดานก้านไขว้ใบเทศ	๓๙๙
๓๒๙ ภาพลายหน้ากระดานก้านสลับ	๓๙๙
๓๓๐ ภาพลายหน้ากระดานลูกฟัก	๓๙๙
๓๓๑ ภาพลายหน้ากระดานลูกฟักก้ามปู	๔๐๐
๓๓๒ ภาพลายกาบพรหมศร	๔๐๐
๓๓๓ ภาพลายเกลียวนก	๔๐๑
๓๓๔ ภาพลายกนกสามตัว	๔๐๒
๓๓๕ ภาพกนกเปลว	๔๐๒
๓๓๖ ภาพลายกนกสามตัว	๔๐๓
๓๓๗ ภาพลายก้านขด	๔๐๓
๓๓๘ ภาพลายก้านขดกนกสามตัวยอดกลับ	๔๐๔
๓๓๙ ภาพลายพุ่ม	๔๐๕
๓๔๐ ภาพลายกรวยเชิง	๔๐๕
๓๔๑ ภาพลายผ้าทิพย์	๔๐๖
๓๔๒ ภาพลายรักร้อย	๔๐๗
๓๔๓ ภาพลายปีกค้างคาว หรือ ค้างคาว	๔๐๘
๓๔๔ ภาพลายเฟือง หรือ ลายเฟืองอุบะ	๔๐๘
๓๔๕ ภาพลายเครือ	๔๐๙
๓๔๖ ภาพลายดอกและใบ	๔๑๐
๓๔๗ ภาพลายก้านต่อดอก	๔๑๑
๓๔๘ ภาพลายกุดั่นดอกลอย	๔๑๑
๓๔๙ ภาพลายเสมา	๔๑๒
๓๕๐ ภาพลายดอกบัว	๔๑๔
๓๕๑ ภาพลายดอกโบตั๋น	๔๑๕
๓๕๒ ภาพลายดอกพุดตาน	
ตำบลงทองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๔๑๖
๓๕๓ ภาพลายดอกพุดตาน	
ตำบลดาดตาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๔๑๖

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
๓๕๔ ภาพลายดอกกุหลาบ	๔๑๗
๓๕๕ ภาพลายใบไม้	๔๑๘
๓๕๖ ภาพลายภาพสัตว์	
ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๔๑๙
๓๕๗ ภาพลายเทพนม	๔๒๐
๓๕๘ ภาพการประดิษฐ์ยอดเกาลาย	๔๒๑
๓๕๙ ภาพลายกินรี	๔๒๑
๓๖๐ ภาพลายกินรี กิन्नร	๔๒๑
๓๖๑ ภาพลายกินนรรำ	๔๒๒
๓๖๒ ภาพลายนางเงือก	๔๒๒
๓๖๓ ภาพลายนางมณีเมขลา	๔๒๓
๓๖๔ ภาพลายพระอินทร์โถมนางกลาอัจนา	๔๒๓
๓๖๕ ภาพลายรามสูรไล่ชิงแก้วนางมณีเมขลา	๔๒๓
๓๖๖ ภาพช้าง	๔๒๔
๓๖๗ ภาพครุฑ	๔๒๕
๓๖๘ ภาพคชปักษา	๔๒๕
๓๖๙ ภาพพญานาค	๔๒๖
๓๗๐ ภาพหงส์	๔๒๗
๓๗๑ ภาพกิลน	๔๒๘
๓๗๒ ภาพพระธรณีทำนง	๔๒๙
๓๗๓ ภาพลายสัตว์ ๑๒ นักษัตร	
ตำบลหนองบึง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๔๓๑
๓๗๔ ภาพลายสัตว์ ๑๒ นักษัตร	
ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท	๔๓๑
๓๗๕ ภาพลวดลายของโต๊ะเขียนลายลงรักประดับมุก	๔๓๒
๓๗๖ ภาพลวดลายของกระถางดินเผา	๔๓๒
๓๗๗ ภาพลวดลายมังกรและหงส์ในวงกลม	๔๓๓
๓๗๘ ภาพลวดลายของโต๊ะ	๔๓๔
๓๗๙ ภาพลวดลายนกแก้ว	๔๓๔
๓๘๐ ภาพลวดลายนกกระเรียน	๔๓๕
๓๘๑ ภาพลวดลายนกยูง	๔๓๕
๓๘๒ ภาพลวดลายนกเงือก	๔๓๖
๓๘๓ ภาพลวดลายใบเทศแบบฝรั่ง	๔๔๑
๓๘๔ ภาพลวดลายประเภทเบ็ดเตล็ด	๔๔๒

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

๓๘๕ ภาพลวดลาย ประเพณีลายเรขาคณิต

๔๔๓

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

ช่างเชี่ยวชาญเป็นงานช่าง
ช่วยสร้างช่วยสรรค์เป็นงานศิลป์
เป็นทิพย์เป็นไทยให้แผ่นดิน
ไม่สุดไม่เสร็จสืบวิญญาน
ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะสลัก
หล่อ ลึง หั่น รัก บู ปูน ประสาน
คือช่างสิบหมู่ผู้บันดาล
สายธารเส้นทางแห่งช่างไทย

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ศิลปหัตถกรรมไทยเป็นงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมไทยที่แตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิด รูปแบบ และ วัสดุที่ใช้ แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นไปเพื่อความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตมากกว่าสิ่งอื่น คือตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้น หัตถกรรมประเภทต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นไปตามถิ่นกำเนิด ซึ่งอาจจะมีรูปแบบวิธีการต่างกันไป ทั้งที่เป็นของสิ่งเดียวกัน ชนิดเดียวกัน ที่มีอยู่ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ก็อาจจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้จะเป็นไปตามคติความเชื่อ แบบแผนที่สืบทอดกันมาแต่โบราณตามวัฒนธรรมพื้นบ้าน เอกลักษณ์ที่สำคัญของหัตถกรรมไทย คือ สร้างขึ้นมาจากความบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมชาติ ความเป็นอยู่และความเชื่อทางชนบประเพณีแล้วนำมาถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของศิลปะ และสร้างรูปแบบขึ้นใหม่ จะคำนึงถึงประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนไปด้วย คุณค่าในด้านเนื้อหาสาระนั้น จะเห็นได้ว่า มรดกด้านศิลปวัฒนธรรมนั้นได้สะท้อนให้เห็นความนึกคิดและค่านิยมของคนแต่ละยุคสมัยออกมาในรูปของความงาม (ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ ๒๕๓๒ ๑๐)

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะผลิตงานหัตถกรรมขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก แต่ก็มิใช่งานหัตถกรรมจำนวนไม่น้อย ที่ผลิตงานหัตถกรรมให้มีลักษณะพิเศษตามความพอใจของตนสำหรับใช้สอยเอง หรือการชื่นชมของตนเอง งานหัตถกรรมลักษณะนี้จะผลิตขึ้นจำนวนน้อย เพื่อให้ได้คุณภาพสูงตามความพอใจของช่างหัตถกรรมไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิต ความเป็นอยู่ของไทยมาแต่โบราณ เพราะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คนทุกระดับ ตั้งแต่ชนชั้นสูงจนถึงสามัญชน ทั้งนี้ถ้ามองย้อนไปในอดีตแล้วจะเห็นว่า รูปแบบของการปกครอง ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทย เป็นองค์ประกอบและตัวกำหนดสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างงานศิลปหัตถกรรม โดยอาจจะแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ งาน

ศิลปหัตถกรรมชั้นสูง ที่สร้างขึ้นโดยช่างหลวง (Aristocratic Craft man) และงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่สร้างขึ้นโดยชาวบ้าน

จากหลักฐานที่ปรากฏในหนังสืออธิบายแผนทีกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบรรยายสถานที่ต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยา ผู้แต่งไม่ปรากฏนามเกิดในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่มาแต่งในกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ความปรากฏในหน้า ๓๑ ซึ่งเป็นตอนที่บรรยายถึงพระมหาปราสาทและพระตำหนักในกรุงศรีอยุธยาว่า “ มีโรงช่างทำมุกอยู่หน้าพระที่นั่งทรงปืน ” ซึ่งที่เครื่องยืนยันถึงความเจริญในการช่างศิลปประเภทนี้เป็นอย่างดีในสมัยกรุงศรีอยุธยา แสดงว่าช่างมุกได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี จนตั้งเป็นโรงมุกขึ้น และคงมีการผลิตเครื่องมุกออกมามาก แต่อาจทำถวายใช้ในราชสำนัก มิได้ทำเป็นอุตสาหกรรม(กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ๒๕๑๐ ๔)

งานศิลปหัตถกรรมชั้นสูงนั้นส่วนมากสร้างขึ้นอย่างประณีตด้วยฝีมือ “ช่างหลวง” โดยคัดเลือกมาจากช่างฝีมือดี เข้ารับราชการในกรมกองต่าง ๆ มีหน้าที่สร้างผลงานสนองพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ ดังมีหลักฐานปรากฏชื่อกรมช่างและช่างประเภทต่าง ๆ ในการปกครอง ในอดีตมีกฎหมายโบราณมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) โดยมีชื่อ “กรมช่างสิบหมู่” ในพระราชกำหนดบทพระอัยการ ซึ่งต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ชำระกฎหมายนี้ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง (ตราราชสีห์ คชสีห์ และตราบัวแก้ว) ในกฎหมายโบราณ ในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏชื่อช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างสนะ ช่างมุก ช่างเงิน ช่างหล่อ ซึ่งเป็นหลักฐานให้รู้ ช่างหลวงในอดีตมีช่างนานาประเภทมิใช่มีเพียงสิบหมู่ดังชื่อกรมในเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีลายพระหัตถ์ประทานพระยาอนุমানราชชนลงวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๙๙ ในหนังสือบันทึกความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๑ หน้า ๑๐-๑๑ มีความตอนหนึ่งว่า “ช่างสิบหมู่เป็นแต่ชื่อกรม ที่รวบรวมช่างได้มี ๑๐ หมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ว่าช่างในบ้านเมืองมีแต่ ๑๐ อย่างเท่านั้น” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ๒๕๓๒ ๑๔-๑๖)

กรมช่างสิบหมู่ ในสมัยอยุธยาเมื่อแรกจัดระเบียบงานแบ่งเป็นหมู่เหล่านี้กำหนดตามพระไอยการมาแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรนั้นไม่มีหลักฐานให้สืบทราบได้ จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระงานช่างประดับมุกเฟื่องฟูมากในเวลานั้น เหตุด้วยเป็นพระราชนิยม มีหลักฐานตัวอย่างเช่น บานประตูพระมณฑปที่พระพุทธบาทเมืองสระบุรี บานประตูพระอารามหลวงหลายแห่งในสมัยนั้นสอนทำประดับมุกโดยฝีมือช่างหลวงทั้งสิ้น งานช่างประดับมุกเป็นงานประณีตศิลป์ จึงได้รับการพิจารณาจัดตั้งขึ้นเป็นกรมหน้าร่วมอยู่ในกรมช่างสิบหมู่ โดยมีการจัดทำเนียบข้าราชการในกรมมีตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

ขุนพรหม	เจ้ากรมช่างมุก	นา ๓๐๐
หมื่นรจนา	ปลัดกรม	นา ๒๐๐
ช่างมุกเลว		นา ๕๐

งานช่างประดับมุก จัดเป็นงานประณีตศิลป์หรืองานมณฑนศิลป์ ที่ทำสำเร็จขึ้นด้วยกระบวนการช่างประดับมุก ซึ่งเรียกว่า “เครื่องประดับมุก” หรือเครื่องมุก ที่ทำขึ้นด้วยเปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่งเรียกกันตามภาษาช่างว่า “หอยมุก” นำมาตัดแบ่งเป็นชิ้นย่อยแล้วโกรกทำให้เป็นลวดลายแบบ

ต่าง ๆ นำมาประดับ ติดลงบนพื้นผิวภายนอกของ ศิลปภัณฑ์ เพื่อตกแต่งให้เกิดมีศิลปลักษณะ งาม พร้อมด้วยกระบวนการลดทอนแบบต่าง ๆ และสีสันทนของผิวชิ้นหอยมุกที่ได้รับการประดับตกแต่งขึ้น

ในสมัยอยุธยา มีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดตั้ง ตู้พระไตรปิฎกประดับมุกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีลวดลายกระหนกหางนาศ บานตู้ด้านซ้ายประดับเป็นภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ บานด้านขวาประดับเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณตู้ใบนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานว่า ตู้ประดับมุกใบนี้ตามลักษณะและลวดลายเป็นสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ประมาณ พศ ๒๒๔๖-๒๒๕๑ รองลงมาคงเป็นบานประตูมุกที่สร้างขึ้นในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศ (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓) ได้แก่ บานประตูพระวิหารวัดพระศรีมหาธาตุ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปราชสีห์ จังหวัดพิษณุโลก บานประตูพระวิหารวัดบรมพุทธาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งคูหน่าถูกตัดแปลงเป็นตู้พระไตรปิฎก เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร และอีกคูหนึ่งถูกนำมาเป็นบานประตูของหอยมุกเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (สนอสมภพ ภิรมย์ ๒๕๑๔ ไม่ปรากฏเลขที่หน้า)

สมัยรัตนโกสินทร์ มีการสร้างงานประดับมุกตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๑ คือสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้นเมื่อสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โปรดให้สร้างบานประตู บานหน้าต่างประดับมุกของพระอุโบสถ บานประตูพระมณฑป และเมื่อทรงบูรณะพระพุทธรูปบาท จังหวัดสระบุรี ทรงโปรดให้สร้างบานประตูประดับมุกประกอบพระมณฑปพระพุทธรูปเพื่อทดแทนของเดิมที่ถูกเพลิงไหม้ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จึงทรงโปรดให้สร้างบานประตูประดับมุกเป็นเรื่องราวเกียรติยศ ๔ ช่อง และแตกต่างไปจากลายมุกรุ่นเก่า ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งสร้างวัดราชบพิธฯ โปรดให้นำบานประตูและหน้าต่างประดับมุกเป็นลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาจากปราสาทพระเทพบิดร ซึ่งถูกไฟไหม้ มาประกอบเป็นบานประตูและหน้าต่างของพระอุโบสถวัดราชบพิธ นอกจากปลายประดับมุกบานประตู หน้าต่าง ก็มีภาชนะเครื่องใช้ประดับมุกประเภทต่าง ๆ โดยมีมือช่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๑๐๓-๑๐๔) จากหลักฐานแสดงถึงความเฟื่องฟูของงานช่างประดับมุก พิจารณาได้จากผลงานประดับมุกในงานศิลปกรรมชิ้นใหญ่ ๆ ที่สำคัญหลายชิ้นได้ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ๒๕๔๒ ๓๖) นอกจากนี้วิชาช่างมุกยังเคยสอนในโรงเรียนเพาะช่างเมื่อแรกตั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ๒๕๑๐ ๔)

วิชาช่างประดับมุกของไทย เป็นวิชาช่างศิลปยอดเยี่ยม มีบางประเทศที่ทำเครื่องมุกได้ เช่น จีน ญี่ปุ่น และญวน แต่วิธีทำไม่เหมือนวิธีของไทย เช่น โต๊ะหม่มมุก ที่จีนทำส่งเข้ามาขายภายในประเทศไทย ม้านั่ง โต๊ะเครื่องแป้ง กระຈกคั่นฉอง โต๊ะมุก กระຈกกลับแล กระบะรองบั้นน้ำชา กระบะใส่เครื่องงานนมัสการ จีนทำลวดลายแล้วแกะไม้ดำฝังลายมุกลงไป และแท้ที่จริงมุกที่จีนใช้ประดับเครื่องมุกก็ไม่ใช่อายต่างเดียวกับไทย แต่เป็นหอยชนิดหนึ่งซึ่งมีเปลือกแบน ๆ มีสีสนัวรรณะคล้ายสีมุก มุกของไทยมีสีสนัมันเลื่อม ช่างมุกของไทยใช้หอยมุกโดยเฉพาะ หอยมุกลักษณะตัวกลมคล้ายหอยโข่ง แต่ขนาดใหญ่มากกว่าจะเห็นตัวหอยมุกที่ช่างนำมาประดิษฐ์ (วรากร กันตามระ ๒๕๑๐ ๑๐)

การประดับมุกของไทยเป็นงานที่ทำได้ยาก กว่าจะเสร็จต้องใช้เวลาและความอดทนสาหะ พากเพียร และการที่ต้องใช้เวลาและมีฝีมือทำให้ราคาทั้งค่าแรงงานและค่าสิ่งของสูงขึ้นด้วย งานช่างศิลปกรรมแขนงนี้จึงค่อยเสื่อมลงตามลำดับ ในปัจจุบันยังคงมีช่างรุ่นเก่าที่สืบทอดวิชากันมาแต่บรรพ

บุรุษอยู่ไม่กี่คน และงานที่ช่างเหล่านี้ทำกันอยู่ก็มี ทำข้อฟ้า ประตุน้ำตางโบสถ์วิหาร ธรรมาสน์ ตู้พระไตรปิฎก หัวโขน เรือหงส์ โต๊ะหมู่บูชา เป็นส่วนใหญ่ การทำเครื่องมุกพร้อมประดับมุกอันเป็นศิลปกรรมของไทยที่รุ่งเรืองมาแต่โบราณ อาจเสื่อมสูญไปเสียหายไม่ได้รับการสนับสนุนเพียงพอ (วรากร กันตามระ ๒๕๑๐ ๒๔)

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก นับเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียด ประณีตรวมทั้งความสามารถอย่างสูง การออกแบบลวดลายที่เกิดจากความคิดของช่าง ให้สอดคล้องกับวัสดุและรูปแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านต่างๆ ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาภูมิปัญญาในด้านงานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในจังหวัดเขตภาคกลางอย่างจริงจัง ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการที่จะศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก รวมทั้งเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น ซึ่งแสดงออกตามวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นวิถีการสร้าง การเลือกสรรวัสดุ รูปแบบที่สอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น โดยอาศัยชิ้นงาน ในการตีความวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ และคติเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชนในถิ่นนั้นๆ โดยพิจารณาจากรูปทรง การออกแบบ โครงสร้าง ลวดลาย การใช้วัสดุ และเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในงานศิลปหัตถกรรมแต่ละชิ้นของแต่ละกลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมหรือชีวิต

ความมุ่งหมายของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาของช่างทำเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง
- ๒ เพื่อศึกษาขั้นตอนกระบวนการผลิตและคุณลักษณะของเครื่องประดับมุกรวมทั้งวิเคราะห์ประเภทลักษณะเฉพาะลวดลายงานเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาของช่างในด้านงานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลาง และวิธีการสร้างงาน ตลอดจนคุณลักษณะของเครื่องประดับมุก ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาการออกแบบ รูปแบบลวดลาย และงานด้านอื่น ๆ นอกจากนี้แล้วองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาศิลปะและศิลปศึกษา ตลอดจนวิชาศิลปะพื้นบ้านในสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม และยังก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของงาน ศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก อันแสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เครื่องประดับมุกที่ผลิตในเขตจังหวัดภาคกลาง ได้แก่

- ๑ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วย ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา,ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง
- ๒ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย ตำบลหาดทาส อำเภอเมือง
- ๓ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วย ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี
- ๔ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา

นิยามศัพท์เฉพาะ

งานเครื่องประดับมุก หมายถึง งานที่อาศัยฝีมือและความละเอียดอ่อน โดยการนำเอาเปลือกหอยบางชนิดที่มีคุณลักษณะพิเศษ คือมีความแวววาวสามารถสะท้อนแสง แล้วเกิดเป็นสีเหลืองเรืองรองต่างๆคล้ายสีรุ้ง คุณลักษณะของเปลือกหอย ภาษาช่างเรียกว่า มีไฟดี งานประดับมุกสามารถใช้ประดับตกแต่งพื้นผิวของชิ้นงานได้หลายลักษณะ เช่น หน้าตาของพระอุโบสถ วิหาร และพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง หรือประดับตกแต่งภาชนะใช้สอย เช่น พาน ตะลุ่ม เตียบ โต๊ะ ตู้ เติง

ศิลปหัตถกรรม หมายถึง กระบวนการผลิตด้วยมือโดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิต ประกอบกับฝีมือที่ประณีตและความชำนาญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อการใช้สอยตลอดจนมีความงดงาม ฉะนั้นงานหัตถกรรมบางอย่างจึงต้องใช้เวลาในการพัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรรวัสดุเพื่อให้สนองการใช้สอยได้สมบูรณ์

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยเรียงลำดับหัวข้อดังนี้

- ๑ ศิลปหัตถกรรมไทย
- ๒ จังหวัดในเขตภาคกลาง
- ๓ งานประณีตศิลป์
- ๔ ช่างไทย
- ๕ เครื่องประดับมุก
- ๖ ลวดลายเครื่องประดับมุก
- ๗ วัสดุและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก
- ๘ กลวิธีและวิธีการทำเครื่องประดับมุก

๑ ศิลปหัตถกรรมไทย

๑.๑ ความหมายของศิลปหัตถกรรมไทย

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๐ : ๗๘๓) ได้ให้ความหมายของคำต่าง ๆ ไว้ดังนี้

“ศิลป , ศิลป์ , ศิลปะ (สึนละปะ ล สึน , สึนละปะ) น หมายถึง การประดับฝีมือ ฝีมือทางการช่าง , การแสดงออกให้เห็นถึงอารมณ์สะท้อนใจ”

“หัตถ , หัตถ์ (หัด) น หมายถึง มือ”

“หัตถศิลป์ (หัดละสึน) น หมายถึง การช่างทำด้วยฝีมือ”

กรมวิชาการ (๒๕๔๐ : ๔๙) ได้ให้คำจำกัดความของคำตามพจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะว่า arts and crafts หมายถึง ศิลปะแห่งการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยมือ (หัตถกรรม) ซึ่งมักจะออกแบบในลักษณะประดับตกแต่ง และมักทำขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง งานหัตถกรรมมีหลายประเภท ซึ่งรวมถึงงานโลหะ งานไม้ งานจักสาน ถักทอ งานเย็บปัก และทำสิ่งของจากวัสดุประเภทพลาสติก อีกทั้งรวมถึงวิธีการต่าง ๆ เช่น การแกะสลัก การพิมพ์ การระบายสี งานศิลปหัตถกรรมเป็นวิชาที่สอนในโรงเรียนหรือเป็นกิจกรรมที่ทำเวลาที่พักนอนหรือใช้เป็นกิจกรรมในการนันทนาการ

หัตถกรรมตามความหมายของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (๒๕๒๗ : ๖) หมายถึง สิ่งที่สร้างด้วยฝีมือมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ รูปแบบของงานหัตถกรรมจะพัฒนาขึ้นจากความชำนาญของช่างและการปรับปรุงเพื่อให้สนองประโยชน์ใช้สอยให้ดียิ่งขึ้น

หัตถกรรมชาวบ้านตามความหมายของของประเทือง คล้ายสุวรรณ กล่าวว่า งานช่างหรืองานฝีมือชาวบ้าน ที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องมือใช้สอยภายในบ้าน ใช้เป็นสิ่งของสนองความเชื่อถือทางด้านประเพณี ศาสนา (จันทร์เพ็ญ ทรัพย์ประชาและคณะ ๒๕๔๔ : ๑๑)

ไพวัน คงกระพัน (๒๕๔๒ : ๒๖๒) กล่าวว่า งานศิลปหัตถกรรมจึงหมายถึง กระบวนการผลิตด้วยมือโดยใช้แรงงานเป็นปัจจัยในการผลิตประกอบกับ ฝีมือที่ประณีตและความชำนาญที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อการใช้สอยตลอดจนมีความงดงาม ฉะนั้นงาน

หัตถกรรมบางอย่างจึงต้องใช้เวลาในการพัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรรวัสดุเพื่อให้สนองการใช้สอยได้ สมบูรณ์เป็นเวลานานนับร้อยปี

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้ให้ความหมายของศิลปหัตถกรรมว่า เป็นงานหัตถกรรมที่สนองความ ประโยชน์สูงสุด และจากความเจตนาจัดในกรรมวิธีช่วยให้ช่างหรือผู้สร้างได้พัฒนางานหัตถกรรมให้สูงขึ้น ส่งผลให้งานหัตถกรรมมีความงาม และมีคุณค่าทาง ศิลปะเป็น การพัฒนางาน หัตถกรรม ไปสู่งาน ศิลปหัตถกรรม(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ๒๕๒๘ ๑๙)

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๓ (๒๕๓๒ ๖๒) ได้อธิบายความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังนี้

“หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นประยุกต์ศิลป์ หรือศิลปะที่มีประโยชน์ใช้สอยประเภทหนึ่ง ที่ชาวบ้าน ธรรมดาเป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นผู้สร้างเครื่องมือ ภาชนะ สำหรับใช้เองในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่อีกสองลักษณะ คือ งาน หัตถกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตน ในอีกระดับหนึ่งหรืออีกสังคมหนึ่ง คือ ชุน นาง ข้าราชการ และพระมหากษัตริย์ และลักษณะสุดท้ายก็คือ งานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อสนองความ เชื่อของตนในพิธีกรรมต่าง ๆ และในพระศาสนา”

กาญจน์ ภาคสุวรรณ และคณะ (๒๕๓๖ ๑) ได้อธิบายการนำศิลปะมาใช้ในการตกแต่ง ดังนี้ “ศิลปะการตกแต่ง จัดเป็นศิลปะประเภทหนึ่งในศิลปะประยุกต์ (Applied Art) ที่เป็นการประดิษฐ์ของ มนุษย์ โดยมุ่งเน้นในเรื่องของความงามควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย การนำศิลปะมาใช้ในการตกแต่ง ทำได้ตั้งแต่ขนาดเล็กที่เรียกว่า “จุลศิลป์” (Minor Decorative) จนถึงงานขนาดใหญ่ (Major Decorative Art) ศิลปะตกแต่งในงานขนาดเล็กนั้น จะเป็นงานตกแต่งสิ่งเล็กน้อยใกล้ตัวประเภทงานช่างต่าง ๆ ที่ใช้ ฝีมือ ตัวอย่างที่รู้จักกันดี คือ งานศิลปาชีพประเภทต่าง ๆ เช่น งานหัตถกรรม งานถักทอ งานเครื่องหนัง เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ส่วนงานศิลปะตกแต่งที่มีขนาดใหญ่เป็นงานนำศิลปะไปมีส่วนช่วยในงาน สถาปัตยกรรม โดยการตกแต่งทั้งภายในและภายนอก เช่น การตกแต่งที่อยู่อาศัย โบสถ์ วิหาร อาคาร ร้านค้า สวนสาธารณะ”

ศิลปะตกแต่งจะอยู่ในงานประเภทใดก็ตาม นอกจากจะเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์ในการใช้ สอยแล้วยังมีคุณค่าทางความงามที่เป็นส่วนแสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของชาติกับบ้านเมืองด้วย จาก การศึกษาจัดได้ว่าเครื่องประดับมุก เป็นงานศิลปหัตถกรรม ประเภทหนึ่งที่เกิดจากการใช้เปลือกหอยมุก มาฉลุเป็นชิ้นเล็กๆประดับลงภาชนะ โดยมีรักเป็นตัวเชื่อมให้มุกฝังตัวอยู่บนผิวภาชนะหรือวัตถุที่ ต้องการประดับ งานชนิดนี้ต้องใช้ความละเอียดประณีตและความสามารถสูง รวมทั้งลวดลายที่เกิดจาก ความคิดของช่างไทย มุ่งเนรมิตความงามขึ้นให้สอดคล้องกับวัสดุและรูปแบบของสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อ ประโยชน์ใช้สอยในด้านต่างๆให้มีความงดงาม มีสุนทรีย์ภาพแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆนั้น เทากับเป็นการเพิ่ม คุณค่าและความน่าใช้เข้าไปด้วย เพราะนอกจากนี้งานศิลปหัตถกรรมยังสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งสั่งสมกันเป็นเวลายาวนานนับร้อยปี ภูมิปัญญานี้ไม่ใช่ความเป็นสิ่งที่สูง เพราะ ได้ผ่านการกลั่นกรอง สะสมมาแต่อดีตได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์กับการใช้สอย สอดคล้องกับวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมท้องถิ่น

๑.๒ ภูมิปัญญาไทย

นักวิชาการ และผู้ทรงความรู้ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยอย่างหลากหลาย ทั้งความหมายที่กว้าง และความหมายที่แคบและค้นคว้าได้นำความหมายของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ได้ ดังนี้

นันทสาร สีสลับ และคณะ (ม ป ป) ได้ศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวม ได้ดังนี้ คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

ปรีชา อุยตระกูล กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนตัวที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน และในส่วนตัวที่เป็นของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะทำให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน(จันทร์เพ็ญ ทรัพย์ประชาและคณะ ๒๕๔๔ ๑๖)

“ภูมิปัญญายังหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การนำควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสาน กระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผมาทำเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินกระทามาขยี้หน้าตมให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าเป็นภูมิปัญญาทั้งสิ้น (ธวัช บุญโททก ๒๕๓๑ ๔๐-๔๒)

เสรี พงศ์พิศ (๒๕๓๖ ๓๓)อธิบายว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทย ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกันแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมรวมเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ไขปัญหาของการดำรงชีวิต

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ (๒๕๓๘ ๖) ได้อธิบายภูมิปัญญาไทยว่า เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยืนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชชาติพันธ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหา ได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนั้น มิได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยน เลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาโดยตรงจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

แนวความคิดของสารคดี “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการตีความหมายอย่างลึกซึ้งให้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด แสดงถึงความมีภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่ง ที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ทั้งยังมีคุณค่างดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏคุณค่าเด่นชัด และนาหวงแหน เมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่างศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย(จันทร์เพ็ญ ทรัพย์ประชาและคณะ ๒๕๔๔ ๑๘)

ประเวศ วะสี ได้อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสม การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลา ยาวนานมีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาแบบที่โรงเรียน ฉะนั้นวิชาที่ เกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้ยากับการศึกษาวัฒนธรรมจะผสมกลมกลืน เชื่อมโยงกันไปหมด(มะลิฉัตร เอื้ออาพันธ์ ๒๕๔๕ ๖๓)

สามารถ จันทรบุรุษ (๒๕๓๓ ๓๕) แสดงทัศนะไว้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาในการแก้ไขปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่น อย่างสมสมัย

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๙ (๒๕๓๕ ๒๔๕)อธิบายไว้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจาก ประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้องและ ผู้มีความรู้ในชุมชน

ออแลนโด (Orlando Fals Borda ๑๙๙๘ ๒๓) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือ และได้เขียนอธิบายไว้ว่า ศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้าน ความรู้ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นเป็น ความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้ารหัสเก็บไว้แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญ ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิต อยู่รอดสร้างสรรค์ การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน เป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าศตวรรษ แล้วเป็น โครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุและมีผลในตัวเอง(จันทรเพ็ญ ทรัพย์ประชาและคณะ ๒๕๔๔ ๑๙)

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (ม ป ป) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิ ปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถที่ชาวบ้านสั่งสมสืบทอดกันมาอันเป็น ศักยภาพหรือความสามารถที่ใช้แก้ไขปัญา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ ที่จรรโลง ชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (ม ป ป) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิ ปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่าน กระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญหาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชา ต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัว ในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มี อยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวเองของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จัก กัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

จากการศึกษาการกำหนดสาขา หรือประเภทภูมิปัญญาไทย พบว่ามีกำหนดยาชาภูมิ ปัญญาไทยอย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่หน่วยงาน องค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมา กำหนด สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ขอเสนอแนวคิดแบบกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

เสรี พงศ์พิม (๒๕๓๖ ๑๓) ได้แบ่งภูมิปัญญาของไทยเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับชาติ และระดับ ท้องถิ่น

๑ ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีต การเสียเอกราช การสร้างเสริมความศิวิไลซ์ให้กับชาติตราบนานเท่านาน เช่น กรณีการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวรมหาราช การป้องกันตนเองไม่ให้เกิดเป็นเมืองขึ้นสมัยยุคล่าอาณานิคม เป็นต้น

๒ ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาของชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นเป็นพื้นความรู้ของชาวบ้านในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง หรือสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนาน ของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งได้ใช้ชีวิตถาวรที่ในป่าเขา น้ำ ป่า ฟ้า ดิน หญา สัตว์ป่า พืช แมลง และธรรมชาติรอบตัวเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของพวกเขา

สามารถ จันทรสุรีย์ (๒๕๓๖ :๗๖) ได้อธิบายภูมิปัญญาชาวบ้านใน ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม และลักษณะที่เป็นรูปธรรม

๑ ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ซึ่งเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

๒ ภูมิปัญญาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ (๒๕๓๙ :๑๕) วิจัยเรื่องภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยในโครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มสธ ได้กำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญา ๔ ลักษณะ คือ

๑ ความเชื่อ โลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เห็นธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

๒ วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม และกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

๓ ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลยระหว่างภูมิภาค

๔ กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้การศึกษาอบรม และการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของตนด้วย

จากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญา จะเห็นได้ว่า การประดิษฐ์เครื่องประดับมุกเป็นกระบวนการคิด การถ่ายทอด อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการประดิษฐ์ลวดลายเครื่องประดับมุกนั้นได้เลียนแบบงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ลายไทย ที่เกิดจากภูมิปัญญาไทยของบรรพชนไทยในอดีตได้สร้างสรรค์เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ยังคงมีหลักฐานร่องรอยปรากฏไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในความเจริญรุ่งเรืองกลายเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการศึกษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่เป็นแนวทางในการศึกษาของอนุชนรุ่นต่อมา ตลอดจนสร้างความภาคภูมิใจและเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของไทยไป

๒ จังหวัดในเขตภาคกลาง

๒.๑ สภาพภูมิศาสตร์

ภาคกลางครอบคลุมพื้นที่ ๒๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง สระบุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร นครนายก นครปฐม สมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม

ภาคกลางตั้งอยู่ตรงกลางของประเทศล้อมรอบด้วยภาคต่าง ๆ และอ่าวไทย ลักษณะภูมิประเทศของภาคกลาง นอกจากบริเวณขอบรอบนอกซึ่งประกอบด้วยแนวเขา ลาดเขาที่เกิดจากการสักร่อน และเนินตะกอนรูปพัดที่เกิดจากการทับถมของธารน้ำที่ไหลจากที่สูงแล้ว ส่วนที่เหลือซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาค เป็นที่ราบซึ่งเกิดจากการทับถมตะกอนของธารน้ำทั้งสิ้น

พื้นที่ราบภาคกลางแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนบนอยู่ในตอนล่างของลุ่มแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน มีหุบเขาแดงเป็นบริเวณที่ธารน้ำเริ่มสอบเข้าหากัน จนถึงจุดที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านบรรจบกันที่จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนล่างเรียกว่าที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จัดเป็นที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมที่กว้างใหญ่อันเกิดจากการทับถมของแม่น้ำสาขาต่าง ๆ ได้แก่ แม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำน้อย แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำนครนายก และแม่น้ำบางปะกง (คณะอนุกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ๒๕๓๙ : ๒๙๙)

๒ ๑ ๑ สภาพภูมิศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของชาวไทยภาคกลาง

จากสภาพภูมิศาสตร์ ภาคกลางจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสม ในการเพาะปลูกจนได้ชื่อว่า อูข้าวอุน้ำของประเทศ นอกเหนือจากอาชีพทำนาแล้ว ชาวไทยยังประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นรายได้เสริมตามความต้องการของสังคม เช่น ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชผัก ผลไม้ เครื่องเทศ และไม้ดอกไม้ประดับ บริเวณชายฝั่งทะเลก็ทำการประมงน้ำเค็ม ต่อมาก็จะพัฒนาเป็นการเลี้ยงและเพาะพันธุ์ปลาในกระชังริมฝั่ง ทานากุ้ง ฟาร์มหอย เพื่อขยายปริมาณผลผลิตรวดเร็วขึ้น สัตว์น้ำที่จับได้นอกจากขายสด ๆ แล้ว ก็ถนอมไว้เป็นอาหารที่เก็บกินได้นาน ๆ ชาวบ้านที่มี ผลผลิตสวนเกินจะนำพืชผลไปขายสดหาบ ออกไปขายในตลาดหรือในชุมชนใกล้เคียง คนที่อยู่ติดแม่น้ำลำคลองก็พายเรือไปค้าขายในปัจจุบันมีลักษณะเช่นนี้น้อยลง จนถึงกับต้องอนุรักษ์ไว้ในบางท้องที่เรียกว่า ตลาดน้ำ คนไทยเชื้อสายจีนนิยมการตั้งเป็นร้านค้าตามชุมชนต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่เป็นท่าเลการตั้งถิ่นฐานของคนจีนเป็นจำนวนมากก็ขยายตัวในทางค้าขาย จนรุ่งเรืองมากเช่นที่สำเพ็ง ยาวราช จนเรียกว่าเป็น China Town ของกรุงเทพฯ ตลอดจนผลผลิตทางการเกษตรกรหลายชนิดนำมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค นับตั้งแต่การผลิตแบบอุตสาหกรรมในครอบครัว จนต่อมาพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ จากการขยายตัวของการอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้าในภาคกลางเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเป็นจำนวนมากเดินทางเข้าสู่ตัวเมือง เพื่อมาเป็นแรงงานในธุรกิจเหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาขาดแรงงานเกษตรกรรมในชนบท เกิดปัญหาชุมชนแออัดและปัญหาสังคมอื่น ๆ ในเมืองใหญ่ ๆ และในหลายกรณีการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมก็ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะในแหล่งน้ำธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมอีกมาก วิถีชีวิตของชาวไทยภาคกลางได้ขยายฐานทางเศรษฐกิจออกไปจากภาคเกษตรกรรม การหัตถกรรม การค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ มีการนำความรู้ใหม่เข้ามาช่วยในชีวิตประจำวัน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมในที่สุด อาชีพของคนในภาคกลางจึงมีหลากหลายกว่าภาคอื่น ๆ และอาชีพเหล่านี้อาศัยการลงทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

๒ ๑ ๒ การตั้งถิ่นฐานและชาติพันธุ์

หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่า ภาคกลางมีการตั้งถิ่นฐานสืบต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากนั้นยรรยงรอยและหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมหลายกลุ่ม ซึ่งมีการสืบทอดวัฒนธรรมบางส่วนกันบ้าง ได้แก่ อารยธรรมทวารวดี อารยธรรมสุโขทัย อารยธรรมอยุธยา-ธนบุรี ตลอดจนถึงอารยธรรมรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุที่อาณาจักรของกลุ่มชนเหล่านี้มีการติดต่อกับกลุ่มชนอื่นที่มีวัฒนธรรมต่างออกไปโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จึงเป็นเหตุให้ชาวไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาด้วย ภาคกลางจึงกลายเป็นชุมชนที่มีประชากรหนาแน่นตลอดมา โดยเฉพาะในราชธานี บางบริเวณอยู่กันอย่างแออัด ประชากรเหล่านี้ประกอบด้วยชนชาติไทยเป็นส่วนใหญ่ มีคนเชื้อชาติอื่นอีกหลายเชื้อชาติปะปนอยู่ ทั้งชนเชื้อชาติอื่นและแม่แลชนชาติไทยเองซึ่งมีหลายกลุ่มต่างก็มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมคนละอย่าง อย่างไรก็ตามชาติทุกกลุ่มต่างก็สามารถใช้ชีวิตรวมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขและผสมผสานวัฒนธรรมที่หลากหลายได้อย่างกลมกลืน และมีวิถีชีวิตที่เป็นปึกแผ่นอย่างยิ่งของประเทศ

๒ ๑ ๓ องค์ประกอบทางวัฒนธรรม

วิถีชีวิตอันอุดมสมบูรณ์ทำให้กลุ่มชนเหล่านี้สร้างสรรค์สิ่งดีงามขึ้นมาใช้สอยในวิถีชีวิตให้สมบูรณ์ขึ้นจากความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต แทนที่จะให้สิ่งแวดล้อมเป็นสวนกำหนดวิถีชีวิต กลับสามารถนำปัจจัยเด่น ๆ จากสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่นั้นมาพัฒนาขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรม ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมก็คือ ตลอดช่วงเวลา ๗๐๐ กว่าปี ภาคกลางเป็นที่ตั้งของราชธานี จึงอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยโดยรวมด้วย กล่าวคือ เป็นศูนย์กลางของการปกครอง การค้า การคมนาคม ฯลฯ ภาคกลางจึงเป็นที่ไหลรวมมาชุมนุมและสร้างสรรค์กันระหว่างกลุ่มชนจากหลายท้องถื่นหลายวัฒนธรรม ทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่กันและกัน อนึ่ง ในราชธานีเป็นที่ประทับของประมุขของราชอาณาจักร คือ พ่อเมืองและพระมหากษัตริย์ตลอดมาเช่นเดียวกัน ด้วยความยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ คนไทยก็ได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมและศิลปะเป็นพิเศษด้วยความศรัทธาอย่างจริงจังนอกจากนั้นภาคกลางยังเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา การศึกษาและศิลปะอีกด้วย งานศิลปะและวัฒนธรรมที่ดีงามสร้างขึ้นด้วยความมุ่งมั่นศรัทธาที่มีต่อศาสนา จึงมองเห็นอยู่โดยทั่วไปทั้งในระดับชาวบ้านและระดับฝีมือที่ประณีตละเอียดอ่อนได้รับการขัดเกลามาเป็นอย่างดีแล้ว

๒ ๑ ๔ วัฒนธรรมทางวัตถุหรือรูปธรรม

๒ ๑ ๔ ๑ บ้านเรือน

บ้านเรือนในภาคกลางมีลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศและลักษณะภูมิประเทศอย่างเห็นได้ชัด ภาคกลางอยู่ที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองหลายสาย ฝนตกชุกและอากาศร้อน คนไทยจึงปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนเพื่อให้อาศัยอยู่ได้อย่างสบายโดยเลือกวัสดุและรูปแบบให้เหมาะสม ที่อยู่อาศัยประเภทหนึ่งคือเรือนเครื่องผูก หรือกระท่อม ยกพื้นสูงให้พ้นจากน้ำท่วมน้ำหลากซึ่งมีอยู่ประจำทุกปี และยังทำให้ลมพัดโกรกผานได้ทุน แก้ปัญหาความอับชื้นได้อีกด้วย ในยามน้ำลดพื้นที่สวนได้ทุนยังใช้เป็นที่พักผ่อน ทำงานหัตถกรรมในยามว่าง ใช้เก็บสิ่งของเครื่องใช้ และใช้กันเป็นคอกสัตว์เลี้ยงได้ สวนผาและหลังคามุงด้วยไม้หรือใบไม้ประเภทไม้ไผ่ จาก หญ้า ใบตาล ใบตองตึง ฯลฯ ในภูมิประเทศที่มีแม่น้ำลำคลองมาก นอกจากชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ เรียกว่า เรือนแพ เรือนแพมักสร้างด้วยไม้เป็นเรือนหลังคาแผ่ชานนกันกับสวนน้ำ หลังนอกมีฝาปิดเปิดหรือทาเป็นประตูเปิดสู่ลำน้ำเพื่อใช้เป็นร้านค้า หรือใช้สอยอย่างอื่นหลังในใช้เป็นที่พักผ่อนและที่นอน สวนด้านหลังเป็นครัวซึ่งมีขนาดย่อมลงมา เรือนทั้งหมดนี้มีแพรองรับอยู่ด้านล่าง แพมี ๒ ชนิด คือ แพลูกบวบ ทาด้วยไม้ไผ่ผูกรวมกัน และแพโป๊ะ ทำด้วยไม้จริง ผู้ที่พอมอัน

จะกินขึ้นมาพักอยู่ในเรือนอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า เรือนเครื่องลับ หรือเรียกว่า เรือนฝากระดาน มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง เช่นเดียวกับ โครงสร้างของเรือนทำด้วยไม้จริงหรือไม้แกน กุมกันเข้าเป็นตัว เรือนด้วยวิธีเข้าปากไม้ กล่าวคือ บากตัวไม้แต่ละชิ้นเป็นปาก แล้วนำมาลับหรือสอดเข้าในปากให้ต่อกันสนิท ตรึงให้แน่นด้วยลิ่ม สลัก หรือลูกประลัก ฝาและพื้นทำด้วยแผ่นกระดาน ฝาเรือนนั้นทำเป็นแผงและมีวิธีเรียงไม้ต่างกันซึ่งเรียกชื่อต่างกัน เช่น ฝาสำรวจ ฝาลูกฟัก ฝาประกน ฯลฯ รูปทรงของเรือนทำเป็นทรงกลม กล่าวคือ ส่วนฐานของเรือนจะกว้างกว่าส่วนบนเมื่อตั้งเสาเรือนขึ้นไปก็จะวางให้เอนสอบเข้าหากันเล็กน้อย ฝาเรือนซึ่งทำเป็นแผงไว้ นำมาพิกกันเข้า ยึดไว้ด้วยกรอบไม้ วิธีนี้จะสามารถค้ำจุนตัวเรือนให้ทรงตัวอยู่ได้มั่นคงขึ้น และสามารถถายน้ำหนักจากส่วนโครงหลังคาได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้มีสัดส่วนรูปทรงงดงามขึ้นอีกด้วย ส่วนหลังคาของเรือนเครื่องลับทำเป็นทรงจั่วสูง มุงด้วยแฝก จากกระเบื้องไม้หรือกระเบื้องดินเผา หลังคาเรือนไทยภาคกลางมักทำทรงให้สูงและมีความลาดชันมาก เพื่อให้หน้าฝนไหลลงจากหลังคาอย่างรวดเร็ว เหมาะสมกับพื้นที่ในภูมิภาคซึ่งมีฝนตกแรงและชุก ในขณะเดียวกันก็สามารถระบายอากาศร้อนจากภายในตัวเรือนให้ขึ้นไปตอนบนได้ดีก่อนที่จะระบายออกภายนอก เมื่อแรกสร้างเรือนอาจจะมีเพียงเรือนนอน และเรือนครัวเท่านั้น ต่อเมื่อมีลูกหลายคน หรือมีครอบครัว กลายเป็นครอบครัวขยายจึงอาจจะสร้างเรือนเพิ่มขึ้นด้านตรงข้ามกับพอมเม เป็นเรือนรี เรือนที่อยู่ด้านสกัดเรียกว่า เรือนขวาง ใช้เป็นห้องนั่งเล่นพักผ่อน รับแขกหรือประกอบพิธีกรรมได้ บ้านคหบดีซึ่งมีบริวารมากอาจจะสร้างเป็นเรือนหมู่ใหญ่ ประกอบด้วยตัวเรือนดังกล่าวข้างต้น และยังมีเรือนอื่น ๆ เช่น หอหน้า ใช้เป็นที่บริหารราชการ หอพระ ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบูชา หอกลาง หรือเรือนโถงอยู่กลางลาน ใช้สอยยอเนกประสงค์ทำนองเดียวกับห้องนอน หอนก สำหรับแขวนนกเขาที่เลี้ยงไว้เพื่อความเพลิดเพลิน บนลานเรือนอาจจะใช้ประกอบงานอดิเรก เช่น ปลูกไม้กระถาง ไม้ตัด เลี้ยงปลา ทางานฝีมือ ฯลฯ ปัจจุบันลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวไทยภาคกลางได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนไป การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจึงได้เปลี่ยนไปด้วย ประกอบกับเทคโนโลยีทางด้านการก่อสร้างก็เข้าสู่สมัยใหม่ ความเป็นอยู่แบบเมืองได้เข้ามาแทนที่แบบชนบทไปเป็นอันมาก ตัวเมืองจึงเกิดขึ้นหลายแห่งกระจายอยู่เป็นบริเวณกว้าง ห้องแถวกลายเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งธุรกิจการค้า ชุมชนหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งภายในตัวเมืองใหญ่ ๆ และปริมณฑล บางแห่งก็มีลักษณะเป็นห้องพักอาศัยหรือห้องชุดอยู่รวมกันภายในอาคารหลายชั้น นอกจากนั้นยังปรากฏว่ามีตึกกรมสูง ๒๐ ชั้น และเกิดกวนั้น ซึ่งเป็นทั้งที่พักอาศัยและอาคารธุรกิจเป็นจำนวนมากขึ้นทุกวัน ส่วนรูปแบบของบ้านพักและตึกกรมก็สร้างขึ้นด้วยศิลปะที่หลากหลายออกไปในแนวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่ภาคกลางเป็นศูนย์กลางของการปกครองมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๗๐๐ ปี จึงมีอาคารสถานที่สร้างขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์อยู่ในราชธานีหลายแห่ง ได้แก่ พระราชวังในกรุงสุโขทัย พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี ธนบุรี ซึ่งในปัจจุบันมีสภาพที่ชำรุดหักพังไปหลายแห่งแล้ว พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานครมีแนวการวางตำแหน่งทำนองเดียวกับในราชธานีเก่า คือตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางของเมือง มักสร้างให้เห็นความเป็นปึกแผ่นมั่นคง นับตั้งแต่มีคูคลองล้อมรอบเป็นชั้น ๆ มีกำแพงวังและประตูหอรับที่แข็งแรง ตัวอาคารภายในสร้างให้งดงามอลังการเพื่อประกาศถึงความมั่งคั่งร่ำรวยของบ้านเมือง ความอุดมสมบูรณ์มั่งคั่งของชุมชน เพราะพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นผู้นำและปกป้องชุมชนมาแต่โบราณ พระบรมมหาราชวังในอดีตนอกจากจะใช้เป็นที่ประทับในสวน พระองค์ของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญด้วย ศิลปะการก่อสร้างและตกแต่งพระราชวังมักทำกันอย่างสุดฝีมือ พระที่นั่งในอดีตมีจุดเด่นอยู่ที่เครื่องหลังคา ซึ่งอาจทำเป็นยอดมณฑป หรือหลังคาจั่วทรงเครื่องลวดลาย นอกจากนั้นยังอาจใช้สัญลักษณ์บางอย่างประดับเช่น ครุฑพุดนาคร หรือพระนารายณ์ทรงครุฑ เพื่อยกย่องพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ด้วยคตินิยมที่ว่า พระมหากษัตริย์เป็นเสมือนหนึ่งพระนารายณ์อวตารลงมาปราบยุคเข็ญในแผ่นดินครั้งไทยรับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น ศิลปะการสร้างพระราชวังก็เปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยเพื่อความเหมาะสมกับยุคสมัยและความนิยม จะเห็นว่าพระที่นั่งบางองค์นำศิลปะการก่อสร้างทั้งด้านรูปแบบ เทคนิค วัสดุ ตลอดจนศิลปะการตกแต่งแบบยุโรปเข้ามาใช้ปะปนหรือแทนที่ศิลปะไทยที่ใช้กันมาแต่เดิม

๒ ๑ ๔ ๒ ศาสนสถาน

สิ่งก่อสร้างทางพระพุทธศาสนาซึ่งนับว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในสถาปัตยกรรมไทย เนื่องจากในอดีตมาคนไทยมุ่งจะสถาปนาพระพุทธศาสนาเป็นหลักของบ้านเมือง จึงมักจะสร้างพระธาตุเจดีย์ ไว้ ณ บริเวณใจกลางของเมืองสำคัญ ภายในเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เป็นที่สักการบูชาและยึดเหนี่ยวของชุมชน สถูปเจดีย์ดังกล่าวนี้มีขนาดและรูปร่างตลอดจนใช้วัสดุก่อสร้างแตกต่างกันตามยุคสมัยและท้องถิ่น นอกจากพระธาตุเจดีย์แล้ว ยังมีสถูปเจดีย์ที่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อื่นอีกมากมาย นับเป็นศิลปะที่มีความหลากหลายอย่างน่าสนใจ เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงปราสาท รูปเหลี่ยม ทรงจอมมูมไม้สิบสอง ทรงจอมแห ฯลฯ เมื่อมีการตั้งบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้ว ชุมชนขยายตัวขึ้น ประชาชนคนไทยนิยมสร้างวัดวาอารามไว้ในชุมชนของตน หลังจากทำมาหากินมีผลผลิตมีรายได้กองงามก็จะบริจาคบุญสั่งสมบุญไว้เพื่อจะได้ไปเกิดในภพชาติที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ พระสงฆ์จึงเรียกกันว่าเป็นเนื้อนาบุญ จะสังเกตได้ว่าในแหล่งพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ การทำมาหากินได้ผลดีจะมีวัดอยู่ในชุมชนอย่างหนาแน่นภายในบริเวณวัดมีอาคารสถานที่ใช้ประโยชน์หลากหลาย

๒ ๑ ๔ ๓ การแต่งกาย

การแต่งกายของคนไทยในภาคกลางในแต่ละยุคสมัย และแต่ละระดับของสังคมแตกต่างกันไป การแต่งกายของชนทั่วไปในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน เวลาทำงานต้องการให้ทะมัดทะแมง ก็ถักเชมรหยักถี่ ผู้หญิงนุ่งโจงกระเบนเช่นกัน ทอนบนใช้ผ้าคาดอก หรือถ้าต้องทำงานหนักก็จะห่มตะแบงมาให้รัดกุม หากไปงานหรือที่ชุมชนจึงจะห่มผ้าสไบเฉียงไหล่ ถ้าเป็นคนชั้นสูงเครื่องแต่งกายคล้ายคลึงกัน แต่ใช้ผ้าทอเนื้อละเอียดสอดด้นเงินด้นทองหรือผ้าไหม ในสมัยอยุธยาชายหญิงนิยมนุ่งมวยผม ผู้ชายใช้ผ้าโพก ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองมีศึกสงครามมากผู้ชายไว้ผมทรงมหาดไทย ส่วนผู้หญิงไว้ผมทรงดอกกรรุ่มหรือทรงปีก ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา คนไทยได้รับอิทธิพลของการแต่งกายของชาวตะวันตกเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในเมืองหลวง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ข้าราชการสวมเสื้อเข้าเฝ้า ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในราชสำนักผู้หญิงนิยมใส่เสื้อแขนยาว หมวกแพรสไบเฉียงบาทับเสื้อ สวมถุงทองและรองเท้า ผู้ชายสวมเสื้อราชปะแตน นุ่งผ้าม่วง สวมถุงเท้ารองเท้าหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลมีกฎหมายประกาศบังคับให้ข้าราชการแต่งกายตามแบบสากลนิยม ในปัจจุบันแนวทางการแต่งกายของคนไทยดูจะมีอิสระกันมากขึ้น และแต่งกายกันตามสะดวกแก่การประกอบภารกิจทั่วไปทุกภูมิภาค

๒ ๑ ๔ ๔ อาหารการกินและยารักษาโรค

อาหารการกิน คนไทยภาคกลางรับประทานข้าวและปลาเป็นหลัก ดังมีคำกล่าวหลายสำนวนที่สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เช่น “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ดอมนานิยมในการรับประทานอาหารเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งได้รับวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาบ้าง อาหารไทยใช้เนื้อสัตว์ชนิดอื่น ๆ เข้ามาเป็นส่วนประกอบมากขึ้น และนิยมใช้เครื่องเทศเข้ามาผสมมากขึ้น อาหารไทยภาคกลางจึงมีหลายรส วัสดุที่นำมาประกอบอาหารก็ได้จากสิ่งแวดล้อมทั้งพืชและสัตว์ อาหารควาแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มน้ำพริกและหลน รับประทานกับผักสด ผักลวกและผักทอด เช่น น้ำพริกมะนาว-ปลาทุ น้ำพริกปลาช่อนเผา หลนด้วยเต้าเจี้ยว ฯลฯ กลุ่มแกงเผ็ด เช่น แกงเขียวหวานไก่ แกงคั่วสับปะรด แกงอ่อมระระ ฯลฯ กลุ่มแกงส้มและยำ เช่น แกงส้มดอกแค ต้มโคล้งปลาสดกับใบมะขามอ่อน ต้มส้มปลากะบอก แกงสาหร่ายกับปูเค็ม ยำผักกะเจด ต้มยำปลาเนื้ออ่อนกรอบ ฯลฯ กลุ่มแกงจืดและผัดผัก เช่น แกงเลียง แกงจืดผัก ผัดผักทอง ผัดบวบ ฯลฯ ขนมหวานมีหลายแบบ ประเภทต้มกับกะทิและน้ำตาล เช่น กล้วยบวช

ซี บัวลอย ปลากริมไข่เตา ประเภทผสมน้ำกะทิแล้วหนึ่ง เช่น สังขยา ขนมตาล ขนมชั้น ประเภทกวน เช่น เปียกปูน ถั่วกวน มะม่วงกวน ประเภทเชื่อมหรือแช่อิ่ม เช่น ทองหยิบ ฝอยทอง ฟักทองเชื่อม มะเฟือง แช่อิ่ม ประเภทผิงหรืออบ เช่น กลีบลำดวน ขนมหม้อแกง ข้าวเหนียวปิ้ง ประเภททอด เช่น ไชยหงส์ ข้าวเมาทอด ครอบแครงกรอบ

๒ ๑ ๔ ๕ การสร้างสรรค์งานหัตถกรรม

ชาวบ้านมักใช้เวลาว่างที่เหลือจากการทำมาหากินมาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อประโยชน์ใช้สอย ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ การจักสาน การตีเหล็ก การแกะสลัก การทำเครื่องปั้นดินเผา และการทอผ้า ซึ่งก็มีการพัฒนากันตามกาลเวลา เครื่องจักสานยังใช้สอยกันอยู่ จนทุกวันนี้เครื่องจักสานมักทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ ไม้ไผ่ ดอก หวาย จาก กก ยาน ลิพา ผักตบชวา นำมาผลิตกันภายในครัวเรือนทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการผลิตและรักษาพืชผล เช่น กระด้ง กระพ้อม กระบาย กระบุง กระจาด ชะลอม อุปกรณ์ใช้สอยภายในเรือนก็เป็นเครื่องจักสาน เช่น ฝาชี พัด กระซอน เฉลา เสื่อ สาด เขียนหมาก กระเป่า บางอย่างใช้เพื่อความเพลิดเพลินและสันทนาการ เช่น ปลาตะเพียนแขวน ตะกร้อ เป็นต้น เครื่องมือจับปลาและเก็บใบปลาหรือสัตว์น้ำก็มีหลากหลายชนิด ใช้สำหรับพื้นที่และแหล่งน้ำ ต่างชนิดกัน เช่น ลอบ โซ อีจู้ ตุ่ม สุ่ม กระชัง ชะนาง สวิง แห ยอ ข้อง เขง โขงโลงหรือโพง ในการเสด็จฯ ไปในท้องถิ่นต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านในหลายท้องที่ทำเครื่องจักสานให้มีศิลปะมากขึ้น และมีประโยชน์ใช้สอยได้กว้างขวางเหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน ตลอดจนมีลักษณะที่นาชมมาใช้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ชาวบ้านผลิตขึ้นเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวได้เป็นอันมาก นอกจากเครื่องใช้ประเภทเครื่องจักสานแล้ว ยังมีที่ทำจากเครื่องปั้นดินเผาและที่ขุดน้ำยากอนเผาเป็นเครื่องเคลือบอีกด้วย เครื่องใช้เหล่านี้มักใช้สอยในชีวิตครอบครัว เช่น หม้อข้าว หม้อแกง หม้อยา ถ้วยชาม ถ่มและโองน้ำ อ่างเลี้ยงปลา กระถางต้นไม้ ในบางท้องที่ทำเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กจนลือชื่อ เช่น โองมังกราชบุรี ถ่มสามโคก อิฐมอญปทุมธานี เป็นต้น

๒ ๑ ๔ ๖ การสร้างสรรค์ศิลปะ

ด้วยเหตุที่คนในภาคกลางอยู่ในพื้นที่อันอุดมไม่ต้องต่อสู้กับอุปสรรคทางธรรมชาติมากนัก หรือมีจะนั้นก็มีการแบ่งหน้าที่กันทำบางคนจึงมีเวลาเพียงพอที่จะสามารถฝึกฝนฝีมือในเชิงศิลปะได้มากขึ้น เนื่องจากชาวไทยยึดมั่นอยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จึงเกิดความนิยมที่จะตกแต่งวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนให้วิจิตรงดงามเป็นพิเศษเหนือกว่าสิ่งอื่น เพราะถือว่าการจัดแต่งหรือถวายสิ่งสวยงามเหล่านั้นถือเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระบรมศาสดา อีกทั้งเชิดชูพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองด้วย ในส่วนของพุทธบริษัทก็เห็นวามานศิลปะทั้งดงามในวัดเป็นเครื่องโน้มน้าวทลายกทายกาให้เกิดความภูมิใจและยินดีเป็นพื้นฐานที่พร้อมจะรับการอบรมสั่งสอนศาสนาในฝ่ายผู้สร้างสรรค์ก็ถือว่าตนเองนั้นได้บุญกุศล เช่นเดียวกับการทำบุญด้วยวิธีอื่น ๆ สิ่งสมบุญไว้สำหรับชาตินี้ และชาติหน้า เมื่อได้สร้างวัดวาอารามเป็นพุทธศาสนสถานเพิ่มขึ้น จากการมีพระมหาธาตุเจดีย์แล้ว คนไทยก็สร้างพระพุทธรูปมาเพื่อเป็นประธานแห่งโบสถ์วิหารและประดับเจดีย์สถานต่าง ๆ ทั้งหมดนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปบูชาส่วนใหญ่มีรูปร่างลักษณะที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง แต่สร้างขึ้นโดยมุ่งหมายจะให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็นเป็นสำคัญ มีอิริยาบถต่าง ๆ เช่น พระปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางลีลา ปางไสยาสน์ นอกจากการสร้างพระพุทธรูปแล้ว คนไทยยังนิยมประติมากรรมลวดลายประดับตามกรรมวิธีและโบสถ์วิหาร เช่นที่ผ่านผนังทั้งด้านนอกด้านใน หน้าบัน กรอบ และซุ้มประตูหน้าต่าง เป็นต้น ลวดลายที่ใช้มีทั้งที่มุ่งจะเล่าเนื้อหาตามนัยแห่งพุทธประวัติและนิทานชาดกต่าง ๆ และเป็นลวดลาย

เครื่องและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตของชุมชนที่ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ งานประติมากรรม ใช้วิธีการหลายอย่าง ได้แก่ การแกะสลัก การหล่อ การปั้น การฉลุ การบุ ฯลฯ ส่วนวัสดุที่ใช้มักจะหาได้ในพื้นบ้าน ได้แก่ ดิน หิน ไม้ ปูน โลหะผสม กระจก ชีวrick ฯลฯ สิ่งที่ยิยมสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประดับศาสนสถานอีกอย่างหนึ่งคือ งานจิตรกรรม แต่เดิมมามักจะวาดภาพไว้ที่ผนังโบสถ์วิหาร พระระเบียง หรือ แม้แต่ตามเสา เพดาน บานประตูหน้าต่าง งานจิตรกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการตกแต่งให้งดงามเท่านั้น แต่ยังมุ่งจะใช้เป็นเครื่องสั่งสอนศีลธรรมจริยปฏิบัติแก่พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญและฟังธรรมที่วัดอีกด้วย เนื่องจากภาพที่วาดส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าในอดีตชาติ เทพชุมนุม นิทานชาดก เป็นต้น การตกแต่งบ้านเรือนด้วยงานจิตรกรรมและประติมากรรมในอดีตนั้นมิมีมากนัก จนกระทั่งประมาณรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา มีการสร้างพระที่นั่ง และพระราชวังตามแนวตะวันตกด้วยราษฎรจึงเลียนแบบการตกแต่งดังกล่าวมาใช้กับบ้านเรือนของตนเอง ซึ่งมีรูปแบบเป็นตะวันตกมากขึ้น

๒ ๑ ๔ ๗ การพักผ่อนและสันทนาการ

ในชีวิตแบบไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างมีการละเล่นในยามพักผ่อนเหมาะสมกับวัยของตน เช่น ในวัยทารกแม่จะชวนให้เล่นแมงมุม จิ้งจี้ จิ้งจอก เด็กโตขึ้นมาก็ชวนกันเล่นม้าก้านกล้วย หม้อข้าวหม้อแกง ขี้ม้าลงเมือง ลูกหิน ลูกข่าง โพงพาง เสือขำห้วย มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร ฯลฯ ครั้นเด็กโตขึ้นเป็นหนุ่มสาวถึงวัยประกอบอาชีพ คนไทยนิยมระดมแรงงานเพื่อระดมแรงงานเพื่อนบ้านมาช่วยกันทำนา และมักมีการร้องเพลงในระหว่างการทำนา เพลงชาวบ้านเหล่านี้ มีบทบาททำให้งานอาชีพนั้นดูเบาแรงลง อุทิศเพลิดเพลิน ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดจังหวะที่ทำงานได้พร้อมเพรียงรวดเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนั้นในยามว่างจากการทำนาแล้ว หนุ่มสาวอาจจะมีโอกาสพบปะร้องเพลงโต้ตอบเกี่ยวพากันอีกด้วย บางโอกาสและบางคนก็ใช้เครื่องดนตรีบรรเลงสนองอารมณ์เช่น ขลุ่ย บางโอกาสก็เล่นรวมกันเป็นวงก็มีเครื่องดนตรีหลายชนิดประดิษฐ์จากวัสดุในพื้นบ้าน ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้ กะลามะพร้าว หนังสัตว์ เครื่องดนตรีในภาคกลางมีหลายชนิด เช่น ระนาด จะเข้ ปี่ ซอ ตะโพน กลอง การประสมเครื่องดนตรีเป็นวงเครื่องสายปี่พาทย์ และมโหรีนั้น ใช้บรรเลงในงานพิธีกรรมก็มีเช่น งานทำบุญเลี้ยงพระ งานทำขวัญสมโภช งานแต่งงาน ตลอดจนงานศพ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมหรสพก็มี ใช้บรรเลงเพื่อฟังเล่นก็มี ในเทศกาลและงานฉลองรื่นเริง ชาวบ้านมีมหรสพเพื่อความบันเทิงหลายชนิด เช่น หัวล้านชนกัน จะเข้กัดกัน ชกมวย กระบี่กระบอง และการแสดงเป็นเรื่องเป็นราว ได้แก่ ละครรชาตรี ละครนอก ซึ่งแสดงกันพื้นบ้าน ละครโน แสดงกันในราชสำนักมาแต่แรกเริ่ม โขนและหนังใหญ่แสดงในโอกาสเฉลิมฉลองเป็นงานใหญ่ การร้องราและการแสดงของไทยเท่าที่กล่าวมาแล้ว นอกเหนือจากที่เป็นมหรสพให้ความเพลิดเพลินกับคนในสังคมและเป็นส่วนใหญ่อุปโภคในพิธีกรรมบางอย่างดังได้กล่าวมาแล้ว การละเล่นเหล่านี้ยังมีบทบาทเป็นสื่อการศึกษาและสื่อมวลชนที่ดีอีกด้วย คนแต่ก่อนที่อ่านหนังสือไม่ออกก็ได้อาศัยการฟังเนื้อเรื่องวรรณกรรมที่นำมาร้องขับหรือเล่นเป็นเรื่อง ไม่แต่เพียงเท่านั้น แม้แต่การสื่อสารข้อความอย่างอื่นจากคนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งก็ยังสามารถทำได้โดยสอดแทรกไว้ในเพลงและเนื้อเรื่องของ โขนละคร ครั้นเมื่อคนไทยรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ละครรูปแบบไทยที่มีมาตั้งแต่เดิมก็เสื่อมความนิยมลงไป มหรสพที่เข้ามามีบทบาทแทนที่คือ ละครพูดและภาพยนตร์ ด้วยเหตุที่การแสดงทั้ง ๒ ชนิดนี้มีรูปแบบแปลกใหม่และรวดเร็ว มีเนื้อเรื่องและแนวคิดสนองตอบคนในยุคสมัยได้มาก มีพัฒนาการตามวิถีชีวิตโดยไม่หยุดนิ่ง จึงทำให้ละครพูดทั้งละครเวที ละครวิทยุ ละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ ยังคงดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างดี

๒ ๑ ๕ วัฒนธรรมทางนามธรรม

ในสมัยอดีตพระมหากษัตริย์ทรงพระราชอำนาจในการปกครองสูงสุด และทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง บุคคลชั้นสูงในระบบพระมหากษัตริย์และระบบเจ้าขุนมูลนายได้มาร่วมกันอยู่ราชธานี ระบบดังกล่าวทำให้เกิดวัฒนธรรมขึ้นใหม่นอกเหนือจากวัฒนธรรมชาวบ้านหรือวัฒนธรรมราษฎรซึ่งมีอยู่แล้ว คือ วัฒนธรรมราชสำนักหรือวัฒนธรรมหลวง ทั้งนี้เพื่อยกย่องพระราชฐานะของพระมหากษัตริย์ขึ้นเหนือกว่าชนชั้นอื่น ๆ วัฒนธรรมหลวงนั้นจึงได้ปรับเปลี่ยนคติความเชื่อดั้งเดิมในสังคม โดยได้รับคตินิยมและแนวปฏิบัติหลายประการ ทั้งจากพวกพราหมณ์ที่มาจากอินเดีย จากอาณาจักรขอมและมอญ ซึ่งแผ่อาณาเขตอยู่ในภูมิภาคแถบนี้ เช่น พระราชพิธีต่าง ๆ ราชาศัพท กฏมนเทียรบาล และบทลงโทษต่าง ๆ วัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎรมีการถ่ายทอดซึ่งกันและกันอยู่เนื่อง ๆ ในบางสวน และหลายสิ่งหลายอย่างจนเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ชนทุกชั้นในสังคมไทยอยู่รวมกันได้โดยปรกติสุข

๒ ๑ ๕ ๑ คติความเชื่อ

นับแต่เด็กทารกแรกเกิดในชุมชนภาคกลางมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เรื่องวิญญาณ ได้แก่ เทพารักษ์ที่สถิตอยู่ในขุนเขา ในต้นไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา เทพารักษ์ประจำเมือง เจ้าแม่โพสพ ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง ฯลฯ มีความเชื่อกันมาว่าหากมีการสักการบูชา บวงสรวงเซ่นไหว้อย่างดี มีหรือเทพารักษ์ที่สถิตทั้งหลายก็อาจจะปกปักรักษาให้เกิดความสุขสำเร็จรุ่งเรืองแก่ชีวิตความเป็นอยู่และการดำเนินงานในทางตรงกันข้ามถ้าคนกลุ่มใดไม่เคารพบูชาผีและเทพารักษ์ก็อาจจะรังความให้เกิดความทุกข์ยาก ความเชื่อในลักษณะดังกล่าวมีส่วนทำให้สังคมแต่ละกลุ่มอยู่รวมกันด้วยความสงบสุข เนื่องจากความเชื่อนั้นจะควบคุมความประพฤติของคนได้เป็นอย่างดี เพราะคนเกรงว่าหากประพฤติผิดเพียงจากทำนองคลองธรรม แม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น แต่ผีก็เห็น และตนเองจะถูกลงโทษ นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องผีและเทพารักษ์ยังเชื่อมความสัมพันธ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระหว่างคนที่เชื่อรวมกันไว้ด้วย นอกจากนี้ในสังคมไทยยังมีความเชื่ออื่น ๆ อีก ได้แก่ เชื่อเรื่องผีและคำทำนาย เชื่อโชคกลางและสังหรณ์ เชื่อเรื่องขวัญ เชื่อเรื่องแม่มะขี้ เชื่อเรื่องการปลุกเร้า เชื่อเรื่องการปฏิบัติตนของหญิงมีครรภ์ เชื่อเรื่องวัดภูมิคง เชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เชื่อเรื่องการรักษาพยาบาลด้วยการเสกเป่า เชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ เชื่อเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อแต่ละเรื่องเหล่านี้มีรายละเอียดและแนวปฏิบัติอีกมาก บางท้องที่ก็ยังปฏิบัติกันจนทุกวันนี้ ปัจจุบันคติความเชื่อของชุมชนภาคกลางลดน้อยลงไปมาก ด้วยเหตุผลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แนวปฏิบัติบางอย่างได้รับการคัดค้านให้สิ้นลง ด้วยเหตุผลของเวลานิยมที่ส่งผลให้คลายความกลัว ทำให้สบายใจ มีพลังในการดำรงชีวิตอยู่ มักจะได้รับการยอมรับให้คงอยู่แม้จะเป็นคตินิยมที่เป็นนามธรรม แต่ทำให้เกิดความสุข สร้างสรรค์และสามัคคี แม้จะมีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เข้ามามีส่วนในการปฏิบัติ คตินิยมนั้นยังไม่เสื่อมหายไปจากสังคมของชุมชนภาคกลาง เมื่อชนชาติไทยรับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาทั้งฝ่ายมหายานและเถรวาท ก็ได้นำมาประพฤติปฏิบัติเป็นหลักสำคัญในสังคม โดยเน้นฝ่ายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ เป็นศูนย์กลางการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีทั้งในรูปของแกนสารสำคัญของศาสนา และแนวปฏิบัติของชาวบ้าน ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ที่สำคัญคือ ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้า เรื่องพระศรีอารยเมตไตร เรื่องบุญกรรม เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องสวรรค์นรก เป็นต้น ส่งผลในทางปฏิบัติทำให้ชาวบ้านนิยมทำบุญ ทำทาน ไสยาบร ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางปฏิบัติในการปกครองด้วย และทรงบำเพ็ญพระองค์ทางศาสนา เพื่อโน้มน้าวประชากรราษฎรให้มีความศรัทธาในตัวพระองค์เอง และอย่างลัทธิอื่นขอบธรรมในการครองราชย์ด้วย ในขณะเดียวกันระบบการปกครองแบบมูลนายกับไพร่ก็ได้อาศัยพุทธศาสนาช่วยประสานประโยชน์ระหว่างชนชั้น จนกระทั่งสามารถอยู่รวมกันได้อย่างสงบสุข คติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เข้ามาเป็นบทบาทในบางสวนของสังคมไทยนานก่อนศาสนาพุทธ การบูชาเทพเจ้าหลายองค์ของศาสนาพราหมณ์ปรากฏให้เห็นได้เฉพาะในระหว่างประกอบพิธีกรรมบางอย่าง คนไทยเลือกหลักปฏิบัติบางอย่างโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมที่ขัดกับพระพุทธศาสนาเท่านั้น นาสังเกตว่าสังคมไทยสามารถ

ประสมประสาน ทั้งคติความเชื่อดั้งเดิมและหลักปฏิบัติบางส่วนในศาสนาพราหมณ์ให้เข้ากับหลักศาสนาพุทธอย่างกลมกลืนและเอื้อประโยชน์ต่อกัน และได้ใช้สืบมาจนทุกวันนี้

๒ ๑ ๕ ๒ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแนวปฏิบัติที่คนในสังคมไทยภาคกลางยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อดั้งเดิมบ้าง คติความเชื่อทางศาสนาพุทธบ้าง และศาสนาพราหมณ์บ้าง โดยปรับให้สอดคล้องซึ่งกันและกันและตอบสนองวัตถุประสงค์ของประเพณีประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในภาคกลางต่างจากภาคอื่น คือ นอกจากจะมีประเพณีราชพิธีซึ่งกระทำกันในระดับชาวบ้านแล้ว ยังมีประเพณีหลวงซึ่งทำในระดับบ้านเมือง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแตกต่างกันที่ขั้นตอนและรายละเอียดในการปฏิบัติ วัตถุประสงค์ในการจัดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับใดมักจะมี ความคล้ายคลึงกัน เช่น เพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพ เพื่อการดำรงรักษาชีวิตสวนบุคคลให้สุขสบายและปลอดภัย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เพื่อระลึกถึงความสำคัญทางศาสนา บุคคลสำคัญและเทศกาลต่าง ๆ การทำนาดูจะมีบทบาทมากที่สุดในบรรดาอาชีพของประชาชนชาวไทย นับแต่อดีต เกษตรกรพื้นบ้านมักจะพึงพาความสมบูรณ์โดยธรรมชาติเพื่อให้ต้นข้าวเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตเต็มที่ ชาวบ้านเหล่านั้นจึงมักจะประกอบพิธีกรรมบางอย่างโดยมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เช่น ในที่แล้งหรือในปีที่ฝนขาดช่วงอาจจะทำพิธีปั้นเมฆหรือ พิธีแหนางแมว เพื่อขอให้เทวดาบันดาลให้ฝนตกตามกำหนดเวลา ในเวลาที่ข้าวเริ่มออกรวงก็จะมีพิธีทำขวัญข้าว เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับต้นข้าว จะได้ออกรวงได้อย่างบริบูรณ์ อ่อนหวานให้แม่โพสพบันดาลความสำเร็จในการทำนา เมื่อเวลาเกี่ยวข้าวได้แล้วนำมานวดในลานให้เมล็ดหลุดจากรวง ก็มีการทำบุญลานข้าว เมื่อได้ผลผลิตแรกประจำปี ซึ่งมักตกประมาณเดือน ๑๐ ตรงกับเทศกาลสารทที่จะฉลองความสำเร็จ จัดทำอาหารคาวหวาน โดยเฉพาะทำจากผลผลิตแรกได้นี้ถวายแด่พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์นับแต่โบราณมหิงทรงตระหนักถึงความสำคัญของการทำนา จึงมีพระราชพิธีหลายอย่างที่จะเอื้อให้เกิดสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจแก่เกษตรกรทั้งประเทศ เช่น มีพระราชพิธีพืชมงคล เพื่อให้ฝนตก เมื่อเข้าสู่ฤดูกาลทำนาจึงจะมีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในบางปีที่มีน้ำท่วมน้ำหลากมากเกินไป และไหลลดลงตามเวลา ก็จะมีพระราชพิธีไถเรือหรือไล่น้ำเพื่อให้น้ำลด เป็นต้น ในการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น ก็มักจะมี ความหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลา ด้วยคิดว่า ขวัญจะหายหรือหนีไปจากตัวซึ่งจะทำให้เจ็บป่วยไร้ความสามารถ กลัวว่าผีจะเข้ามาสิงอยู่ในร่างกายก็จะทำให้เจ็บป่วยเช่นกัน หรือกลัวว่าผีจะมาแย่งชีวิตไป ผู้คนมีความต้องการที่จะอยู่อย่างมีความสุข ปลอดภัยทุกข์และภัยอันตรายต่าง ๆ คนไทยในอดีตจึงมักจะมีการปฏิบัติตนตามความเชื่อหลายประการ เช่น หญิงมีครรภ์ห้ามไปในพิธีบวชพระ เพราะมีบทสวดที่จะทำให้คลอดยาก เมื่อคลอดแล้วจะมีพิธีฝังรก เมื่อมารดาคลอดทารกแล้วก็มีพิธีทำขวัญสามวัน ทำขวัญเดือน เมื่อจะโกนจุกบวชเณร บวชพระก็จะมีการทำขวัญเช่นกัน หากผู้ใดป่วยก็จะมีพิธีกรรมไล่ผีออกจากร่าง เมื่อจะขึ้นบ้านใหม่ก็ต้องมีการทำบุญนิมนต์พระมาสวดเจริญพระพุทธมนต์และเจิมกระแจะ ประพรมน้ำมนต์ที่บ้านด้วย หลายครอบครัวนิยมทำบุญบ้านเป็นประจำ ครั้นบุคคลมีอายุยืนมาก ๆ ก็มีการทำบุญกันด้วยหวังจะให้มีความยืนต่อไปอีก จนวาระสุดท้ายของชีวิตก็จะมีพิธีปลงศพ และทำบุญทักษิณานุปทานอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ ในระดับของพระมหากษัตริย์และเจ้านายขุนนางก็จะจัดพิธีที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน แต่มีความพิเศษมากกว่า เช่น พระราชพิธีสมโภช พระเจ้าลูกเธอ พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีทรงผนวช พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และฉลองพระบรมอัฐิ เป็นต้น นับตั้งแต่สังคมไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขก็มีสิ่งที่ปฏิบัติตามมาหลายประการ เพื่อส่งเสริมพระเกียรติยศให้เหนือกว่าชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม ในราชสำนักมีการใช้กฎมนเฑียรบาล มีการใช้ราชศัพท์ นอกจากนั้นยังมีพระราชพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อแสดงพระบรมเดชานุภาพ เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเสด็จเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค และทางชลมารค พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิม

พระชนมพรรษา พระราชพิธีวิษัณห์มงคลเกษก พระราชพิธีกาญจนาภิเษก ฯลฯ ในทางพุทธศาสนามีกิจกรรมสำคัญที่กระทำกันหลายโอกาส เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา การทอดกฐิน การเทศน์มหาชาติ ฯลฯ ในโอกาสเหล่านี้พุทธศาสนิกชนก็มักจะจัดงานทำบุญ เพื่อระลึกถึงความสำคัญในแต่ละโอกาสเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งประเพณีราษฎร์และประเพณีหลวง นอกจากนั้นยังมีเทศกาลอื่น ๆ อีกเช่น เทศกาลตรุษสงกรานต์ ซึ่งมักจะถือโอกาสไล่เคราะห์เกาออกไปและเฉลิมฉลองกับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง พุทธศาสนิกชนก็มักจะสวดมนต์กันแต่เช้าตรู่ มีการไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรม ทำบุญเลี้ยงพระ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ช่วงบายมีการรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ มีการขนทรายเข้าวัดกอพระเจดีย์ทราย และอาจจะมีการเล่นกีฬาสนุกสนานอื่น ๆ เช่น มิมหรรสพ มีการสาดน้ำสงกรานต์ ชนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเช่น คนไทยเชื้อสายมอญยังมีการละเล่นบางอย่างเป็นพิเศษในเทศกาลนี้ เช่น การเล่นสะบ้า เทศกาลสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่นิยมกันมาจนทุกวันนี้ คือ เทศกาลลอยกระทง ซึ่งกระทำกันในเดือน ๑๒ อันเป็นฤดูน้ำมาก ประเพณีนี้อาจจะได้เข้ามาจากการทำพิธีของพราหมณ์ แต่พุทธศาสนิกชนก็ได้ได้นำมาปฏิบัติ ผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ลอยกระทงดอกไม้รูปเทียน เพื่อขอขมาแม่คงคาหากได้กระทำความผิดหมองให้ หรือเพื่อบูชารอยพระพุทธรูปที่ริมฝั่งแม่น้ำมณฑลที่ ฯลฯ ในเทศกาลดังกล่าวก็มีกิจกรรมรื่นเริงสนุกสนานกันอย่างกว้างขวางทีเดียว ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติกันมานั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการ คติความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในสังคม ประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างก็สูญไป บางอย่างปรับเปลี่ยนรายละเอียดในการประกอบพิธีก็มี ประเพณีพิธีกรรมที่ยังคงอยู่ก็ยังคงวัตถุประสงค์ และรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคมไว้ได้เป็นอย่างดี

๒ ๑ ๕ ๒ ภาษาและวรรณคดี

เนื่องจากภาคกลางเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองของประเทศ จึงเป็นศูนย์กลางในการหล่อหลอมความเป็นไทยให้แก่คนไทยทั่วประเทศ คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ภาษาไทย ภาษาประกอบด้วยถ้อยคำ สำนวน สำเนียง น้ำเนียง ซึ่งกำหนดรู้ความหมายสำหรับใช้สื่อสารกันและใช้สืบเนื่องกันมานานชั่ว ภาษาจึงแสดงความเป็นอันเดียวกันของผู้ที่อยู่ในกลุ่มสังคมเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งผู้ที่มีวัฒนธรรมเดียวกัน คนในวัฒนธรรมไทยจึงมักมีความภูมิใจที่มีภาษาพูด ภาษาเขียนของตนเอง มีอักษรของตนเอง อย่างไรก็ตามในขณะที่วัฒนธรรมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ภาษาไทยก็เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเช่นเดียวกัน ภาษาที่ใช้ในแต่ละยุคสมัยจึงไม่เหมือนกัน ภาษา นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมและเป็นเครื่องสืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มชนแล้ว ภาษายังเป็นเหมือนกระจกเงาที่สะท้อนวัฒนธรรมได้อย่างแจ่มชัด ได้แก่ ระบบสังคม วิถีชีวิต การกินอยู่ แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ เช่น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" หรือ กินข้าวกินปลา" สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เห็นถึงการทำมาหากิน ตลอดจนกระทั่งวัฒนธรรมการกินอยู่ว่า คนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลัก และนิยมกินปลา ซึ่งหาได้ง่ายในแหล่งน้ำธรรมชาติ สำนวน "เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด" สะท้อนให้เห็นความยกย่องนับถือผู้อาวุโส "(พระสงฆ์เป็น) เนื่อนาบุญ" สะท้อนให้เห็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนิกชนต้องอาศัยพระสงฆ์เพื่อให้ตนมีโอกาสประกอบคุณความดีทางศาสนาหรือที่เรียกว่าบุญ เพื่อสั่งสมไว้ให้ตอบสนองในทางดีในวันข้างหน้า พระสงฆ์เปรียบเหมือนพื้นที่นาที่ชาวบ้านจะได้หวานเมล็ดข้าวปักดำกล้าข้าว จนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิตเอามาเป็นของตน ดังนั้นคนจึงนิยมทำบุญทำทานต่อพระสงฆ์ เช่น สวดมนต์ เลี้ยงพระ ถวายผ้าไตรจีวร ฯลฯ "เกิดชาติหน้าฟ้าใหม่" สะท้อนความเชื่อในเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ ถ้าคนใดทำกรรมดีไว้มากก็จะได้เกิดในภพชาติที่ดีกว่าที่แล้มาแล้ว เนื่องจากสังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ และได้กำหนดให้มีถ้อยคำภาษาบางคำสำหรับผู้น้อยใช้กับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เรียกว่า ราชศัพท์ นับเป็นภาษาอัครระดับหนึ่ง เช่น เสวย ทรง เสด็จ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า ฯลฯ จากภาษาพูดและความรู้สึกนึกคิดมนุษย์ก็มักจะพัฒนาการแสดงออกมาเป็นวรรณกรรม ซึ่งมีทั้งวรรณกรรมปากเปล่า (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมลายลักษณ์ วรรณกรรมเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลายและมีวิธีการแสดงออกที่หลากหลายด้วย วรรณกรรมมักจะมิบทบาทเป็นส่วน

หนึ่งแห่งชีวิต ถ้าจะพิจารณาจากวิถีชีวิตของชาวบ้าน จะเห็นว่านับตั้งแต่เกิดผู้เป็นแม่อาจจะเผลอเผลอไปลอดโยนลูกด้วยถ้อยคำทำนอง ซึ่งเรียกกันว่าเพลงกล่อมเด็ก บ่อยครั้งจะพบว่าเพลงกล่อมเด็กเสนอภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่พบเห็นอยู่เป็นประจำ เช่น กาเอ๋ยกา บินมาไวไว จับต้นโพ ไผ่มาต้นไทร” ทารกเมื่อโตขึ้นพอรู้ความจะเริ่มคุ้นเคยกับบทเด็กเล่นซึ่งก็จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งใกล้ตัวของเด็ก เช่น “จ้ำจี้ผลไม้ แดงกวาแดงไทย ขุนน้อยหน่า พุทรามังคุด ละมุดลำไย มะเฟืองมะไฟ มะกรูดมะนาว มะพร้าวส้มโอ พักแฟงแดงโม ไชโยไฮ้อั้ว” เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นก็จะเริ่มได้ฟังนิทาน มีทั้งนิทานสั้น ๆ ง่าย ๆ เหมาะกับวัยเด็กจนกระทั่งเรื่องที่ยาวขึ้นตลอดจนถึงตำนานต่าง ๆ ซึ่งเลาติบ ๆ กันมาในพื้นบ้าน เช่น ปลาบู่ทอง โสนน้อยเรือนงาม กองขวานน้อยงาม ตำนานทะเลชุบศร ตำนานพระยาทรงพระยาพาน แม่แตร ผู้ใหญ่ก็ยังชอบฟังนิทาน เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ไกรทอง ฟังจากสำนวนเล่าอย่างธรรมดาก็มี จนกระทั่งเลาเป็นทำนองขับที่เรียกว่า เสภา เมื่อถึงคราวประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพทำนา คนไทยนิยมร้องเพลงกันในระหว่างทำนาและไถยามว่าง ซึ่งจัดเป็นวรรณกรรมปากเปล่า วรรณกรรมประเภทนี้บ่อยครั้งจะแฝงลีลาของการเกี่ยวพาราสีไว้ด้วย บางกรณีก็ใช้ถ้อยคำที่เผ็ดร้อนรุนแรง บางครั้งก็แฝงความหมายหลายนัยไว้ก็มี เช่น

ชาย มาเสียเถิดนางเอย เอยละแมมา มาหรือมาแมมา มาเดินกาอย่าหวั่น กั้นเสียในนาเ็นเอย
(ลูกคู่)

หญิง มาแล้วเอย เอยละพอมมา มาหรือมาพอมมา ผ่านกระจายที่ปลายนา แล้วน้องจะมาอย่างไรเอย
ภูมิประเทศที่อาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมยังเป็นต้นเหตุให้เกิดเพลงพื้นบ้านอีกชนิดหนึ่ง คือ เพลงเรือ ซึ่งก็มีแนวการแสดงออกเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วนบุคคลในระดับสูงขึ้นมาก็นิยมออกไปเล่นเพลงดอกสร้อย สักวา กันในทุ่งนาในฤดูน้ำหลาก ยังมีวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางศาสนา ได้แก่ นิทานชาดก และสำนวนมหาชาติกลอนเทศน์ พระภิกษุผู้แสดงธรรมดังก็นำสำนวนของตนเองเลาเรื่องสาธกประกอบกับเนื้อหาในการเทศน์ เรื่องเหล่านั้นนอกจากจะเสนอหลักธรรมทางศาสนาแล้ว ยังแฝงความสนุกสนานเพลิดเพลินไว้ด้วยในขณะเดียวกัน บุคคลในระดับสูงในสังคมก็มีวรรณกรรมที่ใช้ประกอบในวิถีชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกับสามัญชน ผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมก็มักจะเป็นผู้มีความรู้ทางภาษาและการร้อยกรอง ได้แก่ กวีในราชสำนัก กวีเชลยศักดิ์ รวมถึงกวีในเพศบรรพชิต ฯลฯ ด้วยเหตุนี้การแสดงออกของวรรณกรรมดังกล่าวอาจจะประณีตบรรจงมากกว่านาสังเกตุว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีสวนส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่การทรงอุปถัมภ์กวีในราชสำนัก การมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กวีแต่งวรรณกรรมขึ้น การเป็นผู้นำในการทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เอง และการพระราชทานรางวัลแก่ผู้แต่งวรรณกรรม เช่น พระเจ้าลิไท สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมหลายประเภทที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นสวนเสริมความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งแต่งขึ้นเพื่ออานประกอบทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ระดมให้เกิดความจงรักภักดี คำฉันท์ดุขฎิสังเวกกล่อมช้าง มีขึ้นด้วยเหตุที่ถือว่าช้างเป็นของอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ เรื่องรามเกียรติ์ซึ่งนิยมนำมาใช้เป็นโขนละครและหนังใหญ่ ก็นับเป็นเรื่องราวสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นนารายณ์อวตาร ในขณะเดียวกันก็ปลุกฝังคุณธรรมหลายประการกับเจ้านายข้าราชการ เช่นความซื่อสัตย์จงรักภักดีและความตั้งใจทำงานเพื่อองค์พระมหากษัตริย์ การเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนเรือทางชลมารค แสดงถึงแสนยานุภาพและพระบารมีของพระมหากษัตริย์ ในพิธีดังกล่าว อาจใช้บทกวีขับประกอบ เช่น กาพย์แห่ชมกระบวนเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ วรรณกรรมลายลักษณ์ที่มีเนื้อหาสะท้อนแนวคิดและบันทึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก เช่น ไตรภูมิพระร่วง เป็นตัวอย่างของวรรณกรรมที่มุ่งจะควบคุมแนวปฏิบัติทางศีลธรรมและจริยธรรมของคนในสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสงบสุขได้ เนื้อหาในบางส่วนก็แสดงค่านิยมว่าผู้นำของสังคมคือ พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้มีคุณธรรมสูงและใช้หลักธรรมในการปกครองนิทานชาดก ก็มีการนำมาร้อยเรียงเป็นวรรณกรรมสำคัญหลายเรื่อง เช่น มหาชาติคำหลวง มหาเวสสันดรชาดก ปัญญาสาชดก นันทโศภนันทสูตร คำหลวง วรรณกรรมบางเรื่องก็ปรับเปลี่ยนเจตนาที่มุ่งในเรื่องของการสั่งสอนหลักธรรมไปเป็นส่งเสริม

ความบันเทิง เช่น เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ สังข์ทอง แนวประเพณีปฏิบัติไม่ได้มีเฉพาะทางศาสนาเท่านั้น เรื่องทั่ว ๆ ไปในชีวิตก็มี เช่น บางเรื่องสอนผู้ปกครอง เช่น โคลงทศรถสอนพระราม บางครั้งสอนข้าราชการ เช่น พาสีสอนน้อง ราชสวัสดิ์ บางเรื่องสอนคนทั่วไป เช่น โคลงโลกนิติ สุภาษิตสอนหญิง สังคมไทยภาคกลางเป็นที่ตั้งของราชธานีมาตลอด จึงดูเหมือนเป็นแม่แบบของภาคอื่น ๆ ในฐานที่เป็นตัวแทนของประเทศในทุก ๆ ด้าน รวมถึงด้านวัฒนธรรมจนบางคนเข้าใจว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ในขณะเดียวกันไทยภาคกลางก็เป็นคนกลุ่มแรกที่ติดต่อกับโลกภายนอกและรับเอาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของต่างชาติเข้ามาใช้ทั้งโดยตรง และโดยจัดแปลงให้ผสมผสานกลมกลืนกับที่มีอยู่เดิม แล้วจึงค่อย ๆ แพร่กระจายวัฒนธรรมใหม่ดังกล่าว ไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ดังนั้นวัฒนธรรมของไทยภาคกลางจึงค่อนข้างจะอยู่ในลักษณะพลวัต(คณะอนุกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ๒๕๓๙ ๒๕๔-๓๐๖)

จากการศึกษาภาคกลางเป็นบริเวณที่มีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ของประเทศเหมาะแก่การทำเกษตร ดังนั้นภาคกลางจึงมีการผลิตงานศิลปหัตถกรรมจำนวนมาก เพราะมีความจำเป็นในการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และมีวัตถุดิบเอื้ออำนวยให้สามารถผลิตได้ดี จากลักษณะภูมิศาสตร์ของภาคกลางจะสามารถแบ่งออกตามลักษณะได้เป็นกลุ่มๆ คือ กลุ่มภาคกลางตอนเหนือตั้งแต่จังหวัดสุโขทัยขึ้นไปจนถึงจังหวัดพิจิตร ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศแบบหนึ่งการทำมาหากินจะต่างจากภาคกลางตอนล่าง จึงมีการรับเอาอิทธิพลทางวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมจากภาคเหนือเข้ามาผสมผสานด้วย เช่น การทอผ้าขึ้นตีนจก ของบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ถัดลงมาก็จะเป็นกลุ่มภาคแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและป่าสัก ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่ เป็นงานจักสาน และโลหะ รวมทั้งงานศิลปหัตถกรรมในระดับสูง ซึ่งได้รับอิทธิพลตามแบบอย่างของศิลปกรรมชั้นสูงของประเพณีหลวง ทั้งนี้ อาจเพราะความใกล้เคียงของพื้นที่และการคมนาคมที่ส่งอิทธิพลของประเพณีหลวงไปสู่สามัญชนและสังคมชนบทได้ ดังเช่น งานประดับมุก ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอ่างทอง เป็นต้น

๒.๒ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๙ (๒๕๔๒ ๓๙๘๗-๓๙๙๓)ในอธิบายประวัติของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากสภาพทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาสันนิษฐานว่าพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในอดีต เคยเป็นทะเลมาก่อน ต่อมาเกิดการทับถมของตะกอนแม่น้ำทำให้พื้นที่ดินเขินและกลายเป็นแผ่นดินงอกออกไป และเมื่อพวกขอมได้เป็นใหญ่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจึงตั้งเมืองตามขั้นที่ริมทะเล เรียกว่าเมืองอโยธยา เมืองเดิมที่เรียกว่าอโยธยานี้ตั้งอยู่ทางปากตะวันออกของทางรถไฟ ในบริเวณวัดสมณโกษ วัดกุฎีดาวและ วัดศรีอยุธยา (วัดเดิม) ในสมัยขอม เมืองอโยธยาคงเป็นแต่เพียงเมืองด่านริมทะเล ต่อมาในสมัยสุโขทัย ราชธานีตั้งอยู่ที่สุโขทัยห่างจากทะเล เมืองอโยธยาและเมืองลพบุรีจึงเป็นเขตของเมืองอุทอง (คือเมืองสุพรรณภูมิในจารึกพ่อขุนรามคำแหง) ขึ้นต่อกรุงสุโขทัย ต่อมาแผ่นดินเมืองอโยธยาค่อยดอนขึ้นราษฎรทำเรียกสวนไร่นาได้มากและเป็นที่ทำเลที่เรือค้าขายผานไปมา เพราะอยู่ตรงแม่น้ำรวม จึงกลายเป็นเมืองใหญ่ ดังมีหลักฐานจากพระพุทธรูปองค์ใหญ่คือพระเจ้าพนัญเชิงซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๗ ก่อนพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ถึง ๒๖ ปี

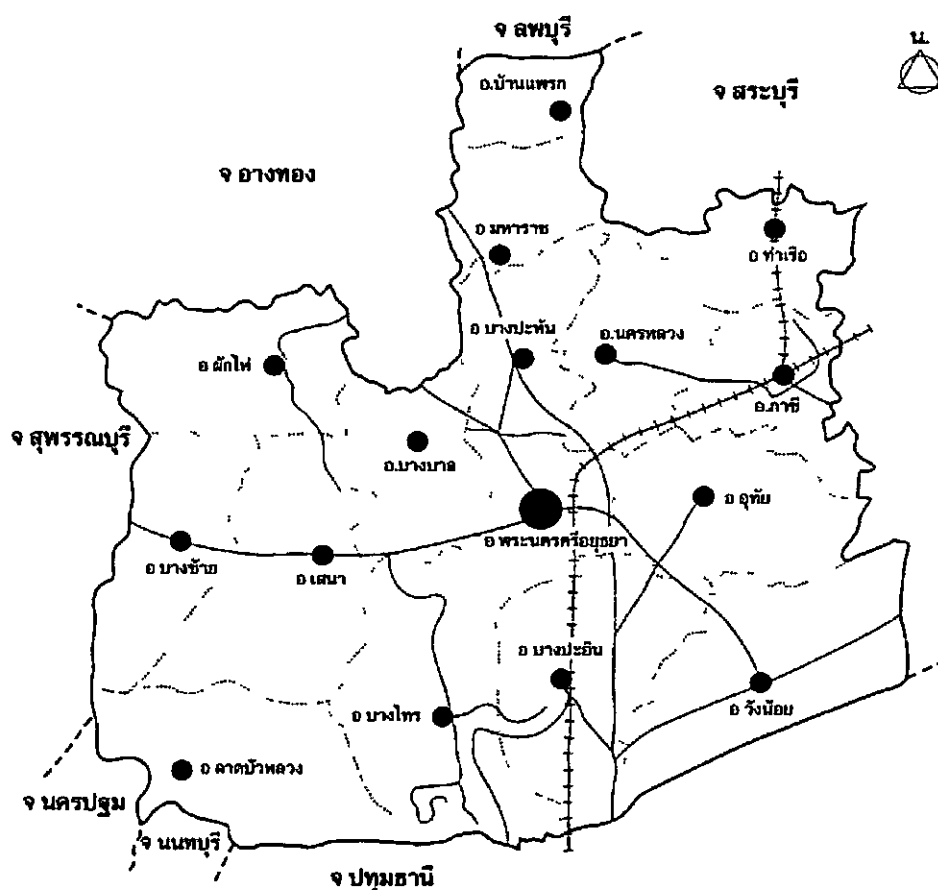
ในปี พ.ศ. ๑๘๙๐ เกิดโรคระบาดในเมืองอุทงมีผู้คนล้มตายมาก พระเจ้าอุทงจึงได้ย้ายมาอยู่เมือง อโยธยา มาตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางทิศตะวันตกตรงวัดพุทไธสวรรย์ปัจจุบันและในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ ราชอาณาจักรสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงพระเจ้าอุทงจึงประกาศตั้งพระองค์เป็นราชาธิบดี มีอิสราภาพทรงพระนามว่าสมเด็จพระรามาธิบดี แล้วสร้างพระนครขึ้นใหม่ที่ตำบลหนองโสน ชานานามว่า “กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา” กรุงศรีอยุธยามีลักษณะเป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบถึง ๓ สาย คือทิศเหนือจดแม่น้ำลพบุรี ทิศตะวันออกจดแม่น้ำป่าสัก ทิศตะวันตกและใต้จดแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นอาณาจักรที่มั่นคงติดต่อกันมานานจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๑๐ รวมเป็นเวลา ๔๑๗ ปี มีกษัตริย์ปกครองติดต่อกันมาถึง ๓๓ พระองค์

กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ดังจะเห็นจากซากสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศ สภาพบ้านเมืองมีการวางระบบคมนาคม และการระบายน้ำอย่างมีระเบียบ มีถนนสายในเมืองยาวรวม ๔๗ กิโลเมตร คลองมีความยาวรวม ๕๖ กิโลเมตร ภายในกำแพงเมืองมีพระราชวัง ๓ แห่ง วัดประมาณ ๔๐๐ วัด รอบเกาะมีกำแพงเมืองล้อมรอบยาวประมาณ ๑๒ กิโลเมตร

ตลอดระยะเวลากว่าสี่ร้อยปี กรุงศรีอยุธยาต้องเผชิญกับสงครามใหญ่ ๆ หลายครั้ง ครั้งที่สำคัญในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเป็นผลให้กรุงศรีอยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพมามานานถึง ๑๕ ปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงสามารถกอบกู้อิสรภาพคืนมาได้ และมีกษัตริย์สืบต่อมาอีก ๑๘๓ ปี จนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ กรุงศรีอยุธยาต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีกครั้งในวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ประกาศอิสรภาพและขับไล่พม่าออกจากแผ่นดินไทยและได้ทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงธนบุรี กรุงศรีอยุธยาก็ร้างไป

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ซ่อมแซมบางส่วนของ กรุงศรีอยุธยาและในปี พ.ศ. ๑๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้พระยาโบราณราชธานินทร์ดำเนินการขุดแต่งบริเวณพระราชวังโบราณ และโปรดฯ ให้สงวนที่ดินเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาไว้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และเมื่อมีการปกครองระบบเทศาภิบาล กรุงศรีอยุธยา (กรุงเก่า) ได้มีความสำคัญในฐานะเป็นที่ตั้งมณฑลกรุงเก่าและเริ่มมีประชาชนมาอยู่กันหนาแน่น

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดเมืองกรุงเก่า จึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดกรุงเก่า จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ รัชกาลที่ ๗ โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อ “มณฑลกรุงเก่า” เป็น “มณฑลอยุธยา” และเปลี่ยนชื่อ “จังหวัดกรุงเก่า” เป็น “จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” หลังปี พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อยุบเลิกมณฑลเทศาภิบาล จึงกลายเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยานับตั้งแต่นั้นมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง มีแม่น้ำ ๓ สายล้อมรอบ เรียกสั้น ๆ ว่า อยุธยา เป็นที่ตั้งของเมืองหลวงเก่าของไทยมากอนราว ๔๑๗ ปี ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร ระยะทางห่างประมาณ ๗๖ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๒,๕๕๖ ๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๕๙,๗๘๗ ๕ ไร่

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๑ ภาพแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง ลพบุรี และสระบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดปทุมธานี นนทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดสระบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ ๒๐๘ ตำบล ๑,๔๕๗ หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอนครหลวง อำเภอบางไทร อำเภอวังน้อย อำเภอบางปะอิน อำเภอท่าเรือ อำเภออุทัย อำเภอเสนา อำเภอมหาราช อำเภอบางปะหัน อำเภอบ้านแพรก อำเภอนครหลวง อำเภอผักไห่ อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางบาล และอำเภอภาชี ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง มีเทศบาล ๒๓ แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา เทศบาลเมืองเสนา และเทศบาลตำบลท่าเรือ เทศบาลตำบลอโยธยา เทศบาลตำบลท่าเรือ เทศบาลตำบลอำเภอนครหลวง เทศบาลตำบลบางไทร เทศบาลตำบลบางบาล เทศบาลตำบล

บ้านเลน เทศบาลตำบลพระอินทราชา เทศบาลตำบลบางปะหัน เทศบาลตำบลลาดชะโด เทศบาลตำบลผักไห่ เทศบาลตำบลบ้านสร้าง เทศบาลตำบลโคกม่วง เทศบาลตำบลหัวเวียง เทศบาลตำบลเจ้าเจ็ด เทศบาลตำบลบางซ้าย เทศบาลตำบลอุทัย เทศนาตำบลบ้านแพรก และเทศบาลมหาราช และองค์การบริหารสวนตำบลอีกจำนวนหนึ่ง

๒ ๒ ๒ ลักษณะทางกายภาพ

ภูมิประเทศของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ไม่มีภูเขาหรือป่าไม้แต่มีแม่น้ำสายใหญ่ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรีไหลมาบรรจบกันในลักษณะล้อมรอบผืนแผ่นดินของตัวเมืองไว้ ตัวเมืองจึงมีลักษณะเป็นเกาะที่มีบ้านเรือนและวัดต่าง ๆ ตั้งเรียงรายหนาแน่น ตามสองริมฝั่งแม่น้ำ แม่น้ำสายสำคัญอันเป็นเส้นทางคมนาคมที่ไหลผ่าน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่สำคัญมี ๔ สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำป่าสัก, แม่น้ำลพบุรี, แม่น้ำน้อย

๒ ๒ ๓ สภาพทางเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจ จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา และมีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีการทำนาเป็นอาชีพหลัก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนา นอกจากนี้มีการประมงน้ำจืด การเลี้ยงสัตว์ปีก อุตสาหกรรมโรงงานตลอดจนอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน การตีมีด เป็นต้น อย่างไรก็ตามปัจจุบันพื้นที่บางแห่งของจังหวัดนี้ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเขตหรือนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ จึงทำให้เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นโดยเฉพาะตามเส้นทางหมายเลข ๓๒ นอกจากนี้ประชากรยังมีรายได้จากการท่องเที่ยว เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเคยเป็นราชธานีเก่าของไทยมาถึง ๔๑๗ ปี จึงมีโบราณสถานวัดที่เป็นจำนวนมาก เช่น วัดโบราณ พระราชวังเก่า แนวกำแพง พระเครื่อง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ และตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร การคมนาคมไปมาสะดวกรวดเร็ว ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ประชากรของจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีรายได้เฉลี่ยประมาณคนละ ๘๓,๖๑๓ บาทต่อปี

๒ ๒ ๔ สถานที่สำคัญ

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งใจกลางกรุงศรีอยุธยา ได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และเป็นที่ยืนยันถึงวาทะกรรมการมรดกโลกได้ มีมติรับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาไว้ในบัญชีมรดกโลก เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔

สถานที่สำคัญจำนวนหนึ่งได้แก่

๒ ๒ ๔ ๑ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

พิพิธภัณฑ์ของศูนย์ศึกษานี้ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างจากพิพิธภัณฑ์อื่นในประเทศคือ การพยายามสร้างชีวิต สังคม วัฒนธรรมในอดีตให้กลับขึ้นมาใหม่ด้วยข้อมูลการวิจัย (Researched-based Reconstruction) โดยนำวิชาการเทคโนโลยีของการจัดพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่มาจัดแสดงนิทรรศการทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจชีวิตในอดีตได้ง่าย การจัดแสดงมีทั้งสิ้น ๕ หัวข้อคือ อยุธยาในฐานะราชธานี ในฐานะของเมืองท่าในฐานะของรัฐรวมศูนย์อำนาจ ชีวิตชุมชนชาวบ้านไทย และความสัมพันธ์ของอยุธยากับนานาชาติ

๒ ๒ ๔ ๒ วัดต่าง ๆ ทุกวัดล้วนมีความสำคัญมาแต่โบราณและมีประวัติยาวนานให้ศึกษาดังนี้ วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นวัดสำคัญที่สร้างอยู่ในพระราชวังหลวง

วิหารพระมงคลบพิตร ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่องค์หนึ่งในประเทศไทยและเป็นที่เคารพสักการะยิ่ง

วัดพระราม อยู่นอกเขตพระราชวังไปทางด้านทิศตะวันออก มีบึงใหญ่อยู่หน้าวัด เดิมเรียกว่า “หนองโสน” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “บึงพระราม” ปัจจุบันคือ สวนสาธารณะบึงพระราม

วัดพระมหาธาตุ ตั้งอยู่ตรงหน้าพระราชวังเดิมทิศตะวันออกเชิงสะพานป่าถ่าน

วัดราชบูรณะ อยู่เชิงสะพานป่าถ่านตรงข้ามวัดมหาธาตุ

วัดเสนาสนาราม อยู่หลังวังจันทร์เกษมมีพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ คือ “พระสัมพุทธมุนี” เป็นพระประธานในอุโบสถ และ “พระอินทร์แปลง” ประดิษฐานอยู่ในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากนครเวียงจันทน์

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อยู่ในเขตพระนครด้านทิศตะวันออกตอนใต้ ริมป้อมเพชร ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนฝาผนังเก่าแก่

เจดีย์พระศรีสุริโยทัย อยู่ในเกาะเมืองด้านทิศตะวันตก

วัดภูเขาทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างจากพระราชวังหลวงไปประมาณ ๒ กิโลเมตร ทางเดียวกันกับเส้นทางไปจังหวัดอ่างทอง (ทางหลวงหมายเลข ๓๐๙)

วัดหน้าพระเมรุ ตั้งอยู่ริมคลองสระบัวด้านเหนือของคูเมือง (แม่น้ำลพบุรีเก่า) ตรงข้ามกับพระราชวังหลวง พระประธานในอุโบสถซึ่งสร้างปลายสมัยอยุธยาเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องหล่อสำริดขนาดใหญ่ที่สุดที่ปรากฏและมีความงดงามมาก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการปฏิสังขรณ์และเชิญพระพุทธรูปศิลานั่งห้อยพระบาทสมัยทวารวดีซึ่งเป็น ๑ ใน ๖ องค์ที่มีอยู่ในประเทศไทยจากวัดมหาธาตุมาไว้ในวิหารน้อยทางฝั่งขวาของพระอุโบสถอีกด้วย

วัดสมณโกศ อยู่หน้าสถานีรถไฟฝั่งตะวันออก วัดนี้มีพระปรารภองค์ใหญ่รูปทรงสัณฐานแปลกตากว่าแห่งอื่น เข้าใจว่าเลียนแบบเจดีย์เจ็ดยอดของเชียงใหม่

วัดใหญ่ชัยมงคล (วัดเจ้าพระยาไทหรือวัดป่าแก้ว) ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก เมื่อข้ามสะพานปรีดีธำรงแล้วจะเห็นพระเจดีย์วัดสามปลื้มอยู่กลางสี่แยก เลี้ยวขวาไปไม่กี่กิโลก็จะเห็นป้ายมีทางแยกซ้ายมือ หรือหากมาทางถนนสายเอเชียเลี้ยวเข้าแยกอยุธยาแล้วพบพระเจดีย์ใหญ่กลางถนนก็เลี้ยวซ้าย

วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำป่าสักทางทิศใต้ฝั่งตรงข้ามของเกาะเมืองห่างจากตัวเมืองราว ๔ กิโลเมตร หรือเมื่อออกจากวัดใหญ่ชัยมงคลถึงถนนใหญ่แล้วเลี้ยวซ้าย วัดนี้เป็นวัดที่มีมาก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา พระประธานในพระวิหารชื่อพระเจ้าพนัญเชิง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยที่มีอายุมากที่สุดและใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

วัดไชยวัฒนาราม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกว่ากันว่าเป็นวัดสมัยอยุธยาที่งามที่สุด

การเดินทางไปชมวัดสำคัญในประวัติศาสตร์บริเวณนี้ อาจเช่าเรือหางยาวจากบริเวณหลังลานจอดรถฝั่งตรงข้ามพระราชวังจันทร์เกษมด้านตะวันออกของเกาะเมือง เรือจะลงไปตามลำน้ำป่าสักลงไปทางใต้ ผ่านวิทยาลัยการต่อเรือพระนครศรีอยุธยา วัดพนัญเชิงวรวิหาร วัดพุทธไสสวรรคย์ โบสถ์โปรตุเกส วัดไชยวัฒนาราม วัดกษัตราธิราช และเจดีย์พระศรีสุริโยทัย

วัดพุทธไสสวรรคย์ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำทางด้านใต้ฝั่งตรงข้ามของเกาะเมือง ใช้เส้นทางสายอยุธยา-เสนา ทางทิศตะวันตกของเกาะเมือง ข้ามสะพานแล้วเลี้ยวซ้ายผ่านวัดไชยวัฒนาราม มีป้ายบอกทางเป็นระยะไปจนถึงทางแยกซ้ายเข้าพุทธไสสวรรคย์

๒๒๔๓ พระราชวังและตำหนักต่าง ๆ

พระราชวังในพระนครศรีอยุธยา มีอยู่ ๓ แห่ง คือ พระราชวังหลวง วังจันทร์เกษมหรือวังหน้า และวังหลัง นอกจากนี้ยังมีวังและตำหนักซึ่งเป็นที่สำหรับเสด็จประพาสอยู่นอกพระนครศรีอยุธยาอีกหลายแห่งคือ วังที่เกาะบางอิน อำเภอบางปะอิน ตำหนักนครหลวงที่อำเภอนครหลวง

พระราชวังหลวงในปัจจุบันนี้คงเหลือแต่ฐานอาคารให้เห็นเท่านั้น อยู่ริมกำแพงพระนครศรีอยุธยาทางด้านเหนือ มีถนนสายรอบกรุงผาจากวังจันทร์เกษมไปเพียง ๒ กิโลเมตร ส่วนวังหน้าได้สร้างขึ้นใหม่ตามผังเดิมในสมัยรัชกาลที่ ๔ และวังหลังซึ่งตั้งอยู่ริมกำแพงพระนครศรีอยุธยาด้านทิศตะวันตก (ในเขตโรงงานสุราของกรมสรรพสามิต) มีสิ่งสำคัญหลงเหลืออยู่คือ เจดีย์พระศรีสุริโยทัย

โบราณสถานในเกาะบางปะอิน ปัจจุบันตั้งอยู่ในอำเภอบางปะอินซึ่งอยู่ห่างจากเกาะเมืองไปทางทิศใต้ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร โดยเส้นทางสายพหลโยธินเลี้ยวขวาตรงทางแยกกิโลเมตร ๓๕ แล้วเข้าไปอีก ๗ กิโลเมตร ภายในพระราชวังบางปะอินมีสิ่งที่น่าสนใจ ดังนี้

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์ เป็นปราสาทอยู่กลางสระ

พระที่นั่งวโรภาสพิमान เป็นท้องพระโรงอยู่ทางเหนือของ "สะพานเสด็จ" เป็นอาคารทรงวิหารกรีกแบบคอรินเธีย ปัจจุบันก็ยังใช้เป็นท้องพระโรงเมืองสำคัญอยู่เสมอ

พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร อยู่ทางตะวันออกตรงข้ามกับสระน้ำ เป็นพระที่นั่งเรือนไม้มู่ทั้งชั้นบนและชั้นล่างมีเฉลียงตามแบบชาเลย์ของสวิส เป็นที่นาเสียดายที่พระที่นั่งถูกไฟไหม้ไปขณะที่กำลังซ่อมรักษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ปัจจุบันได้สร้างขึ้นใหม่ตามแบบเดิมทุกประการแต่เปลี่ยนวัสดุจากไม้เป็นก้ออิฐฉาบปูน

เหมมณเฑียรเทวราช เป็นปราสาทศิลาในเขตพระราชวัง ชั้นนอกริมสระใต้ต้นโพธิ์

สภาราชาธิปไตย เป็นตึกสองชั้นริมลำน้ำตรงหน้าพระที่นั่งวโรภาสพิमान

หอวิฑูรทัศนา เป็นพระที่นั่งหอสูงยอดมนตั้งอยู่กลางเกาะน้อยในสวนเขตพระราชวังชั้นในระหว่างพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียรกับพระที่นั่งเวหาสน์จำรูญเป็นพระที่นั่ง ๓ ชั้น มีบันไดเวียนเป็นหอสองกล้องชมภูมิประเทศบ้านเมืองโดยรอบ

เก๋งบุปผาประพาส เป็นตำหนักเก๋งเล็กอยู่กลางสวนริมสระน้ำในเขตพระราชวังชั้นใน

พระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของพระราชวังถัดจากหอวิฑูรทัศนาขึ้นไปประชาชนเรียกว่า "เก๋งจีน" ลักษณะเป็นพระที่นั่งศิลปะแบบจีนที่มีลายแกะสลักได้อย่างงดงามวิจิตรยิ่ง

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (อนุสาวรีย์พระนางเรือล่ม) ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระราชวังบรรจุพระสรีรังคารของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนุสาวรีย์พระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคณาภิรัตน์และเจ้าฟ้าสามพระองค์ ตั้งอยู่ทางด้านเหนือใกล้กับอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

วัดนิเวศธรรมประวัติ อยู่บนเกาะด้านทิศใต้คนละฝั่งกับพระราชวัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเลียนแบบโบสถ์ฝรั่ง ตกแต่งตามแบบโกธิค มีกระจกสีประดับอย่างสวยงาม

วัดชุมพลนิกายาราม อยู่บริเวณหัวเกาะตรงสะพานข้ามไปยังสถานีรถไฟ

๒๒๔๔ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ตั้งอยู่ที่ตำบลประตูชัย ปลายถนนชุมเมืองใจ เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งแรกในประเทศไทยที่มีรูปแบบการจัดแสดงแผนใหม่คือ นำ

โบราณวัตถุจัดแสดงไม่มากนัก และได้นำหลักการใช้แสงสีมาใช้ทำให้การนำเสนอสิ่งที่สำคัญน่าชมได้แก่ พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี นับว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีค่ามากองค์หนึ่ง เพราะในโลกมีเพียง ๖ องค์เท่านั้น เคียรพระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยอุทอมมีขนาดใหญ่มากแสดงถึงความเก่าแก่ของวัดและมีฝีมือการหล่อวัตถุขนาดใหญ่ในสมัยโบราณ นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุที่ขุดพบอีกมากมาย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยาเปิดทำการวันพุธ-วันอาทิตย์

๒ ๒ ๔ ๕ สถานที่สำคัญอื่น ๆ

สวนศรีสุริโยทัย ตั้งอยู่ภายในบริเวณโรงงานสุราอยุธยา การเดินทางเมื่อข้ามสะพานปรีดีธรรมาภิบาลเมืองจนถึงแยกศาลากลางจังหวัด เลี้ยวขวาจนถึงวงเวียน เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานข้ามคลอง ผ่านประตูโรงงานสุราเข้าไปถึงสี่แยกจะเห็นสวนอยู่ทางขวามือ มีศาลาอเนกประสงค์ พลับพลาสมเด็จพระศรีสุริโยทัย เนินเสมานหินอ่อนโบราณอายุกว่า ๔๐๐ ปี บรรจุนั้นสวนพระพุทธรูปที่ขุดค้นพบมาจากรูปพระพุทธรูป

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เป็นศูนย์ฝึกอาชีพเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ให้แก่เกษตรกรสร้างขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ภายในบริเวณศูนย์ฯ มีจุดเด่นคือสวนนกบางไทร เป็นกรงนกขนาดใหญ่ที่จำลองสภาพธรรมชาติเข้าไว้พร้อมกับนกนานาพันธุ์กว่า ๑๕๐ ชนิด เปิดให้เข้าชมทุกวัน ยกเว้นวันพุธ

พระที่นั่งเพนียด สร้างเป็นที่ประทับทอดพระเนตรการคล้องช้าง ตั้งอยู่ในตำบลสวนพริกอำเภอมะนังศรีอยุธยา ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๔ กิโลเมตร ตามเส้นทางหมายเลข ๓๐๙ (ทางเดียวกับวัดภูเขาทอง) ลักษณะเป็นคอกล้อมด้วยรั้วทำด้วยซุงทั้งต้น มีปีกกาแยกเป็นรั้วไปสองข้าง

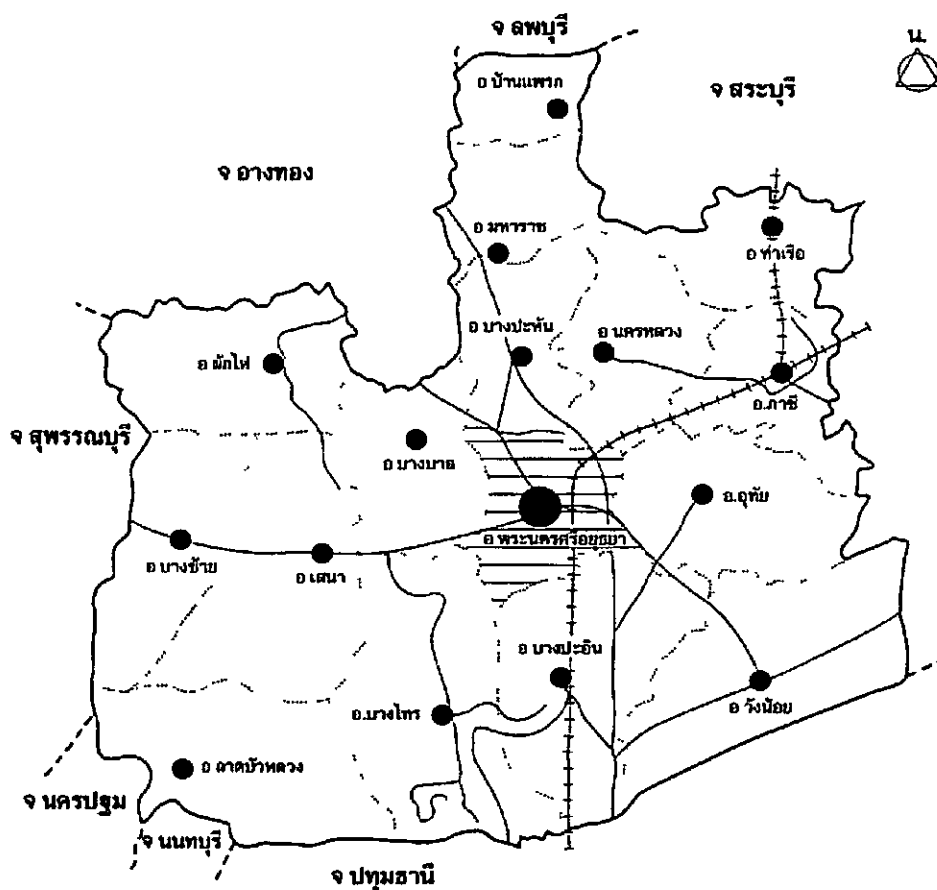
ตลาดกลางเพื่อเกษตรกร ตั้งอยู่ริมถนนสายเอเชีย หากขับรถข้ามสะพานปรีดีธรรมาภิบาลไปทางฝั่งตะวันออกของเกาะเมืองจนถึงถนนสายเอเชีย เลี้ยวซ้ายตรงไปจนถึงตำบลหันตราทางขวามือจะพบกับสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองแทบทุกชนิดของจังหวัด นอกจากนี้ ยังมีร้านอาหารซึ่งมีกุ้ง ปลาสด ๆ รสชาติอร่อยอยู่หลายร้าน (สุรศักดิ์ ศิริไพบุลย์ ๒๕๔๒ ๓๙๘๕ - ๓๙๙๔)

๒ ๓ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๙ (๒๕๔๒ ๓๙๘๗-๓๙๙๓)ในอธิบายประวัติของอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

อำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นอำเภอหนึ่งในเขตการปกครองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามระยะทางถนนสายเอเชียเป็นระยะทาง ๗๕ กิโลเมตร และที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘๑,๖๑๒ ไร่ หรือ ๑๓๐ ๕๗๙ ตารางกิโลเมตร

๒ ๓ ๑ อาณาเขต

แผนที่ผังเขตแสดงที่ตั้งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒ ภาพแผนที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบางปะหัน และอำเภอนครหลวง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภออุทัย และอำเภอบางปะอิน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบางบาล และอำเภอบางปะหัน

๐

อำเภอพระนครศรีอยุธยาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒๐ ตำบล ๑๒๐ หมู่บ้าน ดังนี้
 ตำบลท่าวาสุกรี ตำบลหัวรอ ตำบลหอรัตนชัย ตำบลสำเภาล่ม ตำบลประตูชัย ตำบลบ้านม้อม
 ตำบลภูเขาทอง ตำบลลุมพลี ตำบลสระป่า ตำบลคลองตะเคียน ตำบลปากกราน ตำบลบ้านรุน
 ตำบลเกาะเรียน ตำบลคลองสวนพลู ตำบลกะมัง ตำบลไผ่ลิง ตำบลหันตรา ตำบลบ้านเกาะ ตำบล
 สวนพริก และตำบลวัดตูม มีเทศบาล ๒ แห่งคือ เทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา เทศบาลตำบล
 ไยธยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๓ แห่ง

๒ ๓ ๒ ลักษณะทางกายภาพ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของอำเภอพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ๓ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี

สภาพภูมิประเทศของอำเภอพระนครศรีอยุธยามีลักษณะเช่นเดียวกับพื้นที่ภาคกลางโดยทั่วไป มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

แหล่งทรัพยากรน้ำของอำเภอพระนครศรีอยุธยามีทั้งแหล่งธรรมชาติและแหล่งชลประทาน แหล่งธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี แหล่งชลประทาน ได้แก่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาบางบาล โครงการส่งน้ำ นครหลวง โครงการส่งน้ำฯ महाराช และโครงการส่งน้ำฯ เสิ่งสาาง

ด้านการคมนาคม อำเภอพระนครศรีอยุธยามีเส้นทางทางบก ดังนี้

๑ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๒ ผ่านพื้นที่ตำบลคลองสวนพลู ตำบลหันตรา และตำบลบ้านเกาะ เป็นเส้นทางที่แยกจากประตูน้ำพระอินทร์ไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินสายที่ ๑ ที่จังหวัดชัยนาท

๒ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๙ ผ่านพื้นที่ตำบลไผ่ลิง เขตเทศบาลเมืองนครศรีอยุธยา ตำบลลุมพลี ตำบลวัดตูม และตำบลบ้านใหม่ ไปอำเภอบางปะหัน

๓ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๐๕๓ ผ่านพื้นที่ตำบลหันตราไปตำบลไผ่ลิง

๔ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๐๕๔ ผ่านพื้นที่ตำบลหันตราไปตำบลคลองสวนพลู

๕ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๐๕๕ ผ่านพื้นที่ตำบลไผ่ลิงไปอำเภอบางปะอิน

๖ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๐๖๐ ผ่านพื้นที่ตำบลภูเขาทองไปอำเภอบางปะหัน

๗ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๐๖๑ ผ่านพื้นที่ตำบลบ้านเกาะไปตำบลหันตรา

๘ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๒๖๓ ผ่านพื้นที่ตำบลบ้านป้อมและเขตเทศบาล

๙ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๔๑๒ ผ่านพื้นที่ตำบลบ้านป้อมไปอำเภอบางบาล

๑๐ ทางหลวงจังหวัดหมายเลข ๓๒๖๓ ผ่านพื้นที่ตำบลบ้านป้อมและเขตเทศบาลเมืองนครศรีอยุธยาไปอำเภอเสนา นอกจากนี้ยังสามารถใช้เส้นทางรถไฟได้ด้วย

๒ ๓ ๔ สภาพทางสังคม

จากสถิติในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ อำเภอพระนครศรีอยุธยามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๗๔,๗๔๑ คน แยกเป็นชาย ๓๖,๒๘๑ คน และหญิง ๓๘,๔๖๐ คน ความหนาแน่นเฉลี่ยของประชากรต่อพื้นที่ ๕๗๒.๖ คนต่อตารางกิโลเมตร

อำเภอพระนครศรีอยุธยามีประชากรอยู่ร่วมกันหลายเชื้อชาติศาสนา นอกจากกลุ่มชาวไทยพุทธดั้งเดิมแล้ว ยังมีคนไทยมุสลิมซึ่งเป็นลูกหลานของชาวมุสลิมที่อพยพโยกย้ายมาจากหัวเมืองปัตตานี ชาวมุสลิมกลุ่มนี้อาศัยอยู่หนาแน่นบริเวณคลองตะเคียน อีกกลุ่มคือกลุ่มชาวมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากต่างชาติ เช่น เปอร์เซีย อาหรับและอินเดีย อาศัยอยู่แถวลุมพินี ภูเขาทองและหัวแหลมกลุ่มคนญวนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพเข้ามาในตอนปลายกรุงศรีอยุธยา และเมื่อคราวเกิดกบฏไต้เซินที่ประเทศญวนเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ตำบลสำเภาลม ที่ดอนอยุธยาเรียกว่า “บ้านญวน” เป็นชุมชนใหญ่กว่าร้อยหลังคาเรือน สอนมากนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มีวิภักกบุญขอเซฟเป็นศูนย์กลาง ลูกหลานของชาวญวนปัจจุบันได้อาศัยกระจายอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอีกกลุ่มคือกลุ่มชาวจีน ซึ่งเดิมตั้งบ้านเรือนหนาแน่น บริเวณวัดพ

นัญเชิง และผึ่งน้ำตรงข้าม ปัจจุบันอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากบริเวณหัวรอ ตลาดเจ้าพรหม สวนใหญ่ ประกอบอาชีพทำธุรกิจโรงเลื่อย

ประชากรสวนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ มีวัด ๗๔ แห่ง มัสยิด ๒๐ แห่ง โบสถ์คริสต์ ๑ แห่ง

ด้านการศึกษา อำเภอพระนครศรีอยุธยา มีสถานศึกษาประมาณ ๕๕ แห่ง

ด้านสาธารณสุข ในเขตพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยามีโรงพยาบาลจำนวน ๒ แห่ง สถานีอนามัย ๑๘ แห่ง

ด้านสาธารณูปโภค มีสาธารณูปโภคพื้นฐานพร้อมและเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน และการพัฒนาเศรษฐกิจ

เนื่องจากในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยามีกลุ่มคนเชื้อชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ ทำให้สังคมของอำเภอมีวิถีชีวิตและประเพณีหลากหลายยิ่ง มีทั้งประเพณีของชาวไทยพุทธ ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการทำพิธีทางศาสนา เช่น ประเพณีเข้าพรรษา - ออกพรรษา ประเพณีทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและงานบุญต่าง ๆ ประเพณีการบวช เป็นต้น ประเพณีของชาวไทยมุสลิมที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างออกไป แต่ก็สามารถอยู่รวมกับคนกลุ่มอื่นอย่างสงบร่มเย็น นอกจากนี้ยังมีประเพณีของกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ ประเพณีทิ้งกระจาดที่วัดพนัญเชิง ถือเป็นงานประจำปีที่ใหญ่ที่สุดงานหนึ่งของอำเภอและของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นงานประเพณีตามคติความเชื่อของชาวจีนเป็นการทำบุญทำทานแกบรรดาญาติไม่มีญาติที่ถูกปล่อยจากยมโลกมารับสวนบุญปีละครั้ง จัดขึ้นประจำปีในช่วงกลางเดือน ๗ ของจีน (ตรงกับเดือน ๘ ของไทย) จนสิ้นเดือนเพราะเชื่อว่าเป็นช่วงที่ประตูยมโลกเปิด มีการแจกข้าวของแก่คนยากจน มีการเผาหุ่นยมบาลพร้อมกระดาดเงินกระดาดทองด้วย

๒ ๓ ๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

อำเภอพระนครศรีอยุธยามีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคพาณิชยกรรมและการบริการ

๒ ๓ ๕ ๑ ภาคเกษตรกรรม

อำเภอพระนครศรีอยุธยามีพื้นที่การเกษตรรวม ๔๓,๐๕๗ ไร่ แยกเป็นพื้นที่ทำนา ๓๔,๘๐๒ ไร่ พื้นที่ทำสวน ๗,๘๒๕ ไร่ พื้นที่ทำไร่ ๓๓๐ ไร่ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ๑,๒๖๔ ไร่ และพื้นที่ทำการประมง ๕๘๕ ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือข้าวนาปีและนาปรัง ข้าวโพด ถั่วเขียว มะม่วง นอกอาชีพด้านการเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านบางส่วนยังประกอบการค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นรายได้เสริม เช่น สานปลาตะเพียน ทำดอกไม้ประดิษฐ์จากดอกโสน ทำตุ๊กตาชาววัง ทำโต๊ะหมู่บูชาและไม้แกะสลัก มีความสวยงามและกลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ตลอดจนเป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อและทำรายได้ให้กับจังหวัดเป็นอย่างมาก

๒ ๓ ๕ ๒ ภาคอุตสาหกรรม

อำเภอพระนครศรีอยุธยามีโรงงานอุตสาหกรรมประมาณ ๘๘ แห่ง ธนาคาร ๑๗ แห่ง โรงแรมที่พัก ๑๓ แห่ง

๒ ๓ ๕ ๓ ภาคพาณิชยกรรมและการบริการ

เนื่องจากอำเภอพระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศในฐานะเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานที่สำคัญแห่งหนึ่งของ

ประเทศ เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้สภาพเศรษฐกิจด้านการค้า และการบริการหลากหลายและคึกคักกว่าในพื้นที่อื่นของจังหวัด เช่น ธุรกิจโรงแรมที่พักถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งในการบริการด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของอำเภอ

๒ ๓ ๖ สถานที่สำคัญ

อำเภอพระนครศรีอยุธยามีแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นโบราณสถาน เนื่องจากเคยเป็นเมืองเก่ามาก่อน ที่น่าสนใจมีดังนี้

๒ ๓ ๖ ๑ พระราชวังหลวงหรือพระราชวังโบราณ ปัจจุบันคงเหลือแต่ฐานอาคารให้เห็นเท่านั้น สันนิษฐานว่าพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างตั้งแต่ครั้งประทับอยู่เวียงเหล็กเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๐ พระที่นั่งต่าง ๆ ในครั้งแรกนี้สร้างด้วยไม้ซึ่งอยู่ในบริเวณวัดพระศรีสรรเพชญ์ปัจจุบัน ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงถวายที่บริเวณพระราชวังเดิมสร้างเป็นวัดในเขตพระราชวังเรียกว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์” และทรงสร้างพระราชวังหลวงใหม่เลื่อนไปทางทิศเหนือริมแม่น้ำลพบุรี มีพระที่นั่งที่สำคัญ คือ

พระที่นั่งวิหารสมเด็จ ตั้งอยู่ทางตอนใต้สุดของบริเวณพระราชวัง เป็นปราสาทที่มีมุขหน้าและหลังยาว แต่มุขข้างสั้น มีกำแพงแก้วล้อม ๒ ด้าน ใช้สำหรับประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ

พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท เป็นปราสาทรูปแบบเดียวกับพระที่นั่งวิหารสมเด็จ มีมุขเด็จยื่นออกมาเพื่อเสด็จออกรับแขกเมือง มีโรงช้างเผือกกระหนาบอยู่สองข้าง

พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เดิมชื่อ “พระที่นั่งสุริยามรินทร์” ภายหลังเปลี่ยนชื่อนี้เพื่อให้คล้องกับพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท เป็นปราสาทจัตุรมุข ก่อด้วยศิลาแลงสลัปธัญญะ ยกพื้นสูงกว่าพระที่นั่งองค์อื่น ๆ ใช้สำหรับทอดพระเนตรขบวนแห่ทางน้ำ

พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ ลักษณะเป็นปราสาทตรีมุข ตั้งอยู่บนกำแพงชั้นในด้านตะวันออกหน้าพระราชวัง เป็นที่สำหรับทอดพระเนตรกระบวนแห่และฝึกซ้อมทหารเหมือนพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ที่พระบรมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร

พระที่นั่งตรีมุข อยู่ด้านหลังพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท เดิมเป็นพระที่นั่งฝ่ายในและเป็นที่พักประทับในอุทยาน

พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์ (พระที่นั่งท้ายสระ) เป็นปราสาทจัตุรมุข ตั้งอยู่บนเกาะกลางสระน้ำ สมเด็จพระเทพราชาโปรดฯ ให้สร้างเพื่อเป็นที่ประทับสำราญพระราชหฤทัย

พระที่นั่งทรงปืน อยู่ริมสระน้ำด้านตะวันตก สร้างเป็นรูปยาวรี ในสมัยสมเด็จพระเพทราชาทรงใช้เป็นที่พักเสด็จออกขุนนาง

๒ ๓ ๖ ๒ วังจันทร์เกษมหรือวังหน้า ตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมืองใกล้ตลาดหัวรอ สร้างในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งยังทรงเป็นมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ เคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระยุพราชและพระมหากษัตริย์หลายพระองค์เมื่อคราวเสียกรุงได้ถูกเผาทำลายเสียหายมาก จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้ซ่อมพระที่นั่งพิมานรัตยาและพลับพลาจัตุรมุขไว้เป็นที่ประทับเมื่อเสด็จประพาสพระนครศรีอยุธยา ครั้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานให้ใช้เป็นที่ว่าการมณฑลอยุธยา และรัชกาลที่ ๘ โปรดฯ ให้เปลี่ยนเป็นศาลากลางจังหวัด เมื่อสร้างศาลากลางใหม่แล้ว กรมศิลปากรจึงใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน ภายในพระราชวังมีสิ่งก่อสร้างสำคัญคือ พลับพลาจัตุรมุข พระที่นั่งพิมานรัตยา พระที่นั่งพิชัยสถลยลักษณ์ กำแพงและประตูวัง

๒ ๓ ๖ ๓ วังหลัง ตั้งอยู่ริมกำแพงพระนครหรือยุธาณด้านทิศตะวันตก (เขตโรงงานสุราของกรมสรรพสามิตในปัจจุบัน) เดิมเป็นอุทยานสำหรับเสด็จประพาสเป็นครั้งคราว เรียกว่า “สวนหลวง” ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้โปรดฯ ให้สร้างเพิ่มเติมเป็นพระราชวัง เพื่อให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเอกาทศรถ ต่อมาได้กลายเป็นที่ประทับของเจ้านายในพระราชวงศ์ เท่านั้น จึงไม่ปรากฏสิ่งสำคัญหลงเหลืออยู่นอกจากเจดีย์ศรีสุริโยทัย

๒ ๓ ๖ ๔ สวนศรีสุริโยทัย ตั้งอยู่ภายในบริเวณโรงงานสุราอยุธยา มีพื้นที่ประมาณ ๕ ไร่ ประกอบด้วยศาลาอเนกประสงค์ พลับพลาสมเด็จพระศรีสุริโยทัย เนินเสมาหินอ่อนโบราณอายุกว่า ๔๐๐ ปี บรรจุชิ้นสวนพระพุทธรูปชาวดัตช์ที่อัญเชิญมาจากวัดพุทไธสวรรย์ องค์การสุราช สร้างสวนนี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายอดีตพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ในที่ดินซึ่งเคยเป็นเขตพระราชฐานชั้นใน

๒ ๓ ๖ ๕ ศาลหลักเมือง ตั้งอยู่สี่แยกตะแลงแกง ดำริสร้างโดยร้อยตรีภักดี ประทุมแก้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดสมัยนั้น เพื่อให้เป็นจุดรวมใจของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒ ๓ ๖ ๖ คุ่มขุนแผน เป็นเรือนไทยโบราณ มี ๕ หลัง อยู่ทางทิศใต้ของพระวิหารมงคลบพิตร มีความประสงค์สร้างไว้เพื่อคนรุ่นหลังได้เห็นและได้ศึกษารูปแบบบ้านไทยในชนบท สมัยโบราณ

๒ ๓ ๖ ๗ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ตั้งอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์บนเกาะเมืองเก่าทิศตะวันออกของคลองท่อ เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่ปลูกต้นไม้ในวรรณคดี ประกอบด้วยโบราณสถาน อาคารศาลาไทย และมีโครงการพัฒนาพื้นที่เป็นสวนป่าสมุนไพรและอุทยานประวัติศาสตร์ในอนาคต

๒ ๓ ๖ ๘ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ตั้งอยู่ที่ตำบลประตูชัย ใกล้กับศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (หลังเก่า)

๒ ๓ ๖ ๙ สวนสาธารณะบึงพระราม ตั้งอยู่ที่ตำบลประตูชัย ภายในเป็นวัดโบราณ (ร้าง) โดยเฉพาะวัดพระราม เข้าใจว่ามีมาก่อนกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า “หนองโสน” หรือ “บึงชีขัน” มีปูชนียสถานที่สำคัญคือ พระที่นั่งเย็นและอุทยานมหาปราสาท ซึ่งเป็นปราสาททรงยอด ๓ องค์ ติดกัน ด้านหน้ามีบันไดด้านหลังเป็นคูหาด้าน โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในปราสาทมีแท่นฐานทำด้วยหินอ่อนรองรับพระบรมรูปจำลองของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) มีนาฬิกาดอกไม้สำหรับบอกเวลา สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔

๒ ๓ ๖ ๑๐ พระที่นั่งเพนียด เป็นที่สำหรับพระราชอาสน์ประทับทอดพระเนตรการจับช้างเถื่อนในเพนียด ที่ยังคงเหลือซากในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้ซ่อมครั้งหนึ่ง และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้กรมหลวงเทพพลภักดิ์ซ่อมอีกครั้งหนึ่ง และจนถึงรัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้ซ่อมอีกครั้งหนึ่ง

๒ ๓ ๖ ๑๑ หมู่บ้านโปรตุเกส ตั้งอยู่ที่ตำบลลำเภาลุ่ม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก อยู่ทางใต้ของตัวเมือง ปัจจุบันที่ดินบริเวณนี้มีโบราณสถาน ๓ แห่งคือ ชานเปาโล ชานโดมิงโก และชานแปร์โต เมื่อครั้งมีการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานบริเวณนี้ ได้พบหลักฐานทางโบราณที่สำคัญคือโครงกระดูก เครื่องปั้นดินเผาภายในประเทศและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

๒ ๓ ๖ ๑๒ หมู่บ้านญี่ปุ่น ตั้งอยู่ที่ตำบลเกาะเรียน

๒ ๓ ๖ ๑๓ วัดพระศรีสรรเพชญ์ สร้างอยู่บนพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งของพระราชวังหลวงมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ มีเจดีย์ใหญ่ ๓ องค์ ตั้งเป็นประธานของวัด บรรจุพระบรมอัฐิของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เป็นวัดที่ใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญ คือ พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นที่ทรงศีลของพระมหากษัตริย์และเป็นที่เก็บพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์ ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา

๒ ๓ ๖ ๑๔ วัดพุทไธสวรรย์ มีพระปรางค์ลักษณะศิลปะแบบขอม บริเวณพระปรางค์ล้อมรอบด้วยพระระเบียงที่มีพระพุทธรูปพอกปูนลงรักปิดทองตั้งเรียงรายเป็นระยะ ๆ และมีวิหารพระนอนด้วย

๒ ๓ ๖ ๑๕ วัดใหญ่ชัยมงคล สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๐๐ ภายในวัดมีพระเจดีย์สูงใหญ่ทรงระฆัง สูงประมาณ ๖๐ เมตร ขนานนามว่า “พระเจดีย์ชัยมงคล”

๒ ๓ ๖ ๑๖ วัดพระราม สร้างในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ติดกับบึงพระราม และอยู่ทางทิศตะวันออกของวิหารพระมงคลบพิตร ภายในวัดยังมีซากวิหารใหญ่ องค์พระปรางค์มีระเบียงโอบล้อมและมีพระพุทธรูปศิลาปรักหักพัง

๒ ๓ ๖ ๑๗ วัดมหาธาตุ เป็นวัดใหญ่คู่กับวัดราชบูรณะ สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ มีวิหารหลวงขนาดใหญ่ที่เจาะผนังเป็นช่องแทนหน้าต่าง พระปรางค์พระประธานของวัดซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเดิมสูงประมาณ ๕๐ เมตร ได้เคยพังลงมาครั้งหนึ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เมื่อถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงให้บูรณะซ่อมแซม แต่ปัจจุบันพระปรางค์นี้เหลือเพียงฐาน

๒ ๓ ๖ ๑๘ วัดกุเวาทอง สร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระเจ้าบรมโกศทรงโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระอารามและพระเจดีย์ใหญ่ที่หักพังลงมา และให้เปลี่ยนรูปเจดีย์แบบไทย

๒ ๓ ๖ ๑๙ วัดราชบูรณะ ตั้งอยู่ข้างวัดมหาธาตุ สร้างในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ มีซุ้มประตูใหญ่หน้าวัดที่เป็นศิลปะอยุธยาตอนปลาย วิหารหลวง พระปรางค์พระประธานที่ประดับปูนปั้นรูปครุฑ ยักษ์ ลิง และสิงห์ ภายในมีกรุ ๒ ชั้น ซึ่งขุดพบเครื่องราชูปโภคทองคำ พระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่าง ๆ

๒ ๓ ๖ ๒๐ วัดหน้าพระเมรุ เดิมชื่อ “วัดเมรุราชิกการาม” สถาปัตยกรรมของวัดอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้นคือ พระอุโบสถไม่มีหน้าต่าง แต่เจาะช่องไว้เป็นลูกกรง พระประธานเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ทางเครื่องปางมารวิชัย มีความสวยงามหน้าบันไม้สักลงรักปิดทอง สลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑยุคเดียวขนาด หน้าบาน ล้อมรอบด้วยหมู่เทพนม ๒๖ องค์ ตรงอาสน์สงฆ์มีจารึกเป็นรายสุภาพและกาพย์ยานี ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒ ๓ ๖ ๒๑ วัดมเหยงคณ์ สร้างในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๑ สถาปัตยกรรมเป็นแบบลังกา คือเจดีย์ประธานทรงระฆัง บนฐานมีช้างล้อมรอบ เจดีย์รายก็เป็นทรงระฆัง

๒ ๓ ๗ ๒๒ วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตรเป็นพระพุทธรูปอิฐบุทองสัมฤทธิ์สีดำตลอดองค์เพราะเคลือบรักไว้ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระไชยราชาประมาณ พ.ศ.

๒๐๘๑ ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ครั้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปครอบไว้

๒ ๓ ๗ ๒๓ วัดบรมพุทธาราม สร้างในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ประมาณ พ.ศ. ๒๒๓๑ – ๒๒๔๖ ณ บริเวณยานพาตอง ซึ่งเป็นวิเวกสถานเดิมของพระองค์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำกระเบื้องเคลือบสีเหลือง

๒ ๓ ๗ ๒๔ วัดไชยวัฒนาราม เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายเป็นอนุสรณ์สถาน ณ บ้านเดิมของพระราชมารดาและเพื่อเฉลิมพระเกียรติในการเสด็จขึ้นครองราชย์ วัดนี้มีพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุเป็นองค์ประธานสูงเด่นอยู่ท่ามกลางปรางค์ทิศและปรางค์รายทั้ง ๘ ทิศ พระอุโบสถวัดอยู่ทางด้านตะวันออกของพระปรางค์ มีซากพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย สร้างด้วยหินทราย

๒ ๓ ๗ ๒๕ วัดกุฎีดาว เป็นวัดขนาดใหญ่ ลักษณะการสร้างและรูปแบบศิลปคล้ายกับวัดหลวง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๔ และให้สร้างตำหนักชื่อว่า “ตำหนักก้ามเกวียน”

๒ ๓ ๗ ๒๖ วัดพนัญเชิง เป็นวัดที่มีมาก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา สวนพระพุทธรูปพระเจ้าพนัญเชิงในพระวิหารหลวง มีหลักฐานว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๗ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ปางมารวิชัย พระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปทอง ๒ องค์ ปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย อีกองค์เป็นพระปูนปั้นเก่าโบราณกว่า ๒ องค์แรก วิหารอีกหลังหนึ่งมีจิตรกรรมฝาผนังรูปพระพุทธรูปเจ้าผจญมาร และเขียนเป็นลายกระถางต่าง ๆ

๒ ๓ ๗ ๒๗ วัดธรรมิกราช ภายในวัดมีวิหารทรงธรรมซึ่งมีขนาดใหญ่มากตั้งอยู่บนเนินสูง เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญที่มีขนาดใหญ่ เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยอยุธยาที่งดงาม ปัจจุบันเหลือเพียงพระเศียรและเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา สวนพระเจดีย์ประธานเป็นทรงระฆังแบบลังกา มีปูนปั้นสิงห์ยืนอยู่โดยรอบ และมีพระเจดีย์ขนาดเล็กและขนาดเล็กรวม ๑๓ องค์

๒ ๓ ๗ ๒๘ วัดสุวรรณดาราม ตั้งอยู่ริมป้อมเพชร ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเทพชุมนุม นีบาตชาดก ๓ พระชาติ และภาพมารวิชัย มีพระแม่ธรณีบีบมวยผมอยู่ตรงกลาง

ประวัติความเป็นมา

อำเภอพระนครศรีอยุธยา เดิมมีชื่อว่า “อำเภอรอบกรุง” ตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอกรุงเก่า” และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอพระนครศรีอยุธยา”

๒ ๓ ๘ ด้านศิลปหัตถกรรม ศิลปหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อของอำเภอพระนครศรีอยุธยา ได้แก่

๑ หม้อดินเผาคลองสระบัว การปั้นหม้อเป็นอาชีพเก่าแก่ของชุมชนสองฝั่งคลองสระบัวที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

๒ รูปหินสลัก การแกะสลักหินแม่ไม้อาชีวะเก่าแก่ แต่เป็นศิลปกรรมที่เลียนแบบ ศิลปวัตถุโบราณที่มีอยู่ทั่วไป

๓ การทำหัวโขน ที่บริเวณตลาดบ้านหัวแหลม บ้านทำหัวโขนของหม่อมราชวงศ์จรรยา สุขสวัสดิ์ ชาวผู้เชียวชาญด้านศิลปะการทำหัวโขน

๔ ปลายตะเพียนใบลาน เป็นงานหัตถศิลป์ของชาวมุสลิมในท้องที่ทาวาสุกรี บ้านหัวแหลม

๕ ตุ๊กตาชาวบ้าน เป็นตุ๊กตาที่ปั้นจากดินเหนียวเลียนแบบสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท แหล่งทำอยู่แถวเชิงสะพานปรีดีธำรง ฝั่งนอกเกาะเมือง

๖ เครื่องดนตรีไทย บริเวณหัวรอ เป็นแหล่งผลิตเครื่องดนตรีไทยนานาชนิดทั้งวงปี่พาทย์และวงเครื่องสาย

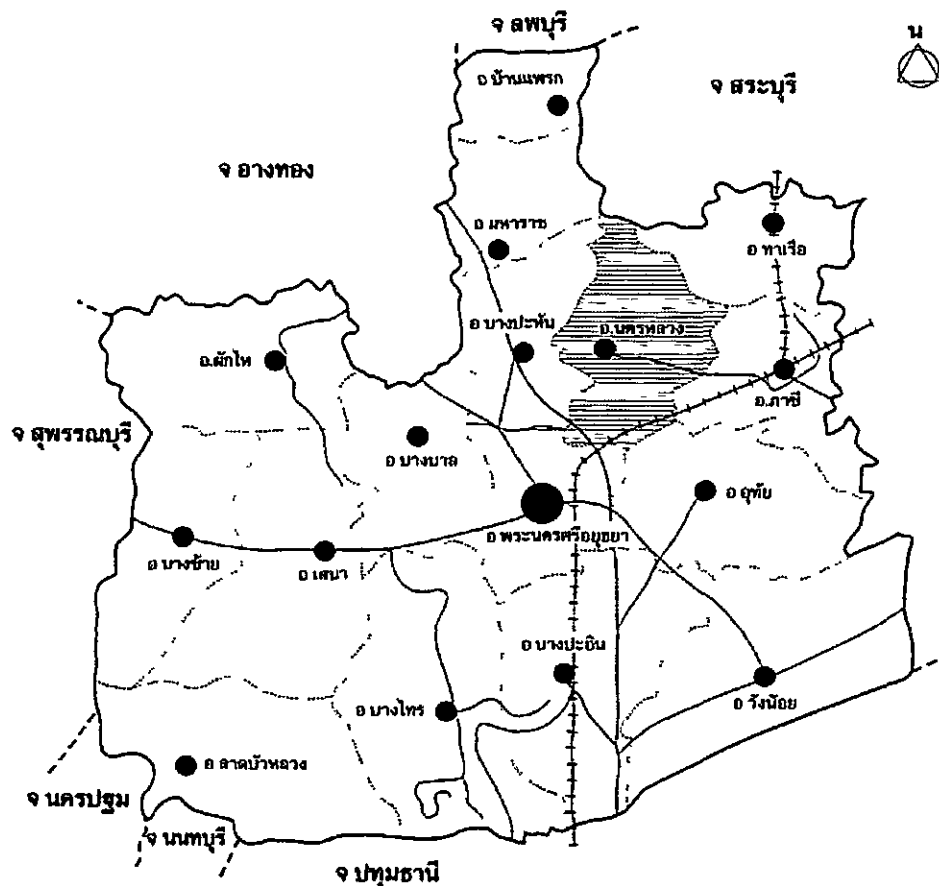
๗ เครื่องประดับมุก ทำที่บ้านเลขที่ ๕๑ ตำบลไผ่ลิงใกล้วัดใหญ่ชัยมงคล และบ้านเลขที่ ๕๖/๑ ซอยวัดสระมนทล ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา (วีรณัฐ ปัทมวณิช ๒๕๔๒ ๓๙๙๔ - ๓๙๙๙)

๒.๔ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๗ (๒๕๔๒ ๒๙๑๕ - ๒๙๒๐) ในอธิบายประวัติของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

อำเภอนครหลวง เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวจังหวัด ระยะทางห่างประมาณ ๒๐ กิโลเมตร อำเภอนครหลวงมีเนื้อที่ประมาณ ๑๙๘,๙๑๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๒๔,๓๒๔ ๓๔ ไร่

๒.๔.๑ อาณาเขต

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓ ภาพแผนที่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอท่าเรือ อำเภอมหาราช กับอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอภาชี อำเภออุทัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบางปะหัน อำเภอมหาราช

อำเภอนครหลวงแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๒ ตำบล ๗๔ หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนครหลวง สามโคก พระนอน ทาช้าง บางระกำ หนองปลิง ปากจั่น บ่อโพง คลองสะแก แผลา บ้านซุง และบางพระครู มีเทศบาลตำบล ๒ แห่ง คือ เทศบาลตำบลนครหลวงและเทศบาลตำบลอรัญญิก มีองค์การบริหารส่วนตำบล ๖ แห่ง และสภาตำบล ๖ แห่ง

๒.๔.๒ ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอนครหลวงส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดินเป็นดินร่วนเหมาะแก่การเพาะปลูก แหล่งน้ำธรรมชาติหรือแม่น้ำสำคัญ คือ แม่น้ำป่าสัก ในฤดูฝนน้ำจะไหลหลากท่วมพื้นที่เกษตรและบ้านเรือนจนเกิดความเสียหายเป็นประจำ

ด้านการคมนาคม การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปอำเภอนครหลวง ใช้ทางหลวงหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) แล้วแยกเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๒ (สายเอเชีย) จนถึงอำเภอบางปะหันแล้วเลี้ยวขวาไปอำเภอนครหลวง หรือใช้ทางหลวงหมายเลข ๑ แยกซ้ายเข้าอำเภอภาชี แล้วต่อไปยังอำเภอนครหลวง ส่วนถนนติดต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้าน ใช้ถนนชนบทและทางหลวงชนบทเป็นหลัก

๒ ๔ ๓ สภาพทางสังคม

ในเดือนกันยายนปี พ.ศ. ๒๕๔๒ อำเภอนครหลวงมีประชากรรวมกันทั้งสิ้นจำนวน ๓๓,๕๒๔ คน แบ่งเป็นชาย ๑๖,๑๑๖ คน และเป็นหญิง ๑๗,๔๐๘ คน และมีความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๖๘.๕ คนต่อตารางกิโลเมตร

ด้านการศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ อำเภอนครหลวง มีโรงเรียนรวมกันทั้งสิ้น ๒๓ โรงเรียน แบ่งออกเป็น โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ๒ โรงเรียน และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ๒๑ โรงเรียน ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนที่เปิดขยายโอกาสทางการศึกษา ๓ โรงเรียน และโรงเรียนที่เข้าโครงการปฏิรูป ๑๔ โรงเรียน

ด้านการศาสนา ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอocrหลวงนับถือศาสนาพุทธ มีวัดพุทธศาสนา ๔๒ วัด วัดร้าง ๓๔ วัด และโรงเรียนปริยัติธรรม ๑ แห่ง

ด้านสาธารณสุข อำเภอocrหลวงมีโรงพยาบาลชุมชนขนาด ๖๐ เตียง ๑ แห่ง คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช มีสถานอนามัย ๑๒ แห่ง และเป็นอำเภอที่ได้รับรางวัลอำเภอสุขภาพดีถ้วนหน้าเป็นอำเภอแรกของจังหวัด

๒ ๔ ๔ ประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอocrหลวง คือ

๒ ๔ ๔ ๑ งานนมัสการพระพุทธบาทสี่รอย งานนี้จัดขึ้นที่ปราสาทนครหลวงระหว่างเดือน ๓ หรือ เดือน ๔ ของทุกปี จัดเป็นงานใหญ่ และมีผู้คนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

๒ ๔ ๔ ๒ งานพิธีไหว้ครูบูชาเตา เป็นงานประเพณีของชาวบ้าน ตำบลท่าช้าง เพื่อเป็นการบูชาเตาที่ใช้ในการต้มดีดอัญญาญ์ จัดขึ้นประมาณเดือนเมษายน-พฤษภาคม ของทุกปี

๒ ๔ ๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

๒ ๔ ๕ ๑ การเกษตรกรรม

จากสภาพลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอocrหลวง ประกอบอาชีพการเกษตรกรรมเป็นหลัก หรือประมาณร้อยละ ๗๐ ของประชากรทั้งหมด อาชีพที่ทำกันมากที่สุดคือการทำนารองลงมาได้แก่ การปลูกไม้ผลและการเลี้ยงสัตว์

๒ ๔ ๕ ๒ การอุตสาหกรรม

กิจการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมได้ขยายตัวเข้าสู่พื้นที่อำเภอocrหลวงอย่างรวดเร็ว ทำให้อเภอocrหลวงเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่น่าสนใจ ได้แก่

๒ ๔ ๕ ๓ เขตนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร ภายในนิคมอุตสาหกรรมประกอบด้วย โรงงานต่าง ๆ จำนวน ๔๒ โรงงานที่เปิดดำเนินการแล้วมี ๒๖ โรงงาน เช่น โรงงานผลิตรองเท้า โรงงานผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ โรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนที่เหลืออยู่ระหว่างขออนุญาตและกำลังก่อสร้าง

๒๔๕๕ อุตสาหกรรมอื่น ๆ อำเภอนครหลวงยังมีอุตสาหกรรมขนาดใหญ่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรมอีกจำนวน ๑๘ โรงงาน เช่น คลังน้ำมัน โกดังน้ำมันสำปะหลัง โรงแร่ โรงงานผลิตปุ๋ยเคมี เป็นต้น

นอกจากนี้ ในพื้นที่อำเภอนครหลวงยังมีอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมานาน ได้แก่

๒๔๕๕ การทำอิฐ ที่ตำบลปากจั่นและตำบลคลองสะแก

๒๔๕๖ การตีมีดอรัญญิก ที่ตำบลท่าช้าง เป็นมีดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในการตีมีดนั้นชาวบ้านอรัญญิกประสบกับปัญหาการขาดแคลนเชื้อเพลิง ซึ่งแต่เดิมใช้ไม้ไผ่ ปัจจุบันหาได้ยากและขาดแคลน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริให้นำไม้ยูคาลิปตัสซึ่งโตง่าย ราคาถูก และหาได้ง่าย มาเป็นเชื้อเพลิงแทนไม้ไผ่

๒๔๕๗ การค้าไม้ มีโรงค้าไม้เก่าประมาณ ๕๐ โรง ที่ตำบลบ่อโพรง คลองสะแกปากจั่น นครหลวง และบ้านซึ้ง

๒๔๖ สถานที่สำคัญ

๒๔๖๑ พระพุทธบาทสี่รอย ปราสาทนครหลวงและวิหารพระจันทร์ลอย ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑ ตำบลนครหลวง เป็นสถาปัตยกรรมผสมระหว่างไทย เขมรและยุโรป สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง

๒๔๖๒ หมู่บ้านอรัญญิก ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าช้าง อยู่ห่างจากปราสาทนครหลวงประมาณ ๙ กิโลเมตร ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำมีดอรัญญิก ซึ่งมีชื่อเสียงด้านความคมและความประณีตสวยงาม

๒๔๖๓ บึงบัว ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๙ ตำบลนครหลวง เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้คนทั่วไป

ประวัติความเป็นมา

อำเภอนครหลวงจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เรียกว่า “อำเภอนครกลาง” ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑ ตำบลบ่อโพรง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่หมู่ที่ ๑ ตำบลนครหลวง แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอนครหลวง นครทั้งปัจจุบันนี้(สรุตศักดิ์ ศิริไพบูลย์สินธ์ ๒๕๔๒ ๒๕๑๕ - ๒๕๒๐)

งานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องประดับมุกนั้นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอำเภอพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ตำบลไผ่ลิง ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลหนองปรือ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒๕ จังหวัดชัยนาท

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๔ (๒๕๔๒ ๑๙๐๕ - ๑๙๑๖) ได้อธิบายถึงประวัติของจังหวัดชัยนาทดังนี้

จังหวัดชัยนาท เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทย ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๖,๘๕๔ เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครขึ้นไปทางทิศเหนือตามเส้นทางถนนเอเชียทางหลวงหมายเลข ๓๒ ประมาณ ๑๘๕ กิโลเมตร ตามเส้นทางถนนพหลโยธิน ทางหลวงหมายเลข ๑ ประมาณ ๒๘๖ กิโลเมตร

๒.๕.๑ ประวัติความเป็นมา

เมืองชัยนาทเป็นเมืองโบราณ ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ตรงทางแยกฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองแพรกศรีราชาใต้ปากลำน้ำเก่า ตามตำนานกล่าวว่า เมืองชัยนาทน่าจะปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ราวปี พ.ศ. ๑๗๐๒ โดยขุนเสือหรือเจ้าคำฟ้า กษัตริย์เมืองเมาะไต่ยกกำลังมาทำสงครามกับเจ้าเมืองพังค้ำแห่งอาณาจักรโยนก (ปัจจุบันคือ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา) และได้ชัยชนะหลังจากตีเมืองแตกแล้วเจ้าเมืองพังค้ำได้อพยพผู้คนลงมาอยู่ที่เมืองแปบ (กำแพงเพชรเดิม) และได้อพยพมาสร้างเมืองตรัยตริงค์ที่ตำบลแพรกศรีราชา ต่อมาคงเปลี่ยนชื่อเมืองว่า เมืองแพรก เป็นต้นกำเนิดของเมืองชัยนาท เมืองแพรกนี้เป็นเมืองสมัยกรุงสุโขทัย มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านทางใต้ นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า คือ เมืองสรรคบุรี หรืออำเภอสรรคบุรีในปัจจุบัน

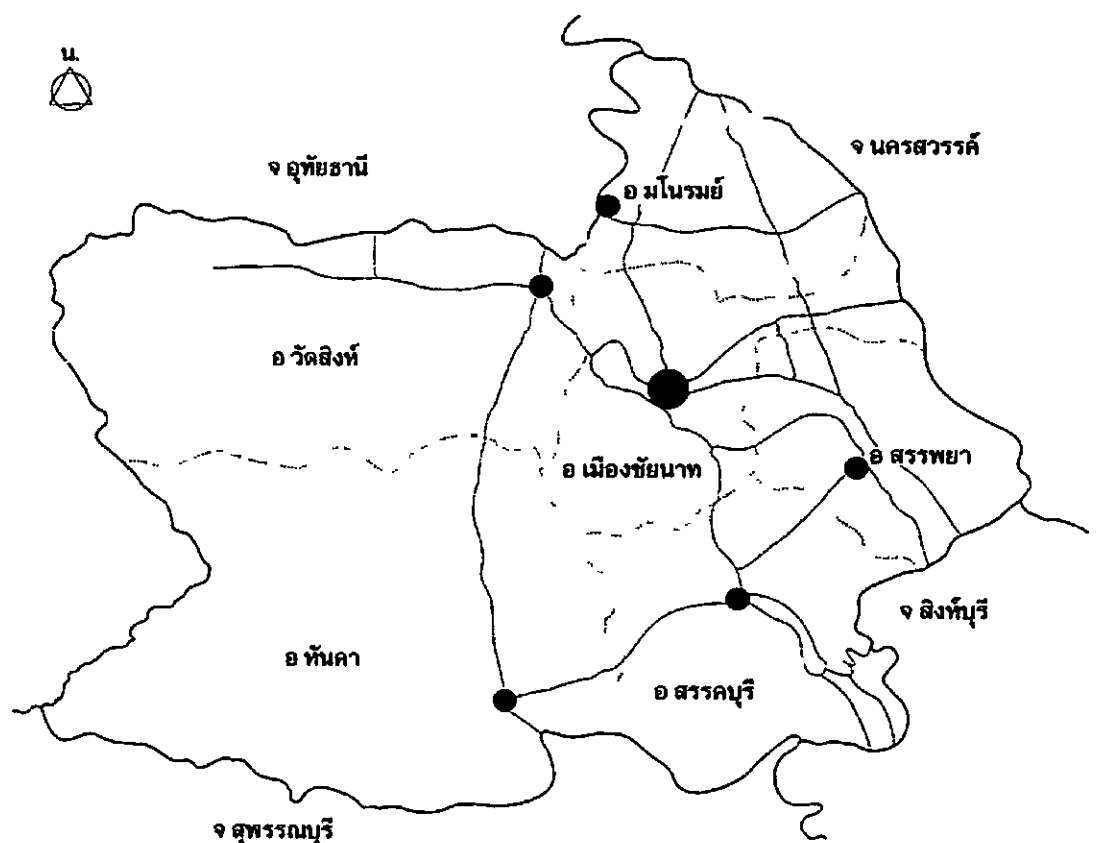
เมืองชัยนาทเพิ่งมาปรากฏชื่อชัดเจนในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๐ ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าเลอไทสวรรคต กรุงสุโขทัยเกิดการแย่งชิงราชสมบัติ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงเห็นเป็นโอกาสเหมาะจึงได้โปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งครองเมืองสุพรรณบุรียกกองทัพมาตีเมืองชัยนาทอันเป็นเมืองหน้าด่านของกรุงสุโขทัย เมืองชัยนาทจึงตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาโดยมีขุนหลวงพะงั่วเป็นผู้รักษาเมือง ต่อมาพระยาสิทธิไธสงทูตมากรุงศรีอยุธยาเพื่อเจรจาขอเมืองชัยนาทคืน จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยาได้ยอมคืนเมืองชัยนาทให้แก่กรุงสุโขทัย

กรุงสุโขทัยตอนปลายมีความอ่อนแอ จึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอยุธยาเป็นผลให้หัวเมืองทางใต้ทั้งหลายตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา รวมทั้งเมืองชัยนาทด้วย แต่เนื่องจากเมืองชัยนาทเป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ต้องเข้าควบคุมอย่างใกล้ชิด จึงได้รับการยกฐานะเป็นเมืองลูกหลวง

หลังเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เมืองชัยนาทก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์ ตามประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตั้งกองทัพหลวงที่เมืองชัยนาท เพื่อรับศึกจากพม่า จนสามารถขับไล่ออกไปได้

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงจัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น โดยให้ยุบและรวมหัวเมืองทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือขึ้นไปจนถึงแม่น้ำปิง ได้แก่ เมืองชัยนาท เมืองสรรคบุรี เมืองมโนรมย์ เมืองอุทัยธานี เมืองพยุหะคีรี เมืองนครสวรรค์ เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก ขึ้นเป็นมณฑลนครสวรรค์ ต่อมาได้มีการย้ายเมืองชัยนาทมาอยู่ในบริเวณที่ดินเดิมของกรมทหารราบที่ ๑๖ โดยได้สร้างเรือนไม้ชั้นเดียวเป็นศาลากลางจังหวัด (ปัจจุบันรื้อถอนไปแล้ว) ในปีพ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ก่อสร้างใหม่เป็นอาคารไม้สองชั้นแทนหลังเดิม และในปัจจุบันศาลากลางจังหวัดเป็นตึกอาคารทรงไทยสองชั้นเปิดใช้ทำการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ จนถึงปัจจุบัน

๒.๕.๒ อาณาเขต

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งจังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๔ ภาพแผนที่จังหวัดชัยนาท

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดอุทัยธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดสิงห์บุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดสิงห์บุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดอุทัยธานี

จังหวัดชัยนาทมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒,๖๓๕.๕๘๙ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๖๔๗,๒๔๑.๘๘ ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ๕๗ ตำบล ๔๕๔ หมู่บ้าน ดังนี้ อำเภอเมืองชัยนาท อำเภอมโนรมย์ อำเภอวัดสิงห์ อำเภอสรรพยา อำเภอสรรคบุรี อำเภอหันคาและกิ่งอำเภอหนองมะโมง และในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการแบ่งเขตท้องที่อำเภอหันคาขึ้นเป็นอีก ๑ กิ่งอำเภอ คือ กิ่งอำเภอเนินขาม

การปกครองท้องถิ่นของจังหวัดชัยนาทแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาล ๒ แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองชัยนาทและเทศบาลตำบลวัดสิงห์ สุขาภิบาล ๗ แห่ง ได้แก่ สุขาภิบาลคุ่มลำภา สุขาภิบาลหางน้ำสาคร อยู่ในเขตอำเภอมโนรมย์ สุขาภิบาลสรรพยา สุขาภิบาลโพนางคำ อยู่ในเขตอำเภอสรรพยา สุขาภิบาลแพรกศรีราชา อยู่ในเขตอำเภอสรรคบุรี สุขาภิบาลหันคาและสุขาภิบาลสามงามหาโบสถ์ อยู่ในเขตอำเภอหันคา มีองค์การบริหารส่วนตำบล ๕ แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแซง องค์การบริหารส่วนตำบลเนินขาม

อยู่ในเขตอำเภอหันคา องค์การบริหารส่วนตำบลวังตะเคียน อยู่ในเขตอำเภอวัดสิงห์ องค์การบริหารส่วนตำบลดงคอนและองค์การบริหารส่วนตำบลแพรกศรีราชา อยู่ในเขตอำเภอสรรคบุรี

นอกจากนี้ยังมีหน่วยราชการประจำจังหวัดชัยนาท คือ สำนักราชการบริหารส่วนภูมิภาค ๓๓ สำนักราชการ ราชการบริหารส่วนกลาง ๓๕ ส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจที่สังกัดกระทรวงทบวง กรม ต่าง ๆ ๑๐ แห่ง

๒.๕.๓ ลักษณะทางกายภาพ

สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดชัยนาท มีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำประมาณร้อยละ ๙๙.๐๖ ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำน้อยไหลผ่านพื้นที่ต่าง ๆ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา ไหลผ่านอำเภอมโนรมย์ วัดสิงห์ เมืองชัยนาทและสรรพยา แม่น้ำท่าจีนหรือแม่น้ำมะขามเตา ไหลผ่านอำเภอวัดสิงห์และหันคา แม่น้ำน้อย ไหลผ่านอำเภอสรรคบุรี นอกจากนี้ยังมีคลองชลประทานอีกหลายสาย เช่น คลองอนุศาสน์ คลองมหาราช คลองพลเทพ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับการเกษตรกรรม ทำให้มีพื้นที่รับน้ำประมาณ ๖๙๖,๓๑๕ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๔๒.๒๗ ของพื้นที่ทั้งหมด

นอกจากจังหวัดชัยนาทจะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบแล้ว ยังมีเนินเขาเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วไป ที่สำคัญได้แก่ เขารธรรมมูล ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดชัยนาท เขาพลอง เขาขยาย เขาน้ำกล่ำ เขาท่าพระ เขาระดี่ เขาใหญ่ เขารัก เขาดิน เขาหลัก เขาไก่ห้อย เขาสารพัดดี เขาราวเทียน เขาสรรพยาและเขาแก้ว เป็นต้น เนินเขาเหล่านี้เป็นแหล่งดินลูกรังสำหรับใช้สร้างถนน

พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดชัยนาทมีประมาณร้อยละ ๐.๓๐ หรือประมาณ ๘ ตารางกิโลเมตรของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ป่าสงวน ๒ แห่ง คือ ป่าสงวนแห่งชาติเขาหลัก - เขาของลม อยู่ในเขตท้องที่อำเภอวัดสิงห์ และป่าสงวนแห่งชาติเขาราวเทียน อยู่ในเขตอำเภอหันคา สภาพป่าสงวนส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดชัยนาทโดยทั่วไปคล้ายกับจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง คือ ในฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัดอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๓๘ องศาเซลเซียส ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคมของทุกปี ฤดูฝนมีฝนตกค่อนข้างชุกโดยเฉลี่ยประมาณ ๑,๒๒๕.๙ มิลลิเมตร ในระหว่างเดือนพฤษภาคม - ตุลาคมของทุกปี ฝนจะตกชุกในราวเดือนกรกฎาคมและมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยร้อยละ ๗๐ - ๗๕ ส่วนฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจัด อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ ๑๔ - ๑๘ องศาเซลเซียส ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน - มกราคมของทุกปี โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๖ - ๓๐ องศาเซลเซียส

๒.๕.๓.๑ ด้านการคมนาคม จังหวัดชัยนาทมีท่าหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัดใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง การเดินทางจากกรุงเทพมหานครมายังจังหวัดชัยนาท สามารถมาได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ทางบกเดินทางโดยรถยนต์ตามทางหลวงหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) จากกรุงเทพฯ ถึงชัยนาทระยะทางประมาณ ๒๙๖ กิโลเมตร หรืออาจเดินทางโดยรถไฟสายเหนือไปลงที่สถานีบ้านตาคลี ระยะทางประมาณ ๑๙๓ กิโลเมตร แล้วต่อรถยนต์ไปตามทางหลวงหมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ถึงเมืองชัยนาท เป็นระยะทางอีกประมาณ ๒๕.๘ กิโลเมตร ส่วนการเดินทางทางน้ำ มีเรือโดยสารประจำทางโดยใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางติดต่อ ซึ่งจะสะดวกเฉพาะหน้าน้ำเท่านั้น

๒๕๔ สภาพทางสังคม ในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จังหวัดชัยนาทมีประชากรรวมทั้งสิ้น ๓๕๒,๘๒๔ คน เป็นชาย ๑๗๑,๕๓๑ คน และเป็นหญิง ๑๘๑,๒๙๓ คน ความหนาแน่นของประชากรประมาณ ๑๓๓.๘ คน ต่อพื้นที่ ๑ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่นที่สุดคือ อำเภอหันคา รองลงมาคือ อำเภอสรรคบุรี ส่วนพื้นที่ที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ อำเภอมนรมย์

๒๕๔.๑ ด้านการศึกษา จังหวัดชัยนาทได้แบ่งระบบการศึกษาเป็นการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ โดยมีสถานศึกษาทั้งในระบบทั้งสิ้น ๒๕๕ แห่ง แบ่งเป็นโรงเรียนสังกัดรัฐบาลจำนวน ๒๔๘ แห่ง สังกัดเอกชนจำนวน ๗ แห่ง นักเรียน ๕๒,๘๓๑ คน สถาบันการศึกษามีตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา มีการกระจายบริการทางการศึกษาในแต่ละอำเภอที่ให้บริการการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาคือ อำเภอเมืองและอำเภอมนรมย์ นอกนั้นให้บริการการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา อำเภอที่มีจำนวนนักเรียนสูงสุดได้แก่ อำเภอเมืองและอำเภอหันคา

ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีห้องสมุดประชาชน ๖ แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ๑๔๐ แห่ง การศึกษาประเภททางไกล ระดับประถมศึกษา ๒๐ กลุ่ม จำนวน ๕๔๖ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ๔๐ กลุ่ม จำนวน ๑,๔๕๕ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒๐ กลุ่ม จำนวน ๕๖๒ คน การศึกษาประเภทตนเอง ระดับประถมศึกษา ๑ กลุ่ม จำนวน ๖ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ๑ กลุ่ม จำนวน ๑๕ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ๓ กลุ่ม ๙๔ คน การศึกษาผู้ใหญ่ สายอาชีพ ๗๔ กลุ่ม จำนวน ๑,๑๒๗ คน โยการขยายโอกาสทางการศึกษา ๑๒ ห้อง จำนวน ๔๗๖ คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๒๐ ศูนย์ จำนวนเด็ก ๖๕๐ คน ปวช พิเศษ ๔ ห้อง จำนวน ๑๑๙ คน

๒๕๔.๒ ด้านศาสนา ศาสนสถานในจังหวัดชัยนาทมีทั้งหมด ๒๓๒ แห่ง แบ่งเป็น วัดไทย ๒๒๙ แห่ง โบสถ์คริสต์ ๒ แห่ง และมัสยิด ๑ แห่ง มีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๒,๑๙๓ รูป สามเณร ๓๓๒ รูป อำเภอที่มีวัดมากที่สุดคือ อำเภอสรรคบุรี ซึ่งมีวัดอยู่ถึง ๕๐ แห่ง ส่วนอำเภอที่มีพระสงฆ์และสามเณรมากที่สุดคือ อำเภอหันคา มีพระสงฆ์และสามเณรรวม ๗๐๓ รูป

๒๕๔.๓ ด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลรวม ๖ แห่ง คือ โรงพยาบาลประจำจังหวัด ๑ แห่ง เป็นโรงพยาบาลขนาด ๓๒๘ เตียง โรงพยาบาลชุมชน ๕ แห่ง สถานีอนามัย ๗๔ แห่ง สำหรับสถานพยาบาลเอกชนมีจำนวน ๑๘๙ แห่ง แบ่งเป็นโรงพยาบาล ๒ แห่ง คลินิกแพทย์ ๒๓ แห่ง คลินิกทันตแพทย์ ๘ แห่ง สถานผดุงครรภ์ ๒๗ แห่ง

๒๕๔.๔ ด้านสาธารณูปโภค ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีการประปา ๒ แห่ง กำลังการผลิตทั้งสิ้น ๑,๘๘๗,๘๕๒ ลูกบาศก์เมตรต่อปี ปริมาณการใช้กระแสไฟฟ้าทั้งสิ้น ๗๔,๑๙๑ ล้านยูนิต สามารถให้บริการไฟฟ้าได้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

๒๕๔.๕ ด้านการติดต่อสื่อสาร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีชุมสายโทรศัพท์ทั้งสิ้น ๗ แห่ง จำนวนเลขหมาย ๔,๔๘๐ หมายเลข และมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขทุกอำเภอ

๒๕๖ สภาพทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากจังหวัดชัยนาทพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำน้อยไหลผ่านตัวจังหวัดทำให้เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดชัยนาท จึงประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมถึงประมาณร้อยละ ๘๐ รองลงมาได้แก่ด้านการพาณิชย์ ประมาณร้อยละ ๖ ด้านการอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ประมาณร้อยละ ๓

พื้นที่ทำการเกษตรของจังหวัดชัยนาทมีจำนวน ๑,๑๒๙,๘๗๐ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๖๘.๖ ของพื้นที่ทั้งหมด ได้รับน้ำชลประทานจำนวน ๗๐๗,๗๓๒ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๗๔ ของพื้นที่นา พื้นที่การเกษตรทั้งหมดแบ่งเป็นพื้นที่นา ๘๕๒,๘๖๒ ไร่ พื้นที่ทำไร่ ๑๓๙,๕๒๐ ไร่ พื้นที่ทำสวน ๓๓,๘๒๒ ไร่ และพื้นที่ปลูกพืชผักและอื่น ๆ อีก ๓,๗๖๖ ไร่ พืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัดชัยนาทคือ ข้าว โดยสามารถปลูกได้ทั้งนาปีและนาปรัง นอกจากนี้ยังมีพืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วเขียวและถั่วเหลือง เป็นต้น มีพื้นที่ปลูกอยู่ในเขตเกษตรน้ำฝน คือ ในพื้นที่อำเภอวัดสิงห์ อำเภอนาคู และอำเภอมโนรมย์ ส่วนผลไม้ที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดชัยนาท ได้แก่ ส้มโอและมะม่วง พันธุ์ส้มโอที่มีชื่อเสียงของจังหวัดคือ ส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวา มีปลูกมากในเขตอำเภอมโนรมย์

๒.๕.๗ สถานที่สำคัญ

๒.๕.๗.๑ วัดปากคลองมะขามเฒ่า ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ บริเวณปากคลองมะขามเฒ่า (แม่น้ำท่าจีน) แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาทางจากตัวเมืองชัยนาท ประมาณ ๒๕ กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงทางพระเครื่อง คือ หลวงปู่สุข ซึ่งประชาชนนำไปสักการบูชา เป็นจำนวนมาก ภายในพระอุโบสถมีภาพเขียนฝีมือพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วัดปากคลองมะขามเฒ่าได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้มีความมั่นคงถาวร และได้มีการสร้างหุ่นขี้ผึ้งเหมือนองค์หลวงปู่สุขขึ้น เพื่อเป็นที่เคารพสักการะแก่ลูกศิษย์และประชาชนทั่วไป

๒.๕.๗.๒ วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี ห่างจากตัวเมืองชัยนาทประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระปรางค์ลิมมะเพียง (พุ่มะเพียง) สร้างด้วยอิฐถือปูน ๓ องค์ องค์พระธาตุมีลักษณะคล้ายกลีบบัวเพียง ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม (ฐานเขียง) เป็นศิลปะสมัยลพบุรี กรมศิลปากรได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปแบบศิลปะลพบุรีและอยุธยาตอนต้น

๒.๕.๗.๓ วัดธรรมามูลวรวิหาร ตั้งอยู่บนไหล่เขาธรรมามูลริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันออก ตำบลธรรมามูลอำเภอเมืองชัยนาท ห่างจากตัวจังหวัดขึ้นไปประมาณ ๘ กิโลเมตร ถือเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดชัยนาทมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ภายในพระวิหารมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ศิลปะแบบอยุธยาผสมสุโขทัย คือ “หลวงพ่อธรรมจักร” เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ มีรูปธรรมจักรปรากฏอยู่กลางฝ่าพระหัตถ์เบื้องขวา สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ โบสถ์ซึ่งตั้งรายรอบอุโบสถ เป็นศิลปะรายสีแสด สลักลวดลายต่าง ๆ เป็นศิลปะแบบสมัยอยุธยา

๒.๕.๗.๔ วัดพระยาแพรก เป็นวัดร้างอยู่ข้างวัดมหาธาตุ แต่ถูกรามราษฎรกรุปลูกบ้านพักอาศัยปิดบังด้านหน้าเสียหมด โบราณสถานที่เหลืออยู่ภายในวัด ได้แก่ เจดีย์ขนาดใหญ่ทรงแปดเหลี่ยม ประติฐานพระพุทธรูปยืนในซุ้ม เป็นศิลปะอโยธยา - สุพรรณบุรี ซากวิหารขนาดใหญ่ ซึ่งเหลือเพียงเนินดินอยู่ด้านหลังเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ฐานเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ เจดีย์ทรายและกำแพงแก้ว

๒.๕.๗.๕ สวนนกชัยนาท เป็นสวนนกขนาดใหญ่ที่มีกรงนกใหญ่ที่สุดในเอเชีย เป็นตาข่ายครอบคลุมพื้นที่จากเขาพลองลงมาถึงที่ราบ กว้าง ๒๐ ไร่ สูง ๒๔๕ เมตร กว้าง ๑๒๐ เมตร ยาว ๒๔๐ เมตร ภายในสวนนกมีสระวน้ำขนาดมาตรฐานสำหรับการฝึกฝนกีฬาว่ายน้ำและมีสวนงู ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรองรับอาชีพการจับงูของชาวจังหวัดชัยนาทในบางท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีสวนกระต่าย ร้านจำหน่ายของที่ระลึก จักรยานน้ำ รถไฟเล็ก เป็นต้น

๒๕๗๖ เขื่อนเจ้าพระยา เป็นเขื่อนเพื่อการชลประทานขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้นเป็นเขื่อนแรกของประเทศไทย มีความยาว ๒๓๗๕๐ เมตร มีช่องระบายน้ำ ๑๖ ช่อง ด้านขวาของเขื่อนมีประตูเรือกว้าง ๑๕ เมตร เรือขนาดใหญ่สามารถผ่านเข้าออกได้ เขื่อนเจ้าพระยาเป็นเขื่อนประเภททดน้ำ - ส่งน้ำ และผลิตกระแสไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีทิวทัศน์ที่สวยงาม และในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีนกเป็ดน้ำจำนวนมากมาอาศัยอยู่บริเวณเหนือเขื่อน นับว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจแห่งหนึ่งในจังหวัดชัยนาท

๒๕๗๗ เขื่อนเรียงหิน เป็นเขื่อนกั้นน้ำเซาะ ตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดชัยนาท มีความยาวประมาณครึ่งกิโลเมตร เป็นสถานที่ที่มีความสวยงามเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจของชาวชัยนาทและนักท่องเที่ยว เนื่องจากอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและมีการปลูกต้นไม้ไว้บริเวณสันเขื่อน

๒๕๗๘ สวนลิง อยู่ในบริเวณวัดธรรมิกาวาส (วัดค้างคาว) ตำบลโพงาม เป็นปายางสูงสลับซับซ้อน มีลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ลิงเหล่านี้มีนิสัยเชื่องและใกล้ชิดกับคน นอกจากนี้ยังมีรูปหล่อของหลวงพ่อเฒ่า ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านแพรงนับถือ

๒๕๗๙ เขาสรรพยา มีลักษณะเป็นภูเขาสูงเล็ก ๆ อยู่ทางด้านทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอสรรพยา ห่างจากตำบลสรรพยาประมาณ ๔ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดชัยนาทขึ้นไปทางเหนือประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ชื่อเขาที่มีมาจากรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนพระลักษมณ์ถูกหอกโมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ และหนุมานได้ขันอาสาเอาตัวยาที่เขาสรรพยา ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเขาสรรพยาแห่งนี้ เพื่อนำไปบดผสมกับน้ำนมแม่ให้ทารกที่ ใช้เป็นยาพอกเพื่อจะทำให้หอกโมกขศักดิ์หลุดจากพระลักษมณ์

๒๕๗๑๐ ศาลหลักเมือง ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าศาลากลางจังหวัดชัยนาท ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นสถาปัตยกรรมแบบยอดปราสาท มีความสูงจากพื้นดินถึงยอดพุ่มแดง ๒๑๓๘ เมตร ขนาดของตัวศาล ๙๙๐ x ๙๙๐ เมตร ทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวชัยนาท

๒๕๘ สันคำพื้นเมือง

จังหวัดชัยนาทมีผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ผลิตด้วยมือชาวบ้านเป็นหลัก มีรูปแบบและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแตกต่างกันไป ได้แก่ เครื่องจักสานด้วยหวายและไม้ไผ่ ถาดผลไม้รูปไก่ทำจากผักตบชวา เปลญวนจากผักตบชวา ไม้จิ้มฟันหาดท่าเสา ไม้กวาดดอกหญ้า ที่นอนดัดคะแนน ผ้าทอเนินขาม น้ำตาลหัวยกรด ข้าวซ้อมมือและส้มโอมโนรมย์ เป็นต้น (ปิยะดา เวชประสิทธิ์ ๒๕๕๒ : ๑๘๐๕ - ๑๘๑๖)

๒๖ จังหวัดสิงห์บุรี

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๑๔ (๒๕๔๒ : ๖๗๕๐ - ๖๗๖๒) ได้อธิบายถึงประวัติของจังหวัดสิงห์บุรีดังนี้

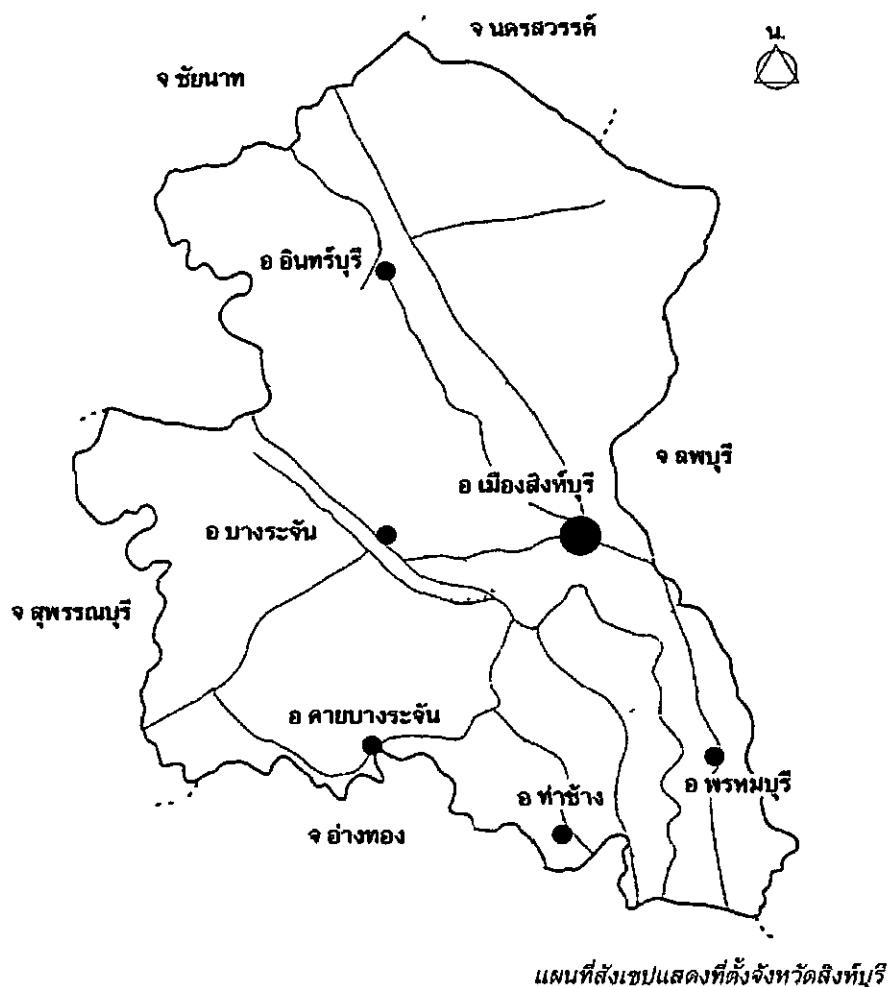
๒๖๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสิงห์บุรี

จากร่องรอยโบราณวัตถุและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบสันนิษฐานว่า บริเวณพื้นที่แห่งนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ปี และเมืองสิงห์บุรีนี้เป็น

เมืองที่สร้างขึ้นก่อนกรุงสุโขทัยประมาณ พ.ศ. ๑๖๕๐ โดยพระเจ้าไกรสรราชโอรสพระเจ้าพรหม (พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก) แห่งเมืองชัยปราการ (ฝ่าย) เรียกชื่อว่า “บ้านหน้าพระลาน” ในสมัยทวารวดี ประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๕๐๐ มีหลักฐานที่ปรากฏว่าสิงห์บุรีเคยรุ่งเรืองมาในยุคนั้นคือ เมืองวัดพระนอนจักรสีห์ ในเขตพื้นที่ตำบลจักรสีห์ เขตอำเภอเมือง และเมืองคูเมือง ในเขตพื้นที่บ้านคูเมือง ตำบลห้วยชน อำเภออินทร์บุรี มาถึงสมัยลพบุรี อารยธรรมขอมได้ขยายอิทธิพลเข้าสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา รวมทั้งพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในยุคนี้อีกคือ เมืองโบราณบ้านคูเมือง ตำบลผักก้น เขตอำเภอบางระจัน และที่บ้านหัวไผ่ วัดพระนอนจักรสีห์ในเขตอำเภอบางระจัน

ในสมัยอาณาจักรอยุธยา พื้นที่บริเวณจังหวัดสิงห์บุรีมีเมืองใหญ่อยู่ ๓ เมือง คือ เมืองสิงห์ เมืองอินทร์ และเมืองพรหม ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ “เมืองสิงห์” น่าจะเป็นชุมชนที่ใหญ่และสำคัญที่สุดใน ๓ เมือง ร่องรอยที่เหลืออยู่ก็คือบริเวณใกล้วัดหน้าพระธาตุ ยังมีหมู่บ้านเก่าเรียกว่า “บ้านหน้าพระลาน” อยู่ริมแม่น้ำจักรสีห์ซึ่งเดิมเป็นลำน้ำใหญ่ ภายหลังดินแข็งจึงย้ายเมืองครั้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้มีการจัดรูปการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาลส่งผลให้มีการจัดตั้งมณฑลกรุงเก่า (มณฑลอยุธยา) ขึ้นประกอบด้วยเมือง ๘ เมือง คือ กรุงเก่า พระพุทธบาท พรหมบุรี ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง และอินทร์บุรี

จังหวัดสิงห์บุรี เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคกลาง มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๑๔๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘๒๒,๔๗๘ ตารางกิโลเมตร หรือ ๕๑๔,๐๔๙ ไร่

ภาพประกอบ ๕ ภาพแผนที่จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอสรรพยา	จังหวัดชัยนาท	และอำเภอตาคลี	จังหวัด
นครสวรรค์				
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอไชโย อำเภอโพธิ์ทอง และอำเภอแสวงหา	จังหวัดอ่างทอง		
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบ้านหมี่ และอำเภอท่าวุ้ง	จังหวัดลพบุรี		
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอสรรคบุรี	จังหวัดชัยนาท	และอำเภอเดิมบางนางบวช	จังหวัด
สุพรรณบุรี				

๒ ๖ ๒ ลักษณะทางกายภาพ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดสิงห์บุรีเป็นที่ราบลุ่มและพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้น ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนริมแม่น้ำเป็นจำนวนมาก มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่านพื้นที่จังหวัด 3 สายคือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน้อย และแม่น้ำลพบุรี นอกจากนี้ยังมีลำน้ำแมลา ลำการ้อง ลำเชียงราก และลำโพธิ์ชัย

พื้นที่ของจังหวัดไม่มีป่าไม้ ภูเขา และไม่มีแร่ธาตุที่สำคัญ สภาพภูมิอากาศของจังหวัดสิงห์บุรีมีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่ภาคกลางโดยทั่วไป

๒ ๖ ๓ สภาพสังคม

ประชากรของจังหวัดสิงห์บุรีนั้น นอกจากชนเชื้อสายไทยแล้วยังมีชาวไทยพวนจำนวนหนึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ที่หมู่ที่ ๓ หมู่บ้านพวนหรือบ้านใหญ่ จำนวน ๓๐๒ ครัวเรือน ประชากรประมาณ ๘๗๐ คน และในพื้นที่หมู่ที่ ๕ หมู่บ้านโคกแก้วพัฒนา หรือบ้านดอนคา จำนวน ๑๑๖ ครัวเรือน ประชากรประมาณ ๔๑๗ คน ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี โดยชาวไทยพวนกลุ่มนี้จะตั้งบ้านเรือนในสภาพสังคมชนบท อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มละ ๔-๖ หลังคาเรือน แต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยเครือญาติที่ใกล้ชิด บ้านของไทยพวนในอดีตจะเป็นรูปแบบทรงไทย แต่เนื่องจากในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมเมืองได้แพร่กระจายเข้ามาผสมผสาน ทำให้สภาพที่อยู่อาศัยของชาวไทยพวนซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย บ้านของไทยพวนจึงมีทั้งทรงไทย ทรงธรรมดา และทรงสมัยใหม่ ผสมกันไปในปัจจุบัน

ชาวไทยพวนกลุ่มดังกล่าวมีประวัติความเป็นมายาวนานว่า เมื่อประมาณพุทธศักราช ๒๓๖๕ หรือ ๑๗๐ ปีเศษมาแล้ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มพวนถูกกองทัพจีนฮ่อรุกราน จึงพากันอพยพครอบครัวจากที่ราบเชิงขางสู่วันตกของเมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ และกระจัดกระจายอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ประเทศลาว คือบ้านหาดเสี้ยว บ้านมุงพรา บ้านตลิ่งชัน เป็นต้น เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาราชสุภาวดียกกองทัพไปตีลาวและได้กวาดต้อนชาวพวนเข้ามาประเทศไทยและให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังมีชาวพวนอีกจำนวนหนึ่งสมัครใจอพยพเข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย และต่อมาได้กระจ่ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ คือ ลพบุรี สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา เพชรบุรี เพชรบูรณ์ แพร่ สุโขทัย เชียงราย อุดรธานี หนองคาย พิจิตร และอุตรดิตถ์

สำหรับชาวไทยพวนที่อยู่ในตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรีนี้ไม่มีเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ แต่มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นกลุ่มที่อพยพหนีการรุกรานมาตามลำน้ำเจ้าพระยาเมื่อถึงตำบลบางน้ำเชี่ยว ซึ่งเป็นบริเวณที่ลำน้ำมีความโค้งและสายน้ำไหลเชี่ยว ทำให้แพชนและเกยตื้น ชาวพวนกลุ่มนี้จึงขึ้นฝั่งในบริเวณนั้น ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ประชากรไทยพวนเพิ่มปริมาณมากขึ้น กลุ่มชาวไทยพวนอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ยังคงอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ แต่โบราณกาลอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง มีความรักผูกพันในหมู่คณะ พวกพ้อง เคารพนับถือเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า เป็นเอกลักษณ์ที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ด้านวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดสิงห์บุรี โดยทั่วไปมีลักษณะที่ผูกพันและเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดนับถือ แต่เนื่องด้วยในพื้นที่ของจังหวัดสิงห์บุรีมีกลุ่มชาวไทยพวนตั้งรกรากอยู่มาเป็นเวลานาน และยึดมั่นสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มตนอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้จะมีการผสมผสานทางเชื้อชาติผ่านการแต่งงานกับคนไทยหรือคนไทยเชื้อสายจีนลูกหลานเชื้อสายไทยพวนก็ยังคงยึดมั่นต่อวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมส่วนหนึ่งของตนไว้ ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยพวนกลายเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและกลายเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของจังหวัดสิงห์บุรี ความเชื่อวัฒนธรรมและประเพณีดังกล่าว มีดังนี้

ประเพณีลงช่วง หรือชาวไทยพวนเรียกว่า “ประเพณีรมสาว” “ช่วง” หมายถึง สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่เป็นลานกว้างหรือลานดิน เป็นประเพณีที่มีการนัดหมายให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบกัน นัดหมายให้หนุ่มสาวไปช่วยกันทำงาน งานทอผ้า ปั่นด้าย การซ่อมข้าว กะเทาะเปลือกถั่วลิสงเพื่อเตรียมไว้ปลูก ประเพณีหนึ่งที่ยังคงมีอยู่ในพิธีแต่งงานก็คือในขบวนแห่ขันหมากจะต้องมีคนสะพายดาบและหีบโบราณ การสะพายดาบหมายถึง ความเป็นคนเข้มแข็ง มีความขยันหมั่นเพียร สามารถปกป้องและให้ความสุขแก่เจ้าสาวได้ เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายก็จะเป็นฝ่ายไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง ช่วยทำงานในบ้าน

นอกจากชาวไทยพวนจะเป็นผู้เคร่งครัดในพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความนับถือผีต่าง ๆ โดยมีความเชื่อว่ามีเหล่านี้นสามารถคลันตาลให้ชีวิตมีความเป็นไปได้อย่างดีหรือทางชั่วร้าย เช่น ผีฟ้า, ผีบรรพบุรุษ, ผีเรือน, ผีเจ้าที่เจ้าทาง, ผีข้าว หรือ “แม่โพสพ”, ผีต้นไม้, นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่สำคัญ ๆ เช่น ประเพณีทอผ้าทอพิชัย, ประเพณีเสอกระจาด, วันตอนสาว, วันเสอกระจาด, วันเทศน์มหาชาติ, ประเพณีตีข้าวบิณฑ์, ประเพณีแข่งเรือยาว, งานวันวีรชนค่ายบางระจัน, งานประเพณีเทศกาลกินปลา

จังหวัดสิงห์บุรีมีการละเล่นที่นิยมเล่นในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น มอญซ่อนผ้า ชวงรำ ชอนหาเตะหมาเบ๊ (เลนสะบ้า) และการละเล่นอย่างหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรีก็คือ รำโทน ซึ่งเป็นการแสดงของชายหญิง รำประกอบโทน นิยมเล่นในงานประเพณีต่าง ๆ เช่นกัน

พื้นที่จังหวัดสิงห์บุรียังถือเป็นแหล่งอารยธรรมแห่งหนึ่งของมนุษยชาติ จากการขุดพบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาและเตาเผาในบริเวณแม่น้ำน้อย ทำให้ทราบว่าพื้นที่บริเวณแม่น้ำน้อย เขตบ้านโคกหม้อ หมู่ที่ ๗ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน เป็นแหล่งผลิตอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ที่สุดในภาคกลางในสมัยกรุงศรีอยุธยา ผลิตภัณฑ์ที่พบได้แก่ ไห อ่าง ครก กระปุก ขวด คนที หรือกาน้ำ หวด ฝา ชาม พาน ตลอดจนเครื่องประกอบสถาปัตยกรรมชนิดต่าง ๆ เช่น กระเบื้องเชิงราย ท่อน้ำดินเผา โอ่ง ประติมากรรมลอยตัว เช่น รูปสิงห์ คชสีห์ มกรสิงห์

นอกจากประเพณีและการละเล่นที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแล้ว ในท้องที่จังหวัดสิงห์บุรียังมีอาหารพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อมาแต่เดิมดังคำกล่าว “ปลาแม่ลา น้ำยาบางเลา สาวบ้านแปง แต่งบ้านไร่” แต่ปัจจุบันยังคงเหลือแคบงอยอย่างเท่านั้นคือ ปลาแม่ลา

๒ ๖ ๔ สถานที่สำคัญ

จังหวัดสิงห์บุรีมีแหล่งประวัติศาสตร์และศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและหัตถกรรม ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติมากมาย ดังนี้ แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย, ศาลและศาลากลางเก่าของจังหวัดสิงห์บุรี, วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร, วัดหน้าพระธาตุ, วัดสวางอารมณ์, วัดกุฎีทอง, อุทยานพมา, เมืองโบราณบ้านคูเมือง, วัดม่วง, วัดสุทธาวาส, วัดโบสถ์, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอินทร์บุรี ฯลฯ (วีรบุรุษ ปิณฑวณิช ๒๕๔๒ ๖๗๕๐ – ๖๗๖๓)

๒ ๗ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

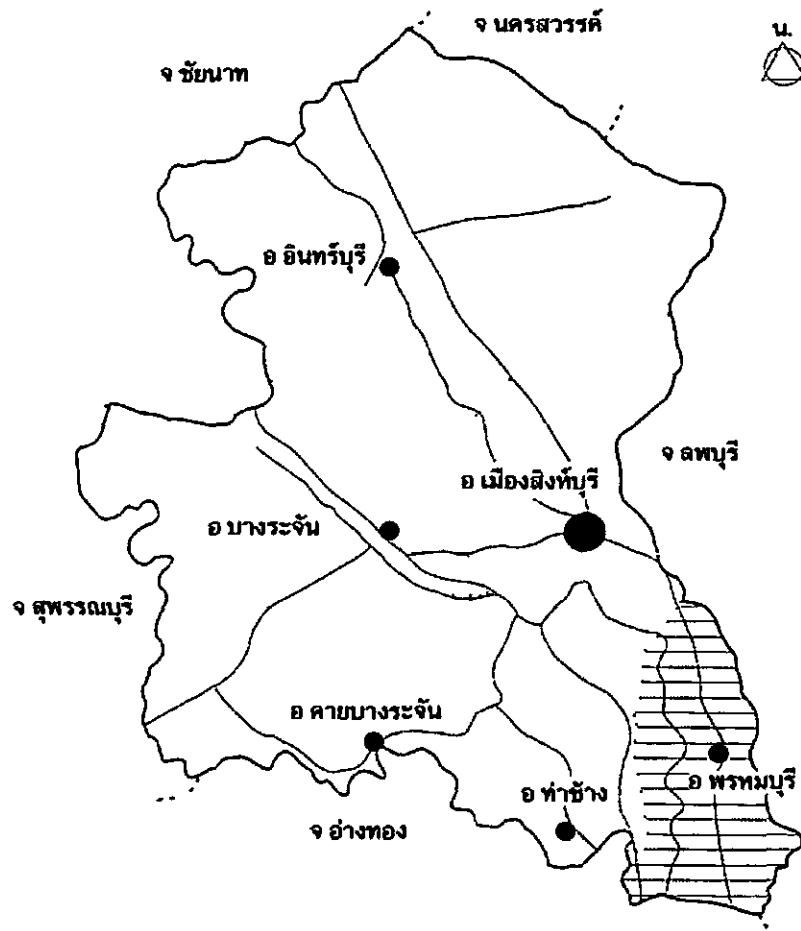
หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๘ (จรัสศรี งามจริง ๒๕๔๒ ๓๘๗/๑ – ๓๘๘/๔) ได้อธิบายถึงประวัติของอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีดังนี้

อำเภอพรหมบุรี เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสิงห์บุรี ที่ว่าการอำเภอพรหมบุรีตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลบางน้ำเชี่ยว มีเนื้อที่ ๘๒ ๕ ตารางกิโลเมตร

๒๗ ๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอพรหมบุรี ตามหลักฐานที่ปรากฏมีมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นใน จะสร้างขึ้นในสมัยใดไม่ปรากฏ สันนิษฐานกันว่าเป็นเมืองที่พระเจ้าพรหม (พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก) ผู้ครองเมืองชัยปราการ (ฝ่าย) ได้โปรดให้สร้างขึ้น ขนานนามเมืองว่า “เมืองพรหมบุรี” ตั้งอยู่ที่วัดอัมพวัน หมู่ที่ ๕ ตำบลพรหมบุรีในปัจจุบัน สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมืองพรหมบุรีคงมีฐานะเป็นเมืองตลอดมา ในกฎหมายเฑียรบาลเป็นเมืองสำหรับหลานหลวงครอง ในกฎหมายลักษณะลักพาทหนึ่ง เรียกชื่อว่า “เมืองพรหมนคร” แต่ในทางการปกครองได้ถูกจัดให้เป็นหัวเมืองจัตวา มีเจ้าปกครองตลอดมา ได้มีการย้ายที่ตั้งเมืองจากวัดอัมพวันไปอยู่ที่ปากบางหมื่นหาญ (อยู่เหนือตลาดปากบาง หมู่ที่ ๒ ตำบลพรหมบุรีปัจจุบัน) ต่อมาได้ย้ายไปตั้งที่จวนหัวป่า เหนือวัดพรหมเทพาวาส ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดการปกครองเป็นรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล โดยรวมเมืองพรหมบุรีเข้าไว้ในมณฑลกรุงเก่าด้วย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “มณฑลอยุธยา” ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๒ จึงได้ยุบเป็นอำเภอขึ้นกับเมืองสิงห์บุรี และเรียกว่า อำเภอพรหมบุรี ได้สร้างที่ว่าการอำเภอที่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ที่ตั้งโรงเรียนพรหมวิทยาคาร ในปัจจุบัน) ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่เหนือวัดกุฎีทอง หมู่ที่ ๓ ตำบลบางน้ำเชี่ยว จนถึงปัจจุบันนี้

๒๗ ๒ อาณาเขต

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๖ ภาพแผนที่ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเมืองสิงห์บุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอกาญจน์ จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอท่าช้าง

การปกครองของอำเภอพรหมบุรีมี ๗ ตำบล ได้แก่ ตำบลหัวป่า ตำบลโรงช้าง ตำบลพระงาม ตำบลพรหมบุรี ตำบลบ้านแปง ตำบลบางน้ำเชี่ยว และตำบลบ้านหม้อ

๒.๗.๓ ลักษณะทางกายภาพ

พื้นที่ทั่วไปของอำเภอพรหมบุรีเป็นที่ราบลุ่มโดยตลอดไม่มีภูเขา มีแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญของประเทศและของภาคกลางไหลผ่าน นอกจากนี้ยังมีลำคลองธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ คลองกระทุ่มโพรง คลองบ้านบางจิก คลองเก่าช้าง คลองชลประทานโครงการมหาราช คลองเหล่านี้นี้ใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองชลประทานโครงการมหาราช ซึ่งครอบคลุมพื้นที่

๔๑,๔๓๔ ไร่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอพรหมบุรีมีรายชั้นดีอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเหมาะสำหรับใช้ในการก่อสร้าง

๒.๗.๔ สภาพทางสังคม

ประชากรของอำเภอพรหมบุรี สำนวณเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ คน เป็นชาย ๑๒,๔๑๒ คน หญิง ๑๓,๔๑๖ คน ประชากรในอำเภอพรหมบุรีส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย มีเชื้อชาติอื่นบ้าง ได้แก่ เชื้อชาติจีน ซึ่งตั้งหมู่บ้านอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลบางน้ำเชี่ยว คนทั่วไปเรียกว่า “วัดหนึ่ง” ส่วนเชื้อชาติลาวเรียกตนเองว่าไทยพวน อยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลบางน้ำเชี่ยวและที่บ้านโคกคาวีวัฒน์ ลาวเวียง อยู่ที่ตำบลบ้านแปง ญวนอยู่ที่ตำบลโรงช้าง ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอพรหมบุรีนับถือศาสนาพุทธ นอกจากชาวญวนที่นับถือศาสนาคริสต์

อำเภอพรหมบุรีเป็นอำเภอที่มีวัฒนธรรมประเพณีหลากหลายกว่าอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสิงห์บุรี อาจเป็นเพราะในอำเภอพรหมบุรีมีกลุ่มคนหลายพวก อันได้แก่ ไทยพวน (คนไทยเชื้อสายลาว) และคนไทยเชื้อสายญวน เป็นต้น

คนไทยเชื้อสายลาวพวนที่สิงห์บุรีหรือไทยพวนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านโคกคาวีวัฒน์และอยู่บริเวณใกล้วัดกุฎีทอง คือ ตำบลบางน้ำเชี่ยว ซึ่งคนไทยกลุ่มนี้เดิมมีภาษาพูดที่มีลักษณะเฉพาะ แต่ปัจจุบันนี้ภาษาพวนจะใช้บ้างในผู้เฒ่าผู้แก่ คนรุ่นใหม่จะพูดไม่ได้ ที่คงเหลืออยู่เป็นประเพณีของพวกไทยพวน คือ ประเพณีกำฟ้าไทยพวนจะจัดที่วัดกุฎีทอง ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี ในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ทุกบ้านเรือนจะเผาช้าวหลามเพื่อไลบาตร มีการให้ของขวัญกัน มีการละเล่นต่าง ๆ

ประเพณีกำฟ้าเป็นความเชื่อตามคำบอกเล่าในสมัยโบราณกาล เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้มีความอุดมสมบูรณ์ หนุ่มสาวจะจัดทำข้าวปุ้น (ขนมจีน) ไว้เลี้ยงดูกัน และทำข้าวจี (ปั้นจี) ไว้ทำบุญตักบาตร ต่อมาเห็นว่ายุ่งยากจึงจัดทำข้าวหลาม (ตามประเพณีบุญข้างหลามเดือนยี่) ไว้สำหรับเลี้ยงดูแขกพี่น้องแทน ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดกุฎีทองได้สร้างพิพิธภัณฑสถานไทยพวนไว้ที่วัดด้วย

๒.๗.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพสวนใหญ่ของประชากรในอำเภอพรหมบุรี ได้แก่ การเกษตร คือทำนาเป็นหลัก การทำสวนและเลี้ยงสัตว์ไม่เห็นเด่นชัด นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น อาชีพปั้นหม้อ มีตำบลบ้านแปง ปั้นภาชนะดินเผา เช่น เตา กระทะ หม้อ กระถางต้นไม้ เป็นต้น ภาชนะดินเผาของกลุ่มอาชีพนี้ได้หยุดไประยะหนึ่ง เนื่องจากมีภาชนะอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ แต่ปัจจุบันภาชนะดินเผากำลังเป็นที่นิยมในรูปแบบของหม้อปรุงอาหาร ซึ่งร้านอาหารต่างนิยมกันมาก เช่น ภาชนะสำหรับใส่ข้าวหนึ่ง หม้อแกงส้ม หม้อแกงเลียง จึงเป็นผลให้อาชีพปั้นหม้อมีแนวโน้มแจ่มใสขึ้น นอกจากนี้ข้างป็นก็พยายามประดิษฐ์หรือประดับของเล่นซึ่งทำจากดินเผาออกจำหน่าย ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นพอสมควร อาชีพประดับมุกที่บ้านนางปูน ตำบลบ้านแปง เป็นแหล่งประดับมุกที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสิงห์บุรี ผลงานส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะทำตามทีลูกค้าต้องการ อาชีพแกะสลักที่หมู่บ้านไต้ วัดโคปูน ตำบลบ้านหม้อ ผลงานส่วนใหญ่จะทำตามทีลูกค้าต้องการ และงานแกะสลักส่วนใหญ่จะเป็นแบบจีน อาชีพทำขนมไทยที่ตำบลบ้านแปงมีชื่อเสียงมาก เป็นที่รู้จักกันทั่วไปของคนในจังหวัดและนักท่องเที่ยวจะแวะมาซื้อเป็นของฝาก เช่น เม็ดขนุน ทองหยอด ทองหยิบ ฝอยทอง ขนมชั้น ขนมหม้อแกงและขนมเบื้อง

อาชีพเลี้ยงสัตว์ มีฟาร์มเลี้ยงสุกรขนาดใหญ่ ๒ แห่ง คือ ที่ตำบลโรงช้าง หมู่บ้านพระฤทธิชัย ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวญวน ชาวญวนในสมัยก่อนยังมีอาชีพสักรักเทด้วย แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีให้เห็น ฟาร์มสุกรอีกแห่งหนึ่งอยู่ที่หมู่ที่ ๓ ตำบลบางน้ำเชี่ยว นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงนกกระทาที่วัดสิงห์ ตำบลเขา

พระงาม ซึ่งสามารถสงไข ข่ายภายในจังหวัดและส่งตลาดที่กรุงเทพฯ อาชีพทำที่นอนที่ตำบลบ้านหม้อ ใช้ทั้งหุ่นง้าวและหุ่นงัวยัดที่นอน หุ่นงัวเป็นหุ่นที่มีคุณภาพดีกว่าหุ่นง้าว เมื่อปั้นแล้วเนื้อหุ่นจะฟู และเมื่อยัดที่นอนแล้วจะแน่นยุบยากมาก ใช้ได้ทนทานนานนับสิบปี ปัจจุบันหุ่นงัวหายากมาก อาชีพทำขนมเปี๊ยะที่ตลาดปากบาง ตำบลพรหมบุรี เป็นขนมเปี๊ยะที่มีรสชาติดี แป้งนุ่ม ใสมีหลายชนิด เช่น ถั่วกวน และไส้เค็ม ฟักเชื่อมและไข่เค็ม ทุเรียนและไข่เค็ม เป็นขนมที่มีชื่อเสียงมาก เป็นที่รู้จักกันทั่วไป และส่งไปจำหน่ายถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนี้ที่ตำบลหัวป่าเป็นตำบลที่มีฝีมือในการทำอาหารทั้งคาวและหวานมานาน คำว่า “แม่ครัวหัวป่า” น่าจะมาจากชื่อตำบลนี้ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้ ตำบลหัวป่าแต่เดิมเป็นที่ตั้งของเมืองพรหมบุรีมาก่อน เจ้าเมืองได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระสิงห์บุรีรักษ์ พระสิงห์บุรีรักษ์มีภรรยาสองคน ชื่อคุณหญิงโหมตและคุณหญิงเตียง สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองพรหมบุรี เป็นเมืองที่เจ้านายกรุงเทพฯ เสด็จมาเยี่ยมเยียนเป็นประจำ ข้าราชการเมืองพรหมบุรีจึงคล่องแคล่วในการต้อนรับ พระยาอภัยราชาเป็นผู้หนึ่งที่ไม่ไปเมืองพรหมบุรีบ่อย ประทับใจในการต้อนรับและอาหารการกินของชาวเมืองพรหมบุรีมาก จึงนำคณะเจ้าศรัทธามาสร้างโบสถ์ ศาลาในวัดชะรอน แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ปีถัดมาจึงกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปทอดกฐินที่วัดชะรอน เมืองพรหมบุรีได้จัดการรับเสด็จอย่างยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับเครื่องเสวยนั้น คุณหญิงโหมตเป็นหัวหน้านำแม่ครัวฝีมือยอดเยี่ยมมาปรุงอาหารทั้งคาวหวาน สำหรับเครื่องเสวยที่จัดถวายครั้งนั้นมีแกงมัสมั่น แกงบอน แกงบวน ต้มปลาร้าหัวตาล ขนมจีนน้ำยา สวนเครื่องหวาน มีขนมปังสังขยา ทองหยิบ ทองหยอด และข้าวตอกนึ่งกะทิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดฝีมือการปรุงเครื่องเสวยของคณะแม่ครัวชุดบ้านหัวป่า เมืองพรหมบุรีนี้มาก เมื่อจะเสด็จกลับพระยาอภัยราชากราบบังคมทูลขอชื่อพระราชทานคณะแม่ครัวชุดนี้ ก็ได้พระราชทานนามว่า “แม่ครัวหัวป่า” จากนั้นไม่ว่าจะเสด็จไปแห่งใดก็มักทรงเอ่ยถึง “แม่ครัวหัวป่า” เนื่อง ๆ ต่อมาทรงมีพระราชดำริอยากได้แม่ครัวบ้านหัวป่ามาทำเครื่องเสวยในวัง ๔ คน คุณหญิงโหมตจึงจัดแม่ครัวเครื่องคาวและแม่ครัวเครื่องหวานถวาย ฉะนั้นคำว่าแม่ครัวหัวป่าจึงติดปากมาจนถึงทุกวันนี้

สำหรับด้านการอุตสาหกรรม ปัจจุบันโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัวเข้าสู่จังหวัดสิงห์บุรีบ้างแล้ว โดยเฉพาะในเขตอำเภอพรหมบุรี คาดว่าในอนาคตอำเภอพรหมบุรีคงจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมการเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น

๒.๗.๕ สถานที่สำคัญ

๒.๗.๕.๑ คูค่ายพม่า ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านแป่ง (บริเวณหลังวัดคู) สวนหนึ่งของคูนี้มีถนนสายเอเชียตัดผ่าน มีลักษณะเป็นคันดินรูปปีกกา สูงตั้งแต่ ๓-๒๐ เมตร บางตอนสูงประมาณ ๕ เมตร ฐานกว้างประมาณ ๕ เมตรมีความยาวประมาณ ๓ กิโลเมตร มีช่องออก ๒ ช่อง ด้านตะวันออกของหนึ่ง ด้านใต้ของหนึ่งเรียกว่า “คูขาด” ปัจจุบันเหลือเพียงช่องเดียว ส่วนช่องใต้ถนนสายเอเชียตัดผ่านพอดี คูค่ายพมานี้ทหารพม่าได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ เมื่อครั้งพระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมาตั้งอยู่ที่เมืองชัยนาท ได้ให้ไชยพะกะอสูและนันทกยอทายกกองทัพหน้าจำนวนพล ๑๕,๐๐๐ คน ลงมาตั้งอยู่ที่ปากแม่น้ำบางพุทรา แขวงเมืองพรหมบุรี ท่านองจะให้มานัดหมายกับเจ้าเมืองสิมซึ่งยกทัพมาทางด่านเจดีย์สามองค์ เพื่อรวมกำลังเข้าตีกรุงศรีอยุธยาพร้อมกัน ฝ่ายกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพหลวงเสด็จไปตั้งรับอยู่พร้อมกับสมเด็จพระเอกาทศรถที่เมืองวิเศษชัยชาญ โปรดให้พระราชมนูเป็นนายทัพขุนรามเดชะเป็นกองยกกระบัตรคุมกองทัพหน้า มีจำนวนทหารม้า ๒๐๐ พลราบ ๓,๐๐๐

คน ยกไปตีทัพหน้าของเจ้าศึกที่ปากน้ำบางพุทรา ไขยุทธวิธีตีข้าศึกแบบกองโจร คอยซุ่มโจมตีในขณะที่ยกทัพออกตระเวนหาอาหาร พม่าตั้งตัวไม่ติดถอยทัพกลับไปอยู่ที่เมืองชัยนาท ครั้งพระเจ้าเชียงใหม่ทราบข่าวเจ้าเมืองสิมถอยร่นไปก่อนแล้วจึงเลิกทัพกลับไป บริเวณคูค่ายพม่าจึงทิ้งร่องรอยไว้ให้เห็นดังเช่นในปัจจุบันตามข้อสันนิษฐาน เมื่อพม่าตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลบ้านแปง ที่บริเวณหลังวัดคู ฝ่ายไทยซึ่งมีพระราชมนูเป็นนายทัพคงจะตั้งค่ายรับบริเวณโคกปาน ตำบลหัวลำโรง อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี ซึ่งไม่ไกลเกินไปนัก และยังมีเนินดินเป็นคันสูงปรากฏอยู่เช่นกัน และเคยทราบข่าวพม่ากับไทยออกต่อสู้กัน ในทุ่งหนองตะเข้ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างคูค่ายทั้งสอง

๒๗๕๒ วัดชีป่า เป็นวัดที่อยู่กลางทุ่ง อยู่ใกล้กับแนวค่ายพม่าไปทางทิศตะวันออก เป็นวัดที่พม่าสร้างขึ้นครั้งที่พม่ายกกองทัพมาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ สิ่งที่น่าสนใจคือพระพุทธรูปที่พม่าสร้างไว้ จะสร้างหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นทิศทางที่สหภาพพม่าตั้งอยู่ ซึ่งปกติแล้วพระพุทธรูปจะสร้างหันพระพักตร์ไปทางเหนือหรือตะวันออก ปัจจุบันวัดนี้เป็นวัดร้าง

๒๗๕๓ วัดเก้าย่าง ตั้งอยู่ที่ตำบลบางน้ำเขียว และอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นวัดเก่าแก่ บางท่านบอกว่าเดิมชื่อ “วัดเก้าย่าง” เพราะใช้ช้าง ๔ คนในการสร้างวัด บางคนว่าเป็นวัดคูพี่น้อง คือตาชากับตาชังเป็นผู้สร้าง วัดนี้มีสิ่งสำคัญหลายอย่างทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ และมีสัตว์มาอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ ที่น่าสนใจคือค้างคาวแม่ไก่ ปัจจุบันยังคงมีพอให้เห็น

๒๗๕๔ วัดกุฎีทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลบางน้ำเขียว เป็นวัดที่มีการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ โดยวิธีการอบรมสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บริเวณวัดมีเจดีย์เก่าแก่มียุคประมาณ ๑๐๐ ปี ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งได้มาจากวัดพระธาตุดอยสุเทพและพระพุทธรูปจำลอง นอกจากนี้พระครูเมตตานาตาสันต์ เจ้าอาวาส ได้รวบรวมหลักฐานทางวัฒนธรรมไว้ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยพวนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้

๒๗๕๕ วัดอัมพวัน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลพรหมบุรี อยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตะวันออกและเป็นชื่อเดิมมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา มีพระอุโบสถหลังเก่าชำรุดและพังลง และได้ก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่แล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ศิลปินที่ค้นพบในพระอุโบสถหลังเก่า จารึกไว้เป็นภาษาจีนว่า คนจีนได้สร้างพระอุโบสถอัมพวัน สมัยเหมิงเซี่ยว โดยคนจีนได้นำเรือกำปั่นมาทำการค้าขายกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองลพบุรี มากับฝรั่งเศสฮอลันดา และจอตเรือหน้าวัดอัมพวัน ได้พากันสร้างอุโบสถของวัดอัมพวันขึ้นสมัยเจ้าอาวาสวัดอัมพวันชื่อพระครูฐานสังวร อายุ ๔๔ ปี เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จแล้วจึงได้ขอพระราชทานพระนาคราพหินสององค์จากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ให้คนจีนเอาไว้ในโบสถ์ มาจนถึงทุกวันนี้ สรุปลแล้ววัดมีพระพุทธรูปนาคราพหิน ๓ องค์ คือพระสมัลลพบุรีแบบหุยาน ๒ องค์ และแบบเขมรแดงเคราหุตุ้ม ๑ องค์ มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนสมาธิเพชร เกศดอกบัวตูม ๑ องค์ หน้าตัก ๑ ศอก ตู้พระธรรมสร้าง พ.ศ. ๒๒๐๐ จำนวน ๑ ตู้ ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำ ๑ ตู้ สร้างสมัย พ.ศ. ๒๓๑๐ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ได้พระราชทานเรือยาวให้กับวัดไว้ ๑ ลำชื่อว่า “ก้านทอง” บรรทุกคนได้ ๕๐ คน ในสมัยท่านพระครูเทศเป็นเจ้าอาวาสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชสมบัติ จึงได้พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์พร้อมโต๊ะหมู่บูชาไว้ให้วัดอัมพวัน (จรัสศรี งามจริง ๒๕๔๒ ๓๘๗๑ - ๓๘๗๔)

งานด้านศิลปหัตถกรรมงานเครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรีมีการผลิตในอำเภoprหมบุรี ประกอบด้วย ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๒.๘ จังหวัดอ่างทอง

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๑๔ (๒๕๔๒ ๖๔๙๐ – ๖๔๙๓) ได้อธิบายประวัติของจังหวัดอ่างทองดังนี้

๒.๘.๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดอ่างทอง

จากหลักฐานที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันคือ คูเมือง ที่บ้านคูเมือง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอแสวงหา ซึ่งนายบวรเชลียะ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้สำรวจพบและสันนิษฐานว่าเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ปัจจุบันนี้บ้านคูเมืองอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแสวงหาไปทางทิศเหนือ ๔ กิโลเมตร ในสมัยสุโขทัยเข้าใจว่ามีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเช่นกัน สันนิษฐานได้จากวัดร้างซึ่งมีอยู่หลายวัดซึ่งสร้างในสมัยสุโขทัย

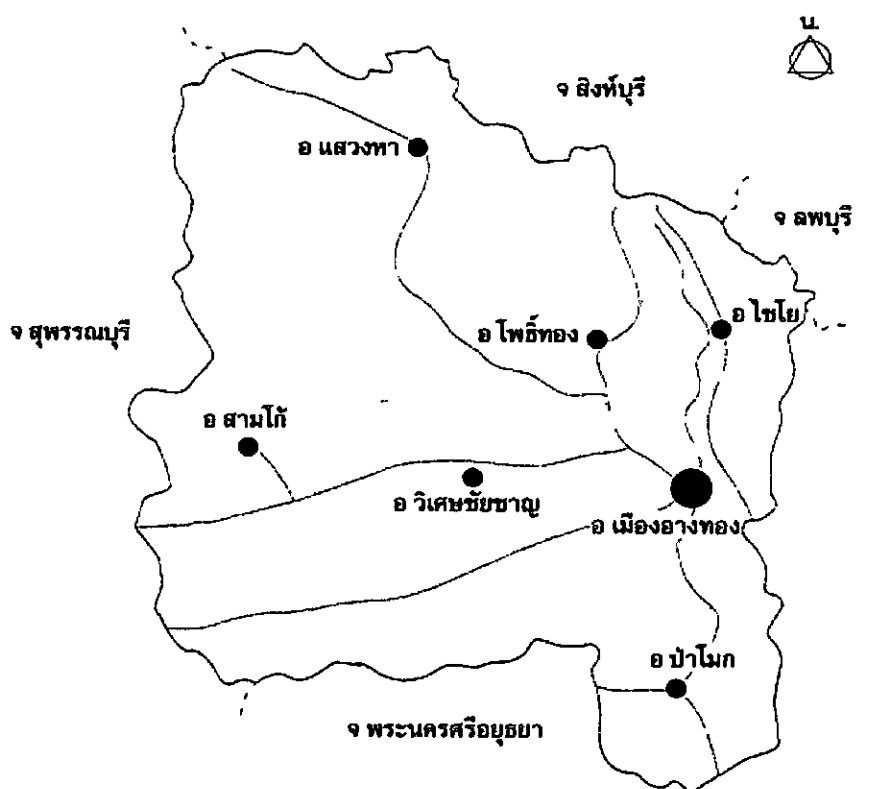
ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาระยะต้น ๆ สันนิษฐานว่าอ่างทองคงเป็นชานเมืองของกรุงศรีอยุธยา ยกฐานะเป็นเมืองมีชื่อว่า “แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ” เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๑๒๗ โดยในพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงชื่อเมืองวิเศษชัยชาญเป็นครั้งแรกว่าสมเด็จพระนเรศวรเมื่อครั้งยังทรงเป็นมหาอุปราชและสมเด็จพระเอกาทศรถได้เสด็จยกกองทัพไปรบกับพระยาพะสิมที่เมืองสุพรรณบุรี ได้เสด็จโดยทางเรือจากกรุงศรีอยุธยา ไปทำพิธีเหยียบชิงชัยภูมิพื้นไม้ชมนามที่ตำบลลุมพลี แล้วเสด็จไปประทับที่แขวงเมืองวิเศษชัยชาญอันเป็นที่ชุมพล จึงสันนิษฐานว่าเมืองวิเศษชัยชาญได้ตั้งเป็นเมืองในแผ่นดินพระมหาธรรมราชา ตัวเมืองวิเศษชัยชาญสมัยนั้นตั้งอยู่ทางลำแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอวิเศษชัยชาญในปัจจุบัน หมู่บ้านบริเวณนั้นปัจจุบันยังเรียกว่า “บ้านจวน” แสดงว่าเป็นที่ตั้งจวนเจ้าเมืองเดิม ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีได้ย้ายที่ตั้งเมืองมาตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแห ตรงวัดไชยสงคราม ผังขวาหรือฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ในท้องที่อำเภอเมืองอ่างทองปัจจุบัน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าย้ายมาแต่ พ.ศ.ใด และได้ตั้งชื่อใหม่เป็น “เมืองอ่างทอง” ส่วนเมืองวิเศษชัยชาญยังคงเป็นเมืองอยู่ตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๙ จึงลดลงเป็นอำเภอ เรียกว่า อำเภอไผ่จำศีล ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอวิเศษชัยชาญ จนถึงปัจจุบันนี้ ต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๔ก็ย้ายตัวเมืองอีกครั้งหนึ่งจากตำบลบ้านแหมาอยู่ที่ตำบลบางแก้ว ท้องที่อำเภอเมืองอ่างทอง ผังซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงปัจจุบันนี้

เมืองอ่างทองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเคยเป็นสนามรบระหว่างกองทัพไทยกับกองทัพพม่าหลายครั้ง เฉพาะการรบครั้งสำคัญ ๆ มีดังนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๘ พระเจ้าเชียงใหม่ยกกองทัพมาตั้งอยู่ที่บ้านสระเกศ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ สมเด็จพระนเรศวรกับพระเอกาทศรถยกกองทัพไปถึงตำบลป่าโมกก็พบทหารพม่าซึ่งลงมาเที่ยวรังแกราษฎรของเมืองวิเศษชัยชาญ จึงได้เข้าโจมตีจนทหารพม่าล่าถอยไป พระเจ้าเชียงใหม่จึงจัดกองทัพลงมา สมเด็จพระนเรศวรจึงดำรัสสั่งให้พระราชมนูคุมกองทัพขึ้นไปปะทะกับกองทัพพม่าที่บ้านบางแก้ว สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นไปถึงบ้านแห มีพระราชบัญชาให้ข้าหลวงขึ้นไปสั่งให้พระราชมนูให้ทำเป็นลาทัพถอยกลับมาแล้ว พระองค์กับพระอนุชาก็โอบล้อม รุกไล่ตีพม่าแตกทั้งทัพหน้าและทัพหลวงจนถึงที่ตั้งพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ กองทัพของพระเจ้าเชียงใหม่จึงแตกพ่ายถอยกลับไป ปัจจุบันบ้านสระเกศเปลี่ยนเป็นตำบลไชยภูมิ ขึ้นอยู่กับอำเภอไชโย สำหรับบ้านแหและบ้านบางแก้ว ก็เป็นตำบลของอำเภอเมืองอ่างทองในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๑๓๐ คราวพระเจ้ากรุงหงสาวดียกกองทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ทหารไทยได้เอาปืนใหญ่ลงเรือสำเภาขึ้นไประดมยิงค่ายหลวงพระเจ้าหงสาวดี จนพระเจ้าหงสาวดีทนไม่ไหว ต้องรีบถอยทัพหลวงกลับขึ้นไปที่บ้านโมก สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถก็เสด็จโดยขบวนทัพเรือตามตี

กองทัพหลวงของพระเจ้าหงสาวดีไปจนถึงป่าโมก จนพม่าแตกพ่ายถอยทัพกลับไป สำหรับประวัติคำว่า “อ่างทอง” พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เทชะตุปต์) สมุหเทศาภิบาล มณฑลอยุธยา สันนิษฐานว่ามาจากชื่อ “บางทองคำ” และ “แม่น้ำประคำทอง” ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีผู้สันนิษฐานอีกว่า น่าจะเป็นเพราะเมืองอยู่ในที่ลุ่มมีลักษณะคล้ายอ่างและเป็นที่ขังน้ำ ซึ่งสมัยโบราณถือว่าดินแดนใดถ้าอุดมและสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหารก็เปรียบเสมือนเป็นชุมทรัพย์เป็นเมืองเงินเมืองทอง (ธวัช ศรีสว่าง ๒๕๔๒ ๗๓๘๗-๗๓๘๗)

จังหวัดอ่างทอง เดิมชื่อเมืองวิเศษชัยชาญ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบภาคกลางอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๑๐๘ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๘๖๘,๓๗๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๖๑๓,๑๒๐ ไร่

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งจังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๗ ภาพแผนที่จังหวัดอ่างทอง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอยางบางระจัน อำเภอยะหริ่ง อำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอผักไห่ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบางปะหัน อำเภอเมืองราช อำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภอศรีประจันต์ อำเภอสมาชุก และอำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

ในพ.ศ. ๒๕๓๘ จังหวัดอ่างทองแบ่งเขตการปกครองเป็น ๗ อำเภอ ๗๓ ตำบล ๕๐๘ หมู่บ้าน อำเภอต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอป่าโมก อำเภอวิเศษชัยชาญ อำเภอไชโย อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอสามโก้ และอำเภอแสวงหา มีเทศบาล ๒ แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองอ่างทองและเทศบาลตำบลป่าโมก (อำเภอป่าโมก) มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๓ แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ทอง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านอิฐ และองค์การบริหารส่วนตำบลศาลาแดง ซึ่งอยู่ในอำเภอเมืองอ่างทอง เทศบาลตำบล ๘ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลบางจัก เทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ เทศบาลตำบลจระเข้ร้อง เทศบาลตำบลเกษรไชโย อำเภอไชโย เทศบาลตำบลโพธิ์ทอง เทศบาลตำบลรามะสัก อำเภอโพธิ์ทอง เทศบาลตำบลสามโก้ อำเภอสามโก้ และเทศบาลตำบลแสวงหา อำเภอแสวงหา มีสภาตำบล ๖๔ สภาตำบล

๒.๘.๒ ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดอ่างทอง ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มลักษณะคล้ายอ่าง ไม่มีภูเขา ป่าไม้ ดินเป็นดินเหนียวปนทราย พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำนาปลูกข้าว ทำไร่และทำสวน มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ๒ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย สภาพภูมิอากาศ โดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง โดยจัดอยู่ในโซนร้อนและชุ่มชื้น

ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรทางการเกษตรรวมทั้งการปศุสัตว์และการประมง ทรัพยากรป่าไม้แทบไม่มีเลย ทรัพยากรแร่ธาตุมีเพียงเล็กน้อย ได้แก่ ทรายที่ใช้ในการก่อสร้างที่ดูดขึ้นมาจากลำน้ำเจ้าพระยา

๒.๘.๓ ทรัพยากรน้ำ

น้ำที่ใช้ในด้านการเกษตรในจังหวัดอ่างทองได้จากน้ำฝนและน้ำชลประทานจากเขื่อนเจ้าพระยา แม่น้ำสำคัญ ๒ สาย ที่ไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำน้อย

๒.๘.๔ ป่าไม้

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรม แต่ดั้งเดิมพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้น ทั้งที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนและส่วนราชการ ไม่มีพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของกรมป่าไม้

๒.๘.๕ สภาพทางสังคม

จังหวัดอ่างทองมีประชากรสำรวจปี พ.ศ. ๒๕๔๒ (กันยายน ๒๕๔๒) รวมทั้งสิ้น ๒๕๐,๐๘๙ คน เป็นชาย ๑๔๐,๖๖๕ คน เป็นหญิง ๑๐๙,๔๒๔ คน อำเภอที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ อำเภอวิเศษชัยชาญ มีประชากรจำนวน ๖๘,๒๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔ ของจำนวนประชากรทั้งจังหวัด ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย ๒๘๔ คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองอ่างทอง ประมาณ ๕๒๘ คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีความหนาแน่นน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอแสวงหา ประมาณ ๑๙๑ คน ต่อตารางกิโลเมตร

๒.๘.๖ สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาทิ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ ส่วนอุตสาหกรรมในครอบครัวก็มีผู้ประกอบการจำนวนมากขึ้น อาทิ การจักสาน การทอผ้า การปั้นตุ๊กตาชาววัง และการทำกลอง ด้านอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่มีกรรมวิธีการผลิตแบบไม่ยุ่งยาก ขั้นตอนการผลิตน้อย อาทิเช่น อุตสาหกรรมทำผลิตภัณฑ์สำหรับก่อสร้าง อุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลการเกษตร

๒๔๗ สถานที่สำคัญ

จังหวัดอ่างทองมีสถานที่ท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานและศาสนสถาน ดังนี้

วังปลาวัดขอย ตำบลโพธิ์รังนก อำเภอโพธิ์ทอง มีปลานิตต่าง ๆ อาศัยอยู่มากน้อย ในบริเวณ วัดยังจัดเป็นสวนสัตว์ขนาดเล็ก มีทั้งเตา ไก่ฟ้า นกยูง นกเป็ดน้ำ

ค้างคาวแม่ไก่ในบริเวณวัดจันทาราม ซึ่งตั้งอยู่บ้านช้าง หมู่ที่ ๕ ตำบลโคกพุทรา อำเภอโพธิ์ทอง มีค้างคาวแม่ไก่อาศัยอยู่ตามต้นไม้ร่วมกับนกนานาชนิด

สวนนกธรรมชาติในบริเวณวัดริ้วหว้า ตำบลบ้านพราน อำเภอแสวงหา มีนกนานาชนิดมาอาศัยอยู่โดยธรรมชาติ ทั้งนกกระยาง นกแซงนก นกปากห่าง

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานและศาสนสถาน ได้แก่

วัดไชโยวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลไชโย อำเภอไชโย เป็นพระอารามหลวงชั้นโท เป็นที่ประดิษฐานพระมหาพุทธรูปที่ประชาชนทั่วไปให้ความเคารพนับถือมาก วัดนี้มีพระอุโบสถลักษณะทรงไทยโบราณ มีมุขลด ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังงดงาม และมีพระเครื่องที่เรียกว่า พระสมเด็จเกษไชโย

พระนอนวัดขุนอินทประมูล ประดิษฐานอยู่บนโคกดินกลางทุ่งนา ตำบลอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง นับเป็นศิลปกรรมอันยิ่งใหญ่ของไทยแห่งหนึ่ง สันนิษฐานว่า ขุนอินทประมูล เป็นผู้สร้าง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างในสมัยใด แต่รูปแบบขององค์พระเป็นแบบสุโขทัย

พระตำหนักคำหยาดหรือตึกคำหยาด ตั้งอยู่ที่ตำบลคำหยาด อำเภอโพธิ์ทอง สภาพตัวตำหนักยังคงเหลือผนังทั้ง ๔ ด้าน มีความสวยงามทางด้านศิลปกรรม ของประตูหน้าต่างเป็นแบบโค้งแหลมเหมือนสิ่งก่อสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

วัดป่าโมกวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปไสยาสน์สวยงามมาก

วัดต้นสน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสมเด็จพระศรีเมืองทอง ทำด้วยโลหะมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

จิตรกรรมฝาผนังวัดเขียน ตั้งอยู่ที่ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ในอุโบสถ

อนุสาวรีย์นายดอกนายทองแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ เป็นอนุสาวรีย์ชนชาวเมืองวิเศษชัยชาญที่ร่วมทำศึกต่อสู้กับพม่าในศึกบางระจัน สมัยกรุงศรีอยุธยา

วัดสี่ร้อย ตั้งอยู่ที่ตำบลสี่ร้อย อำเภอวิเศษชัยชาญ มีพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ริมฝั่งแม่น้ำน้อย ภายในโบสถ์มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยกรุงศรีอยุธยา

๒๔๘ แหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม ได้แก่

หมู่บ้านจักสาน ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของจังหวัดอ่างทอง ด้านหัตถกรรม ได้แก่ เครื่องจักสานไม้ไผ่และก้านลาน โดยเฉพาะในท้องที่อำเภอโพธิ์ทอง

บ้านบางเสด็จ อยู่บริเวณวัดท่าสุทธาวาส ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก เป็นศูนย์กลางของชาวบ้านบางเสด็จในการป็น “ตักทายาวัง” ซึ่งเป็นประเพณีธรรมดิดินเหนียวที่สวยงาม

หมู่บ้านท่ากลอง อยู่ที่ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก มีการทำกลอนนานาชนิดหลายรูปแบบทั้งกลองสั้น กลองยาว กลองทัด ตะโพนตลอดจนกลองจ๊ว สำหรับเป็นของที่ระลึก

กลุ่มทอผ้า เป็นโครงการพระราชประสงค์เพื่อฝึกอาชีพให้กับประชาชน มีศูนย์กลางอยู่ที่ “สามัคคีสมาคม” บริเวณวัดสระแก้ว ตำบลวัดสระแก้ว อำเภอป่าโมก มีผลิตภัณฑ์สิ่งทอหลายชนิด เช่น ผ้าตัดเสื้อ ผ้าผืน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าเช็ดหน้า ฯลฯ

ศูนย์เจียรไนพลอย อยู่บริเวณหมู่ที่ ๘ ตำบลบางเจ้าฉ่า บ้านยางทอง เป็นศูนย์รวมการเจียรไนพลอยของหมู่บ้าน มีพลอยแบบต่าง ๆ สวยงามมากมาย (ธวัช ศรีสว่าง ๒๕๔๒ : ๗๓๘๗ - ๗๓๘๘)

๒.๘ อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

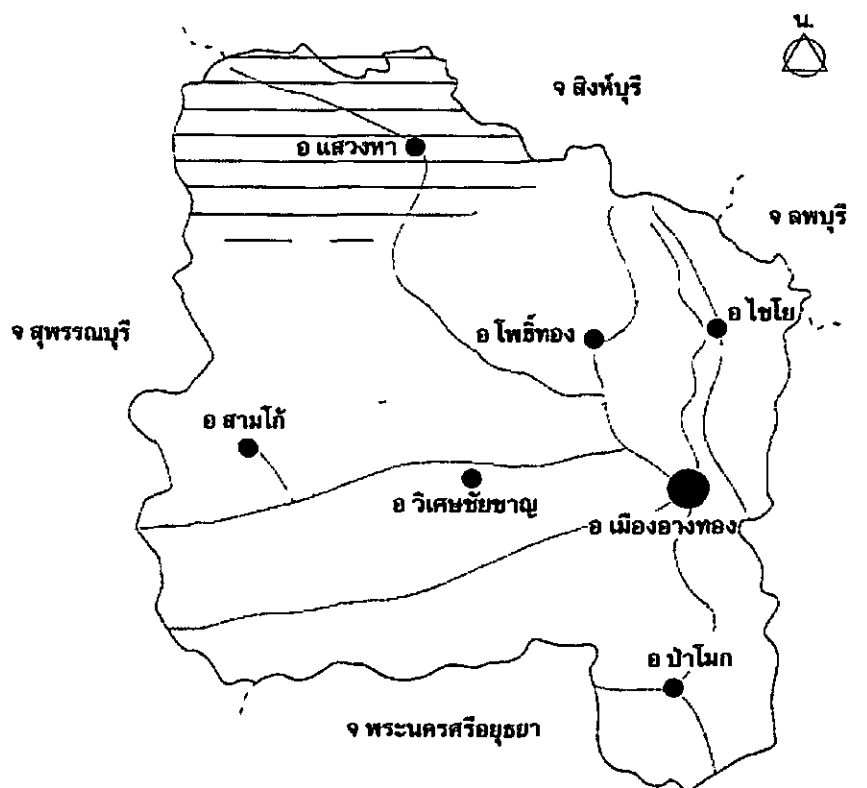
หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ ๑๔ (๖๘๕๐ - ๖๘๕๓) ได้อธิบายประวัติของอำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทองดังนี้

๒.๘.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอแสวงหาเคยเป็นเมืองโบราณที่มีชุมชนเก่าแก่สืบเนื่องมาแต่โบราณกาล และถูกทอดทิ้งให้ร้างสลับกับการมาตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้คนในยุคต่อมา จากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏอยู่บริเวณบ้านคูเมือง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอแสวงหา ทำให้สันนิษฐานได้ว่า บ้านคูเมืองเป็นเมืองโบราณที่มีมาแต่สมัยทวารวดี หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ แต่ในปัจจุบันสภาพคูเมืองได้ถูกคลองชลประทานขุดผ่านแนวคูเมืองทางด้านตะวันออกผ่านกลางเมืองโดยตลอดและมีการตั้งบ้านเรือนกันอยู่มากมาย หากปล่อยทิ้งไว้จนเนิ่นนานไม่มีการขุดค้นทางโบราณคดีอย่างเป็นทางการอาจจะเป็นการทำลายเมืองโบราณแห่งนี้ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้

แสวงหา เดิมเป็นชื่อหมู่บ้านมาก่อน ถูกยกกระด้นฐานะเป็นชื่อตำบลและอำเภอตามลำดับ คำว่า “แสวงหา” หมายถึง การเที่ยวหา การค้นหา หรือการเสาะหา ความเป็นมาของชื่อนี้มีผู้เล่าว่า เดิมพื้นที่อำเภอแสวงหาเต็มไปด้วยป่าไม้และไม้หนานชนิดทำให้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าชุกชุม ในการล่าสัตว์ของนายพรานจำเป็นต้องเที่ยวเสาะหาแสวงหาสัตว์ในป่าบริเวณนั้นซึ่งมีเส้นทางทุรกันดารมาก จึงกลายเป็นชื่อ “ป่าแสวงหา” และ “บ้านแสวงหา” ในเวลาต่อมา

อำเภอแสวงหา เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอ่างทองตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒๕ กิโลเมตร พื้นที่ของอำเภอมีประมาณ ๒๑๘ ตารางกิโลเมตร

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้งจังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๘ ภาพแผนที่ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา

๒๘๒ อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอค่ายบางระจันและอำเภอกำแพง จังหวัดสิงห์บุรี
 ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเดิมบางนางบวช อำเภอสามชุก อำเภอศรีประจันต์และ
 อำเภอเมืองสุพรรณบุรีจังหวัดสุพรรณบุรี

อำเภอแสวงหาแบ่งเขตการปกครองออกเป็นการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีเทศบาล
 ตำบล ๑ แห่ง คือ เทศบาลตำบลแสวงหา และการบริหารราชการส่วนภูมิภาคซึ่งมี ๗ ตำบล ได้แก่
 อำเภอแสวงหา บ้านพราน ห้วยไผ่ จำลอง ศรีบัวทอง วังน้ำเย็น และศรีพราน

๒๘๓ ลักษณะทางกายภาพ

สภาพภูมิประเทศในท้องที่อำเภอแสวงหา ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ดอน ไม่มีภูเขา ไม่มีแม่น้ำไหล
 ผ่าน แต่มีลำบึงเล็ก ๆ อยู่โดยทั่วไป ในช่วงเดือนตุลาคมน้ำจะท่วมและมีสภาพแห้งแล้งในช่วงเดือน
 มีนาคม-เมษายน ลำบึงหรือคลองที่สำคัญที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงเกษตรกรรมของพื้นที่นี้ ๒ แห่ง คือ
 ลำห้วยไผ่หรือลำบึงบางระจัน และคลองศรีบัวทอง การคมนาคมระหว่างอำเภอแสวงหากับจังหวัด

อ่างทองติดต่อกันได้สะดวกโดยทางรถยนต์ ใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๖๒ ระยะทาง ๒๔ กิโลเมตร

๒๔๔ สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรสวนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาข้าวและปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว อ้อย ถั่วเหลือง พืชไร่นิยมกันมากคือ อ้อย เนื่องจากพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดสิงห์บุรีมีโรงงานน้ำตาลอยู่หลายแห่ง นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์ มีการทำรายได้เสริมจากอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ หวาย และผักตบชวา

๒๔๕ สถานที่สำคัญ

บ้านคูเมือง เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ตั้งอยู่ตำบลห้วยไผ่ ปัจจุบันยังคงเหลือร่องรอยเป็นเนินดินขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมมุมมนกว้างประมาณด้านละ ๓๐๐-๔๐๐ เมตร มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบเมืองเพียงชั้นเดียว มีความกว้างประมาณ ๒๐ เมตร แต่ยังไม่ได้มีการขุดค้น เนินดินที่ใหญ่และสำคัญที่สุดคือเนินดินรูปวงรีอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง ได้พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบเผาไฟด้วยอุณหภูมิต่ำ ลายเชือกทาบและลายขูดขีดเป็นจำนวนมาก รวมทั้งได้พบเศษภาชนะดินเผาจากเตาบุริรัมย์เคลือบสีน้ำตาลและสีเขียวมะกอกบ้างประปรายเศษภาชนะดินเผาเคลือบสีเขียวมะกอกของจีน และเคลือบสีน้ำตาลของสุโขทัยบ้างเล็กน้อย

วัดบ้านพราน ตั้งอยู่ที่บ้านพรานหมู่ที่ ๑ ตำบลศรีพราน เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นสมัยใดยังไม่พบหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่แน่ชัด มีเพียงคำบอกเล่าของหลวงปู่ชัยมงคลแห่งพระนครศรีอยุธยา ผู้ที่สร้างวัดบ้านพรานชื่อนายพาน อยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๙๖๒ ประมาณปลายกรุงสุโขทัยหรือต้นกรุงศรีอยุธยา วัดบ้านพรานอยู่ได้ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษก็ร้างด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ รางอยู่ประมาณสองร้อยปีเศษ มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมอยู่หนาที่บ ต่อมาจึงมีพวกนายพรานได้มาสร้างบ้านอยู่ใกล้บริเวณวัดบ้านพรานจนเกิดเป็นหมู่บ้าน จึงได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดบ้านพรานขึ้นใหม่

วัดบ้านพรานมีเนื้อที่ ๓๑ ไร่ ๑ งาน ๒ ตารางวา ประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ สุสาน และสถาปนสถาน พระวิหารอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์อยู่เสมอ ฐานของพระวิหารอ่อนโค้งแบบท้องสำเภากำทำเป็นฐานปัทม์โดยสวนท้องไม้ประดับด้วยบัวลูกแก้ว ออกไก่มีเส้นลวดคาดบนและล่าง แต่บริเวณท้องไม้ตอนล่างมีร่องรอยของการใช้เศษภาชนะดินเผาเขียนลวดลายสีน้ำเงิน ขาว และเขียนสีประดับอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก หน้าบันพระวิหารด้านทิศตะวันออกตอนกลางจารึกว่าสร้าง (บูรณะ) ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เหนือจารึกขึ้นไปเป็นรูปนูนต่ำครุฑยุดนาค เหนือขึ้นไปอีกเป็นภาพพระพุทธรูปยืนเคียงข้างด้วยพระสาวก ๒ ข้าง โดยมีลายพันธุ์พฤกษาล้อมรอบอีกครั้งหนึ่ง ส่วนหน้าบันทางทิศตะวันตกนั้นมีลายประจำยามก้ามปูกับลายกระจังปูนปั้นประดับอยู่ที่คานเหนือขึ้นไปอีกเป็นรูปช้างเอราวัณยืนแทน และเหนือขึ้นไปอีกชำรุดในวิหารมีช่องหน้าต่างอยู่ตอนกลางของผนังด้านทิศเหนือและใต้ด้านละ ๑ ช่อง ส่วนทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีประตูทางเข้าด้านละ ๑ บาน ในลักษณะดังกล่าวกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓

พระประธาน เรียกกันว่า หลวงพ่อไกรทอง เป็นพระพุทธรูปหินทรายปางสมาธิ ได้รับอิทธิพลพุทธศิลป์แบบหลังบายนหน้าตักกว้าง ๑๘๐ เซนติเมตร สูง ๒๑๓ เซนติเมตร ที่ชื่อว่า "หลวงพ่อไกรทอง" มีผู้เล่าต่อ ๆ กันว่าเมื่อวันดีคืนดี ผ้าไกรหรือผ้าไตร หมายถึง จีวร สังฆาฏิ สบงของหลวงพ่อกับจะสูกเป็นสีทองสว่างไสวโชติช่วงให้คนเห็นเป็นนิมิตในเวลาเที่ยงคืน ปัจจุบันหลวงพ่อไกร

ทองเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวแสวงหาและประชาชนทั่วไป มีการนำผ้าปามาทอที่วัดบ้านพรานเสมอ เนื่องจากเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในการคุ้มครองป้องกันอันตรายและการเจ็บไข้ได้ทุกข์ทั้งปวง

ในการบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ขุดพบเศียรพระพุทธรูป มีลักษณะพุทธศิลป์แบบสุโขทัย จำนวน ๖ เศียร ในสภาพชำรุด จึงนำมาซ่อมแซมลงรักปิดทองใหม่

วัดสีบัวทอง ตั้งอยู่บ้านศรีบัวทอง หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีบัวทอง ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบลุ่มริมคลองศรีบัวทอง เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายราวปี พ.ศ. ๒๒๐๐ ต่อมาถูกทิ้งให้ร้างไป อาจจะเป็นเพราะศึกบางระจันผู้คนคงอพยพไปยังค่ายบางระจันหมดเพื่อรวมกำลังกันต่อสู้กับพม่า วัดสีบัวทองมีเนื้อที่ ๑๓ ไร่ ประกอบด้วยพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ หอระฆัง และสุสาน กรมศิลปากร ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

สวนนภธรรมชาติ อยู่ในบริเวณหมู่ที่ ๒ บ้านรั้วหว้า ตำบลบ้านพราน ที่วัดรั้วหว้า มีนกนานาชนิดอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ เช่น นกกระยาง นกแขวก นกปากห่าง ซึ่งค่อนข้างหายากในท้องถิ่นอื่น (ธวัช ศรีสว่าง ๒๕๔๒ ๖๘๙๐ - ๖๘๙๓) สำหรับงานประดับมุกที่พบ คือ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

๓ งานประณีตศิลป์

๓.๑ ความหมายของงานประณีตศิลป์

งานประณีตศิลป์ หมายถึง งานศิลปกรรมประเภทที่ต้องใช้ฝีมือและความละเอียดอ่อนในการประดิษฐ์ เพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นพิเศษ งานประณีตศิลป์บางชิ้นต้องใช้เวลาและความอดทนอย่างมาก เนื่องจากขั้นตอนการผลิตค่อนข้างซับซ้อนหลายขั้นตอน งานศิลปกรรมที่จัดอยู่ในข่ายของประณีตศิลป์ ได้แก่ เครื่องไม้แกะสลัก ลายรดน้ำ การประดับมุก งานประดับกระจก เครื่องถ้วยชาม เครื่องถม และเครื่องเงินเครื่องทอง (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๘๖ - ๘๗)

วิวัฒนาการของงานประณีตศิลป์

ศรี อมาตยกุล ได้แบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือ ยุคต้น ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. ๑๘๙๓) ถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. ๒๐๓๑ ยุคกลาง ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ.ศ. ๒๐๓๑ ถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. ๒๐๗๑ ยุคปลายตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. ๒๑๗๒ จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ๒๕๔๓ ๑๘-๑๙)

๓.๑.๑ งานประณีตศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

งานประณีตศิลป์สมัยอยุธยาเป็นงานประณีตศิลป์ที่มีความงามโดดเด่น มีทั้งตกแต่งประกอบสถาปัตยกรรมให้เป็น เครื่องใช้ทั้งของพระมหากษัตริย์และของใช้ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา แสดงถึงทักษะงานช่างฝีมือที่มีความชำนาญเฉพาะด้านด้วยความประณีต สวยงาม ละเอียด ใช้ลายไทยเป็นหลักในงานประณีตศิลป์ทุกประเภท ใช้ลายไทยประกอบกับรูปสัตว์ในวรรณคดี เช่น พญานาค ราชสีห์ หงส์ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นคงมีเฉพาะงานแกะสลักไม้ลงรักปิดทองเท่านั้น งานประณีตศิลป์รูปแบบอื่นยังไม่ปรากฏในสมัยกรุงศรี

(๒) งานแกะลายประเภทแกะเป็นภาพ งานแกะประเภทนี้คือ การแกะภาพเป็นส่วนใหญ่ ผู้เป็นช่างมักชำนาญในเรื่องภาพ การแกะชนิดนี้เรียกว่า แกะภาพ เช่น ภาพคน ภาพสัตว์ วัตถุ สิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น

(๓) งานแกะลายปนภาพหรือปนอักษร งานแกะประเภทนี้เป็นงานแกะที่มีทั้งภาพและลายปนกัน โดยมากช่างจะผูกเรื่องให้ภาพและลายประกอบกัน (กรมศิลปากร ๒๕๔๑ ๖๒-๖๓)

งานประณีตศิลป์รูปแบบใหม่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง การกล่าวถึงงานประณีตศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง จะกล่าวเฉพาะงานประณีตศิลป์ที่มีความโดดเด่น ได้แก่ ลายรดน้ำปิดทอง การประดับกระจกสี การประดับมุก การทำเครื่องถม เป็นต้น ลายรดน้ำปิดทอง เป็นงานประณีตศิลป์ที่นำงานจิตรกรรมมาผสมผสานในงานหัตถกรรม เช่น ลายรดน้ำตู้พระธรรม ลายรดน้ำประดับบานประตูโบสถ์วิหาร โดยมุ่งเน้นด้านความงามตกแต่งเป็นหลัก ลายรดน้ำถือเป็นจิตรกรรมด้วย แม้จะนำลวดลายไทยที่เป็นงานจิตรกรรมมาใช้ แต่กรรมวิธีในการทำแตกต่างกัน ลายรดน้ำใช้สีต่างๆอย่างรักเป็นพื้นและใช้สีทองคาเปลวสีเหลืองเป็นตัวลายสีด้าและสีเหลืองทองทองติดกันทำให้ภาพที่ปรากฏคมชัดขึ้น ช่างเขียนลายนิยมใช้ลายกนกเปลว ผสมกับภาพสัตว์ เช่น นก สิงโต เสือ ช้าง กระต่าย ต้นไม้ ผสมกันเป็นภาพเดียว ลายกนกเปลวเป็นลายไทยที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง ลายรดน้ำสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง ได้รับการยกย่องว่ามีฝีมือยอดเยี่ยมกว่าช่างเขียนยุคสมัยใด และได้เป็นต้นแบบลายไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ลายรดน้ำนิยมเขียนแบบแผนรองรับที่เป็นไม้ เพราะยางรักติดทนบนแผ่นไม้มากกว่าวัสดุอื่น ลายรดน้ำทั้งงดงามยิ่งคือ ลายรดน้ำตู้พระธรรมวัดเชิงหวาย เป็นฝีมือชั้นครูทั้งงดงามในการผูกลายไทยและการผสมผสานลวดลายได้อย่างงดงาม

น. ณ ปากน้ำ ได้กล่าวถึงลายรดน้ำสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง มีข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้ ลายรดน้ำสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่างที่ยกย่องกันในช่วงนี้มีฝีมือการเขียน การผูกลายประกอบด้วยคอมโปสิชั่นหรือองค์ประกอบที่ลงตัวอันอยู่ในขั้นเบสิกบานสุดยอด เป็นเอกในสายของวิวัฒนาการตัวลายแห่งอยุธยาตอนปลายนั้น พอจะแยกได้เป็น 3 แบบ แบบแรกคือลายกนกเปลว ซึ่งมีลักษณะปลายกนกสะบัดฟูพองเหมือนเปลวไฟ เป็นมูลเหตุให้ชื่อนามว่า กนกเปลว ลายแบบนี้ปลายกนกที่แยกกิ่งก้านสาขา ออกมาจากเถากนกจะเป็นปลายของตัวเทพ นกคาบ ตัวหงา และปลายกนกสามตัวจะสะบัดพัวเหมือนเปลวไฟ เมื่อผูกลายเข้ากันเป็นชุด ดังเช่นลายบนตู้พระไตรปิฎกฝีมือครูช่างวัดเชิงหวาย ซึ่งประกอบด้วยตัวลายกนกแท้ ๆ และดอกไม้ ใบไม้ จะอ่อนไหวฟูพองเข้ากันได้ทั้งหมด แม้ปลายของปลายกนกเบื้องล่างก็สะบัดพัวรอบวบลูกโซน ลายรดน้ำปิดทองหรือลายไทยของเราเป็นวิสุทธิศิลป์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งสำแดงออกด้วยน้ำหนักช่องไฟ และเส้นอันงามแสดงอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ แม้จะมีเพียงแคลิของของตัวลายกับสีด้าของรักอันเป็นสีพื้น เป็นลักษณะแบบเดียวกับจิตรกรรมของจิตรกรโมกุลของอินเดีย ซึ่งใช้เส้นผสานกันอย่างอ่อนหวานและงดงาม (น. ณ ปากน้ำ ๒๕๓๓ ๙-๑๐)

การประดับกระจกสีประกอบงานแกะสลักไม้ เป็นงานประณีตศิลป์ซึ่งทำแพร่หลายในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายอย่าง งานประดับกระจกสีนิยมประดับที่ขอบบนประตูหน้าต่าง โบสถ์ บานงานไม้แกะสลัก ไม้มีหลักฐานปรากฏว่าเกิดขึ้นในยุคของสมัยกรุงศรีอยุธยา การประดับกระจกสีได้เป็นต้นแบบการประดับกระจกสีประกอบบนประตู หน้าต่าง ซ่อฟ้า ตกแต่งโบสถ์วิหาร และพระราชวังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

วรรณรัตน์ อินทร์อำ ได้กล่าวถึงการประดับกระจกสี มีข้อความตอนหนึ่ง ดังนี้ ศิลปะปิดทองประดับกระจกเป็นงานศิลปะพื้นบ้านอย่างหนึ่งของไทย ใช้ทองคำเปลวติดบนไม้แกะสลักหรือไม้ฉลุเป็นรูปทรงต่าง ๆ และประดับด้วยกระจกสีให้สวยงาม การปิดทองประดับกระจกสีบนไม้แกะสลัก มีหลักฐานเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และจะมีขึ้นครั้งแรกในรัชกาลใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด มีหลักฐานระบุว่าในแผ่นดินขุนหลวงสรศักดิ์ สมัยกรุงศรีอยุธยาโปรดให้เปลี่ยนยอดมณฑปพระพุทธบาทเป็นห้ายอด และให้มีการประดับกระจกสีในบริเวณพระพุทธบาท แต่ยอดมณฑปที่เห็นอยู่ในปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๔ การประดับกระจกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่นิยมประดับเต็มทั้งผนังจะประดับเฉพาะบริเวณที่ต้องการให้เด่นสวยงาม หรือถ้าประตูหน้าต่างก็

จะประกอบเฉพาะประตู หน้าต่าง ซ่อฟ้า ใบระกา ซึ่งเป็นของใช้ในวัด ต่อมาได้ดัดแปลงจากวัดมาสู่บ้าน (วรรณรัตน์ อินทร์อำ ๒๕๓๕: ๓๘)

การประดับมุกเป็นงานประณีตศิลป์อีกอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา ผลิตฐานวาจีนได้ ทำ การประดับมุกประกอบภาชนะใช้สอยมาก่อนไทย แดกรรมวิธีในการทำไม่เหมือนกัน การประดับมุก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา ได้นำนกเป็ดมาเป็นลายประดับลงบนพื้นไม้ พื้นมีสีดำด้วยทาสีรัก และ ผังเปลือกหอยมุกซึ่งโกกรหรือฉลุเป็นลวดลายลงบนพื้น ถมยารักให้เต็มเสมอลาย สีของเปลือกหอยมุก เหลือบเป็นเงาตัดกับสีตัวรัก ทำให้ลายเด่นชัด การประดับมุกเป็นงานประณีตศิลป์สมัยอยุธยาซึ่งตกทอด มาถึงปัจจุบัน

วรรณรัตน์ อินทร์อำ ได้กล่าวถึงการประดับมุกในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา ผลิตฐานวาจีนได้ การประดับมุกเป็นศิลปะสร้างสรรค์ประณีตศิลป์ของไทยเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ชาติใดเป็นต้นกำเนิดของการประดับมุก ยังไม่อาจหาหลักฐานแน่นอนได้ จีนเป็นชาติหนึ่ง ซึ่งทำลวดลายประดับมุกมาก่อน แต่วิธีการประดับมุกของจีนทำไม่เหมือนของไทย จีนเจาะพื้นไม้ให้ลึกเป็น ลาย แล้วฝังเปลือกหอยมุกลงไปในพื้นที่ไม้ แต่การประดับมุกของไทยติดลายมุกลงไปบนพื้นและถมเรียบสูง เสมอลายด้วยรัก ลายประดับสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา มี ๒ แบบ คือ ลายอีแปะในวงกลมเป็นรูปสัตว์หิม พานต์ และลายกันขดรักร้อยมีรูปภาพเจ้าหรือพระอินทร์สมออยู่ ภาชนะสิ่งของต่าง ๆ ที่ทำลวดลายประดับ มุกในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา นิยมทำเป็นของใช้สำหรับสงฆ์ มากกว่าทำของใช้ในชีวิตประจำวัน ภาชนะ ที่นิยมทำ เช่น ตู้ใส่หนังสือพระมาลัย พานตะลุม กล้องโสมมากพลู และบานประตูโบสถ์ วิหาร ปราสาท ราช วัง (วรรณรัตน์ อินทร์อำ ๒๕๓๕: ๔๓-๔๔)

งานประณีตศิลป์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอีกอย่างหนึ่งคือ การทำเครื่องถม การทำเครื่องถมเริ่มมีในสมัยอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่าเริ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา ยุคกลาง หรืออยุธยา นักวิชาการแต่ละท่านให้ข้อคิดแตกต่างกัน แต่เริ่มมีในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏหลักฐาน ว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้ช่างไทยทำเครื่องถมไปถวายแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่ง ประเทศฝรั่งเศส และเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ได้ส่งไม้กางเขนถมไปถวายพระสันตปาปาที่กรุงโรม เป็นต้น

งานประณีตศิลป์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยุธยา เป็นยุคแห่งการพัฒนางานช่าง งานประณีตศิลป์ และ กระบวนการดำเนินงานช่างฝีมือสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้สืบทอดมาเป็นต้นแบบงานช่างฝีมือในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ๒๕๔๓: ๓๘-๔๐)

หลวงวิศาลศิลปกรรม ได้กล่าวถึงการทำเครื่องมุกของช่างประณีตศิลป์ไทยว่า วิชาช่างมุก เป็น วิชาช่างศิลปะชั้นเยี่ยมอย่างหนึ่งที่เรียกว่า วิชาจิตรศิลป์ ซึ่งข้าพเจ้าขอยืนยันได้ว่า การประดับมุกนี้เกือบ ทั่วโลกไม่มีประเทศใดเท่าหรือเทียบเท่า ที่มีเค้ามูลอยู่ก็คือ ประเทศจีน ญี่ปุ่น ทวน แต่การกระทำต่างกัน (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๓๒: ๑) จากหลักฐานเครื่องประดับมุก นับว่าเป็นงานประณีตศิลป์ ซึ่งช่าง ไทยได้สร้างสรรค์ด้วยการนำเปลือกหอยมุกมาฉลุสลักเป็นลวดลายขนาดเล็ก ผังตกแต่งลงบนพื้นไม้โดย มีรักสีดำเป็นตัวเกาะประสาน แล้วประกอบเป็นภาชนะเครื่องใช้แบบต่างๆ งานประณีตศิลป์ประเภทนี้จึง มักสร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายแด่พระพุทธศาสนา เช่น การประดับมุกบานประตู บานหน้าต่างพระอุโบสถ หรือ พระวิหาร ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม ตลอดจนสิ่งของเกี่ยวกับพระสงฆ์ ได้แก่ ฝาบาตร กล้องโสม มากพลู หีบพระธรรมคัมภีร์ ไม่ประทับคัมภีร์ใบลาน แว่นเวียนเทียน ด้ามตาลปัตร กระโถน ฯลฯ ด้วยถือว่า เครื่องมุกเป็นของที่พระภิกษุสงฆ์สามารถใช้ได้โดยไม่ขัดต่อพระวินัย ดังนั้นเครื่องมุกจึงเป็นของที่

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชนิยมโปรดฯ ให้ทำขึ้นเพื่ออุทิศพระราชทานเป็นของสงฆ์ นอกจากนี้เครื่องมือก็ยังเป็นที่นิยมทำเป็นภาชนะของชนชั้นสูงใช้สอยจำพวก พาน ตะลุม เตียบ ถาด หีบ ลัง เจียด

๔ ช่างไทย

๔.๑ ความหมายของช่างไทย

ราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความของ ช่าง ได้ดังนี้

ช่าง เป็นคำนามหมายถึง ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง

ศิลป ศิลป์ ศิลป หมายถึง ฝีมือ ฝีมือทางการช่าง การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็นโดยเฉพาะ หมายถึง วิจิตรศิลป์

การช่าง หมายถึง งานหรือสิ่งที่ทำโดยผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปอย่างใดอย่างหนึ่ง

ไทย(ไทย) หมายถึงชื่อประเทศ และชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีดินแดนติดต่อกับลาว เขมร มาเลเซีย และพม่า และยังหมายถึง ความมีอิสระในตัวเอง ความไม่เป็นทาส สำหรับไทยที่มี "ย" ตามประกาศราชนิยมฉบับที่ ๑ (๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒) เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของรัฐสภา ดังนั้นไทย หมายถึง ประเทศไทย ชนชาติไทย

ช่างศิลป์ไทย หมายถึง งานหรือสิ่งที่ทำโดยผู้ชำนาญในการฝีมือ หรือ ศิลป์ที่หมายถึงฝีมือ ฝีมือทางการช่าง มีการแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์เห็นและรวมทั้งสิ่งที่จำกัดเฉพาะวิจิตรศิลป์เป็นงานหรือสิ่งที่ทำโดยผู้ชำนาญในการฝีมือที่คนไทย ทำในประเทศไทย (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๒๖-๒๗)

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ได้กล่าวสรุปความหมายของช่างในหนังสือสารานุกรมไทย ภาคกลาง วาช่าง คือ ผู้ทำงานใช้ฝีมือ หมายถึง ผู้ใช้ฝีมือให้บริการแก่ผู้อื่น ช่างที่มีมาในสังคมไทย ได้สร้างสิ่งของทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภค บริการหรือสนองความต้องการแก่ผู้คนในสังคม โดยจัดจำแนกช่างต่างๆ ด้วยสิ่งที่ช่างทำขึ้นในทางคุณสมบัติและคุณประโยชน์เป็น ๒ ประเภท คือ ช่างประเภทช่างทำของใช้ และช่างประเภทช่างทำของชม

๑ ช่างทำของใช้ หรือเรียกกันว่า"ช่างฝีมือ" หมายถึง ผู้มีฝีมือที่มีความชำนาญในการทำสิ่งของเครื่องใช้สอยต่างๆให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อบริการแก่ผู้ที่ต้องการใช้สิ่งของนั้นๆงานช่างประเภทนี้อยู่ที่รูปแบบ รูปทรง ขนาด สวนสัดส่วนที่ได้รับการกำหนดขึ้นอย่างเหมาะสม มีความสัมพันธ์แก่การใช้สอยสำหรับการงาน ความเป็นอยู่ประจำวันเป็นสำคัญ และเป็นไปบนพื้นฐานเพื่อการบริการหรือสนองตอบความต้องการด้านกายภาพแก่ผู้คนในสังคม ช่างทำของใช้จัดแยกย่อยออกได้ 2 พวกคือ

ช่างหัตถกรรม คือ ผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสิ่งต่างๆจำพวกเครื่องอุปโภคที่มีความสำคัญแก่ความต้องการหรือความจำเป็นใช้สำหรับความเป็นอยู่ การงานประจำวัน และการทำอาชีพต่างๆอาทิ ช่างปั้นหม้อ ช่างทำเกวียน ช่างจัดสาน ช่างทอเสื่อ ช่างตีมีด

ช่างหัตถศิลป์ คือ ผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสิ่งของต่างๆทั้งจำพวกเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคที่จะได้ใช้หรือสนองความต้องการเป็นพิเศษกว่าปกติ ใช้สำหรับพิธีกรรม หรือใช้ในโอกาสเทศกาลต่างๆที่มีความประสงค์ แสดงถึงความสวยงามในสิ่งของเครื่องใช้ให้มี"ศิลปะลักษณะ" เป็นที่พึงตาแก่ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ร่วมใช้พอสมควร อาทิ ช่างสลักกระดาด ช่างแทงหยอด ช่างทอผ้า ช่างเครื่องเขิน และช่างหล่อเตาปูน

๒ ขางทำของชม ข่างประเภทนี้ได้รับการขนานนามว่า "ขางสิปป"(สิปปะ(บาลี) สิ่งที่เป็น ศิลปะ) หรือปัจจุบันเรียกว่า"ศิลปิน"(ศิลปิน(สันสกฤต) ผู้ที่สามารถแสดงออกอย่างมีศิลปะ) เป็นข่างที่มีฝีมือ ความสามารถและความชำนาญในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆขึ้นและรูปลักษณะและรูปแบบตัวอย่างมี ศิลปะลักษณะเป็นสำคัญ โดยจำแนกเป็น ๒ พวกคือ

ข่างประณีตศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สำหรับการ ตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มีขึ้นแก่เครื่องอุปโภค หรือเครื่องบริโภคที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ ใช้ใน เทศบาล ใช้สำหรับพิธีกรรม เช่น ข่างทำเครื่องสด ข่างทำดอกไม้ ข่างเย็บบายศรี ข่างปักสะตึง ข่างรัก และข่างโลหะรูปพรรณ

ข่างวิจิตรศิลป์ คือ ผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อ แสดงออกซึ่งศิลปะลักษณะให้ปรากฏพร้อมสมบูรณ์ โดยมีพิกัดหนึ่งหรือเอื้อต่อประโยชน์ทางกายภาพ หากมุ่งหมายผลในทางสุนทรีย์ภาพอันบังเกิดและรับรู้ได้ แก่ผู้คนทั่วไปได้พบเห็นเป็นสำคัญ เช่น ข่าง เขียนภาพจิตรกรรม ข่างปั้น ข่างสลักไม้ ข่างสลักหนังใหญ่ (จุลทัศน์ พนาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๑๘๔๗- ๑๘๔๙)

ในหนังสือ"พุทธศิลปสถาปัตยกรรมภาคต้น" โดยศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อู่ ลากานนท์) ได้อธิบายความหมายที่เกี่ยวข้องกับ การช่างศิลป์ไทย ไว้ชัดเจนดังนี้

ก พุทธศิลป์ เป็นหลักวิชาแบบแผนการก่อสร้างเกี่ยวไปในทางพุทธศาสนามีสถานถาวรวัตถุ โดยวิชานี้มีหลักปฏิบัติ ๓ ประการ คือ รูปทรง ลักษณะ จังหวะ ถือเป็นความสำคัญผูกพันไปทางชีวิต จิตใจ สวนเครื่องประดับต้องด้วยการประดิษฐ์ที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักแบบไทย ถ้าผิดหลัก ผิด ความหมาย หรือขาดความรู้สึกก็งามไม่ได้

ข ศิลปกรรมไทย ได้แก่วิชาเบ็ดเตล็ด คือ ๑ ภาพสี ๒ ภาพลาย ๓ ภาพเปลว ๔ ภาพก้านขด ๕ ลายรดน้ำ ๖ ภาพประดับมุก ๗ ลายถม ๘ ลายสลักหิน ๙ ลายเบา ๑๐ ลายฉลุ ๑๑ ลายซ้อนตัว ๑๒ ลายสลักไม้ ๑๓ ลายสลักหิน ๑๔ ลายปูนปั้น ๑๕ ลายหล่อโลหะและดุน ๑๖ ลานแม่พิมพ์ลายแต่ละอย่างนี้ ย่อมผูกไปตามลักษณะเป็นลวดลายต่างชนิดไม่เหมือนกัน มีความหมายหลักวิชา ๒ วิธี คือ ๑ วางรูป และระเบียบตัวลาย ๒ จัดจังหวะของไฟให้เหมาะสม (กรมศิลปากร ๒๕๓๙ ๒๘ - ๒๙)

ขาง มีความหมายตามพจนานุกรมว่า ขางชำนาญการฝีมือ หรือศิลปะ ในสมัยก่อนใช้แทนคำว่า ศิลปะ"ศิลปิน" และศิลปกรรม ผู้รู้ท่านหนึ่งบอกว่า เดิมทีชาวข่างอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ไม่ได้ทำงานทั่วไป บรรดาข่างตางนั้นมีขึ้นมาในสังคมไทยช้านาน เมื่อเข้ามาอยู่ในความดูแลของหลวง จึงมีการจัดระเบียบหมวดหมู่ให้สะดวกแก่การดูแลปกครอง จึงเกิดมีคำว่า "ขางสิบหมู่" ขึ้น (มโน พิสุท รัตนานนท์ ๒๕๓๙ ๑๕)

ความมั่งคั่งทางศิลปวัฒนธรรม ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่เกิด จากการสร้างสรรค์ของช่างฝีมือหรือช่างไทยในสาขาต่างๆ ซึ่งช่างฝีมือที่มีความเชี่ยวชาญในการทำงาน ทางศิลปะแขนงต่างๆเหล่านี้อาจจะมีความแตกต่างไปจากช่าง ที่เป็นผู้ทำงานใช้ฝีมือโดยทั่วไป ซึ่ง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้อธิบายความหมายของช่างฝีมือไว้ว่า ข่างฝีมือ (Artisan) หมายถึง ผู้ผลิต ศิลปกรรมที่งามน่าดู นาใช้สอยเป็นอสังการ เครื่องประดับ ชีวิตของคนเราให้กินตืออยู่ดี ผลิตรกรรมหรือสิ่ง ที่ทำเป็นอาชีพของช่างฝีมือนี้เรียกว่า ศิลป อันเป็นผลเกิดจากฝีมือ ความสามารถ และความรู้ของ ข่างฝีมือผู้ปั้นเฉพาะตัวเป็นคนๆไปหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผลิตรกรรมหรือสิ่งที่ทำขึ้นไม่ใช่เป็นของที่ทำด้วย เครื่องจักร ตัวอย่างอาชีพต่างๆของช่างฝีมือ คือ การสลักโลหะ การแกะสลักไม้ การทำเครื่องปั้นลาย

คราม การทอผ้า และอื่นๆด้วยของมีเยื่อใย วิชาชีวิตอันเนื่องด้วยการช่าง เช่น ช่างถม ช่างไม้ ช่างรัก ช่างประดับมุก ช่างประดับกระจก เหล่านี้เป็นต้น เรียกว่า ศิลป (ศิลป์ พีระศรี ๒๕๑๕ ๓๑-๓๒)

กฎหมายตราสามดวงเป็นกฎหมายครั้งกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้เปิดประเด็นปัญหาทางความคิดในเรื่อง"การช่างศิลป์ไทย" ดังปรากฏในสวน บทพระไอยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง ซึ่งระบุชื่อช่างต่างๆไว้จำนวน ๑๐ ช่าง คือ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน มีการระบุชั้นยศ หรือตำแหน่งหน้าที่ และศักดินา กฎหมายตราสามดวงเป็นว่าทกรรมที่กล่าวถึง ช่างไทย หรือช่างศิลป์ไทย เป็นหลักฐานครั้งแรกสุดเท่าที่มีการค้นพบ(กรมศิลปากร ๒๕๓๒ ๒๔)

ในหนังสืออธิบายแผนที่กรุงศรีอยุธยาและเอกสารจากหอหลวงเรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงที่ประมวลยานที่อยู่ของพวกช่างในสมัยนั้นเป็น ๒ กลุ่ม คือ หมู่บ้านช่างที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยา เช่น ยานป่าตะกั่ว เป็นยานทำการช่างเครื่องตะกั่ว, ยานป่าผ้าเหลือง, ยานป่าเตียบ ในยานที่คนทำการช่างคือ ช่างรัก ทำการลงรัก ลงสมุดเป็นพื้นภาชนะต่างๆที่ต้องการตกแต่งด้วยประดับมุก ประดับกระจก, ยานหน้าวัดมหาธาตุ, ยานป่าขันเงิน, ยานป่าทอง, ยานสะพานชีกุนและอีกหมู่บ้านหนึ่งคือ หมู่บ้านช่างบริเวณนอกกรุง ดังเช่น ยานทุ่งขวัญ, ยานสัมพะณี ยานวัดหน้าพระเมรุฯลฯ (กรมศิลปากร ๒๕๓๒ ๓๐)

ช่างหลวง หมายถึง ช่างสิบหมู่ สันนิษฐานกันว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทว่าสมัยกรุงธนบุรีกลับไม่ปรากฏหลักฐานเข้าใจว่าสมัยกรุงธนบุรีไม่มีช่างสิบหมู่เพราะชานเมืองมีสงคราม สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ร่องรอยของช่างสิบหมู่ปรากฏขึ้นมาแน่นอนว่ามีกรมช่างสิบหมู่ มีเจ้ากรมเป็นผู้ดูแลในทำเนียบศักดินาพลเรือนและทหาร ในกรมเกาทัณฑ์แยกหมู่ช่างสิบหมู่ไว้ดังนี้ ๑ ช่างเขียน ๒ ช่างแกะ ๓ ช่างสลัก ๔ ช่างกลึง ๕ ช่างหล่อ ๖ ช่างปูน ๗ ช่างหุ่น ๘ ช่างรัก ๙ ช่างบุ ๑๐ ช่างจิราภรณ์

ช่างสิบหมู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อยู่กระจัดกระจาย รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้รวบรวมช่างต่างๆเข้าเป็นกรมช่างสิบหมู่สังกัดกระทรวงโยธาธิการ มีหน้าที่จัดทำช่างศิลปหัตถกรรมที่ต้องการใช้ในราชการสวนกลาง กรม กระทรวง และสวนพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมแห่งชาติ ทรงสนับสนุนกรมช่างสิบหมู่โปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อเป็น กรมศิลปากร มีหน้าที่ส่งเสริมงานศิลปะ งานช่างต่างๆและโปรดให้ตั้งโรงเรียนเพาะช่าง ทำงานช่างสิบหมู่บรรจุเป็นวิชาเรียน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทรงรับสั่งให้แยกงานช่างในกรมศิลปากรส่วนหนึ่งไปขึ้นกับกระทรวงวัง ตั้งเป็นกรมวังนอก ต่อมาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงโปรดเกล้าให้รวบรวมงานกรมวังนอกและงานของมหรสพเข้าสมทบกับงานบัณฑิตยสภา ตั้งเป็นกรมศิลปากร ดังนั้นงานช่างของกรมช่างสิบหมู่ จึงถูกรวมอยู่ในกรมศิลปากรที่ตั้งขึ้นใหม่ แต่ปัจจุบันกลับไปใช้ชื่อเดิมว่า "แผนกช่างสิบหมู่ กรมหัตถศิลป์" กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ (มโน พิสุทธิรัตนานนท์ ๒๕๓๙ ๑๖-๑๗)

หนึ่งในสมัยอยุธยามีช่างอีกประเภทหนึ่งคือ ช่างมุกหรือช่างประดับมุกเป็นราชการในกรมช่างสิบหมู่ แต่มาขึ้นกับกรมช่างสิบหมู่เมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ช่างมุกนั้นมาเฟื่องฟูขึ้นถึงขีดสุดในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องด้วยพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่งโปรดงานประดับมุก หรือมีพระราชนิมิตงานประเภทนี้เป็นพิเศษ เป็นเหตุใดทรงสนับสนุนอย่างใกล้ชิด โดยโปรดให้ตั้งที่ทำการช่างประดับมุกขึ้น ณ บริเวณพระที่นั่งทรงปืน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ๒๕๔๒ ๓๕-๓๖)

ม ร ว คี กฤทธิ ปราโมช ได้แบ่งประเภทของช่างออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ช่างหลวงหรือช่างทางราชการประเภทหนึ่ง ช่างหลวงนั้นเป็นช่างที่สังกัดอยู่ตามกรมกองราชการต่างๆ มีหน้าที่ที่จะต้อง

ก่อสร้างสถานที่ต่างๆที่ต้องอาศัยฝีมือช่างทุกชนิดตั้งแต่สถานที่อันใช้ชั่วคราว เช่นพระเมรุ หรือพลับพลา ตลอดจนไปจนถึงสิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นการถาวร เช่น พระอารามหลวง ปราสาทราชวัง ไปจนถึงสิ่งก่อสร้างของทางราชการ

ช่วงในพระศาสนาซึ่งเป็นภิกษุ จะปรากฏให้รู้เฉพาะนามของท่านที่มีชื่อเสียงจริงๆเพราะพระในวัดที่ท่านได้สร้างศิลปกรรมไว้จะได้จำต่อมา รวมทั้งสร้างศิลปะขึ้นเป็นพุทธบูชาและหวังพระนิพพาน ส่วนช่างเชลยศักดิ์นั้น ลักษณะเป็นคนที่ปรารถนาจะรับราชการและปรารถนาดีในราชการ แต่ต้องการที่จะทำมาหากินของตนเป็นอิสระ หากมีคณารู้ทั่วไปว่าช่างเชลยศักดิ์คนไหนฝีมือดีมีศิลปะสูง ช่างคนนั้นก็จะต้องถูกเกณฑ์เข้าไปรับราชการ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ (กรมศิลปากร ๒๕๓๙ ๑๘-๒๕)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้เพิ่มช่างขึ้นมากอีกประเภทหนึ่ง คือช่างพื้นบ้านพื้นเมือง เป็นช่างที่มีความชำนาญในการช่างตามแบบพื้นเมืองมักจะได้รับการถ่ายทอดวิชาช่างมาจากบรรพบุรุษของตนและปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ๒๕๒๙ ๑๐-๑๖)

จากความหมายของช่างต่างๆ ซึ่งจัดช่างระดับมุก เป็นช่างประณีตศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สำหรับการตกแต่ง เพิ่มพูนความสวยงามให้มีขึ้นแก่เครื่องอุปโภค หรือเครื่องบริโภคที่จะได้ใช้ในโอกาสพิเศษ

๔.๒ วิวัฒนาการของช่างไทยสมัยสุโขทัยและอยุธยา

ช่วงเวลาตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงอยุธยา นับเป็น “ยุคทอง” ของศิลปกรรมไทยทุกด้าน ยุคนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นตัวของตัวเอง ฝีมือ ตลอดจนกระบวนการผลิตของช่างซึ่งไม่อาจเทียบได้ในปัจจุบัน “ช่าง” จะหมายถึง “ผู้ชำนาญในการฝีมือหรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง” หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง “ผู้ประกอบกิจการด้านบูรณะ ตกแต่ง และสร้างสรรค์” สรุปแล้วช่างก็คือ ผู้สร้างงานศิลปะ เมื่อ นำผู้สร้างกับงานมารวมกันจึงเกิดเป็นคำว่า “ช่างศิลป์” ชาวไทยตั้งแต่สมัยโบราณกำหนดเรียกบุคคลให้เป็นช่างใน ๒ ลักษณะคือ เรียกตามวิธีการที่ช่างทำ เช่น ช่างปั้น ช่างแกะ และช่างเขียน อีกอย่างหนึ่งเรียกตามวัสดุที่ช่างใช้สร้างงาน เช่น ช่างทอง ช่างไม้ และช่างรัก (จวีวรรณ มาเจริญ ๒๕๓๗ ๖๗)

๔.๒.๑ ช่างในสมัยสุโขทัย

กรมศิลปากร (๒๕๓๗ ๖๘) ได้รวบรวมข้อมูลของช่างในสมัยสุโขทัยดังนี้ ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานช่างดังสมัยต่อมา เนื่องจากหลักฐานทางเอกสารสูญหายไป แต่ในยุคที่มีการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น กลุ่มช่างย่อมแบ่งออกเป็น ช่างหลวง และช่างเชลยศักดิ์ หรือช่างพื้นเมือง ช่างหลวงมีหน้าที่สร้างสรรค์งานศิลปะ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นงานของแผ่นดิน ส่วนช่างเชลยศักดิ์จะเป็นผู้สร้างสรรค์งานศิลปะให้แก่ปวงชน ช่างศิลป์สมัยสุโขทัยจากการสันนิษฐาน มีดังนี้ ช่างสลักหมายถึงช่างสลักหิน หินที่นำมาใช้สร้างงานศิลปะสมัยสุโขทัย ได้แก่ ศิลาลง หินชนวน หินดินดาน หินทราบ หินทราบแบ่ง และหินแปร ศิลาลงนั้นใช้ก่อสร้างโบราณสถานทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ จะเห็นได้จากโบราณสถานในเขตจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร เช่นที่วัดเชตุพน (ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๕-๑๘๕๕) ในอำเภอมืองฯ จังหวัดสุโขทัย มีผนังระเบียงและประตูพระมณฑปก่อด้วยหินชนวนสลักเลียนแบบเครื่องไม้และเพดานอุโมงค์มณฑปวัดศรีชุมประดับด้วยหินชนวนสลักภาพชาดกต่าง ๆ “ช่างสลัก” ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ไม่ได้เรียกช่างที่ทำงานเกี่ยวกับหินว่าช่างอะไร เพียงแต่กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสินทลย์สุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างพื้นชานหิน ตั้งหวางกลางไม้ตาลนี้ ” ส่วนในจารึกอื่นๆ จะปรากฏคำว่า กอฉลักด้วยหิน” ช่างแกะสลัก

งานที่ยังคงอยู่ได้แก่เรือนแก้วพระพุทธรชินราช ในวิหารวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก แผนไม้แกะสลักเป็นภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย ได้มาจากถ้ำระงัง อำเภอบ้านคานลานหอย จังหวัดสุโขทัย นอกจากงานไม้แล้วช่างแกะสลักของสุโขทัยอาจสลักวัสดุอื่น ๆ อีก อาทิ เศาศัตว์ หินมีค่า และงา เพราะในศิลาจารึกวัดช้างล้อม (พ.ศ. ๑๙๒๗) มีข้อความกล่าวถึงสิ่งของถวายพระ ซึ่งมี “บังงาอันหนึ่ง” รวมอยู่ด้วย

ช่างเขียน หลักฐานเกี่ยวกับงานเขียนของช่างสมัยสุโขทัยมีเหลืออยู่ ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังในเจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ช่างเขียนสุโขทัย เขียนภาพลงบนแผ่นผ้าเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาด้วย เพราะปรากฏคำว่า “พระบด” อยู่ในศิลาจารึกวัดช้างล้อม (พ.ศ. ๑๙๒๗) ช่างหล่อโบราณวัดกุสตาณสมัยสุโขทัยที่ยังปรากฏอยู่ได้แก่พระพุทธรูปและเทวรูป ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แสดงความเป็นตัวของตัวเองแยกออกมาอย่างเด่นชัด จากศิลปะอินเดีย รวมทั้งมีความงามตามอุดมคติและอารมณ์ภายในของช่าง ทั้งยังแสดงความสามารถในการหล่อโลหะ มีหลักฐานถึงช่างหล่อสมัยสุโขทัย ทั้งยังมีข้อยืนยันปรากฏอยู่ในจารึกรอยพระพุทธรูปบาทวัดเสด็จ (พ.ศ. ๑๙๐๑-๒๐๐๐) ว่า “ บำเนจช่างหล่อ 10 คำลึง)

ช่างปั้น จากหลักฐานต่าง ๆ ช่างปั้นน่าจะสัมพันธ์กับงานของช่างหล่อและช่างปูน ประการแรก คือ บันนาคินและซี่ผึ้งเพื่อหล่อพระพุทธรูปและเทวรูปสำเร็จ ประการที่สองคือปั้นปูนพอกแกนอิฐหรือศิลาแลงเป็นพระพุทธรูป ช่างปั้นสมัยสุโขทัยยังปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก เช่น ลายปูนปั้นที่วัดตระพังทองหลวง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุโขทัย พระพุทธรูปปูนปั้นและลายปูนปั้นประดับอาคารต่าง ๆ ในวัดมหาธาตุ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุโขทัย วัดนางพญา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และวัดช้างรอบ อำเภอเมืองฯ จังหวัดกำแพงเพชร ช่างปูน ในศิลาจารึกวัดบางสนุก (พ.ศ. ๑๙๘๒) มีข้อความตอนหนึ่งว่า แดกอกหินแลงสืบ ทั้งสทายปูน เตือนหนึ่งแล้ว ” ช่างปูนจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อสร้างในสมัยสุโขทัย เพราะไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ พระมหาเถระ และบุคคลชั้นสูง ล้วนนิยมการสร้างศาสนสถานฉลองศรัทธาของตนทั้งสิ้น ช่างเหล็ก ช่างเหล็กเป็นช่างอีกแขนงหนึ่งที่ค่อนข้างจำเป็นต่อความเป็นอยู่สมัยโบราณ คือ เป็นผู้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เครื่องใช้ในศาสนา เครื่องประกอบพิธีกรรม และที่สำคัญคือ อาวุธ หลักฐานอันเป็นผลิตผล ได้แก่ ตะปูเหล็กหวงประตู และเหล็กแกนยอดพระเจดีย์ ช่างไม้ ช่างไม้มีส่วนสำคัญในการสร้างอาคาร บ้านเรือน วัด พระราชวัง ยานพาหนะ ช่างเงิน - ทอง ช่างเงิน-ทองสมัยสุโขทัย มีหน้าที่หลักในการสร้างเครื่องประดับตลอดจนเครื่องใช้แกบุคคลชั้นสูงและประชาชนทั่วไป เนื่องจากภาพสลักและภาพปูนปั้นได้แสดงให้เห็นว่าทั้งบูรพาและสตรีนิยมใช้เครื่องประดับตกแต่งร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ในศิลาจารึกหลักที่ 1 (ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) กล่าวถึงการค้าเงินและทอง ส่วนจารึกหลักอื่น ๆ กล่าวถึงพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งมีการถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ อาทิ พระมหามงกุฎ พระแสงขรรค์ไชยศรี และเศวตฉัตร หลักฐานด้านวัตถุที่พบ เช่น เครื่องใช้ทางศาสนา เช่น ผอบ เจดีย์สำหรับประดิษฐานพระธาตุ เครื่องบูชา และแผนลานทอง นอกจากนั้นพระพุทธรูปและกะโหลกเงินและทองก็เป็นหลักฐานเกี่ยวกับช่างเงิน - ทองสมัยสุโขทัยด้วย ช่างรัก หลักฐานเกี่ยวกับงานช่างรักสมัยสุโขทัยเท่าที่มีตัวอย่างเห็นได้ชัดคือ พระพุทธรูป ทั้งพระพุทธรูปปูนปั้นและสำริดมีการลงรักปิดทองมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังเช่นพระพุทธรชินราชและพระศรีศายมุนี ช่างกระเจก นายตรี อดายกุล เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง ประวัติศิลปกรรมไทย” ตอนหนึ่งว่า ได้พบร่องรอยการประดับกระเจกครั้งสุโขทัย คือ การประดับกระเจกที่ลายพาดน แต่พบว่ามีกระเจกสีขาวเพียงสีเดียว ยังไม่พบสีอื่น สันนิษฐานว่าสมัยสุโขทัยอาจมีช่างกระเจก แต่เทคนิควิธีการอาจไม่ค่อยเจริญ เนื่องจากลดลยประดับอาคารศาสนสถานต่าง ๆ มีนิยมนายปูนปั้นและประดับด้วยเครื่องสังคโลก ช่างทำเครื่องปั้นดินเผา หลักฐานการผลิตเครื่องปั้นดินเผา หรือสังคโลก ของสุโขทัย นับว่าเป็นการผลิตในลักษณะอุตสาหกรรม เพราะได้ส่งไปขายยังเมืองใกล้เคียงและต่างประเทศ ในบรรดาช่างที่ผลิตน่าจะมีช่างที่เป็นช่างหลวงบ้าง งานของช่างที่ปรากฏนั้นมีหลายรูปแบบและหลายขนาด นับตั้งแต่โถงน้ำ ไห แจกัน กระปุก ขวดขนาดต่าง ๆ ด้วย จน ไปจนถึงเครื่องประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ยังมีตุ๊กตาเคลือบขนาดเล็กที่เรียกว่า “ตุ๊กตาเสียวกระบาล” ประเภทของช่างสุโขทัยนอกจากทั้ง ๑๒ ประเภทที่กล่าวมาแล้ว สันนิษฐานว่ายังมีช่างเบ็ดเตล็ดในสาขาอื่นอีก ซึ่งมีข้อความในศิลาจารึกสุโขทัยได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์หรืองานซึ่งเป็นของใช้หรือของถวายพระ เช่น ผ้าจีวร ผ้าประเภทต่าง ๆ หมอนนั่งหมอนนอน ภูเขียน เครื่องหอม ดอกไม้ไฟ ดอกไม้ พระกัมภีร์ธรรมาสน์ อิฐ และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในสมัยสุโขทัยนั้นรุ่งเรืองทั้งด้าน

การเมือง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมอย่างแท้จริงสมกับที่ได้รับยกย่องว่าเป็น ยุคทอง” ดังนั้น งานศิลปกรรมที่ช่างสมัยสุโขทัยสร้างสรรค์ขึ้นน่าจะแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คืองานกลุ่มหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางสังคม เป็นการสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันของบุคคลทุกระดับชั้น งานกลุ่มนี้หลักฐานสูญหายไป จะมีอยู่บ้างได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา (สังคโลก) และเครื่องสำริด อาทิ คันฉ่อง เต้าปูน ตลับ และช้อน งานศิลปกรรมอีกกลุ่มเป็นงานเนื่องด้วยศาสนา งานกลุ่มนี้ได้แก่โบราณวัตถุและโบราณสถานสวนใหญ่สมัยสุโขทัยที่เหลือเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน(กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๖๗-๗๒)

๔.๒.๒ ช่างในสมัยอยุธยา

กรมศิลปากร (๒๕๓๗ ๗๙-๘๒)ได้อธิบายว่า หลักฐานเกี่ยวกับช่างสมัยอยุธยาคอนข้างจะมีเหลืออยู่มากกว่าสมัยสุโขทัย เพราะมีเอกสารบางส่วนเป็นข้อมูลสืบทอดมาถึงยุครัตนโกสินทร์ เช่น กฎหมายและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ยังเป็นแบบฉบับที่ถือปฏิบัติต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ ในกฎหมายเก่าได้กล่าวถึงชื่อช่างหลวงและประเภทอย่างชัดเจน คือ ปรากฏอยู่ในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน และพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นมีการช่างกระจายอยู่หลายหน่วยงานด้วยกันทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ซึ่งสมัยต่อมาแม้จะมีความพยายามแยกหน่วยงานช่างฝีมือ หรือศิลปะไว้ต่างหากจากงานอื่น ๆ แล้วก็ตาม งานช่างก็ยังคงแผ่อยู่แทบทุกหน่วยงานรวมทั้งในกรมทหารด้วย เพราะงานช่างเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทุกวงการ ช่างแขนงต่าง ๆ ขอบอยุธยาที่ปรากฏชื่อในทำเนียบ ได้แก่ ช่างเลื่อย ช่างก่อ ช่างดอกไม้เพลิง ช่างไม้สำเนา ช่างปั้น ช่างสนะไทย-จีน ช่างขุนพรหมณ์เทศ ช่างพระแสงตัน ช่างเงิน ช่างในกรมพระคลังใน ช่างรัก (ขวา-ซ้าย) ช่างมุก ช่างปากไม้ ช่างเรือ (ขวา – ซ้าย) ช่างทำรุ (ขวา-ซ้าย) ช่างเขียน (ขวา – ซ้าย) ช่างแกะ ช่างสลัก (ขวา-ซ้าย) ช่างกลึง ช่างหล่อ (ขวา – ซ้าย) ช่างปั้น (ขวา – ซ้าย) ช่างหุ่น ช่างบุ ช่างปูน รายชื่อช่างทั้ง ๒๔ ที่ปรากฏในทำเนียบนี้ หน่วยงานของช่างบางประเภทมีฐานเป็นกรม บางประเภทมีฐานะเป็นกอง บางประเภทเป็นกรมคู่ซ้าย – ขวา หรือแบ่งตามเชื้อชาติ คือ ไทยและจีน บางประเภทแทรกอยู่ในหน่วยงานระดับกรมที่ไม่ใช่กรมช่าง บรรดาศักดิ์ของเจ้ากรมช่างสูงสุดคือ พระยา และช่างยศต่ำสุดเรียกว่า ช่างเลว มีการกำหนดศักดินาของช่างแต่ละระดับไว้ ดังนี้

พระยาช่าง	ศักดินา	๖๐๐
พระช่าง	ศักดินา	๕๐๐
หลวงช่าง	ศักดินา	๔๐๐
ขุนช่าง	ศักดินา	๓๐๐
หมื่นช่าง	ศักดินา	๒๐๐
พันช่าง	ศักดินา	๑๐๐
ช่างเลว	ศักดินา	๕๐

นอกจากนี้ยังมีช่างต่าง ๆ อีก เช่น ช่างสนะ เป็นช่างทำเครื่องผ้า เครื่องหนัง ที่เป็นสวนประกอบของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งซ่อมแซมสวนที่ชำรุด ช่างขุนพรหมณ์เทศ หมายถึงช่างที่ทำเครื่องบวงสรวง บัณฑิต สัตว์ต่าง ๆ เพื่อใช้กิจพิธีพรหมณ์ ช่างทำรุ สันนิษฐานเป็นสองนัย คือ นัยแรก สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า ปรุ หรือฉลุ อีกนัยหนึ่งสันนิษฐานว่าเป็นช่างฝ่ายเรือถอนสิงก่อสร้าง ทั้งชนิดที่สร้างถาวรและชั่วคราว ช่างเหล่านี้มีความเชี่ยวชาญในการเรือ สามารถจัดลำดับและแยกประเภทสิ่งที่เรือได้เป็นหมวดหมู่อย่างมีระเบียบ หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓ ซึ่งพรรณนาถึงภูมิสถานในพระนครศรีอยุธยาได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในบริเวณพระบรมมหาราชวังนั้นได้มีโรงช่างต่าง ๆ ของหลวงตั้งอยู่ด้วยคือ มีโรงช่างทำรูปอยู่ในกำแพงล้อมพระคลังมหาสมบัติ “นอกประตูไพชยนต์ทวาร” มีโรงช่างสนะสองโรง “ริมสระในสวนไพชยนต์เบญจรัตน์” มีโรงช่างทำเงินบาท สลึง เพ็ชร์ อยู่ปากสระ “และ มีโรงช่างทำมุกอยู่หน้าพระที่นั่งทรงปืน” นอกจากชื่อที่กล่าวมานี้อาจมีโรงช่างอื่น ๆ อีก แต่เอกสารไม่ได้กล่าวไว้ให้ครบถ้วน สวนช่างพื้นเมืองนั้นปรากฏว่าชาวอยุธยาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มประกอบอาชีพตามถนัดของตนและมีการตั้งตลาดหรือร้านค้าขายประจำเรียกว่าย่าน มีย่านที่เป็นที่รวมของช่างหลาย

ยาน เช่น ยานขันเงินชายขัน จอก ผอบ คลับเงินแลวและถมยาคำ สายสะอั้ง กำไล ปิ่นปักจุก พริกเทศ กระชပ်ปั้ง ๑ ยานปาทองชาย ทองคำเปลว ทอง นาก เงิน " และ ยานวัดกระชี่ข้างทำพระพุทธรูปด้วยทองคำ นาก เงิน สัมฤทธิ์ " เป็นต้น หลักฐานเอกสารฉบับนี้ค่อนข้างให้ข้อมูลด้านการอาชีพและงานช่างของอยุธยามากกว่าฉบับอื่น ๆ จากหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ศิลปกรรมสมัยอยุธยาที่เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย คือส่วนหนึ่งสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตทั่วไปของประชาชนในสังคม ซึ่งแม้จะมีความงามตามแต่ประเภทของงานแต่ก็แฝงไว้ด้วยความเรียบง่าย อีกส่วนหนึ่งเพื่อศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ แนวอุดมคติเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคนี้ได้เปลี่ยนไป อยุธยาให้ความสำคัญที่ว่าพระมหากษัตริย์คือสมมุติเทพจากขอมมาใช้ พราหมณ์ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นทั้งในการประกอบพระราชพิธีและการปกครองพระมหากษัตริย์อยุธยาทรงพระเดชานุภาพสูงสุดในแผ่นดินและใกล้ชิดประชาชนน้อยกว่าพระมหากษัตริย์สุโขทัย คตินี้ส่งผลต่อช่างศิลปอยุธยา คือช่างจะพยายามเน้นให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์หรือไปกับความงดงามวิจิตรของงานศิลปกรรม อย่างไรก็ตามเนื้อหาของงานศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมามีเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาก็ยังคงรักษาคติธรรมและจารีตอันเป็นของพุทธศาสนาอยู่อย่างมั่นคง ทั้งยังมีความเชื่อว่าสร้างงานเพื่อช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนด้วย

๔ ๒ ๓ ช่างไทยสมัยรัตนโกสินทร์

จากหลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์มีการแบ่งช่างไทยไว้ดังนี้

๑ หมู่ช่างเขียน ประกอบด้วยช่างเขียน ช่างปิดทอง ช่างลงรัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างหุ่นและช่างอื่นๆ

๒ หมู่ช่างแกะ มีทั้งช่างแกะตรา ช่างแกะลาย ช่างแกะพระหรือภาพซึ่งหมายรวมไปถึงช่างเงิน ช่างทอง ช่างเพชรพลอย

๓ หมู่ช่างหุ่น มีช่างไม้ ช่างไม้สูง ช่างเลื้อย ช่างปากไม้ ช่างทำหุ่น รูปคน สัตว์ หัวโขน ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างไม้

๔ หมู่ช่างปั้น มีช่างขี้ผึ้ง ช่างปูน ช่างขึ้นรูป ช่างหุ่น

๕ หมู่ช่างปูน มีช่างปั้น ช่างปูนก่อ ช่างปูนฉาบ ช่างปั้นปูน

๖ หมู่ช่างรัก มีช่างลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระจก ช่างมุก ช่างเครื่องเงิน

๗ หมู่ช่างบุ เป็นช่างเดียว แต่ก็หมายรวมไปถึงช่างโลหะด้วย

๘ หมู่ช่างกลึง มีช่างไม้ ช่างแกะงา ช่างทำกลอง และเกี่ยวข้องกับช่างลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระจก ช่างเขียนด้วย

๙ หมู่ช่างสลัก มีช่างฉลุ ช่างกระดาด ช่างหยวก ช่างเครื่องสด

๑๐ หมู่ช่างหล่อ มีช่างหุ่นดิน ช่างขี้ผึ้ง ช่างผสมโลหะ (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ๒๕๒๕ ๑๑)

ทั้ง ๑๐ หมู่นี้เป็นเพียงสงเคราะห์ให้ได้ครบ 10 หมู่ แต่ไม่ได้หมายความว่าช่างศิลป์ไทยมีเพียง ๑๐ หมู่ และก็ได้หมายถึง "ช่างสิบหมู่" ตรงตามตัวอักษรทีเดียว เพราะยังไม่มีหลักฐานอันใดระบุช่างศิลป์ไทยไว้แน่นอนตายตัว แต่โดยปริยายก็มักกำหนดช่างสิบหมู่ไว้ว่าเป็น ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๙๓)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายเรื่องช่างสิบหมู่ไว้ว่า

ตามปกติการปกครองเมืองสมัยโบราณ ย่อมจัดเป็นจตุสดมภ์ คือกระทรวง เวียง วัง คลัง นา กระทรวงใดมีกิจจะต้องทำสิ่งซึ่งประกอบด้วยฝีมือช่างก็ต้องหาช่างชนิดที่ต้องการใช้มารวบรวมตั้งไว้เป็นกรมช่างในกระทรวงนั้นเพื่อใช้ จึงได้มีการช่างมากมายกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ หลายกระทรวงด้วยกัน ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสไว้ ดังจะยกตัวอย่างมาให้เห็น เช่นกระทรวงวังมีกรมทหารในเป็นกรมรักษาพระองค์ แต่มีกรมช่างทหารในชั้นอยู่ในกรมทหารในนั้นอีกชั้นหนึ่ง เจ้ากรมเป็นที่หลวงประดิษฐนิเวศน์ เห็นได้ตามชื่อว่า มีหน้าที่ปลูกสร้างเรือนหลวงในพระราชนิเวศน์ คงมีขึ้นด้วยเหตุที่เจ้ากรมหรือปลัดกรมคนใดคนหนึ่งในการทหารเป็นผู้เข้าใจการปลูกสร้างจึงตรัสใช้ผู้รับสั่งนั้นก็ต้องเสาะหาช่างมาเป็นลูกมือ งานมากขึ้น ช่างมากขึ้น ก็ต้องตั้งขึ้นเป็นกรมทหารใน ยังกรมมหาดเล็กก็มีกรมช่างมหาดเล็กเป็นกรมขึ้นอยู่อีกเหมือนกัน มีช่างเขียน ช่างปั้น และอื่น ๆ อีก คล้ายกับกรมช่างสิบหมู่ นั้นก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินต้องพระราชประสงค์จะหาอะไรเป็นสวนพระองค์ จึงรวบรวมช่าง ๆ มาเป็นมหาดเล็ก เอาไว้ในกรมมหาดเล็ก มากเข้าก็ตั้งขึ้นเป็นกรม อันนั้นฉันใด กรมช่างสิบหมู่ก็ฉันนั้น ช่างสิบหมู่เป็นแต่ชื่อกรมที่รวบรวมช่างไว้มีสิบหมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ช่างในบ้านในเมือง มีแต่สิบอย่างเท่านั้น พระวรรังษีเธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ผู้ซึ่งได้ควบคุมช่างสิบหมู่เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้แต่งโคลงบอกชื่อหมู่ช่างซึ่งท่านได้ควบคุมไว้ มีดังนี้

เขียน, กระดาษ, แกะ, หุ่น, ปั้น, ปูนรัก, บุชา, กลึง, หล่อ, ไม้สูง, สลัก, ช่างไม้ "

จำนวนหมู่ช่างในกรมนี้ นับได้ ๑๓ หมู่ เกินกว่าชื่อไป ๓ หมู่ คิดว่าจะเดิมเข้าที่หลังเมื่อเทียบกับชื่อที่มีในกฎหมาย ไม่ต้องกับกฎหมายมี ๔ ชื่อ คือช่างกระดาษ ช่างรัก ช่างไม้สูง กับช่างไม้ อันช่างกระดาษนั้น คือฉลุกระดาษให้เป็นลาย เมื่อพิจารณาเห็นว่าช่างฉลุนั้นเอง ผิดกันแต่ฉลุไม้หรือฉลุกระดาษ เท่านั้น คงจะแยกออกจากช่างฉลุในภายหลัง ช่างไม้สูงเป็นช่างทำซ้อฟ้าใบระกา เห็นว่าก็คือช่างไม้เนื้อเอง ทั้งช่างไม้สูงและช่างไม้เดิมจะอยู่ที่อื่น แล้วยกมารวมที่หลังก็เป็นได้ หรือจะนับรวมอยู่ในช่างหุ่นก็อาจเป็นได้ แต่คงเป็นหมู่ที่ยกมารวมหรือแยกออกใหม่เป็นแน่ ส่วนช่างรักนั้นสงเคราะห์เข้าในช่างอย่างอื่นไม่ได้ เพราะเป็นหมู่หนึ่งโดยอิสระ คิดว่าจะเป็นหมู่ที่มีมาแต่เดิม เมื่อเอาผสมกับชื่อช่างที่มีมาในกฎหมาย ๔ หมู่ ก็ครบ ๑๐ หมู่พอดี "

จากบัญชีชื่อช่างที่ขึ้นทูลเกล้าเป็นช่างหลวงไว้ซึ่งได้มีผู้รวบรวมจากกฎหมายเก่าพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ พระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔ กฎหมายตราสามดวง (ฉบับหมอบรัดเล) และตำราตำแหน่งข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล ปรากฏว่ามีถึง 29 ช่างด้วยกัน คือ ช่างเลื่อย, ช่างก่อ, ช่างดอกไม้เพลิง, ช่างไม้สาเนา, ช่างปั้น, ช่างสาน (จีน) ช่างสาน (ไทย) ช่างขุนพรหมมณฑล, ช่างรัก, ช่างมุก, ช่างปากไม้, ช่างเรือ, ช่างทำรุ, ช่างเขียน, ช่างแกะ, ช่างสลัก, ช่างกลึง, ช่างหล่อ, ช่างปั้น, ช่างหุ่น, ช่างบุ, ช่างปูน, ช่างหุงกระจก, ช่างหยก, ช่างชาดสีสุก, ช่างตีบุก, ช่างตอกำปั้น, ช่างทอง (กรมศิลปากร ๒๕๓๗ ๔๔-๔๖)

โดยสรุป ช่างสิบหมู่เป็นกลุ่มช่างซึ่งได้รวบรวมกันเข้าเป็นกรมหนึ่ง เข้าใจว่าจะมีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานให้ทราบอย่างแน่ชัด ในสมัยกรุงธนบุรี บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย อาจจะยังไม่มีการช่างสิบหมู่อย่างแท้จริง มาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐานอย่างแน่ชัด และมีเจ้ากรมดูแลอย่างชัดเจน มีกฎหมายเก่าตอนทำเนียบตักดินาวาด้วยช่างสิบหมู่

ในตำราว่าด้วยตำแหน่งข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคลก็ได้รับตัวเจ้ากรม คือ พระยาเทวารังสรรค์ ตักดินา ๕๐๐ กับช่างอีก ๑๓ ตำแหน่ง ดังนี้คือ

๑	ช่างสลักขวา	หลวงรจนาทิมล	ตักดินา ๔๐๐
๒	ช่างสลักซ้าย	หลวงไพชยนต์	ตักดินา ๔๐๐
๓	ช่างเขียนซ้าย	หลวงพรหมประกาศิต	ตักดินา ๔๐๐
๔	ช่างเขียนขวา	หลวงนิมิตรเวศกรรม	ตักดินา ๔๐๐
๕	ช่างปั้นซ้าย	หลวงกลมัยบรรจง	ตักดินา ๔๐๐
๖	ช่างปั้นขวา	หลวงวิจิตรโสภา	ตักดินา ๔๐๐
๗	ช่างหล่อ	ขุนพิทักษ์อัคนี	ตักดินา ๓๐๐
๘	ช่างหุ่น	หลวงนิมิตรสรรพการ	ตักดินา ๔๐๐

๘ ข้างแกะ	หลวงวิจิตรจนา	คักดิดนา ๔๐๐
๑๐ ข้างปูนซ้าย	ขุนเทพอาพน	คักดิดนา ๓๐๐
๑๑ ข้างปูนขวา	ขุนไพชยนต์อมรินทร	คักดิดนา ๓๐๐
๑๒ ข้างกลิ้ง	ขุนรามร	คักดิดนา ๓๐๐
๑๓ ข้างชาตลีลสุก	ขุนสกลพลชาติ	คักดิดนา ๓๐๐

ในส่วนสังกัดของช่างสิบหมู่หรือช่างไทยนั้น ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเดิมที่กระจัดกระจายอยู่ตามกรมต่าง ๆ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นใหม่ โดยมีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งกรม (กระทรวง) ขึ้นมา ๑๒ กรม เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ประกอบด้วยกรมมหาดไทย กรมกลาโหม กรมท่า กรมวัง กรมเมือง กรมนา กรมพระคลัง กรมยุทธนาธิการ กรมธรรมการ กรมยุติธรรม กรมโยธาธิการ และกรมมรุชาธิการ ในการนี้ช่างสิบหมู่อยู่ในความดูแลของกรมโยธาธิการ (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ๒๕๓๗ : ๒๑)

ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้แยกกองช่างที่เป็นประณีตศิลป์ออกจากกรมโยธาในกระทรวงโยธาธิการ และให้ยกกรมพิพิธภัณฑสถานจากกระทรวงธรรมการมารวมขึ้นเป็นกรมศิลปากร มีผู้บัญชาการขึ้นตรงต่อพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมรุชาธิการเป็นผู้บัญชาการกรมศิลปากรอีกสวนหนึ่งด้วย ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ในการต่อมาแม้กรมศิลปากรจะโยกย้ายสังกัดไปอยู่กับกระทรวงธรรมการ หรือสำนักนายกรัฐมนตรี หรือกระทรวงวัฒนธรรม จนในที่สุดกลับมาอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ ดังเช่นปัจจุบัน แต่งงานช่างสิบหมู่ก็ยังอยู่ในสังกัดของกรมศิลปากรมาโดยตลอด ทั้งนี้ ฝ่ายช่างสิบหมู่ขึ้นอยู่กับกองหัตถศิลป์ ในขณะที่เดียวกันมีกองศิลปศึกษา และ วิทยาลัยช่างศิลป์ เกิดขึ้นในกรมศิลปากรด้วย(กรมศิลปากร ๒๕๓๗ : ๙๗-๑๐๒)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้โอนงานกรมช่างช่างใน กรมช่างทอง กรมช่างสิบหมู่ ซึ่งเดิมอยู่ในกระทรวงวังเข้าสังกัดกรมศิลปากรซึ่งได้โอนมาขึ้นกับกระทรวงมรุชาธิการในรัชกาลนั้นเป็นต้นมา

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๙ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบด้วย จึงโปรดฯ ให้ยุบกรมศิลปากรให้รวมงานช่างศิลป์เข้ามาสังกัดกับ “ราชบัณฑิตยสภา” เรียกว่า “ศิลปากรสถาน”

ความเปลี่ยนแปลงฐานของกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งได้เริ่มมาตั้งแต่รัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมช่างสิบหมู่ต้องระเห่ระเหินไปสังกัดกับกระทรวงต่าง ๆ มาเป็นลำดับ จนระยะหลังได้เข้าร่วมอยู่กับ “ศิลปากรสถาน” แล้วในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ กรมศิลปากรได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่ ตามประกาศพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ให้สังกัดกระทรวงธรรมการ พร้อมกันนี้ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากรออกเป็น ๕ กอง แต่ไม่มีกรมช่างสิบหมู่ ดังนั้นชื่อ “กรมช่างสิบหมู่” จึงหายสาบสูญไปกับการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการและกาลเวลา

อย่างไรก็ตาม แม้ชื่อ “กรมช่างสิบหมู่” จะหายไปกับความเปลี่ยนแปลงตามกาลแล้ว แต่งานช่างสิบหมู่ รูปแบบและวิธีการทางช่างสิบหมู่ ยังเป็นที่ยอมรับและยกย่องว่าเป็นแบบแผนแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์แห่งศิลปกรรมของชาติอย่างดียิ่ง ดังนั้นงานของกรมช่างสิบหมู่เดิมจึงได้รับการผดุงรักษาไว้ในสวนราชการที่มีหน้าที่จัดการศึกษาและส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปกรรมไทยในปัจจุบัน

คือ วิทยาลัยในวัง (ชาย) ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร สยามบรมราชกุมารี สถานศึกษาแห่งนี้ดำเนินการสอนและฝึกหัดงานช่างเขียน งานปั้นปูน งานสลักไม้ งานประดับมุก เป็นต้น ซึ่งเป็นงานช่างสิบหมู่เดิมเพื่อสร้างผู้ที่สนใจให้เป็นช่างที่มีฝีมือและความรู้ สำหรับทำงานอนุรักษ์ราชภัฏภัณฑ์ของหลวง และสามารถประกอบอาชีพช่างทำงานในแบบฉบับของช่างสิบหมู่ บริการแกสังคมที่ยังมีความต้องการงานศิลปกรรมไทยซึ่งมีแบบแผนเป็นขนบนิยมเนื่องด้วยงานช่างสิบหมู่ต่อไป (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๓๔ – ๓๗)

๔ ๓ การสืบทอดงานช่างศิลป์ไทย โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย งานประดับมุก

การสืบทอดงานช่างศิลป์ไทย หรือ ผู้ชำนาญการฝีมือ หรือ ศิลปะ ในสมัยก่อนใช้แทนคำว่า ศิลปะ และ ศิลปกรรม เดิมทีชาวช่างอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ เพราะงานช่างสวนใหญ่จะเป็นการตกแต่งวัดวาอาราม บ้านผู้ดีมั่งคั่ง และในพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ไม่ได้ทำงานทั่วไป เนื่องจากชาวบ้านสามัญชนไม่ต้องการงานศิลปะระดับสูงอยู่เป็นประจำ ยามต้องการก็หาได้ในวัด อีกทั้งไม่มีกำลังทรัพย์ในการว่าจ้าง อาชีพช่างจึงไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้

บรรดาช่างแขนงต่าง ๆ เช่น ช่างเขียน ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะ ฯลฯ นั้นมีเกิดขึ้นในสังคมมาช้านานแล้ว ต่อมาเมื่อมาอยู่ในความดูแลของหลวง ย่อมต้องมีการจัดระเบียบหมวดหมู่ให้สะดวกกับการดูแลปกครอง จึงเกิดคำว่า “ช่างสิบหมู่” ขึ้น

ในกฎหมายตราสามดวงบทพระไอยการ ตำแหน่งนาพลเรือนและนาทหารหัวเมืองสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่และการถือศักดินาของช่างไว้โดยเฉพาะในบทพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง มีลักษณะงานช่างต่าง ๆ ดังนี้ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน

ในราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีการกล่าวถึงกรมช่าง และงานช่างต่าง ๆ คือ กรมช่างหุงกระเจก กรมช่างประดับกระเจก กรมช่างหยก ช่างสนะไทย ช่างสนะจีน กรมช่างชาดสีสุก จีนช่างปูน ช่างทหารในญวน ช่างปั้น ช่างกลึง ช่างหล่อ จีนช่างหล่อ จีนช่างตีบุก จีนช่างเขียน กรมช่างเงิน กรมช่างศิลา

ต่อมาในรัชกาลเดียวกันนี้ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเจ้าพระยามหาพิชัยญาติ ผู้กำกับกรมช่างสิบหมู่ถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ กรมขุนราชสีหวิกรม ได้รับตำแหน่งสืบมาจนกระทั่งกรมหมื่นภูมินทรภักดี กรมช่างสิบหมู่ได้รับการปรับปรุงแบ่งสายงานช่างออกไปอีกถึง ๒๔ ช่างได้แก่ ช่างสนะไทย ช่างสนะจีน ช่างมุก ช่างฉลุ ช่างสลัก ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างปูน ช่างหยก ช่างขุนพราหมณ์ภาศ ช่างบากไม้ ช่างกลึง ช่างหุ่น ช่างหุงกระเจก ช่างชาดสีสุก ช่างทอง ช่างรัก ช่างแกะ ช่างหล่อ ช่างบุ ช่างประดับกระเจก ช่างตีบุก ช่างเลื่อย ช่างไม้สำเภา ช่างกำป็น ช่างต่อ ช่างปั้น ช่างดอกไม้เพลิง และช่างเรือ

ใน “จดหมายเหตุพระราชพิธีลงทรงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร สยามมกุฎราชกุมาร ในรัชกาลที่ ๕” พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พันธวงศ์วรเดช ได้กล่าวถึงขุนนางกรมช่างต่าง ๆ ที่ได้เข้าร่วมขบวนถืออาวุธกลับปลายลงทรง ตามประเพณีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ มีกรมช่างต่าง ๆ ถึง 32 กรมช่าง ซึ่งในหนึ่งกรมช่างมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการเป็นเจ้ากรมช่าง

สิบหมื่น เป็นผู้ควบคุมบังคับบัญชา พระองค์ได้แต่งโคลงบอกชื่อหมูช่าง เมื่อเรียงลำดับนับได้ 13 หมู ช่าง ได้แก่ ช่างเขียน ช่างกระดาษ ช่างแกะ ช่างหุ่น ช่างปั้น ช่างปูน ช่างรัก ช่างบุ ช่างกลึง ช่างไม้สูง ช่างสลัก และช่างไม้ อีกทั้งพระองค์ทรงมองการณ์ไกล เตรียมสร้างโรงเรียนช่างฝึกหัดขึ้น แต่ นำเสียดายที่ทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อน

สำหรับ “กรมช่างสิบหมู่” หรือฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งมีพระยาเทวารังสรรค์เป็นผู้กำกับควบคุม มี ๙ ช่างด้วยกัน คือ ช่างสลัก ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างหุ่น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างกลึง และช่างชาตีสึก

เรื่องของช่างสิบหมู่ที่จะกล่าวต่อไปนี้จะยกมาเป็นหมู่ ๆ ซึ่งอาจมีช่างแขนงเดียวหรือหลายแขนงหรือบางหมูมีแขนงซ้ำกันได้ การแบ่งออกเป็น ๑๐ หมู่ ก็จัดแบ่งตามโคลงซึ่งพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ทรงพระนิพนธ์ไว้ มีดังนี้

๑ หมูช่างเขียน ย่อมประกอบด้วยช่างเขียน ช่างปิดทอง ช่างลงรัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างหุ่น และช่างอื่น ๆ

๒ หมูช่างแกะ มีทั้งช่างแกะตรา ช่างแกะลาย ช่างแกะพระหรือภาพ ซึ่งรวมหมายถึงช่างเงินช่างทอง ช่างเพชรพลอย

๓ หมูช่างหุ่น มีช่างไม้ ช่างไม้สูง ช่างเลื่อย ช่างบากไม้ ช่างทำหุ่นรูปคน สัตว์ หัวโขน ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างไม้

๔ หมูช่างปั้น มีช่างขึ้นผึ้ง ช่างปูน ช่างขึ้นรูป ช่างหุ่น

๕ หมูช่างปูน มีช่างปั้น ช่างปูนก่อ ช่างปูนฉาบ ช่างปั้นปูน

๖ หมูช่างรัก มีช่างลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระຈก ช่างมุก ช่างเครื่องเขิน

๗ หมูช่างบุ เป็นช่างเดียว แต่ก็หมายรวมไปถึงช่างโลหะด้วย

๘ หมูช่างกลึง มีช่างไม้ ช่างแกะงา ช่างทำกลอง และเกี่ยวข้องกับช่างลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระຈก ช่างเขียนด้วย

๙ หมูช่างสลัก มีช่างฉลุ ช่างกระดาษ ช่างหยวก ช่างเครื่องสด

๑๐ หมูช่างหล่อ มีช่างหุ่นดิน ช่างขึ้นผึ้ง ช่างผสมโลหะ

ทั้ง ๑๐ หมูนี้เป็นเพียงการจัดเข้าหมู่กันให้ได้จำนวน ๑๐ หมู แต่ไม่ได้หมายจะให้ตรงกับคำว่า “ช่างสิบหมู่” เพราะยังไม่มีหลักฐานใดจะจัดให้ลงตัวกันได้ อย่างไรก็ตามแม้ไม่อาจสรุปได้ว่าช่างสิบหมูมีทั้งหมดกี่ช่างก็ตาม งานช่างสิบหมู่แต่ละช่างก็มีความสำคัญและมีความประณีตบรรจงงดงามไม่แพ้กัน และทางก็เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมของชาติ พระองค์ทรงสนับสนุนกรมช่างสิบหมู่ โปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “กรมศิลปากร” มีหน้าที่ส่งเสริมงานศิลปะต่าง ๆ และได้ตั้งโรงเรียนเพาะช่าง (ปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเพาะช่าง) หน่วยงานช่างสิบหมู่บรรจุเป็นวิชา โดยมีนายช่างไทยผู้ชำนาญและครูอาจารย์ร่วมทำการฝึกอบรม

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวมหอพระสมุดวชิรญาณ หอพิพิธภัณฑสถานและกรมศิลปากรบางส่วนขึ้นเป็นราชบัณฑิตยสภา และได้งานช่าง

ในกรมศิลปากรส่วนหนึ่งไปขึ้นกับกระทรวงวัง ตั้งเป็น “กรมวังนอก” ส่วนงานที่ราชบัณฑิตยสถาน เปลี่ยนเป็นศิลปากรแทน

ภายหลังเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้ยุบราชบัณฑิตยสภา รวบรวมงานกรมวังนอกและงานกรมมหรสพ เข้าสมทบกับงานราชบัณฑิตยสภา ตั้งเป็น กรมศิลปากร ดังนั้นงานต่าง ๆ ของกรมช่างสิบหมู่จึงถูกรวมอยู่ในกรมศิลปากรที่ตั้งขึ้นใหม่ แต่ในปัจจุบันกลับไปใช้ชื่อเดิมเป็น แผนกช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อครั้งฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๔๒๕ กรมศิลปากร ให้ดำเนินการบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดารามในครั้งนั้นประสบปัญหาขาดแคลนช่างฝีมือในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ ช่างส่วนใหญ่ได้มาจากเพชรบุรีบ้าง อยู่ยบ้าง ราชบุรีบ้าง เมืองที่มีวัดวาอาราม โบราณวัตถุมาก ๆ คิดดูแล้วในวันข้างหน้าถ้าไม่มีช่างเหล่านี้จะไม่สามารถรักษาสมบัติของชาติไว้ได้ ซึ่งนับวันโบราณสถาน โบราณวัตถุ จะปรักหักพัง ชำรุดสลายลงเรื่อย ๆ ในขณะที่คนซ่อมแซมกลับลดลง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริสกับอธิบดีกรมศิลปากร (นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์) ในสมัยนั้นว่า น่าจะรวบรวมผลงานด้านศิลปะต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมช่างสิบหมู่ และควรให้การฝึกอบรมช่างศิลปะสาขาต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพื่อรองรับการซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุ กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่ขึ้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นสถานศึกษาในสังกัดของกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ตามพระราชดำริ

โครงการจัดตั้งศูนย์อบรมช่างสิบหมู่ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยเริ่มจัดวางระบบหลักสูตรการฝึกอบรมวิชาความรู้พื้นฐานใช้เวลาประมาณ ๓ – ๖ เดือน เมื่อผ่านการอบรมแล้วจะต้องแยกย้ายไปเรียนสาขาช่างที่ถนัดซึ่งได้เปิดทำการอบรมในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เพียง ๓ สาขาวิชา คือ ช่างแกะ ช่างหล่อ และช่างรัก โดยเน้นการฝึกทักษะด้านช่างมากกว่าวิชาสามัญ เพราะอย่างน้อยผู้ที่จบออกไปได้เห็นคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ไม่ไปทำลาย ทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดขึ้นในวัดวาอารามในจังหวัดของตนเองซึ่งนับเป็นอีกแรงหนึ่งที่จะช่วยชะลอความเสียหายก่อนที่กรมศิลปากรจะบูรณะและซ่อมแซมด้วยแรงงานที่มีคุณภาพซึ่งต้องใช้ฝีมือประณีตและความถูกต้องตามแบบฉบับไม่เหมือนอย่างช่างทั่วไปที่มารับเหมาก่อสร้าง แล้วทำลายทำลายออกมาไม่เหมือนเดิมตามที่พบเห็นกันทั่วไป ปัจจุบันศูนย์อบรมช่างสิบหมู่ สภาพเปลี่ยนไปและได้เปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาลัยช่างศิลป์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ตามแนวพระราชดำริ สำนักพระราชวังได้ร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เปิดทำการสอนวิชาช่างสิบหมู่ขึ้นในสำนักพระราชวัง ให้ชื่อว่า “โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ” (วิทยาลัยในวังชาย – หญิง) และปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ในวโรกาสเถลิงถวัลยสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชดำริให้ขยายการศึกษาวิชาชีพช่างสิบหมู่ (วิทยาลัยในวังชาย) ขึ้นที่ตำบลศาลายา กิ่งอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ให้ชื่อว่า “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)” โดยรุ่นแรกรับนักศึกษาเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพช่างสิบหมู่ สาขาหมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) จำนวน ๒๐ คน จากจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดศรีสะเกษ ใช้เวลาฝึกอบรม ๘ เดือน และเข้าสู่โครงการเตรียมผู้เรียนเพื่อการมีงานทำอีก ๔ เดือน ซึ่งทำการเปิดฝึกอบรมในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔

ปัจจุบันงานช่างสิบหมู่ เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่นักทั่วไป ในฐานะเป็นงาน “อาชีพช่างหลวง” และได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกวงการ ในการที่จะสืบสานงานช่างสิบหมู่ อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่เป็นทั้งทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และทรัพย์สินทางภูมิปัญญาคนไทย ให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลานคู่บ้านคู่เมืองตลอดไป (กรมการศึกษานอกโรงเรียน ๒๕๔๐ ๑ – ๙)

๔.๔ กระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าหนองหลวง(วิทยาลัยในวังชาย) หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก)

หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) พุทธศักราช 2540 ด้วยอาชีพช่างฝีมืองานช่างประดับมุกเป็นศิลปกรรมไทยที่มีคุณค่ายิ่ง ลักษณะบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ปัจจุบันช่างฝีมืองานช่างประดับมุกมีน้อยลง แต่ตลาดมีความต้องการมากขึ้น ผู้ที่ได้ศึกษาจะสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพหารายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ไม่ยากนัก ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์งานช่างฝีมือด้านนี้มิให้สูญหายและเป็นพื้นฐานการศึกษาต่อในขั้นสูงขึ้นได้

โรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าหนองหลวง (วิทยาลัยในวังชาย) และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) ได้ร่วมกันดำเนินการปรับปรุงแก้ไข หลักสูตรวิชาชีพช่างฝีมืองานช่างประดับมุก ให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริงเพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษาวิชาชีพต่อไป

จุดประสงค์

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) จุดประสงค์มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๑ เพื่อให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพงานประดับมุก มีความคิดสร้างสรรค์ พัฒนางานช่างประดับมุกได้

๒ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ช่างซึ่งในคุณค่าของศิลปกรรมไทย และอนุรักษ์ส่งเสริม สืบทอดงานศิลปกรรม อันเป็นมรดกของชาติได้

๓ เพื่อให้รู้ถึงลักษณะและการปฏิบัติงานตามแบบอย่างของไทย

๔ เพื่อให้เกิดทักษะและปฏิบัติงานตามแบบอย่างของไทยได้

๕ เพื่อนำความรู้ความสามารถไปประกอบอาชีพอิสระและงานหัตถกรรมในสถานประกอบการได้

๖ เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปศึกษาต่อในสาขาวิชางานช่างประดับมุกในขั้นสูงขึ้นได้

กลุ่มเป้าหมาย

๑ นักศึกษาโรงเรียนผู้ใหญ่วัดหน้าหนองหลวง (วิทยาลัยในวังชาย)

๒ นักศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

๓ นักศึกษาที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญและสายอาชีพ

๔ นักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ ของกระทรวงศึกษาธิการ

๕ ประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจในงานประดับมุก

๖ ผู้ขาดแคลน พลาดโอกาสทางการศึกษาและนักศึกษาในโครงการพระราชดำริ

การเรียนการสอน

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) สัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ดังกล่าวข้างต้น จึงกำหนดการเรียนการสอน ดังนี้

- ๑ จัดกระบวนการเรียนการสอน ให้ความรู้ผสมผสานกับการฝึกปฏิบัติจริง โดยเน้นด้านการฝึกปฏิบัติในสัดส่วน ๘๐ – ๒๐
- ๒ จัดให้ผู้เรียนศึกษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมทางศิลปะวิชาชีพของไทย
- ๓ ส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้เต็มความสามารถให้โอกาสหาความรู้ ฝึกทักษะ สร้างความชำนาญการจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการทางด้าน งานประดับมุก
- ๔ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักวิเคราะห์ ปลูกฝังคานิยม คุณธรรม และจริยธรรม ทางด้านการประกอบอาชีพ
- ๕ จัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมทั้งช่องทางในการประกอบอาชีพ

หลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร

- ๑ ใช้เป็นวิชาอาชีพสำหรับโรงเรียนผู้ใหญ่วะต่านักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)
- ๒ ใช้เป็นวิชาอาชีพของกลุ่มสนใจ หลักสูตรวิชาอาชีพพระยะสันตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- ๓ ใช้เป็นวิชาเลือกตามหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียน ระดับประถมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๑ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๐ โดยให้เป็นไปตามโครงสร้างหลักสูตรนั้น
- ๔ การจัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพ ช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) ให้สถานศึกษาจัดให้เป็นไปตามเกณฑ์การจัดการศึกษาของแต่ละหลักสูตร

การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียนและเทียบโอนผลการเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบประเมินผลของแต่ละหลักสูตรที่โรงเรียนผู้ใหญ่วะต่านักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย) และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) จัดการศึกษา

โครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) ประกอบด้วย ๓ หมวดวิชา ๑๕ รายวิชา รวมเวลาเรียน ๔๐๐ ชั่วโมง มีรายละเอียด ดังนี้

๑ หมวดวิชาความรู้ขั้นพื้นฐาน	จำนวน ๒๕๐ ชั่วโมง
๑.๑ ความรู้พื้นฐานงานช่างสิบหมู่	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๑.๒ การเขียนลายเบื้องต้น	จำนวน ๑๒๐ ชั่วโมง
๑.๓ การผูกลายเบื้องต้น	จำนวน ๑๒๕ ชั่วโมง

๒	หมวดวิชาความรู้งานระดับมุก	จำนวน ๒๕๐ ชั่วโมง
๒ ๑	เครื่องมือเกี่ยวกับงานระดับมุก	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๒ ๒	วัสดุที่ใช้ในงานระดับมุก	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๒ ๓	หุ่นชนิดต่าง ๆ	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๒ ๔	การผูกลายระดับมุก	จำนวน ๔๐ ชั่วโมง
๒ ๕	การผูกลายระดับมุกประกอบชิ้นงาน	จำนวน ๕๕ ชั่วโมง
๒ ๖	การคัดเลือกและเตรียมหอยมุก	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๒ ๗	การฉลุเปลือกหอยมุก	จำนวน ๙๐ ชั่วโมง
๒ ๘	การเตรียมรัก	จำนวน ๕ ชั่วโมง
๒ ๙	การถมลายระดับมุกบนชิ้นงาน	จำนวน ๔๐ ชั่วโมง
๓	หมวดวิชาความรู้งานระดับมุกแบบโบราณ	จำนวน ๓๐๐ ชั่วโมง
๓ ๑	รูปแบบลักษณะของเครื่องมุกโบราณ	จำนวน ๑๐ ชั่วโมง
๓ ๒	การซ่อมลายระดับมุกบนชิ้นงาน	จำนวน ๑๔๐ ชั่วโมง
๓ ๓	การอนุรักษ์และกรรมวิธีการซ่อมเครื่องมุกโบราณ	จำนวน ๑๕๐ ชั่วโมง

หมวดวิชาความรู้ขั้นพื้นฐาน จำนวน ๒๕๐ ชั่วโมง

จุดประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ

- ๑ บอกความเป็นมาและประเภทต่าง ๆ ของช่างสิบหมู่ได้
- ๒ เข้าใจ ปฏิบัติและจัดอุปกรณ์ในพิธีไหว้ครูได้
- ๓ บอกคุณสมบัติที่ดีของช่างสิบหมู่ได้
- ๔ บอกวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบทอดศิลปกรรมไทยได้
- ๕ บอกประเภทและเขียนลายไทยเบื้องต้นได้
- ๖ ผูกลายประเภทต่าง ๆ บนชิ้นงานได้

รายวิชาที่ ๑ ความรู้พื้นฐานงานช่างสิบหมู่ จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความเป็นมาและประเภทของช่างสิบหมู่ พิธีไหว้ครูศิลป (พิธีครอบ) คุณสมบัติที่ดีของช่าง การอนุรักษ์ส่งเสริมและสืบทอดศิลปกรรมไทย
เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ พื้นฐานงานช่างสิบหมู่

รายวิชาที่ ๒ การเขียนลายเบื้องต้น จำนวน ๑๒๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความเป็นมาของลายไทย ประเภทของลายไทยและลายต่างชาติ (ประเทศใกล้เคียง)
การฝึกเขียนลายไทยเบื้องต้น
เพื่อให้มีความรู้และมีทักษะในการเขียนลายไทยเบื้องต้น

รายวิชาที่ ๓ การผูกลายเบื้องต้น

จำนวน ๑๒๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาวิธีการผูกลายชนิดต่าง ๆ และการนำลายมาตกแต่งให้เข้ากับชิ้นงาน
เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะในการผูกลาย

หมวดวิชาความรู้งานระดับมุก

จำนวน ๒๕๐ ชั่วโมง

จุดประสงค์ ๔ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ

- ๑ ใช้เก็บและบำรุงรักษาเครื่องมืองานระดับมุกได้ถูกวิธี
- ๒ เลือกใช้วัสดุในงานระดับมุกได้อย่างเหมาะสม
- ๓ บอกรูปแบบและขั้นตอนการขึ้นรูปหุ่นชนิดต่าง ๆ ได้
- ๔ ผูกลายระดับมุกบนชิ้นงานได้
- ๕ คัดเลือกหอย เตรียมเปลือกหอย และฉลุลายบนเปลือกหอยได้
- ๖ เตรียมรักเพื่อใช้ในการถมลายระดับมุกบนชิ้นงานได้
- ๗ ถมลายระดับมุกบนชิ้นงานได้

รายวิชาที่ ๑ เครื่องมือเกี่ยวกับงานระดับมุก

จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาชนิดและวิธีใช้เครื่องมือประจำตัวช่าง เครื่องมือสวนกลางและการบำรุงรักษา
เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการใช้เครื่องมือและการบำรุงรักษา

รายวิชาที่ ๒ วัสดุที่ใช้ในงานระดับมุก

จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาชนิดและประโยชน์การใช้งานของวัสดุที่ใช้ในงานระดับมุก
เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการใช้วัสดุในงานระดับมุก

รายวิชาที่ ๓ หุ่นชนิดต่าง ๆ

จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษารูปแบบหุ่นและขั้นตอนการขึ้นรูปหุ่นชนิดต่าง ๆ
เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในรูปแบบหุ่นและขั้นตอนการขึ้นรูปหุ่นชนิดต่าง ๆ

รายวิชาที่ ๔ การผูกลายระดับมุก

จำนวน ๔๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษา ขั้นตอน วิธีการและการผูกลายระดับมุก
เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการผูกลายระดับมุก

รายวิชาที่ ๕ การผูกมัดระดับมุกประกอบชิ้นงาน

จำนวน ๕๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษารูปแบบของหุ่น ชิ้นงานชนิดต่าง ๆ และการผูกมัดให้เข้ากับหุ่นหรือชิ้นงาน เพื่อให้เข้าใจและมีทักษะในการผูกมัดระดับมุกประกอบหุ่นหรือชิ้นงานชนิดต่าง ๆ ได้

รายวิชาที่ ๖ การคัดเลือกและเตรียมหอยมุก

จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาเกี่ยวกับหอยมุกชนิดต่าง ๆ การคัดเลือกหอย การเจียรในเปลือกหอย การตัดและการตกแต่งเปลือกหอย

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหอยมุก และมีทักษะในการคัดเลือกการเจียรใน การตัด และตกแต่งเปลือกหอยมุก

รายวิชาที่ ๗ การฉลุเปลือกหอยมุก

จำนวน ๙๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาวิธีการติดลายบนเปลือกหอยและการฉลุลาย เพื่อให้มีทักษะในการฉลุลายบนเปลือกหอยมุก

รายวิชาที่ ๘ การเตรียมรัก

จำนวน ๕ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาคุณลักษณะของยางรัก ความปลอดภัยในการเตรียมรักและวิธีการผสมรัก เพื่อให้มีความรู้ เรื่องความปลอดภัยในการเตรียมรักและมีทักษะในการผสมรัก เพื่อการนำไปใช้

รายวิชาที่ ๙ การถนอมลายระดับมุกบนชิ้นงาน

จำนวน ๔๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาขั้นตอนการเตรียมหุ่น การติดมุก การถนอมรัก การขัดรักและการขัดเงา เพื่อให้มีทักษะในการถนอมลายระดับมุกบนชิ้นงาน

หมวดวิชาความรู้งานระดับมุกแบบโบราณ

จำนวน ๓๐๐ ชั่วโมง

จุดประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ

- ๑ บอกความเป็นมาของเครื่องมุกโบราณประเภทต่าง ๆ ได้
- ๒ อธิบายรูปแบบ ลักษณะการใช้งานของเครื่องมุกโบราณได้
- ๓ ผูกมัดให้เข้ากับเครื่องมุกโบราณได้ถูกต้อง
- ๔ อนุรักษ์และซ่อมเครื่องมุกโบราณได้
- ๕ นำความรู้ไปประกอบอาชีพและศึกษาต่อในชั้นสูงได้

รายวิชาที่ 1 รูปแบบลักษณะของเครื่องมุกโบราณ

จำนวน ๑๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความเป็นมา รูปแบบและลักษณะการใช้งานของเครื่องมุกโบราณประเภทต่าง ๆ เพื่อให้มีความรู้ มีความเข้าใจและมีทักษะในรูปแบบลักษณะการใช้งานของเครื่องมุกโบราณ

รายวิชาที่ ๒ การซ่อมลายประดับมุกบนชิ้นงาน

จำนวน ๑๕๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาลายประดับมุกบนชิ้นงานโบราณ และการคัดลอกลาย เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและคัดลอกลายประดับมุกบนชิ้นงานโบราณประเภทต่าง ๆ ได้

รายวิชาที่ ๓ การอนุรักษ์และกรรมวิธีการซ่อมเครื่องมุกโบราณ

จำนวน ๑๕๐ ชั่วโมง

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาขั้นตอนการซ่อมเครื่องมุกโบราณ เพื่อการอนุรักษ์ วิธีการลอกลาย การทำความสะอาด การติดลาย การถนอมรักษา และการขัดเงาเครื่องมุกโบราณ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และซ่อมเครื่องมุกโบราณได้อย่างถูกต้องวิธี

๔.๕ ความเชื่อของช่างไทย พิธีไหว้ครูศิลป์

ในการฝึกอบรมช่างใด ๆ ก็ตาม แต่ละครั้งโบราณกาลชาวไทยนิยมกราบไหว้ครูกันทุกปี โดยถือเอาวันพฤหัสบดีเป็นวันครู และก่อนเข้าเรียนจะต้องเข้าพิธีไหว้ครูเสียก่อน ซึ่งภาษาช่างเรียกว่า “ พิธีครอบ ”

“ พิธีครอบ ” คือการมอบตัวเป็นศิษย์และศิษย์จะต้องมีความเคารพครู อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ตนอย่างจริงใจ คือ แสดงออกมาทางกายและใจ ซึ่งมีแบบอย่างการกระทำอันเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญยิ่งในศิลปวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะพิธีไหว้ครูจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมในพิธีก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ที่ตนเองเป็นศิษย์มีครูเกิดความซาบซึ้ง ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความมานะพยายาม มีกำลังใจในการฝึกอบรม ปฏิบัติงานให้เป็นผลดียิ่งขึ้น ซึ่งงานศิลปะหรืองานช่างไทยนั้น ผู้ทำต้องมีใจรักและขยันหมั่นเพียรฝึกฝนเป็นระยะเวลายาวนาน จึงจะเกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญขึ้นเป็นลำดับ

ประเพณีไทยมีการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เคารพกราบไหว้ ในการช่างศิลปะไทยก็มีเทพเจ้าผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ เช่น พระพิฆเนศวร (เทพเจ้าแห่งวิจิตรศิลป์) พระวิศณุกรรม (เทพเจ้าแห่งศิลปหัตถกรรมการช่าง) เป็นต้น จึงมีการสร้างประติมากรรมเป็นรูปเทพเจ้าโดยองค์หนึ่งองค์ใดในสององค์นี้ไว้กราบไหว้บูชาในสถานศึกษาศิลปะการช่างทั่วไปในการประกอบพิธีไหว้ครูศิลป์ ได้มีการอัญเชิญเทพยดาหลายองค์มารับเครื่องสังเวย เทพยดาเหล่านี้เป็นที่ยอมรับนับถือเคารพเลื่อมใสของผู้เข้าร่วมในพิธีซึ่งขอฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ ดังนั้น ครูที่ทำการส่งสอนอบรมศิลปะให้แก่ศิษย์จะมีทั้งครูที่เป็นเทพยดาและมนุษย์

๔.๕.๑ การจัดสถานที่และเตรียมอุปกรณ์ในการประกอบพิธี ประกอบด้วย สถานที่, โต๊ะหมู่บูชา มี พระพุทธรูป ดอกไม้ธูปเทียน เพื่อบูชาพระรัตนตรัย, จัดตั้งเทวรูปที่จะอัญเชิญ

๔.๕.๒ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีไหว้ครุศิลปในราชสำนัก

๔.๕.๒.๑ เครื่องสังเวทบูชาครุ ประกอบด้วย บายศรีปากชามเกล็ด ๕ ชั้น ๑ ปาก บายศรีตัน ๗ ชั้น ๑ ถู หัวหมูต้มสุก (มี ๔ ตีน ๑ หาง ๑ ลิ้น) พร้อมน้ำจิ้ม ปลาช่อนหนึ่ง ๒ ตัว เปิดพะโล้พร้อมเครื่องใน ๒ ตัว ปูทะเล กุ้งนาง เหล้าขาว ข้าสูก ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ขนมหูช้าง ขนมห่มหลวง ขนมห่มฝู ทองหีบทองหยอด ฝอยทอง ฝอยทองกรอบ ขนมหอมเอก ขนมห่มปิ่น วุ้นกรอบ ขนมห่มขมิ้น ขนมห่มสนั่น ข้าวเหนียวแก้ว มะพร้าวแก้ว กล้วยน้ำว่า กล้วยหอมทอง มะพร้าวอ่อน ผลไม้ตามฤดูกาล เช่น แอปเปิ้ล กล้วย เงาะ ชมพู องุ่น แอปเปิ้ลฝรั่ง ฝรั่ง กล้วย กล้วยแขก กล้วยไฟ อ้อย ๔ ท่อน (ยาวท่อนละ ๑ คืบ)

๔.๕.๒.๒ เครื่องกระยาบวช ประกอบด้วย นมสด เนยสด ถั่วทองคั่วและคั่วดิบ พักทอง แกงบวด เผือกต้ม มันต้ม งาคั่วและงาคั่วดิบ ข้าวตอก ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง

๔.๕.๒.๓ เครื่องบูชาครุ ประกอบด้วย รูปหอม ๑ ห่อ (๕๐ ดอก) รูปหอมสั้น สำหรับปักเครื่องสังเวท ๑ ห่อ เทียนขี้ผึ้งแท่งสีขาว หนัก ๑ บาท จำนวน ๑๔ เล่ม (บูชาพระ ๒ เล่ม บูชาเทวดา ๒ เล่ม โต้ะสวด ๑ เล่ม ติดแว่นเทียน ๔ เล่ม) ดอกบัว ๒ กำ สายสิญจน์ ๑ กลม ข้าวสารใส่พานปักแว่นเทียน

๔.๕.๓ ประธานผู้ประกอบพิธี

ประธานผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้อาวุโสที่มีคุณวุฒิ ส่วนใหญ่ได้แก่ หัวหน้าสกุลช่าง หรือครูใหญ่ในสกุลช่างหรือสถานศึกษาศิลปะการช่างนั้น ๆ ซึ่งได้รับการครอบเป็นครูแล้ว ก็สืบทอดรอบศิษย์อื่น ๆ ต่อไป ไม่ให้เสื่อมสูญ ในวันประกอบพิธีซึ่งถือเป็นวันมงคล ประธานในพิธีทำตนเองให้สะอาด ทั้งกาย วาจา ใจ ถือศีลห้า งดขบถข่มขืน (หรืออย่างน้อยข่มขืน)

๔.๕.๔ ขั้นตอนการประกอบพิธีไหว้ครุศิลป

ประธานในพิธีจุดธูปเทียน ประธานผู้ประกอบพิธีทำพิธีชุมนุมเทวดา และกล่าวนำบูชาพระรัตนตรัย เมื่อจบแล้วกล่าวนำไหว้ครุและอัญเชิญเทพยดา มีพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระพรหม พระพิฆเนศวรและพระวิษณุกรรม มารับเครื่องสังเวท เชิญครูอาจารย์ที่ล่วงลับลงมาและถวายเครื่องสังเวท โปรยข้าวตอกดอกไม้แล้วลาเครื่องสังเวท ขั้นตอนต่อไปเป็น พิธีครอบ ซึ่งนับเป็นขั้นตอนที่สำคัญสำหรับผู้เข้าพิธีแสดงถึงการเป็นศิษย์ที่สมบูรณ์ แต่ละหมู่ช่างจะแตกต่างกันไป เช่นช่างเขียนครอบโดยการจับมือเขียนภาพพอบเป็นสังเขป เรียกเพลงสาธุการ จัดเครื่องเส้น พรหมน้ำมนต์เป็นอันเสร็จพิธีไหว้ครุศิลป พิธีครอบ มีแบบฉบับพิเศษและแตกต่างกัน ๒ อย่างคือ

๔.๕.๔.๑ การครอบให้แก่ผู้สมัครขอฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ ได้มีการจัดเป็นประจำปี ในสถานศึกษาศิลปะการช่างต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น

๔.๕.๔.๒ การครอบพิเศษเพื่อเป็นครู สามารถไปเป็นประธานผู้ประกอบพิธีครอบให้ศิษย์ต่อไปได้ ในขั้นนี้ประธานผู้ประกอบพิธีต้องมีอายุวุฒิ คุณวุฒิเหมาะสม มีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับนับถือ

๔.๕.๕ คุณสมบัติที่ดีของช่าง

คำว่า "ช่าง" หมายถึงผู้ประกอบกิจการในด้านบูรณะ ตกแต่ง และสร้างสรรค์ ซึ่งผู้เป็นช่างต้องมีนิสัยชอบมาแต่เยาว์วัย งานช่างเป็นงานหนัก เพราะต้องใช้ฝีมือ ความคิด จิตใจ ประกอบกับ

ความประณีตบรรจงและกล้าพอที่จะตัดสินใจเลือกเอายอดความงามมาคิดสร้างประดับบ้านเมืองให้วิจิตรพิสดาร ไม่ซ้ำแบบใคร ขางเป็นผู้สร้างสิ่งประดับโลกด้วยรูปร่างลักษณะ

งานขางเป็นงานอาชีพหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญพิเศษ ผู้เป็นขางจะต้องมีความมานะอดทน ใจเย็น ความอ่อนหวาน มีแนวความคิดที่กว้างไกล มีอิสระเสรีเป็นของตนเอง สิ่งสำคัญที่สุดขางเป็นผู้กำวฒนธรรมของชาติไว้ เราจึงเรียกขางได้อีกนามหนึ่งว่า “ศิลปิน” เพราะเป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมด้านวิจิตรศิลป์ทั้ง ๓ ประเภท คือ การเขียน การก่อสร้าง การปั้น และการแกะสลักเป็นผู้วางรูปแบบในการช่างทั้งมวล พวกช่างภูมิใจในตนว่าเป็นคนของชาติ เป็นบริกรของประชาชน คำว่า “ช่าง” เตือนให้สำนึกอยู่เสมอว่าต้องเป็นช่างทั้งการกระทำและจิตใจ

ขางเป็นผู้บริการ นอกจากบริการเป็นที่ประทับใจลูกค้าแล้ว จรรยาบรรณหรือคุณธรรมจริยธรรมของขางก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นยิ่งที่ขางทุกคนต้องพึงมี เพราะเป็นจุดที่ทำให้ลูกค้าพึงพอใจและเลือกที่จะมาใช้บริการอีก ลูกค้าจะมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากการประชาสัมพันธ์ของลูกค้านั่นเอง จะทำให้กิจการงานอาชีพเจริญก้าวหน้า ความประพฤติของขางที่ถือปฏิบัติในเวลาที่เหมาะสม ถือว่าเป็นคุณสมบัติที่ดีของขาง

หลักธรรมที่ขางควรยึดถือปฏิบัติมีดังนี้

๑ ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ในสังคม ได้แก่

ก ขาวาสธรรม ๔ คือ ธรรมสำหรับขาวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

๑ สัจจะคือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง

๒ ทมะ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดนิสัย แก้ไข

ข้อ

บกพร่อง ปรับปรุงงานให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓ ขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การงาน ด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทานไมหวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔ จาคะคือ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือเพื่อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตน หรือเอาแต่ใจตัว ในธรรมะหมวดนี้ ทมะ ท่านมุ่งด้านปัญญา (ความรู้ความเข้าใจซึ่งเหตุผล ดีชั่ว ประโยชน์ เป็นต้น รู้ดีรู้ชั่วจริง และรู้ที่จะจัดการ) ขันติ ท่านเน้นแง่ วิริยะ (ความเพียร)

ข สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี โดยใช้หลักการสงเคราะห์

๑ ทาน การให้ปัน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงการแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ ความเข้าใจ จนเขารู้จักพึ่งตนเองได้

๒ ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาจับใจ คือ กลาวคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ มุ่งให้ประโยชน์ รู้จักพูดให้เป็นผลดี ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

๓ อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ คือ ช่วยเหลือรับใช้ ทำงานสร้างสรรค์ ประพฤติการที่เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือส่งเสริมคนให้มีความเชื่อถือถูกต้อง ให้ประพฤติดีงาม ให้มีการเสียสละ และ

ให้มีปัญญาสมาสนัตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอตันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอ ไม่เอาเปรียบกัน ไม่ถือสูงต่ำ รวมทุกข์รวมสุข โดยรวมรับรู้ รวมแก้ไข ตลอดวางตน เหมาะแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ค สัมปฐิธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษหรือคุณสมบัติของคนดี

๑ ธัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้จักหลัก หรือรู้จักเหตุ หรือรู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎแห่งเหตุผล และรู้หลักการทำที่จะทำให้เกิดผล เช่นรู้ว่ากระทำตามหลักเกณฑ์ข้อนี้จึงจะเกิดผลที่ต้องการนั้น ๆ

๒ อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาณิตข้อนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร พึงปฏิบัติเพื่อประสงค์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๓ อิตถัญญตา ความรู้จักตน คือรู้ว่าเรานั้นโดยฐานะภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถความถนัดและคุณธรรม เป็นต้นฉบับนี้มีเท่าไร เป็นอย่างไร ประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔ มัตถัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์ รู้จักประมาณการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น

๕ กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลาให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖ ปริสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗ ปุคคลัญญตาหรือปุคคลปโรปริญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลวา โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติตนต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี วาควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะทำหนียกย่องและแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

๘ อิทธิบาท 4 หมายถึง คุณเครื่องได้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งที่มุ่งหมาย

๑ ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒ วิริยะความเพียร คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓ จิตตะความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔ วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น(ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกาญจนาภิเษก วิทยาลัยในวัง ๒๕๓๙ ๑๐-๑๔)

๕ งานเครื่องประดับมุก

งานประดับมุก นับได้ว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ยอดเยี่ยมอีกชนิดหนึ่งในจำนวนหลาย ๆ ชนิดที่บรรพบุรุษของเราได้ใช้ความเป็นอัจฉริยะบรรจงสร้างสรรค์ขึ้น จนกล่าวได้ว่าไม่มีชาติใด ทำได้เทียบเท่า ศิลปแขนงนี้มีกำเนิดจากความคิดในทางตกแต่ง แม้ว่าจะงดงามมาก ด้วยเหตุที่เป็นงานประณีต ผู้เป็นช่างจะต้องละเอียดและเยือกเย็นอย่างยิ่ง จึงทำให้เป็นงานที่สิ้นเปลืองเวลาและมีราคาสูงตามไปด้วย ดังนั้นงานช่างประดับมุกจึงนับวันมีแต่จะสูญหายไป ปัจจุบันนี้ถึงจะมีทำกันอยู่บ้างก็มีฝีมือไม่อาจเทียบได้กับของโบราณ

งานประดับมุกนี้กล่าวได้ว่า เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศ เพราะเกือบทั่วโลกไม่มีใครทำอย่างเรา จะมีก็เพียงจีน ญี่ปุ่นและเวียดนาม ที่มีงานช่างประดับมุก แต่ประเทศเหล่านั้นใช้มุกคนละชนิดกับเรา และประการสำคัญก็คือจีนและญี่ปุ่น ใช้วิธีฝังมุกลงไปเนื้อไม้ที่ย้อมสีดำ มีตัวอย่างให้เห็นได้ทั่ว ๆ ไป ตามแหล่งที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระบอก ลังแล กระบะใส่ของ ฯลฯ เวียดนามมีการทำงานมุกสองวิธี คือ ฝังมุกลงไปเนื้อไม้เหมือนจีนอย่างหนึ่งและถมพื้นเหมือนอย่างของไทยก็มีอยู่บ้าง ส่วนไทยเรานั้นใช้มุกตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ประดับลงบนพื้นที่เตรียมไว้ ใช้รักเป็นตัวเชื่อมแล้วขัดจนเรียบเห็นลายมุก (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ ๔๕)

ลายประดับมุกเป็นศิลปที่เกิดจากความคิดในการตกแต่งของคนไทยที่ทำกันมาแต่โบราณ โดยใช้เปลือกหอยมุก ซึ่งเป็นหอยทะเลนำมาฉลุเป็นชิ้นเล็ก ๆ ประดับลงไปบนภาชนะ บานประตู หน้าต่าง ฯลฯ โดยใช้รักสีดำเป็นตัวเชื่อมให้ชิ้นมุกเกาะติดฝังลงไปบนภาชนะ หรือวัสดุที่ต้องการประดับขึ้นตามลวดลายที่ต้องการ เนื่องจากเปลือกหอยมุกมีสีขาวแกมชมพู และมีความแวววาวเมื่อตัดกับสีดำจะสวยงามมาก ลายประดับมุกที่นิยมทำกันในสมัยโบราณ มักจะเป็นภาชนะสำหรับสงฆ์ เครื่องเรือนและของใช้ เช่น ตู้พระธรรม หีบพระธรรม ตั่ง โต๊ะ ตะลุ่ม พาน กล้องใสหามากพลู กระโถน เป็นต้น ลายประดับมุกที่นิยมทำกันมาแต่โบราณอีกอย่างหนึ่งคือ การประดับมุกบนบานประตู หน้าต่างของโบสถ์ วิหารและปราสาทราชวัง ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังคงมีเหลืออยู่หลายแห่ง แสดงให้เห็นถึงความมานะพยายามของช่างประดับมุกของไทยโบราณได้เป็นอย่างดี (วิบูลย์ ลิ้มสวน ๒๕๑๒ ๓๔-๓๕)

ตามความเป็นจริงนั้น แนวความคิดการนำหอยมุกมาประดับตกแต่งนั้น มีมาแต่โบราณกาลจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่ตำบลคูบัว อำเภอราชบุรี เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยนักโบราณคดีจากกรมศิลปากร ได้พบการประดับมุกที่ชั้นสวณปูนปั้นประดับองค์เจดีย์ หลังจากการขุดค้นแล้วได้นำมาจัดแสดงให้ประชาชนชมที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และโบราณ วัตถุซึ่งพบที่ซากโบราณสถานตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรีนี้ กรมศิลปากรได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจและพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นศิลปสมัยทวารวดี มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ (ตรี อมาตยกุล ๒๕๐๔ ๕๐) ซึ่งหมายความว่าหลักฐานการประดับมุกนี้มีอายุเก่าถึงประมาณ ๑,๔๐๐ ปีมาแล้ว นอกจากนั้นยังมีการประดับมุกที่พระเนตรของพระพุทธรูปนับแต่สมัยเชียงแสน สุโขทัยและอยุธยาลงมา (กรมศิลปากร ๒๕๒๔ ๑๓)

แต่หลักฐานการประดับมุกที่พบที่คูบัว หรือการประดับมุกที่พระเนตรของพระพุทธรูปก็ตามเป็นเพียงการประดับมุกเล็กน้อยมิได้เป็นชิ้นเป็นอัน ลายประดับมุกที่เก่าที่สุดที่พบในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นบานประตูประดับมุก (วิสันธน์ โพธิ์สุนทร ๒๕๒๔ ๑๓)

มุกที่เราเอามาประดับลงบนของใช้ต่าง ๆ นั้น แท้จริงแล้วก็คือเปลือกหอยทะเลชนิดที่มีประกายแวววาวนั่นเอง หอยที่เปลือกมีประกายแวววาวมีอยู่ด้วยกันหลายชนิด เช่น หอยอุด หอยนมสาว หอยวงช้าง หอยจอบ และหอยสองฝา ชนิดที่ไข่มุกเป็นต้น แต่หอยที่นำมาประดับในผลงานชิ้นเยี่ยมของไทยเรานั้น ศาสตราจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ ปัทมจินดา) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปไทยและสถาปัตยกรรมไทย กล่าววาทะใหญ่ไข่มุกอุดทั้งสิ้น หอยอุดตัวกลม ๆ คล้ายหอยโข่ง เมื่อนำเอามาจัดแล้วจะให้สีเป็นประกายรุ่งเรืองฉายแวววาว เรียกกันตามภาษาพื้นบ้านว่า “มุกไฟ” มีอยู่มากในมหาสมุทรอินเดีย บริเวณเกาะภูเก็ต อ่าวไทยก็มีอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ปัจจุบันนี้หาได้ยากแล้ว (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ ๔๕)

จากหลักฐานทางโบราณคดีของการนำเปลือกหอยมาประดับตกแต่งเป็นลวดลายที่เก่าแก่ที่สุดคงเป็นตั้งแต่สมัยอยุธยา มาพอจะลำดับความเป็นมาของงานช่างมุกได้ ดังนี้ (อำพล สัมมาวุฒิ ๒๕๓๗ ๑๐๓)

๕.๑ การประดับมุกในสมัยอยุธยา

การประดับมุกเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสุโขทัยยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเคยได้พบถึงแม้ว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นก็เข้าใจว่า คงจะยังไม่ได้คิดทำขึ้น เพราะลวดลายประดับมุกเท่าที่ได้พบ ปรากฏว่าเป็นฝีมือช่างในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งนั้น การประดับมุกนี้จะได้นับอย่างมาจากประเทศใด หรือไทยเราคิดทำขึ้นเอง ยังไม่สามารถจะหาหลักฐานได้แน่นอน แต่มีบางท่านกล่าวว่าไทยคงจะได้วิธีทำมาจากจีน แต่ไม่ได้บอกไว้ว่าแต่เมื่อใด อันที่จริงน่าจะคิดเช่นนั้น เพราะการประดับมุกนี้จีนรู้จักทำมาก่อนไทยตั้งหลายร้อยปี ถึงแม้จะเป็นจริงว่าไทยเอาอย่างจีนมาทำ หรือรับความคิดในการประดับมุกมาจากจีนก็ดี แต่ศิลปในการประดับลวดลายนั้นเป็นของไทยเราคิดขึ้นเองอย่างแท้จริง ซึ่งลวดลายเหล่านั้นช่างจีนไม่สามารถจะเลียนแบบทำให้เหมือนได้แม้แต่น้อย (ตรี อมาตยกุล ๒๕๒๑ ๕๑)

สมัยอยุธยา มีหลักฐานเก่าแก่ที่สุดคือ ตู้พระไตรปิฎกประดับมุกอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีลวดลายกระหนกหางนาค บานตู้ด้านซ้ายประดับเป็นภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ บานด้านขวาประดับเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ตู้ใบนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานว่า ตู้ประดับมุกใบนี้ตามลักษณะและลวดลายเป็นสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ประมาณ พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๑ (ศ.นอ. สมภาพ ภิรมย์ ๒๕๑๔ ไม่ระบุหน้า)

ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ วรพินิตประทานแกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ บานมุกบานนี้มีลายแปลกจากลายที่คิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ คือเป็นลายเครือเถา มีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณข้างหนึ่ง กับรูปพระนารายณ์ทรงครุฑอีกข้างหนึ่ง เท่าที่สังเกตดูบานตู้เห็นมีรอยตัดไม่เท่ากันทั้ง ๒ บาน ทำให้เข้าใจว่าคงจะเป็นบานหน้าต่างวัดใดวัดหนึ่งที่สร้างในสมัยอยุธยา และคงจะเป็นของสร้างขึ้นก่อนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ เพราะลายไม่เหมือนกันกับแบบที่คิดขึ้นในรัชกาลนี้ (วิสันธิ โปธิสุนทร ๒๕๒๔ ๑๓)

บานมุกซึ่งเป็นฝีมือช่างในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนั้น เท่าที่ได้พบมักจะมีเพียง ๒ ลายเท่านั้น คือลายอีแปะในวงเป็นหัวรูปสัตว์หิมพานต์อย่างหนึ่ง กับลายก้านขดเดิน ทำรักร้อยมีรูปอินทร์พรหมอีกอย่างหนึ่ง ลายทั้งสองนี้อาจผูกขึ้นเมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดให้ทำบานมุก

ไปเปลี่ยนบานประตูไม้ จำหลักที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลกเป็นครั้งแรกก็ได้ ต่อมาเมื่อจะทำบานมุกแห่งอื่นต่อไป ก็คัดลอกลายเกาลงไปไม่ได้ยกเยื้องลวดลายให้แปลก หรือพิสดารออกไปจากลายที่คิดไว้แต่เดิม แต่ฝีมือประดับมุกนั้นนับว่าทำไฉ่งดงามมาก (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ ๑๔)

ยังมีตู้อีกใบหนึ่ง ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เป็นบานมุกทั้ง ๔ ด้าน โดยนำบานประตูของเดิมมาประกอบเป็นตู้ขึ้นใหม่ รอยตัดโดยเลื่อยบานประตูออกให้ได้ขนาดของตู้ยังมองเห็นได้อย่างชัดเจน ลวดลายก็เป็นรูปอีแปะ มีภาพหัวสัตว์หิมพานต์อยู่ในวง ตู้ใบนี้เดิมคงจะนำเอาบานประตูของพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม หรือวัดใดวัดหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบขึ้นใหม่ก็ได้ (ตรี อมาตยกุล ๒๕๑๐ ๖๒)

จากประวัติวัดบรมพุทธาราม กล่าวว่าครั้นถึง พ.ศ. ๒๒๙๕ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ได้โปรดฯให้ซ่อมวัดนี้อีกครั้งหนึ่ง และได้โปรดฯ ให้สร้างบานประตูมุก สำหรับพระอุโบสถวัดบรมพุทธารามเพิ่มขึ้น บานประตูมุกนี้ปัจจุบันอยู่ที่หอพระมณฑิยธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดารามบานหนึ่ง วัดเบญจมบพิตร บานหนึ่ง และมีผู้ลักตัดเอาไปทำเป็นตู้ใส่หนังสือบานหนึ่ง ตู้ใบนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงได้มาและประทานแก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ฝีมืองดงามและยอดเยี่ยมทั้ง ๓ บาน เฉพาะบานประตูมุกที่มีอักษรมุกนั้น เดิมนำมาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ต่อมาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดฯให้ย้ายไปประกอบเป็นบานประตูหอพระมณฑิยธรรม คือประตูกลางด้านตะวันตก ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ มีจารึกอักษรมุกที่บานประตูมุกดังนี้

“๑ศุภมัสดุ พระพุทธศักราช ๒๒๙๕ พระวษา ณ วัน ๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะแมตรีนิศก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาตำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้เขียนลายมุกบาน ประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม ขาง ๒๐๐ คน ๒

เริ่ม ณ วัน ๔ ๑๒ ค่ำ ปีมะแมตรีนิศก ลงมือทำมุก ๖ เดือน ๒๔ วันสำเร็จ พระราชทานช่างผู้ทำการมุกทั้งปวง เสื้อผ้ารูปพรรณ ทองเงินแลเงินตราเป็นอันมาก เลี้ยงวันละ ๒ เฟลา คาเลี้ยงมิได้คิดเข้าในพระราชทานด้วย คิดแต่บำเหน็จประตูหนึ่งเป็นเงินตรา ๓๐” (เฉลิม สุขเกษม ๒๕๑๔ ๑๑๑-๑๑๒)

บานมุกที่ประตูศาลาการเปรียญวัดป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งนำมาไว้ที่วิหารยอด ก็มีข้อความจารึกเป็นทำนองเดียวกันกับบานประตูพระอุโบสถวัดบรมพุทธารามผิดกันก็แต่จำนวนช่างและเงินตราพระราชทานเท่านั้น (ตรี อมาตยกุล ๒๕๑๐ ๖๓)

ลายประดับมุกบานประตูวิหารวัดพระศรีมหาธาตุ ที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราช จังหวัดพิษณุโลก เป็นบานประตูมุกที่มีอายุร่วมสมัย กับบานประตูมุกวัดบรมพุทธาราม ซึ่งบานประตูวิหารนี้เดิมเป็นลายจำหลักไม่อย่างงดงาม ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ถอดไปใส่ประตูวิหารพระแท่นศิลาอาสน์ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ทำประตูลายประดับมุกนี้ขึ้นแทนใหม่ ตามหนังสือเรื่องพระพุทธรชินราช พระราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ หน้า ๒๓ มีว่า พ.ศ. ๒๒๙๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จขึ้นมานมัสการอีกครั้งหนึ่ง ได้ทำบานประตูประดับมุก ๑ สำหรับวิหารพระพุทธรชินราช บานประตูนี้ติดอยู่ที่ประตูวิหารชั้นนอก มีคำจารึกที่บานประตูข้างขวามือ ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ช่าง ๑๓๐ คน เขียนลายประดับมุกที่บานประตูเมื่อวันจันทร์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ พ.ศ. ๒๒๙๔ ลงมือประดับมุกเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ รวมเป็นเวลา ๕ เดือน ๒๐ วันจึงแล้วเสร็จ แต่เวลาที่ทำประตูห่างกับเวลาที่เสด็จขึ้นมานมัสการพระพุทธร

ชินราช ถึง ๑๖ ปี เข้าใจว่าจะทำสงขึ้นมภายหลังที่เสด็จกลับลงไปแล้ว (หลวงเชื้อชำนาญเกณท์ ๒๕๐๗ ๒๕)

ลายประดับมุกบานประตุนี้ ประดับเป็นลายกนกทางกึ่งนร มีภาพสัตว์หิมพานต์ คือ ราชสีห์ คชสีห์ เหมราช รูปครุฑ และกึ่งนรรำ ออกจากช่องกนกบรรจุอยู่ในวงกลม มีกนกหูช้างประกอบของไฟ ขอบรอบบานประตุนี้ ประดับเป็นลายประจำยามก้ามปู บานประตูตอนบนประดับเป็นลายกรวยเชิง ออกเลาประดับเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ๒ ข้างมีกนกก้านแย่งประกอบของไฟ นมอกเลากลางประดับเป็นภาพหุมนมแบบกุ่มนบก นมอกเลาเชิงล่างประดับเป็นภาพกุ่มภกรรณถือตะบองทำสำแดงฤทธิ์ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๑๓)

๕ ๒ การประดับมุกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ที่ทรงสนพระทัยและเล็งเห็นคุณค่าความประณีตของงานศิลปกรรมเป็นอย่างยิ่ง บางพระองค์ถึงกับลงทรงพระราชหัตถ์ด้วยพระองค์เอง จนมีผลงานเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า มีพระปรีชาสามารถเป็นศิลปินเอก ดังมีพระราชประวัติปรากฏว่า พระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงลงพระราชหัตถ์เจ้าหลักลายบานประตูพระวิหารของกลาง วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ ๔๗)

ลายประดับมุกสมัยรัตนโกสินทร์จะดูได้จากบานประตูพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งเป็นฝีมือช่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. ๒๓๒๕ ประตูพระอุโบสถมี ๖ ช่อง (จำนวน ๑๒ บาน) หน้าต่างพระอุโบสถมี ๑๘ ช่อง (จำนวน ๓๖ บาน) (สมภาพ ภิรมย์ ไม่ระบุเลขที่หน้า)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งบานประตูของกลางด้านหลังพระอุโบสถ มีลักษณะคล้ายลายอีแปะของสมัยอยุธยา กล่าวคือการประดับมุกบานประตูพระอุโบสถนี้ ประดับเป็นลายกนก ๓ ตัว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กนกทางกึ่งนร บรรจุอยู่ในรูปวงกลม มีภาพสัตว์หิมพานต์ออกจากช่องลายกนก ขอบรอบบานประตูทั้ง ๔ ด้านประดับเป็นลายประจำ ยามก้ามปูประหวางขอบวงกลมประดับเป็นลายหูช้าง เพื่อประกอบกันช่องไฟ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๑๑)

ลายบานประตูอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สันนิษฐานว่า น่าจะล้อเลียนมาจากลายบานประตูวิหารวัดพระศรีมหาธาตุที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช จังหวัดพิษณุโลก หรือจะล้อเลียนลายบานประตูพระวิหารวัดบรมพุทธาราม จังหวัดอยุธยา ทั้งสองแห่งนี้เป็นแห่งใดแห่งหนึ่งอาจเป็นไปได้เพราะลักษณะและลวดลายนั้น ใกล้ชิดเกือบจะว่าเป็นฝีมือเดียวกัน แต่เป็นไปได้ เพราะเวลาห่างกันเกือบ ๑๐๐ ปี

ลายประดับมุกบานประตูพระมณฑปที่สถิตอยู่ใกล้กับปราสาทพระเทพบิดร ในพระบรมมหาราชวัง พระมณฑปนี้ได้สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๑ น่าจะสร้างขึ้นในเวลาที่ใกล้ชิดกับการสร้างพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพราะฝีมือช่างประดับมุกบานประตุนั้นคล้ายคลึงกันมาก น่าจะเป็นช่างฝีมือเดียวกันก็เป็นได้ ลวดลายประดับมุกนี้ ประดับเป็นลายภาพเทวดาและยักษ์ลงในเรื่องรามเกียรติ์ มีท่าทางแวงสรและทำสำแดงฤทธิ์ ฯลฯ ออกจากช่องกนก บรรจุอยู่ในวงกลมคล้ายกับลายบานประตูพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านหลัง เว้นแต่ว่าลวดลายในระหว่างช่องไฟของภาพนั้น แทนที่จะเป็นกนกทางกึ่งนร เปลี่ยนเป็นลายกนกเปลวไฟ ลักษณะของลายนั้น เดินทำนองเดียวกันไม่ผิดเพี้ยน

ขอบรอบบานประตูทั้ง ๔ ด้านประดับเป็นลายประจายามกำมปู ลายขอบชั้นในประดับเป็นลายกรุยเชิง ระหว่างดอวงกลมมีลายหูช้างประกอบกันของไฟ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๑๒-๑๒)

ส่วนอีกคู่หนึ่งซึ่งนำมาประกอบเป็นบานประตูของหอมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ประดับลายลักษณะแถวกลาง แต่เชิงบานตอนล่างขึ้นไปเรียงเป็นเรื่องราวทำนองจะลำดับชั้นฟ้า ก็ไม่สูงจะตรงนัก ภาพรูปต้นเป็นภาพท้าวเวสวัณยืนถือตะบอง ต่อมาเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑ ท้าวอมรินทร์ทรงช้างเอราวัณ ขึ้นไปอีกเป็นรูปพระพรหมทรงหงส์ และสุดบานข้างบนเป็นรูปวิมาน มีพญามรีห้อยย้อยอันงดงาม เห็นจะหมายถึงชั้นอักษิณฐ คือเป็นชั้น พรหมที่ ๑๖ หรืออีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า ชั้นพรหมโลก การวางภาพถ้าจะว่าเป็นทำนองเรียงภาพ ลำดับชั้นก็ดูไม่สูงจะถูกนัก เพราะมีภาพนารายณ์ทรงครุฑเข้ามาปะปนอยู่ ซึ่งไม่มีเรื่องราวเข้ามาเกี่ยวข้องกับคติพระพุทธรศาสนาเลย ลายประกอบ ๒ ข้างผูกเป็นลายกระหนก ๓ ตัว ก้านขีดไขว้เกี่ยวคล้องกัน มีภาพครุฑ นาค ราชสีห์ เหมาะออกจากชอกระหนกอันงาม ขอบรอบทั้ง ๔ ด้านประดับเป็นลายประจายามกำมปู นมอกเลากลางประดับเป็นภาพหนุมานเหาะ นมอกเลาเชิงบนและล่างเป็นภาพพระพักตร์ของท้าวเวสวัณ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๓๗-๓๘)

ลายบานประตูพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ทำขึ้นลวดลายประดับบนบานประตูเป็นลายกระหนกสามตัว (กระหนกหางกิ้งกือ) อยู่ในรูปวงกลม มีภาพสัตว์หิมพานต์ออกตามชอลายกระหนก ขอบรอบบานประตูทั้งสี่ด้าน ประดับเป็นลายประจายามกำมปู ระหว่างขอบวงกลมประดับเป็นลายช้างเพื่อประกอบกับของไฟ

นอกเลาประตูตอนล่างกลางประดับเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ริมหลังข้างมีลายกระหนกกันแย่งประกอบของไฟ นมเลาเชิงล่างประดับเป็นภาพท้าวเวสวัณยืนถือตะบอง ภาพท้าวเวสวัณนี้ตามลัทธิโบราณถือว่า เป็นเทพเจ้าสำคัญพระองค์หนึ่งรวมอยู่ที่เรียกว่า ท้าวจตุโลกบาล เป็นเทวดาประจำทิศที่กล่าวคือ

๑ ท้าวธตรฐ หรือพระอินทร์	ผู้รักษาทิศตะวันออก
๒ ท้าววิรุฬหก หรือพระยม	ผู้รักษาทิศใต้
๓ ท้าววิรูปักษ์ หรือพระวรุณ	ผู้รักษาทิศตะวันตก
๔ ท้าวเวสวัณ หรือพระกุเวร	ผู้รักษาทิศเหนือ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๓๗-๓๘)

ลายประดับมุขบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) สร้างรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ลวดลายจัดเป็นภาพในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามแผลงศรเป็นดาวยาล้อมวิรุณจำบังไว้ และตอนอื่น ๆ (สมภาพ ภิรมย์ , ปกิณกะคดี หมายเลข ๑๓ ไม่ระบุหน้า)

ลายบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์เป็นครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕-๒๓๘๑ รวม ๑๖ ปี จึงแล้วเสร็จบริบูรณ์ ปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้หรือพระอุโบสถเดิมกล่าวว่าเล็กไป แล้วขึ้นใหม่ กว้างใหญ่ดังที่ปรากฏอยู่บัดนี้ ในเรื่องการประดับมุขบานประตูพระอุโบสถนั้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประดับมุขเป็นภาพเรื่องรามเกียรติ์ ประตูหน้าด้านประดับมุข เป็นภาพตอนวิรุณจำบังหนีลงไปในช่องน้ำ ประตูหน้าด้านประดับมุข เป็นภาพตอนสหัสเดชะถูกหนุมานจับมัดติดกับต้นไม้ ประตูหลังด้านประดับเป็นภาพตอนพระมงกุฎและพระลบลาพระมารดาประพาสา

ประตูลงหัวประดับเป็นภาพตอนพระมงกุฎและพระลบไล้จับม้ออุปการ บานประตูพระอุโบสถเป็น ส่วนประกอบกับสถานที่ที่ประสงฆ์จะได้ประกอบสังฆกรรมตามพุทธานุญาตที่สำคัญ แต่เหตุไฉนจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำลวดลายเป็นภาพเรื่องรามเกียรติ์ ถ้าตามเหตุผลแล้วน่าจะเป็นภาพเรื่องชาดกจึงจะเหมาะสม แก่สถานที่สำคัญของพระศาสนา ปัญหาที่ท่านอาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรมได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า

๑ พระองค์ตั้งพระราชหฤทัยโดยเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สมเด็จพระชนกฯ ของพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นไว้

๒ อาจจะทรงเห็นว่า ถ้าเป็นภาพเรื่องชาดกก็จะเป็นภาพที่ไม่มีกระหนกกันหรือ ลวดลายงดงามถึงศิลปะได้อย่างภาพเรื่องรามเกียรติ์ก็อาจเป็นได้ (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๕๓-๕๔)

ลายประดับมุกบานประตูพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามแผลงศรเป็น ตาข่ายล้อมวิรุณจำบังไว้ ภาพตอนนี้งามนักงามหนา มีราชรถพระรามกับพระลักษณ์ มีภาพสุครีพ องคต หนุมาน และภาพลิง อยู่ในไพรสณฑ์ แสดงเส้นสายและลวดลายอารมณ์ของยักษ์ลิงต่าง ๆ ที่ประดับด้วย เส้นมุกนั้น ประหนึ่งว่าเหมือนกับได้เขียนไว้ด้วยเส้นมุกกัน เป็นภาพที่วิจิตรงดงามถึงขั้นศิลปะชั้นเยี่ยม (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๑๔)

ลายประดับมุกบานประตูพระมณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เป็นลายที่ทำสมัยรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อ ตีพม่าแตกไปแล้ว เสด็จกลับพระนครกรุงเทพทรงพระราชดำริว่า เมื่อพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น จิน คลองสวนพลูอยุธยาพวกหนึ่ง คบคิดกันขึ้นปล้นเอาเครื่องเงินเครื่องทองที่ประดับเป็นพุทธรูปอยู่ใน มณฑปพระพุทธบาท แล้วเอาเพลิงเผาไหม้พระพุทธรูปนั้นไหม้หมดอีกด้วย ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระ เจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นไปทำหลังคามุงกระเบื้องครอบรอยพระพุทธรูปไว้พลาง ยังหาได้ทำ อะไรต่อไปอีกไม่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กองปรังตัวไม้เครื่องบนยอดมณฑป แต่ กระทำยังหาแล้วเสร็จไม่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จ ขึ้นไปเป็นผู้กำกับการก่อสร้างพระมณฑปจนแล้วเสร็จบริบูรณ์ ส่วนลายบานประตูพระมณฑปทั้ง ๔ ของ มีพระบันฑูรสังฆราชทำเป็นลายประดับมุกทั้ง ๔ ประตู ลายที่ประดับมุกนี้ แถวกลางแต่เชิงลานตอนล่าง ขึ้นไปเรียงเป็นเรื่องราวทำนองจะลำดับชั้นฟ้า ก็ไม่สู้จะตรงนัก ภาพรูปต้นเป็นภาพท้าวเวสวัตยืนถือ ตะบอง ต่อขึ้นไปอีกเป็นรูปท้าวอมรินทร์ ทรงช้างเอราวัณ ขึ้นไปอีกเป็นรูปพระพรหมทรงหงส์ สูดบาน ข้างบนเป็นรูปวิมาน มีภูจามรีห้อยย้อยอันงดงาม เห็นจะหมายถึงชั้นอภินิหาร คือ เป็นชั้นพรหมที่ ๑๖ หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ชั้นพรหมโลก การวางภาพถ้าจะว่าเป็นทำนองเรียงภาพลำดับชั้นฟ้า ก็ดูไม่สู้จะ ถูกนัก เพราะมีภาพนารายณ์ทรงครุฑเข้ามาปะปนอยู่ นารายณ์นั้นไม่มีเรื่องราวเข้ามาพัวพันกับเรื่องใน คติพระพุทธศาสนาเลย ลายประกอบ ๒ ข้าง ผูกเป็นลายกนก ๓ ตัว ก้านขด ไขว้เกี่ยวคล้องกัน มีภาพ ครุฑ นาค ราชสีห์ เหมราช ออกจากชอกนกอันงาม ขอบรอบทั้ง ๔ ด้านประดับเป็นลายประจำยามกำมปู (หลวงวิศาลศิลปกรรม ๒๕๒๓ ๒๒)

ลายประดับมุกบานประตูพระอุโบสถวัดราชบพิธ ซึ่งสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดับเป็นลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เฉพาะแต่ตราชั้นหนึ่งรวม ๕ ดวง ตั้งแต่ ดวงกลางเรียงตามระยะขึ้นไป ปถมภรณ์มงกุฎไทย, ปถมภรณ์ช้างเผือก, ปถมภรณ์จระเข้, จักรีบรม ราชวงศ์, นพรัตน์ราชวรภรณ์ ซึ่งมีดวงตราอยู่กลาง มีสายสะพายล้อมเป็นวงกลมรอบ ยังมีสร้อยทับอยู่ บนสายสะพายอีกชั้นหนึ่ง ไต้โบ มีดวงตราห้อยอยู่ทุกสาย ระหว่างของสายสะพายอีกชั้นหนึ่ง มีภาพเรียง

ได้แก่กัณฑ์พระธรรม เช่นกัณฑ์พระธรรมในหมอนแท่นพระธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และกัณฑ์ไตรปิฎกในพระมณฑปเป็นต้น (กรมศิลปากร ๒๕๒๒ ๕๐-๕๑)

๕.๓ คติความเชื่อเกี่ยวกับมุก

คติความเชื่อของคนไทยเป็นสิ่งที่ผูกพันเกี่ยวข้องกับวิถีไทยมาตั้งแต่โบราณกาล เป็นความเชื่อที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนอันเป็นกลวิธีในการควบคุมผู้คนในสังคมให้อยู่รวมกันได้อย่างปกติสุข ความเชื่อเรื่องรัตนชาติ เป็นการสะท้อนภาพความคิด แม้ว่าในปัจจุบัน ความเชื่อนี้จะลบลือนไปบ้าง แต่บางความเชื่อก็คงอยู่กับวิถีไทย

นพรัตน์ หรือ แก้วเก้าประการ เป็นอัญมณีล้ำค่า ซึ่งชนทุกชาติทุกภาษานิยมแสวงหามาครอบครองเพื่อประดับร่างกาย สิ่งที่เป็นรัตนะแท้อันแสวงหาได้จากธรรมชาติ ซึ่งมีได้ทำเทียมขึ้น ย่อมมีความศักดิ์สิทธิ์ บุคคลใดไม่มีบุญบารมี พอหากนำมาสิ่งมีค่าเช่นนี้ มาประดับตนอาจเกิดผลร้ายต่าง ๆ นานา อิทธิพลของรัตนชาติ เป็นสิ่งแปลกประหลาด ซึ่งคนในปัจจุบัน อาจจะไม่เชื่อถึงสิ่งอาถรรพ์อันเกิดจากจากเพชร หรือพลอยสีต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็น เครื่องประดับอย่างหนึ่ง อิทธิพลของรัตนชาติเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด ซึ่งคนในยุคปัจจุบัน อาจจะไม่เชื่อถึงสิ่งอาถรรพ์อันเกิดจากเพชร หรือพลอย สีต่าง ๆ ด้วย ถือว่าเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่คนสมัยโบราณท่านแสวงหามาประดับตน ก็เพื่อเสริมสร้างอำนาจวาสนาของตน ด้วยรัตนะสีต่าง ๆ ซึ่งล้วนมีอิทธิพลของดาวพระเคราะห์เข้าครอบงำทั้งนั้น เคล็ดที่ถือกันระดับปฐม ก็คือวันเกิดของบุคคลย่อมมีอิทธิพลดาวพระเคราะห์เข้าครอบงำบุคคลนั้นด้วย วันต่าง ๆ ในสัปดาห์ก็ได้ชื่อมาจากดาวพระเคราะห์ คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ดาวพระเคราะห์เหล่านี้ ต่างมีอิทธิพลครอบงำสีต่าง ๆ ดังเช่น อาทิตย์สีแดง จันทร์สีขาว อังคารสีชมพู พุธสีเขียว พฤหัสบดีสีเหลือง ศุกร์สีน้ำเงิน เสาร์สีดำ เมื่อนำอัญมณีมาประดับร่างกาย ก็จะเลือกใช้สีของวันเกิด ได้แก่ วันอาทิตย์ใช้พลอยสีแดง คือ ทับทิมสีแดงเข้ม หรือโกเมน วันจันทร์ใช้เพชรหรือมุก วันอังคารใช้ทับทิมอ่อนสีชมพู วันพุธใช้มรกต วันพฤหัสบดีใช้บุษราคัม วันศุกร์ใช้ไพฑูริย์ วันเสาร์ใช้นิล เป็นต้น

มุก ทานว่ามีที่กำเนิด ๑๕ แห่ง คือ เกิดในศิระะปลา ผลาหเมตมะกล่าไฟ สีขาวแกมแดงดังดอกแคฝอย ผู้ใดถือเบ้าตัว ดำน้ำมีจอมเลย

เกิดในหอยโข่งใหญ่ ผลกลมดังไข่มุก สัพรณขาวดังสีสังข์ ผู้ใดถือจะจำเริญสุข จะมีสมบัติ

เกิดในศิระะสมัน รัตนีกาล้างพระอาทิตย์และสีดังตานกเค้า (รัตนชาติ หรือ วัตถุใสเหมือนแก้ว ถ้าเกิดในสัตว์ หรือ ในพืชท่านมัก เรียกว่า คด จัดเป็นของกายสิทธิ์ มีอำนาจคุ้มครองได้ บ้างก็ว่าจะป้องกันศัตรู บ้างว่า คงกระพันชาตรี เช่น คดไม้สัก (หินที่เกิดจากในเนื้อไม้สัก) คดไม้ไผ่ แก้วตาแมว ที่เรียกว่า เพชรตาแมว เป็นต้น

อันวามุกจำพวกหนึ่งย่อมบังเกิดในงาช้าง หาวคัมมิได้ มีพรรณแดงรูปใหญ่เทาไขไก่ ถือรบศึกชนะ ช้างไล่มิได้เลย ช้างกลัwnัก

เกิดในคอผู้หญิงหนึ่ง เกิดในคอผู้ชายหนึ่ง เกิดในคอนกกระทิง สามจำพวกนี้เกิดในกฤดายุค ทวารยุคจะเกิดในกลียุคหามิได้ จึงมิได้กล่าวคุณไว้ในตำรา

เกิดในต้นอ้อย เข้าไม้ไผ่ ผู้ใดถือเป็นเสน่ห์

เกิดในหัวงูมีอำนาจมาก งูกลัว

เกิดในเขี้ยวหมู ผู้ใดจะประสิทธิ์ทุกประการ

เกิดในหอยทะเล (หอยมุก) แสงขาวดั่งเงิน

จะสังเกตเห็นว่ามุกในตำราพรรณนั้น นอกจากจะเกิดจากหอยทะเลแล้วยังเกิดกับสัตว์หรือพืช ซึ่งถือเป็นมุกทั้งสิ้น บางตำราเรียกว่า คด คดที่เกิดจากพืชทำนว่าเป็นกายสิทธิ์กันอันตรายได้

สวนมุกที่เกิดจากหอยทะเลนั้น ทานจำแนกไว้ดังนี้

“จำพวกมุกเกิดในหอยทะเล ๔ แห่ง แห่งหนึ่งเกิดในทะเลปาละฤาษีเทศ (คงจะเป็นอ่าวเบงกอล ด้วยราชวงศ์ปาละเกิดที่ชายฝั่งทะเลแถบนั้น) แห่งหนึ่งเกิดในหอยทะเลปาสิโลยะเทศ (ไม่ทราบว่าเป็นประเทศอะไร) แห่งหนึ่งเกิดในหอยทะเลตะนาวศรี แห่งหนึ่งเกิดในหอยทะเลสิงหล (ลังกา) รัตมีงามลี หมนดั่งเมล็ดพรรณผักกาด และมุกอันเกิดในทะเลสิงหลนั้นสีขาวบริสุทธิ์ดุจดังปัดรัศมีลายเลื่อม และมุกอันเกิดในหอยทะเลตะนาวศรีน้ำแดงผลใหญ่”

ทานยังกล่าวถึงมุกพิเศษอีกประเภทหนึ่งว่า

“แลมุกจำพวกหนึ่งเกิดในเมฆ มีรัศมีดั่งพระอาทิตย์ ถ้าจะแลดูแสงทอดตานัก มุกจำพวกนี้ พินัยรและฤาษีทั้งหลายจึงจะถือได้ มนุษย์บ่ห่อนจะถือได้เลย”

ผู้ที่นิยมนำมุกอันเกิดจากหอยทะเลมาประดับร่างกาย ควรจะได้ศึกษาถึงลักษณะโทษของมุกไว้ ด้วย ซึ่งมีลักษณะจำแนกได้ ๑๐ ประการ คือ มีหนามติดในผลกับมีเม็ดทรายติดในผล สองอย่างนี้ผู้ใดถือจะป่วยไข้จะเป็นฝี

มุกที่มีดินดำติดอยู่หรือดินแดงติดก็ตาม ผู้ใดถือทำนวาสมบัติจะฉิบหาย

มุกที่เกิดโทษมาก คือ ลักษณะผลเบี้ยวหรือเป็นฝาแฝด ใครนำมาถือจะเจ็บไข้ยากไร้

มุกโทษอีกชนิดหนึ่ง คือ มีลายเป็นกลีบ ผู้ถือหู่จะหนัก อีกชนิดหนึ่งหัวค้ำ สีดั่งน้ำไหลไปมา

ผู้ถือจะต้องเครื่องศีลตราวุธ (พลุหลวง ๒๕๔๐ ๑๑๐ -๑๑๖)

แต่สำหรับ คุณค่าของไข่มุกนั้น จะขึ้นอยู่กับความงดงามและขนาดที่ใหญ่โตของไข่มุกเป็นหลัก ใหญ่ แต่สำหรับคุณค่าทางใจของผู้ที่เชื่อในเรื่องสิริมงคลแล้ว ไข่มุก ย่อมหมายถึง อัญมณีอันวิเศษ ที่จะสามารถลดบั่นตาลความมั่งคั่ง ร่ำรวย ความมีสุขภาพดี การขจัดความเศร้า และสร้างจิตใจที่บริสุทธิ์ ดั่งงามแก่ผู้ที่ได้ครอบครองกล่าวกันว่าบุคคลที่มีจิตใจรัก หลวงไหล “ไข่มุก” อย่างแท้จริงเหนืออัญมณีอื่นใด ผู้นั้นมักจะเป็นผู้ที่มีจิตใจดี มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และเที่ยงธรรม สำหรับความนิยมไข่มุกของชาวไทยในอดีตนั้นมีประวัติว่า ไข่มุกนับ เป็นหนึ่งในอัญมณีหลายชนิด ที่เป็นที่นิยม และศรัทธาของเจ้านายชั้นสูงมาแต่โบราณ จนถึงกับมีการเขียน “ตำราว่าด้วยที่เกิดเนาวรัตน์” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓ (ปีที่ ๒ ในรัชกาลที่ ๒) โดยหลวงนรินทราภรณ์ (ชู) ซึ่งเป็นช่างทองในราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์ในหนังสือ “ตำราว่าด้วยที่เกิดเนาวรัตน์” ได้กล่าวถึงกำเนิดของไข่มุกไว้อย่างพิสดาร ดังนี้

กำเนิดมุกดา (โคลง ๔)

กำเนิดเนียรนี้หนึ่ง

หนแห่งเศียรมศยา

เทามะกล้ำขาวปรา

บางดอกปาตะพีแล

กำเนิดในยหนึ่ง

หอยซ้อสโคงอัน

ในหัวแห่งสมัน

มุกดา

ชาติแท้

กฏบอ กว้าพอ

สู่น้ำลอยตัว

มีพรรณ ขาวนา

เศกสร้าง

เปนที่ เกิดแฮ

แสงดุจสุริยอ้าง
 หนึ่งเกิดในพลุกข้าง
 หาหอรัศมีอัน
 เทาไข่กุกกฏฉั้น
 ถือลงอรินให้
 บางเกิดคยแหงผู้
 เกิดกับปากชายเป็น
 คอนกกระทงเพ็ญ
 ในกลียุคร้าง
 ฝูงนี้เลิศเหลาล้วน
 ทวยเทพยคณรรพ
 พันพวงมณุษย์นับ
 ในกลียุคใช้
 คุณโทษจึงไปแก
 บอกแต่ตามตระกูล
 เปนโรคเพิ่มผลภูล
 กลกล่าวดำหรับให้
 กำเนิดในยุคนี
 คือกลียุคแสดง
 หนึ่งอ้อยหนึ่งเข้าแฝง
 มุกด์เช่นชาตินี้สร้าง
 เตียรอุรคเกิดแก้ว
 ฤทธิยงฤทธิไคมา
 ถือทรงศุขสถา
 เด็กสู่สู้นาศให้
 หนึ่งเกิดขึ้นในเขี้ยว
 เทาเล็บเหยี่ยวลายสี
 ไครถือศุขสวัสดิ
 เปนมิงมงคลร้อย
 สิงหลประเทศเบื่อง
 เกิดมุกดาโดยแสดง
 ในหอยทะเลแสง
 บางเทียบศศิธรชั้น
 ลางขาวดั่งปิดเบื่อง
 ดำเทาพรรณผกกาดี
 ลางดวงดจเทียมดี
 ลางเหล้ากลมเกลี้ยงพร้อม

นกเจ้าตาเสมอ
 ชาติพรรณแดงนา
 ไปได้
 เจกดูงามนา
 นาศพัสสารสยอง
 หึงเห็น หลากนา
 อีกอ้าง
 ภาคย์หนึ่ง เล้าแ
 ราชแล้วเลบหาย
 แลลับ
 หากได้
 ในที่ ได้นา
 เสื่อมสิ้น สูญหาย
 เสร็จสูญ
 เกิดไว้
 ในแผ่น เรารา
 แหงรู้เรื่องสาร
 นำถกลง
 อีกอ้าง
 ฝากเกิด สองนา
 เสนให้คนถือ
 มุกดา
 เปรียบได้
 พรเลิศ
 ล่วงล้างเสียสูญ
 สุกรม
 สอน้อย
 ดาลเดช
 โทษร้างอันตราย
 บอกถกลง
 แหงหัน
 บริสุทธิ ขาวแ
 สอสิ้นเอวसान
 รัศมี ลายนา
 เสียดน้อย
 นกเปรียบ ไว่เนา
 เพรศพร้อมไพบุลย์

บางถือเป็นแหงผู้
 บางก็เบามือจง
 บางเย็นแกตากดง
 ยังโทษสิบพวกแกล้ง
 มุกดาโทษ
 ใครถือโทษมุกต์ร้าย
 หนามเหน็บเม็ดทรายปน
 มักใช้มักฝิตน
 แม้วาฬฟ้งให้
 กลหนึ่งเดินแซกเนื้อ
 ถือจักอันตรายแรง
 อุปติเล่ห์หลายแกลง
 มุกดั่งกลาวอีกอ้าง
 มุกดีใดเห็นคร่ำไ้
 ถือจักต้องป็นไฟ
 สาสตราวุธเร็วไว
 ล้วนโทษรอนรอนด้วย
 ลางเขี้ยวฝ่าแฝดฟ้อง
 ถือจักเชียวใจกลัว
 เปนลายกลีบในหัว
 หูจักหนวกแน่นแล้
 มุกต์ร้ายโทษสิบแท้
 ใต้แต่เจ็ดดั่งกล
 ขาดสามนับเนื่องยล
 ใครพบใครพานชี
 กำเนิดมุกต์นี้หนึ่ง
 แสงคูแสงขาวปรัก
 ในหอยทเลจัก
 ประเทศมาไลยให้
 มารฤาษีเทศแก้ว
 อิกทรนาวศรีสาม
 ทรนาวตรหน้าความ
 ข้าใหญ่หน้าแดงแล้
 บรรจงเจียรแจ้งมุก
 คุณหกโทษสิบปาน
 เปนศรีศิริสาร
 นิลราชตระกูลให้

มือทรง
 บอกแจ้ง
 คุณหก ถ้วนนา
 กลาวไว้หวังเฉลิม
 ทรพล
 แปรไว้
 เลยหอน สุขนา
 ชีพม้วยเมื่อมรณ
 ดำแดง
 เร่งร้าง
 ควรจาก เจียรนา
 โทษให้ฉิบหาย
 ไหลไป มาฤา
 ฟาดม้วย
 อาจลวง ล้างแอ
 ขาดิเชื้อทรพล
 แฝงตัว อยู่นา
 เกิดแท้
 เห็นหอน ดีเลย
 แหงผู้คนถือ
 ทรพล
 กลาวนี้
 สำหรับ ทานนา
 ช่วยแต้มเติมกลอน
 นำลักษณะ เลิศนา
 เปียบได้
 ชอบที่ เกิดนา
 แหงรู้เรื่องสาร
 เกิดงาม
 สรอแท้
 บอกบท ไว้พอ
 มุกต์นั้นทรนาวศรี
 ดาหาร
 วาไว้
 สิบเรื่อง
 แหงผู้เจริญผล

จากตำราว่าด้วยที่เกิดเนาวรัตน์ จะเห็นได้ว่าคนโบราณ ทานมิได้นับเฉพาะแต่ไข่มุกที่มาจาก หอยทะเลและหอยน้ำจืดเท่านั้น แต่หมายรวมความไปถึงก้อนแข็งที่เกิดจากคน สัตว์ และพืช เช่น เกิด จากหัวปลา สมัน ช้าง คอคนกระทุง คอผู้หญิง ปากผู้ชาย จาดตันอ้อย จากเขี้ยวสุกร เป็นต้น

ซึ่งก้อนแข็งเหล่านี้อาจเป็นก้อนนิ่วหรือต้อหิน (STONE CONCRETION) หรือคต (สิ่งที่เป็น ฟอสซิล เพราะน้ำแร่เข้าไปแทรกอยู่ เช่น ไม้กลายเป็นหิน) การเลือก “มุกต์” หรือ “มุกดา” ที่ให้คนแก่ผู้ ครอบครัว และให้หิ้งเลี้ยงมุกต์ที่มีลักษณะให้โทษแก่ผู้เป็นเจ้าของอีกด้วย

สวนการนำ “ไข่มุก” มาเป็นเครื่องประดับอย่างแท้จริงนั้นน่าจะเริ่มต้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ บรรดาเจ้านายสตรีทั้งหลายตางนิยมเสื่อผ้าตามแบบอย่าง “ฝรั่ง” มากขึ้น เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับ เสื่อผ้าแบบไทยเดิม ก็เพิ่มความงดงามกับผู้สวมใส่และกลายเป็นเอกลักษณ์ไทยที่มีเสน่ห์ชวนมองเป็น อย่างยิ่ง

“ไข่มุก” จำนวนมาก จึงได้เข้ามา มีบทบาท เป็นเครื่องประดับ อัญมณียอดนิยม สำหรับเจ้านาย สตรีชั้นสูงได้สวมใส่ให้กับเสื่อผ้า อันเป็นแฟชั่นในยุคหนึ่งได้อย่างเหมาะสมงดงาม ไม่ว่าจะเป็นสร้อย ไข่มุก ทางหูไข่มุก แหวนไข่มุก ใช้ประดับผมประดับเสื้อประดับหน้าผาก และอื่น ๆ และความนิยม เครื่องประดับไข่มุกก็ได้สืบทอดยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแพร่หลายสู่สตรีไทยทุกชนชั้นที่มีเงินทอง สามารถซื้อหาไข่มุกที่ต้องตาต้องใจมาไว้ในครอบครอง ไม่เฉพาะแต่ไข่มุกที่มีลักษณะกลมงดงาม หรือ มีประกายสวยงามวาววามชวนหลงใหลเท่านั้น ไข่มุกที่มีรูปร่างลักษณะแปลก ๆ ทุกรูปทรง ทุกสีสน่ห์ล้วน เป็นที่ต้องการ ของตลาด อัญมณีโลก สามารถจำหน่ายได้หมดทุกคุณภาพ ทุกราคา และด้วยความคิด สร้างสรรค์ของนักออกแบบเครื่องประดับอัญมณีที่มีมุมมองด้านศิลปะอย่างลึกซึ้ง แม้ไข่มุกมีลักษณะ แปลกประหลาดเพียงใด ก็จะถูกออกแบบให้รับหรือเสริมให้มีความงามโดดเด่นเป็นพิเศษได้อย่างน่านิยม

ความเชื่อ ความศรัทธาในความเป็นสิริมงคลของไข่มุกจึงเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล แต่สำหรับ ความงดงามของไข่มุกแล้ว ย่อมเป็นเรื่องของทุกคนที่มีใจรัก “ไข่มุก” หมายถึง คนโบราณมักจะ เรียกไข่มุกว่ามุกต์หรือมุกดา จึงมีผู้เข้าใจผิดตีความว่าไข่มุกและมุกดาหาร เป็นอัญมณีชนิดเดียวกัน ซึ่ง เป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดเพราะไข่มุกมาจากสัตว์ทะเล ส่วนมุกดาหาร เป็นแร่รัตนชาติ(มณิจิต ๒๕๔๖ ๔๒ - ๔๔)

๖ วัสดุและเครื่องมือการทำเครื่องประดับมุก

๖.๑ วัสดุโครงสร้าง

หุ่นโครงสร้าง หมายถึง หุ่นโครงสร้างในที่นี้หมายถึงรูปแบบโครงสร้างที่จะนำไปลงรัก ทารัก และลวดลายตามวิธีการของงานเครื่องประดับมุก

หุ่นโครงสร้างที่นำไปทำงานเครื่องประดับ สวนมากจะมาจากวัตถุดิบที่มีโดยธรรมชาติทั่วไปใน บ้านเมืองเรา เช่น ไม้ไผ่ ไม้สัก หวาย หรือโลหะบางชนิด เป็นต้น รูปแบบหุ่นโครงสร้างทางภาคเหนือ นิยมใช้ไม้ไผ่กันมาก รองลงมาก็ไม้สัก สวนทางภาคกลางนิยมใช้ไม้สักและหวายไม้ไผ่เป็นสวนน้อย และ ประเภทไม้เนื้ออ่อน ฯลฯ

รูปแบบหุ่นโครงสร้างของงานเครื่องประดับมุกหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบ ผู้คิดแบบหรือทำแบบ จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความสวยงามรวมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมไทยวาชนิตไหน ประเภทใด ควรจะนำไปใช้ในวาระใด เมื่อใด กับใคร ที่ไหน เป็นต้น เช่น พานแว่นฟ้า หรือ คนโทมุกก็ควรจะใช้กับงานที่เป็นมงคล ฉะนั้นรูปแบบหุ่นโครงสร้างงานเครื่องรักพอจะจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๖ ๑ ๑ รูปแบบหุ่นโครงสร้างที่ช่างไทยโบราณคิดทำไว้และได้ตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยเราแขนงหนึ่ง มีมากมายหลายแบบ ดังต่อไปนี้ เช่น ตู โต๊ะ ตั้ง เตียง ตลับ ตะลุ่ม เตียบ เขียนหมาก พาน ชัน โอ กี่ ลุง เป็นต้น

๖ ๑ ๒ รูปแบบหุ่นโครงสร้างงานเครื่องรักในปัจจุบัน ที่นิยมทำมีทั้งแบบอนุรักษ์ของเดิม หรือลอกเลียนของเก่าอย่างหนึ่ง และคิดรูปแบบขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เช่น ถาดใส่ผลไม้ ปากกา ไฟแช็ค ของที่ระลึก เป็นต้น

๖ ๑ ๓ รูปแบบหุ่นโครงสร้างสำหรับให้ผู้ฝึกหัดทำงานเครื่องรักเบื้องต้น รูปแบบชนิดนี้จะต้องคำนึงถึงผู้ฝึกหัดทำด้วย ควรจะเริ่มจากรูปแบบที่ง่าย ๆ ที่ไม่มีแง่มุมซับซ้อนก่อน โดยเฉพาะนักเรียนหรือนักศึกษาที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนงานเครื่องรักควรจะเป็นรูปแบบเสนอแนะ อันจะเป็นแนวทางไปสู่งานที่ละเอียดประณีตต่อไป เพราะงานรักมีตั้งแต่งานง่าย ๆ ไปจนถึงงานยาก คืองานรักวิจิตร

รูปแบบหุ่นโครงสร้างงานเครื่องประดับมุกที่ได้รวบรวมเป็นรูปแบบโครงสร้างตัวอย่าง มีทั้งแบบของชาวไทยโบราณ เพื่อให้เกิดแนวความคิดสร้างสรรค์ รูปแบบที่ได้ลอกเลียนของเดิม รูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่เป็นอิสระและรูปแบบของต่างประเทศ เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น

๖ ๒ การขึ้นหุ่นโครงสร้าง

การขึ้นหุ่นโครงสร้างงานเครื่องรักมีหลายวิธี ซึ่งแล้วแต่ความเหมาะสมและประเภทของงานรักชนิดนั้น ๆ วาจะทำเพื่อใช้อย่างไร หรือตรงตามความต้องการที่ผู้ใช้ที่นิยม ฉะนั้นการขึ้นหุ่นโครงสร้างพอจำแนกรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๖ ๒ ๑ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ ใช้ไม้ไผ่มาผาทำเป็นตอกเส้นเล็ก-ใหญ่ เพื่อสะดวกในการ โค้ง งอ พับสาน ให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ หรือกลึง เช่น ทำแจกันไม้ไผ่ ฯลฯ

๖ ๒ ๒ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้เนื้ออ่อน ให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ เช่น การกลึงเป็นถาด แจกัน ตลับ และการขึ้นหุ่นด้วยไม้ โดยการตัด ตัด ต่อ ได้แก่การทำกลองบุหรี ตะลุ่ม

๖ ๒ ๓ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยหวาย นำหวายมาเหลาให้ได้ขนาดตามความต้องการ แล้วขึ้นโดยวิธีขัดติดต่อกันให้เป็นรูปทรง ใช้ตะปูหรือกาวชวยยึดให้แน่น หรือใช้หักมุมให้เป็นเหลี่ยมตั้งแต่ ๔ มุม ๘ มุม ๑๒ มุม เช่น ตะลุ่ม

๖ ๒ ๔ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยกระดาษ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยกระดาษนี้ เหมาะสำหรับใช้สอนในขั้นต้นได้ดี เพราะเป็นวัสดุที่หาง่าย กระดาษที่วามัควรเป็นกระดาษหนังสือพิมพ์จะดีที่สุด ขึ้นแรกต้องขึ้นรูปแบบด้วยดินเหนียว แล้วฉีกกระดาษหนังสือพิมพ์ทากาวปะบนแบบที่ละชั้นจนหนาพอประมาณ ตากแดดให้แห้งสนิทและจึงนำเอาแบบกระดาษมาลงรักต่อไป

๖ ๒ ๕ การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยผงขี้เลื่อยรอนละเอียดผสมกาว ในอัตราส่วน ๑ ต่อ ๓ ส่วน หรือ ๑ ต่อ ๔ ส่วน คลุกเคล้าให้เข้ากัน จะใช้วิธีปั้นพอก ให้เป็นภาพหรือลวดลายแล้วแต่ความพอใจที่จะทำได้ การปั้นหรือการพอกขี้เลื่อยควรจะทำเป็นชั้น ๆ ไม่ควรทำให้หนาจนเกินไป จะทำให้แห้งไม่ทั่ว

การขึ้นหุ่นโครงสร้างด้วยซีลียอวจะจะมีโครงไม้รองรับหรือโครงสร้างภายในเสมอ เพื่อมิให้รูปแบบยุบตัวได้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน ๒๕๒๕ ๑๒-๑๓)

๖ ๓ วัสดุที่ใช้เป็นหุ่นโครงสร้างในการผลิตเครื่องประดับมุก

งานเครื่องประดับมุกของไทยเป็นศิลปหัตถกรรมประเภทหนึ่งที่ได้พัฒนากระบวนการผลิต และ วัสดุที่ตนเองมีอยู่ตลอดระยะเวลาอันยาวนานจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยสันนิษฐานได้ว่าความรู้ด้านการนำเครื่องประดับมุกและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตนั้นได้รับอิทธิพลผสมผสานกันระหว่างจีนญี่ปุ่น ไทย ในบางงานวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้มีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งได้รับการพัฒนาในเวลาต่อมาด้วยเทคโนโลยีใหม่ เครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ใหม่ ๆ หลายชนิด หลายประเภทมีความเหมาะสมทำงานได้ สะดวกรวดเร็วและให้รูปลักษณะใหม่ หลากหลายด้วยรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่มากขึ้น ปัจจุบันรูปลักษณะของงานเครื่องประดับมุกไทยได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นมาใช้งานมากมาย แม้กระทั่งยางรัก ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญก็ได้รับการพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกันกับวัสดุ โครงสร้างและวัสดุตกแต่งที่ผลิตขึ้นมาให้ใช้อย่างไม่จำกัด ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๗๘)

๖ ๓ ๑ ไม้ มี ๓ ชนิด คือ ไม้เนื้ออ่อน ปานกลาง และไม้เนื้อแข็ง

๖ ๓ ๑ ๑ ไม้เนื้ออ่อน ได้แก่ ไม้ที่มีเนื้ออ่อนข้างหยาบ น้ำหนักเบา ผุง่าย บิดและหดตัวสูง แตกร้าวมาก ปลูก มอด ชอบกิน เช่น ไม้จำปาป่า ไม้แดงน้ำ ไม้กระบาก ไม้มะม่วงป่า ไม้ยมหอม ไม้ร่มม้า (ซ้อ) ไม้เหียง ไม้ยาง และไม้จำจา เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๗๘)

ไม้โมกมัน (*Wrightia tomentosa*, Roen & Schultes) ลักษณะเนื้อไม้สีขาวนวลหรือขาวอ่อน เส้นตรง เนื้อละเอียดและสม่ำเสมอ เหนียวใช้ในร่มทันทาน ตกแต่งง่ายเหมาะทำเครื่องเรือนที่มีการกลึง นิยมใช้ในการทำเครื่องมือเครื่องเขียน นอกจากนั้นยังนิยมใช้ในงานแกะสลัก เพราะมีเนื้อละเอียดและมีสีขาวนวลงดงามมาก มีความเหนียวเป็นพิเศษเหมาะในการแกะสลักงานศิลปะที่มีความละเอียดอ่อน ไม้โมกมันมีมากทั่วไป

ไม้จำปา (*Michelia champace*, Linn) ลักษณะเนื้อไม้ค่อนข้างหยาบ เป็นเส้นตรง สีเหลืองถึงน้ำตาลอ่อน ผิวเป็นมันลื่นเหนียวทนทาน ปลูกไม่ทำอันตราย เหมาะกับการทำกระดานพื้นและแกะสลักทำลวดลายต่าง ๆ สำหรับประดับไม้จำปามีทั่วไป

ไม้พิกุล (*Mimusops Elenge*, Roxb) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดมาก เป็นเส้นตรงสม่ำเสมอ ตอนกระพี้สีขาวแกมแดงเรื่อ แกนสีน้ำตาลแกมแดงเข้ม เหมาะกับใช้ทำกรอบและโครงสร้างของเครื่องเรือน ไม้พิกุล มีทางภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออก

ไม้แก้ว (*Murraya Panicalata*, Jack) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดสม่ำเสมอ สีเหลืองอ่อน ทั้งไว้นานกลายเป็นสีเหลืองแกมเทา มีลายพั่นหรือลวดลายธรรมชาติงดงามมาก เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการแสดงลวดลายไม้ทั้งงดงาม เหมาะกับการทำเครื่องเรือนที่ใช้การกลึงด้วย ไม้แก้วมีทั่วไป (วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ ๒๕๓๗ ๙๖ - ๙๙)

๖ ๓ ๑ ๒ ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง ได้แก่ ไม้ที่จัดเข้าประเภทเนื้อแข็งไม่ได้ แต่คุณภาพดีกว่าไม้เนื้ออ่อน ยืดและหดตัวน้อย บางชนิดทนต่อสภาพอากาศดีเท่ากับไม้เนื้อแข็ง แต่ด้อยในเรื่องของการรับน้ำหนัก นิยมใช้ทำเครื่องเรือนและงานที่ต้องการความละเอียดสวยงาม ได้แก่ ไม้สัก ไม้อินทนิล ไม้ตะแบก ไม้โมกมัน ไม้ยมหิน และไม้สีดาแดง เป็นต้น(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ : ๗๘)

ไม้สัก (*Tectona grandis*, Linnf) ลักษณะเนื้อไม้ใหม่ ๆ มีสีเหลืองทอง ทั้งไว้นานกลายเป็นสีน้ำตาลหรือน้ำตาลแก่ เส้นตรงมีเส้นแทรก เนื้อหยาบและมักไม่สม่ำเสมอ ทำให้เห็นลวดลายไม้ธรรมชาติงดงามมาก ข้อดีของไม้สักที่ศิลปินนิยมมาก คือ แกะสลักง่ายและทนทาน เป็นไม้ที่นิยมมาใช้ในการงานศิลปะมากที่สุด โดยเฉพาะใช้ในการทำเครื่องเรือน เนื้อไม้มีน้ำมันในตัว ปลูกมอด ไม่ทำอันตราย เมื่อไม้แห้งจะอยู่ตัวดี จึงเหมาะสำหรับทำเครื่องเรือนและเครื่องแกะสลักอย่างดี ไม้สักมีมากทางภาคเหนือ บางส่วนของภาคกลางและทางด้านตะวันตกของประเทศ

ไม้สักทะเล (*Vatica wallichii*, Dyer) ลักษณะเนื้อไม้สีน้ำตาล เส้นสน เนื้อละเอียดพอประมาณ แข็งเหนียว เป็นไม้ที่พื้นผิวไม่งดงามเท่าไม้สัก ใช้ทำเครื่องเรือนและแกะสลักเป็นลวดบัว ไม้ประดับ ไม้สักทะเลมีมากทางภาคใต้

ไม้ตะแบก (*Lagerstroemia calyculata*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้สีเทาหรือสีน้ำตาลอมเทา เส้นตรงหรือเกือบตรง เนื้อละเอียดปานกลาง เป็นมันแข็งเหนียว เลื่อยไสตบแต่งง่าย ขัดเงาได้งดงามดี เหมาะสำหรับใช้ในร่ม ไมทนต่อแดดและฝน แข็งแรงทนทานเมื่อใช้ในร่ม เหมาะสำหรับทำเครื่องเรือนและทำพื้นแทนไม้สัก เพราะมีพื้นผิวคล้ายคลึงกันและควรให้ไม้แห้งสนิทดีเสียก่อน มิฉะนั้นจะหดมาก ไม้ตะแบกมีทั่วไป

ไม้ยมหอม (*Gedrela Toona*, Roxb) ลักษณะเนื้อไม้สีแดงอ่อนถึงสีอิฐแก่ เป็นมันเลื่อมกลิ่นหอม เส้นตรงและสม่ำเสมอ เหนียวอ่อนใช้แกะสลักได้ดี หรือเหมาะสำหรับทำโต๊ะ ตู้ ที่ต้องการแกะสลักประกอบเป็นลวดลายตบแต่งต่าง ๆ ไม้ยมหอมมีทั่วไป

ไม้ยมหิน (*Chukrasia tabularis*, S Juss) ลักษณะเนื้อไม้สีน้ำตาลอมเหลือง เป็นมันเลื่อมเส้นสน เนื้อละเอียดพอประมาณ มีริ้วสีแกว่งแทรก แข็งพอประมาณ ใช้ทำเครื่องเรือนและการแกะสลักลวดบัวที่ใช้ประกอบเครื่องมือ ไม้ยมหินมีมากทั่วไป

ไม้สีดาแดง (*Gardenia Collinsae*, Craib) ลักษณะเนื้อไม้สีนวลเหลืองหรือเหลืองอ่อน เส้นตรง เนื้อละเอียดและสม่ำเสมอ เนื้อแข็งพอประมาณเหมาะทำเครื่องเรือนอย่างดีมีใช้แพร่หลายทางภาคอีสานและภาคใต้ ไม้สีดาแดงมีทางภาคอีสานและภาคใต้บางจังหวัด

ไม้นนทรี (*Peltophorum dasyrachis*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้เป็นลูกคลื่นหรือสับสนบ้างเล็กน้อย เส้นตรง เนื้อหยาบปานกลาง เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการสวยงาม เช่น ทำหีบใส่ของ ทำตู้ โต๊ะที่มีการแกะสลักลวดลาย ไม้นนทรีมีอยู่ทั่วไป

ไม้स्याเหลือง (*Shorea* sp) ลักษณะเนื้อไม้หยาบ เส้นสนเล็กน้อย สีชมพูปนเหลืองอ่อน เป็นไม้เหนียวแต่อ่อน แกะสลักง่าย เหมาะทำเครื่องเรือนที่ใช้ในร่ม ไม้स्याเหลืองมีมากทางภาคใต้ ตั้งแต่ปัตตานีลงไป (วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ ๒๕๓๗ : ๙๖ - ๙๙)

๖ ๓ ๑ ๓ ไม้เนื้อแข็ง ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่มีน้ำหนักมาก เนื้อแน่น แข็งและเหนียว มีทั้งเนื้อหยาบจนถึงเนื้อละเอียด บางชนิดเส้นตรงแต่ส่วนมากเส้นจะสับสน จึงให้ลายไม้ที่สวยงาม ตัดและไสแต่งยาก ทนทานในทุกสภาพ อากาศ เหมาะกับงานก่อสร้างที่รับน้ำหนักมาก ๆ บางชนิดนิยมใช้ทำ

เครื่องเรือนได้อย่างงดงาม เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่าโมง ไม้ตะเคียนทอง ไม้พยุงหรือ ประดู่ลาย และไม้ชิงชัน(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๗๙)

ไม้ตะเคียนทอง (*Balanocarpus Heimii*, King) ลักษณะเนื้อไม้มีสีเหลืองหม่นหรือสีน้ำตาลอมเหลือง มีเส้นขาวหรือเทาขาวผานเส้นนํกสน เนื้อละเอียดปานกลาง แข็งเหนียว ทนปลวก เลื่อยไสตกแต่งขัดเงาได้ดี เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการความทนทานไม้ตะเคียนทองมีทั่วไป

ไม้ตะเคียน (*Hopea odorata*, Roxb) ลักษณะเนื้อไม้เป็นไม้สีเหลืองอ่อน ทั้งไว้นานมีสีน้ำตาลแกมแดง มีรสสีน้ำตาลแกมเขียวผาน เส้นคอนข้างสน ริวแคบ เนื้อละเอียดแข็งทนทาน เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการความแข็งแรงทนทานและรับน้ำหนักมาก ไม้ตะเคียนมีมากทางภาคกลางและภาคใต้มีพอประมาณ

ไม้ประดู่ลาย (*Dalbergia cochinchinensis*, Pierre) ลักษณะเนื้อไม้มีสีแดงอมม่วง หรือสีม่วงถึงสีเลือดหมูเป็นมัน มีรสสีดำหรือสีน้ำตาลอ่อน เส้นสับสนเป็นริ้วแคบ ๆ เนื้อละเอียดเหนียวทนทาน เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการความงามเป็นพิเศษ เพราะมีลวดลายพื้นผิวงดงามมากไม้ประดู่ลายมีทั่วไป เว้นแต่ทางภาคตะวันออกและอีสาน

ไม้มะริด (*Diospyros discolor*, Willd) ลักษณะเนื้อไม้เป็นไม้มีกรสีส้มพุดอน แกนสีดำแกมน้ำตาล เส้นสนเป็นมันงดงาม เนื้อละเอียด เหมาะทำเครื่องเรือน เครื่องใช้ที่ต้องการแสดงความงาม ไม้มะริดมีทางภาคใต้ แต่มีปริมาณน้อย

ไม้อินทนิล (*Lagerstroemia Flos – Reginae*, Retz) ลักษณะเนื้อไม้เป็นเส้นตรง คอนข้างละเอียดเป็นมันเลื่อม เหนียวทนทานสีแดงเรื่อ หรือสีชมพูอ่อน ทั้งไว้นาน ๆ เป็นสีน้ำตาลอมแดง ไม้อินทนิลเป็นไม้ที่มีลักษณะและคุณสมบัติเหมาะกับทำเครื่องเรือนมาก ไม้อินทนิลมีทั่วไป นอกจากบางส่วนของภาคเหนือและอีสาน

ไม้สีเสียด (*Pentace burmanica*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้ค่อนข้างละเอียด มีลายเป็นคลื่นเด่นชัด เส้นสนเป็นริ้วแคบ ๆ สีแดงอ่อนถึงแดงเข้ม เหนียว แข็ง และทนทาน เลื่อยผาตกแต่งงาย ลักษณะเนื้อและสีคล้ายไม้มะฮอกกานี เหมาะทำเครื่องเรือนที่แสดงพื้นผิวของไม้หรือเครื่องเรือนที่มีการแกะสลักประกอบไม้สีเสียดมีทั่วไป เว้นแต่ภาคใต้มีพอประมาณ

ไม้ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดปานกลาง มีลวดลายงาม เส้นสนเป็นริ้ว สีแดงอมเหลืองถึงสีแดงอิฐ มีเส้นแกวาสีพื้น แข็งแรง ทนทาน ตกแต่งงาย เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการแสดงพื้นผิวทั้งงดงาม โดยเฉพาะปุ่มของไม้ประดู่มีลวดลายงดงามมาก และมีราคาสูง นิยมใช้ทำโต๊ะเก้าอี้และเครื่องใช้ชั้นสูงที่ต้องการความงดงามมากเป็นพิเศษ ในประเทศจีนและญี่ปุ่นนิยมใช้ทำเครื่องเรือนกันมากไม้ประดู่มีทั่วไป โดยเฉพาะมีมากทางภาคเหนือและภาคอีสาน

ไม้แดงดง (*Schoutania hypoleuca*, Prire) ลักษณะเนื้อไม้ค่อนข้างหยาบ เส้นตรง มีรอยขีดตามยาวเป็นริ้ว ๆ สีแดงอมเหลือง เหนียว ตกแต่งงาย เหมาะทำเครื่องมือ โต๊ะ เก้าอี้และเครื่องเรือนที่มีการแกะสลักประกอบ ไม้แดงดงมีมากทางภาคกลางและภาคเหนือ

ไม้ชิงชัน (*Deabergia oliveri*, Gamble) ลักษณะเนื้อไม้มีเส้นแทรกสีดำอ่อนหรือแก่กวาสีพื้น เส้นสนสับสนเป็นริ้วแคบ ๆ เนื้อละเอียดปานกลาง มีสีม่วงแดงอ่อน ถึงม่วงแดงแก่ เนื้อแข็งเหนียว แข็งแรงทนทาน เหมาะใช้ทำโต๊ะเก้าอี้อย่างดี หรือเครื่องมือช่างไม้ เช่น กบไสไม้ ไม้ชิงชันมีทั่วไป เว้นแต่ทางภาคใต้

ไม้กระพี้เขาควาย (*Dalbergia cultrata*, Grah) มีลักษณะเนื้อไม้เป็นไม้สีม่วงแก่ มีเส้น สี งาม เนื้อละเอียด เส้นตรงแข็งแรงมาก เหมาะทำเครื่องเรือนและลวดลายประกอบ หรือกลึงเป็น รูปทรงต่าง ๆ (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ ๒๕๓๗ ๙๖ - ๙๙)

๖ ๓ ๒ ไม้ไผ่

ไม้ไผ่ในประเทศไทยมีมากชนิด จัดอยู่ในประเภทวัสดุพื้นเมือง ประโยชน์ของไม้ไผ่นั้นมีมาก นานาประการ นับตั้งแต่หน่อขึ้นใหม่นำมาใช้เป็นอาหาร ลำไผ่มีอายุใช้ในทางก่อสร้างและใช้ผลิตเป็น ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรม จนกระทั่งลำแก่แห้งแล้วก็ยังนำมาทำเชื้อเพลิงได้อีก ไม้ไผ่มีหลายพันธุ์ใน ประเทศไทยมีไม่น้อยกว่า ๕๐ ชนิด มีอยู่ทั่วไปตั้งแต่ริมน้ำลำธาร จนถึงบนเขาสูงสุด ๓๐๐๐ ฟุต

ลักษณะของไม้ไผ่ ไม้ไผ่ตามหลักวิทยาศาสตร์นั้น จัดไว้ในตระกูลหญ้ามีประมาณ ๖๐ ตระกูล และมีอยู่ทั่วโลกยกเว้นทวีปยุโรป และมักขึ้นอยู่ในที่ ๆ ระบายน้ำได้ดี เช่น ตามลาดเขา เป็นต้น ลักษณะทั่วไปของไม้ไผ่จะขึ้นรวมกันเป็นกอ ขึ้นชิดติดกันมีเงาอยู่ใต้ดิน และสงลำสูงเป็นปล้อง ๆ ขึ้นไปในอากาศ ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่และกล่าวได้ว่าเป็นไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในตระกูลหญ้า แต่ก็มีไม้ไผ่บางชนิดที่ไม่ขึ้นเป็นกอ ทั้งนี้เพราะหน่อไผ่แทงขึ้นออกไปไกลงอกขึ้นห่าง ๆ กัน และ บางทีก็มีลำต้นเลื้อยทอดไปตามพื้นดินและเกาะเกี่ยวกันขึ้นไปกับไม้พุ่มหรือไม้ต้นอื่น ๆ บางชนิดก็มี หนามหนางบางชนิดก็เกลี้ยงเกลาร้างก็มีขนขึ้นเป็นพืชร่องกายของมนุษย์ที่ไปแตะต้องมัน

เท่าที่ประมวลเป็นตัวเลขได้นั้น ไม้ไผ่ทั่วโลกมีอยู่ดังนี้

- ทวีปเอเชียมีประมาณ ๑๕๐ ชนิด มีอยู่ทั่วไปทุกแห่ง
- ทวีปอเมริกาเหนือ - ใต้มีประมาณ ๗๐ ชนิด มีอยู่ทั่วไปทุกแห่ง
- ทวีปแอฟริกา มีประมาณ ๕ ชนิด มีอยู่เพียงบางแห่ง
- ทวีปออสเตรเลีย ๒ ชนิด มีอยู่ทั่วไปทุกแห่ง
- ทวีปยุโรป ๐ ชนิด (ไม่มีไม้ไผ่)

ในปัจจุบันนี้ความรู้ทางพฤกษศาสตร์เกี่ยวกับไม้ไผ่นับว่าน้อยมาก ยังไม่มีใครรู้แน่นอนว่ามีไม้ ไผ่กันกี่ชนิด ถ้าจะกล่าวถึงชนิดของไม้ไผ่นั้นมีจำนวนมากชนิด จะขอลาวถึงเฉพาะที่นำมาใช้กันอยู่ใน เมืองไทยเท่านั้น

๑ ไม้ไผ่รอก (*Thyr Sostachys Siamensis*) เป็นไม้ไผ่ที่ใช้ประโยชน์กันมากที่สุด ใน ประเทศไทย ลำปล้องขนาดกลาง ลำต้นตรง เนื้อหนาเกือบตันตลอดปล้องข้อเกลี้ยงเกลา ผิวแข็งและ คมมาก ลำสีเขียวอ่อน แห้งแล้วจะเป็นสีเหลืองยาวประมาณ ๑๐ - ๑๕ เมตร กาบหุ้มลำต้นบางสีเทา ใบเล็กสีเขียวอ่อนขอบขึ้นตามปาดำไปขาวบ้านขอบปลูกเป็นรั้วบ้าน ใช้ทำปึกโป๊ะ ทำกระดาด เครื่องใช้ภายในบ้าน

๒ ไม้ไผ่สีสุก (*Bambusa blunea na*) ไม้ไผ่ชนิดนี้ไม่ใช่ไม้พื้นบ้านของเรา แต่ได้นำเข้า มาปลูกนานแล้วไม่อาจสืบหาที่มาได้ เป็นไม้พื้นบ้านหมู่เกาะมลายู ไม้ชนิดนี้มีลำต้นขนาดกลางสีเขียว สด แห้งแล้วสีเหลืองเป็นมันแตกกิ่งข้าง ๆ มาก มีหนามเนื้อหนา และแข็งข้อเกลี้ยง ยาวประมาณ ๑๐ - ๒๐ เมตร กาบกว้างหนามีขนน้ำตาล ข้างในใหญ่ยาว มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในประเทศไทย ขึ้นเป็นกอ ใหญ่หนาแน่น ใช้ในการจักสานได้ดีและทนทานมาก นอกจากนี้ยังใช้ทำเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้อีกด้วย เช่น ทำกระบี่ ทำแจกัน ทำถาดใส่ผลไม้

๓ ไม้ไผ่ซาง (*Den drocalamus strictus*, Ness) เป็นไม้กอใหญ่ลำต้นยาวสีเขียว ขึ้นอยู่ตามเขาและที่ระบายน้ำได้ดี ขนาดลำต้นใหญ่ ยาวประมาณ ๒๐ - ๓๐ เมตร กาบสีเทากว้างไม่หนา นัก แดกแขนงข้าง ๆ เป็นส่วนน้อย ใบเล็กเรียวย ใช้ในการจักสานและก่อสร้างชั่วคราว นอกจากนี้แล้วยังมีไม้ไผ่ชนิดอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ที่ควรนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อีก

การเจริญเติบโตของไม้ไผ่ประมาณ ๓๐ - ๔๐ วันหลังจากปักชำ ต้นไผ่จะแทงหน่อขึ้น และต่อไปอีกประมาณ ๒๐ - ๓๐ วันก็จะเป็นต้นไผ่ แต่ในระยะนี้ยังตัดมาทำอะไรไม่ได้ เพราะอายุของไม้ไผ่ยังน้อย เราควรเลือกต้นไผ่ที่มีอายุมากพอสมควรมาใช้คือ อายุประมาณ ๒ - ๓ ปี เป็นอย่างน้อย ไม้ไผ่ทั่ว ๆ ไป จะออกดอกประมาณ ๓๐ ปีต่อครั้ง

การแยกพันธุ์ ใช้แยกกอหรือตัดลำมาชำ สำหรับในประเทศไทยยังนิยมใช้จางปลูกกันมาก ประเทศญี่ปุ่นและเปอร์โตริโกได้ทดลองตัดลำติดเงาตัดกิ่งข้าง ๆ ให้เหลือเพียงเล็กน้อย เหลือใบตามข้อทุกข้อ ภายใน ๒ - ๓ อาทิตย์ต่อไปเมื่อรากเจริญดีแล้วจึงตัดแยกออกจากกันอีกทีหนึ่ง ซึ่งตกอยู่ประมาณ ๖ - ๗ เดือน การตัดใช้เลื่อยตัด ระยะต่อมาจนปัจจุบันญี่ปุ่นนิยมเพาะด้วยเมล็ดกันเป็นสวนใหญ่

ประเทศเปอร์โตริโก อากาศและภูมิประเทศคล้ายคลึงกับประเทศไทยเรา ได้มีการปลูกทดลองขยายพันธุ์ไม้ไผ่เป็นการใหญ่ ได้นำเอาไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ทั่วโลกเข้าไปทดลองไม่น้อยกว่า ๑๐ ชนิด ที่ทดลองได้ผลดีคือไม้ซาง ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ก็มี

- ไม้ไผ่บง (*Bambusa tulda*)
- ไม้ไผ่ล่ำมะลอก (*Bambusa langispiculata*)
- ไม้ไผ่หอบ (*Bambusa polymorpha*)
- ไม้ข้าวหลาม (*Cephalos tachyum pergracile*)

นอกจากนั้นยังใช้ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด ซึ่งทดลองกับไม้ไผ่ป่า หลังจากหวานเมล็ดลงในแปลงเพาะซาก็จะงอกภายใน ๑ สัปดาห์และกล้าจะโตเร็ว เมื่อต้นสูงขนาด ๖-๗ นิ้วฟุตก็แยกออกชำในภาชนะที่จุนประมาณ ๑ แกลลอน เมื่อกล้าไม้ไผ่สูง ๒-๓ ฟุตก็ย้ายปลูกได้ทันที การปลูกวิธีนี้ได้ผลดีและทุนค่าใช้จ่าย แต่มีข้อเสียอยู่ที่

๑ เมล็ดไม้ไผ่จะเก็บไว้ได้ไม่นาน คือเมื่อเก็บไว้ ๒ - ๓ เดือนก็จะเสีย

๒ ไม้ไผ่ออกขุยไม่มีกำหนดแน่นอน และในปัจจุบันยังหาวิธีเร่งให้ออกขุยก็ยังไม่ได้ผล

การตัดฟันไม้ไผ่ทำได้ก็ต่อเมื่อไม้ไผ่แตกกอจนแข็งแรงดีแล้ว ไม่น้อยกว่า ๔ ถึง ๕ ปี หลังจากที่ได้ปลูก การตัดไม้ไผ่ควรตัดเพียง ๑ ใน ๔ ของไม้ไผ่ในกอ เว้นตกที่แตกใหม่ ตัดทุกปีจะทำให้กอไม้ไผ่ทรุดโทรม และจะแทงหน่อขึ้นใหม่สลายงามด้วย

การเลือกไม้ไผ่ ควรให้ลำต้นตรง ต้นไผ่ที่เป็นมอดจะพบเห็นรอยเสียที่ข้อต่อ เพราะฉะนั้นจึงต้องเลือกเพื่อไม่ให้เกิดการเสียหายขึ้นภายหลัง ต้นไผ่ที่ผิวถลอกมาก ๆ ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในสวนที่ต้องการความงาม จงหลีกเลี่ยงไม้ไผ่ที่แตก ไม้ไผ่ไม่ควรใช้ไม้ที่มีอายุเกินกว่า ๔ ปีเพราะเยื่ออยู่ลึก จะเกรียมและยากต่อการตัดให้โค้งตามต้องการ เราไม่ควรนำไม้ไผ่ต่อไปนี้มาใช้ ไม้ไผ่ที่มีสีต่างกัน ไม้ไผ่ที่ถูกตากแห้งมาแล้วเป็นเวลานาน ไม้ไผ่ที่ยังไม่แห้ง ไม้ไผ่ที่เสียเป็นรา ไม้ไผ่ที่เคยใช้มาแล้ว เช่นใช้ในการปลูกสร้างมาแล้ว ไม้ไผ่แตก ไม้ไผ่ที่มีรูปร่างผิดปกติ ไม้ไผ่ที่ถูกเผา

การให้สีและลายบนผิวไม้ไผ่ ไม้ไผ่ที่ผลิตเป็นวัตถุแล้ว ต้องการเขียนหรือแต่งลายกอนหาสี เกลือบทำดังนี้ ใช้สีเขียนลงบนผิวไม้ไผ่หรือบนผิวของวัตถุนั้นเลย ใช้ผ้าชุบน้ำหรือกาบกล้วยสดปิดผิวไม้

ไผ่บางส่วน แล้วลนไฟ ใช้ดินเหนียวผสมน้ำให้เหลว (สลับ) เขียนลงบนผิวไม้ไผ่ให้ได้ลายที่ต้องการ แล้วนำไปลนไฟ ชูตผิวไม้ไผ่ให้มีส่วนลึกบางส่วน ผิวไม้ไผ่จะให้ธรรมชาติ

อนึ่งการใช้สีเขียนลายบนผิวไม้ไผ่นั้นจะต้องคำนึงถึง ผิวไม้ไผ่หรือผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่นั้นถ้าหากจะทาสีเคลือบด้วย เซลแลค จะต้องใช้สีน้ำมันหรือสีกันน้ำเขียน เพราะสีดังกล่าวเป็นตัวต้านทานต้อลกอซอลท์ที่ผสมเซลแลคเคอร์ทาเคลือบก็ควรใช้สีน้ำธรรมชาติเขียน เพราะน้ำเป็นตัวต้านทานหินเนอรัที่ผสมเซลแลคเคอร์ได้เป็นอย่างดี

การเก็บรักษาไม้ไผ่ เมื่อตัดไม้ไผ่ขาดจากกอไม่ควรชักลากไปไว้ที่อื่น ควรทิ้งให้ยืนพาดกอไว้ประมาณ ๔ อาทิตย์ โดยไม่ต้องริดรานกิ่งก้านใด ๆ ทั้งสิ้น ในระยะนี้ไม้ไผ่จะแห้งเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ก่อนนำมาใช้ควรแช่น้ำก่อนไม่น้อยกว่า ๒๐ วัน แต่หาว่าการแช่น้ำนั้นสีจะไม่งาม การใช้กับงานที่เน้นทางผิวจะทำให้สีเปลี่ยนไป จึงมักนิยมการตัดพียงกับต้นตั้งกลาวและจะได้สีของผิวไม้ไผ่สวยและกันมอดกินอีกด้วย นอกจากนั้นก็ริดกิ่งก้านนำเข้าเก็บในโรงงาน

ภัยที่เกิดต่อไม้ไผ่แห้ง ได้แก่แกมอดชนิด Poder-spost beetle ในตระกูล Bostric chidae และปลวกบางชนิด ในกรณีเช่นนี้เราใช้วิธีตัดไม้ไผ่ทิ้งให้แห้งกับกอกก็อาจป้องกันมอดได้บ้าง หรืออาจจะใช้ยาทางเคมี เช่น ดี ดี ที หรือน้ำมันดินทา หรือ พี ซี พี โดยใช้วิธีผสม ๑ ส่วนต่อน้ำ ๑๐๐ ส่วน เอาไม้ไผ่ใส่ลงไปแล้วต้มให้เดือดประมาณ ๓๐ นาทีก็ใช้ได้ (ไม้ไผ่ผา เป็นซีกแล้ว)(ชุม กรมทอง ๒๕๒๕ ๒๐ - ๒๓)

ดังนั้น ไม้ไผ่ เป็นไม้ที่มีคุณลักษณะพิเศษผิดกับไม้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในโลก มันสามารถที่จะแตกหนอย้ายพันธุ์ด้วยเหง้า ลำ แขนง และเมล็ด ไม้ในที่ดินทั่วไปโดยเฉพาะกับที่ที่มีความชุ่มชื้น หน่อไผ่จะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วถึง ๔ ฟุต ใน ๑ วัน และจะโตเต็มที่ในเวลา ๒ เดือน จากนั้นจะมีขนาดคงที่จนกว่าจะหมดอายุของมัน การตัดต้นไผ่ควรเลือกลำที่มีอายุตั้งแต่ ๓ ปี ขึ้นไป สำหรับลำที่มีอายุ ๑-๒ ปีไม่ควรตัดเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะไผ่ในวัยนี้ยังทำหน้าที่เลี้ยงลำใหม่อยู่

ประโยชน์ของไม้ไผ่นั้น เป็นไม้ที่ให้ประโยชน์แบบครอบจักรวาลคนตะวันออกจะรู้จักไม้ไผ่และใช้ประโยชน์เหนือหน้าที่ต้องสัมผัสสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน รับใช้ตั้งแต่งานหยาบไปจนถึงงานละเอียดประณีต เช่น เป็นโครงสร้างบ้านเรือน เป็นภาชนะ กระบอก กระบวย ถ้วยน้ำ เป็นอาหารอร่อย เป็นสมุนไพร และยารักษาโรค เป็นผู้อนุรักษ์ธรรมชาติและอื่น ๆ อีกสารพัดที่จะกล่าวถึง

ไม้ไผ่ในประเทศไทยมีหลากหลายพันธุ์ แต่ละพันธุ์ต่างก็มีลักษณะและการนำไปใช้ที่ไม่เหมือนกัน เช่น ไผ่บง ไผ่เหลือง ไผ่รวก ใช้ทำเยื่อกระดาษ ไผ่ข้าวหลาม ไผ่เหี้ยะ ไผ่บงใหญ่ ไผ่ไร่ ไผ่คาย ไผ่รวก ไผ่ผาก ฯลฯ ใช้งานก่อสร้าง ไม้คาน ใช้ทำเชือก เป็นต้น(ชุม กรมทอง ๒๕๒๕ ๒๐ - ๒๓)

๖ ๓ ๓ หวาย เป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกับไผ่ แต่ในงานหัตถกรรมจัดสานแล้ว หวายเป็นเพียงวัสดุประกอบในการเข้าขอบเก็บริม หรือทำหูภาชนะจักสานทั่วไป ดังนั้นภาชนะที่ใช้หวายจักสานและเคลือบทาด้วยยางรักก็คงไม่แตกต่างกันนักกับการเคลือบบนไม้ไผ่ หวาย เป็นวัสดุท้องถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่มีประโยชน์ในการนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้สอยในครัวเรือนไม่ด้อยไปกว่าไม้ไผ่ และพืชชนิดอื่น ๆ หวายเป็นไม้เลื้อยจำพวกตระกูลปาล์ม มีลักษณะลำต้น กลมยาว และโตเสมอกันตั้งแต่โคนจนถึงปลาย ลำต้น หวายมีอยู่ตามป่าทั่วไปในเขตร้อน แต่ในประเทศไทยมีมากทางภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากตามป่าในจังหวัดอุบลราชธานี(กระทรวงศึกษา ๒๕๓๗ ๘๑)

หวายเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่หลายชนิดเช่นเดียวกับไม้ไผ่ ขนาดลำต้นของหวายจะแตกต่างกันตามแต่ละชนิด มีตั้งแต่ขนาดเล็กกว่านิ้วก้อย จนถึงขนาดเท่าข้อมือ การนำหวายมาใช้งานจักสานเป็นของใช้และเครื่องเรือนนั้น ควรเลือกหวายที่มีขนาดไม่อ่อนไม่แก่จนเกินไป เพราะเนื้อหวายจะมีความยืดหยุ่น เหนียว ผิวแข็งเป็นมันเงา หวายเหมาะกับการใช้ทำเฟอร์นิเจอร์และเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย เช่น ตู้ เตียง โต๊ะ เก้าอี้รับแขก ตะกร้า กระเป๋า เสื้อ ผ้าชี กระดาษผลไม้ ฯลฯ เพราะหวายมีคุณสมบัติเหนียวทนทานแข็งแรงมาก จึงเหมาะกับการนำมาจักสานทำเครื่องใช้สอยต่าง ๆ และเป็นสวนประกอบกับเครื่องจักสานไม้ไผ่ด้วย ชนิดของหวายที่นิยมนำมาใช้งานผลิตภัณฑ์ มีดังนี้

๑ หวายหางหนู มีลำต้นเรียวยาวเล็ก มีเนื้ออ่อน เหนียว ลำต้นนำมาตัดโค้งได้ยาก สวนมากใช้เป็นเส้นยืนทั้งลำ และใช้ผิวหวายมาสานถักให้เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ หวายชนิดนี้มีมากแถบจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุบลราชธานีมีบ้างเล็กน้อย

๒ หวายชุมพร หวายชนิดนี้จะมีผิวเนื้อแดงคล้ำและทนน้ำได้ดี ชาวประมงจึงนิยมนำมาใช้แทนเชือก ผูกเรือทำโป๊ะ หรือนำมาจักสานเป็นเครื่องใช้ที่ต้องการความทนทาน หวายชนิดนี้มีมากในแถบจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดชุมพร

๓ หวายขม มีขนาดลำต้นโตประมาณหัวแม่มือ มีเนื้อสีแดงคล้ำ หวายขมเพราะ ไม่ทนทานนำมาใช้ประโยชน์ได้ไม่มากนัก

๔ หวายหอม เป็นหวายลำเล็ก มีผิวสีเหลืองนวล เป็นหวายที่มีความเหนียวเหมาะสำหรับนำมาผูก ถัก สานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เนื้อในนำมาเสียดเป็นเส้นกลมใช้สานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้

๕ หวายตะค้า มีลำต้นพอง ๆ กับหวายหอมหรือโตกว่าเล็กน้อย ผิวสีน้ำตาลคล้ำใช้สาน เป็นของใช้ต่าง ๆ เช่น เตียงหวาย ตะกร้อ กรงนกเขา ฯลฯ

๖ หวายลง ใช้จักเป็นเส้นตอกเย็บจากมุงหลังคาบ้าน

๗ หวายขาว เนื้อค่อนข้างหยาบใช้ทำเชือกกันตะกร้า กันกระຈาด และของชำร่วยต่าง ๆ

๘ หวายน้ำ มีคุณสมบัติพิเศษ คือ มีความเหนียวทนทานดี ใช้ทำเครื่องใช้หยาบ ๆ เช่น สานแหกร ขง ฯลฯ

๙ หวายพรวน เป็นหวายที่มีลำใหญ่ที่สุดในจำพวกหวายด้วยกัน มีความแข็งแรงและเหนียวมากเหมาะแก่การทาสานที่เป็นขาโครงหลักของเครื่องเรือน เช่น ทำโต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน เป็นต้น มีมากในป่าแถบจังหวัดตรัง พังงา ภูเก็ต

๑๐ หวายตะนอย มีเนื้อเหนียว ลำต้นแข็ง มีผิวสีน้ำตาลอ่อน ใช้ทำราวตากผ้า หรือสานของหยาบ ๆ

นอกจากหวายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีหวายชนิดอื่นอีกมากมาย เช่น หวายโปรง หวายผูก หวายโสม เป็นต้น

ประโยชน์ของหวายหวายเป็นวัสดุท้องถิ่นอีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาทำประโยชน์ใช้สอยอย่างมากมาย เรานำหวายมาใช้ได้ดังนี้

๑ ทำเครื่องเรือน เช่น ทำโต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน โดยใช้ลำหวายสร้างเป็นโครงหลัก และนำลำหวายมาตัดให้ได้ทรวดทรงตามต้องการ โดยการอบไอน้ำ การลนไฟ หรือวิธีง่าย ๆ คือ การแช่น้ำค้างคืน จะทำให้หวายอ่อนตัวดัดโค้งงอได้ง่าย

๒ ทำเป็นของเล่น เช่น การนำมาสานเป็นตะกร้อ

๓ ทำเป็นเครื่องใช้สอยต่าง ๆ โดยนำหวายมาผ่าจักเป็นเส้น ใช้สาน เวง บั้งก็ ตะกร้า ชันโตก ถาดผัก ผลไม้ต่าง ๆ เป็นต้น

๔ ใช้ในการก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ทำเป็นเส้นตอกเย็บจากมุงหลังคา หรือใช้ผูกมัดไม้ไผ่ทำเป็น โครงสร้างต่าง ๆ เป็นต้น

การเตรียมหวายสำหรับทำผลิตภัณฑ์ เนื่องจากหวายมีหลายชนิด แต่ละชนิดเหมาะกับการใช้งานไม่เหมือนกัน ดังนั้น การเลือกหวายจึงต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของหวายแต่ละชนิดว่าเหมาะกับการใช้งานประเภทใด ฉะนั้น การเตรียมงานหวายจึงต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑ การเลือกหวาย

๑.๑ ศึกษาคุณสมบัติของหวายแต่ละชนิด

๑.๒ เลือกขนาดของลำหวายให้เหมาะสมกับงาน

๑.๓ ความยาวของหวายต้องมีความพอดีกับงาน ไม่เกะกะเวลาปฏิบัติงาน

๑.๔ ผิวของหวายจะต้องไม่อ่อน หรือแก่จนเกินไป

๒ เมื่อเลือกหวายได้แล้วให้นำมาจัก ผ่า ขัดเกลารให้เรียบเสียก่อน

๓ นำหวายมาจัก ผ่า ให้เป็นเส้นแล้วจึงนำไปเลียดให้เป็นเส้นกลม หรือแบน จะใช้ในงานจักสานเช่นเดียวกับตอกไม้ไผ่

๔ ก่อนนำหวายไปสานควรชุบน้ำให้เปียก จะช่วยให้หวายอ่อนตัว เหนียว มีความผืดจะสาน หรือจักได้สะดวก

๕ การผ่าจักหวายใช้งานหยาบจะจักผ่าเป็นสองซีกแล้วนำมาเหลาเกลารให้เรียบมีขนาดต่าง ๆ กัน ถ้าใช้ในงานละเอียด ให้ผ่าจักแบ่งเป็น ๒ ซีก ๔ ซีก หรือ ๘ ซีก นำไปเหลาเกลารให้ได้ขนาดเดียวกัน แล้วจึงนำไปเลียดหวาย โดยผ่ากระป๋องเจาะรู จากรูใหญ่ไล่ลงไปเรื่อย ๆ จนได้ขนาดรูที่ต้องการ ใช้กระดาษทรายอย่างละเอียด เบอร์ ๐ ขัดอีกทีหนึ่ง เพื่อให้เรียบ การผ่าจักหวายใช้งานละเอียดนี้ นิยมใช้หวายตะค้า หวายหอม ฯลฯ เพราะผิวหวายมีความเหนียวเป็นมันดี (ทวี กองศรีมา ๒๕๔๒ ๗๗๐ - ๗๗๗)

๖ ๓ ๓ ไม้อัด (Plywood)

ไม้อัด เป็นผลิตภัณฑ์อีกชนิดหนึ่งที่ผู้ทำเครื่องประดับมุกในปัจจุบันนำมาใช้ประกอบเป็นโครงได้อย่างรวดเร็ว แข็งแรง และมีน้ำหนักเบา ได้จากการนำเอาไม้จริงหรือไม้ซุงทั้งต้นมาต้มแล้วลอกหรือฝานด้วยใบมีดขนาดใหญ่เป็นแผ่นบาง (Veneer) อย่างต่อเนื่องกันจนหมดลำต้น จากนั้นนำมาตัดแบ่งตามขนาดแล้วหาด้วยการวางซ้อนทับสลับให้แนวเส้นตั้งฉากซึ่งกันและกันหลาย ๆ ชั้นตามขนาดความหนาที่ต้องการ นำเข้าเครื่องอัดและอบให้ทั่วแห้งสนิท

ไม้อัดในปัจจุบันนิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน ลดขั้นตอนในการทำงานได้มากกว่าไม้ธรรมชาติ สามารถเลือกใช้ได้หลายขนาด หลายแบบ เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้มะม่วงป่า ไม้มะปิ่น ไม้ยมหิน ฯลฯ ในขนาดความหนาดั้งแต่ ๔-๖-๘-๑๐-๑๒-๑๕ และ ๒๐ มิลลิเมตร ด้วยความกว้างความยาวมาตรฐาน คือ ๔ ฟุต x ๘ ฟุต (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๘๒)

๖ ๓ ๔ กระดาษอัด (Masonite)

กระดาษอัด เป็นผลิตภัณฑ์อีกชนิดหนึ่งที่มีกระบวนการผลิตคล้าย ๆ กันกับไม้อัด ผิดกันที่เนื้อเยื่อไม้เป็นแผ่น (Veneer) แต่เป็นเส้นใยคล้ายชีลื้อยได้จากเยื่อวัสดุหลายประเภท เช่น ไม้ กระดาษ พืชบางประเภท ผสมกับกาวแล้วอัดเป็นแผ่น เช่นเดียวกับไม้อัด มีความแข็งแรง และน้ำหนักน้อยกว่าไม้อัดขนาดที่ผลิตจำหน่ายมี ๓-๖ มิลลิเมตร ผู้ทำงานเครื่องเขียนนำมาใช้เป็นส่วนประกอบภายในเล็ก ๆ ซึ่งไม่ต้องการความแข็งแรงทนทานมากนัก เช่น ผนังแบ่งช่องในกล่อง เป็นต้น(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ :๘๒)

๖ ๓ ๕ กระดาษ (Paper)

กระดาษ ประกอบด้วยส่วนสำคัญที่สุดคือ เยื่อกระดาษและสารเคมีทั้งอินทรีย์และอนินทรีย์ เยื่อกระดาษได้จากไม้ที่เรียกว่า เซลลูโลส ไม้ทุกชนิดจะมีเซลลูโลส ไม้ทุกชนิดจะมีเซลลูโลสประกอบมากน้อยไม่เหมือนกันในไม้แต่ละชนิด นอกจากจะมีเส้นใยที่แตกต่างกันแล้ว เช่น ต้นสาหร่ายหรือปอกระสา ไม้ไผ่ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้สน ต้นอ้อ ต้นแขม ต้นกก ต้นข้าว

องค์ประกอบทางเคมีในไม้จะมีสารพวกคาร์โบไฮเดรตที่แบ่ง น้ำตาล เฮมิเซลลูโลส โพลีแซ็กคาไรด์ ลิกนิน เปกติน และเรซิน

การผลิตเยื่อกระดาษมีกระบวนการผลิตหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งแต่ละวิธีก็ใช้ทำเยื่อที่นำไปใช้งานแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่ใช้ด้วยว่ามีส่วนประกอบทางเคมีอย่างไร กระบวนการผลิตได้ 3 วิธี คือ

๑ การเตรียมเยื่อโดยใช้กรรมวิธีทางเคมีย่อยสลายส่วนอื่น ๆ ให้เหลือแต่เส้นใยรวม ๔๕-๖๐ % ของเนื้อไม้ ด้วยซัลเฟตหรือซัลไฟต์

๒ แบบกึ่งเคมี เป็นกรรมวิธีผสมผสานระหว่างการใช้สารเคมีกับเครื่องบด เพื่อให้ได้เส้นใยแยกส่วนออกมา ซึ่งจะได้เยื่อมากถึง ๘๐% โดยการนำเอาวัสดุมาต้มกับเคมีให้อ่อนตัวลงแล้วจึงใช้เครื่องบด

๓ แบบใช้เครื่องบด วิธีนี้จะใช้กับไม้เนื้อแข็ง ซึ่งจะต้องตัดสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ ก่อน

ในการผลิตกระดาษนิยมผลิตติดต่อกันเป็นม้วนโดยเครื่องจักรแล้วตัดเป็นแผ่นตามขนาดที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐาน จะมีผลิตเป็นแผ่นบ้าง ซึ่งเป็นการผลิตด้วยมือ เช่น กระดาษสา กระดาษที่ผลิตในปัจจุบันมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ดังนี้ กระดาษปอนด์ขาว ขาวลายน้ำ สีฟ้า, กระดาษอาร์มัลสีต่าง ๆ, กระดาษหนังสือ, กระดาษทำปกสีต่าง ๆ, กระดาษพิมพ์, กระดาษเขียน, กระดาษแข็ง, กระดาษพิมพ์เขียว, กระดาษลูกฟูก และอื่น ๆ

สำหรับกระดาษที่ใช้เป็นวัสดุเครื่องประดับมักจัดได้เป็น ๒ ชนิด คือ กระดาษทั่วไป เช่น กระดาษห่อของ กระดาษหนังสือพิมพ์ และกระดาษที่มีเส้นใยประสานเป็นเนื้อเยื่อ เช่น กระดาษสาที่ใช้จากการนำเอาต้นสามาตัมและทุปจนเนื้อแตกละเอียด แล้วนำลงละลายในน้ำให้ลอยกระจายซ้อนเส้นใยที่ลอยนั้นด้วยตะแกรงละเอียด เกลี่ยให้สม่ำเสมอ ทำแห้ง แล้วลอกออกได้เป็นแผ่น กระดาษสาจะมีความเหนียวดีกว่ากระดาษชนิดอื่น ๆ เพราะมีเส้นใยที่ยาวไขว้ประสานกันอยู่ในเนื้อแผ่นกระดาษ

การใช้กระดาษทำเครื่องประดับมักทำได้โดยวิธี Paper Mache คือ การใช้เศษกระดาษปะปะให้ติดกันด้วยกาว แป้งเปียก หรือยางรักซ้อนทับกันหลาย ๆ ชั้นในโครงแบบรูปทรงต่าง ๆ ระหว่างชั้นกระดาษและเสริมความแข็งแรงด้วยผ้าหรือกระดาษสาสลับกันแต่ละชั้นก็จะเป็นการดียิ่งขึ้นไปอีกจนได้ความหนาตามที่ต้องการ เมื่อแห้งสนิทก็จะได้เครื่องประดับที่ทำด้วยกระดาษโดยที่มีความแข็งแรงทนทานเทียบได้กับวัสดุที่เป็นไม้(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ :๘๒-๘๓)

๖ ๓ ๖ ดินเผา (Ceramic)

เป็นวัสดุอีกชนิดที่ได้จากการนำเอาดินเหนียว ดินดำ หรือดินขาว มาผ่านกระบวนการผลิต ง่าย ๆ โดยการบดละเอียด กรองและกรองให้ดินหมดพอที่จะปั้นขึ้นรูปเป็นภาชนะหรือผลิตภัณฑ์ตาม ที่ต้องการ จากนั้นทำให้แห้งแล้วเผาที่อุณหภูมิ ๘๐๐-๑๐๐๐ ° C ซึ่งจะให้ความแข็งและแกร่งพอที่จะ นำไปใช้เป็นโครงสร้างระดับได้ ดินเผานี้จะมีรูพรุนที่พร้อมจะดูดซับสารอื่นเข้าไปเนื้อได้ ซึ่งจะ เป็นการดีมากที่ย่างรักจะถูกดูดซึมเข้าไปเป็นรากเกาะฝังติดเนื้อดินเผาไว้ทำให้ยางรักที่เคลือบหาคิด แหนและทนทานยิ่งขึ้น

การใช้ดินเผาเป็นโครงสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมักจะไม่เป็นที่นิยมทำกันในปัจจุบันก็ตาม ข้อดีนั้นมีอยู่หลายประการ เช่น

- ๑ สามารถสร้างรูปทรงตลอดจนการตกแต่งที่แปลกตาออกไปได้โดยง่ายและหลากหลาย
- ๒ มีความคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศได้ทุกสภาวะ
- ๓ ปราศจากอันตรายจากมอดแมลงกัดกิน
- ๔ สามารถผลิตในเชิงอุตสาหกรรมได้โดยรวดเร็วและประหยัด
- ๕ สามารถลดขั้นตอนการผลิตงานเครื่องประดับมักได้รวดเร็วยิ่งขึ้น
- ๖ สามารถลดต้นทุนการผลิตได้มากกว่าการใช้วัสดุอื่น
- ๗ สามารถรักษาไปไม่ไว้ได้จำนวนหนึ่ง

แม้ว่าการใช้เครื่องดินเผาจะมีข้อดีอยู่มากมายหลายประการ แต่ข้อเสียก็มีอยู่บ้าง คือ

- ๑ แตกหักง่าย
- ๒ น้ำหนักมาก (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๘๔)

๖ ๓ ๗ แก้ว (Glass)

ปัจจุบันเราจะพบแก้ว ซึ่งทำขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน และนำมาใช้ประโยชน์นานาชนิดอยู่ รอบตัวเรา คนจำนวนไม่น้อยที่ต้องใช้แว่นตาอ่านหนังสือ หรือช่วยให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น กระดาษหน้าต่าง ถ้วยแก้ว หลอดไฟฟ้า ขวดน้ำอัดลม และภาชนะเครื่องดื่มต่าง ๆ กระดาษรถยนต์ ตู้ กระดาษ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากใช้แก้วทำ ซึ่งในแต่ละอย่างก็ทำจากแก้วต่างชนิดกัน เนื่องจาก ความต้องการคุณสมบัติในการใช้งานต่างกัน (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๘๕)

ประวัติความเป็นมาของแก้ว เมื่อประมาณ ๗๗,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์ได้พบแก้วที่เกิดจากภูเขา ไฟ และได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือและหลังจากนั้นมนุษย์ได้รู้จักทำแก้วขึ้นได้เป็นครั้งแรกแถวตะวันออก กลาง เมื่อประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยชาวอียิปต์ และชาวซีเรีย ได้เริ่มทำลูกปัดแก้ว เป็น เครื่องประดับอวัยวะและขวดเล็ก ๆ ขึ้นมาใช้สอยได้ ชาวโรมันได้นำช่างทำแก้วจากอียิปต์ไปยัง อิตาลี เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราชต่อมาราว ค.ศ ๕๐๐ ปี สิ่งประดิษฐ์ที่ยิ่งใหญ่อีกอันหนึ่งได้ ถูกค้นพบขึ้น คือ หลอดเป่าแก้วคือหลอดนี้สามารถเป่าแก้วที่หลอมเหลวให้กลวงได้ และทำเป็นรูปร่าง บางอย่างได้โดยอาศัยการเป่า ศิลปการทำแก้วโดยวิธีนี้ก็ยังใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน คุณสมบัติ แข็งเปราะ อ่อนนุ่มเมื่อหลอมเหลว โปร่งแสง ใส ทนความร้อน กันน้ำได้ ไม่มีกลิ่น เป็นฉนวนไฟฟ้าวัตถุดิบที่ใช้ใน การผลิตแก้ว สารที่ใช้ในการทำแก้วเกิดอยู่ในรูปต่าง ๆ กัน เช่น คาร์บอนเนต ซัลเฟตซึ่งเมื่อถูกความร้อนจะสลายตัวให้ออกไซด์เหลืออยู่ในเนื้อแก้ว วัตถุดิบเหล่านี้แบ่งออกเป็นพวก ๆ ตามหน้าที่ดังนี้

สารอันเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เกิดโซดาไลม์ คือ

- ททราย (SiO_2)
- โซดาแอช (Na_2CO_3)
- หินปูน (CaCO_3)

ตัวฟอกสี เพื่อให้เนื้อแก้วที่ได้ปราศจากสีต่าง ๆ คือ

- ธาตุซีลีเนียม (Se)
- โคบอลต์ออกไซด์ (Co_2O_3)
- แมงกานีสไดออกไซด์ (MnO_2)

ตัวช่วยแรงในการหลอมละลาย คือ

- บอแรกซ์ ($\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7$)
- แบไรท์ (BaSO_4)
- ฟลูออรีสปาร์ (CaF_2)
- เศษแก้ว (Cullet)

ตัวไลฟองอากาศ หรือแก๊สที่ได้จากการสลายตัวของวัตถุดิบ คือ

- สารพวกซัลเฟต เช่น โซเดียมซัลเฟต หรือแบไรท์
- แอมโมเนียมซัลเฟต ($(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$)
- น้ำ (H_2O)
- เกลือแกง (NaCl)

ตัวให้ออกซิเจน คือ

- โซเดียมไนเตรท (NaNO_3)

ตัวให้สีสรวมกันไปเมื่อต้องการทำแก้วสีต่าง ๆ เป็นต้นว่า

สีแดง - แคดเมียมซัลไฟด์ (CdS) ซีลีเนียม (Se) หรือคิวปรอบอกไซด์ (Cu_2O)

หรือผงคลอไรด์

สีเหลือง - แคดเมียมซัลไฟด์

สีม่วง - แมงกานีสไดออกไซด์

สีเขียว - สารประกอบของโครเมียม, สารประกอบของเหล็ก

สีน้ำเงิน - โคบอลต์ออกไซด์

สีฟ้า - จุนสี (CuSO_4)

สีขาว - ถ่าน กำมะถัน สนิม เหล็ก (Fe_2O_3)

นอกจากนี้ เรายังใสสารเคมีอื่น ๆ อีก เพื่อช่วยปรับปรุงคุณภาพของแก้วให้ดีขึ้น เช่น

- อลูมินา (Al_2O_3) บอแรกซ์ ลดสัมประสิทธิ์การขยายตัว
- ฟลูออรีสปาร์ ลดความหนืดของแก้วด้วย

เมื่อส่วนผสมของแต่ละอย่างตามจำนวนที่ถูกต้องนำมาใส่ในเตาหลอม แล้วแก้วที่หลอมละลายในเตาหลอมก็พร้อมที่จะนำมาทำให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ เช่น ถ้าต้องการจะเป่าทำเป็นแก้วน้ำ หรือเหยือกน้ำก็ใช้หลอดเป่า หรือที่เรียกว่าแท่งเป่า มาแตะมันแก้วเหลวขึ้นมาก่อนหนึ่งแล้ว เป่าให้เป็นรูปตามต้องการ ถ้าต้องการทำเป็นแผ่นแก้วบางก็จะใช้วิธีดึงแก้วมาเป็นสายสำหรับการทำขวดแก้วหรือหลอดไฟฟ้า แก้วเหลวจะถูกตัดลงในแม่แบบตามที่ต้องการด้วยเครื่องอัตโนมัติ แล้วจะปล่อยให้เย็นลง

อย่างช้า ๆ เพื่อให้เกิดความเหนียวและแข็ง กรรมวิธีตอนนี้นับว่าสำคัญมากอีกตอนหนึ่งของการทำแก้ว แก้วบางชนิดก็ต้องการขัดเงาหรือตกแต่งผิวอีกครั้งหนึ่ง

ขบวนการผลิตแก้วโดยย่อ

๑ การเตรียมส่วนผสม

จะต้องเตรียมทรายแก้วที่มีคุณภาพถูกต้องทั้งทางเคมีและทางฟิสิกส์ จะถูกลำเลียงขึ้นจากเรือ เคลื่อนไปตามสายพาน ผ่านตะแกรงร่อนเพื่อร่อนเอาสิ่งสกปรกที่ปะปนออก เช่น ใบไม้ เศษไม้ เป็นต้น ต่อจากนั้นก็เคลื่อนเข้าสู่ถังเก็บเมื่อต้องการใช้ก็เปิดลิ้นสวลงกลางปลายให้ทรายที่มีความสะอาดแล้วเคลื่อนสู่ภาชนะรองรับ ซึ่งให้น้ำหนักตามต้องการ พร้อมทั้งจะนำไปผสม

หินปูน (หรือแร่บางชนิดที่ใช้ผสมลงไป) จะถูกนำมาทำความสะอาดเสียก่อน แล้วจึงบดให้ละเอียดด้วยเครื่องบด ร่อนให้ได้ขนาดตามมาตรฐาน แล้วชั่งน้ำหนักทรายที่ต้องการประมาณ ๑๐๐ ส่วน หินปูนประมาณ ๑๘ ส่วน โซดาแอช ประมาณ ๓๕ ส่วน สารเคมีอย่างอื่นประมาณ ๑๘ ส่วน เข้าสู่เครื่องผสม ผสมกันจนเข้ากันดีแล้วก็เทใส่ภาชนะรองรับ เพื่อนำไปหลอมในเตา

๒ การหลอม ส่วนผสมที่ได้ป้อนเข้าสู่เตาหลอมโดยใช้เครื่องเติมส่วนผสมทางช่องท้ายเตาซึ่งช่วยอิทธิพลไฟอย่างดีน้ำมันเตาเป็นเชื้อเพลิง ส่วนผสมที่เข้าไปจะเกิดปฏิกิริยาสลายตัวให้ออกไซด์ของสารอนินทรีย์และแก๊สที่ห้องหลอมละลาย อุณหภูมิประมาณ ๑๔๐๐ องศาเซลเซียส สารประกอบที่ได้จะเป็นเนื้อแก้ว ส่วนแก๊สที่หนีออกจากมวลสารที่หลอมเหลวทางปล่องแก้วอบเหลวจะไหลลงสู่ห้องไลฟองอากาศ (อุณหภูมิประมาณ ๑๕๐๐ °ซ) แก๊สที่หลงเหลืออยู่ถูกไล่ออกจนหมด เนื้อแก้วที่ปราศจากฟองก๊าซจะมีความหนาแน่นสูงกว่าส่วนอื่นจะจมลงสู่เตา ลอดของตกแก้วไปยังห้องแก้วใส อุณหภูมิจะลดลงประมาณ ๑๒๐๐ °ซ เพื่อให้แก้วมีความเหนียว เพื่อเหมาะที่จะนำไปทำรูปพรรณต่อไป

๓ การทำรูปพรรณ แก้วเหลวจากห้องแก้วใสจะไหลไปตามรางที่ทำไว้ด้วยอิฐทนไฟ ลูกลงไปสู่เครื่องจักรทางช่องเล็ก ๆ โดยมีกรรไกรตัดออกเป็นก้อนที่เรียกว่าก้อนแก้วควบคุมน้ำหนักและปริมาณบนแท่นของเครื่องจักรมีแม่พิมพ์อยู่ ๒ ชนิด คือ

- แบบทำปาก มีหน้าที่ทำเกลียวปาก
- แบบเป่า มีลมเป่าให้แก้วโป่งออกเต็มแม่พิมพ์

๔ การอบแก้ว ภาชนะแก้วที่ได้จะต้องนำมาอบ เพื่อควบคุมอัตราการเย็นตัวของเนื้อทำให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ มิฉะนั้นแล้วแก้วจะแตกเนื่องจากแรงเค้นในเนื้อแก้วที่เกิดขึ้นเตาอบยาวประมาณ ๒๐ เมตร มีสายพานโลหะขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์ซึ่งสามารถควบคุมความเร็วได้อุณหภูมิจากหัวเตาประมาณ ๖๐๐ °ซ ขึ้นอยู่กับประเภทของแก้ว จะลดต่ำลงเรื่อย ๆ จนท้ายของเตาอบเหลือประมาณ ๖๐ °ซ

ชนิดของแก้วที่น่าสนใจซึ่งแบ่งตามคุณสมบัติและส่วนผสม

ก Sodalime glass แก้วชนิดนี้เป็นแก้วที่มีปริมาณการใช้งานมากที่สุด

- ซึ่งทำจากทรายซิลิกา โซดาแอช และปูนขาว

ลักษณะงานที่ใช้ทำ

- แผ่นกระจก
- ขวด

ข แก้วหิน (Flint glass) แก้วชนิดนี้เป็นแก้วผสมโปแตชเชียมคาร์บอเนต ตะกั่ว เป็นชั้นดีราคาค่อนข้างแพง หรือที่เรียกว่า “แก้วเจียระไน” (Crystal glass)

ลักษณะงานที่ใช้ทำ

- ทำเครื่องแก้วบนโต๊ะ
- กระจกแว่นตา

ค แก้วบอโรซิลิเกต (Borosilicate glass) แก้วชนิดนี้คือแก้ว "ไพเร็กซ์" (Pyrex glass)

ใช้ได้ทนทานดีมาก เพราะทนต่ออุณหภูมิสูงและการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิได้ดี แตกได้ยาก

ลักษณะของงาน

- เครื่องแก้วที่ใช้ในครัวเรือน แก้วที่ใช้กับเตาอบ
 - เครื่องแก้วที่ใช้ในห้องทดลองปฏิบัติการทางเคมี
- แก้วที่มีความสำคัญในทางงานช่างที่ควรรู้จัก
- แก้วนิรภัย (Safety glass)
 - ไยแก้ว (glass wool)

แก้วนิรภัย คือ กระजरถยนต์จะให้ความปลอดภัยแก่ผู้ขับขี่ได้อย่างมาก เพราะหากแก้วแตกจะไม่แต่เป็นเสี่ยง ๆ แต่จะร่อนหลุดออกไปเป็นชิ้นเล็ก ๆ แก้วนิรภัยทำจากกระजरอบเหนียว ๒ แผ่นประกบกันโดยมีแผ่นพลาสติกกั้นกลาง

แผ่นพลาสติกที่ใช้กั้นกลาง คือ Polyvinyl butyral การใช้แผ่นพลาสติกกั้นกลางจะทำให้รับแรงกระแทกได้ดีและจะมีความเหนียวมากพอสมควร เมื่อกระजरได้รับแรงกระแทกจนแตกก็จะไม่แตกเหมือนกระजरธรรมดา ซึ่งจะแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่แหลมคมซึ่งเป็นอันตรายอย่างมากที่สุด (พันธิพา จันทวัฒน์ ๒๕๒๘ ๒ - ๙)

๖ ๓ ๘ โลหะ (Metal)

โลหะ เป็นวัตถุที่ได้จากธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มีคุณสมบัติหลากหลาย แยกได้เป็นโลหะเหล็กและโลหะที่ไม่ใช่เหล็ก ดังนี้

โลหะเหล็ก มีหลายชนิด ปกติจะหล่อเป็นแท่งหรือรูปร่างอื่น ๆ ตามต้องการ เหล็กมีคุณสมบัติทางกายภาพต่างกันด้วยอัตราส่วนผสมของคาร์บอนซิลิกอน กำมะถัน ฟอสฟอรัส แมงกานีส และแร่เหล็ก ซึ่งมีอยู่มากมายหลายแห่งในโลก แร่เหล็กและสารเคมีจะถูกผสมและถลุงตามอัตราส่วนที่ต้องการจะนำไปใช้ เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ ตลอดจนอุปกรณ์ทางช่างกลต่าง ๆ เหล็กเป็นโลหะที่หาได้ง่ายและราคาไม่แพง ใช้มากในงานอุตสาหกรรม ได้แก่ เหล็กกล้า หรือ เหล็กเหนียว และเหล็กหล่อ ทั้งเหล็กกล้าและเหล็กหล่อต่างก็แยกแยะชนิด ประเภท และระดับคุณภาพออกไปอีกมากมาย เพื่อให้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานนั้น

โลหะที่ไม่ใช่เหล็ก คือ โลหะผสมที่ไม่มีเหล็กเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น โลหะผสมทองแดง โลหะผสมอะลูมิเนียม เป็นต้น ซึ่งนับว่าโลหะที่ไม่ใช่เหล็กนี้มีความสำคัญมีไม่น้อย ทำให้เกิดวัสดุใหม่ ๆ ให้เราเลือกใช้งานได้อย่างมากมาย บางครั้งใช้ได้ดีกว่าเหล็กด้วยซ้ำไป แต่ก็มีราคาที่สูงกว่าเหล็กจัดประเภทได้ 2 ชนิด คือ

๑ โลหะหนัก เป็นโลหะที่มีความหนาแน่นสูงกว่า ๔ กรัม ต่อลูกบาศก์เซนติเมตร เช่น ทองคำ ทองแดง สังกะสี ตะกั่ว ดีบุก เงิน และทองคำขาว

๒ โลหะเบา เป็นโลหะที่มีความหนาแน่นต่ำกว่า ๔ กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร เช่น อะลูมิเนียม และแมกนีเซียม เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๘๖- ๘๗)

โลหะหลายชนิดใน ๒ กลุ่มนี้มีคุณสมบัติไม่เหมือนกัน การนำไปใช้จึงควรพิจารณาให้เหมาะสมด้วย เช่น

ทองเหลือง เป็นโลหะผสมทองแดง โดยมีสังกะสีเป็นธาตุหลัก อาจมีอะลูมิเนียม ตะกั่วผสมอยู่ด้วย ซึ่งมีคุณสมบัติแข็งและเหนียว มีสีเหลืองมันวาวสุกใสเมื่อขัด นิยมนำไปใช้ในงานที่ต้องการความสวยงาม เช่น เครื่องเรือน เครื่องใช้สอย อุปกรณ์ไฟฟ้า ฯลฯ ราคาค่อนข้างแพง

อะลูมิเนียม เป็นโลหะที่มีน้ำหนักเบา สีขาว มีความแข็งแรงอยู่ในเกณฑ์ดี เป็นตัวนำไฟฟ้าที่ดี และมีความต้านทานการกัดกร่อนได้ทุกระบบอากาศ มีความอ่อนตัวสูง สามารถจัดทำเป็นรูปร่างได้ง่าย และสามารถรวมตัวกับธาตุอื่น ๆ ให้โลหะผสมมีคุณสมบัติพิเศษอีกหลายประการ เช่น ชิ้นส่วนของเครื่องบิน ภาชนะในครัว กระดาษห่ออาหาร กรอบหน้าต่าง ประตู ฯลฯ ราคาไม่แพง และหาใช้ได้ง่าย

เหล็ก ทองเหลือง และอะลูมิเนียม สามารถนำมาใช้เป็นโครงเครื่องประดับมุกได้เช่นเดียวกับวัสดุอื่น ๆ แต่ต้องผ่านกรรมวิธีบางอย่างเพื่อปรับสภาพให้เข้ากันกับยางรัดด้วย สำหรับทองเหลืองไม่ค่อยเหมาะสมนัก ด้วยเหตุมีราคาแพงกว่าเหล็กและอะลูมิเนียม และที่สำคัญคือทองเหลืองมีผิวที่สวยงามสุกใสอยู่แล้ว จึงไม่ควรใช้วัสดุอื่น ๆ มาเคลือบทับกลบลักษณะพิเศษนี้ไป (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ๒๕๓๘ : ๗๘-๘๓)

๖ ๓ ๔ พลาสติก

พลาสติก เป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่าวัสดุชนิดอื่น ประกอบด้วยสารหลายอย่างมีน้ำหนักโมเลกุลสูงคงรูป เมื่อผ่านกรรมวิธีการผลิต มีลักษณะอ่อนตัว ขณะทำการผลิตด้วยความร้อนและแรงอัดทั้งสองอย่าง และสามารถ ใช้แทนวัสดุอื่นที่ใช้กันก่อนแล้ว ได้เกือบทั้งหมดด้วยโครงสร้างพิเศษ High Molecular Weight ทางเคมีจึงทำให้มีความแข็งแรง เหนียว ยืดหยุ่น โส อ่อนนุ่ม ทึบ เบา ทนต่อความร้อน การสึกกร่อน สารเคมี เป็นฉนวนไฟฟ้า กันน้ำ ไม่ติดไฟง่าย หลอมขึ้นในตัวเองและทำเป็นสีต่างๆได้

โพลีเอสเตอร์ เป็นพลาสติกที่มีส่วนประกอบธรรมดาที่สุดชนิดหนึ่ง คิดค้นและถูกนำมาใช้ในงานอุตสาหกรรมของอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๓๔ และใช้อย่างกว้างขวางหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในรูปของผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยในบ้าน โพลีเอทิลีน มีน้ำหนักเบามาก มีความถ่วงจำเพาะ ๐.๙๒ สามารถพับงอได้ดี มีความยืดตัวสูงถึง ๕๐๐ % จึงทำให้ฉีกขาดยาก แต่เมื่อคงรูปจะรับแรงดึง และแรงอัดได้ดี มีลักษณะเป็นไขขี้ผึ้งไม่เกาะติดน้ำ เป็นฉนวนไฟฟ้าที่ดีมาก ทนความร้อนได้น้อย จึงไม่ค่อยจะนำไปใช้ภายนอกอาคาร แต่ทนความเย็นได้ถึง ๑๐๐ องศา โดยไม่ทำให้คุณสมบัติทางกายภาพ เปลี่ยนแปลง ทนกรดและด่างอ่อน แต่จะเกิดปฏิกิริยาอย่างช้าๆกับ Oxidizing Acids ไม่ดูดซึมความชื้น แต่ให้ก๊าซผ่านได้ ไม่มีความคงทนต่อท่อน้ำมันและไขมัน เช่น น้ำมันก๊าด น้ำมันเบนซิน เป็นต้น

โดยทั่วไป โพลีเอทิลีนจะใสและจะมีสีขุ่นทึบ เมื่อมีความหนาเพิ่มขึ้นผลิตให้มีสีสันท่างๆได้ตามความต้องการ เช่น บรรจุภัณฑ์ประเภท ขวด ถัง กะป๋อง ถ้วยโถมีฝา ลังบรรจุ ชิ้นส่วนรถยนต์ สายไฟ ถุงบรรจุอาหาร เสื้อผ้า ตุ๊กตา ดอกไม้พลาสติก และของใช้ราคาถูกอื่นๆอีกมากมาย

ในประเภทเทอร์โมพลาสติก โพลีเอทิลีนจะถูกนำมาใช้มากที่สุด ทั้งๆที่ราคาไม่ถูกนัก เพราะโพลีเอทิลีน มีน้ำหนักเบากว่าพลาสติกชนิดอื่นๆจึงผลิตได้ปริมาณมีมากกว่า นอกจากจะใช้โพลีเอทิลีนผลิตภาชนะเครื่องใช้สอยต่างๆแล้วโพลีเอทิลีน สามารถนำไปผลิตเป็นวัสดุ เพื่อใช้ในงานอื่นๆได้อีกมากมาย เช่น วัสดุเคลือบผิว (กระดาษ ฟิล์ม ฟอล์ย โลหะ)

จากคุณสมบัติดีเด่นหลาย ๆ ด้านของโพลิเอทที่ลีนที่สามารถนำมาผลิตภาชนะ เครื่องใช้สอย(คงรูป) ในรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลาย จนถึงวัสดุใช้สอย (ไม่คงรูป) เช่น วัสดุเคลือบผิว หากนำเอามาใช้เพื่อทดแทน วัสดุธรรมชาติในการผลิตงานเครื่องประดับมุกบ้าง ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้) ได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

โพลิเอทที่ลีน Polyethylene เป็นพลาสติกประเภทเทอร์โมพลาสติก Thermoplastics ที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีก หลังจากนำไปหลอมเป็นผลิตภัณฑ์แล้ว เช่น อะคริลิค ฟลูออโรคาร์บอน โปเลียไมด์ โปลิโอเลฟิน โปลีสไตรีน ไวนิล เซลลูโลซิก ฯลฯ ในกลุ่มเดียวกันซึ่งสังเคราะห์มาจากน้ำมันและถ่านหิน ประกอบด้วยด้วยธาตุสำคัญ คือ คาร์บอน ออกซิเจน ไฮโดรเจน ไนโตรเจน และคลอรีน (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๘๘ - ๙๐)

๖ ๓ วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตงานเครื่องประดับมุก

๖ ๓ ๑ เปลือกหอย ที่นิยมใช้ทำเครื่องมุกมีประมาณ ๖ ชนิด คือ

๗ ๓ ๑ ๑ หอยมุกไฟ หอยชนิดนี้มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น หอยไข่มุก หอยอุด ส่วนที่เรียกหอยมุกไฟนั้นเป็นการเรียกมาแต่โบราณ มีลักษณะคล้ายหอยโข่งแต่ตัวใหญ่กว่าเป็นหอยที่อาศัยอยู่ในทะเลลึกแถบทะเลอันดามันและมหาสมุทรอินเดีย มีอยู่ในประเทศไทย พม่า อินเดีย บังคลาเทศ ฟิลิปปิน อินโดนีเซีย ศรีลังกา นับว่าเป็นหอยที่ดีที่สุดในการผลิตเครื่องมุกและมีราคาสูงมาก มีสีสดใสคล้ายกับสีรุ้งซึ่งหอยอื่นเทียบไม่ได้

๗ ๓ ๑ ๒ หอยมุกจาน เป็นหอยชนิดเดียวกับที่นำมาเลี้ยงเอาไข่มุก มีลักษณะเป็นฝาประกบกันมีสีขาวและเหลืองสีรุ้งเล็กน้อย หากพบได้ในทะเลทุกที่ มีราคาถูกกว่ามุกไฟมาก มักจะใช้ประกอบกับมุกไฟ ในการทำเครื่องมุกที่มีราคาสูงมาแต่โบราณ

๗ ๓ ๑ ๓ หอยเจดีย์ มีชื่อเรียกกันหลายชื่อ เช่น หอยนมสาว หอยแหลม มีลักษณะคล้ายเจดีย์เหมือนชื่อ เป็นหอยที่พบทั่วไปในทะเล หอยชนิดนี้จะใช้ทำเครื่องมุกประเภทฝังไม่ลายจันเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้ผสมกับมุกไฟและหอยมุกจาน

๗ ๓ ๑ ๔ หอยกาบ หอยชนิดนี้มีมากที่จังหวัดกาญจนบุรี มีสีเหลืองน้ำตาลและน้ำเงินไม่สดใส ถูกนำมาใช้ทำเครื่องมุกแบบโบราณ แต่ไม่มีผู้นิยม

๗ ๓ ๑ ๕ หอยจอบหรือหอยกัลปิงหา เป็นหอยทะเลที่มีสีรุ้ง แต่ถูกเคลือบด้วยสีน้ำตาล ได้มีผู้นำมาทำเครื่องมุกเนื่องจากมุกไฟมีราคาแพง

๗ ๓ ๑ ๖ หอยแมลงภู่ เป็นหอยทางภาคใต้ มีลักษณะตัวใหญ่ มีสีน้ำเงินเหมือนหอยแมลงภู่ทางภาคกลาง (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ๒๕๔๕ ๓-๔)

โดยสรุปแล้ว หอยที่ใช้ในการประดับมุก ประกอบด้วยหอยหลายสกุล หลายชนิดที่นิยมใช้มาก คือหอยมุก หรือหอยอุด (Turban shell, Green snail Shell, Marbled turban) ซึ่งของไทยที่ราว ๔ ชนิดคือ Turbo elegans, T Intercostalis, T Nicobaricus, T Petholatus, T Ticaonicus หอยมุกเหล่านี้มีพบที่เกาะเต่าจังหวัดระยอง เกาะสมุยจังหวัดสุราษฎร์ธานี แหลมสิงห์จังหวัดจันทบุรี เกาะครามจังหวัดชลบุรี และจังหวัดภูเก็ต มีลายเขียว-ขาว ปนน้ำตาล ปากกว้างกลม เส้นผ่าศูนย์กลางถึง ๒๐ ซม. ก็มี

สมภพ ภิรมย์ กล่าวใน ปกิณกะคดี หมายเลข ๑๓ ว่าด้วยประตุน้ำต่างประดับมุกไทย ของโลก ในการแบ่งแยกชนิดของหอยว่า หอยที่ใช้ประดับมุกอีกสกุลหนึ่ง คือหอยนมสาว หรือหอยแหลม (Trocha shell, Topshell, Pagoda shell) ก็มีประมาณ ๔ ชนิด คือ Trochus maculatus, T Niloticus, T niloticus maximus, T Radiatus, T Verucosus หอยนมสาวพบที่เกาะช้าง เกาะสมุย ที่จังหวัดระนองและจังหวัดภูเก็ต หอยอื่นที่ให้มุกประดับยังมีอีก เช่น หอยวงช้าง (Nautilus Pompilius) กับหอยจอบ (Pinna chemnitzii)

และหอยที่ให้ไข่มุกได้จากหอยสองฝาหลายสกุล หลายชนิด ที่นิยมเลี้ยงเอาไข่มุก และทำให้อุตสาหกรรม คือ ชนิดที่เรียกว่า หอยมุก, มุกจาน, ละมุด , หรือหอยจานมุก (Pearl shell, Pearl oyster, Mother-of-pearl) ซึ่งมี ๓ ชนิด คือ Pinctada fimbriata, P. Lurida, Pinctada sp

เรื่องหอยนี้ดูได้จากหนังสือชลสมบัติของไทย โดยศาสตราจารย์จินดา เทียมเมธ คณะบดีคณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แต่หอยมุกที่นำมาทำลวดลายบนประตุมุก ดังกล่าวนานี้ ได้รับคำยืนยันจากศาสตราจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรมว่า ส่วนใหญ่ได้จาก “หอยอุด (Marbled Turbar)” เพราะเป็นหอยที่ให้สีประกายรุ้งดีมาก จะเรียกกันตามพื้นบ้านว่า “มุกไฟ” คือสีประกายเลนแสงไฟเหลือง-แดง เลื่อมลายหงสบาท (ศนอ สมภพ ภิรมย์ ไม่ระบุหน้า)

๖.๔ เครื่องมือและเครื่องใช้ในการทำงานประดับมุก

ในการทำงานช่างประดับมุก มีความจำเป็นจะต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ให้ครบทั้งนี้เพื่อสะดวกในการปฏิบัติงานช่างแขนงอื่น ๆ ซึ่งมีการมวิธีเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๔.๑ แปรงทาร์ก แปรงทาร์กมีหลายขนาดที่มีความกว้างตั้งแต่ ๑ นิ้ว ถึง ๔ นิ้ว ยาวประมาณ ๖ นิ้ว ลักษณะของแปรงจะเป็นแปรงขนสั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แปรงทากาหนัง มีจำหน่ายตามร้านที่จำหน่ายเครื่องเหล็ก สี่ปูน หรือสีโดยทั่วไปย่านคลองถม สะพานเหล็ก เซิงสะพานหันใกล้ ๆ วังบูรพา กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

๖.๔.๒ ไม้พายใช้สำหรับผสมรักสมุก ลักษณะของพายคล้ายไม้พายทั่วไป คือทำด้วยไม้โมกมันหรือไม้โอ๊ก) มีขายทั่วไปตามร้านอุปกรณ์การเรียนของนักเรียน ไม้พายนี้ไม่มีขายที่ไหนต้องทำขึ้นเอง โดยใช้ไม้ดังกล่าวมาเหลาให้บางเรียบเสมอกัน มีด้ามจับเรียวเล็กและตอนปลายพายใหญ่พอประมาณ ๒-๓ นิ้ว ก็ได้คล้ายเกรียงโป้วสี อาจใช้กระดามทรายขัดให้ได้รูปทรงสวยงาม

๖.๔.๓ ไม้สำหรับใช้ประดับหรือประประดับเศษมุก ทำด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายดินสอ มีรูปร่างกลมเรียวเล็กตอนปลายแหลมเหมือนดินสอ ใช้สำหรับจิ้ม ตะ แต่ง หรือเศษมุกให้เรียบเสมอกัน ถ้าหาไม้ได้ใช้ไม้เสียบลูกชิ้นปิ้งแทนก็ได้

๖ ๔ ๔ ภาชนะสำหรับเก็บรักษายางรัก ใช้กระป๋องที่มีฝาปิดเปิดได้หลังจากเปิดใช้แล้วต้องปิดสนิทไม่ให้อากาศเข้าได้ เพื่อป้องกันมิให้รักแห้ง

๖ ๔ ๕ แผ่นกระจกสำหรับผสมรักสมุก ขนาดพอประมาณกับจำนวนที่จะผสมรักสมุกที่ใช้แต่ละครั้ง ถ้าหาไม่ได้จะใช้ไม้กระดานเรียบ ๆ ก็ได้ เพื่อสะดวกแก่การผสมที่จะต้องคลุกเคล้ากรดรักสมุกให้เข้ากัน

๖ ๔ ๖ น้ำมันสนอย่างดี หรือน้ำมันก๊าด สำหรับล้างแปรงหรือทำความสะอาดเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ

๖ ๔ ๗ ภาชนะสำหรับใส่น้ำมันล้างแปรง

๖ ๔ ๘ เศษผ้าสำหรับเช็ดแปรง เครื่องมือเครื่องใช้ให้แห้งสะอาดก่อนเก็บภายหลังใช้เสร็จแล้ว

๖ ๔ ๙ ด้อนทุบมุก เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว หรือ ๑ ๑/๒ นิ้ว ก็ได้ สำหรับทุบเศษมุกให้แตกออกเป็นเกล็ดหรือเป็นซีกเล็ก ๆ เพื่อนำไปประดับมุก

๖ ๔ ๑๐ สำลี่ สำหรับใช้ในการเช็ดรัก ถอนรัก ควรเลือกเนื้อสำลี่ที่มีความเหนียว เวลาใช้ชนสำลี่จะได้ไม่ติด สะดวกแก่การเช็ดถอนรัก

๖ ๔ ๑๑ กระดาษทรายขัดไม้ธรรมชาติ ขนาดเบอร์ ๐-๓ ใช้สำหรับจัดแต่งหรือปรับผิวพื้นหุ่น โครงสร้างวัสดุ

๖ ๔ ๑๒ กระดาษทรายน้ำ สำหรับขัด ปรับระดับพื้นรักให้เรียบเสมอกัน มีขนาดเบอร์ ดังนี้ เบอร์ ๒๓๐-๒๔๐ สำหรับขัดผิวพื้นระยะเริ่มแรก เบอร์ ๔๐๐-๕๐๐ ขัดพื้นให้เรียบเสมอเพื่อต้องการโชว์ผิวพื้นรักให้เงางาม

๖ ๔ ๑๓ กระดาษไข สำหรับเขียนแบบ ลอกลายหรือภาพแล้วนำมาฉลุแบบ

๖ ๔ ๑๔ มอเตอร์สำหรับตัดตัวหอย , ขัดหอย และขัดผลิตภัณฑ์เพื่อประดับมุก

๖ ๔ ๑๕ แผ่นไฟเบอร์หรือใบเลื่อยตัดพลอยสำหรับตัดหอย

๖ ๔ ๑๖ เลื่อยสำหรับฉลุชิ้นลายมุก

๖ ๔ ๑๗ ตะไบทองปลิงและตะไบกลมสำหรับแต่งชิ้นลายมุก

๖ ๔ ๑๘ คีมปากแหลมสำหรับจับชิ้นมุกเวลาฉลุและแต่งชิ้นลายมุก(กระทรวงอุตสาหกรรม

๒๕๒๕ ๑๒๕)

๗ กลวิธีและการทำเครื่องประดับมุก

อำพล สัมมาวุฒิ (๒๕๔๕ ๖๒-๖๕) ได้กล่าวถึงกลวิธีในการประดับมุกในปัจจุบันว่า สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๗ ๑ กลวิธีการประดับมุกแบบถล่มลาย การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๗ ๑ ๑ เตรียมหุ่น ที่จะนำมาประดับมุก เช่น พาน ตะลุ่ม หีบพระธรรม ฯลฯ ผ่านการขัดผิวให้เรียบร้อยพอประมาณด้วยกระดาษทรายและตะไบ ขัดแต่งมุมแบ่งส่วนพื้นที่ ผิวที่จะประดับลายให้เรียบร้อย

๗ ๑ ๒ เตรียมเปลือกหอยโดยการตัดและขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนจะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขัดหินปูนนอกออก ตัดแบ่งชิ้นมุก จะได้ชิ้นมุกที่ใช้งานได้สามส่วน ส่วนที่

เหลือเป็นขี้นมุก(คือไส้กลางของเปลือกหอยมุก) ที่ไม่สามารถนำมาใช้ประดับลายได้ แต่ขี้นมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยวยักษ์หรือเขี้ยวสิงของหัวโขนได้ ขัดแต่งขี้นมุกเพื่อใช้งาน โดยใช้หินเจียนขัดเอาเปลือกด้านในที่มีความแข็งมากที่สุด (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดีกับการใช้งาน

การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะศึกษาลวดลายต่างๆให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถนำลวดลายที่เหมาะสมมาใช้งานได้ถูกต้องทั้งรูปแบบและตำแหน่งโดยเฉพาะจะต้องมีความเข้าใจการออกแบบลายมุกซึ่งมีความแตกต่างจากลายประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดออกจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือกหอยมีความโค้งไม่สามารถวางลายได้บนพื้นที่เรียบได้ยาวนัก จึงต้องตัดเป็นช่วงสั้นเพื่อให้ลายต่อเนื่องกันได้

เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษเก็บไว้ใช้งาน ๓-๔ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ตรวจทาน ความเรียบร้อยในการประดับลาย ชุดที่สองใช้ตัดลายผืนกลบนผิวขี้นมุกด้วยกาวน้ำ เพื่อทำการโกรกฉลุและขัดต่อไป ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลาย โดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้วให้นำลายแต่ละชิ้นผืนกลบนแบบชุดนี้ เพื่อป้องกันตัวลายสูญหายและสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน โกรกฉลุลายมุก โดยใช้โครงเลื่อยฉลุ ขัดแต่งตัวลายที่ฉลุแล้วตะไบขนาดเล็กและกระดาษทราย เพื่อให้ขอบลายเรียบหมดคลองเลื่อยและได้รูปร่างที่สวยงามตามแบบ ผืนกลายที่ขัดแต่งลงในแบบที่สามด้วยกาวน้ำ

ประดับลาย ทารักน้ำลงบนผิวภาชนะที่จะประดับลายมุก เพื่อลายพื้นและเป็นตัวประสานให้ลายมุกติดสนิทกับผิวภาชนะยิ่งขึ้น ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทและทาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง แต่ถ้าผิวภาชนะนั้น มีร่องหรือรอยแตกจะต้องผสมรักสมุกอุดยารองตั้งตั้งกลาวให้เสมอมิวก่อนจะประดับลาย ปรุลายลงบนกระดาษตามแบบที่ได้ออกไว้แล้ว ทำการตบฝุ่นโรยลาย ลงมือประดับลายมุกตามแบบโรยฝุ่นที่ปรากฏบนผิวภาชนะ โดยถอนลายจากแบบชุดที่สามออกมาประดับทีละตัว ครั้งนี้ใช้ยางรักเป็นตัวเชื่อมแทนกาวน้ำเมื่อประดับเสร็จควรทิ้งไว้ให้รักแห้งสนิทก่อนดำเนินการต่อไป

ถมรักสมุก ก่อนทำการถมรักสมุกจะต้องทายารัก เคลือบลงบนตัวลายและผิวภาชนะนั้น ให้ทั่ว โดยเฉพาะร่องระหว่างตัวลาย เมื่อเคลือบทั่วแล้วเช็ดแปรงที่ใช้ทารักให้หมาดๆ ทำการถูบแปรงซ้ำลงไปเพื่อซับเอายางที่มีปริมาณมากเกินไปออก มิฉะนั้นรักที่ตกค้างนี้จะก่อให้เกิดปัญหาภายหลัง หลังจากแห้งสนิทแล้วทาซ้ำอีกสองถึงสามครั้ง ผสมยางรักกับสมุก ถมลงในร่องลายให้เต็มและถมทับลายให้ทั่วภาชนะทิ้งไว้ให้แห้งสนิท

ขัดแต่งผิว ทำการขัดแต่งด้วยหินกากเพชรหรือกระดาษทรายอย่างหยาบ โดยขัดกับน้ำให้พอเป็นเห็นเป็นลายมุกมาบางส่วน ถ้ายังมีร่องหลุมให้ผสมรักสมุกถมกลบในเฉพาะส่วนนั้นๆทิ้งไว้ให้แห้งสนิทจึงทำการขัดต่อไป จนถึงลายเส้นมุกพอดี การขัดต่อจากนี้ให้ใช้กระดาษทรายละเอียดแทนจนผิวเรียบเสมอกันดี ทิ้งไว้ให้แห้ง ขั้นสุดท้ายทำการขัดมันโดยใช้ใบตองแห้งฉีกฝอย ขัดถูพอร้อนผิวก็จะขึ้นมัน

๗ ๒ กลวิธีการประดับมุกแบบฝังลาย

เตรียมวัสดุและอุปกรณ์เช่นเดียวกับการประดับกับการประดับมุกแบบถมลายทุกอย่าง ออกแบบให้เหมาะสมกับงานประดับมุกแบบฝังลาย ซึ่งจะมีความละเอียดน้อยกว่าลายมุกแบบถมลาย

มาก โดยคัดเลือกลายที่มีความเหมาะสมและสะดวกแก่การปฏิบัติงาน เตรียมแบบลายมุกโดยวัดขนาดหรือลอกขนาดพื้นที่ที่จะประดับลายลงในกระดาษวางลาย เขียนลายลงให้พอเหมาะกับพื้นที่ตามแบบที่ออกแบบไว้สำเนาแบบลายไว้ ๔-๕ ชุด กล่าวคือ แบบแรกติดบนผิวเปลือกหอยมุก สำหรับโกรกฉลุลายแบบที่สองเมื่อฉลุขัดแต่งขอบลายแล้ว เอาตัวลายมุกมาติดลงในแบบนี้เพื่อกันลายหายและไม่สับสนเวลาประดับลงบนชิ้นงาน แบบที่สามไว้สำรวจความถูกต้องของตัวลาย แบบที่สี่ ที่ทำสำรองไว้ใช้งานฉลุลายโดยนำลายแผ่นแรกผนึกลงบนเปลือกหอยด้วยกาวน้ำโกรกฉลุลาย โดยนำลายลายแผ่นแรกผนึกลงบนเปลือกหอยด้วยกาวน้ำโกรกฉลุลายออกเป็นตัวๆ ขัดแต่งรอบตัวลาย ด้วยตะไบและกระดาษทรายให้หมดคลองเลื่อย ผนึกตัวลายลงในกระดาษแบบแผ่นที่สอง แกะช่องลายบนชิ้นงาน โดยคัดลอกลายลงบนผิวชิ้นงานหรืออาจใช้วิธีผนึกกระดาษลงไปด้วยกาวน้ำให้สนิทก็ได้ แล้วจึงลงมือแกะเนื้อชิ้นงาน ของลายจะถูกแกะสลักด้วยเครื่องมือได้แก่ สิ่ว ให้ได้ขนาดของช่องสำหรับวางตัวลายมุกที่พอดี กับตัวลายมุกแต่ละตัว เพื่อเป็นเบาะสำหรับฝังลายมุกชิ้นนั้นลงไปในเรื่องลายได้พอดีจากนั้นประดับลายโดยนำลายที่แต่งแล้วซึ่งผนึกบนกระดาษชุดที่สองมาก่อนออกทีละตัว แล้วนำมาประดับลงในร่องลายที่ละตัวโดยประสานด้วย ยางรัก การประดับมุกมี ๒ ลักษณะคือ ประดับเสมอผิวงาน การวางลายประดับมุกขึ้นมุกควรมีความหนาซึ่งสูงมาจากร่องลายเล็กน้อย หรืออาจจะระดับเดียวกันกับผิวระนาบพอดี เพื่อสะดวกเวลาขัดปราบหน้า อีกลักษณะหนึ่งคือ ประดับต่ำกว่าผิวงาน ขัดแต่ง และขัดมันยอมสีไม้ การยอมสีไม้ใช้เฉพาะเมื่อใช้ไม้ที่มีสีอ่อนไม่มีสีดำหรือสีเข้มเหมือนไม้มะเกลือ

๗.๓ วิธีทำลายประดับมุกของช่างมุกสมัยโบราณ

- ๑ เริ่มต้น จะต้องจัดเตรียมวัตถุ หรือภาชนะที่จะประดับมุกตามความต้องการนั้น
- ๒ ให้ช่างเขียน เขียนลวดลาย หรือภาพสำหรับเป็นแบบขึ้นให้เหมาะสมกับภาชนะ หรือวัตถุที่จะกระทำ หมายความว่า ในการที่จะเขียนลายสำหรับใช้ประดับมุกนี้ ต้องวัดกะเนื้อที่จะบรรจุลวดลายลงในที่นั้น ๆ ได้จังหวะและช่องไฟอันถูกต้องเหมาะสมกับที่นั้น ๆ ทั้งต้องรอบรู้วิธีการกระทำด้วย
- ๓ เมื่อช่างเขียนได้เขียนลายเสร็จแล้ว ใช้กระดาษแก้วอย่างดีลอกลายที่เขียนนั้นให้ได้ผลเรียบร้อยเหมือนต้นฉบับเดิมจริง ๆ
- ๔ ให้เตรียมจัดหอยมุกมาเลื่อยตัดออกไปเป็นชิ้น ๆ ขนาดประมาณ ๒ ๕ ซม. หรือยาวกว่าก็ได้ แล้วแต่ความโค้งของมุกจะโค้งน้อยหรือมาก การฝนนี้ใช้ฝนด้วยหินหมุน (หินไฟ) หรือจะใช้ฝนด้วยหินก้อนแบน ๆ ก็ได้ เมื่อฝนเป็นแผ่นพอดีแล้ว ให้เอาติดกับแผ่นไม้บาง ๆ ประมาณอีก ๑ เทาของแผ่นมุก เห็นควรใช้ไม้ไผ่กม้น ไสกบให้เกลี้ยงแล้วใช้ติดด้วยกาวกับแผ่นมุก การที่ให้ติดกับแผ่นไม้เพื่อช่วยมิให้ตัวลายมุกนั้นหักในขณะเลื่อย
- ๕ ต้องลอกลายจากต้นแบบ หรือกระดาษแก้วที่ลอกไว้ประดับลาย ใช้กระดาษลอกอย่างบาง อีกอย่างหนึ่ง ชนิดเนื้ออ่อน ๆ การลอกนี้ต้องประณีตบรรจงให้ได้เหมือนต้นฉบับ แล้วทาบบนแผ่นมุก กอปปี้ถูกลงไปให้ติดกับแผ่นมุกนั้น หรือจะใช้พิมพ์ลงไปด้วยวิธีหนึ่งวิธีใดก็ได้ แต่ต้องให้เส้นลายเหมือนลายต้นฉบับนั้น ๆ
- ๖ การเลื่อยตัวลายมุกนี้ ใช้เลื่อยอย่างเล็กหมายเลข ๑ หรือหมายเลข ๐ ก็ได้ ใช้คันเลื่อยเหล็ก โค้งอย่างที่ใช้กันอยู่ทั่วไปนี้ เมื่อเลื่อยออกเป็นตัวลายแล้วใช้ตะไบแต่งริมทั้ง ๒ ข้างให้เรียบร้อย ให้ตัวลายเหมือนต้นฉบับในกระดาษแก้วทั้งสิ้น

๗ มุกที่เลื่อยเป็นตัวยาลหรือภาพเรียบร้อยแล้วทุก ๆ ชิ้น ต้องรีบประดับลงบนแผนกระดาด แก้วที่ได้ลอกจากต้นฉบับเดิมไว้นั้นทันที โดยใช้ติดด้วยกาว ถ้าทั้งห้าไว้อาจลืมนิทที่จะประดับก็ได้

๘ การทำรัก วัตถุหรือภาชนะที่จะประดับมุกนั้น ต้องลงรักรองพื้นให้ทั่วครึ่งหนึ่งทิ้งไว้ให้แห้ง

๙ เมื่อได้เลื่อยตัวยาลมุกประดับติดบนแผนกระดาดแก้วเต็มสวนของหน้ากระดาดพร้อม เรียบร้อยแล้วให้ลงรักบนวัตถุหรือภาชนะที่จะกระทำนั้นอีกครั้งหนึ่ง ใช้รักอย่างดีชนิดแห้งเร็วทาทับลงไป ให้เสมอกัน ทิ้งไว้พอให้รักนั้นหมาดตัวและขึ้นเหนียวพอดี เอาแผนกระดาดแก้วที่ได้ประดับมุกนั้นมา ทาบลงไป จงระวังให้แผนตัวยาลที่ติดอยู่บนกระดาดแล้วนั้นลงไปแนบติดกับพื้นรักนั้น ๆ ทั่วกัน แล้วใช้ กระดาดหนา ๆ และเรียบ ๆ ค่อย ๆ กดลงไป เพื่อให้ตัวมุกติดกับพื้นรักนั้นแน่นและเรียบร้อย แล้วทิ้งไว้ จนรักนั้นแห้ง ให้ลอกกระดาดแก้วที่ติดอยู่กับลายมุก โดยใช้มีน้ำชุบให้เปียกก็ลอกออกได้

๑๐ การลงรักถมในระหว่างพื้นลายมุกนั้น ใช้รักสมุกคือ รักผสมกับถ่านใบทองหรือถ่าน ต้นหญ้าคา หรือเขม่าดำก็ได้ ถ่านทั้ง 2 อย่างนั้นก่อนจะใช้ต้องกรองให้ละเอียดเสียก่อน เมื่อได้กรอง แล้วใช้ผสมกับรักผสมบนแผนกระดาดใช้ไม้กลม หรือสากบดให้รักกับสมุกนั้นเข้ากันจนเหนียว และจน เนื้อรักนั้นแน่นเหนียวพอดีแล้ว เอาเกลี่ยลงบนลายมุกที่ได้ประดับติดไว้ให้เต็มช่องพื้นนั้น ๆ โดยใช้มีเยน ไม้กวาดให้เรียบเสมอลงไปทั่วกัน และทิ้งไว้ให้รักนั้นแห้ง

๑๑ เมื่อรักสมุกที่ลงไว้แห้งทั่วกันแล้ว ใช้หินกากเพชรหรือหินที่คม ๆ คอย ๆ ขัดกับน้ำลงไป พอเห็นลายมุกเหลือ ๆ ยังมีให้เห็นเส้นลายมุกที่เดียว เมื่อขัดลงไปแล้ว พื้นรักที่เกลี่ยไว้ยังเป็นหลุมเป็น บ่อไม่เต็มเสมอกัน ให้เกลี่ยรักเพิ่มลงไปจนเสมอเรียบร้อย แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วให้คอย ๆ ขัดลงไปจนถึงลายเส้นมุกพอดี เมื่อขัดได้เสมอเรียบร้อยแล้ว ให้ขัดด้วยหินลับมีดโกน หรือถ่านไม้จน เรียบร้อย นับว่าเป็นการเสร็จสิ้นและต้องทิ้งไว้จนรักแห้งสนิทแล้วจึงใช้ขัดด้วยใบทองแห้งฉีกฝอย ๆ ผสมน้ำมันมะพร้าวเล็กน้อย ขัดถูพอร้อน ๆ ก็ขึ้นมัน เป็นการเสร็จตามวิธีประดับมุกเพียงเท่านี้ (กรม ศิลปากร ๒๕๒๔ ๑๕-๑๖)

๗.๔ วิธีทำ ลายประดับมุกแบบกมลลายของช่างมุกสมัยปัจจุบัน

สำหรับการทำลายประดับมุกของช่างมุกปัจจุบันจะแตกต่างจากวิธีการทำเครื่องมุกสมัยโบราณ ที่กล่าวถึงข้างต้น เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้ช่างมุกสามารถประดิษฐ์เครื่องมุกได้ ตามวิธีแบบโบราณ ซึ่งต้องใช้เวลานานและวัสดุหายาก ช่างมุกปัจจุบันจึงพยายามดัดแปลงวิธีการทำโดย ให้สิ้นเปลืองเวลาน้อยลงและวัสดุที่นำมาทำเครื่องมุกก็เปลี่ยนเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องตลาด แต่ก็อาจจะ ยังคงมีช่างมุกบางคน หรือบางกลุ่มที่รักษาวิธีการทำเครื่องมุกตามแบบโบราณไว้

๑ หอยมุกที่ใช้ประดับเครื่องมุกนี้ จะใช้เปลือกหอยมุกไฟ ซึ่งมีลักษณะตัวกลม ๆ คล้ายหอย ไขง เหตุที่ต้องใช้หอยมุกไฟเพื่อว่าเวลาขัดแล้วจะได้ขึ้นเงาแวววาวเห็นสีมันสวยงาม แต่เดิมทะเลในอ่าว ไทยพอจะหาได้ แต่ปัจจุบันนี้หายาก ดังนั้นหอยมุกที่ใช้อยู่จึงเป็นหอยมุกที่ได้มาจากทะเลฝั่งตะวันตก ของประเทศไทย จากทะเลอันดามันและมหาสมุทรอินเดีย ในราคาซื้อขายทั้งตัวหอยก็โลกรัมละ ๓๒๐ บาท (๗ พฤษภาคม ๒๕๒๔) แต่ถ้าจะซื้อเฉพาะส่วนเปลือกหอยที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ เจียรระไนแล้ว ราคาโลกรัมละ ๑,๒๐๐ บาท

เมื่อได้หอยมุกมาแล้ว ก็นำมาปอกเปลือกให้ส่วนที่เป็นหินปูนติดอยู่กับตัวหอยออกให้หมด โดยใช้วิธีฝนขัดเปลือกหอยกับเครื่องเจียรระไน จากนั้นตัดเปลือกหอยเพื่อเอาแกนในออก แล้วตัดเปลือกหอย ออกเป็นชิ้น แต่งเงาเปลือกหอยให้หินปูนออกให้หมด

๒ ในกรณีที่ทำเครื่องมุกเป็นลายประดิษฐ์ ช่างจะฉลุลายมุกเป็นลายไปเลยด้วยความชำนาญ แล้วจึงนำชิ้นหอยมุกที่ฉลุเป็นลายแล้วนั้นไปประดับติดบนตัวภาชนะ พร้อมทั้งประดิษฐ์เป็นลวดลายตามที่ช่างต้องการ

ถ้าเป็นเครื่องมุกที่ต้องการทำเป็นลายฉลุ จะต้องเขียนลวดลายลงบนกระดาษเสียก่อน จากนั้นจึงลอกลายลงไปในชิ้นมุก ฉลุไปตามลวดลายที่วาดไว้ เมื่อได้ชิ้นมุกที่ฉลุแล้วจะเอาไปติดไว้บนลายบนกระดาษ เพื่อกันลึมหอยที่วางลายหรือกันชิ้นมุกหาย ก่อนที่จะนำไปติดบนภาชนะ

ลายประดิษฐ์ คือ ลายที่ช่างมุกคิดประดิษฐ์ขึ้นเองใหม่

ลายฉลุ คือ ลายไทยที่มีมาแต่เดิม

๓ นำชิ้นมุกที่ฉลุแล้วติดลงไปในภาชนะ โดยใช้กาเวลาเท็กซ์ (Letex)

ถ้าเป็นลายประดิษฐ์ก็จะติดชิ้นมุกไปตามลวดลายที่ได้คิดประดิษฐ์ไว้

สำหรับลายฉลุจะยกลายทั้งแผ่นติดลงไปในภาชนะ โดยคว่ำหน้าลง แล้วจึงใช้ผ้าชุบน้ำหมาด ๆ เช็ดถูบนลายให้กระดาษที่ติดอยู่หลุดออกให้หมด

๔ นำสีโปวรถยนต์ (Filler) ผสมกับสีฝุ่นสีดำและใส่น้ำยาที่ทำให้แห้งเร็ว ผสมกันให้เหนียวเข้ากันดี แล้วจึงเอาเปลี่ยนบนลายมุกที่ประดับติดไว้แล้วให้เต็มช่องพื้น โดยใช้นิ้วมือกวาดให้เรียบเสมอกันทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ 5 นาที

๕ นำชิ้นภาชนะประดับมุกที่สีโปวแล้วไปขีดให้ผิวหน้าเรียบเสมอกัน จนเห็นลวดลายประดับมุกด้วยเครื่องเจียรไน แต่ถ้าเป็นภาชนะชิ้นใหญ่ ต้องใช้ขัดด้วยเครื่องเจียรไนมือ

๖ เมื่อขัดจนเสร็จทั้งชิ้นแล้ว ทาด้วยน้ำมันชักเงา แล้วนำไปประกอบเป็นชิ้นภาชนะตามต้องการ (กรมศิลปากร ๒๕๒๕ ๑๖-๑๗)

๘ ลักษณะรูปแบบของเครื่องประดับมุก

ในอดีตมีการแบ่งภาชนะเครื่องใช้ที่นิยมประดับตกแต่งด้วยลายประดับมุกนั้น อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๘.๑ ประเภทพาน ซึ่งมีรูปทรงต่าง ๆ เช่น พานแปดเหลี่ยม พานกลม และพานกลีบบัว พานต่าง ๆ นี้มักใช้สำหรับใส่ของถวายพระ หรือใส่ของอื่น ๆ พาน เป็นชื่อเรียกภาชนะชนิดหนึ่งใช้สำหรับใส่หรือรองรับสิ่งของต่าง ๆ เช่น ดอกไม้รูปเทียน หมาก พลู โดยทั่วไปมีรูปร่างลักษณะประกอบด้วยสวน ๓ สวน คือ สวนตัวพานมีลักษณะคล้ายชามอยู่ตอนบน สวนเอว คือส่วนที่อยู่ระหว่างกันพานกับเชิงหรือตีนพาน มีลักษณะคล้ายวงกำไล ทำเป็นสันคล้ายอกไก่ก็มี กับทำเป็นเอวเว้าเข้าไปก็มี และส่วนเชิงหรือตีนพาน มีลักษณะเป็นรูปกรวยคว่ำ คล้ายฝักบัวหรือตีนช้าง

รูปทรงของพานมักทำเป็นทรงกลม แต่ที่ทำเป็นรูปทรงแปดเหลี่ยมหรือเป็นทรงย่อมุมไม้สิบสองก็มี สวนปากของพานก็มีทั้งที่เป็นอย่างปากลวดกลม และปากกลีบบัว ลวดลายตกแต่งพานและเชิงพานสวนมากนิยมทำเป็นลายกลีบบัวเป็นพื้น

พานทำด้วยวัสดุต่าง ๆ กัน มีตั้งแต่ทำด้วยดินเผาธรรมดา ดินเผาเคลือบผิวด้วยน้ำยาต่าง ๆ ด้วยโลหะประเภททองคำ เงิน ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ ไม้และไม้ไผ่สานประสานผิวด้วยสมุกรัก และทำด้วยแก้วก็มี

ภาษาชนเผ่าชนิดที่มีรูปทรงซึ่งเรียกว่า “พาน” ปรากฏหลักฐานทางโบราณวัตถุให้เห็นในสมัยทวารวดี ซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๒ ภาษาชนเผ่าชนิดนี้ทำด้วยดินเผาธรรมดา แต่มีทรวดทรงและการตกแต่งวิจิตรประณีตสวยงามพอสมควร

ในสมัยสุโขทัย มีหลักฐานทั้งด้านวัตถุและเอกสารแสดงให้เห็นได้ว่า ภาษาชนเผ่ารูปรางคล้ายพานซึ่งมีมาก่อนสมัยนี้ ล้วนเป็นต้นแบบภาษาชนิดที่เรียกว่า “พาน” ในภายหลังเป็นลำดับต่อมา สุโขทัยมีการทำพานด้วยดินเผาเคลือบผิวด้วยน้ำยาเป็นสีเขียวไขกา ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รูปทรงคล้ายชาม มีเชิงรับรองอยู่ใต้ก้นพานเป็นอย่อย่างรูปตีนช้าง ตอนกลั้กับก้นพาน ทำให้คอดเล็กเข้าไปเล็กน้อย ลักษณะของพานซึ่งทำขึ้นในสมัยนี้ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับภาษาชนเผ่ารูปรางคล้ายพานในสมัยทวารวดี จะเห็นได้ว่ามีแบบอย่างไม่สู้ต่างกันมาก และน่าจะเป็นวัฒนธรรมทางด้านแบบอย่างของศิลปะ ที่หมู่ชนที่อยู่ในย่านนี้สืบทอดกันลงมาโดยลำดับ

ต่อมาในสมัยอยุธยา ได้พบเอกสารเก่าเรื่องหนึ่งกล่าวถึงพาน ในฐานะเป็นเครื่องราชูปโภคสำหรับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน คือ กฎมณเฑียรบาล ซึ่งตราขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) มีความกล่าวถึงพานว่า

“อนึ่ง เครื่องอุปโภคทั้งปวง พระเจ้าอยู่หัว ให้เรียกว่า

มาลา พานหมากเสวย

ภาษา ธรง

พระขรรค์ พานน้ำเสวย”

สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา พานคงเป็นภาษาที่คนทั่วไปได้ถือเป็นเครื่องใช้สอย โดยไม่จำกัดอยู่จำเพาะเป็นของหลวง เท่านั้น ทั้งนี้เห็นได้จากเอกสารจากหอหลวง เรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม พระณามกุฎมณีสถานพระนครศรีอยุธยา ตอนหนึ่งกล่าวถึงยานทำของต่าง ๆ เป็นสินค้าจำหน่ายมีกล่าวถึงยานทำพานขายอยู่ด้วย

พานสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนกระทั่งปัจจุบัน มีแบบอย่างของรูปทรง ชื่อและหน้าที่ต่าง ๆ กันออกไปหลายแบบด้วยกัน ดังต่อไปนี้

พานพระขันหมาก เป็นเครื่องราชูปโภคอย่างหนึ่งใน ๔ อย่าง คือ พานพระขันหมาก พระมณฑปรัตนกรันท์ พระสุพรรณศรี และพระสุพรรณราช พานพระขันหมาก มีทรวดทรงเป็นพานรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองซ้อนกัน ๒ ชั้น พานลูกบน มีนาครวบประกอบ ๔ มุม เชิงพาน ตัวพานทำด้วยทองคำจำหลักกลดลลาย ลงยาราชาวดี ใช้สำหรับพานหมาก ของพลู และ ตลับรูปสี่เหลี่ยม ย่อมุมไม้สิบสองยอดปลีทรงมัน

พานพระศรี เป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ สำหรับใส่หมาก พลุ พานพระศรีนี้มี ๒ ส้ารับ คือ ส้ารับหนึ่งเป็นเครื่องทองลงยา อีกส้ารับเป็นเครื่องนาก ส้ารับเครื่องทองใช้ในเวลาปรกติ ส่วนส้ารับเครื่องนากนั้นใช้ในวันพระ ทั้งนี้เนื่องด้วยในวันพระเป็นประเพณีที่พระมหากษัตริย์มักจะทรงศีล จึงไม่สมควรใช้เครื่องเงินเครื่องทอง เครื่องนากนั้นถือว่า เสมอด้วยทองแดง จึงทรงใช้ได้

พานบายศรี เป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ เนื่องในการพระราชพิธีสมโภชต่าง ๆ พานบายศรีมีด้วยกัน ๓ ชุด ทองคำชุดหนึ่ง เงินชุดหนึ่ง และแก้วชุดหนึ่ง พานบายศรีแต่ละชุดประกอบด้วยพานจำนวน ๖ ลูก เป็นแถวตั้งซ้อนกันขึ้นไป พานลูกบนสุดใส่พุ่มดอกไม้ พานลูกถัดลงมาแต่ละลูกบรรจุพานขนาดเล็กเรียงโดยรอบ ใส่เครื่องกินต่าง ๆ หรือใส่ดอกไม้ธูปเทียนต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะตั้งพิธีในตอนเช้าหรือตอนบาย

พานสองชั้น คือ พานทอง ตั้งซ้อนกัน ๒ ลูก ลูกบนมักมีขนาดย่อมกว่าลูกกลาง ลักษณะเป็นพานกลม ปากกลีบบัวจงกล เรียงพานลูกบนมีนาครวายประกอบ ๔ มุมพาน ใช้สำหรับรองรับเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ เป็นต้นว่า พระมหาพิชัยมงกุฏ

พานรองสังข์ เป็นพานโลหะขนาดเล็ก ตัวพานทำรูปปากพานทำเป็นกลีบบัวผายออก ๒ ด้าน คล้ายกับฝักกระจิบ ใช้สำหรับรองสังข์ โดยเหตุที่รูปแบบของพานนี้คล้ายฝักกระจิบ จึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “พานปากกระจิบ”

พานปากกลม คือ พานรูปทรงกลม ปากเรียบกลมเหมือนปากชาม มีเส้นลวดเลียบรอบขอบปากพาน

พานกลีบบัว คือ พานรูปทรงกลม แต่ที่ปากทำเป็นจัก ๆ คล้ายปลายกลีบบัวเรียงซ้อนต่อเนื่องกันไป รอบขอบปากพาน

พานรองขัน เป็นพานโลหะรูปทรงกลม ขอบปากเรียบ ใช้ตั้งรองขันโลหะใส่น้ำ มักเรียกควบกันว่า “ขันน้ำพานรอง”

พานแว่นฟ้า เป็นพานชนิดที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน หรือหวาย รูปทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ซ้อนกัน ๒ ลูก ลูกบนขนาดย่อมกว่าลูกกลาง พานแว่นฟานี้ตกแต่งผิวด้วยการปั้นขึ้นรักปิดทองบ้าง ลงรักเขียนลายปิดทองรดน้ำบ้าง ประดับกระจกสีหรือประดับมุกบ้าง พานแว่นฟานี้ โดยมากใช้ใส่ผ้าไตร

พานพุ่ม คือ พานทำด้วยดินปั้นเผาไฟให้สุก แล้วนำมาเขียนสีเป็นลวดลายภายนอกตัวพาน ใช้สำหรับรองพุ่มขึ้นถวายพระในเทศกาลเข้าพรรษา

พานแก้ว คือ พานทำด้วยแก้วหล่อ ตัวพานลักษณะคล้ายจานปากกลม พื้นพานเป็นเสากลม โคนเสาด้านเป็นแป้นกลม พานชนิดนี้โดยมากใช้ใส่หมากพลูดอกไม้ถวายพระ ในชั้นหลังนิยมจัดพุ่มดอกไม้ตั้งบูชาพระด้วย

พานสาน เป็นพานที่ใช้ดอกไม้ไม้ไผ่สาน ตัวพานรูปร่างคล้ายถาด พื้นพานสานลายโปร่งตาจะลอม เป็นรูปทรงกระบอกเทินตัวพานขึ้นไว้ พานชนิดนี้ใช้กันอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนสำหรับใส่เครื่องพลีกรรมในพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อในท้องถิ่น

อนึ่ง พานชนิดปากกลม ใช้สำหรับใส่เครื่องบูชา เครื่องสำอาง หรือสิ่งของที่ต้องการให้ลอยอยู่บนปากพาน เพื่อจะหยิบใช้ได้ง่ายหรือเห็นง่ายก็มักจะใช้กระดานบาง ๆ ตัดเจียนเป็นแผ่นกลมขนาดย่อมกว่าขอบปากพานเล็กน้อย เอาปิดกรุลงบนปากพาน แผ่นกระดานนี้เรียกว่า “ลิ้นพาน” สำหรับรองรับสิ่งของให้ลอยอยู่บนปากพาน (จุลทัศน์ พยาธรรณนที ๒๕๔๒ ๔๓๔๑-๔๓๕๔)

พานต่าง ๆ พวกนี้ อาจแยกประเภทย่อยออกไปอีกได้ตามรูปทรง และประโยชน์ใช้สอยตามประเภท วัฒนธรรมแบบไทย คือ

๔๑๑ ตะลุม มีลักษณะคล้ายพานเชิง แต่ขอบปากกลมเข้า ซึ่งขอบปากนี้มีทั้งกลม สิบเหลี่ยม หรือสิบสองเหลี่ยม ตะลุมนี้นิยมทำเป็นถาด ซึ่งจะมีถาดละกิโลไม่กำหนด ในถาดหนึ่งนั้น ประกอบด้วยตะลุมใบใหญ่สุดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๐ เซนติเมตร แล้วมีขนาดเล็กไล่ลงไปในใบเล็กสุด มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗ เซนติเมตร ตะลุมนี้นิยมใช้ใส่ของถวายพระ เช่น ใส่สำหรับอาหาร ผ้าไตร ดอกไม้ ฐูป เทียน ฯลฯ ถ้าเป็นตะลุมใบเล็ก อาจใช้ใส่หมากพลู ตะลุม เป็นภาชนะมีเชิงสำหรับใส่ของแทนถาดหรือพาน ตะลุมกับถาดต่างกันคือ ตะลุมมีเชิงสวนถาดไม่มีเชิงหรือถ้าเป็นถาดชนิดมีขา ๓-

๔ ขา ก็เป็นขาสั้น ๆ ส่วนพานนั้นตามธรรมดาก็มีเชิง ตะลุ่มกับพานต่างกันตรงขอบบนหรือปากตะลุ่มเป็นโค้งงุ้มเข้าไปทางข้างใน ปากพานไม่โค้งเช่นนี้มีพานที่ปากโค้งก็โค้งผายออกข้างนอก

ตะลุ่มเป็นของใช้ประจำวัดเป็นสำหรับของพระสงฆ์ ตามปกติใช้กับโอ แต่จะมีถ้วยชามด้วยก็ได้ การบวชนาคในอดีตเจ้าภาพมักจะซื้อตะลุ่มกับโอเป็นบริวาร เพื่อให้ใช้เกื้อกูลกับนาตร

เนื่องจากการใช้ตะลุ่มกับโอเป็นสำหรับ ผู้การใช้ถาดกับถ้วยชามไม่ได้ในด้านความสะดวกและอื่น ๆ จึงทำให้การใช้ตะลุ่มกับโอค่อย ๆ สลายตัวไปจนหมดสิ้น ตะลุ่มธรรมดาที่เป็นทองเหลืองและเป็นเครื่องเงินกับโอก็หายไป ไม่มีขายในตลาดและบ้านกับวัดต่างๆก็ใช้สำหรับถาดกับถ้วยชามเช่นเดียวกันสืบมา

ตะลุ่มมีหลายขนาดทั้งรูปทรงกลมและทรงเหลี่ยม มีหลายลักษณะ ได้แก่ ตะลุ่มแวนฟ้าชั้นเดียว มีชนิด ๑๐ เหลี่ยม และ ๑๒ เหลี่ยม ประดับเป็นกลีบบัว แวนฟ้า หมายถึง สิ่งประดับด้วยกระเจก ตะลุ่มดังกล่าวนี้ไม่ใช่ตะลุ่มชนิดธรรมดา เป็นตะลุ่มชนิดสิ่งของศิลปะ การที่เลิกใช้ตะลุ่มกับโอเป็นภาชนะใส่อาหารตามวัด ทำให้พากันเลิกใช้ตะลุ่มชนิดธรรมดาในการอื่น ๆ ตามไปด้วย ส่วนตะลุ่มมุกนั้นยังคงใช้กันอยู่ต่อมา กับยังมีตะลุ่มเครื่องเงินลายทองลายสีตะลุ่มเบืออีกด้วย (“เบือ” พจนานุกรมให้คำนิยามไว้ว่า “มีแสงเลื่อมพราย โดยปริยายหมายถึงกระเจกเงา เช่น มุกแกมเบือ”) ของเหล่านี้จัดเป็นสิ่งของศิลปะอันมีราคาสูงตามความวิจิตรประณีตของฝีมือประดิษฐ์

สามัญชนชาวบ้านไม่ใช้ตะลุ่มเป็นของเครื่องใช้ประจำบ้านเหมือนถาดและพาน จะมีใช้บ้างก็เป็นบางรายตามวังเจ้านาย พระราชวงศ์ และตามบ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ บ้านคหบดี ผู้มีฐานะ บางแห่งเรียกตะลุ่มว่า “เตียบ” ตะลุ่มมีหลายขนาดที่เป็นขนาดใหญ่สำหรับใส่อาหารเวลาทำบุญเลี้ยงพระ ขนาดรองลงมาสำหรับใส่ของ เช่น ไทยธรรมหรือไทยทานพวยพระขนาดย่อมลงมาอีกสำหรับใส่รูปเทียนแพเข้าหาผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น ลาไปต่างประเทศ หรือลาบวช เป็นต้น ขนาดเล็กสำหรับใส่หมากพลู บุหรี่ถวายพระก็มี ตะลุ่มนั้นจะใช้มากในกรณีเกี่ยวกับพระสงฆ์ ตามบ้านทั่วไปไม่มีใครนิยมใช้ เว้นแต่จะมีเตรียมไว้สำหรับทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านเท่านั้น แต่บางรายก็นิยมใช้ใส่ผลไม้ตั้งกลางโต๊ะอาหารเวลามีงานเลี้ยง ตะลุ่มประดับด้วยมุกเรียกตะลุ่มมุก ที่ประดับมุกสลักระเจก เรียกตะลุ่มมุกแกมเบือ ที่ประดับด้วยเบือล้วน ๆ ก็มีการเรียกเบือ สำหรับอาหารเฉพาะของสมเด็จพระสังฆราช ที่เรียกว่าเครื่องเสวยหรือกระยาเสวย เป็นของหลวงพระราชทานเช้าและเพล ๒ เวลา เจ้าพนักงานจัดใส่ตะลุ่มมุกถวายที่วัด ซึ่งเป็นที่ประทับทุกวันเป็นราชประเพณีมาแต่กาลก่อนจนทุกวันนี้ อนึ่ง มีธรรมเนียมมาเวลาทำบุญเลี้ยงพระ ถ้าเจ้าภาพอาราธนาสมเด็จพระราชาคณะไปร่วมเจริญพระพุทธมนต์เวลาฉัน เจ้าภาพต้องจัดอาหารใส่ตะลุ่มมุกถวายแทนสำหรับธรรมดา ของที่ใช้คู่กันก็คือกระโถนลายครามแบบเกาเม็ดบัว ชันน้ำพานรอง แก้วมีลายดอกไม้ทอง และที่น้ำร้อนน้ำเย็นเป็นก๊วยวน แม้ในพระราชพิธีก็จัดเช่นนั้น

การใช้ตะลุ่มมีมาแต่โบราณ กรรมวิธีการผลิตตะลุ่มของไทยก็ทำนองเดียวกันกับผลิตภาชนะประดับมุก ภาชนะเครื่องเงินอย่างอื่น บางที่ใช้ไม้ระกำมาประกอบเป็นตัวตะลุ่ม ซึ่งทำให้น้ำหนักเบา ตะลุ่มที่ทำขึ้นใหม่หาซื้อได้ตามร้านขายเครื่องบวชนาค และร้านขายสินค้าไทย ส่วนตะลุ่มของเก่าต้องหาซื้อตามร้านขายของโบราณวัตถุ (ประครอง นิมมานเหมินท์ ๒๕๔๒ ๒๒๔๕ - ๒๒๔๗)

๔๑๒ พานแวนฟ้า เป็นพานซ้อนกัน ๒ ชั้น ประกอบด้วยพานรอง เป็นพานสี่เหลี่ยมยอุมขนาดใหญ่ ใช้รองรับพานทรงสูงสี่เหลี่ยมยอุมเช่นกัน พานแวนฟ้านี้มักมีประจำอยู่ตามวัด ใช้สำหรับใส่ผ้าไตรถวายพระในงานบวชนาค หรืองานทอดกฐิน โดยทั่วไปเป็นพาน ๒ ชั้น ประดับกระเจก นำมาใช้ประดับมุกก็มีบ้าง

๔๑๓ เตียบ มีลักษณะคล้ายพานเชิง มีฝา เป็นกรวยแหลมครอบ ใช้บรรจุสำหรับอาหารถวายพระ

๔๒ ประเภทกลอง มีหลายแบบและชื่อที่ใช้เรียกก็แตกต่างกันออกไป ตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ลຸ້ງ เจียด หีบ และกลอง

๔๒๑ ลຸ້ງ หรือกลองกลมมีฝาปิด มีทั้งทรงสูงและทรงเตี้ย ใช้เป็นภาชนะบรรจุอาหารแห้งเรียกว่า ลຸ້ງอาหาร บางที่ใช้เป็นกลองเก็บผ้าที่อบร่ำแล้ว มีลຸ້ງอยู่ประเภทหนึ่งลักษณะคล้ายพานเชิงมีฝาเป็นกรวยแหลมครอบใช้เป็นกลองโสมมาก

๔๒๒ เจียด มีลักษณะเป็นกลองสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีฝาปิดมีฐานสูง แต่เดิมเจียดนี้พระมหากษัตริย์จะพระราชทานแก่ขุนนาง หรือพระราชาคณะ แต่ต่อมาจะใช้เป็นกลองสำหรับบรรจุผ้าที่อบร่ำแล้ว หรือเสื้อผ้าเครื่องแบบของขุนนาง สำหรับเปลี่ยนในวังก่อนที่จะเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์

เจียด เป็นภาชนะชนิดหนึ่งสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า และสิ่งอื่น ๆ มีรูปทรงต่าง ๆ กัน ถ้าเป็นเครื่องยศขุนนางโบราณจะทำด้วยทองและเงิน ถ้าเป็นอย่างชาวบ้านใช้จะทำด้วยไม้หรือเครื่องเขิน มีการประดับลายมุกบ้าง เจียดบางแบบจะทำฝาเป็นสันสูง ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้มีลักษณะรูปทรงคล้ายฝาเจียดดังกล่าวจึงมีคำว่า “เจียด” อยู่ด้วย เช่น กำแพงบัวหลังเจียด หรือพระรวมหลังเจียด

ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พระราชทานเจียดแก่ข้าราชการตามฐานันดร ดังนี้

รัชกาลสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๑ พระราชทานบำเหน็จแก่เจ้าพระยามหาเสนาบดี มีลูกพระสนมองค์หนึ่งเจียดทองคำหนึ่ง พานทองคำหนึ่ง น้ำเต้าทอง กระป๋ กั้นหยัน เสาเตียงงา เสาเตียงกลีบบัว

รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช พระราชทานบำเหน็จแก่เจ้าพระยาพิชัยและเจ้าพระยาสุวรรคโลก มีเจียดทองคำช้ายขาว กระป๋บั้งทอง น้ำเต้าทอง

รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระราชทานบำเหน็จแก่พระยาอนุชิตขลธิ มีเจียดเงินเหลี่ยม จ้าหลักสรรพางค์ จุกทอง ผ้าเสื้อ เงินตรา สิ่งของและเครื่องเรือน

พระราชทานบำเหน็จแก่แสนหลวงราชภักดี มีเจียดทรงมันและผ้าเสื้อแพรพรรณ

รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในกฎหมายตราสามดวง มีหลักฐานว่า “ ขุนนางศักดินา ๑๐๐๐๐ กินเมือง กินเจียดเงินถมยาดำรองตะลุม ”

ในจดหมายเหตุระยะทางพระอุบาสีไปลังกาทวีป ในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศสมัยอยุธยาตอนปลาย มีข้อความเกี่ยวกับเจียดตอนหนึ่งว่า

“ แลให้ยกเจียด กระป๋ เครื่องประโคม ซึ่งพระราชทานนั้นไปรับอัครมหาเสนาบดี นอกครัวหอพระราชสาสน์ ประมาณ ๑๕ จ้า ”

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงอธิบายไว้ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า

“ เจียดต่าง ๆ เห็นในคลังทองมีอยู่มาก แต่เจียดทองเจียดเงินมีอย่างละใบ เจียดถมมันมีมาก ” (จุลศัตน์ พยาพราณนั ๒๕๔๒ ๔๓๔๑-๔๓๔๔)

๔๒๓ หีบยา เป็นกลองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีฝาปิด ภายในยังมีกลองเล็กใช้สำหรับเก็บแยกยาที่ต่างชนิด มิให้ปะปนกัน หีบยานี้จะมีอยู่ประจำตามบ้าน หรือเป็นหีบยาของแพทย์แผนโบราณของไทย

๔๒๔ หีบบุหรี เป็นกลองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ใช้โสนบุหรี ยาเส้น หรือยาฉุน มักจะมีขนาดเล็กกว่าหีบยา

๔๒๕ หีบหมาก เป็นกลองสำหรับโสนเครื่องกินหมาก อาจจะมีลักษณะคล้ายกับหีบยา แต่บางครั้งก็เป็นกลองกลม ทางภาคเหนือจะเรียกว่า แอบหมาก (แฉ่งน้อย ปัจจพรรค์ ๒๕๓๖ :๕๕)

๔๓ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ และเครื่องใช้อันเนื่องในพระพุทธศาสนา เครื่องใช้อันเนื่องในพระพุทธศาสนา ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีแดนกำเนิดอยู่ในชมพูทวีป แต่กัณเฑาะว์เรื่องอยู่ในดินแดนประเทศไทยมาโดยตลอดนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ เป็นต้นมาต่อจนถึงปัจจุบันมิได้สูญหายไปจากดินแดนแห่งนี้แม้แต่ช่วงเวลาเดียว ตลอดช่วงเวลาเหล่านั้นจะมีศาสนาสำคัญ ๆ แพร่เข้ามามากมายหลายศาสนา แต่ศรัทธาของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศก็มิได้เสื่อมคลายไปจากพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนศิลปกรรมของชาติไทยตั้งแต่โบราณกาลจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ศิลปกรรมที่นับเกี่ยวในพระพุทธศาสนาต่าง ๆ กระทำขึ้นอย่างประณีตบรรจง นับตั้งแต่สถาปัตยกรรมที่เป็นพระอุโบสถ วิหาร ต่างประดับประดาอย่างงดงาม ด้วยศิลปะนานาชาติ ผั่งภายในโบสถ์วิหารมีภาพเขียนสีประดับโดยตลอดจนกระทั่งฝาเพดานก็มีลายไม้จำหลักสลักเสลาด้วยฝีมือชั้นเยี่ยม บานประตูหน้าต่างสลักไม้หรือเขียนลายรดน้ำ บ้างก็ประดับมุก งามวิจิตร นอกจากสถาปัตยกรรมและประณีตศิลป์ที่เป็นสวนประกอบสถาปัตยกรรมแล้ว ข้าวของเครื่องใช้อันเกี่ยวในพระพุทธศาสนาก็มักจะทำอย่างประณีตและอาจนับเป็นแบบฉบับของศิลปะประจำชาติของไทย จึงกล่าวได้ว่า ศิลปอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติส่วนใหญ่ นับเป็นพุทธศิลปะ

เครื่องใช้อันเกี่ยวในพระพุทธศาสนาอาจแบ่งเป็นหมวดหมู่ใหญ่ ๆ ได้ ๓ หมวด คือ

๔.๓.๑ เครื่องใช้ส่วนตัวสงฆ์

ประกอบด้วยเครื่องใช้ที่กำหนดในพระวินัย คือ เครื่องบริวาร เป็นต้นว่า อัฐบริวาร ได้แก่ สบง จีวร สังฆาฏิ ประคตเอว กลองเขมม มัดโกน เครื่องกรองน้ำ และบาตร

เครื่องใช้ที่กำหนดในพระวินัยของสงฆ์อีกประการหนึ่ง คือ เครื่องธุดงค์วัตร (กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ๒๔๒๒ :๓๒) อันได้แก่ กลด หม้อน้ำ และไม้ปักกลด ในสมัยโบราณนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย สงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ไม่ขึ้นแก่กัน คือ สงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสี คือ ผู้นิยมศึกษาพระธรรมวินัย และถือธุดงค์วัตรเป็นกิจอันพึงปฏิบัติ มักมีสำนักอยู่นอกเมือง พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยจะมีความเลื่อมใสในสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสีเป็นอันมาก ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปสวดธุดงค์ที่ภูหิน อรัญญิก และ “เมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโดยทานแกมหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปฏิภาณไตรลวกกว่าปุศุครในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ” คำว่าอรัญญิกที่ปรากฏในศิลาจารึกดังกล่าว คือที่พำนักของสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสีนั่นเอง นอกจากนี้ศิลาจารึกหลักที่ ๔ ซึ่งจารึกขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๔๔ ในสมัยสุโขทัยได้กล่าวถึงวัดป่าแดงว่าเป็นที่อยู่ของสังฆปริณายกนามว่า พระบรมครูดีโลกดีละดีรัตนศีลคันธวันวาสี

ธรรมกิตติสังฆราชมหาสามีเจ้า ซึ่งเป็นเจ้าคณะอรัญวาสี ครั้นถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สำนักฝ่ายอรัญวาสีคือ วัดป่าแก้วหรือวัดใหญ่ชัยมงคลนั่นเอง และสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีก็ยังคงเป็นที่เลื่อมใสแก่องค์พระมหากษัตริย์ คือปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า ในระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสีเป็นที่สมเด็จพระพนรัตน์ เข้าเฝ้าทูลขอพระราชทานอภัยโทษแก่แม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทันครั้งกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีพระราชดำรัสว่า “พระผู้เป็นเจ้าขอแล้ว โยมก็จะให้ ” แสดงถึงความเกรงพระราชหฤทัยที่มีต่อสมเด็จพระพนรัตน์สมณศักดิ์สมเด็จพระพนรัตน์นี้สืบต่อมาถึงปัจจุบัน แต่คติที่แยกสงฆ์เป็นฝ่ายอรัญวาสีและคามวาสีได้ค่อยๆ คลายไป สำนักสงฆ์ที่อาจจัดเป็นฝ่ายอรัญวาสีในปัจจุบันนี้ก็คือ วัดสวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี นั่นเอง

พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกมาโดยตลอดตราบนานถึงปัจจุบัน ในพระราชพิธีต่าง ๆ จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาพร้อมด้วยทุกครั้ง และในงานพระราชพิธีสำคัญพระมหากษัตริย์มักโปรดฯ ให้สร้างเครื่องใช้เป็นพิเศษถวายแก่พระสงฆ์สมณศักดิ์พระราชอาคันตุกะขึ้นไป เป็นต้นว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีโสกันต์ และพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๕๕ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้โปรดเกล้าพระราชทานเครื่องใช้ถวายแก่พระสงฆ์ชั้นราชาคณะเป็นเครื่องใช้ประดับมุกประกอบด้วยเครื่องใช้สำหรับโต๊ะเขียนหนังสือ ๑ ชุด หีบและถาดประดับมุก ตาลปัตรด้ามมุก และบาตรพร้อมฝาบาตรและที่รองบาตรประดับมุก เครื่องพระราชทานเหล่านี้ชุดหนึ่งได้จัดแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อินทรีบุรี ในบริเวณโบสถ์ อ่าเภออินทรีบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ตาลปัตรเป็นเครื่องใช้ที่มักโปรดให้สร้างขึ้นถวายแก่สงฆ์ในงานพระราชพิธีแทบทุกงาน เนื่องจากเป็นเครื่องใช้ประจำตัวสงฆ์ทุกรูปอันจะขาดเสียมิได้ ศิลปบนตาลปัตรจึงมีความแตกต่างกันออกไปอย่างน่าศึกษายิ่ง แต่เดิมตาลปัตรคงเป็นพัดที่ชาวบ้านใช้ธรรมดา แล้วสงฆ์นำมาใช้เป็นเครื่องบังตา ขณะเจริญพระพุทธมนต์ ตาลปัตรแต่แรกเริ่มคงจะทำด้วยใบตาลจึงเรียกว่า “ตาลปัตร” ปัจจุบันแม้รูปร่างของพัดที่สงฆ์ใช้จะเปลี่ยนแปลงไปเป็นพัดฉกอย่างพัดยศชั้นราชาคณะ ก็ยังคงเรียกชื่อว่าตาลปัตรอยู่นั่นเอง

ตาลปัตรอาจแบ่งตามรูปร่างได้เป็น ๓ ประเภท คือ พัดฉก พัดพุดตาน และพัดหน้านาง

พัดฉกในปัจจุบันเป็นพัดยศทรงพุ่มข้าวบิณฑ์และทรงเปลวเพลิงสำหรับสงฆ์สมณศักดิ์ชั้นราชาคณะขึ้นไป ทำขึ้นด้วยวัสดุต่าง ๆ กัน มีทั้งที่เป็นงาแกะสลักเป็นลวดลายโปร่งประดับพลอย สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นพัดประจำตำแหน่งคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต แต่สวนใหญ่เป็นพัดที่ทำขึ้นโครงไม้ซี่ผ้า ผ่าที่ใช้เป็นเครื่องกำหนดสมณศักดิ์ของพระ คือ ผ่าก่ามะหยี่ใช้สำหรับสงฆ์ชั้นราชาคณะขึ้นไป ส่วนพัดฉกรูปเปลวเพลิงผ่าสักกลาดมักดัดเป็นพัดยศพระครูเจ้าคณะจังหวัด

นอกจากรูปทรงของพัดและผ้าแล้ว สีของผ้ายังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสมณศักดิ์อีกด้วย เป็นต้นว่าพัดฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์พื้นก่ามะหยี่ใจกลางสีน้ำเงิน ลายลูกคลื่นสีเขียว น้ำเงินและเหลือง เป็นพัดสำหรับพระราชอาคันตุกะเทียบเท่าเปรียญ ส่วนพัดฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นก่ามะหยี่สลักสีพื้นแดง สลักลูกคลื่นเขียว เป็นพัดสำหรับพระราชทานคณะยกอย่างธรรมดา

พัดพุดตาน เป็นพัดยศรูปกลมมีกลีบคล้ายดอกพุดตาน พัดทรงนี้สันนิษฐานว่าคงเกิดขึ้นไม่เก่ากว่ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในสมัยนี้เกิดลวดลายที่เรียกว่า “ลายเทพ

พุดตาน” อันได้แบบอย่างมาจากลายดอกโบตันของจีน และคำว่าพุดตานเป็นที่นิยมแพร่หลายไปในรัชกาลนั้น ตลอดจนถึงชื่อพระที่นั่งพุดตานด้วย ปัจจุบันพุดตานเป็นพัตสำหรับสงฆ์สมณศักดิ์พระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ ลงมาจนถึงพระปลัดฐานานุกรมของพระราชาคณะสามัญ

พัตหน้านางหรือพัตรูปรี ตอนบนกว้างตอนล่างแคบ ส่วนใหญ่ผูกโครงไม้บุผ้า พัตรูปหน้านางเดิมมีแต่ที่เป็นพัตยศ เช่น พัตเปรียญ แต่ก่อนพระสงฆ์ถือตาลปัตรพัตยศเฉพาะในงานพระราชพิธีอย่างเดียว นอกนั้นถือตาลปัตรใบตาลด้วยกันทั้งหมด การใช้พัตรองแทนตาลปัตรกันเป็นสามัญนั้นทราบวาเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๔ ด้วยพระสงฆ์ในสมัยนั้นนิยมนำพัชนีมาใช้ถือแทนตาลปัตรกันอย่างแพร่หลาย พัทชนีที่กล่าวนี้มีใบองุ่นด้ามยาว เดิมใช้สำหรับรำเพยลม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรำคาญพระราชหฤทัยว่าน่าเกลียด จึงมีประกาศพระราชปรารภชี้แจงความน่ารังเกียจของพัชนีชนิดนั้น พร้อมทั้งแสดงพระราชดำริที่จะสร้างพัตรองขึ้นให้พระสงฆ์ใช้แทน

พัตรองที่ทำขึ้นในชั้นแรกนั้น เดิมคงจะเป็นพัตที่ผูกโครงไม้ไผ่ซึ่งผ้าพื้นหรือผ้าลายที่มีอยู่ในท้องตลาด ต่อมาจึงได้พลิกแพลงตกแต่งให้อวดวิจิตรขึ้น ที่ปักเป็นลวดลายสำหรับทำพัตโดยเฉพาะนั้นเข้าใจว่าจะเป็นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพตรัสไว้ว่าได้เคยทรงสืบว่าพัตรองปักแรกมีขึ้นเมื่อใด ได้ความว่าที่แรกมีนั้นเป็นพัตรองของหลวงสั่งมาแต่เมืองจีน ลายเป็นอักษร จ ๓ ตัว อยู่ใต้พระเกี้ยวออก พระราชทานในงานขึ้นพระที่นั่งวโรภาสพิมาน เมื่อครั้งยังใช้นามว่า พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์ แต่พัตดังกล่าวนี้หาตัวอย่างไม่ได้ พัตรองต่อมาคือพัตเอราวัณพระราชทานในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปีระกา พศ ๒๔๑๖ สั่งปักมาจากเมืองจีนเช่นเดียวกัน พัตรองนี้เองที่แสดงศิลปะการออกแบบและฝีมือการปักเย็บวิจิตรพิสดารแตกต่างกันออกไปอย่างน่าศึกษายัง สมเด็จพระกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นศิลปินที่ออกแบบพัตรองไว้มากที่สุดพระองค์หนึ่ง พัตรองที่พระองค์ทรงออกแบบไว้ส่วนใหญ่เป็นพัตเนื่องในพระราชพิธีต่าง ๆ และพัตรองของพระบรมวงศานุวงศ์

๘ ๓ ๒ เครื่องใช้ประจำวัด

วัดเป็นศูนย์กลางทั้งทางด้านศิลปะและวิทยามาแต่โบราณกาล ครอบครัวยุคที่มีบุตรชาย มักส่งบุตรมาเรียนวิชาต่าง ๆ ที่วัดโดยให้บวชเป็นสามเณรรับใช้พระและรำเรียนเขียนอ่านศึกษาศิลปะวิทยาอื่น ๆ ไปพร้อมกัน ศิลปจึงมีต้นกำเนิดมาจากวัด นอกจากนี้ข้าวของเครื่องใช้จากวัด แม้บางครั้งจะเป็นฝีมือช่างที่เป็นฆราวาส แต่ก็ทำขึ้นด้วยความตั้งใจเลือกสรรวัสดุ จึงมีความวิจิตรประณีตกว่าเครื่องใช้ตามบ้านทั่วไป

เครื่องใช้ประจำวัดทั่วไปส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นวาประกับคัมภีร์ใบลาน ทำขึ้นโดยใช้ศิลปะหลายประเภท ทั้งที่เป็นลายรดน้ำ ประดับมุก ตลอดจนงาช้าง จำหลัก ลวดลายงดงาม คัมภีร์เหล่านี้บรรจุไว้ในหีบหรือตู้พระธรรมที่ทำด้วยไม้แกะสลัก หรือเขียนลายรดน้ำ ประดับมุกและอื่น ๆ และเก็บรักษาไว้ในอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บรักษาคัมภีร์โดยเฉพาะที่เรียกว่า “หอไตร” หรือหอพระไตรปิฎกนั่นเอง หอไตรมักสร้างขึ้นเป็นหอสูง บางแห่งสร้างไว้กลางน้ำ เพื่อป้องกันตัวแมลงที่จะขึ้นทำลายคัมภีร์ซึ่งเป็นใบลาน หรือกระดาดแผ่นยาวพับเป็นชั้นอย่าง ที่เรียกว่า “สมุดไทย”

๘ ๓ ๓ เครื่องใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้เป็น พิธีมงคลและพิธีอวมงคล

พิธีมงคลเป็นต้นว่า พิธีกรรมที่ทำในวันเกิด วันแต่งงาน วันขึ้นบ้านใหม่ มักนิยมนิมนต์สงฆ์ ๑๐ รูป หรือสงฆ์เป็นจำนวนคี่ เช่น ๙ รูป ๗ รูป ๕ รูป เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้เจ้าของบ้านจะ จัดสถานที่ไว้สำหรับสงฆ์ โดยมีโตะหมู่บูชาอยู่ทางด้านขวาของสงฆ์ โตะหมู่บูชานี้จะประดิษฐาน พระพุทธรูปและมีเครื่องบูชา เช่น แจกันดอกไม้ พุ่มพานประดับดอกไม้ และเชิงเทียนคู่หนึ่ง พร้อม กระถางรูป โตะหมู่บูชาขนาดเล็กใหญ่และประดับตกแต่งด้วยกรรมวิธีแตกต่างกันออกไป เช่นเดียวกันเครื่องใช้ประจำวัดที่กลามาแล้ว เป็นต้นว่าไม้จำหลักลวดลายหรือประดับมุก โตะหมู่ชุด หนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยโตะขนาดสูงต่ำต่างกันเป็นจำนวนคี่ เช่น หมู่ ๓ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ โตะตรง กลางมี ๓ ตัว ขนาดลดหลั่นกันลงมา โตะตัวที่สูงสุดอยู่ตรงกลาง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ประทานในพิธี โตะกลางที่สูงรองลงมาใช้เป็นที่วางเชิงเทียน และโตะกลางตัวต่ำสุดเป็นที่วางกระถางรูป ส่วนโตะประกอบอื่น ๆ ช้ายและขวาจะต้องมีขนาดและจำนวนเท่ากัน เพื่อให้เกิดสมดุล ใช้เป็นที่วาง เครื่องบูชาอื่น ๆ ตามแต่จะจัด โตะบูชาที่ใช้ในพิธี โดยทั่วไปทั้งในพระราชพิธี และพิธีของชาวบ้าน ธรรมเนียมใช้โตะหมู่ ๙ อันประกอบด้วยโตะกลาง ๓ ตัว และโตะประกอบขวา ช้าย อีกด้านละ ๓ ตัว โตะหมู่ทั้งชุดนี้ มักนิยมวางบนตั่งเตี้ย ๆ เป็นชุดเดียวกัน แต่ไม่นิยมนับตั้งรวมเข้าไว้ในจำนวน โตะหมู่หนึ่งด้วย คงนับแต่เพียงโตะที่ใช้วางพระพุทธรูป และเครื่องบูชาจริง ๆ เท่านั้น

การจัดอาสนสงฆ์ในพิธีต้องปูลาดด้วยผ้าขาวหรือเสื่อพรมเป็นสวนเฉพาะให้อยู่สูงและแยกออกจากที่นั่งของบุคคลธรรมดา จัดวางหมอนเรียงไว้ครบองค์สงฆ์ เครื่องใช้สงฆ์แต่ละรูปที่นับว่าเป็น ประเพณีสืบต่อกันมา จัดกระโถน ๑ ที่ น้ำเย็น ๑ ที่ พานใส่หมากพลูบุหรี่พร้อมไม้ขีดอีก ๑ ที่ วางเรียงไว้หน้าสงฆ์ค่อนไปทางขวามือ รูปละสำหรับ ภาชนะสำหรับสงฆ์จะต้องไม่ทำด้วยโลหะเงินหรือ ทอง ด้วยเป็นของต้องอาบัติเมื่อจับต้อง เนื่องจากกระโถนและหมอน้ำพร้อมจอก ถือเป็นเครื่องใช้ จำเป็นสำหรับสงฆ์ จึงเป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงถวายแด่พระสงฆ์ และสวณใหญ่จะทำด้วยถมปิด

เมื่อเสร็จพิธี สงฆ์ทั้งคณะจะเจริญพระพุทธมนต์ให้ศีลให้พรแก่ผู้ร่วมในพิธี เจ้าของบ้านหรือ เจ้าภาพในงานพิธีนั้น ๆ จะต้องกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลผลบุญที่ได้กระทำลงไปให้แก่บรรพบุรุษและ วิญญาณตลอดจนอมนุษย์ทั้งปวงตามแต่จะนึก โดยรินน้ำจากคนโทลงใส่ในภาชนะรองรับ เพื่อที่จะ นำไปเทลงดินเป็นการอุทิศ โดยสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ในพระราชพิธีพระมหากษัตริย์จะทรงหลัง ทักขิโณทกด้วยภาชนะที่เรียกว่า “พระเต้าขิโณทก”

เครื่องใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องใช้ประจำวัดด้วย ก็คือ ธรรมาสน์ เป็นที่นั่งแสดงธรรมของสงฆ์รูปเดียว ในสมัยสุโขทัยศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงโปรดให้จารึกขึ้น ได้กล่าวถึงพระแท่นมนังคศิลาอาสน์ เป็นที่แสดงธรรมของสงฆ์ในวันธรรม สวณะ และใช้เป็นพระแท่นออกว่าราชการของพ่อขุนรามคำแหงในวันที่มิใช่วันธรรมสวณะ พระแท่น มนังคศิลาอันเป็นแท่นหินแผ่นเรียบขนาดใหญ่พอ คนเดียวนั่ง จึงอาจเทียบได้กับธรรมาสน์ในสมัยหลัง ต่อมานั่นเอง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาธรรมาสน์ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่น ธรรมาสน์วัดโพธิ์เมือก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการสลักเสลาอย่างงดงาม แม้ในปัจจุบันที่แสดงธรรมของสงฆ์ หรือ ธรรมาสน์ก็ยังคงเป็นไม้จำหลักปิดทองอย่างประณีตวิจิตร

สังเค็ด จัดว่าเป็นธรรมาส์ชนิดหนึ่ง สำหรับสงฆ์ ๔ รูปใช้สวดพระอภิธรรม แต่เดิมการสวดพระอภิธรรมนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นงานศพ คือ สวดทั้งพิธีมงคลและพิธีอวมงคล การสวดพระธรรมหน้าศพ นิมนต์สงฆ์ ๔ รูป การสวดมี ๔ จบ แต่จะสวดกี่จบก็ได้ตามความต้องการและความสะดวกของเจ้าภาพไม่มีกำหนด แต่เดิมถ้าสวด ๔ จบ ก็เป็นการสวดตลอดรูป ถ้าสวดครึ่งคืนก็สวดเพียง ๒ จบ

ปกติ การสวดมีสงฆ์ ๔ องค์ เรียกกันว่าอุสวด เพราะสวดทีละคู่ แบ่งกันสวดคู่ละภาค องค์หนึ่งเป็นแม่อุ อีกองค์หนึ่งเป็นลูกคู่ แม่อุสวดตั้งต้นแล้วลูกคู่รับ เพื่อไม่ให้ฟังขาดเสียงเพราะหุดยุคหายใจแล้วคู่ที่ ๑ สวดคาถาสองบาทคู่ที่ ๒ ใช้พระสวดผลัด สวดอีกสองบาท (เสถียรโกเศศ ๒๕๐๕ ๑๔๗) ปัจจุบันนิยมสวดพระอภิธรรมหน้าศพ โดยสงฆ์ทั้ง ๔ รูป สวดพร้อมกัน และเบื้องหน้าอาสน์สงฆ์มักตั้งหีบพระอภิธรรมไว้ด้วย หีบพระอภิธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับหีบพระธรรมและตู้พระธรรมที่ตกแต่งอย่างงดงามด้วยศิลปะหลายประเภท ทั้งที่เป็นลายรดน้ำ ประดับมุก จำหลักลวดลาย ตลอดจนประดับกระจก

เครื่องใช้ในพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น ล้วนแสดงศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ไทยที่ตกทอดลงมาจากทุกวันนี้ อันจะหาศิลปะอื่นใดเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๕ ๒๕๒๕ ๖๕ - ๗๑)

๔.๓.๔ ประเภทภาตคือ กระบะ ภาต และกั

กั เป็นคำเรียกฐานรองขนาดย่อม ใช้สำหรับรองรับภาชนะต่าง ๆ เช่น ถ้วยชา แจกัน เครื่องบูชา หรือเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ มีรูปร่างลักษณะและขนาดแตกต่างกัน วัสดุที่ใช้ทำก็ได้แก่เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องกระเบื้อง หรือไม้ ก็อาจแบ่งตามประเภทการใช้สอยได้ดังนี้ คือ

๑ กัที่ชา ใช้สำหรับตั้งป้านและถ้วย ๔ ใบ มีถ้วยใหญ่ ๑ ใบ เรียกว่า ถ้วยช่ม และถ้วยเล็ก ๓ ใบ เป็นแบบญวน เรียกว่า เครื่องญวน ตัวที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะคล้ายภาตหรือกระบะ หรืออาจทำย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ข้างล่างมีขาเตี้ยสำหรับรองรับและมีไม้ยึดขาโดยรอบ ตัวที่ส่วนมากทำเป็นลวดลายประดับมุก ส่วนกัของจีนมีลักษณะกลมทำด้วยกระเบื้องหรือตะกั่ว ตัวกัลักษณะทรงสูง ข้างบนมีล้นกลมฉลุสำหรับเทน้ำชาลงในกัก็มีถ้วย ๔ ใบ ป้าน ๑ ใบ ไม่มีภาตรอง

๒ กัรอง ใช้สำหรับรองรับหรือหนุนภาชนะที่นำไปตั้งให้เด่นยิ่งขึ้น กัรองมีหลายแบบเรียกชื่อต่างกันตามลักษณะดังนี้

๒.๑ กัราบ ทำด้วยไม้เป็นรูปวงกลมและรูปสี่เหลี่ยมมีลักษณะแบนราบ เตี้ย ตัวกัมีทั้งชนิดเรียบเกลี้ยงและชนิดมีลวดลายอย่างจีน ฉลุโปร่ง มีขาเตี้ย ๆ ในตัวถ้วย ผิวขัดมันทาสีดำหรือสีน้ำตาลไหม้ กัราบมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ เพื่อใช้ตามความเหมาะสมของภาชนะที่นำมาตั้ง เช่น ใช้ตั้งถ้วยชาหม แจกัน เครื่องลายคราม หรือเครื่องกระเบื้องอื่น ๆ

๒.๒ กัยืน ทำด้วยเครื่องกระเบื้องหรือเครื่องเคลือบดินเผา มีลักษณะคล้ายเสา ซึ่งมีลวดลายและสีฉูดฉาดต่าง ๆ กันตามแต่จะออกแบบประดิษฐ์ให้งดงาม ข้างล่างทำเป็นฐานสำหรับตั้งและข้างบนทำเป็นแป้นเพื่อไว้รองรับภาชนะ เช่น กรกวางต้นไม้ กัยืนมีหลายขนาดทั้งขัดเตี้ยและสูง แต่ส่วนใหญ่จะมีขนาดสูงเท่าเอวของคนยืนจึงเรียกว่า กัยืน

๒๓ กิ่งนี้ ใช้สำหรับนั่งหรือตั้งภาชนะเช่นเดียวกับกิ่งอื่น กิ่งนี้มีความสูงหลายขนาด เช่นเดียวกับความสูงของแก้ว จึงเหมาะสำหรับใช้นั่ง ตัวที่อาจทำด้วยกระเบื้องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผา หรือไม้ก็ได้ มีลักษณะเป็นรูปทรงกลมหรือรูปเหลี่ยมข้างในกลวง ด้านบนทำปัดทึบเพียงด้านเดียว เพื่อใช้สำหรับนั่งหรือตั้งสิ่งของ กิ่งนี้บางทีก็ทำเป็นรูปสัตว์ เช่น รูปช้าง เป็นต้น ชนิดที่ทำด้วยกระเบื้องเคลือบ บนตัวก็นิยมทำเป็นลวดลายเขียนด้วยสีได้เคลือบสีคราม อย่างที่เรียกว่า ลายคราม มีทั้งอย่างทึบและอย่างเจาะโปร่ง ชนิดที่ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผา มีทั้งทำเคลือบด้วยสีขัดมัน และทำเป็นสีดินเผาตามธรรมชาติ ส่วนลายที่เขียนบนตัวก็มีทั้งแบบทึบ โปร่ง และลายฉลุ นอกจากนี้ ยังมีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะหัวท้ายสอบเรียวเข้าเล็กน้อยเหมือนกลอง เรียกว่า กี่กลอง ส่วนชนิดที่ทำด้วยไม้ตัวก็นิยมสลักเป็นลวดลาย ตอนกลางมีลักษณะโปร่งมากเป็นพิเศษกว่าตอนบน และบางทีทำเป็นลวดลายประดับมุก(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๓๘๘-๓๘๙)

กระเบะ เป็นภาชนะชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายภาชนะรูปสี่เหลี่ยมทำด้วยไม้ ชาวบ้านทั่วไปแต่ก่อน นิยมใช้วางถ้วยชามใส่อาหารคาว จัดเป็นสำรับกับข้าวกินแต่ละมื้อในแต่ละวัน

กระเบะสำหรับวางถ้วยชามใส่กับข้าวประกอบกันขึ้นเป็นสำรับนี้ ประกอบด้วยตัวกระเบะสวนหนึ่ง กับส่วนฝาสำหรับใช้ปิดข้างบนกระเบะอีกสวนหนึ่ง ทั้งกระเบะและฝากกระเบะทำด้วยไม้จริง

ตัวกระเบะ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายภาชนะที่ใช้หนึ่งขนม ประกอบขึ้นด้วยไม้กระดานหน้ากว้างประมาณ ๓๕ นิ้ว ยาวประมาณ ๑๗๕ นิ้ว จำนวน ๔ แผ่น กระดานคู่หนึ่งทำเป็นเดือยหางเหยี่ยวขึ้นที่หัวกระดานสองด้านทั้งสองแผ่น กระดานอีกคู่หนึ่งทำเป็นปากไม้รับเดือยหางเหยี่ยวขึ้นที่หัวกระดานทั้งคู่ทั้งสองข้างเช่นเดียวกัน จึงเอากระดานทั้ง ๔ แผ่นตั้งตะแคงให้หัวกระดานจดกันเป็นมุมฉาก สอดเดือยหางเหยี่ยวเข้าไปในปากไม้ที่หัวกระดานเป็นคู่ ๆ อัดเดือยติดแน่นในปากไม้ แล้วจึงตัดปลายเดือยที่เหลือล้าออกมาจากไม้เสมอหน้ากระดานแต่ละด้าน ภายในขอบกระเบะลอยสูงขึ้นจากขอบล่างของกระเบะสัก ๒ นิ้ว ส่วนขอบตอนบนของกระเบะหรือปากกระเบะ เสาข้างกระดานทำเป็นบังใบให้ริมนอกต่ำ ริมในยกขึ้นเป็นขอบทั้ง ๔ ด้านให้รับกับขอบฝากกระเบะ สวนขอบตอนล่างหรือเชิงกระเบะ มักจะถากข้างกระดานแต่ละด้านให้เว้าขึ้นไปเสมอแนวใต้พื้นกระเบะ สวนที่ถากเว้าขึ้นไปนี้สำหรับสอดมือจับกระเบะเพื่อยกย้ายไปได้สะดวกนั่นเอง

ส่วนฝากกระเบะ ก็ประกอบขึ้นด้วยไม้กระดาน ๔ แผ่น หน้ากว้างประมาณ ๔ นิ้ว ความยาวขนาดเท่ากับตัวกระเบะทั้ง ๔ ด้าน ตั้งแผ่นไม้ตะแคงเข้ามุมแต่ละมุมด้วยเดือยหางเหยี่ยวกับปากไม้ อย่างเดียวกับการเข้าไม้มุมตัวกระเบะด้านบนของขอบส่วนฝากรูแผ่นกระดานปิดทำเป็นฝากกระเบะ ขอบสวนล่างของฝากจะเป็นบังใบ ให้ริมนอกตั้งเป็นสันริมในเป็นร่องทั้งสี่ด้านให้รับกับบังใบบนปากกระเบะ ส่วนฝานี้ใช้ครอบปิดกระเบะเพื่อป้องกันแมลงวัน หนู ลงกินกับข้าวในกระเบะเมื่อต้องพักกับข้าวไว้ชั่วคราวหรือเก็บค้างคืน

กระเบะและฝากเมื่อประกอบรอบปิดเข้าด้วยกันลักษณะคล้ายกลองสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่พอสมควร แต่เมื่อเปิดเอาฝากออกไปเหลือแต่กระเบะก็เป็นรูปทรงอย่างภาชนะรูปสี่เหลี่ยมสำหรับนั่งขนม กระเบะใบหนึ่ง ๆ มีขนาดกว้างประมาณ ๑๗๕ นิ้ว สูงแต่เชิงกระเบะถึงหลังฝากกระเบะประมาณ ๗๕ นิ้ว กระเบะใบหนึ่งปกติบรรจุชามปากไปลงสำหรับใส่กับข้าวได้ประมาณ ๖ ใบ

กระเบะจัดว่าเป็นภาชนะสำหรับรองรับถ้วยชามใส่กับข้าวประกอบกันขึ้นเป็นสำรับ มีอยู่ประจำแต่ละครัวเรือนในหมู่บ้านทั่วไปมาแต่โบราณกาล

อนึ่ง กระบะเป็นภาชนะที่ชาวบ้านซึ่งมีความรู้และฝีมือทางช่างไม้อาจทำกระบะขึ้นใช้เองได้ก็มี แต่กระบะซึ่งทำขึ้นด้วยฝีมือช่างไม้ผู้ชำนาญ เป็นงานกระบะที่ประณีตสวยงามขายเป็นสินค้าสำหรับผู้ต้องการซื้อหาไปใช้กันตั้งแต่สมัยก่อนก็มีอยู่ ดังเช่น ในกรุงเทพมหานคร มีหมู่บ้านช่างทำกระบะเป็นสินค้าออกจำหน่ายรวมกันหลายหลังคาเรือนเรียกกันแต่สมัยนั้นว่า บ้านกระบะ หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่บริเวณใกล้ตลาดบ้านหม้อ ถนนพหลุทธ์ในปัจจุบัน บ้านกระบะเป็นหมู่บ้านช่างประเภทหนึ่งมีมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในบริเวณดังกล่าว หมู่บ้านกระบะเสียหายไปกับการเกิดเพลิงไหม้มาก ต่อมาทางราชการต้องการปรับปรุงพื้นที่บริเวณที่เพลิงไหม้นั้นให้เจริญและปลอดภัย โดยเฉพาะให้มีการตัดถนนขนาดกว้างใหญ่ คือถนนพหลุทธ์ ผ่านพื้นที่หมู่บ้านกระบะ ช่างทำกระบะที่อยู่ที่นี่มาแต่เดิมก็ต้องแยกย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ หมู่บ้านกระบะแห่งใหญ่ในกรุงเทพมหานครก็เลิกไปตามสภาพดังกล่าว

ปัจจุบัน กระบะยังพอเหลืออยู่บ้างตามบางบ้านเรือนในชนบท หรือบางวัดในต่างจังหวัดที่ยังได้ใช้กระบะจัดสำหรับกับข้าวในการเลี้ยงพระ(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๑๐๓ - ๑๐๔)

ในชีวิตประจำวันของไทย ถาดสำหรับใส่ของจะมีประเภทและรูปร่างต่าง ๆ ชื่อเรียกก็จะต่างกันออกไปด้วยตามประโยชน์ใช้สอย แต่เนื่องจากถาดของไทยนั้นมักจะทำขอบสูงขึ้นมา จึงมักจะเรียกว่ากระบะ ซึ่งมีทั้งกระบะกลม กระบะแปดเหลี่ยม กระบะสี่เหลี่ยม กระบะสี่เหลี่ยมลบมุม กระบะสี่เหลี่ยมยอ มุม กระบะต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าใช้ใส่เครื่องบูชาเป็นพุทธบูชา จึงเรียกว่ากระบะบูชา ถ้าใช้ใส่เครื่องสำหรับกินหมากก็เรียกว่า กระบะหมาก แต่บางครั้งกระบะรูปทรงต่าง ๆ นี้มีฐาน หรือขาและใช้เครื่องบูชาก็ยังคงเรียกว่า กระบะบูชา แต่ถ้ากระบะที่มีฐานหรือขาจะใช้เป็นที่รองชดชชา

ถาดกลมมีขอบสูงเพียงเล็กน้อยใช้รองขันโอเป็นขันขนาดใหญ่ ใช้สำหรับใส่เครื่องบูชาติดกันที่เทศน์ถวายพระในเทศกาลเทศน์มหาชาติ แต่ถ้าเป็นขันมีเชิง มีขนาดเล็กกว่าขันโอ เรียกว่าขันเหม ใช้สำหรับปักแว่นเวียนเทียน(กรมศิลปากร ๒๕๓๖ ๑๑๒-๑๑๔)

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (๒๕๒๕ ๓)ได้แบ่งประเภทผลิตภัณฑ์และแหล่งผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ประเภทเครื่องใช้เครื่องประดับสถานที่ขนาดเล็ก เช่น แจกัน ที่เขี่ยบุหรี่ ที่จัดดอกไม้ ฯลฯ ประเภทผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องตกแต่งสถานที่ขนาดใหญ่ ได้แก่ ชุดรับแขก โต๊ะหมู่บูชา และโต๊ะอาหาร

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้แบ่งของงานเครื่องประดับมุกตามรูปแบบของการใช้งาน คือรูปแบบของเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น โต๊ะ ตั้ง เตียง รูปแบบของตกแต่งบ้าน เช่น กรอบรูป , รูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษและสตรี เช่น กำไล , รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์, และรูปแบบของใช้เบ็ดเตล็ด และของที่ระลึก

๔ ลวดลายของเครื่องประดับมุกไทย

วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูลย์ (๒๕๒๘ ๒๕) กล่าวว่าลายไทยเป็นศิลปะการเขียนภาพลายเส้นที่มีเอกลักษณ์เป็นของไทย ชาวไทยได้รับความสนใจจากธรรมชาติของดอกบัว แล้วนำมาผูกเป็นลวดลาย เช่น ลายกระหนก หรือได้รับความสนใจจากต้นไม้ม เช่น ชาวไทยได้สังเกต ลักษณะการเจริญเติบโตและความงามของต้นอ้อย โดยเฉพาะตาอ้อย ชาวไทยได้นำมาประดิษฐ์เป็นลายกระจิงตาอ้อยเป็นต้น

วิทย์ พินคันทน์เงิน (ม ป ป) กล่าวถึง ลายไทย ว่าเป็นศิลปะประจำชาติ ซึ่งมีลักษณะอ่อนช้อย สวยงาม เมื่อนำลายไทยไปประกอบลงบนวัตถุของใช้จะทำให้สวยงามมากขึ้น กำเนิดของลายไทยนั้นมาจากการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายของมนุษย์ ยักษ์ ลิง ด้วยเกววัลย์ ใบไม้ และดอกไม้ ต่อจากนั้นก็นำเค้าโครงมาดัดแปลงเป็นตัวกระหนกให้มีช่องไฟ ลายวงไปเวียนมา อ่อนช้อย มีจังหวะช่องไฟได้สัดส่วนกัน จัดให้มีลีลาสวยงาม แต่ละลายจะมีชื่อเรียกไม่ซ้ำกัน เช่นลายก้านขด ลายกระหนกเปลว ลายใบเทศ และแต่ละลายมีลีลาไปตามชื่อของลาย

มานิต หล่อพินิจ (๒๕๓๘ : ๘) กล่าวว่า ลายไทยกำเนิดมาจากธรรมชาติ ได้แก่ ดอกไม้ ใบไม้ ตาไม้ เกววัลย์ กอไฟ มนุษย์และสัตว์ ซึ่งนำมาประดิษฐ์เป็นลาย ซึ่งสอดคล้องกับปฏิพัทธ์ ดารดาษา (๒๕๓๘ : ๑๗) ที่ว่า ลายไทย คือรูปแบบอันประกอบด้วยเส้นเขียน หรือแกะสลัก โดยมีความงดงามเป็นที่นิยมนับถือเป็นแบบอย่างของศิลปะประจำชาติไทย และมีมติต้องกันว่าเกิดจากรูปแบบของธรรมชาติ นำมาประดิษฐ์ให้อยู่ในรูปทรงและเส้นที่อ่อนช้อยประกอบเป็นลวดลายที่เห็นว่างดงาม

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ลายไทย มีที่มาจากเกิดจากการประดิษฐ์ การดัดแปลง อันมีรากฐานมาจากธรรมชาติ จึงทำให้ลวดลายไทยมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามลักษณะของลาย

๔.๑ วิวัฒนาการของลายไทย

สิทธิศักดิ์ รัชฎศรี สวัสดิ์กุล (๒๕๒๘ : ๕๔-๕๖) ได้กล่าววาลวดลายต่างๆมีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์แล้ว โดยมนุษย์รู้จักขีดเขียนลงบนภาชนะสิ่งของบนศิลา บนไม้ แผ่นอิฐ รูปแบบของลวดลายมีความละเอียดประณีต บางครั้งตกแต่งเครื่องใช้สอยครุภัณฑ์ อาคารสิ่งก่อสร้าง ทั้งที่เป็นเครื่องประดับ ตกแต่งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เขียนเป็นลวดลายตกแต่งพื้น ทะลุ ลม โตก พาน ใบประดับหน้าคัมภีร์ หนังสือเทศน์ หีบหนังสือ บานตู้ ฉาก ลับแล ฝาผนัง ตลอดจนมรดกตกทอดจากโบราณสถานมักจะประดับตามประตูหน้าต่างโบสถ์วิหารและลวดลายปูนปั้น ตามเจดีย์ต่างๆลักษณะการเขียนลายไทย เป็นการเลียนแบบธรรมชาติ และวิวัฒนาการจากสิ่งประดิษฐ์มีการออกแบบลวดลายงดงามอ่อนช้อย มีการเขียนดอกไม้ใบไม้ประกอบ พยายามดัดแปลงสิ่งที่ได้พบเห็นจากธรรมชาติให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะประดับตกแต่ง จึงทำให้มีลักษณะของลวดลายต่างๆมากมายที่ปรากฏให้เห็นทุกวันนี้ นับว่าลายไทยเป็นแบบแผนตายตัว เนื่องจากวิวัฒนาการตัวเองตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ

ศักดิ์ ขุนแก้ว (๒๕๒๒ : ๑๗๖-๑๗๗) ได้กล่าวถึงลวดลายว่าผู้ที่สามารถออกแบบลวดลายได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะลวดลายที่เป็นศิลปะการปั้น การหล่อ การแกะสลัก ทั้งแบบนูนต่ำ แบบนูนสูง และลอยตัว หรือผลงานลวดลายที่เป็นศิลปะทางด้านประติมากรรม เป็นการสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อประโยชน์ทางด้านความงามมากกว่าที่จะนำไปเป็นประโยชน์เพื่อการใช้สอย ดังนั้นองค์ประกอบ ทุกชิ้นที่จะประกอบเป็นผลงานต้องได้รับการออกแบบเพื่อให้มีความงามเป็นพิเศษ และผลงานประติมากรรมในอดีตส่วนใหญ่ เป็นผลงานที่ผูกพันอยู่กับศาสนาและลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า เทพสมมุติ เมื่อผูกพันอยู่กับความเชื่อแบบของงานจึงเป็นแบบที่นักออกแบบหรือผู้สร้างจะสร้างโดยความเชื่อมากกว่าจะกำหนดขึ้นเอง จึงมีแบบสมมุติขึ้นตามอุดมคติ มีส่วนช่วยแต่งแบบสมมุติให้สมบูรณ์มีสงาราศี มีลักษณะทางความงามและทางพุทธิปัญญา สมตามความเชื่อความศรัทธาอันได้แก่พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ส่วน

เรื่องของลวดลายผู้สร้างสามารถจะออกแบบได้อย่างกว้างขวาง เช่นลวดลายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของ เครื่องใช้ เครื่องประดับ การแกะสลัก ลวดลายเครื่องเรือน การสลักคุนในช่างทองรูปพรรณ และลวดลายในงานสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ ลายหน้าบัน นาคสะดุ้ง ลายสาหร่าย รวงผึ้ง หางหงส์ ลายเทพนม

นาย เทียมศิลป์ชัย (พระเทวภิณินิต ๒๕๓๕ ไม่ระบุหน้า) ได้ประมวลลวดลายต่างๆไว้ ๒๓๔ แบบ ซึ่งเป็นแบบของลายไทยและได้ให้แนวทางบอเกิดแห่งลวดลายไทย ว่าเป็นลวดลายที่เกิดมาจากดอกบัว ๓ ชนิด คือ ดอกบัวหลวง ดอกบัวสัตตบงกช และดอกบัวสัตตบงกช บอเกิดแห่งลายกระหนกสามตัว นอกเหนือจากจะเกิดรูปจากชายธงแล้ว มีที่มาจากดอกบัวหลวง หากมีเส้นตั้งแบ่งกึ่งกลางจากยอดแหลมของดอกบัวหลวงลงมาครึ่งหนึ่งของรูปร่างจะสามารถเขียนเป็นลายกระหนกสามตัวได้ลงตัวพอดี ซึ่งลายกระหนกสามตัวนี้เป็นบอเกิดแห่งลายกระหนกนารี (คือกระหนกหางกิ้งก่า) และกระหนกหางหงส์ ส่วนดอกบัวชนิด ที่เรียกว่า สัตตบงกช แบ่งครึ่งดอกวิธีเดียวกันจะเป็นบอเกิดของลายบัวกระหนก ซึ่งมีลักษณะสั้นป้อมกว่าบัวหลวง สำหรับบอเกิดของลายกรวยเชิง มีลักษณะสูงเปรียวกว่าลวดลายกระหนกสามตัวและลายบัวกระหนกสามตัวและลายบัวกระหนก ซึ่งมีที่มาจากรูปร่างแบ่งครึ่งของดอกบัวสัตตบงกช และรูปร่างของดอกบัวเหล่านี้อาจประดิษฐ์เป็นวิจิตรศิลป์ได้อีกหลายอย่าง ทั้งมีใบไม้อื่น เช่น ใบฝ้ายเทศ ใบพุดตาน เป็นบอเกิดของลายไทยใบเทศและลายพุดตาน นับได้ว่าแนวความคิดในการออกแบบลวดลายไทยนั้น ได้บอเกิดมาจากธรรมชาติเป็นอันมาก

จิรพันธ์ สมประสงค์ (๒๕๒๔ ๖) ได้กล่าวถึงคุณค่าของลวดลายที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่เด่นชัดประจำชาติ แสดงให้เห็นในงานศิลปกรรมทุกแขนง มีลักษณะที่เหมาะสมกับคุณสมบัติของคนไทย มีความมั่นคงอิสระ แสดงถึงอุปนิสัยใจคอของคนไทยในลายกนก ลายก้านขด ลายเครือเถา ซึ่งมีความรู้สึกอ่อนช้อยงดงาม หมุนวนมีความเคลื่อนไหวอย่างละมุนละไม มีช่วงรับสัมผัสสอดคล้องต่อเนื่องกันไป ไม่ซ้ำแบบใครยากที่จะหาลวดลายของชาติใดเปรียบเสมอเหมือนได้

พิทักษ์ สายัณห์ (มปป) กล่าวถึงลายไทยเริ่มจากลักษณะรูปทรงจากธรรมชาติต่างๆ เช่น รูปทรงของดอกบัว ตาอ้อยใบเทศเป็นหลักในการเขียน โดยใช้โครงสร้าง แบ่งเป็น ๒ ส่วน ๓ ส่วน หักเขียนด้านตรงและด้านข้างของกลีบบัว และหักเขียนบัวคว่ำ บัวหงาย แล้วจึงหักเขียนกนก ๓ ตัว กนกใบเทศ กนกผักกูดและกนกเปลวไฟตามลำดับ แล้วหักเขียนออกลายเป็นข้อต่างๆประดิษฐ์ผูกกลายลงในรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม ลายกรอบ ลายหน้ากระดาน ลายกรวยเชิง หากเขียนลายหน้าต่าง ประตูโบสถ์ ต้องเขียนโครงสร้างก่อน เพื่อได้สัดส่วนที่ถูกต้อง ทำให้กำหนดขนาดของภาพและลวดลายได้แน่นอนสามารถตรวจสอบรายละเอียดภายในได้ว่าตรงไหนผิดสวน หรือช่องไฟถี่หรือห่างมากจะได้จัด ลวดลายให้พอดี ลายบางลายจะมีเส้นเดินคดเคี้ยวหรือเป็นวงกันหอย จึงจำเป็นต้องสร้างเส้นเดินเสียก่อนเป็นโครงสร้างนำทางเส้นเดินคดเคี้ยวหรือเป็นวงกันหอย จึงจำเป็นต้องสร้างเส้นเดินเสียก่อนเป็นโครงสร้าง นำทางเส้นเดียวขดเป็นกันหอยหรือคดซ้าย คดขวา แล้วจึงประดับลายเล็กๆน้อยๆภายหลัง

ประยูร อรุณชาติ (น ฅ ปากน้ำ ๒๕๓๓ ๕) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลายรดน้ำและกล่าวถึงลายรดน้ำ ว่าเป็นลายลายทองหรือลายกระหนก (กระหนก แปลว่า ทอง) และมักจะนึกถึงลายไทย ซึ่งแบ่งได้หลายประเภท เช่นลายกระหนกก้านขด กระหนกเครือเถา กระหนกใบผักกูด กระเปลว กระหนกหางหงส์ และกระหนกกินรี ซึ่งดูเหมือนจะเป็นชื่อของลายคือ เป็นแบบแผนของลายโดยตรง ทั้งนี้เพราะการเขียน ลายไทยในชั้นหลังผู้คนมักจะคุ้นแต่ลายทอง คือ ลายปิดทองรดน้ำที่ปรากฏบนตู้กระหนกหรือตู้กระหนก หือตู้พระธรรมเป็นตู้สี่เหลี่ยมเล็กๆใส่คัมภีร์ในวัด ลวดลายที่ปรากฏบนตู้กระหนกหรือตู้ทองลายรดน้ำ ส่วน

ใหญ่จะเป็นตัวลายเสีย ๘๐ เปอร์เซ็นต์ มีภาพคน สัตว์ ไรต์หิน และสิ่งอื่นๆประกอบอยู่บ้าง ดูส่วนรวมแล้วเห็นปรากฏตลอดลาย จึงเรียกกันติดปากว่า ลายกระหนก และถือเอาลายกระหนกเป็นชื่อของตัวลาย เช่น กระหนกสามตัว กระหนกเปลว กระหนกผักกูด กระหนกหางไหล

สันติ เล็กสุขุม (๒๕๔๕ : ๒๒) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของลายไทยว่า ลักษณะของกระหนกมีต้นแบบอยู่ในศิลปะอินเดียสมัยคุปตะและหลังคุปตะ โดยมีลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษา

ณ ปากน้ำ (๒๕๒๔ : ๔-๕) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของลายไทยในหนังสือวิวัฒนาการลายไทยดังนี้ ลายไทยเท่าที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ถือได้ว่าเป็นแบบแผนตายตัว เนื่องด้วยลายไทยได้วิวัฒนาการตัวเองตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ มีลักษณะเหมือนธรรมชาติคือ เป็นลายเครื่องเถา ลายก้านขด ประกอบด้วยรูปดอกไม้ ใบไม้ รูปนก สัตว์จตุบาท ทวีบาทต่าง ๆ ซึ่งลักษณะของลายแบบนี้เป็นลายคนละตระกูลกับลายอันมีอิทธิพลจากอินเดีย ลักษณะลายอินเดียปรากฏอิทธิพลในศิลปะสมัยทวารวดี ลายคล้ายกับลายที่เรียกกันว่า ลายผักกูด คือมีแกนกลางเป็นลายเป็นแผ่นโค้งเหมือนคลื่นตรงครีบก้นของลายคือ ส่วนข้างทำเป็นหยักและขมวดลายม้วนตัว มีใช้พวงเป็นเปลวแหลมเหมือนลายไทยปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ซึ่งขุดพบได้ที่บ้านเชียง นักโบราณคดี สรุปผลได้ว่าศิลปะโบราณวัตถุเหล่านั้นมีลายต่าง ๆ ไปทั้งแบบทาบเชือก และขุดลึกลงบนผิวหม้อ กับลายเขียนสี ลักษณะลายหม้อบ้านเชียงเขียนด้วยเส้นโค้งคด จำแนกตามลักษณะลายใหญ่ ๆ ได้ ๒ ชนิด ชนิดแรกลายรูปขดกันหอยหรือมัดหวาย ชนิดถัดมา คือ ลายมีหักมุมเป็นเส้นแหลม บางทีก็เดินตัวลายเป็นเส้นตรง ลักษณะเหลี่ยมสันผัดกับแบบแรกซึ่งเป็นเส้นโค้งคดกันทั้งนั้น แบบสุดท้ายเป็นแบบอิสระ แตกยังมีหักเป็นรูปฟันปลา ลักษณะสวนใหญ่ คือ เส้นแบบเกววัลย์ เกี่ยวพันกันคล้ายแบบธรรมชาติ ลวดลายแต่ละชาติ

๔.๒ ลวดลายไทยในสมัยสุโขทัย

บุญมา แฉงฉายา (๒๕๔๕ : ๔๒) ได้แสดงทัศนะว่า ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย ลวดลายจะปรากฏเด่นชัดในงานปูนปั้นประกอบอาคาร เช่น ภาพปูนปั้นลวดลายประดับเสา ประตู และรอบองค์ปราสาท ส่วนลายที่ปรากฏรวมกับภาพจิตรกรรมพื้นสีแดงผิวเนื้อขาวตัดเส้นสีดำนั้น จะมีลวดลายเป็นสีเหลือง โดยใช้สีจากดินหรือยางไม้จากธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีลวดลายที่ปรากฏกับลวดลายแกะสลักบนไม้ประกอบเพดานพระปราสาท เช่น ที่พระปราสาทวัดพระศรีมหาธาตุขะเชิง

อรไท ผลดี (๒๕๓๗ : ๔๔) ได้กล่าวว่า ลวดลายในสมัยสุโขทัย ปรากฏหลักฐานในงานศิลปกรรม เช่น ที่วัดช้างรอบ กำแพงเพชร มีลายปูนปั้นรูปยักษ์อัปสรรำ กิณรีรำ หงส์ ฯลฯ พบตัวกิริติมุขตัวมังกร คนโทน้ำรูปหงส์ ลายเทพนม และลายนกยูง ๒ ตัว บนเสมาวัดจอมคีรีนาคพรต นครสวรรค์ หรือตัวมกรคาบลายและคชสีห์ผสมนาคที่ขุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรูปชินราช และภาพลายเส้นนกยูง และกวางบนแผ่นศิลาในอุโมงค์วัดศรีชุม สุโขทัย

ศุภรัตติ ดิสกุล (๒๕๐๘ : ๑๐๔) ลวดลายที่ปรากฏบน เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัยมีความวิจิตรงดงามอลังการมาก เช่น ที่ทรงคอกเป็นลายประจายาม ดอกไม้ ๖ กลีบ แผลเป็นลูกแก้วก้านแย่งมีลายขนาบเป็นเม็ดประจำ บางก็เป็นลายชัยพฤกษ์ คือ มีลายลูกแก้วเป็นเกสรอยู่ตรงกลาง และมีเส้นโค้งปลายขมวดมาประกอบเป็นกลีบ ๔ กลีบ นอกจากนี้ ลายตัวกระจึงปลายขมวด ลายเส้นนอนปลายขมวด ลายกบบัว คือ วงโค้งมีแผ่นนูนอยู่ตรงกลาง ลายครีบสิงห์หรือนองสิงห์ ลายเส้นปลายขมวดรูปลูกน้ำลายดอกจอก อันประกอบด้วยลายลูกแก้วอยู่ตรงกลาง และลายเม็ดประจำล้อมรอบเป็นดอกเล็ก ๆ

อยู่ข้างละ ๒ ดอก ลายทั้งดงาม คือลายลูกฟัก ลายคัน ประกอบด้วยลายลูกแก้ว ตรงกลางมีลูกแก้วอยู่ บนและล่าง ทั้งสองข้างมีลายขมวด ๒ เส้น มีลายกระจังอยู่ข้างบนเป็นลายคันอีก

นณ ปากน้ำ (๒๕๒๔ ๕-๑๐) ได้อธิบายว่า ลวดลายสมัยสุโขทัย ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏที่ปูนปั้น ประดับสถาปัตยกรรม หรือลายเส้นบนหลักศิลาวัตถุที่ขุดพบด้วยพู่กันบนถ้วยชามสังคโลก และลาย จำหลักศิลาบนใบเสมา ทำให้เห็นชัดว่าลายสุโขทัยเป็นลายเครือเถาเดียวกับสมัยอยุธยาหรืออยุธยาสุพรรณภูมิ ซึ่งลักษณะตัวลายสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ดังนั้น ลายผักกูด เป็นลายขมวดม้วนตัวแบบ ธรรมชาติ มีการสืบเนื่องมาจาก ลักษณะการม้วนตัวของเถาวัลย์ที่พันเกี่ยวกันและลวดลายตามธรรมชาติ จะเป็นลายขมวดขดสลับกันแบบลายเครือเถา ตรงส่วนแหลมของป่าเสมาได้ทำเส้นหยักเป็นลูกคลื่น อัน เป็นปฐมกำเนิดของกนกเปลว ใบเสมาอยุธยาจากวัดสมณโกฏฐาราม อโยธยา ส่วนยอดมีรูปดอกไม้ ก้านพันโอกรอบเป็นรูปวงกลม ลายแบบนี้ได้ส่งอิทธิพลแกลายดอกไม้ประดิษฐ์ของสมัยสุโขทัยซึ่งจะเห็น อย่างเจตนาที่สุดตรงบาเสมาลายคล้ายขอใบไม้ แต่ปลายขอที่ประจุในโค้งบาเสมารูปแหลม จะเห็นขอ ใบไม้ที่วางเยื้องกันเป็นลักษณะแบบเดียวกับการบากของปลายกนกในลายไทยสมัยหลัง จากจุดนี้เป็น การยืนยันได้ว่า กำเนิดของลายไทยมาจากธรรมชาติ แสดงถึงการกำเนิดของลายกนกเปลว สังเกตจาก ก้นขอทำเป็นลายคล้ายส่วนบนของช่อดอกไม้ เหมือนกนกตัวเดียวแยกออกจากกันสองข้าง หลักฐานนี้ แสดงว่าโครงสร้างของกนกสามตัวเป็นของรุ่นหลังซึ่งเพิ่งประดิษฐ์ขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สันติ เล็กสุขุม (๒๕๔๔ ๓๐) ได้แสดงทัศนะว่า ศิลปะสุโขทัยเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมขอม จึงมีลวดลายลักษณะที่สืบทอดจากขอมอยู่ในระยะแรก แต่งานประดับด้วยปูนปั้นมีการแปรเปลี่ยน ลักษณะของลายกลายเป็นวงโค้งที่มีความสำคัญเป็นตัวกระหนก โดยมีส่วนหัวกระหนกและปลาย กระหนกขดเป็นวงม้วนโค้ง ลักษณะใหม่ของลวดลายประดับแบบสุโขทัยเกี่ยวข้องกับลวดลายในศิลปะ ล้านนาในระยะแรก ซึ่งอยู่ในเครือข่ายของงานประดับในวัฒนธรรมจีนโดยเชื่อมโยงจากวัฒนธรรมพุทธ ศาสนาจากพม่าและลังกา

ฤดีรัตน์ กายราช (๒๕๔๐ ๑๑๗) ศิลปะสมัยสุโขทัยนั้น ได้รับอิทธิพลทั้งจากศิลปะขอมและมี วิวัฒนาการมาจากศิลปะอินเดีย แต่ลวดลายของดอกบัวนั้นได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะและ ปาละ ลายกลีบบัวที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมในสมัยสุโขทัย ได้แก่ ลายกลีบบัวที่เสาประดับฐานล่างของ เจดีย์ ในวัดมหาธาตุ สุโขทัย และลายปูนปั้นบัวบัลลังก์ บนเสาศิลาแลง ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย มีลักษณะเลียนแบบกลีบบัวธรรมชาติ กลีบบัวมีรูปทรงกลมมน ปลายกลีบคุดหยักมุม ภายในกลีบกรีด เส้นเล็กโค้งไปตามรูปทรงของกลีบ ตรงกลางกลีบป็นนูนเป็นกระเปาะ มีกลีบเล็กแทรก

จากการศึกษาลวดลายไทยในสมัยสุโขทัยนั้นส่วนใหญ่เป็นลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาสังคโลก มีลายพรรณพฤกษา เครือเถา ก้านขด ดอกไม้ ใบไม้ ที่ประติมากรรมด้วยกระหนกก้าน รูปสัตว์มีนก ปลา หรือลายดอกบัวบนบัวดินเผา

๔ ๓ ลายไทยในสมัยอยุธยา

บุญมา แฉงฉายา (๒๕๔๕ ๔๒) ได้กล่าวว่า ลวดลายจะปรากฏกับงานประดับสถาปัตยกรรม ได้แก่ ภาพปูนปั้นประดับประดต่าง ๆ ตลอดจนลวดลายประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนัง เช่น ภายในพระ อุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดเกาะแก้วสุธาราม เพชรบุรี ส่วนลายที่เสาววิหารวัดพนัญเชิงอยุธยาที่มีความงาม เป็นเอกลักษณ์ของอยุธยา นอกจากนี้ยังมีลายปรากฏในงานประติมากรรมภาพสลักลวดลาย

บนไม้ ได้แก่ ลายก้านขด เช่น บานประตูปาริหารพญูเชิง บานประตูปิดหน้าพระเมรุ พระนครศรีอยุธยา บานประตูลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ส่วนลายที่เกี่ยวกับงานประดับมุก ได้แก่ บานประตุมณฑปพระพุทธบาท สระบุรี บานประตูปาริหารพระพุทธรชินราช พิษณุโลก และในงานเขียนลายรดน้ำ ได้แก่ ลายรดน้ำที่หอเขียน วังสวนผักกาด และตู้พระธรรมในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ คือ ลายรดน้ำฝีมือครูวัดเชิงหวาย

อรไท ผลดี (๒๕๓๗ : ๕๖) ศิลปกรรมสมัยอยุธยา เป็นศิลปะคลาสสิกของไทยที่เจริญถึงจุดสุดยอด ร่วมสมัยเดียวกับศิลปะสุโขทัย จึงเริ่มต้นด้วยความอลังการประณีต ลวดลายต่างๆ จิตรบรรจง ร่วมสมัยเดียวกับศิลปะสุโขทัย จึงเริ่มต้นด้วยความอลังการประณีต ลวดลายต่างๆ จิตรบรรจง เริ่มมีการประดิษฐ์กระหนกสามตัวขึ้นใช้ โครงสร้างของลายยังคงมีเครือเถาแบบธรรมชาติปะปนอยู่ ผิดกับลายสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งประดิษฐ์เป็นลายล้วนๆ

น ณ ปากน้ำ (๒๕๒๔ : ๑๓) ลวดลายที่พบในสมัยนี้ นอกจากลายกระหนกอันวิจิตรพิสดาร โดยเฉพาะฝีมือในสมัยพระนารายณ์ ลักษณะลายอ่อนพลิ้ว เริ่มเป็นแบบฉบับลายอันสมบุรณ์ เป็นลักษณะพิเศษของศิลปะอยุธยาและมาความเจริญสุดขีดในสมัยอยุธยาตอนปลาย กลายเป็นลายกระหนกเปลวพลิ้วไหลลอมองฟูฟ่องอลังการ ผสมกับจินตนาการของศิลปินที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ลายดาวพาดานจะเป็นแบบแผนสำคัญของสมัยอยุธยาตอนกลาง กล่าวคือ กลีบบัวจะเริ่มยาวเรียวแบบกระจังตาอ้อย ลายก้านขดของสมัยอยุธยาตอนปลายจะเป็นรูปช่อกระหนกหรือลายหางโต

ลายไทยในสมัยอยุธยาตอนปลายตอนปลายได้แสดงฝีมือในการผสมผสานลายพรรณพฤกษา ลายสัตว์ ลายคน และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างงดงามมีชั้นเชิง ดังปรากฏในตู้พระไตรปิฎก วัดศาลาปูน อยุธยา ฝีมือช่างสมัยพระนารายณ์มหาราช ด้านหนึ่งเป็นคาวี มีถาดเล่นกับเสือ โต และสิงห์หน้าบรรณศาลา เบื้องหลังเป็นโขดเขา ถ้ำ สัตว์หิมพานต์ คือราชสีห์ คชสีห์ สิงห์โตจีน ต้นไม้เป็นช่อกระหนก ดอกไม้ นกยูง กระรอก กระแต นกกระชิบกระจาบโตเต้นตามกิ่งก้าน ประดิษฐ์เป็นช่อหางโต กระหนกหางไหล ลายใบเทศ มีหงส์เกาสลับกันไป มีรูปนักสิทธิ์วิทยารัชมักกะริผล อีกตัวหนึ่งเป็นภาพถ้ำโขดเขา เนื้อทราย กระต่าย สิงโต เล็มใบหญ้าดอกไม้ เสือโคร่งจ้องตะครุบเหยื่อมีนกกาฬพัคค์ และสัตว์หิมพานต์นับได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมชิ้นเอกของสมัยอยุธยาตอนปลาย (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๓๗ : ๕๖)

๔.๔ ลายไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

บุญมา แฉงฉายา (๒๕๔๕ : ๕๓) ได้กล่าวว่า ลวดลายจะปรากฏอยู่กับ อาคารโดยทั่วไปในสมัยนี้ เช่น คันทวย ค้ำยัน หูช้าง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ สหราย รวงผึ้ง ชองลม หอยองและเสา ส่วนที่ปรากฏกับงานประติมากรรม ได้แก่ ลายปูนปั้นตามซุ้มประตูหน้าต่าง ภาพสลักหินอ่อน ลักษณะของลายเป็นแบบอุดมคติอย่างสูงสุดและสวนลายปูนปั้นตามซุ้มประตูหน้าต่าง ภาพสลักหินอ่อน ลักษณะของลายเป็นแบบอุดมคติอย่างสูงสุด และส่วนลายที่ประกอบกับภาพจิตรกรรมหรือในลักษณะลายเขียน โดยทั่วไปในสมัยนี้ ศิลปินจะยึดแบบอย่างตามแนวอุดมคติของตนเอง

วัฒน์ จูทวีภาต (๒๕๔๕ : ๖๕) ได้แสดงทัศนะว่า ภายหลังที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงกอบกู้บ้านเมืองคืนมาจากคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ พระราชภารกิจอันยิ่งใหญ่ประการต่อมา ก็คือ การทำนุบำรุงบ้านเมืองให้พ้นจากสภาพพินาศตกสาศนหราชอาณาจักร ซึ่งในสมัยนี้งานช่างศิลปกรรมได้รับการเหลียวแลด้วยเช่นกัน ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ผลงานสวนใหญ่มีความอ่อนหวานแบบอยุธยา หากแต่เว้น

ของไฟน้อย ทำให้ตัวลายเบียดกันแน่นดูแล้วค่อนข้างจะเป็นระเบียบแบบแผนมากเกินไป มาในสมัยรัชกาลที่ ๒ งานช่างฝีมือแขนงต่างๆเจริญรุ่งเรืองมาก ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรีชาสามารถในเชิงช่าง และยังทรงชื่นชอบศิลปะแบบจีนเป็นพิเศษ จึงทำให้ลวดลายของงานในสมัยนี้คงความเข้มแข็งแบบไทยผสมผสานด้วยลวดลายแบบศิลปะจีนเป็นพิเศษ จึงทำให้ลวดลายของงานในสมัยนี้คงความเข้มแข็งแบบไทยผสมผสานด้วยลวดลายแบบจีนเป็นลายประกอบ เช่น ลายพระอุโบสถฝั่งมุกหรือตู้พระไตรปิฎกของวัดเชตุพนฯ ที่มีลายกระหนกพลิ้วไหวได้จังหวะอย่างศิลปะอยุธยาตอนปลาย

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของลายไทย เพราะลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นแบบฝรั่ง หรือไม่ก็ฝรั่งผสมไทยผสมจีน แต่ยังคงความนิยมแบบไทยอยู่ เพียงแต่ว่าลายไทยสมัยนี้ขาดความสง่างาม และไม่โดดเด่นเท่ากับสมัยก่อน เช่น ลายปูนปั้นบนประตูพระอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลายไทยยังคงดำเนินตามแบบอย่างสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่มีการประยุกต์ลายไทยให้เข้ากับแบบอย่างที่น่ามาจากฝรั่งได้อย่างลงตัวจนเกิดเป็นลวดลายไทยอย่างใหม่ขึ้น โดยนายช่างใหญ่ที่ปฏิรูปศิลปะไทยขึ้นใหม่ คือ สมเด็จเจ้ากรมพระยานครราชูทิศ ผู้ออกแบบโบสถ์หินอ่อนพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ถึงปัจจุบัน ลวดลายไทยคลายความนิยมลงไปมาก หากแต่ลายไทยก็ยังมีพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งจากตัวช่างผู้สร้างงานพื้นถิ่น และจากการประยุกต์ใช้กับงานอื่นๆ ใช้แต่งเติมเพิ่มความสวยงามให้กับเครื่องประดับอย่างลายหน้ากระดานลูกฟัก ลายกาบ ตามเชิงเสาหรือมุกมียอไม้สิบสองของบุษบก

๔.๕ ลายไทยที่ได้รับอิทธิพลจีน

ปฏิพันธ์ ดาระดาษ (๒๕๔๑ : ๑๑๓) ได้กล่าวถึง ดอกพุดตานไว้ว่า ดอกพุดตาน เป็นชื่อดอกไม้พันธุ์หนึ่ง ของเมืองจีน ซึ่งนำเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๒ หรือ รัชกาลที่ ๓ ด้วยมีการติดต่อค้าขาย ซึ่งศิลปะลวดลายแบบจีนก็นิยม ประดิษฐ์ลวดลายจากไม้ดอกพุดตานมีความหมายว่าเป็นไม้มงคล ถือเป็นดอกไม้แห่งความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวไทยได้แบบจากจีน จึงนำมาดัดแปลงเป็นลายพุดตานแบบไทย ด้วยเหตุที่นำแบบมาจากประเทศ จึงมีคำเรียกชื่อลายปะปนกับลายไทยเทศ เช่น ดอกพุดตานไทยเทศ หรือ ไทยพุดตาน บางท่านก็เรียกว่า ดอกฝ้าย วา ดอกพุดตาน

๔.๖ ลายไทยที่ได้รับตะวันตก

ปฏิพันธ์ ดาระดาษ (๒๕๔๑ : ๑๐๖) ลายไทยที่ได้รับลายไทยแบบฝรั่ง เป็นลายไปไม้ที่นิยมใช้เป็นแบบอย่างในทางศิลปะของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะชาติโบราณ เช่น กรีก และโรมัน นิยมใช้ไปไม้ชนิดหนึ่งคือ ใบของต้น อะแคนธัส (ACANTHUS) ซึ่งเป็นต้นไม้มงคลชนิดหนึ่ง ใบมีขนและเป็นจักๆ เป็นพันธุ์พืชมงคลที่มีอยู่ทั่วไป ตามแถบประเทศ คือ ตอนใต้ของยุโรป ใบไม้นี้ใช้เป็นแบบในการเขียนหรือปั้นตกแต่งโดยเฉพาะลวดลายบนหัวเสา สถาปัตยกรรมกรีกและโรมัน ลวดลายพันธุ์พืชมงคลของกรีก-โรมัน คือต้นแบบของลวดลายศิลปะตะวันตกหรือชาติต่างๆในประเทศยุโรปจนปัจจุบัน ในยุคสมัยไทยที่ติดต่อกับประเทศยุโรปมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ กับชาวโปรตุเกส ต่อมาเป็นสเปน ฮอลันดา วิลันดา (อังกฤษ)ตามลำดับ ยิ่งในสมัยพระนารายณ์มีความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสมาก ชาวไทยคงเห็นลวดลาย จึงดัดแปลงประดิษฐ์ให้มีลักษณะเป็นแบบไทย ซึ่งช่างเรียกว่า ลายไทยเทศ

๔.๗ ประเภทของลวดลายไทย

อมร ศรีพจนารถ (๒๕๔๒ ๕๗/๕๓-๕๗/๕๘) ได้จำแนกลายไทยดังนี้ ลวดลายของไทย หมายถึง ลิงประดิษฐ์รวมอยู่ ๒ ชนิด คือ ลวดลายซึ่งเป็นกระหนก บางทีเรียกตัดควา ลายกระหนก" และ ลวดลายซึ่งเป็นลายอื่น ๆ (โดยอาศัยจากลวดลายซึ่งเป็นกระหนกมาช่วยในการผูก)ลวดลายซึ่งเป็นกระหนกคำว่า "กระหนก" นี้เดิมเขียนว่า กนก" โบราณจารย์บางท่านอธิบายว่าหมายถึงดงนกและดงไม้ อันเนื่องมาจากการประดิษฐ์จากธรรมชาติ อานว่า กอนก แต่เป็นการเขียนลวดรูปพยัญชนะตัว อ เสีย ต่อมาคนรุ่นหลังขาดการสังเกตขาดเดิมเขาอ่านเป็นอย่างไรและมีความหมายอย่างไร เลยอ่านออกเสียงออกเป็น กระหนก" ไป บางคนสันนิษฐานวามาจากคำว่า กนก" แปลว่า "ทอง" ตามความหมายในภาษาบาลีก็มี เพราะลวดลายที่ผูกเป็นเถา สะบัดปลายในรูปเปลวไฟ สวนมากมักลงรักปิดทอง กระหนกนี้ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ๓ ชนิด คือ เปลวไฟ สัตว์ และพืชบางชนิด เปลวไฟ หมายถึง ความสว่าง คือปัญญา แต่เดิมลัทธิพราหมณ์นับถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความบริสุทธิ์ (พระอัคนี) เช่น มีการลุยไฟ เป็นต้น ทางศาสนาพุทธหมายถึง แสงสว่าง คือปัญญาอันเป็นความเจริญนั่นเอง เช่น มีการจุดธูปเทียนบูชาคุณพระรัตนตรัย พืช แบ่งออกหลายประเภท มีดอกบัว ใบไม้ยวดยาว หรือพุดตาน และจำพวกเถาวัลย์พันไม้เลื้อยต่าง ๆ บางทีผูกอยู่ในรูปทรงของรวงข้าวบ้าง เกิดจากไฟพะเนียงระเบิดบ้างสำหรับดอกบัวนี้ โบราณจารย์ทางการช่างของไทย ประดิษฐ์ลวดลายซึ่งเป็นกระหนกขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา มีความหมายให้รำลึกถึงพระพุทธคุณอันเกิดจากดอกบัวเป็นปฐมเหตุที่ทรงสั่งสอนพระธรรมวินัย โดยอาศัยเปลวไฟมาเป็นเครื่องผูกประกอบรวมทั้งพืชชนิดอื่น ๆ ด้วย ประกอบลายรูปไปในลักษณะต่าง ๆ ตามความต้องการและการใช้ประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ สัตว์มีทั้งสัตว์จุ่มบท ทวิบาท และมีจางอันเป็นสัตว์ประดิษฐ์ขึ้น มีสัตว์หิมพานต์ ได้แก่ ราชสีห์ กษสีห์ สิง นอกจากนี้ยังมีกระรอก กระแต จะเข้ เหา หงส์ กรูท และนาค คำว่า "กระหนก" มีผู้สันนิษฐานที่มาดังนี้ กอนก หมายถึง ดงนก ดงสัตว์ (รวมทั้งจัดบาท ทวิบาท และมีจาง) คือการผูกเถาวัลย์เป็นยอ กระหนกเปลว หมายถึง ปาแล้วมีสัตว์นานาชนิดอาศัยอยู่ ทำให้มีชีวิตชีวขึ้น กอไม้ หมายถึง ดงไม้ คือการผูกเถาวัลย์เป็นพืดไปล้วน ๆ โดยไม่มีสัตว์ปะปนอยู่ให้คำจำกัดความของกระหนกได้ดังต่อไปนี้

กระหนกถือการประดิษฐ์ลวดลายจากธรรมชาติต่าง ๆ อาศัยธาตุ ๔ มี ดิน น้ำ ลม ไฟ และจะต้องประกอบด้วย องค์ ๕ ของธรรมชาติ คือ กอ กาบ กิ่ง ก้าน และใบ มาผูกเป็นลวดลายในรูปของกระหนกได้จึงจะสมบูรณ์" ธาตุ ๔ ได้แก่ดิน คือ การผูกกระหนกจำเป็นจะต้องมีบ่อเกิดคือต้นคอเสียก่อน เช่น เถาวัลย์ จะเป็นเถาได้ก็จะต้องมีรากเหง้าหรือมีโคน น้ำ คือ การผูกกระหนกจะต้องมีขนาดของตัวกระหนกหรือของทรวงทรวงที่ดี จะต้องมีความหนาเท่า ๆ กันตลอด คือ ไม่อ้วนหรือผอมจนเกินไป ลม คือ การผูกกระหนกจะต้องมีเส้นเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กันตลอด ดูไม่ขัดตา คือมีความสะบัดเหมือนเปลวไฟ ต้องลมกระเพื่อมพัด ไฟ คือ การผูกกระหนกจะต้องคำนึงถึงระยะถี่ห่างของเถาเถา ไม่ให้ชิดและห่างเกินไป เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ช่องไฟงาม" อันหมายถึงระยะต่าง ๆ ที่เป็นพื้น ถ้าเราเจาะออกคัดตัวกระหนกให้ลอยตัว ช่องที่เจาะออกหรือฉลุออกถ้าเป็นหนังใหญ่ เราเรียกช่องที่ฉลุออกนั้นว่า "ช่องไฟ" คือ ทำให้แสงผ่านได้ เมื่อดูแล้วจะทราบทันทีว่ากระหนกที่ผูกขึ้นนั้นจะงามหรือไม่ โดยเฉพาะที่สำคัญอย่างยิ่งเราใช้การสะบัดของยอดเปลวเพลิงมาเป็นยอดของกระหนกทุกยอด องค์ ๕ คือ การผูกกระหนกอันเนื่องมาจากธรรมชาติ ได้แก่ เถาวัลย์ กระหนกเถาหนึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการเริ่มต้นและถึงที่สุด สวนกลางเถาจะประกอบด้วยอะไรก็ตาม แต่นอกจากธาตุ ๔ อันเป็นสิ่งจำเป็นแล้วจะต้องมี กอ กาบ กิ่ง ก้านและใบ อันเป็นลักษณะสวนประกอบที่สำคัญของเถาวัลย์อีกด้วย ๗ ลวดลายซึ่งเป็นกระหนกนั้น เราสามารถแบ่งออกเป็น แบบใหญ่ ๆ ได้ ๑๐ ชนิดด้วยกัน และหมวดพิเศษอีก ๒ ชนิด ดังนี้ กระหนกเปลว กระหนกใบเทศ,กระหนกครึ่งซีก,กระหนกรวงข้าว กระหนกหน้าสัตว์ กระหนกก้านชด,กระหนกชบคาบ,กระหนกพะเนียง,กระหนกหางโต,กระหนกเกล้าภาพ

๑ กระหนกเปลว เนื่องมาจากยอดสะบัดของเปลวเพลิงลักษณะแท้คือ เปลวเครือเถา ที่เป็นลักษณะผสมคือ กระหนกครึ่งซีกหรือกระหนกกินรี หรือเราจะเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่ากระหนกนาง อยู่ในทรงสามเหลี่ยมชายธง หรือเนื่องมาจากดอกบัวหลวง โดยมีความกว้าง 1 ส่วน สูง 2 ส่วน แบ่งเป็นหาง กาบ และยอด ๒ กระหนกใบเทศ เนื่องมาจากใบฝ้ายเทศหรือใบพุดตาน แบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือที่เป็นลักษณะแท้คือ ใบเทศเครือเถา, ที่เป็นลักษณะผสมคือ กระหนกครึ่งซีกหรือกระหนกกินรี อยู่ในทรงสามเหลี่ยมชายธง หรือ

เนื่องมาจากดอกบัวหลวง โดยมีความกว้าง ๑ ส่วน สูง ๒ ส่วน เรียกได้ ๒ ชื่อ คือ กระหนกกินรี หรือกระหนกนางอย่างหนึ่ง และกระหนกหางหงส์อีกอย่างหนึ่ง เพราะกระหนกครึ่งซีกนี้นำไปดอเป็นสวนทางของกินรีและหงส์ ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ เราก็เรียกตามชื่อของสัตว์นั้น, กระหนกเปลวโบเทศ (เปลวเพลิงผสมกับโบเทศ) ๓ กระหนกครึ่งซีก คือการผูกกระหนกเปลวหรือกระหนกโบเทศในทรงครึ่งซีกของดอกบัวหลวง โดยมีความกว้าง 1 ส่วน สูง ๒ ส่วน เรียกได้ ๒ ชื่อ คือ กระหนกกินรี หรือ กระหนกนางอย่างหนึ่ง และกระหนกหางหงส์อีกอย่างหนึ่ง เพราะกระหนกครึ่งซีกนี้นำไปดอเป็นสวนทางของกินรีและหงส์ ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ เราก็เรียกตามชื่อของสัตว์นั้น บางทีกระหนกครึ่งซีกนี้อาจผูกปนไปกับหน้าสัตว์ หิมพานต์บางชนิดได้ เทาที่ปรากฏมี ๓ ชนิด คือ กระหนกราชสีห์ กระหนกรูขุ, กระหนกนาค ๔ กระหนกรวงข้าว คือ การนำเอากระหนกเปลวและกระหนกโบเทศมาปนกัน แล้วผูกอยู่ในทรงรวงข้าว และ ดันเข้ากระหนกรวงข้าวเปลว, กระหนกรวงข้าวโบเทศ, กระหนกรวงข้าวเปลวโบเทศ (เปลวเพลิงผสมกับโบเทศ) ๕ กระหนกหน้าสัตว์ คือ กระหนกเปลวและกระหนกโบเทศที่ประดิษฐ์ต่อสวนยอดเถาของกระหนกเป็นหน้าสัตว์หิมพานต์หรือครึ่งตัว (จากหัวถึงสะเอว) รวมทั้งพวกมันจากกระหนกหน้าสัตว์ประเภทสัตว์จตุบาท กระหนกหน้าสัตว์ประเภทสัตว์ทวิบาท, กระหนกหน้าสัตว์ประเภทมัจฉา, กระหนกซึ่งผูกอยู่ในรูปคนครึ่งตัว (พระ, นาง), กระหนกซึ่งผูกอยู่ในรูปยักษ์ครึ่งตัว ๖ กระหนกก้านขด คือกระหนกเปลวและกระหนกโบเทศ ซึ่งผูกขดเป็นรูปลักษณะกลมคล้ายเลขหนึ่งของไทยสลบซ้ายขวา ก้านขดโบเทศ ก้านขดเปลวโบเทศ, ก้านขดเทพประนม, ก้านขดหน้าสัตว์ ก้านขดขบคาบ, ก้านขดหางโค กระหนกก้านขดหน้าสัตว์ แยกออกเป็นสัตว์จตุบาท ทวิบาท และมัจฉา สัตว์จตุบาทกระหนกก้านขดราชสีห์เปลว กระหนกก้านขดราชสีห์โบเทศ ก้านขดราชสีห์เปลวโบเทศ, ก้านขดคชสีห์เปลว, กระหนกก้านขดคชสีห์โบเทศ, กระหนกก้านขดคชสีห์เปลวโบเทศสัตว์ทวิบาท, กระหนกก้านขดรูขุเปลว, กระหนกก้านขดรูขุโบเทศ, กระหนกก้านขดรูขุเปลวโบเทศ, กระหนกก้านขดหงส์เปลว, กระหนกก้านขดหงส์โบเทศ, กระหนกก้านขดหงส์เปลวโบเทศ, มัจฉา, กระหนกก้านขดนาคเปลว, กระหนกก้านขดนาคโบเทศ กระหนกก้านขดนาคเปลวโบเทศ กระหนกขบคาบ คือ กระหนกเปลวและกระหนกโบเทศที่มีการผูก บางซอเป็นกระหนกขบคาบปะปนกันไปตามระยะช่องไฟ มี ๒ ชนิด คือกระหนกนาคขบ กระหนกนก กระหนกพะเนียง คือ กระหนกเปลวและกระหนกโบเทศรวมกันมาผูกเป็นกระหนกตัวติดและตัวขาด ในลักษณะพุ่งจากพื้นดินขึ้นสู่เบื้องบนแล้วขาดตัวตกลงมาที่เกา จะเป็นทรงอะไรก็ได้ คือการประดิษฐ์มาจากไฟพะเนียง กระหนกหางโค คือ กระหนกเปลวและโบเทศที่มาประดิษฐ์เป็นทรงพูนปลายหางของสิงโตมาจัดให้เข้ารูปในทรงดอกบัว กระหนกเกล้าภาพ คือ กระหนกเปลวและกระหนกโบเทศ ที่มีวิธีการผูกเกล้ากันไปกับภาพคนครึ่งตัว (พระ) หรือจะเรียกอีกอย่างว่า กระหนกภาพ"

กระทรวงอุตสาหกรรม (๒๕๓๗ ๗๗) ได้กล่าวถึงลวดลายไว้ว่า สำหรับลวดลายที่ใช้ในการประดับมุกนั้นมีมากมายหลายยุคหลายสมัยแต่ละแบบอย่างล้วนสะท้อนให้เห็นคุณค่าทั้งทางศิลปะและวัฒนธรรมด้วยความงามของเส้นที่สอดประสานกันอย่างกลมกลืนกับเรื่องราวที่บอกเล่าถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนชีวิตประจำวันของสังคมนั้นๆ ล้วนเป็นฝีมือและความคิดของช่างที่ได้เก็บและถ่ายทอดไว้บนเครื่องประดับมุก เป็นเหตุในการสร้างสรรค์งาน จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่จะนำลวดลายมาประดิษฐ์ ตกแต่งในการสร้างสรรค์ มีคุณค่าทางศิลปะควรแก่การศึกษาไว้เป็นแบบอย่างประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์กับลายที่ประสานกันในงาน ไม่ว่าจะเป็นงานหีบใส่ผ้า กลอง ฯลฯ เพื่อใช้ให้ ขยาย แลกเปลี่ยนกันไปในชนทุกระดับ ความหลากหลายในรูปแบบลักษณะจึงปรากฏและได้สะท้อนให้เห็นปรัชญา แนวคิด ชีวิตและจิตใจของผู้คนในสังคมนั้นๆ ได้โดยง่าย ซึ่งสามารถแบ่งแยกหมวดหมู่ได้ตามลักษณะที่เรียกดังนี้ คือ

๑ ประเภทลายประดิษฐ์ ได้รับความบันดาลใจจากลายไทย ซึ่งเป็นศิลปะประจำชาติ ได้แก่ ลายกนก, ลายพุ่มข้าวบิณฑ์, ลายเฟื่อง, ลายบัว, ลายกรรไกร, ลายประจำยาม, ลายก้นขด, ลายกระจัง และลายเบ็ดเตล็ดอื่นๆ

๒ ประเภทลายเลียนแบบธรรมชาติ ได้แก่ ลายดอกไม้ เช่น ดอกบัว, ดอกพุดตาน และดอกไม้
อื่นๆในลักษณะเป็นขอ เป็นกลุ่ม หรือดอกเดี่ยว ลายภาพสัตว์ เช่น นกประเภทต่างๆผีเสื้อ, ช้าง, ไก่ ม้า
ภาพทิวทัศน์ ประกอบด้วย บ้านเรือน ต้นไม้ ดวงจันทร์ กระทอม ฯลฯ

๓ ประเภทเรื่องราวเกี่ยววรรณคดี ชาดก ศาสนาและความเชื่ออื่นๆ เช่น ภาพไทยได้แก่ ตัว
พระ ตัวนาง ลิง หรือเรื่องรามเกียรติ์ , ภาพเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ, ภาพในนิทานชาดก หรือ
ลวดลายเกี่ยวกับราศีเกิดทั้ง ๑๒ ราศี

๔ ประเภทรูปทรงอิสระ เช่น รูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม ฯลฯ

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยนี้ ศึกษาจากข้อมูลชั้นต้น (Primary sources) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูล โดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) และแสดงภาพประกอบการวิเคราะห์พรรณนา

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า

- ๑ สืบหางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลาง ประกอบด้วยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอ่างทอง
- ๒ การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
- ๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๕ การวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากร คือ เครื่องประดับมุกที่ผลิตในเขตจังหวัดภาคกลาง ได้แก่

- ๑ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง
- ๒ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วยบ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง
- ๓ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วย ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี
- ๔ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ เครื่องประดับมุกที่ผลิตในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่

- ๑ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๑๐๑ ชิ้น
 - ๑.๑ เครื่องประดับมุกตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓ ชิ้น
 - ๑.๒ เครื่องประดับมุกตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓๗ ชิ้น
 - ๑.๓ เครื่องประดับมุกตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๖๑ ชิ้น

- ๒ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓๙ ชิ้น
 - ๒ ๑ เครื่องประดับมุกบ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท
- ๓ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๒๘ ชิ้น
 - ๓ ๑ เครื่องประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- ๔ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดอ่างทอง ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๒๐ ชิ้น
 - ๔ ๑ เครื่องประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

การศึกษาครั้งนี้ใน ๔ ประเด็นหลัก คือ

- ๑ วัสดุและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก
 - ๑ ๑ วัสดุโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก
 - ๑ ๒ การขึ้นหุ่นโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก
 - ๑ ๓ วัตถุดิบที่ใช้เป็นโครงสร้างในการผลิตเครื่องประดับมุก
- ๒ กลวิธีและในการทำเครื่องประดับมุก
 - ๒ ๑ กลวิธีทำเครื่องประดับมุกแบบถมลาย
 - ๒ ๒ กลวิธีทำเครื่องประดับมุกแบบฝังลาย
 - ๒ ๓ กลวิธีทำเครื่องประดับมุกแบบวาดลาย
- ๓ ลักษณะของรูปแบบการใช้งาน คือ
 - ๓ ๑ รูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน
 - ๓ ๒ รูปแบบของตกแต่งบ้าน
 - ๓ ๓ รูปแบบเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษและสุภาพสตรี
 - ๓ ๔ รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
 - ๓ ๕ รูปแบบของที่ระลึก และของใช้เบ็ดเตล็ด
- ๔ ลักษณะของลวดลาย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังนี้

- ๑ กล้องบันทึกภาพ
- ๒ แบบสังเกต
- ๓ การสัมภาษณ์
- ๔ การบันทึกข้อมูล
- ๕ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จาก ๒ ส่วนคือ

๑ การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม(field work) ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาในเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏจริง ในขอบเขตที่กำหนด เพื่อนำข้อมูลมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ เป็นผลการศึกษาโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

๑.๑ การสังเกตการณ์ (Observation)

เป็นการสังเกตกระบวนการทำเครื่องประดับมุกทั้งรูปแบบ และลวดลาย รวมทั้งกลวิธี ในการทำเครื่องประดับมุก จากช่างที่ทำงานระดับ ๒ วิธีการคือ

๑.๑.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participat Observation) โดยผู้วิจัย จะเข้าไปในหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ ที่ทำการศึกษา โดยแสดงตัวในสถานภาพนิสิตผู้สนใจในเรื่องการสร้างงานเครื่องประดับมุก จากช่างที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในเขตพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดปลีกย่อย และได้ซักถามสวนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ทำการศึกษ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ได้อย่างชัดเจน

๑.๑.๒ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participat Observation) โดยการสังเกตจากชิ้นงานเครื่องประดับมุกที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว สังเกตจากการทำงานของช่างทำเครื่องประดับมุกทุกขั้นตอน และสังเกตจากแหล่งทำเครื่องประดับมุก ในเขตพื้นที่ที่ต่างกัน เช่น บ้านหรือที่ทำงานของช่างประดับมุก ในขณะออกศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ช่างทำเครื่องประดับมุก

๑.๒ การสัมภาษณ์ (Interview)

เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ การทำเครื่องประดับมุก จึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) จากช่างพื้นบ้าน ที่มีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุกทุกขั้นตอน โดยคัดเลือกช่างที่มีประสบการณ์ และผลงานทางด้านการทำเครื่องประดับมุก และเป็นที่ยอมรับในเขตที่ทำการศึกษา แต่ละเขต วิธีสัมภาษณ์จะซักถาม เกี่ยวกับที่มาของการทำเครื่องประดับ วิธีกรออกแบบลวดลาย ขั้นตอนในการทำเครื่องประดับมุก และชื่อลักษณะของลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่ง งานเครื่องประดับมุกตลอดจน การเลือกใช้วัสดุและอุปกรณ์ ในการทำเครื่องประดับมุก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้องอย่างละเอียดทุกแง่มุม และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติของการสนทนา จึงมีการซักถาม สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยมีประเด็นที่เป็นสาระหลักของของข้อมูล และสาระประกอบข้อมูลตามลักษณะของช่างพื้นบ้านแต่ละคน มีการบันทึกข้อมูลในลักษณะต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องประดับมุกของแต่ละจังหวัด ที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

๑.๓ การบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลในขณะสังเกตการณ์ พุดคุย หรือสัมภาษณ์ ทั้งนี้หลังจากการแนะนำตัว และทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการพุดคุยแล้ว นอกจากการบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ผู้วิจัยยังใช้อุปกรณ์ช่วยในการบันทึกข้อมูลด้วยแถบบันทึกเสียง และใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพผลงานเครื่องประดับมุกด้วย

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) เพื่อประกอบข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์จากผู้ที่ทำเครื่องประดับมุกและเจ้าของผลงานเครื่องประดับมุก โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวเป็นผู้ที่ให้ความสนใจ มีความรู้ มีประสบการณ์และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องประดับมุก เป็นที่ยอมรับในชุมชนนั้นๆ ได้แก่

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ตำบลไผ่ลิง อำเภอเมือง

๑ คุณสนอง จันทรประสาธ อายุ ๕๗ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเครื่องประดับมุก มารวมนานกว่า ๓๐ ปี ซึ่งแต่เดิมนั้นเปิดร้านพรประเสริฐ เป็นธุรกิจทำเกี่ยวกับเครื่องประดับมุกที่ใหญ่ที่สุด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีบทบาทในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกในเขตภาคกลาง และถือว่ามีบุคคลเชี่ยวชาญงานประดับมุก และผู้รวมงานเกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุกมากที่สุด รวมทั้งได้รับรางวัลการออกแบบลวดลายบนเครื่องประดับมุกระหว่างประเทศ และรางวัลอื่นๆอีกมากมาย มีส่วนสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้เครื่องประดับมุกมีตลาดกว้างขวางขึ้น

๒ คุณสำเนียง พรหมสอง (จันทรประสาธ) อายุ ๕๕ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลไผ่ลิง อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นมีผู้บทบาทที่สำคัญที่สุดในการสืบทอด การออกแบบลวดลายและการผลิตผลงานด้วยเทคนิคแบบโบราณ โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุกให้เป็นที่แพร่หลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอใกล้เคียง จนมีผู้มีความสามารถในการทำเครื่องประดับมุกมากขึ้น ตลอดจนหมั่นศึกษาเทคนิควิธีการทำเครื่องประดับมุกเพิ่มเติม และนำมาปรับปรุงพัฒนาเทคนิคในการผลิตเครื่องประดับมุกให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น จากผลงานต่างๆดังกล่าวทำให้ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นตลอดมา

๑ คุณจุมพล จันทรประสาธ อายุ ๕๓ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการทำหุ่นและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก และเป็นบุคคลที่ทำหุ่นตะลุ่ม พานแว่นฟ้า และเตียบ รวมทั้งลู่ เจียด โตก โดยการขึ้นหุ่นหรือโครงสร้างด้วยไม้หวาย ช่างที่ทำเครื่องประดับมุกในเขตภาคกลางจะมาซื้อหุ่นในการทำเครื่องประดับมุกที่นี่ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำหุ่นตะลุ่ม เจียดตะลุ่ม ซึ่งทำขนาดตั้งแต่นิ้วครึ่ง ไปจนถึงสามสิบนิ้ว เป็นที่รู้จักกันดีของช่างมุกในเขตภาคกลางและพื้นที่ใกล้เคียง ตลอดจนสอนและแนะนำแก่บุคคลที่สนใจในเรื่องการทำหุ่นและโครงสร้างด้วยไม้หวาย รวมทั้งเป็นตัวแทนจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

๑ คุณสันติ และคุณสมทรง เจริญสุข

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเลขที่ ๕๖/๑ ซอยวัดสระมณฑล ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา หรือร้านเจริญสุขการช่าง ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุก ประมาณ ๒๐ กว่าปี เป็นผู้ที่สนใจเรื่องเครื่องประดับมุกมายาวนาน ฟื้นฟูการทำเครื่องประดับมุก และเปิดร้านผลิต

และจำหน่าย มุกซื้อร้าน เจริญสุขการช่าง มีผลงานที่ปรากฏ เช่น เครื่องใช้ของพระสงฆ์ภายใน วัดพุทธ ไชยวรรค์, วัดชนะสงครามฯลฯ

๒ คุณวิเชียร น้อยมาลา อายุ ๓๗ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่สนใจในงานเครื่องประดับมุก เป็นบุตรเขยของร้านเจริญสุขการช่าง และเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจ ใฝ่หาความรู้เรื่องเกี่ยวกับเครื่องประดับมุกในเขตตำบล ประตูลี รวมทั้งมีส่วนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครื่องประดับมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้เครื่องประดับมุกของร้านเจริญสุขการช่างเป็นที่รู้จัก และมีตลาดที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒ คุณจันทร์รา เจริญ อายุ ๓๕ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่ฝึกหัดทำเครื่องประดับมุกมาตั้งแต่เด็ก จนมีความชำนาญ และมีความสามารถในการออกแบบลวดลายและฉลุลวดลาย ในงานเครื่องประดับมุกให้มีความสวยงามและความลงตัวของไทย และลวดลายประดิษฐ์ ที่ปรากฏบนภาชนะแต่ละชิ้น ได้สวยงามเป็นพิเศษ และเป็นที่รู้จักกันดีในท้องถิ่นของตำบลประตูลี รวมทั้งในเขตอำเภอที่ใกล้เคียง ตลอดจนช่วยสอนและแนะนำแก่ผู้ที่สนใจในเรื่องการทำเครื่องประดับมุก

ผู้ที่ให้ข้อมูลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง ประกอบด้วย

๑ คุณมานพ จันะนัย อายุ ๕๒ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง เป็นผู้ที่มีบทบาท ที่สำคัญในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกของตำบลหนองปี โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุกให้แก่กลุ่มชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง จนมีผู้ที่มีความสามารถในการผลิตงานเครื่องประดับมุกมากขึ้น ตลอดจนหมั่นศึกษาเทคนิค วิธีการทำงานเครื่องประดับมุกเพิ่มเติมและมาปรับปรุงพัฒนาเทคนิคให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

รวมทั้งเปิดธุรกิจเกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุก คือ ศรีอยุธยาประดับมุก รวบรวมงานเครื่องประดับมุกไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษา จากผลงานทางๆดังกล่าวทำให้ได้รับคัดเลือกเป็นผลงานหนึ่ง ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลอีกด้วย ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นสินค้าโอท็อป

๒ คุณราพีง จันะนัย อายุ ๕๐ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจ และมีความรู้ในงานเครื่องประดับมุก และมีส่วนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเครื่องประดับมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น

๓ คุณศตพร จันะนัย อายุ ๒๘ ปี

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนนี้ มีความรู้ในการออกแบบ ลวดลาย โดยอาศัยความคุ้นเคยในวิถีชีวิต เห็นและรวมกิจกรรมการทำเครื่องประดับมุกมาแต่เยาว์วัย ตลอดจนรับซื้อและเป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชน นำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายในท้องถิ่น และในงานแสดง สินค้าศิลปหัตถกรรมที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกของอำเภอนครหลวงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วย ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี

๑ คุณไชยงค์ รัญโพธิ์ ๔๐ ปี

ชาวจังหวัดสิงห์บุรี บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๓ บ้านแปง อ. พรหมบุรี จ. สิงห์บุรี เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดนี้ โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุกให้กับนักเรียน นักศึกษา และชุมชนตำบลต่างๆ และอำเภอที่ใกล้เคียง จนมีผู้ที่มีความสามารถในการทำเครื่องประดับมุกในจังหวัดสิงห์บุรี ตลอดจนหมั่นศึกษา และพัฒนาเทคนิคและวิธีการทำเครื่องประดับมุกให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น จากผลงานต่างๆ จากผลงานต่างๆ ทำให้ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นศิลปินดีเด่นระดับจังหวัดสิงห์บุรี สาขาช่างฝีมือ ด้านประดับมุก

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง

๑ คุณเสวย จันทรวัง อายุ ๔๘ ปี

ชาวจังหวัดชัยนาท ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการทำเครื่องประดับมุก โดยมากจะรับทำงานประดับมุกชิ้นใหญ่ๆ เช่น บานประตู หน้าต่างพระอุโบสถ หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ผลงานที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ การประดับมุกที่พระอุโบสถไม้สักทองฝั่งมุก ที่วัดศรีทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานประดับมุกเกี่ยวกับงานพุทธบูชา และหมั่นศึกษาเทคนิคมาปรับปรุง เพิ่มเติมพัฒนางานประดับมุก

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา

๑ นายชูชาติ จิตรบันจง อายุ ๔๒ ปี

ชาวจังหวัดอ่างทอง ภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่ ๘๓ / ๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง เป็นหัวหน้ากลุ่ม เครื่องมุกชุมชนหมื่นเกลา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดขอยเขมาราม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ได้รับความรู้การทำเครื่องประดับมุก จากเพื่อนสนิทจากกรุงเทพฯ เมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมา และได้นำความรู้นี้ มาประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กับตนเอง ในระยะแรกรายได้ ไม่ค่อยดีนัก พอเลี้ยงครอบครัวได้ แต่ด้วยความขยันอดทน ไม่ย่อท้ออุปสรรค จึงได้รับเลือก เป็นภูมิปัญญาพื้นด้านการทำเครื่องประดับมุก ของจังหวัดอ่างทอง

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย

๑ นายจักรกริช สุธาสวัสดิ์ อายุ ๓๙ ปี

ชาวจังหวัดตำบลบัวปากหา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นครูสอน งานระดับมุก ที่ศูนย์ การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) สังกัดสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ถนนศาลายา - บางภาษี ตำบลศาลา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ปัจจุบัน ได้เป็น ครูภูมิปัญญาไทย ด้านงานระดับมุก อีกทั้งเป็นหัวหน้ากลุ่ม ผลิตรายงานเครื่องประดับมุก กลุ่มเครื่องมุกบางเลน ตำบลบัวปากหา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้รวบรวม ค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับชุมชน เอกสารเกี่ยวกับการทำ เครื่องประดับมุก ทั้งทางด้านรูปแบบด้านการใช้สอย ลวดลายไทยที่ตกแต่ง ตลอดจนความคิดและความ เชื้อของงานให้แก่กลุ่ม ก่อนที่จะเข้าไปทำการเก็บข้อมูลในภาคสนาม และในขณะที่ทำการเก็บข้อมูล ในพื้นที่ ผู้วิจัยก็พยายามศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเพิ่มเติม ในพื้นที่เท่าที่จะทำได้ รวมถึงภายหลัง ภายหลังที่ทำการศึกษาภาคสนามเสร็จสิ้นแล้ว

ข้อมูลทางด้านเอกสารดังกล่าว ได้แก่ ผลงานวิจัย ตำราวิชาการ รายงานการค้นคว้าของ ผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสารข้อมูลของทางราชการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ เอกสารโบราณ พงศาวดารฯลฯ

การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเหล่านี้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านข้อมูล ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาความเป็นมา ความสืบเนื่อง และการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการวิเคราะห์ ตีความในประเด็นที่ศึกษา

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย(Descriptive Research) ซึ่งมีข้อมูลเชิง คุณภาพ(Qualitative Data) เป็นหลัก ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริง (Facts) ต่างๆ ตลอดจนการแปล ความหมายเนื้อหาสาระ จากการเก็บข้อมูล ที่ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสาร นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิเคราะห์ งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างประชากรเครื่องประดับมุกใน ๔ จังหวัด จำนวน ๑๘๘ ชิ้น โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างประชากรออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๑ เครื่องประดับมุกของตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๓ ชิ้น

๑.๒ เครื่องประดับมุกของตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๓๗ ชิ้น

๑.๓ เครื่องประดับมุกของตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๖๑ ชิ้น

๒ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท

๒.๑ เครื่องประดับมุกของบ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดทาส อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๓๙ ชิ้น

๓ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี

๓.๑ เครื่องประดับมุกของตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๒๘ ชิ้น

๔ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดอ่างทอง

๔.๑ เครื่องประดับมุกที่ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ผลงานเครื่องประดับมุกจำนวน ๒๐ ชิ้น

การศึกษาครั้งนี้วิเคราะห์ใน ๔ ประเด็นหลัก คือ

๑ วัสดุโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก

๑.๑ ไม้

๑.๑.๑ ไม้เนื้ออ่อน

๑.๑.๒ ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง

๑.๑.๓ ไม้เนื้อแข็ง

๑.๒ ไม้ไผ่

๑.๓ หวาย

๑.๔ ไม้อัด

๑.๕ ดินเผา

๑.๖ แก้ว

๑.๗ โลหะ

๑ ๗ ๑ เหล็ก

๑ ๗ ๒ ทองเหลือง

๑ ๗ ๓ อลูมิเนียม

๒ กลวิธีและการทำงานเครื่องประดับมุก

๒ ๑ วัตถุดิบที่ใช้ในงานประดับมุก

๒ ๒ เครื่องมือที่ใช้ในงานประดับมุก

๒ ๓ วิธีการทำงานประดับมุก

๒ ๓ ๑ กลวิธีการประดับมุกแบบถมลาย

๒ ๓ ๒ กลวิธีการประดับมุกแบบฝังลาย

๒ ๓ ๓ กลวิธีการประดับมุกแบบวาดลาย

๓ รูปแบบของการใช้งาน คือ

๓ ๑ เครื่องใช้ภายในครัวเรือน

๓ ๒ เครื่องตกแต่งบ้าน

๓ ๓ เครื่องประดับกาย

๓ ๔ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

๓ ๕ ของเบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก

๔ ลักษณะของลวดลาย

๔ ๑ ลวดลายประเภทลายประดิษฐ์

๔ ๒ ลวดลายประเภทลายเลียนแบบธรรมชาติ

๔ ๓ ลวดลายประเภทเรื่องราวกับวรรณคดี ชาดก ศาสนาและความเชื่ออื่นๆ

๔ ๔ ลวดลายประเภทเบ็ดเตล็ด

ผลการศึกษาวิเคราะห์

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งงานประดับมุกนั้น เป็นงานศิลปะการตกแต่งที่สร้างขึ้นจากการใช้เปลือกหอยบางชนิดที่มีลักษณะ พิเศษ คือ มีความแวววาว สามารถสะท้อนแสงแล้วเกิดเป็นสีต่างๆ นามากลูเป็นชั้นเล็กๆทำเป็นลวดลายต่างๆ เป็นงานที่ต้องอาศัยฝีมือ ความประณีต ความละเอียดอ่อน ความเอื้อเฟื้อเป็น ในการปฏิบัติ และเป็นงานที่ต้องดำเนินงานรวมกัน ซึ่งจัดตั้งช่างเขียนลาย ช่างตัดและโกนขึ้นมุก ช่างรัก และช่างประดับมุก จึงจะสร้างงานเครื่องประดับมุกให้สำเร็จ และมีคุณภาพงดงาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญกับงานศิลปหัตถกรรมประเภทงานประดับมุก โดยผู้วิจัยศึกษาและได้เก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างประชากรเครื่องประดับมุกใน ๔ จังหวัด ได้แก่เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท, เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี, เครื่องประดับมุกจังหวัดอ่างทอง มีผลการศึกษาปรากฏ ดังต่อไปนี้

๑ วัสดุและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก

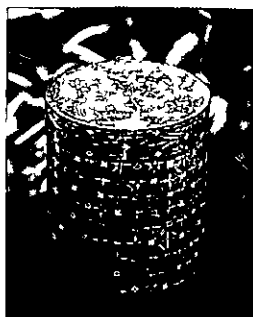
วัสดุหลายชนิดมีความสำคัญต่อการสร้างผลงานเครื่องประดับมุก ปัจจุบันงานประดับมุกสามารถตกแต่ง ได้กับโครงที่ทำมาจากวัสดุต่างๆได้เกือบไม่มีข้อจำกัด ตั้งแต่ไม้ ไม้ไผ่ หวาย กระเบื้องดินเผา แก้ว โลหะ พลาสติก ฯลฯ ซึ่งต่างก็มีคุณสมบัติแตกต่างกันไป หากไม่ศึกษาวัสดุที่ใช้ทำโครงเครื่องประดับมุกให้หลากหลายและกว้างขวางแล้ว การพัฒนางานเครื่องประดับมุกก็จะเป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงให้ความสำคัญ และเรียนรู้ของวัสดุโครงสร้างแต่ละชนิดไว้ดังนี้

ไม้ มี ๓ ชนิด คือ ไม้เนื้ออ่อน ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง และไม้เนื้อแข็ง

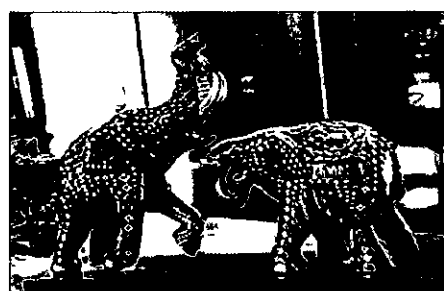
๑.๑ ไม้เนื้ออ่อน เป็นไม้ที่มีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศและแมลงไม้ดีนัก เช่น ปลวก สามารถทำลายได้ ไม้เนื้ออ่อนสามารถจะหักได้ง่าย มีความต้านทานแรงเฉือนได้น้อยมาก แต่ถ้ารับแรงอัดตามแนวเนื้อไม้ ไม้เนื้ออ่อนก็สามารถรับน้ำหนักได้ดีพอใช้ และไม้เนื้ออ่อนสามารถทำและตกแต่งเป็นรูปทรงได้ง่าย เช่น ไม้จำปา ไม้แดง ไม้กระบาก ไม้มะม่วงป่า ไม้ยมหอม ไม้ยาง ไม้ร่มม้า (ซ้อ) ไม้ยาง ไม้จำปา ไม้เนื้ออ่อนนั้น สามารถหักได้ง่าย การใช้ไม้เนื้ออ่อน จึงมักจะใช้ในงานจำกัด และใช้ในการตกแต่งที่ไม่ต้องรับน้ำหนักมาก และควรจะทาน้ำมัน เพื่อช่วยป้องกันเนื้อไม้ ให้ทนต่อดินฟ้าอากาศและแมลงที่จะมารบกวนทำลายได้ (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ ๓๗)

จากคำบอกเล่า ถึงเหตุผลในการใช้ไม้เนื้ออ่อน เป็นหุ่นโครงสร้าง ของวิเชียร น้อยมาลา ช่างประดับมุกตำบลประตูลี้ ตำบลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา “ โครงภายในเป็นไม้เนื้ออ่อน เพราะหุ่นนี้ หาซื้อได้ตามท้องตลาด หรือบางที คนจ้างทำงานมุกเขาก็เอามานำให้ เราก็ทำการตกแต่ง ตัดลวดลาย มุกลงไป เพื่อให้เกิดความสวยงาม โดยส่วนมากจะเป็นผอบ ตลับ กระปุกไสทอง ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม้เนื้ออ่อน นั้นมีน้ำหนักเบา ราคาถูก ส่วนมากที่ซื้อหุ่นมา จะเป็นงานกลึง ไม้ที่ใช้ส่วนมาก ก็จะเป็นไม้มะม่วงป่า ไม้โมก ไม้แก้ว ซึ่งสามารถหาได้ทั่วไป ” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) ในสวนไชยวงศ์ รัชโพธิ์ ช่างประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี กล่าวถึง หุ่นโครงสร้างประเภทเนื้ออ่อนว่า “ หุ่นที่ใช้ แกะสลักรูปสัตว์ โดยส่วนมากจะเป็นไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้จำปา เพราะวราคาราคาถูกกว่าไม้สัก และการติดลาย ตกแต่งงาน ผมติดลายเกือบทั่วชิ้นงาน จึงไม่จำเป็นที่จะต้องโชว์เนื้อไม้ รวมทั้งหุ่นโครงสร้าง รูปแบบผลงานที่วางขวด ก็คงเป็นไม้เนื้ออ่อน คงเป็นไม้แก้ว ซึ่งผมซื้อหุ่นมา เพราะเห็นว่ามันสวยดี เมื่อติดลาย ตกแต่งด้วยมุกก็ดูสวยไปอีกแบบ รวมทั้งผลงานก็ราคาขึ้นมา ” (ไชยวงศ์ รัชโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) สำหรับชชาติ จิตรบันจง กล่าวถึงหุ่นโครงสร้างประเภท ไม้เนื้ออ่อน ว่า “ บางทีไม้เนื้ออ่อน ชนิดที่อ่อนมากๆ สามารถที่จะใช้เลียบ กัดเข้าไปเป็นรอยได้เลย ส่วนใหญ่ไม้เนื้ออ่อนเนื้อจะยุ่ยได้ง่าย เนื้อไม้นั้น น้ำหนักเบา ไม้เนื้ออ่อน ที่มาทำเป็นหุ่นนั้น ก่อนทำช่างจะผึ่ง ให้ไม้แห้ง คือ อาจนำไม้ไปตากแดด ชัดเสียก่อน ก็จะช่วยให้ไม้มีความแข็งแรง ทนทานได้ ” (ชชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ หุ่นโครงสร้างที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน ที่พบได้แก่ ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมจำนวนผลิตภัณฑ์ ๑๓ ชิ้น

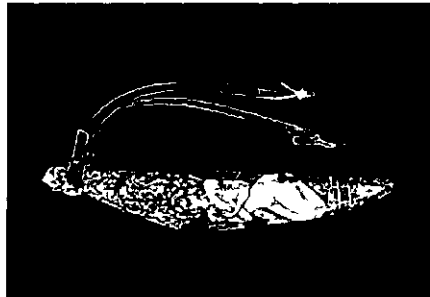

ภาพประกอบ ๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้ออ่อน จำนวน ๔ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา และ ตำบลบ้านแปง
อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา, ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๑๐ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้ออ่อน จำนวน ๕ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๑๑ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ประเภทไม้เนื้ออ่อน จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาผลงานเครื่องประดับมุก ที่ขึ้นหูน้ โครงสร้าง ประเภทไม้เนื้ออ่อน พบผลงานของช่างประดับมุกตำบลประตูลี อำเภพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕ ชิ้น และผลงานของช่างประดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น รวมทั้งผลงานของช่างประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น ผลงานของช่างประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น จากเหตุผลนิยมที่ใช้ไม้เนื้ออ่อน ผลิตงาน พบได้ในงานประเภทเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ของตกแต่งบ้าน และของเล่นด้วยเหตุที่ว่าไม้เนื้ออ่อนนั้นหาได้ง่าย รวมทั้งมีทั้งทุนสำเร็จรูป ที่มีรูปแบบที่หลากหลาย และราคาไม่สูงนัก โดยมากไม้เนื้ออ่อนจะเป็นงานกลึง และแกะสลัก รวมทั้งงานตัดติดต่อ รูปแบบผลงานมีทั้ง ตลับ ผอบ กระปุกรูปทรงกระบอก ของที่ระลึก ประเภทของไม้เนื้ออ่อนที่พบในหุ่นโครงสร้างงานประดับมุก เช่น

ไม้มะม่วงป่า(Mangifera floribunda) เนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อนแฉก ด้วยริ้วสีน้ำตาลเข้ม เส้นตรงค่อนข้างหยาบไสแต่งง่าย ใช้ทำเครื่องเรือนได้ดี มีลายสวยงาม มอดปลวก ชอบกัดกิน พบผลงาน ดังเช่น กระปุกรูปทรงกระบอก จำนวน ๒ ชิ้น ของตำบลประตูลี อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ไม้จำปา(Michelia champaca, Linn) ลักษณะเนื้อไม้ค่อนข้างหยาบ เป็นเส้นตรง สีเหลืองถึงน้ำตาลอ่อน ผิวเป็นมันเลื่อมเหนียวทนทาน ปลวกไม่ทำอันตราย เหมาะกับทำกระดานพื้น และแกะสลักทำลวดลายต่างๆสำหรับประดับ ไม้จำปามีทั่วไป ,ไม้พิกุล(Murraya Panicalata, Jack) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดมาก เป็น

เส้นตรงสม่ำเสมอ ตอนกะพีสีขาวแดงเรื่อ แขนสีน้ำตาลแกมแดงเข้ม เหมาะกับใช้ทำกรอบและโครงสร้างของเครื่องเรือน, ไม้แก้ว (Murraya Panicalata, Jack) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดสม่ำเสมอ สีเหลืองอ่อน ทั้งไว้นานกลายเป็นสีเหลืองแกมเทา มีลายพั่นหรือลวดลายธรรมชาติงดงามมาก เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการแสดงลวดลายไม้ทั้งงดงาม พบผลงาน เหมาะกับการทำเครื่องเรือนที่ใช้การกลึง ไม้แก้วมีทั่วไป เช่น ผอบ ผลงานผอบทั้ง ๓ ชิ้น เป็นผลงานของตำบลประจักษ์ อำเภอมะนังนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในสวนขันโตก ผลงานของช่างประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น นั้น ใช้ไม้ขนุน เป็นหุ่นโครงสร้าง สีไม้เป็นสีน้ำตาลอ่อน เนื้อไม้มีลักษณะหยาบ สำหรับหนังกะตึก ของเล่นเด็กนั้น เป็นไม้รวัก ลักษณะของไม้มีเนื้อสีขาว ใช้แคะงานฝีมือ เนื้อหยาบ

จากการศึกษาหุ่นโครงสร้างประเภทไม้เนื้ออ่อนทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น นิยมทำรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น ผอบ ตลับ กระปุกรูปทรงกระบอก ขันโตก และรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทของตกแต่งบ้าน เช่น รูปแกะสลัก รวมทั้งรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทของเล่นเด็ก เช่น หนังกะตึก ฯลฯ ในสวนของการขึ้นโครงสร้างของหุ่นในงานประดับมุก ประเภทวัสดุโครงสร้างไม้เนื้ออ่อน ผลปรากฏว่าช่างประดับมุกตำบลประจักษ์ อำเภอมะนังนครศรีธรรมราช และช่างประดับมุกตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปแบบของงานเป็นงานประเภทเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ใช้โครงสร้างการผลิตแบบวิธีการกลึงเป็นการผลิตชิ้นงานที่ต้องใช้เครื่องกลึง (wood lathe) ซึ่งเป็นงานที่ใช้เครื่องจักรเข้ามาเกี่ยวข้อง เครื่องกลึงจะทำหน้าที่จับไม้ ให้หมุนติดอยู่กับเครื่อง โดยมีอุปกรณ์สำหรับจับไม้ ผู้ทำการผลิตจะใช้เครื่องมือสำหรับชักกลึงไม้ กลึงให้กลมและได้รูปทรงลักษณะตามที่ต้องการหรือตามแบบที่กำหนดไว้ ชิ้นงานที่ผลิตโดยวิธีการกลึงในงานเครื่องไม้ไม่สามารถผลิตงานประเภทเครื่องประดับและเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น กลองรูปทรงกระบอกชนิดที่มีฝาปิด

ในสวนงานขึ้นหุ่นโครงสร้างของช่างประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลงานจำนวน ๕ ชิ้น รูปแบบของงานที่พบ เป็นของตกแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้ออ่อน เช่น ที่วางขวดเหล้า และรูปแกะสลักนั้น ใช้ไม้ฉำฉา ลักษณะของเนื้อไม้สีขาว ลายไม้สวย เนื้อเหนียว โดยวิธีการขึ้นโครงสร้างด้วยการผลิตโดยวิธีโคก เป็นลักษณะการผลิตชิ้นงานโดยการนำไม้มาเลื่อย – ฉลุเป็นชิ้นงาน ไม้ที่นำมาประกอบกันนั้นจะไม่เกิดเป็นมุมใดๆขึ้น (มุมฉาก หรือมุมเฉ) ลักษณะของชิ้นงานจะได้จากการนำชิ้นไม้มาวางซ้อนเพื่อให้เกิดความกว้าง ความหนา หรือความสูง รูปทรงที่ได้ จะเน้นการใช้เส้นโค้ง มาประกอบ เป็นรูปทรง (Form) หลีกเลี่ยงการใช้เส้นตรง มาใช้ในการผลิตวิธีโคก ลักษณะของงานผลิตโดยวิธีโคก จึงเป็นงานที่ต้องการให้ได้ รูปแบบที่ต่างจาก การผลิตโดยวิธีอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อเป็น การสร้างงาน โดยคำนึงถึงการนำศิลปะมาประกอบชิ้นงาน ควบคู่กับคุณภาพทางด้านประโยชน์ใช้สอย และในสวนผลงานรูปสลักรูปต่างๆนั้น การขึ้นหุ่นโครงสร้าง เป็นการแกะสลักแบบลอยตัว ลักษณะเป็นงานสามมิติ มองเห็นได้รอบด้าน รูปแบบของชิ้นงานที่นิยมตกแต่ง งานประดับมุก นิยมแกะสลักเป็นรูปสัตว์ เช่น รูปช้าง สิงโต ฯลฯ

๑ ๒ ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง ได้แก่ ไม้ที่จัดเข้าประเภทเนื้อแข็งไม่ได้ แต่คุณภาพดีกว่าไม้เนื้ออ่อนยืดและหดตัวน้อย บางชนิดทนต่อสภาพอากาศดีเท่ากับไม้เนื้อแข็ง แต่ด้อยในเรื่องการรับน้ำหนัก นิยมใช้ทำเครื่องเรือนและงานที่ต้องการความละเอียดสวยงาม ได้แก่ ไม้สัก ไม้อินทนิล ไม้ตะแบก ไม้โมกมัน ไม้ยมหอม และไม้สีดาตอง ไม้จำพวกนี้ใช้เป็นโครงเครื่องประดับมุกได้ดี แต่ค่อนข้างจะหายาก และราคาสูง (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ : ๗๘)

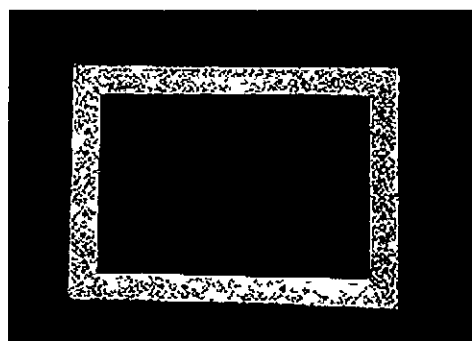
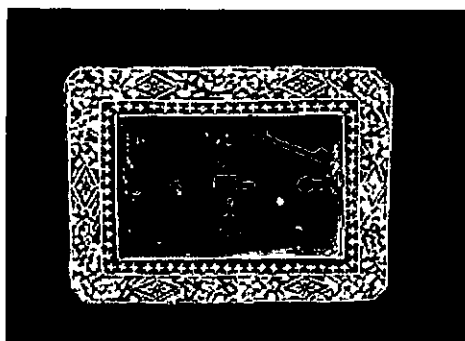
จากการสัมภาษณ์ วิเชียร น้อยมาลา ถึงเหตุผลในการใช้ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง เป็นหุ่นโครงสร้างนั้น ได้กล่าวว่า “ ไม้เนื้ออ่อนปานกลางที่นิยมใช้ในงานประดับมุก ก็มีไม้สัก นิยมมาก เพราะสูงคา และคนซื้อต้องการรวมทั้งของใช้ที่เกี่ยวกับวัด เจ้าอาวาสที่มีเงินก็จะต้องการ แต่ไม้สักเท่านั้น เพราะไม้สักนั้น มีเนื้อไม้สี

เหลืองทอง เมื่อทิ้งไว้นานกลายเป็นสีน้ำตาล หรือน้ำตาลแก่ เส้นมีเส้นแทรก เนื้อหยาบและเนื้อไม้มักไม่สม่ำเสมอ ทำให้เห็นลวดลายไม้งดงามมาก ข้อดีของไม้สัก ที่นิยมคือ แกะสลักง่ายและทนทาน เนื้อไม้มีน้ำมันในตัว ปลูก มอด ไม่ทำอันตราย เมื่อไม้แห้งจะอยู่ตัวดี แต่บางครั้งอาจมีการผสมระหว่างไม้สักทอง ไม้สักขี้ควาย และไม้สักหิน คือรอบนอกจะเป็นสักทอง ภายในก็อีกชนิด แล้วแต่กำลังทรัพย์ของลูกค้า "(วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๓๔) ซึ่งตรงกับคำบอกเล่า ของศตพร จันย่นัย ถึงเหตุผลในการใช้ไม้สัก เป็นหุ่นโครงสร้าง " กรอบรูป และ กรอบสัณฐานบัตร เป็นไม้สักทั้งหมด เพราะปลูก มอด ไม่กิน รวมทั้งสีไม้เอง ก็มีสีสวย ขยายได้ราคาดี อีกทั้งที่บ้านตีมิด มีทั้งมิดตาบ มิดตัดควาย ฉะนั้นจึงต้องมีฝักมิดตาบ เพื่อตกแต่งให้งานมีความสวยงาม ก็จะนิยมใช้ไม้สัก เป็นฝักเพราะเนื้อไม้สักไม่แตก เวลาเก็บมิดตาบใส่ฝัก ไม้ชนิดอื่นเวลาทำปลอกมิดหรือฝักมิดตาบมักจะมีปัญหา คือไม้ชนิดอื่นมักจะแตก "(ศตพร จันย่นัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

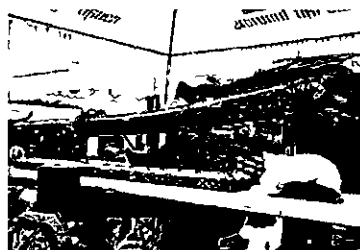
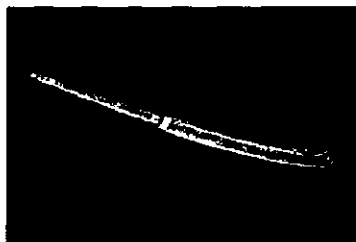
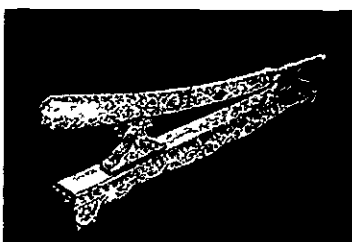
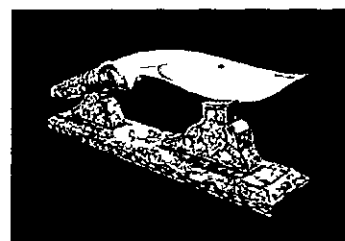
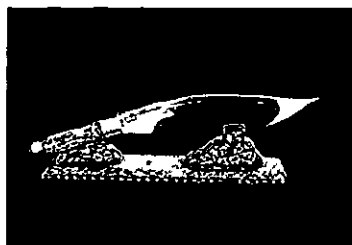
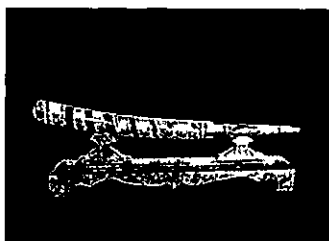
สำหรับเสวย จันทรจิว ขางประดับมุก ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ได้พูดถึงไม้ประเภทไม้เนื้ออ่อนว่า " ผมใช้ ไม้สัก ในการทำบานประตู บานหน้าต่างโบสถ์ ของวัดทุกวัดที่มาจ้างผมทำงานประดับมุกแบบฝังลาย และถมลาย รวมทั้งอุโบสถของวัดศรัทธาธรรม ก็เป็นไม้สักทั้งหลัง เพราะสีไม้สวย มีความคงทน ปลูกมอดไม่กิน อยู่ได้เป็นร้อยปี "(เสวย จันทรจิว สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) อีกทั้งไชยรงค์ รัญโพธิ์ ขางประดับมุกจังหวัดสิงห์บุรี ได้กล่าวถึง "เหตุผลที่ใช้ไม้สัก เป็นหุ่นโครงสร้าง ไม้สักนั้น มีคุณสมบัติที่ทนต่อดินฟ้าอากาศ อีกทั้งมีเนื้อไม้ที่สวยงาม ปลูกมอดไม่กิน งานที่ใช้ไม้สักเป็นหุ่นนั้น คือ ชันนํ้ามนตร์ พร้อมฝาปิด เป็นงานกลึง บางคนก็ใช้เป็นขันข้าว "(ไชยรงค์ รัญโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) แต่สำหรับชูชาติ จิตรบันจง กล่าวถึงเหตุผล ในการใช้ไม้ " ไม้ที่ผมใช้ทำแจกันเป็นไม้ตะแบก เพราะผมกลึงไม้เอง ทำเองทุกอย่าง ไม้ตะแบกมีอยู่ทั่วไป แถวบ้านผม ผมมักจะไปหาตัดไม้แถวนี้ ไม้ตะแบก เนื้อไม้สีเทา หรือน้ำตาลอมเทา เส้นตรง เนื้อละเอียดปานกลาง เป็นมันแข็งเหนียว เลื่อยไสตกแต่งง่าย ขัดเงาได้งดงามดี เหมาะสำหรับใช้ในร่ม ไม่ทนต่อแดดและฝน แข็งแรงทนทาน เมื่อใช้ในร่ม " (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

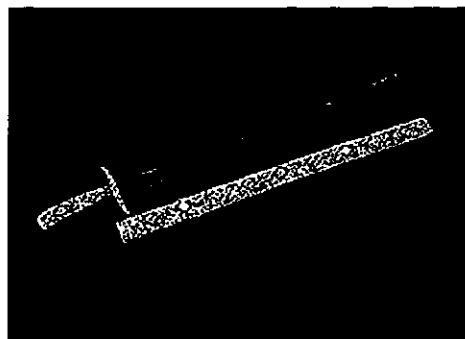
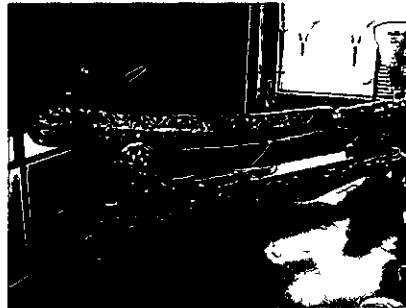
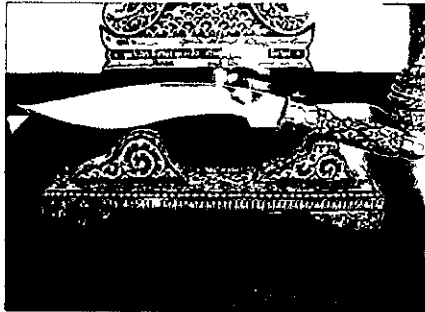
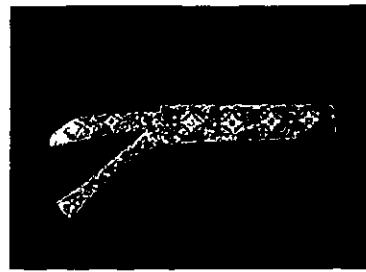
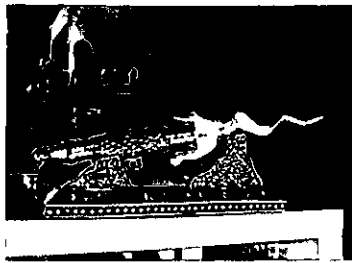
รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบในงานตกแต่งประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง ได้แก่ ตำบลไผ่ลิง,ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท,ตำบลบ้านแฉ่ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ,ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง รวมจำนวนผลิตภัณฑ์ ๔๙ ชิ้น

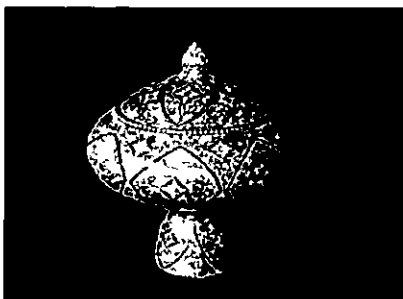
ภาพประกอบ ๑๒ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๑๐ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอ
แสวงหา จังหวัดอ่างทอง

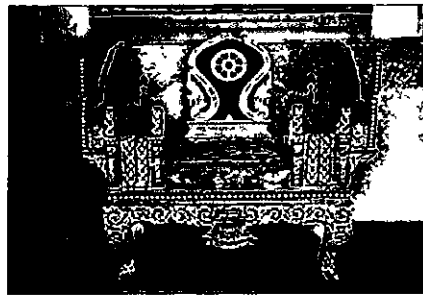
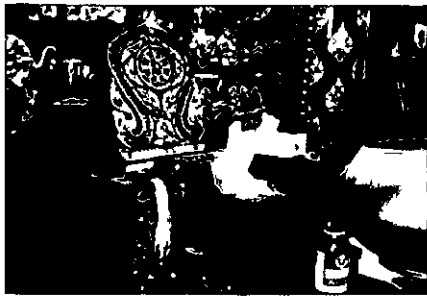
ภาพประกอบ ๑๓ ภาพของตักแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๑๕ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง และตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และตำบลหากทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๑๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ชันน้ำมันตร์พร้อมฝาปิด
ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลางจำนวน ๒ ชิ้น

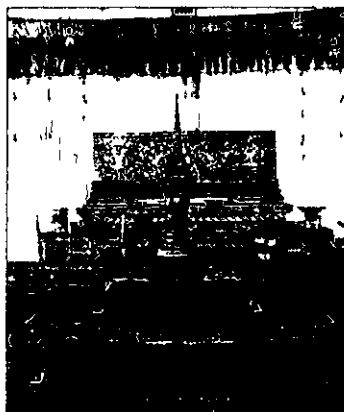
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๑๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรม) ธรรมมาสน์ ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง
จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒ ชิ้น

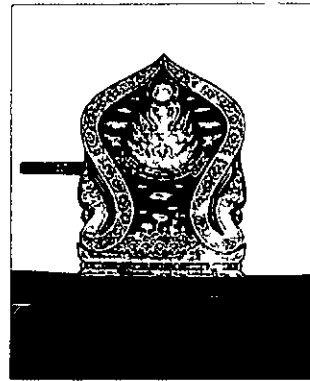

ภาพประกอบ ๑๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ) ลูกหีบ ประเภทไม้เนื้ออ่อน
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

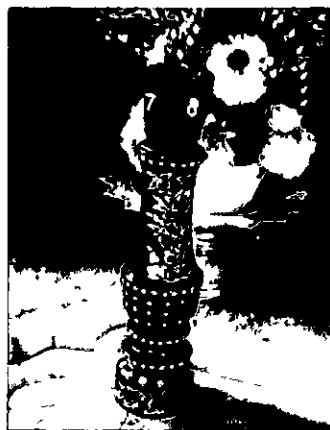

ภาพประกอบ ๑๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)
บุษบกและโกศบรรจุกระดูก ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง

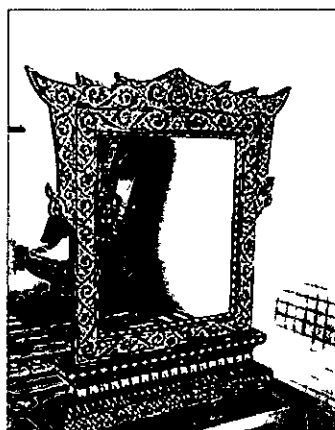
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

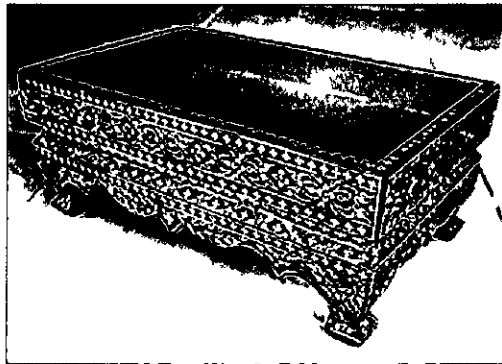
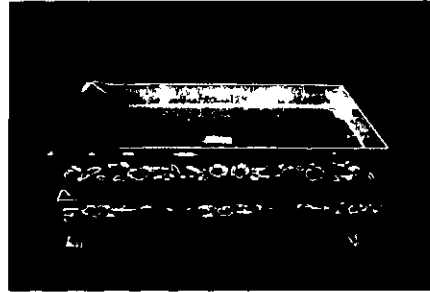
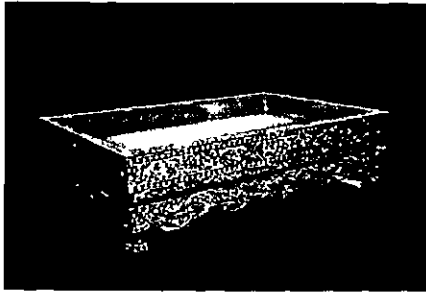
ภาพประกอบ ๑๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) อาสนะ ประเภทเนื่ออ่อนปานกลาง
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

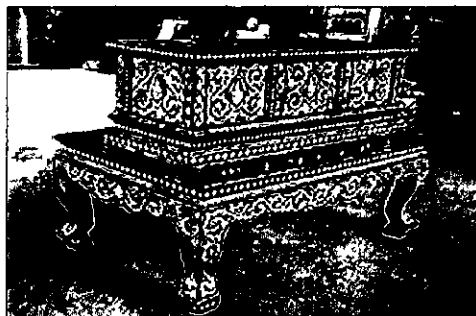
ภาพประกอบ ๑๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เข็มขัด
ประเภทไม้เนื่ออ่อนปานกลาง จำนวน ๑ ชุด
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

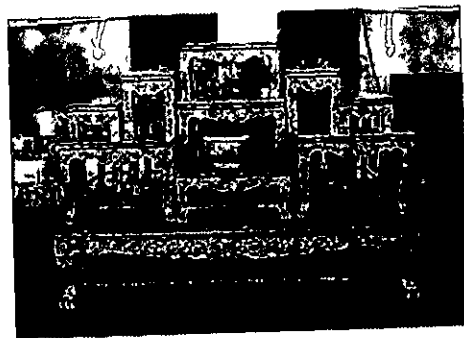
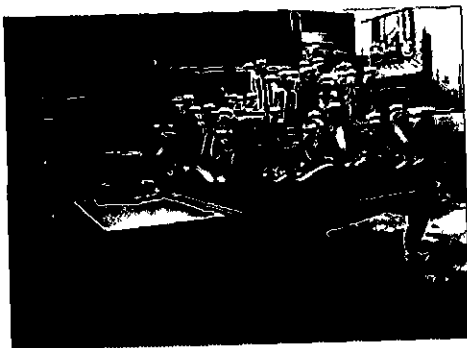
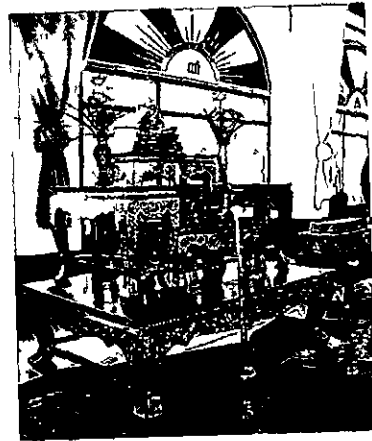
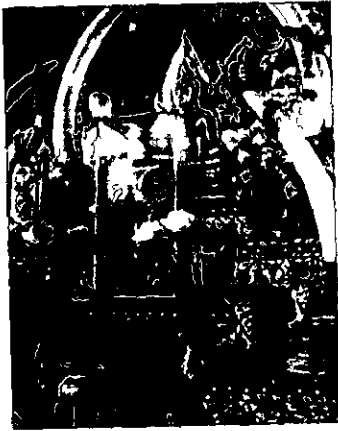
ภาพประกอบ ๒๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กรอบสัญญาบัตร
 ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๑ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๑ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (ก้นน้ำชา) ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๓ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

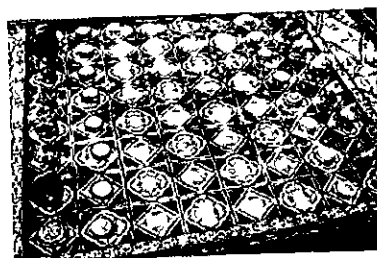
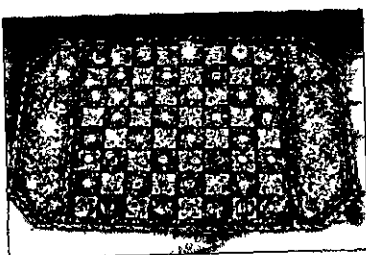
ภาพประกอบ ๒๒ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) หีบพระธรรม
 ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๑ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๓ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พุทธบูชาและพิธีกรรม) ม้าหมู่ หรือโต๊ะหมู่บูชา

ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๖ ชุด

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง, ตำบลประตูลี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท, ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๒๔ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ประเภทไม้เนื้ออ่อนปานกลาง จำนวน ๓ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า ไม้เนื้ออ่อนปานกลางนั้น ที่ช่างระดับมุกทั้ง ๔ จังหวัด นิยมใช้มากที่สุด ไม้วาจะเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน จำนวน ๒๕ ชิ้น เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่ขึ้นงานเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ จำนวน ๑๔ ชิ้น รวมทั้งของใช้เบ็ดเตล็ด ๓ ชิ้น ประเภทของไม้เนื้ออ่อนปานกลางที่นิยม คือ ไม้สัก มีจำนวนถึง ๔๖ ชิ้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม้สัก (*Tectona grandis*, Linn f.) ลักษณะเนื้อไม้ไหม้ไหม้สีเหลืองทอง ทั้งไว้นานกลายเป็นสีน้ำตาล หรือน้ำตาลแก่ เสี้ยนมีเส้นแทรก เนื้อหยาบและมักไม่สม่ำเสมอ ทำให้เห็นลวดลายไม้ธรรมชาติงดงามมาก ข้อดีของไม้สัก ที่นิยมคือ แกะสลักง่ายและทนทาน เป็นไม้ที่นิยมมาใช้ในงานศิลปะมากที่สุด โดยเฉพาะ ใช้ในการทำเครื่องเรือน เนื้อไม้มีน้ำมันในตัว ปลูก มอด ไม่ทำอันตรายเมื่อไม้แห้งจะอยู่ตัวดี จึงเหมาะสำหรับทำเครื่องเรือน และเครื่องแกะสลักอย่างดี ไม้สักแบ่งเป็นลักษณะของเนื้อไม้แยกได้ ๓ ชนิด คือ ๑ ไม้สักทอง เนื้อไม้สีเหลืองทอง เมื่อทิ้งไว้นานๆจะกลายเป็นสีน้ำตาล เสี้ยนตรงมีเส้นสีเข้มแซมริ้ว ทำให้เกิดลวดลายตามธรรมชาติ สวยงามมาก ทำเครื่องเรือนและงานฝีมือได้ดี, ๒ ไม้สักขี้ควาย เนื้อไม้สีคอนไปทางน้ำตาลดำ หยาบใสแต่่ง่ายลวดลายด้อยกว่าสักทอง, ๓ ไม้สักหิน เนื้อไม้สีเกือบดำละเอียดแน่น น้ำหนักมาก ใสแต่่งยาก ไม่นิยมนำมาใช้ เพราะหายาก และด้อยความงาม บางครั้งขึ้นงานก็มีการผสมผสานระหว่างไม้สักทั้งสามชนิด

การขึ้นหุ่นโครงสร้างของไม้สัก ส่วนใหญ่ใช้วิธีการขึ้นงาน แบบการตอประกอบ หรือภาษาช่างวิจิตรติดตอ เป็นวิธีผลิตชิ้นงานโดยการนำไม้ตั้งแต่ ๒ ชิ้นขึ้นไป มาประกอบกัน ทำให้เกิดมุมฉาก หรือมุมเฉก่องศาก็ได้ และจะใช้วิธียึดเหนี่ยว ระหว่างไม้ที่นำมาประกอบกันด้วยวิธีใดก็ได้ ตามหลักการเข้าปากไม้ ในการผลิตชิ้นงานโดยวิจิตรติดตอ โดยทั่วไปจะใช้กับชิ้นงานที่มีรูปทรงประกอบด้วยเส้นตรง มาตอชนกันให้เกิดเป็นชิ้นงาน

ในรูปแบบผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านที่พบซึ่งแตกต่างจากที่อื่นจำนวน ๑ ชิ้น ในการใช้ไม้เนื้ออ่อนปานกลางชนิดอื่น คือ ผลงานแจกันคู่ขนาดใหญ่ ของช่างระดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ไม้ที่ใช้เป็นหุ่นโครงสร้าง คือ ไม้ตะแบก (*Lagerstroemia calyculata*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้สีเทา หรือสีน้ำตาลอมเทา เสี้ยนตรง หรือ เกือบตรง เนื้อละเอียดปานกลาง เป็นมันแข็งเหนียว เลื่อยไสตงแต่งง่าย ขัดเงาได้งดงามดี เหมาะสำหรับใช้ในร่ม ไม่ทนต่อแดดและฝน แข็งแรงทนทาน เมื่อใช้ในร่ม เหมาะสำหรับทำเครื่องเรือนและทำพื้นแทนไม้สัก เพราะมีพื้นผิวคล้ายคลึงกัน และควรให้ไม้แห้งสนิทดีเสียก่อน ไม้ตะแบกมีทั่วไป ช่างจะใช้วิธีการกลึงในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง แจกันคู่เขียนลายขนาดใหญ่

ส่วนของใช้เบ็ดเตล็ด ที่พบคือ กระดาษหามารุก จำนวน ๒ ชิ้น และ ปลูกด้ามปืน ๑ ชุด ยังนิยมที่จะใช้ไม้สักเสี้ยนใหญ่ ลักษณะของกระดาษหามารุกที่นำมาตกแต่งนั้น มีลักษณะเป็นแผ่นสีเหลืองม่นแผ่นดีเป็นของสีเหลืองจตุรัสโดยมีจำนวนช่องในแนวนอนและแนวตั้งเท่ากับ ๘ โดยจะมีจำนวนช่องทั้งหมด ๖๔ ช่อง ในช่องแต่ละช่องใช้สีเดียวกัน ไม่มีการทำเป็นสีขาวสลับดำเหมือนหมากรุกสากล เส้นแต่ละเส้นที่ไม่ขีดช่องจะมีลักษณะเป็นเส้นที่มีความลึกเท่ากันหมด หรือมีความหนาเท่ากัน ซึ่งแตกต่างจากหมากรุกจีน ๒ ตัวหมากรุก มีอยู่ ๒ ฝ่าย ใช้สีที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด อาทิเช่น สีแดง สีดำ หรือ สีแดง สีขาว เป็นต้น โดยแต่ละฝ่ายจะมีตัวหมากอยู่ ๑๖ ตัว ประกอบด้วย ขุน โคน เม็ด ม้า เรือ และเบี้ย จำนวนเท่ากันทั้งสองฝ่าย ตัวหมากนั้นนิยมทำจากพลาสติก ไม้ หรืองาช้าง (กิตติชาติ รัตนโกมุท ๒๕๔๒ ๗๐๐๓-๗๐๐๔)

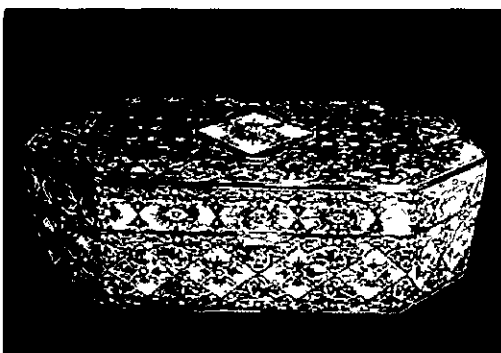
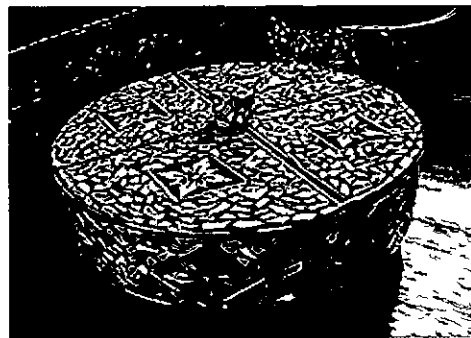
๑ ๓ ไม้เนื้อแข็ง ส่วนใหญ่เป็นไม้ที่มีน้ำหนักมาก เนื้อแน่น แข็งและเหนียว มีทั้งเนื้อหยาบจนถึงเนื้อละเอียด บางชนิดเสี้ยนตรงแต่สวนมากเสี้ยนจะสับสน จึงให้ลายไม้ที่สวยงามตัด และใสแต่่งยาก ทนทานในทุกสภาพ อากาศ เหมาะกับงานก่อสร้างที่รับน้ำหนักมาก ๆ บางชนิดนิยมใช้ทำเครื่องเรือนได้อย่างงดงาม เช่น

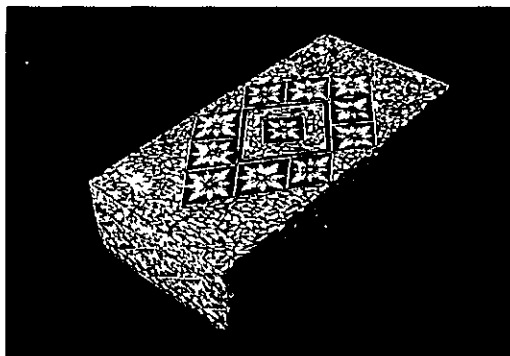
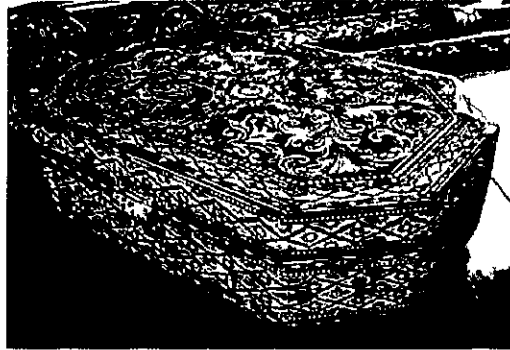
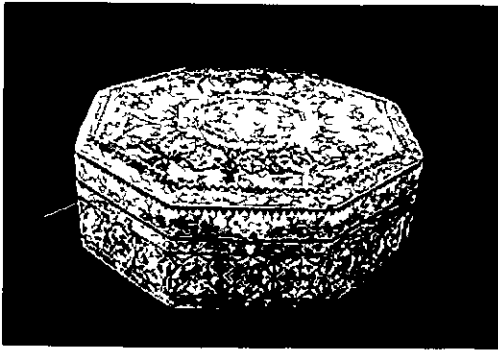
ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่าโมง ไม้ตะเคียนทอง ไม้พยุง หรือไม้ประดูลาย และไม้ชิงชัน ไม้ันทรี (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ :๗๙)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบในงานตกแต่งประเภทไม้เนื้อแข็ง ได้แก่ กำไลประตูลาย อำเภอ พระนครศรีอยุธยา และกำไลทองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,กำไลหาดทาเสา อำเภอ เมือง จังหวัดชัยนาท,กำไลบ้านแปง อำเภอมหานคร จังหวัดสิงห์บุรี ,กำไลวงน้ำเย็น อำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทอง รวมจำนวนผลิตภัณฑ์ ๒๒ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๕ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้อแข็ง จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต กำไลทองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๖ ภาพเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ประเภทไม้เนื้อแข็ง จำนวน ๘ ชิ้น

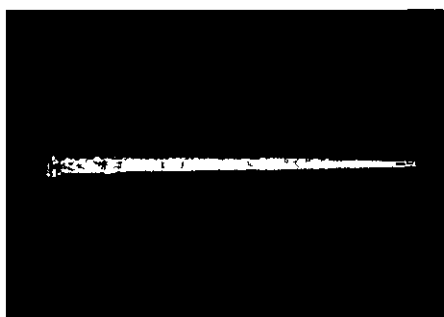
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัด
นครศรีอยุธยา, ตำบลบ้านแปง อำเภอยะหมื่นบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๒๗ ภาพของตักแต่งบ้าน ประเภทไม้เนื้อแข็ง จำนวน ๓ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ,ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง รวมจำนวนผลิตภัณฑ์ ๓ ชิ้น

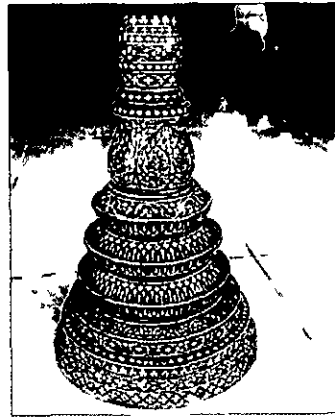
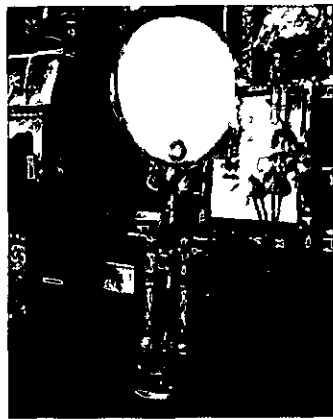
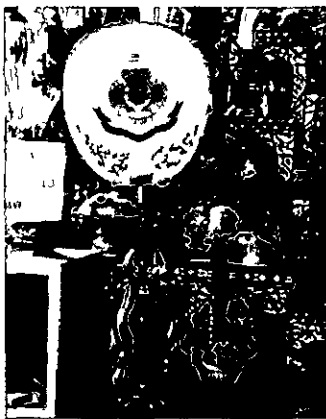
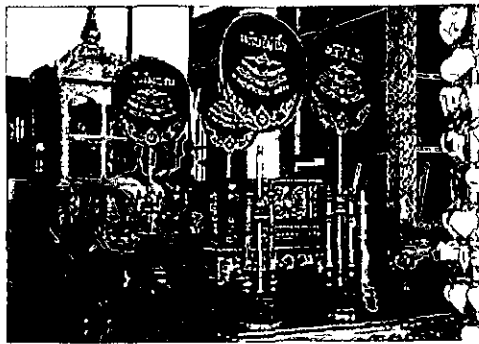
ภาพประกอบ ๒๘ ภาพเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ ประเภทไม้เนื้อแข็ง จำนวน ๒ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๙ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (ตะลุ่มทรงกลม) ประเภทไม้เนื้อแข็ง จำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (ตาลปัตร) ประเภทไม้เนื้อแข็ง ๗ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท รวมจำนวนผลิตภัณฑ์ ๘ ชิ้น

จากการสัมภาษณ์ศตพร จันย่นัย ช่างประดับมุก ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงการเลือกไม้ประเภทไม้เนื้อแข็ง ในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง กล่าววว่า “ไม้เนื้อแข็งที่เลือกใช้ ตกแต่งงานมุก อย่างเช่น ไม้ประดู่ ในการทำโต๊ะและเก้าอี้ที่โชว์อยู่ ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม้ประดู่ เป็นไม้ที่แข็งแรง ทนทาน ผมเขียนตกแต่งลายมุกเพียงเล็กน้อย ก็เพื่อที่จะโชว์เนื้อไม้ โดยเฉพาะบริเวณตรงปุ่มของไม้ประดู่ สวนพวกกลองหรือหีบใส่ของ รวมทั้งไม้ตะพด ก็ใช้ไม้แดงหรือไม้เนื้อแข็งทั่วไป บางทีผมซื้อหามา ที่มีขายสำเร็จแล้ว ในสวนครกและไม้ตำพริก สวนใหญ่จะเป็นไม้มะขาม ”(ศตพร จันย่นัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

จากการศึกษา พบว่าไม้เนื้อแข็งที่นิยมใช้ในขึ้นหุ่นโครงสร้าง พบได้ในผลงานรูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน จำนวน ๑๐ ชิ้น เช่นครกไม้ หรือ กลอง หรือ หีบ รูปทรงต่างๆชนิดที่มีฝาปิด-เปิด รวมทั้งผลงานในรูปแบบของตกแต่งบ้าน เช่น โต๊ะและเก้าอี้ จำนวน ๓ ชุด และรูปแบบผลิตภัณฑ์ของเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษ จำนวน ๒ ชิ้น เช่นไม้ตะพด สุดท้ายคือ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรม จำนวน ๗ ชิ้น ในสวนของเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ดังเช่นครกไม้นั้น ทำขึ้นด้วยไม้เนื้อแข็งลักษณะของไม้มะขาม เป็นไม้เนื้อแข็ง เนื้อละเอียดปานกลาง สีขาวครีม เนื้อเหนียวทนทาน ครกไม้นั้นมีลักษณะรูปทรงคล้ายกลองทัด สูงประมาณศอกคืบ ปากกว้าง ประมาณ ๑ ศอก เป็นมาตรฐาน ปากครกทำเป็นหลุมลึกลงไปพอสมควร ครกไม้นี้ใช้สากไม้ หรือตะลุมพุกเป็นเครื่องมือ สำหรับตำ เช่น ตำขำ ตำแป้ง ตำข้าวเม่า

ในส่วนรูปแบบของตกแต่งบ้าน เช่น ชุดโต๊ะเก้าอี้จำนวน ๑ ชุด นั้น ขางประดับมุกตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้ไม้ประดู่ (*Pentace burmanica*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้ละเอียดปานกลาง มีลวดลายงาม เสี้ยนสนเป็นริ้ว สีแดงอมเหลืองถึงสีแดงอิฐ มีเส้นแก่กว่าสีพื้น แข็งแรง ทนทาน ตกแต่งง่าย เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการแสดงพื้นผิวทั้งดงาม โดยเฉพาะปุมของไม้ประดู่ มีลวดลายงดงามมาก และมีราคาสูง นิยมใช้ทำโต๊ะเก้าอี้ และเครื่องใช้ชั้นสูงที่ต้องการความงดงามเป็นพิเศษ รวมทั้งเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ เช่น ไม้ตะพด ขางประดับมุกก็ใช้ไม้แดง รวมทั้งกลองรูปทรงหกเหลี่ยม ก็ใช้ไม้แดงเช่นกัน

ในสวนไชยรงค์ รัษฎาภิเศก ขางประดับมุก ตำบลบ้านแปง อำเภอบรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี กล่าวถึง หุ่นโครงสร้างประเภทไม้เนื้อแข็ง ว่า “ผมซื้อหุ่นที่มีขายสำเร็จ คือโต๊ะรูปทรงหกเหลี่ยมสองตัว จากการสอบถามคนขาย บอกว่าเป็นไม้ตะเคียนทอง ลักษณะเนื้อไม้ละเอียด ชัดแต่งง่าย แล้วก็แข็งแรงดี ผมติดลายมุก เกือบหมดตัวชิ้นงาน เป็นลายไทย รูปนางฟ้าโปรยดอกไม้ และส่วนกลองนี้ ผมรู้แต่ว่าเป็นไม้เนื้อแข็ง อาจจะเป็นไม้ชิงชันก็ได้ ” (ไชยรงค์ รัษฎาภิเศก สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) จากคำบอกเล่าของขางประดับมุก ตำบลบ้านแปง อำเภอบรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ที่ใช้ไม้ตะเคียนทอง ในการทำหุ่น โครงสร้างของรูปแบบของตกแต่งบ้าน ดังเช่น โต๊ะรูปทรงหกเหลี่ยม จำนวน ๒ ตัว ที่ทำมาจากไม้ตะเคียน (*Balanocarpus Heimii*, Kurz) ลักษณะเนื้อไม้มีสีเหลืองหม่น หรือ น้ำตาลอมเหลือง มีเส้นขาว หรือ เทาขาว ผ่านเสี้ยนมักสน เนื้อละเอียดปานกลาง แข็งเหนียว ทนปลวก เลื่อยไส ตกแต่งขัดเงาได้ดี เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการความทนทาน

กลอง หรือ หีบใส่ของรูปทรงต่างๆนั้น ทำมาจากไม้ชิงชัน(*Dalbergia oliveri*, Gamble) ลักษณะเนื้อไม้ไม่มีเส้นแทรกสีดำนอน หรือ แกกวาสีพื้น เสี้ยนมัก สับสนเป็นริ้วแคบๆเนื้อละเอียดปานกลาง มีสีม่วงแดงอ่อนถึงม่วงแดงแก่ เนื้อแข็งเหนียว แข็งแรงทนทาน เหมาะใช้ทำเครื่องมือช่างไม้

สำหรับ ชูชาติ จิตรบันจง ขางประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ใช้ไม้เนื้อแข็ง เป็นหุ่นโครงสร้าง ว่า “ ไม้เนื้อแข็ง ที่ใช้ เช่น ไม้ประดู่ลาย ทำเป็นตั้งคู่ ผมทำตั้งเองทุกขั้นตอน ใครแต่งงานก็มาเช่าผม ตกแต่งงานมุกโดยการเขียนลายประดับมุก บนตัวตั้ง ใครเห็นเข้า ก็ชอบ ผมหาเงินกับตั้งคู่นี้หลายแล้ว ไม้ประดู่มีพื้นสวย ทนทาน บางทีอาจจะให้ไม้ขนุน เพราะชื่อเป็นมงคล ”(ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) สำหรับขางประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง กับผลงานตั้งคู่ ใช้ไม้ประดู่ลายเป็นหุ่นโครงสร้าง ไม้ประดู่ลาย (*Dalbergia cochinchinensis*, Pierre) ลักษณะเนื้อไม้มีสีแดงอมม่วง หรือสีม่วงถึงสีแดงเข้มเป็นมัน มีริ้วสีดำ หรือสีน้ำตาลอ่อน เส้นสับสน เป็นริ้วแคบๆเนื้อละเอียดเหนียวทนทาน เหมาะทำเครื่องเรือนที่ต้องการความงามเป็นพิเศษ เพราะมีลวดลายพื้นผิวงดงามมาก ไม้ประดู่ลายมีอยู่ทั่วไป ในการขึ้นหุ่นโครงสร้างของโต๊ะ และเก้าอี้ เป็นวิธีวิธีตัดติดต่อ

วิเชียร น้อยมาลา ได้กล่าวถึง หุ่นโครงสร้างประเภทไม้เนื้อแข็ง ว่า “ ไม้เนื้อแข็งที่ใช้เป็นหุ่น ก็มีหุ่นตระกูลทรงกลม ทำมาจากไม้พยุง เป็นงานกลึง ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม้พยุงเป็นชื่อมงคล ลูกค้าซึ่งเป็นผู้ดูแลวัดโบสถ์วรดิตถ์อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง นำหุ่นมาให้ และได้ว่าจ้างตกแต่งลาย ตกโบละ ๑ หมื่นบาท จำนวน ๖ ชุด สำหรับด้ามตาลปัตร โดยสวนมาก จะเป็นไม้แดง เพราะเนื้อไม้สีแดงหรือสีน้ำตาลอมแดง เสี้ยนน้อย เป็นไม้ที่แข็งแรงทนทานเป็นพิเศษ มีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศ สามารถใช้ได้ทั้งงานภายในและงานภายนอก การหุ่นโครงสร้างของด้ามตาลปัตรเป็นวิธีการกลึงอีกเช่นกัน ในส่วนตัวพัตนั้น บางครั้งก็เป็นไม้อัด หรือ โครงไม้ไผ่สาน”(วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

จากการสัมภาษณ์ขางประดับมุก ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึง รูปแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ดังเช่น ผลงานที่ปรากฏในรูปแบบ ตะลุ่มทรงกลม ที่ทำมาจากไม้พยุง ไม้พยุงนั้น มีลักษณะเนื้อไม้สีแดงอมม่วง หรือ สีม่วงถึงสีแดงเข้มเป็นมัน มีริ้วสีดำ หรือสีน้ำตาลอ่อน เส้นสับสนเป็นริ้วๆแคบ เนื้อละเอียดทนทาน และในส่วนของผลงานด้ามตาลปัตร ไม้ที่

นิยมทำโดยมาก คือ ไม้แดง (Xylia xylocarpa, Taub) ลักษณะเนื้อไม้สีแดงเรื่อๆหรือสีน้ำตาลอมแดง เสี้ยนเป็นลูกคลื่นน้อยละเอียดแข็งเหนียว ตกแต่งได้เรียบร้อยเหมาะใช้กับเครื่องเรือนที่ต้องการความแข็งแรงทนทานเป็นพิเศษ มีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศ สามารถใช้ได้ทั้งงานภายในและงานภายนอก ไม้แดงมีเกือบทั่วไปของทุกภาคของไทย การหั่นโครงสร้างเป็นวิธีการกลึง

จากการศึกษาพบว่า ในการขึ้นหุ่นโครงในงานประติมากรรมนั้น ไม้ที่จะใช้เป็นหุ่นโครงสร้าง มีให้เลือกอยู่มากมาย ไม้ว่าจะเป็นไม้เนื้ออ่อน ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง ไม้เนื้อแข็ง แต่ไม้ที่ดีแต่เหมาะที่จะทำเครื่องประดับนั้น ต้องเป็นไม้ที่หดตัว และขยายตัวได้มาก และมีน้ำหนักเบา และอาจเลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการดังนี้ สำหรับวัตถุที่ต้องการความคงทน และมีความแข็งแรง เช่น แจกัน โป๊ะไฟ หรือ วัตถุประดิษฐ์ที่ใช้ภายในบ้าน ซึ่งต้องการความแข็งแรง และใช้ฝีมือด้วย ก็ควรใช้ไม้จำพวกที่มีคุณภาพและราคาสูง ได้แก่ ไม้ดงต่อไปนี้ ไม้สัก ไม้ตะเคียนทอง หรือวัตถุที่ต้องการอวดลวดลาย ควรใช้ไม้จำพวกลายงามๆ ได้แก่ ไม้มะม่วงป่า ไม้มะยมป่า และวัตถุที่ทำเป็น เครื่องประดับบ้านขนาดเล็กๆและราคาถูก ควรใช้ไม้ที่มีคุณภาพดี และราคาถูก ได้แก่ ไม้ดงต่อไปนี้ ไม้จำปา ไม้พิกุล ไม้โมกมัน ซึ่งนิยมใช้ทำแจกัน การกลึงประกอบ และการแกะสลัก

จากการสัมภาษณ์ ชูชาติ จิตรบันจง ช่างประติมากรรมตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีอาชีพเสริม วางจากการทำงานประติมากรรม นั่นคือ การรับจ้างการกลึงไม้ ได้กล่าวว่า “การตัดไม้ เมื่อเราตัดเลือก ไม้ที่จะทำโครงเครื่องประดับไม้ได้แล้ว ก็ต้องนำมาตัด วิธีตัดอาจทำได้สามแบบ คือ ๑ ตัดตามขวาง การตัดไม้ตามขวางนี้ เหมาะสำหรับการนำไปทำเป็นงานไม้ที่ต้องการใช้เป็นการเฉพาะอย่าง ๒ ตัดตามยาวตลอดเต็มหน้าไม้ เหมาะสำหรับการนำไปทำงานที่ต้องการอวดลายไม้ ๓ ตัดตามยาวผ่าจากแกนไม้ถึงเปลือก เหมาะสำหรับการนำไปทำโครงไม้งานประติมากรรม เพราะหดตัวได้ยาก และในการทำโครงงานประติมากรรม เพราะหดตัวได้ยาก และในการทำโครงงานประติมากรรมนี้ ใช้ไม้ผิวในเป็นสวนด้านนอก (ตรงแกนกลาง) และเอาไม้ สวนผิวนอกเป็นด้านในของงานประติมากรรม”(ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

วิธีการอบไม้ ไม้ที่จะนำไปอัด หรือ กลึงทำโครงงานประติมากรรม จะต้องนำไปอบ ให้ได้ที่เสียก่อน ทั้งนี้ เพราะว่าโดยธรรมชาติของไม้นั้น มักจะมีน้ำอยู่ในเนื้อไม้ประมาณ ๓๐-๖๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งจะต้องอบให้เหลือน้ำน้อยที่สุด โดยที่ไม่ ทำให้ผิวหน้าของไม้นั้น ไหม้ไฟ หรือชำรุดเสียหาย การอบนี้ไม่จำเป็นเฉพาะไม้ที่มีความชื้นมากเท่านั้น แต่ถ้าไม้นั้นแห้งและมีน้ำอยู่น้อย ก็ต้องนำไปแช่น้ำให้เปียกเสียก่อน จึงอบให้เหลือความชื้นในเนื้อไม้ตามต้องการ (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๖ ๗๘)

สำหรับไม้จำพวกที่จะกลึงให้เป็นรูปเหลี่ยม จะต้องเลือกให้เป็นท่อนๆเสียก่อน ตามขนาดของไม้ที่จะนำไปกลึง แล้วจึงนำไปอบและตกแต่ง ส่วนไม้ที่จะกลึงให้เป็นรูปทรงกลม ก็ต้องนำไปกลึงให้เป็นโครงคร่าวๆเสียก่อน แล้วจึงอบและนำไปกลึงที่หลัง หากว่าเป็นไม้กลมๆ ประเภทไม่มีทางการเคืองไม้ ก็ไม่สำคัญนักที่จะเป็นรูปไหนก็ได้ แต่ก็เป็นไม้ทรงกลมที่มีผ่า การเคืองไม้ต้องตัดให้ส่วนบนอยู่ตามทางขวาง และส่วนข้างลงมาตามความยาวของไม้เสียก่อน ตัดตามขนาดที่ต้องการ แล้วจึงจะนำไปอบและกลึงตามรูปแบบที่ต้องการ

“ขั้นตอนการเตรียมการ เนื่องจากโครงไม้ ที่จะนำมาใช้เป็นโครงงานประติมากรรมนั้น แม้ว่าจะได้มีการขัดตกแต่งมาบ้างแล้ว แต่ตามธรรมชาติของไม้ก็จะมีรูพรุน หรือรอยแตก หรือมีส่วนชำรุดเสียหาย ทำให้โครงนั้น ไม่มีผิวเรียบ หากทำการลงรักไปแล้ว ก็จะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีพื้นผิวที่ขรุขระ หยวนไม่สวยงาม และคงทน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมขี้เลื่อย ผสมกับยางรักอุด ฉาบ ป้าย เสียก่อนชั้นหนึ่ง”(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) การทำงานหรือผลิตเครื่องประดับไม้ให้รวดเร็วขึ้น ความฉลาดรอบรู้ และประสบการณ์ของช่างจะช่วย ให้การปรับพื้นผิวของโครงผลิตภัณฑ์เสร็จเร็วขึ้น ด้วยการเลือกใช้วัสดุผสมยางรักได้อย่างเหมาะสม กับการนำไปใช้ในงานนั้นๆ

๑ ๒ ไม้ไผ่ เป็นต้นไม้จำพวกหนึ่งเป็นกอ มีลำต้นสูง และเป็นปล้องๆ มีหลายชนิด เช่น ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ชาง ไม้ไผ่รวก ไม้ไผ่ไร่ ไม้ไผ่เอี้ยะ ไม้ไผ่ข้าวหลาม ฯลฯ

ไม้ไผ่เป็นพืชสารพัดประโยชน์ ที่มีคุณสมบัติเด่น หลายประการ เช่น ปลุกงาย โตเร็ว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในระยะสั้น ขยายพันธุ์ได้จากทุกส่วนของลำต้น เช่น จากเหง้า ลำต้น แขนง หรือเมล็ด สามารถปลุกขึ้นได้ดีในดินทั่วไป นอกจากนี้ ไม้ไผ่ยังให้คุณประโยชน์ทางอ้อมอีกนานัปการ เช่น ช่วยป้องกันลมพายุ ป้องกันการพังทลายของดินตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ช่วยชะลออัตราการเร็วของกระแสน้ำ เกิดจากน้ำท่วม ใช้ปลูกในสวนสาธารณะ เพื่อให้ร่มเงา สำหรับใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

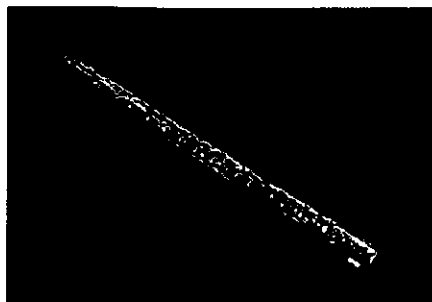
ไม้ไผ่มีความผูกพันกับชีวิตประจำวันของคนไทยมาแต่โบราณ โดยคนไทยในชนบททั่วไป นำไม้ไผ่มาสร้างเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย นำไม้ไผ่มาผลิต เป็นเครื่องจักสานใช้ภายในครัวเรือน เช่น นำไม้ไผ่มาสานเป็นหวดสำหรับนั่งข้าวเหนียว สานกระบี่ สำหรับใส่ข้าวของคนภาคเหนือ และภาคอีสาน นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ ที่เป็นเครื่องจักสาน อีกจำนวนมาก ที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น กระบุงสำหรับใส่ข้าวเปลือก กว๋ยสำหรับใส่หญ้าเลี้ยงสัตว์ ตะกร้าสำหรับใส่สิ่งของต่างๆ เข่งสำหรับใส่ผักผลไม้ กระเช้าสำหรับใส่ดอกไม้ กระดังสำหรับมัดข้าว ตะแกรงสำหรับร่อนทราย หรือ ตากพืชผักจากสวนครัว เช่น พริก หอม กระเทียม ฯลฯ หรือ ภาชนะจักสานที่มีฝาปิด รวมทั้งขันโตกสำหรับใส่อาหารนั่งรับประทานกับพื้น ขันโตกเป็นภาชนะไม้ไผ่สาน ที่ลงรักสำหรับใส่น้ำดื่ม แคร สำหรับนั่งพักผ่อน และไม้ไผ่ยังไปใช้ประโยชน์ ในการทำผลิตภัณฑ์อื่นอีกเป็นจำนวนมาก เช่น เครื่องประดับ เช่น กระเป๋ เครื่องเรือน เครื่องดนตรี เครื่องกีฬา ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่า ไม้ไผ่ เป็นต้นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ อย่างมากมาย สามารถนำมาประดิษฐ์ เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าได้ (สนไชย ฤทธิโชติ ๒๕๓๙ : ๒)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากไม้ไผ่นั้น ในการทำหุ้ โครงสร้างนั้น พบได้ในตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๓๑ ภาพเครื่องประดับกาย สำหรับสุภาพสตรีประเภทไม้ไผ่จำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๓๒ ภาพของไผ่เบ็ดเตล็ด (ขลุ่ย) ประเภทไผ่ไผรวก จำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสัมภาษณ์ ไชยรงค์ รัญโพธิ์ ช่างประดับมุก ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ถึงเหตุผลในการใช้หุ่นโครงสร้าง ประเภทไผ่ไผ่ ใต้กล่าวหาว่า " ที่ใช้ไผ่ไผ่สีสุก เป็นหุ่นโครงสร้าง เพราะไผ่ไผ่สีสุก มีลักษณะเนื้อไม้เหนียวแน่น ผาและจักสานเป็นเส้นตอกได้ง่าย ไม่ขาดหรือเสียว ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ ผสมกลมคนขาย รวมทั้งซื้อหุ่นสำเร็จ มาจากอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง หมู่บ้านที่เขาสนามงาน ไผ่ไผ่กับหวาย เห็นรูปทรงของหุ่นแปลกตา และสวยดี " (ไชยรงค์ รัญโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

จากการศึกษาพบว่า ช่างประดับมุก ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ใช้โครงไม้ไผ่นั้นมาทำผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุก จำนวน ๑ ชิ้น นั้น รูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับสตรี เช่น กระเป๋าสาน จำนวน ๑ ชิ้น โครงสร้างไม้ไผ่ที่นิยมทำเป็นไม้ไผ่สีสุก (*Bambusa blumana* Schult) ไม้ไผ่สีสุกเป็นไผ่ที่ขึ้นอยู่ กระจัดกระจายตามหัวไร่ปลายนา และบริเวณรอบๆบ้านในชนบท ไผ่สีสุกจะมีสีออกเหลืองขึ้นเป็นกอแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณโคนของกอ และในแต่ละลำ จะมีกิ่งจำนวนมาก ตั้งแต่โคนลำขึ้นไป และที่สำคัญที่สุดก็คือ ตรงบริเวณข้อของกิ่ง จะมีหนามงอโค้งแตกเป็นกลุ่มๆ ละ ๓ อัน โดยอันกลางจะมีขนาดยาวกว่าอันข้างๆ ๒ อัน ไผ่สีสุกจัดว่า เป็นไผ่ขนาดกลางถึงใหญ่ ลำที่มีขนาดใหญ่สุดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘ – ๑๒ เซนติเมตร ผิวของลำจะแข็งและเรียบเป็นมัน (สนไชย ฤทธิโชติ ๒๕๓๙ : ๘๓)

การขึ้นหุ่นโครงสร้างงานรูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับสุภาพสตรีนั้น ใช้วิธีการลายสานแบบขด ลายสานแบบขดนี้ส่วนมากจะใช้สานภาชนะซึ่งเป็นการสานรูปทรงขึ้นด้วยการขดตัวของวัสดุซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แล้วใช้ตัวกลางเชื่อมถักเข้าด้วยการเย็บหรือถัก หรือมัดระหว่างเส้นวัสดุ ซึ่งอาจเป็นวัสดุที่ได้รับการถักเป็นเส้น ลายสานแบบนี้จะรับน้ำหนักและแรงดันได้ดี เพราะโครงสร้างทุกส่วนจะรับน้ำหนักเฉลี่ยได้ทั่วถึงกัน จากนั้นนำไปทาร์กเคมีได้เลย

สำหรับ ศตพร จันยะนัย ช่างประดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับผลงานรูปแบบของ ของใช้เบ็ดเตล็ด ใต้กล่าว ถึงหุ่นโครงสร้างของตนว่า “ ขลุ่ยที่ผมนำมา ทำเป็นหุ่นโครงสร้างนั้น เป็นไม้ไผรวก เป็นขลุ่ยที่ทำสำเร็จแล้ว มาขายทั่วไป ซึ่งผมมีลูกค้าที่ชอบนำเครื่องดนตรีไทยมาตกแต่ง งานประดับมุกหลายคน ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

ในสานรูปแบบของ ของใช้เบ็ดเตล็ดจำนวน ๑ ชิ้นนั้น ขลุ่ย ทำมาจากไม้ไผรวกนั้น เป็นไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นกอ ลำเล็กยาวเรียว ไม่มีหนาม การทำขลุ่ยเริ่มจากเลือกไม้ที่จะทำขลุ่ย ก่อนอื่นต้องนำท่อนไม้มากลึง เพื่อลบรอยเหลี่ยมภายนอก และนำไม้ที่ได้ขนาดมาเจาะใส่กลางออกจนกลวง หรือ เรียกว่า ปลอกเหล็ก มี ๕ ขนาด ตามขนาดของขลุ่ย เดิมนั้นจะใช้ดินสอขีดกระยะห่าง แต่ปัจจุบันพัฒนาวิธีการให้สามารถทำได้รวดเร็ว และเป็นแบบมาตรฐาน เสียงไม่ผิดเพี้ยน โดยสวมปลอกเหล็ก ลงบนไม้ไผ่กลึง จากนั้นจึงเจาะรู

ด้วยสว่านไฟฟ้า ตามตำแหน่งบนปลอกเหล็ก ซึ่งแต่เดิมใช้สวานมือเจาะ รูเยื่อ แบบขลุ่ยโบราณ โดยใช้เทป กาวปิด ถ้าต้องการปรับเสียง ก็สามารถแกะรูเยื่อได้ด้วยตัวเอง และเจาะ รูร้อยเชือก ด้วย ซึ่งมีผลต่อเสียงของ ขลุ่ย ด้วยเช่นกัน ถ้า ไม่มีรูร้อยเชือกจะทำเสียง โด่ หุ้มต่ำลง ขึ้นต่อไปคือ การแกะ ปากนกแก้ว ลักษณะ ของ ปากนกแก้ว จะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าเล็กๆ ซึ่งช่างจะต้องใช้ความชำนาญในการแกะพอสมควร โดยใช้มีดคม เฉียบ และปลาย ให้ขอบเหลาดลงไป ของ ปากนกแก้ว เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเสียง และกำหนดเสียงขลุ่ย เลานั้น วาจะนุ่มนวล สดใสหรือทุ้มต่ำ ขนาดของช่อง จะใหญ่เล็กไม่เท่ากัน แต่โดยเฉลี่ยจะกว้างยาวประมาณ ๑/๔ นิ้ว ต่อไปเป็นการไสเสียง ดาก ประกอบเข้ากับขลุ่ย ถือเป็นหัวใจในการทำขลุ่ย ขั้นตอนสุดท้ายคือการ ปรับแต่งเสียง (อังคาร ๒๕๔๖ ๒๑)

ข้อเสียของหุ่นโครงสร้าง ประเภทของไม้ไผ่ คือ มักจะมีมอดกินง่าย ๆ ซึ่งมีวิธีแก้ไขดังนี้คัดเลือกไม้ไผ่ที่มีอายุแก่กำลังดี ประมาณ ๒ - ๓ ปี นำมาทำโครงเครื่องมุกเพราะถ้าไม้ไผ่อ่อนเกินไป จะถูกมอดกินหรือแมลงกัดกินได้ง่ายกว่าไม้ที่แก่ ซึ่งมีความต้านทานมากกว่า แต่ถ้าไม้ไผ่แก่เกินไปก็จะแข็งและเปราะหักได้ง่าย ไม้สะดวกแก่การจักสาน, นำเอาโครงที่ขุดหรือจักสานแล้วไปต้มในน้ำร้อนขนาดอุ่น ๆ คือ ๖๐-๗๐ องศาเซลเซียส เพื่อให้ผิวของไม้สะอาดมากขึ้น , ใช้กำมะถันผสมน้ำต้ม แล้วเอาโครงไม้ไผ่ที่สานแล้ว จุ่มลงไปสักครึ่งชั่วโมง จึงเอามาขึ้นผึ่งให้แห้งน้ำยากำมะถันจะช่วยรักษาเนื้อไม้ให้คงทนต่อมอดและแมลงมากขึ้น การที่เอาโครงซึ่งสานเสร็จแล้วต้ม เป็นการระดมดึกว่าการเอาไม้ไผ่ต้มเสียก่อน แล้วมาจักสานทีหลัง เพราะวาระหว่างการจักสานนั้นอาจจะมีเชื้อราเกิดขึ้นอีกได้ (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ ๑๓๘)

๑๓ หวาย เป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกับไผ่ แต่ในงานหัตถกรรมจักสานแล้ว หวาย เป็นเพียงวัสดุประกอบในการเข้าขอบเก็บริม หรือทำหูภาชนะจักสานทั่วไป ดังนั้นภาชนะที่ใช้หวายจักสาน และเคลือบทาด้วยยางรักก็คงไม่แตกต่างกันนักกับการเคลือบบนไม้ไผ่

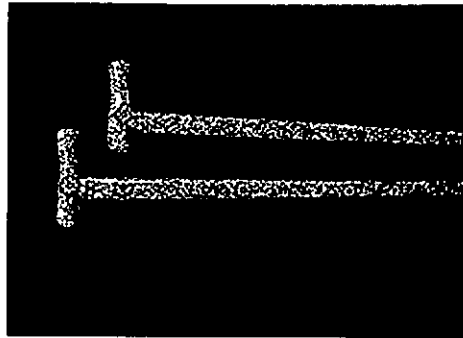
หวายเป็นไม้ลำต้นเล็กและยาวมาก จนบางครั้งเกือบจะเป็นไม้เลื้อยด้วย เหตุที่ทาน้ำหนักตัวเองไม่ไหว มีเนื้อลำต้นตันและเป็นเส้นหยาบ ขัปล้องยาว ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางลำต้นมีตั้งแต่ขนาด ๑-๓ เซนติเมตร ขอบขึ้นในปาขึ้นดิบแถบภาคเหนือ ปัจจุบันหายากและราคาแพงมาก

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากหวายนั้น ในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง พบที่ตำบลไผ่ลิง , ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา , ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท , ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี , ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๒๐ ชิ้น

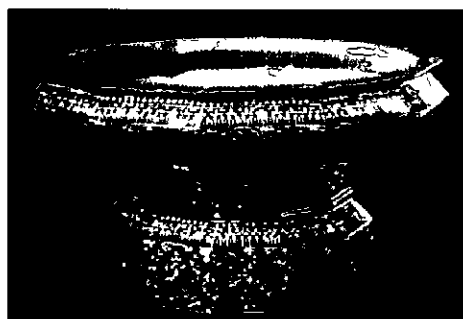
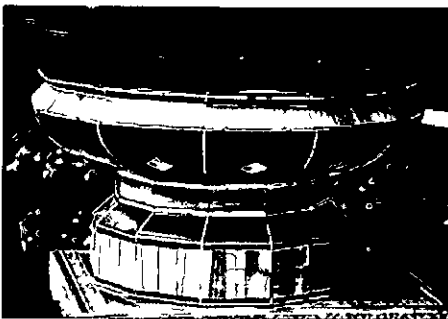
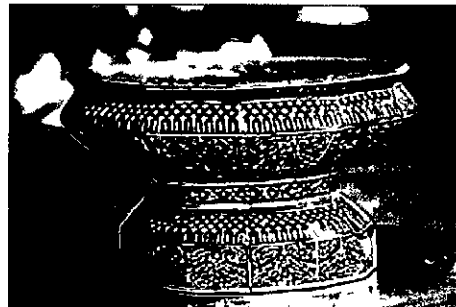

ภาพประกอบ ๓๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทหวายจำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๔ ภาพเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ ประเภทหวาย จำนวน ๒ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๓๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ตะลุ่ม ประเภทหวาย จำนวน ๗ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ,ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕ ชิ้น และ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

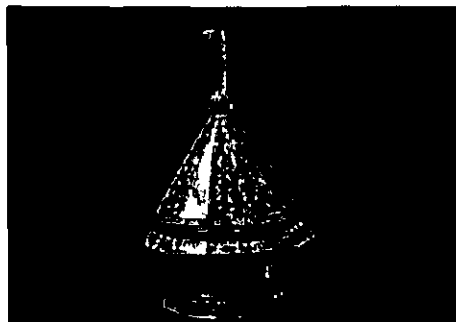
ภาพประกอบ ๓๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)พานแว่นฟ้า
ประเภทหวาย จำนวน ๒ ชุด

แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอ
เมือง จังหวัดชัยนาท

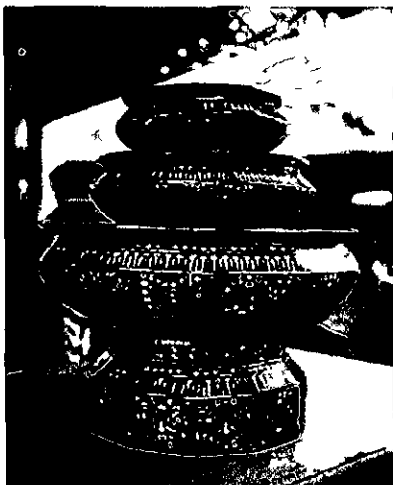
ภาพประกอบ ๓๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)ขันห้า ประเภทหวาย

แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชุด

ภาพประกอบ ๓๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เตียบ ประเภทหวาย จำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,

ภาพประกอบ ๓๙ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ชุดตะลุ่ม ประเภทหวาย จำนวน ๖ เถา

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,
ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท,

จากการสัมภาษณ์ จุมพล จันทรประสาธ ข่างทำหุนตะลุ่ม ของภาคกลาง " ตอนนี้เท่าที่รู้มาช่างทำหุนตะลุ่ม ของทางภาคกลาง เห็นจะเป็นบ้านผมที่เดียว ที่ยังทำอยู่ แต่ก่อนก็ ทำงานประดับมุกอยู่เหมือนกัน ซื่อร้าน พรประเสริฐ อยู่ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัจจุบัน พี่สาวก็ยังทำ แต่ก็เกือบจะเทาทุน บางครั้งก็ขาดทุน ต้องขายที่ จายลูกน้อง เพราะเปลือกหอยแพง ถ้าเราตกลงกับคนซื้อ ไว้ราคานี้ แต่เมื่อทำแล้ว เปลือกหอยขึ้นราคา เราก็ต้องทำ ในราคาที่เรตกลงไว้ ไหนจะลูกน้องอีก ลุงเลยเลิก แล้วทำแต่หุนอย่างเดียวนะ เดียวนี้หวายก็แพง ลุงใช้หวายน้าผึ้ง เป็นหวายนอก คือพม่า หวายน้าผึ้ง เป็นหวายที่มีคุณภาพดีที่สุดในเหนียว ตัดง่าย โครงหวายที่ลุงทำ ก็มี ลุง ตะลุ่มขนาดตั้งแต่ครึ่งนิ้ว ไปจนถึงสามสิบนิ้ว เตียบ โตก พานแว่นฟ้า วิธีทำนะ มีขนาดที่ตายตัว จะขาดจะเกินไม่ได้ การขึ้นหุนโครงสร้างตะลุ่ม ทำมาจากหวายหรือนำหวายมารีดให้เป็น

แผ่นบาง ๆ ขนาดประมาณ ๑ นิ้ว การทำตะลุมหนึ่งใบมีขั้นตอนในการประกอบ ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ การทำเปลือก คือ ส่วนบนสุดของตะลุม มีหน้าที่ไว้ใส่ของ ลักษณะภายในกว้างคล้ายพานเชิง แต่ขอบปากคุ่มเข้า ขอบปากมีทั้งกลมและเหลี่ยม มีเป็นเกา ตั้งแต่ ๕-๑๒ ใบ เริ่มตั้งแต่ตะลุมใบต้นปากกว้าง ๔๐ เซนติเมตร และใบเล็กสุดประมาณ ๗ เซนติเมตร ช่างจะนำหวายมาผ่า แล้วรีดให้เป็นแผ่นในการวัดขนาดจะมีหน่วยวัดเป็นมิลลิเมตร ทุกขั้นตอนจะมีอัตราส่วนที่เป็นแบบแผนที่แน่นอนทุกส่วนต้องมีขนาดที่เท่ากัน เมื่อได้ขนาดตามที่ต้องการแล้ว ขึ้นรูปโดยวิธีการขดให้เป็นมุมหรือช่องติดต่อกันให้เป็นรูปทรง ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นสลัก และกาวลาเท็กซ์ติดยึดเท่านั้น ขั้นตอนที่ ๒ คือ การทำเอว ลักษณะของเอว ส่วนที่ดูแคบที่สุดของตะลุมอยู่ตรงกลางระหว่างเปลือกและตีนล่าง โดยใช้หวายขนาดเดียวกัน หอมุมให้เป็นเหลี่ยม ๑๒ เหลี่ยมและใช้ไม้ไผ่และกาวช่วยยึดให้แน่น ในส่วนนี้ช่างมีอัตราส่วนที่แน่นอนเหมือนกับทุก ๆ ส่วนของตะลุม ที่ไม่สามารถคลาดเคลื่อนได้เลย ขั้นตอนที่ ๓ คือการทำตีนล่าง ส่วนที่อยู่ล่างสุด ลักษณะเป็นเหลี่ยม ๑๒ เหลี่ยมและรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียงต่อ ๆ กัน การทำตีนล่างก็เหมือนส่วนอื่น ๆ ใช้หวายมัดถักและหอมุม โดยใช้ไม้ไผ่และกาวเป็นตัวประสาน ”(จุมพล จันทรประสาธ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

จากการสอบถามฐาติ จิตรบันจง ช่างประดับมุก จังหวัดอ่างทอง ถึงหุ่นโครงสร้างประเภท หวายได้กล่าวว่า “ ผมซื้อหุ่นตะลุม มาจากจุมพล มาเป็นเวลานานแล้ว เมื่อมีลูกค้ามาสั่งทำตะลุม ผมก็จะไปซื้อที่เขา ราคาตามขนาด ยังมีขนาดเล็กราคาแพง ตะลุมมีราคาตั้งแต่หลักพัน จนถึงหลักหมื่น ”(ฐาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) ตรงกับคำบอกเล่าศตพร จันยพร ช่างประดับมุกอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวว่า “ ตะลุมใบนี้ ผมซื้อหุ่นจากลุงจุมพลเขา ลุงอ้นนั้นก็เหมือนกัน ลุงใบนี้เฉพาะโครงก็ ๓๕๐๐ แล้ว เมื่อก่อนที่บ้านก็ขึ้นหุ่นตะลุมเอง แต่ปัจจุบันหวายก็แพง คนทำหุ่นก็หายาก จึงต้องเลิกไป ”(ศตพร จันยณัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

สำหรับ สำเนียง พรหมสอง ช่างประดับมุก ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวถึงหุ่นโครงสร้างประเภทหวาย ว่า “ เตียบนี้ ป้าซื้อหุ่นมาจากน้องป้า จุมพลเขาอยู่บ้านเยื้องบ้านป้าเอง ทำแต่หุ่นตะลุม เตียบ หรืออะไรที่เกี่ยวข้องกับหวาย เกี่ยวกับหุ่นที่จะนำมาประดับมุก ก็ต้องซื้อจากจุมพล ”(สำเนียง พรหมสอง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) อีกทั้งจากการสอบถาม เสวย จันทรจิว ช่างประดับมุกจังหวัดชัยนาท ได้กล่าวถึง การหุ่นโครงสร้างประเภทหวาย ว่า “ พวกพานแว่นฟ้า ตะลุม ชุตุมชา ลุงซื้อมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คนทำเขาชื่อ จุมพล ซื้อกันมา ๑๐ กว่าปีที่แล้ว แต่ก่อนจุมพล ก็ทำงานประดับมุกเหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้เลิกแล้ว ทำแต่พี่เขาทำ ตัวจุมพลเองทำแต่หุ่นตะลุม ”(เสวย จันทรจิว สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

ภาพประกอบ ๔๐ ภาพการทำหุ่นตะลุม(หวาย)ของช่างจุมพล จันทรประสาธ

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า ช่างประดับมุก ตำบลไผ่ลิง ,ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา , ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร, และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ใช้โครงหวาย นั้นมาทำผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุก จำนวน ๑๕ ชิ้น นั้น เป็นเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ๑ ชิ้น และเครื่องประดับกาย ๑ ชิ้น รวมทั้งที่นิยมที่สุด ก็เห็นจะเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ จำนวน ๑๒ ชิ้น ซึ่งจะพบได้เป็นจำนวนมาก หวายที่ใช้ทำตะลุ่มเป็นหวายเส้น ซึ่งมีอยู่หลายประเภท คือ หวายหยวก ได้มาจากจังหวัดพังงาและกาญจนบุรี หวายโป่ง หวายงอย หวายแดง หวายช้าง หวายหนามยาว หวายตะกรังทอง และหวายหิน ได้มาจากทางภาคใต้ของประเทศไทย และมาเลเซีย ส่วนหวายน้ำ ได้มาจากเขต จังหวัดตราด จันทบุรี และประเทศกัมพูชา หวายน้ำผึ้ง ได้มาจาก เขมร ลาว ทางภาคใต้ของประเทศเป็นหวายที่มีคุณภาพดีที่สุด เพราะเป็นหวายที่เหนียว ด้งาย สามารถเหลาแต่งได้ หวายหินเป็นหวายที่มีความแข็ง ด้งาย เหลาแต่งไม่ได้ ต้องใช้ทั้งเปลือก

สำหรับหวายเส้นใช้เป็นโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ มีอยู่หลายขนาด ตั้งแต่ ๓.๕ มิลลิเมตร ๕ มิลลิเมตร ๑๐ มิลลิเมตร ถึง ๓๕ มิลลิเมตร ราคาติดตามขนาดหน้าตัดของเส้นหวาย หวายใหญ่ ๓.๕ มิลลิเมตร ยาว ๔.๕ เมตร ราคาเส้นละประมาณ ๓๕ บาท มีพ่อค้าขายส่งทางภาคใต้เป็นผู้นำมาขายส่งให้ และซื้อจากตัวแทนขายหวายที่กรุงเทพฯ ราคาหวาย หวาย ๑ รดสิบล้อ ถ้าหวายไม่ค่อยดี ราคารถละประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท ถ้าเป็นหวายดี ราคารถละประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ บาท หวายจากประเทศลาว ผ่านทางด่านศุลกากรจังหวัดหนองคาย ขายกิโลกรัมละ ๒๕ บาท ต้นละ ๒๕,๐๐๐ บาท หรือรถละประมาณ ๑๘๐,๐๐๐ บาท ราคาหวายต่อเส้นโดยประมาณ หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๒๕ บาท หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๒ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๒๕ บาท หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๑๕ บาท หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๑๐ บาท หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๑๐ บาท หวายมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘ มิลลิเมตร ราคาเส้นละ ๘ บาท (ทวี กองศรีมา ๒๕๕๒ ๗๗๖-๗๗๗)

การขึ้นหุ่นโครงสร้างนั้น รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน และเครื่องใช้สอยสำหรับพระสงฆ์นั้น ใช้วิธีการลายสานแบบขด ลายสานแบบขดนี้ส่วนมากจะใช้สานภาชนะซึ่งเป็นการสานรูปทรงขึ้นด้วยการขดตัวของวัสดุซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แล้วใช้ตัวกลางเชื่อมตักเข้าด้วยการเย็บหรือตัก หรือมัดระหว่างเส้นวัสดุ ซึ่งอาจเป็นวัสดุที่ได้รับการถักเป็นเส้น ลายสานแบบนี้จะรับน้ำหนักและแรงดันได้ดี เพราะโครงสร้างทุกส่วนจะรับน้ำหนักเฉลี่ยได้ทั่วถึงกัน

ขั้นตอนการทำตะลุ่ม ขั้นแรกคือ การัดขนาดของเส้นหวาย หวายที่นำมาใช้งานจะต้องเป็นหวายที่ยังสดอยู่ เพราะหวายสดปอกง่าย หวายต้องมีขนาดของเส้นสม่ำเสมอ ไม่มีตำหนิ ส่วนหวายที่เหลืองจัดจะนำไปใช้กับงานประกอบโครงที่เป็นท่อนเส้น ๆ ที่ไม่ต้องดัดแต่งให้โค้งงอ ขั้นตอนที่สอง คือ การดัดแต่ง เมื่อคัดเลือกหวายได้แล้วก็นำมากระยะ เพื่อตัดให้ได้ขนาดที่พอเหมาะกับตุลุ่มแต่ละลูก โดยใช้เลื่อยยกขนาดเล็กที่มีฟันละเอียด ซึ่งช่างทำงานหวายทำขึ้นใช้เป็นพิเศษทั้งนี้เพื่อให้รอยตัดเรียบไม่เป็นเสี้ยน ขั้นที่สาม คือ การปอก นำหวายที่ตัดได้ขนาดแล้วมาทำการปอกผิวด้วยมีดปอกผิว ที่ทำขึ้นโดยเฉพาะสำหรับปอกหวาย เมื่อเวลาตัดผิวจะได้ไม้ปริแตก หรือภายในการประกอบและตกแต่งต่อไป หวายที่ปอกแล้วส่วนที่ไม่ต้องดัดแต่งจะต้องนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ๕-๗ แดด แล้วเก็บไว้ในร่มต้องระวังไม่ให้ถูกความชื้น เพราะจะทำให้เส้นหวายเป็นราได้ ผิวจะเสีย ขั้นตอนที่สี่ คือ การัด นำหวายที่ปอกผิวและรีดเป็นเส้นแล้ว มาดัดให้ได้รูปทรงของตะลุ่มซึ่งประกอบด้วยส่วนประกอบสองส่วน คือ ส่วนของเปลือกในส่วนที่ ๑ คือ ส่วนบนสุดของตะลุ่ม มีหน้าที่ไว้ใส่ของ ลักษณะภายในกว้างคล้ายพานเชิงเตชขอบปากคิ่มนเข้า ช่างจะทำการวัดขนาดเป็นมิลลิเมตร ทุกขั้นตอนจะมีอัตราส่วนที่เป็นแบบแผน ทุกส่วนต้องมีขนาดที่เท่ากัน ขึ้นรูปโดยการดัดให้เป็นมุมหรือของ

ติดต่อกันใช้เป็นรูปทรง เป็นงานสานแบบสานทึบ คือขัดผิวหยาบให้ติดกันแน่นทั้งลูก งานหยาบเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดมาก ขณะที่ตัดขวางจะใช้น้ำพรมเส้นหยาบสาน เพื่อให้เส้นหยาบอ่อนง่ายในการจัดตำแหน่งเส้นหยาบ ในส่วนที่สอง คือ การทำเอว ซึ่งเป็นส่วนที่แคบที่สุดของตะลุม ที่อยู่ตรงกลางระหว่างเปลือกและตีนล่างก็ตัดหยาบในลักษณะเดียวกับสวนเปลือก คือ ตัดให้เป็นมุมหรือเหลี่ยม ๑๐ หรือ ๑๒ เหลี่ยม และในส่วนที่สามคือ การทำตีนล่าง สวนที่อยู่ด้านล่างสุด ทำในลักษณะเดียวกันกับทุกสวน ในการทำช่างใช้ไม้ไผ่หลาวเป็นชิ้นเล็ก ๆ และกาบเป็นตัวยึดประกอบเป็นโครง ในการตัดให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการโดยต้องตัดขณะที่หยาบยังสดอยู่ แล้วยึดให้ได้รูปทรงที่ต้องการก่อนนำไปผึ่งแดดให้แห้งให้อยู่ทรง ตัดหยาบโดยใช้ปากกาจับหยาบที่ทำงานที่มีขนาดพอเหมาะกับหน้าตัดหยาบแต่ละขนาด หากหยาบที่ตัดแห้งหรือแข็งตัดไม่ได้อาจต้องใช้ไฟลนให้ร้อนที่ละน้อยในส่วนที่ต้องตัด โดยใช้เตาไฟหรือใช้หยาบเส้นนั้นไปอบในถังอบไอน้ำให้อ่อนตัวก่อนนำมาตัด หากไม่แล้วอาจทำให้หยาบผิวฉีกแตกเสียหายได้ หรือตัดไม่ได้ทรงตามที่ต้องการ เมื่อทำการประกอบโครงทั้งสามส่วนเสร็จแล้ว ช่างจะเริ่มจากการอุดไม้ สวนที่ไม่เรียบร้อย หรือมีรอยตำหนิด้วยดินสอพองผสมน้ำ แล้วจึงขัดแต่งด้วยกระดาษทรายเบอร์ ๒ และ เบอร์ ๐ งานบางอย่างที่เป็นงานชิ้นดี ต้องการคุณภาพ อาจต้องขัดแต่งผิวด้วยเศษแก้วอีกครั้งหนึ่ง บางทีหลังการขัดแต่งอาจจะทำให้เกิดเป็นขน ผิวไม่เรียบ ช่างก็จะใช้เตาพ่นไฟ (เตาฟู่) เป่ากำจัดขนที่ผิวให้หลุดออก แล้วขัดแต่งด้วยกระดาษทรายอีกครั้ง

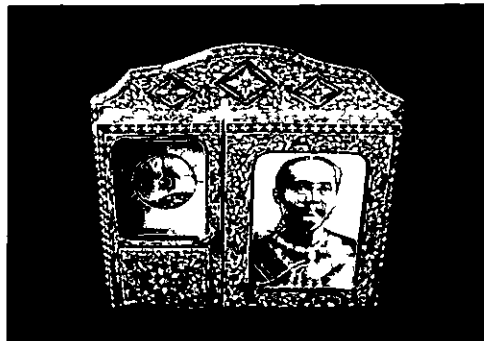
จุมพล จันทรประสาท ได้กล่าวถึง หุ่นตะลุมว่า “ถ้าเป็นตะลุมใบใหญ่ขนาดตั้งแต่ ๒๖ นิ้วขึ้นไป จะต้องซ่อนไม้สั้น ก็คือ ลิ่ม เข้าไปในตะลุมหยาบ โดยการเจาะเป็นแนวทะแยง สอดหยาบเข้าไป ดูภายในกว้างแต่ภายนอกแคบ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของช่างไทย ที่สามารถให้ตะลุมรับน้ำหนักได้ ๑๐๐-๒๐๐ กิโลกรัม ”(จุมพล จันทรประสาท สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

ส่วนรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ ที่ทำมาจากหยาบ คือ ไม้ตะพด ไชยรงค์ รัชโพธิ์ ได้กล่าวถึง รูปแบบผลิตภัณฑ์ ขึ้นชื่อว่า “สำหรับไม้ตะพด ๒ อันนี้ ผมซื้อมาจากอำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี เป็นหยาบ เพราะหยาบนั้น เหนียว และแข็งแรง หักยาก ” (ไชยรงค์ รัชโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) ไม้ตะพด เป็นเครื่องป้องกันตัวชนิดหนึ่งสำหรับผู้ชาย ทัวไปมาแต่โบราณ ลักษณะการขึ้นหุ่นด้วย หยาบทอนกลมขนาดโตกว่านิ้วหัวแม่มือพอสมควร ยาวประมาณ ๒ ศอก หรือ ๘๐ เซนติเมตร เนื่องจากหยาบนั้น มีลักษณะเนื้อแน่น แข็งและเหนียว ไม่หักง่าย

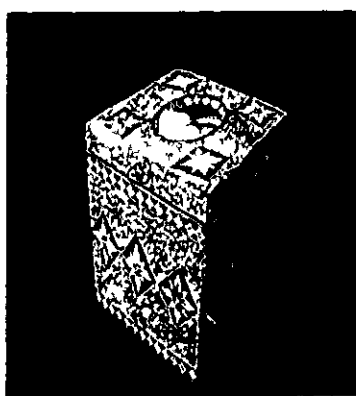
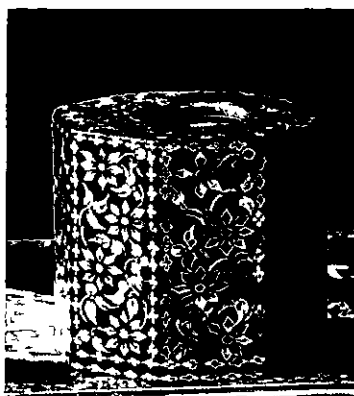
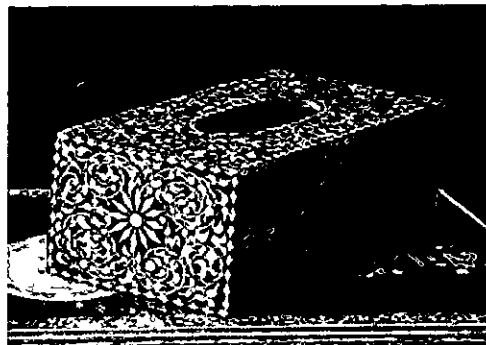
๑.๔ ไม้อัด (plywood) หรือที่เรียกว่า ไม้อัดสลัชั้น หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบสมดุลง โดยการนำไม้บางหลายแผ่นมาประกอบให้ยึดติดกันด้วยกาว ลักษณะสำคัญก็ คือ การจัดให้ไม้บางแต่ละแผ่นมีแนวเสี้ยนขวางตั้งฉากกัน เพื่อเพิ่มคุณสมบัติของความแข็งแรงและลดการขยายตัว หรือหดตัวในระนาบของแผ่นให้น้อยที่สุด ไม้อัดเป็นผลิตภัณฑ์อีกชนิดหนึ่งที่ผู้ทำเครื่องประดับมุทในปัจจุบันนำมาใช้ประกอบเป็นโครงได้อย่างรวดเร็ว แข็งแรง และมีน้ำหนักเบา ได้จากการนำเอาไม้จริงหรือไม้ซุงทั้งต้นมาต้ม แล้วปอกปรีดผ่านด้วยใบมีดขนาดใหญ่เป็นแผ่นบาง (Veneer) อย่างต่อเนื่องจนหมดลำต้น จากนั้นนำมาตัดแบ่งตามขนาดแล้วทากาวยางซ้อนทับสลับให้แนวเสี้ยนตั้งฉากซึ่งกันและกันหลาย ๆ ชั้น ตามขนาด แล้วทากาวยางซ้อนทับสลับให้แนวเสี้ยนตั้งฉากซึ่งกันและกันหลาย ๆ ชั้นตามขนาดความหนาที่ต้องการ นำเข้าเครื่องอัดและอบให้กาวแห้งสนิท (วิลาส กมลลานนท์ ๒๕๒๑ ๑๖)

ไม้อัดในปัจจุบันนิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน ลดขั้นตอนในการทำงานได้มากกว่าไม้ธรรมชาติ สามารถเลือกใช้ได้หลายขนาดหลายแบบ เช่นไม้สัก ไม้ยาง ไม้มะม่วงป่า ไม้มะปิ่น ไม้ยมหิน ฯลฯ ในขนาดความหนาดั้งเดิม ๔-๖-๘-๑๐-๑๒-๑๔ และ ๒๐ มิลลิเมตร ด้วยความกว้าง ความยาวมาตรฐาน คือ ๔ ฟุต X ๘ ฟุต (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๖ ๘๐)

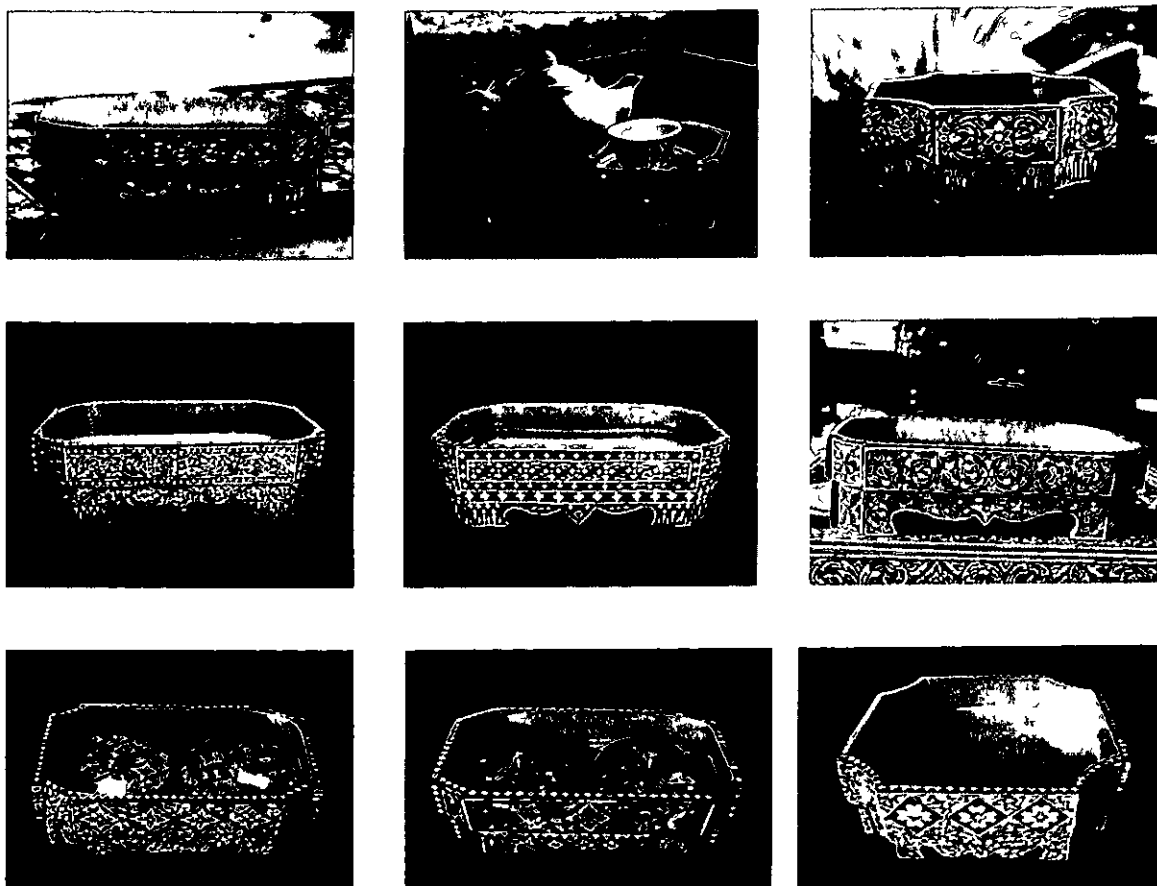
รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทไม้อัด ในการตกแต่งงานประดับมุก ได้แก่ ตำบลประจักษ์ อำเภอยะนิง อำเภอยะนิง ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้ง ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๔ ชิ้น

ภาพประกอบ ๔๑ ภาพของตกแต่งบ้าน กรอบรูปตั้งโต๊ะ หุ่นโครงสร้างประเภทไม้อัด จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๔๒ ภาพของตกแต่งบ้าน กล้องใสกระดาษชำระ ประเภทไม้อัด จำนวน ๔ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๔๓ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ประเภทไม้อัด จำนวน ๙ ชิ้น

แหล่งตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

จากการศึกษาพบว่า ชาวประตูลี้ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง นิยมใช้ไม้อัดเป็นหุ่นโครงสร้างมากที่สุด คือ รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ พบรูปแบบผลิตภัณฑ์ จำนวนถึง ๙ ชิ้น ช่างมุกนิยมทำมากที่สุด คือ กี่ เป็นคำเรียกฐานรองขนาดย่อม ใช้สำหรับรองรับภาชนะต่าง ๆ เช่น ถ้วยชา แจกัน เครื่องบูชา หรือเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ มีรูปร่างลักษณะและขนาดแตกต่างกัน วัสดุที่ใช้ทำก็ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องกระเบื้อง หรือไม้ ที่อาจแบ่งตามประเภทการใช้สอยได้ดังนี้ คือ กี่ที่ชา ใช้สำหรับตั้งป้านและถ้วย ๔ ใบ มีถ้วยใหญ่ ๑ ใบ เรียกว่า ถ้วยชม และถ้วยเล็ก ๓ ใบ เป็นแบบญวน เรียกว่า เครื่องญวน ตัวที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะคล้ายถาดหรือกระบะ หรืออาจทำย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ข้างล่างมีขาเตี้ยสำหรับรองรับและมีไม้ยึดขาโดยรอบ ตัวที่ส่วนมากทำเป็นลวดลายประดับมุก ส่วนที่ของจีนมีลักษณะกลมทำด้วยกระเบื้องหรือตะกั่ว ตัวที่ลักษณะทรงสูง ข้างบนมีลึงกลมฉลุสำหรับเทน้ำชาลงในก้นก็มีถ้วย ๔ ใบ ป้าน ๑ ใบ ไม่มีถาดรอง (จุลทัศน์ พยาพรานนท์ ๒๕๔๒ ๓๘๘-๓๘๙)

จากการสัมภาษณ์ ถึงวิธีการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทไม้อัด ในรูปแบบผลิตภัณฑ์ของก้นั้น ศตพร จันะนัย ได้กล่าวว่า “สำหรับก้น้ำชานั้น มีทั้งไม้สัก และไม้อัด แต่ส่วนมากจะทำจากไม้อัดเสียส่วนใหญ่

บริเวณที่โค้ง หรือย่อมุม ผมใช้ไม้ไผ่ขนาดเท่ากัน ผ่าครึ่ง มาประกอบที่มุมทั้งสี่”(ศตพร จันะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบรองลงมา คือ รูปแบบของตกแต่งบ้าน เช่นกลองโกลระดาฆะจำนวน ๔ ชิ้น ผลงานของตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง และ กรอบรูป และรูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในบ้าน เช่น กลองบรรจของรูปทรงต่างๆ ผลิตภัณฑ์ของตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีจำนวน ๒ ชิ้น สำหรับชชาติ จิตรบันจง ได้กล่าวถึงหุ่นโครงสร้าง ประเภทไม้อัด ว่า “ กลองโกลระดาฆะ ทำมาจากไม้อัด ตัดให้ได้ขนาด แล้วนำมาประกอบกัน จากนั้นก็ติดลายมุก หรือบางครั้งก็เขียนลายลงบนหุ่น ” (ชชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

กลวิธีการขึ้นหุ่นโครงสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์โดยส่วนมากนั้น เป็นวิธีการตัดติดต่อ เป็นวิธีผลิตชิ้นงานโดยการนำไม้ตั้งแต่ ๒ ชิ้นขึ้นไป มาประกอบกัน ทำให้เกิดมุม จะเป็นมุมฉากหรือมุมเฉียงก็ได้ และจะใช้วิธียึดเหนี่ยวระหว่างไม้ที่นำมาประกอบกันด้วยวิธีใดก็ได้ ตามหลักการที่ปากไม้ดังกล่าวแล้วในเรื่องการเข้าปากไม้ ในการผลิตชิ้นงานโดยวิธีติดต่อกันโดยทั่วไปจะใช้กับชิ้นงานที่มีรูปทรงประกอบด้วยเส้นตรง มาตชนกันให้เกิดเป็นชิ้นงาน(เลิศพงศ์ ชีวพัฒน์พันธุ์ ๒๕๔๐ ๒๕๐)

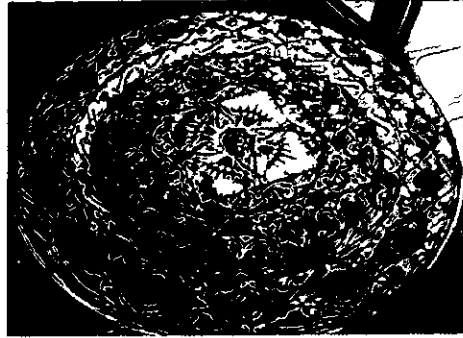
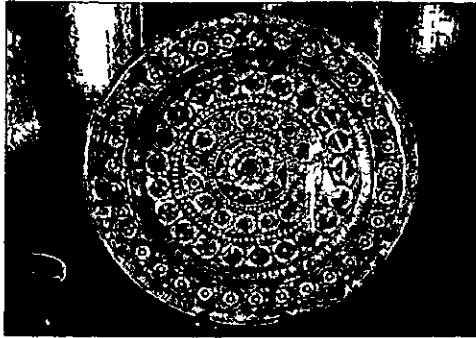
๑๕ เครื่องปั้นดินเผา คือผลิตภัณฑ์นานาชนิด ที่ทำจากดินและหิน โดยผ่านกรรมวิธีเผา(Firing process) ทำให้มีความแข็งแรง (Strength) มีความคงทนถาวร หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากอนินทรีย์สาร อโลหะ(Inorganic Non metallic materials) ซึ่งได้แก่ แร่ธาตุดิน หินต่างๆนั่นเอง ในสมัยโบราณกรีก เรียกว่า เครามอส (Keramos) แปลว่า สิ่งที่ถูกเผา (Burnt-stuff) ซึ่งมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า เซรามิกส์(Ceramics) จากความหมายและคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้ว ผลิตภัณฑ์ทางเซรามิกส์ จึงมีความหมายรวมไปถึงผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมการทำแก้ว(Glass) ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมโลหะเคลือบ (Enamel) ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมการทำซีเมนต์ ปูนขาว ปูนพลาสเตอร์(Cement ,Lime, Plaster) ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมวัตถุทนไฟ (Refractones) และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมสิ่งขัดถู (Abrasive) (ทวี พรหมพฤษ ๒๕๒๓ ๑)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่พบในการขึ้นหุ่นโครงสร้างประเภท เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน ๗ ชิ้น

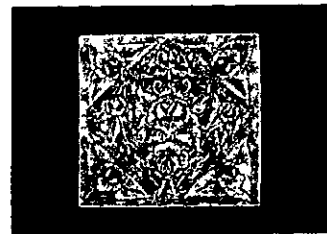
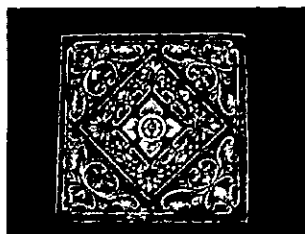
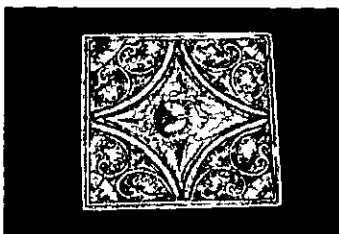

ภาพประกอบ ๔๔ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา จำนวน ๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองบึง อำเภอหนองหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๔๕ ภาพของตึกแดงบ้าน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา จำนวน ๓ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอหนองหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๔๖ ภาพของตึกแดงบ้าน ประเภทเครื่องปั้นดินเผา จำนวน ๓ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอหนองหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๔๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ประเภทเครื่องปั้นดินเผา จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

จากการศึกษาพบว่าชาวระดับมุก ใช้หุ่นโครงสร้าง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา โดยแบ่งเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ ตามการใช้สอย คือ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการก่อสร้าง เช่น กระเบื้อง (Floor Tile) ลักษณะของกระเบื้องที่พบนั้นมีหลายขนาด มีความแข็งแรง มีความแข็งเป็นพิเศษ รับน้ำหนักได้ดี นิยมใช้ปูพื้น หรือใช้ตกแต่งอาคาร มีทั้งชนิดเคลือบ และไม่เคลือบ จำนวน ๓ ชั้นรวมทั้งรูปแบบผลิตภัณฑ์ภาชนะเครื่องใช้ เครื่องตกแต่ง ซึ่งพอจะแยกภาชนะเครื่องใช้ ได้แก่ ประเภทถ้วยชาม (Table ware) มีแบบ รูปร่าง และขนาดต่างๆ เช่น แบบทรงกลม จำนวน ๒ ชั้น และประเภทเครื่องประดับตกแต่ง (Art ware) ได้แก่ กระถาง แจกัน จำนวน ๒ ชั้น

จากการสัมภาษณ์ศตพร จันยะนัย ถึงเหตุผล ที่ใช้โครงหุ่นประเภท เครื่องปั้นดินเผา มาทำงานระดับมุก " สำหรับกระถาง นั้น มีคนมาจ้างทำ เห็นว่าสวยดี แล้วก็ขายได้ เลยทำมาเรื่อยๆ บางทีก็แบบเคลือบ บางทีก็กระถางดินเผาธรรมดา สวนจาน ชาม เวลาออกงานโอท็อป มีคนมาสั่งทำเหมือนกัน และส่วนกระเบื้องนั้น เป็นฝรั่งที่มาสั่งทำ ผมยังไม่ตกลง กับเขาเลย ได้แต่ออกแบบในเขาคู ผมต้องการทำงานที่หลากหลาย ไม่จำเจ เพราะปัจจุบันลูกค้า มีหลายระดับ เวลาออกงานที่ จะได้มีตัวเลือกเยอะ " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) แต่อีกเหตุผลหนึ่ง ของเสวย จันทรจิ๋ว ได้กล่าวถึง หุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องปั้นดินเผาว่า " ผมใช้กระถางกระเบื้องเคลือบ มาเป็นกระถางรูปติดลายมุก เพราะ มันดูสวยงาม และมันคง รวมทั้งทนทานอีก เพราะว่าผมทำงานกับวัด เสียเป็นสวนใหญ่ ทำทั้งที่ ก็ต้องทนทานและใช้ได้นาน " (เสวย จันทรจิ๋ว สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

ในที่นี้จากการศึกษาหุ่นโครงงานประเภทเครื่องปั้นดินเผาผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเภทของเครื่องปั้นดินเผา ตามลักษณะดินของเนื้อ และอุณหภูมิที่ใช้เผาผลิตภัณฑ์ คือ ๑ ผลิตภัณฑ์ชนิดเอิเทเทนแวร์ (Earthen ware) นับว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมทำกันสวนใหญ่ เผาในอุณหภูมิต่ำ (๑๐๕๐ - ๑๑๐๐C) Cone ๐๑ - ๑๔ ลักษณะโดยทั่วไป เป็นผลิตภัณฑ์ค่อนข้างหนา เนื้อหยาบ มีความพรุนตัวค่อนข้างมาก (Porous) สีของเนื้อผลิตภัณฑ์สวนมากสีน้ำตาลอ่อน สีเทาอ่อน สีเหลืองอ่อน เป็นผลิตภัณฑ์ ชนิดที่เคลือบและไม่เคลือบ เวลาเคาะเสียงทึบๆ ไม่กังวาล เหมือนผลิตภัณฑ์อื่นๆ เนื้อดินปั้นสวนมาก เติรียมจากดินเหนียวธรรมดาโดยทั่วไป สวนมากนิยมใช้ดินในท้องถิ่น ดินเมื่อยังไม่ได้เผา มักจะเป็นสีน้ำตาลเข้ม สีเทาแก่ ดินเหนียวที่กลาวเมื่อนำไปปั้นผสมกับดินเชื้อ (Grog) ช่วยทำให้มีความพรุนตัว ช่วยไม่ให้ผลิตภัณฑ์แตกเสียหายได้ง่าย ดินเหนียวที่กลาวมาแล้ว เรียกว่า ดินแดง (Red clay) หรือ Surface clay ลักษณะที่สำคัญสวนมากเนื้อดินละเอียด แห้งช้า มีความเหนียวดี (Plasticity) เมื่อนำไปเผาแล้ว จะให้สีน้ำตาลอ่อน เหมาะแก่การที่จะนำไปขึ้นรูปทรงต่างๆ ได้ดี เช่น การขึ้นรูปแบบอิสระ แบบขด แบบแผ่น แบบวิธีขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน แบบวิธีกดพิมพ์ และแบบวิธีตัดดิน เป็นอิฐโปร่ง สวนมากดินที่กลาวประเภทนี้ มีเปอร์เซ็นต์ของเหล็กสูง ไม่นิยมนำไปผสมทำผลิตภัณฑ์ชนิดสีขาว

เนื้อดินชนิดเอิเทเทนแวร์ที่ใช้ปั้นผลิตภัณฑ์ขนาดใหญ่ๆ นิยมใช้ผสมทราย หรือ ดินเชื้อ(Groy) ช่วยทำให้การขึ้นรูปทรงตัวได้ดี เมื่อนำไปเผาเนื้อดินมีความแข็งแรงดี และช่วยควบคุมการหดตัวของดินได้ดี สมควร มีประโยชน์ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ไม่แตก และบิดเบี้ยวได้ง่าย ปัจจุบันการทำผลิตภัณฑ์เอิเทเทนแวร์ชนิดสีขาว (White ware) นิยมให้มีสวนผสมของหินควอตซ์ (Flint) ช่วยให้มีมีความแข็งแรงในเนื้อผลิตภัณฑ์ และประเภทของหินฟันม้า (Feldspar) ช่วยผสมทำให้ลดจุดสุกตัวต่ำลง ผสมในสัดส่วนที่เหมาะสมและข้อสำคัญจะต้องมีความเหนียวพอในการขึ้นรูป

ผลิตภัณฑ์ชนิดเอิเทเทนแวร์ชนิดสีขาว เติรียมได้จากวัตถุดิบที่เป็นดินขาว มีลักษณะที่สำคัญ เนื้อดินแน่น ทึบแสง มีความพรุนตัวพอประมาณ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทจาน ชาม ภาชนะ เครื่องใช้เครื่องประดับต่างๆมีการเคลือบขาว สีต่างๆมากมาย สวนผลิตภัณฑ์เอิเทเทนแวร์ชนิดที่ใช้วัตถุดิบดินแดงทั่วไป ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภท พวักหม้อดิน กระถางกล้วยไม้ โองน้ำดื่ม และประเภทอิฐที่ใช้ในการก่อสร้าง(Terracotta)

ซึ่งพบหุ่นโครงสร้างผลิตภัณฑ์ชนิดเอเทเทนแวร์ ในการทำเป็นหุ่นโครงสร้างงานประดับมุก ที่พบคือ เซน จาน และ กระถางเคลือบ รวมทั้งกระเบื้องเคลือบอีกด้วย

๒ ผลิตภัณฑ์ประเภทสโตนแวร์ (Stone ware) หมายถึงผลิตภัณฑ์ที่เผาถึงจุดสุกตัว (Vitreous ware) ส่วนมากสีเนื้อดินเกิดจากสีธรรมชาติของดิน เช่น สีเทา สีน้ำตาล เผาในอุณหภูมิค่อนข้างสูง (๑๑๕๐C Cone (๖-๑๐) การที่เรียกว่า สโตนแวร์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ประเภทนี้เนื้อหยาบ เนื้อแน่นและมีความแข็งแกร่งมาก น้ำและของเหลวไม่สามารถไหลซึมผ่านได้

เนื้อดินปั้นแบบสโตนแวร์ มีลักษณะคล้ายเอเทเทนแวร์ แต่เผาในอุณหภูมิสูง เคาะเสียงกังวานกว่า วัตถุดิบที่ต้องใช้ต้องมีความทนไฟสูง และมีความเหนียว สีของวัตถุดิบ เมื่อเผาแล้ว จะเป็นสีอะไรก็ได้ ไม่สำคัญ แต่มีความแข็งแกร่ง ผลิตภัณฑ์สโตนแวร์ ชนิดเตรียมดินจากธรรมชาตินำมาปั้น โดยตรงก็มี เช่น ผลิตภัณฑ์โองราชบุรี ศิลาดอนเชียงไหม (ทวี พรหมพฤกษ์ ๒๕๒๓ ๑๖-๑๗) พบงานผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง งานประดับมุก ดังเช่น กระถางต้นไม้

ในการขึ้นหุ่นโครงสร้างนั้น มีรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น จานชาม และ รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ หรืองานเกี่ยวกับพุทธบูชา เช่น กระถางรูป โดยใช้วิธีการขึ้นหุ่นโครงสร้างในรูปแบบใช้ใบมีด (Jigger) เป็นการผลิตแบบมาตรฐาน และสามารถผลิตได้จำนวนมากรวดเร็ว ส่วนใหญ่ได้แก่ จาน ชาม ถ้วย วิธีผลิตอาศัยพิมพ์ (mold) และใบมีดตามลักษณะรูปร่างของ ผลิตภัณฑ์ กรรมวิธีผลิตอาศัยแป้นหมุนที่มีความเร็วสูง (๑๒๐ รอบต่อนาที) มีแขนสำหรับใส่ใบมีด พิมพ์ที่เป็นแบบทำ ด้วยปูนพลาสเตอร์ มีทั้งชนิดแบบภายนอก (outside) เช่น ประเภท จาน แบบภายใน(inside) เตรียมเป็นก้อนกลม แล้วอัดลงไปใน แบบพิมพ์ ที่เตรียมไว้ใช้ใบมีด กดลงไปแบบ ในขณะที่หมุนดิน จะถูกอัดตามแบบ ก็จะได้ถ้วยตามต้องการ ในการขึ้นรูปแบบจิกเกอร์ ควรใช้น้ำเข้าช่วย ในการทำด้วย เพราะจะช่วย ทำให้ผิวของดินเรียบรอยดี พิมพ์ที่ใช้ในการผลิตแบบใบมีด ควรมีหลายพิมพ์ และจำนวนมากเพียงพอ และพิมพ์ควรแห้งสนิท แม่พิมพ์(Master mold) ที่ใช้ในการผลิตพิมพ์ สร้างด้วยปูนพลาสเตอร์ เช่นเดียวกัน เว้นแต่แม่พิมพ์ ไม่ต้องการให้ดูดน้ำ ทาด้วยแล็คเกอร์ หรือแซดแลค เพื่อช่วยในการผลิตพิมพ์ได้รวดเร็ว (ทวี พรหมพฤกษ์ ๒๕๒๓ ๒๗)

รูปแบบของผลิตภัณฑ์ประเภทของตกแต่งบ้าน เช่น กระเบื้อง ใช้วิธีการขึ้นรูปด้วยวิธีการกด (Press method) การผลิตด้วยวิธีนี้ ต้องอาศัยเครื่องมือที่มีแรงกด ดัน และน้ำหนักมาก ได้แก่ เครื่องกดไฮโดเมตริก ไฮดรอลิก (Automatic Hydraulic press) มีทั้งชนิดคนช่วยอัดก็มี โดยอัตโนมัติ และแบบธรรมดาที่กำลังคนช่วยอัดก็มี โดยเฉพาะวัตถุที่เตรียมนำมาใช้ ในการผลิตมีลักษณะเป็นผง หรือ เป็นฝุ่น (Dry press or Semi-wet press) ซึ่งอัตราส่วนของน้ำ ที่ใช้ผสมอยู่ในราวประมาณ ๕ - ๑๖ % (ไม่สามารถนวดเป็นก้อนได้) ต้องอาศัยแรงอัด จึงจะเกาะเป็นรูปได้ แม่พิมพ์จะต้องสร้างด้วยเหล็กแข็ง (Steel mould) การออกแบบผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ ต้องเป็นแท่งตันเป็นเหลี่ยม ไม่มีส่วนเว้าและส่วนโค้งมาก จะทำให้ถอดพิมพ์ไม่ออก ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ ได้แก่ กระเบื้องฝาผนัง กระเบื้องปูพื้น กระเบื้องโมเสสประเภทอิฐต่างๆ เช่น อิฐประดับ หรือ ตกแต่ง อาจจะเคลือบสีสันทาสวยงาม กรรมวิธีผลิตแบบนี้นิยมใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม สามารถผลิตได้ปริมาณมากๆ และมีมาตรฐาน การลงทุนอุปกรณ์เครื่องมือค่อนข้างสูง(ทวี พรหมพฤกษ์ ๒๕๒๓ ๔๐)

ในส่วนของการตกแต่งต้นไม้ นั้น วิธีการขึ้นรูปแบบแป้นหมุน(Throwing method) การขึ้นรูปแบบทรงกลม โดยอาศัยเครื่องมือแป้นหมุน ในสมัยโบราณเป็นชนิดแป้นหมุน ใช้แรงคนถีบ (Kick wheel) แต่ต่อมาได้วิวัฒนาการใช้ กำลังไฟฟ้า (Electric wheel) มีทั้งชนิดแบบยืน แบบนั่ง ความเร็วที่ใช้ ๒-๓ จังหวะ ความเร็วรอบของแป้นหมุน ที่เป็นมาตรฐานประมาณ ๘๐ รอบต่อนาที โดยเฉพาะดินที่นำมาปั้น ต้องเป็นดินชนิดที่มีความเหนียว จึงจะช่วยให้การขึ้นรูปได้ผลดี การขึ้นรูปแบบแป้นหมุนต้อง อาศัยการฝึกฝน และทักษะพอสมควร จึงสามารถ ขึ้นรูปได้ดี(ทวี พรหมพฤกษ์ ๒๕๒๓ ๓๐)

ดังนั้นในการใช้วัสดุโครงสร้างเป็นเครื่องปั้นดินเผา นั้น โดยสรุปนั้น เครื่องปั้นดินเผาเป็นวัสดุอีกชนิดที่ได้จากการนำเอาดินเหนียว ดินดำ หรือดินขาวมาผ่านกระบวนการผลิตง่าย ๆ โดยการบดละเอียด กรอง และกระโห้ให้ดินหมดพอที่จะปั้นขึ้นรูปเป็นภาชนะหรือผลิตภัณฑ์ตามที่ต้องการ จากนั้นทำให้แห้งแล้วเผาที่อุณหภูมิ ๘๐๐-๑๐๐๐ °C ซึ่งจะให้ความแข็งแรงและแกร่งพอที่จะนำไปใช้เป็นโครงสร้างระดับมุกได้ ดินเผานี้จะมีรูพรุนที่พร้อมจะดูดซับสารอื่นเข้าไปในเนื้อได้ ซึ่งจะเป็นการดีมากที่ย่างรักเคมี จะถูกดูดซึมเข้าไปเป็นรากเกาะฝังติดเนื้อดินเผาไว้ทำให้ยางรักที่เคลือบหาคิดแน่นและทนทานดียิ่งขึ้น

การใช้เครื่องปั้นดินเผาเป็นโครงสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุก แม้จะไม่ใช่ที่นิยมทำกันในปัจจุบันก็ตาม ข้อดีนั้นมีอยู่หลายประการ เช่น สามารถสร้างรูปทรงตลอดจนการตกแต่งที่แปลกตาออกไปได้โดยง่าย และหลากหลาย มีความคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศได้ทุกสภาวะ ปราศจากอันตรายจากมอดแมลงกัดกิน สามารถผลิตในเชิงอุตสาหกรรมได้โดยรวดเร็วและประหยัด สามารถลดขั้นตอนการผลิตงานเครื่องประดับมุกได้รวดเร็วขึ้น สามารถลดต้นทุนการผลิตได้มากกว่าใช้วัสดุอื่น สามารถรักษาป่าไม้ไว้ได้จำนวนหนึ่ง แม้ว่าการใช้เครื่องดินเผาจะมีข้อดีอยู่มากมาย หลายประการ แต่ข้อเสียก็มีอยู่บ้างคือ แตกหักง่าย น้ำหนักมาก

๑ ๖ แก้ว ปัจจุบันเราจะพบแก้ว ซึ่งทำขึ้นในลักษณะต่างๆกัน และนำมาใช้ประโยชน์นานาชนิด อยู่รอบตัวเรา คนจำนวนไม่น้อยที่ต้องใช้แว่นตาอ่านหนังสือ หรือ ช่วยเฝ้ามองเห็นสิ่งต่างๆให้ชัดเจนขึ้น กระຈกหน้าต่าง ถ้วยแก้ว หลอดไฟฟ้า ขวดน้ำอัดลม และ ภาชนะใส่เครื่องดื่มต่างๆ กระຈกรถยนต์ ตู้กระຈก เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้ส่วนมากใช้แก้วทำ ซึ่งในแต่ละอย่างก็ทำจากแก้วต่างชนิดกัน เนื่องจากความต้องการคุณสมบัติในการใช้งานต่างกัน(สมศักดิ์ ทองประไพ ๒๕๕๖ ๓๓๘)

ในอุตสาหกรรมแก้ว วัตถุดิบที่ใช้มีมากมาย หลายชนิด ซึ่งจะแบ่งเป็น ๒ พวก คือ วัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติ กับวัตถุดิบที่ผ่านการสังเคราะห์ หรือกรรมวิธีทางเคมี ตัวอย่างวัตถุดิบที่ผ่านการสังเคราะห์ ได้แก่ โซดาแอช,โซลท์เดก เป็นต้น ในบรรดาวัตถุดิบทั้งหลายนี้วัตถุดิบที่ใช้มากที่สุด ได้แก่ ททราย ซึ่งในการผลิตแก้วแก้วที่ใช้ๆไปในชีวิตประจำวัน เป็นพวก soda-lime-silica glass จะมีส่วนประกอบของซิลิกา อยู่ประมาณ๗๐% สำหรับวัตถุดิบชนิดอื่นนั้นเป็นส่วนประกอบในการทำแก้ว เพื่อให้ได้คุณสมบัติของแก้วตลอดจนกรรมวิธีในการหลอมตามที่ต้องการ เช่น อลูมินา ซึ่งเป็นออกไซด์ที่ได้จากหินฟันม้า ช่วยเพิ่มคุณสมบัติในด้านความคงทนของผิวแก้ว โซดาแอชผสมเพื่อช่วยหลอม ทำให้สามารถหลอมแก้วได้ที่อุณหภูมิต่ำกว่าจุดหลอมเหลวของซิลิกา(ชัยยันต์ วุฒาภักย์ ๒๕๒๕ ๘๑) วัตถุดิบที่ใช้นั้นโดยเฉพาะวัตถุดิบจากธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการทำแก้วคือ

๑ ททราย สำหรับผลิตภัณฑ์แก้วใส่นั้น โดยทั่วไป จะเห็นมีสีออกไปทางเขียวอ่อนๆซึ่งเกิดจากปริมาณของเหล็กออกไซด์ที่มีอยู่ในเนื้อแก้ว ตัวอย่างนี้จะเห็นได้จากกระຈกใส ซึ่งถ้ามองทางด้านสันของขอบกระຈก จะเห็นว่ามีสีอ่อนๆ แต่ยังมีออกไซด์อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในเนื้อแก้วใส คือ โครมิกออกไซด์ ซึ่งสีเขียวที่เกิดจากโครมิกออกไซด์นี้การฟอกสี (Decolourization)

๒ หินปูน (limestone) เป็นวัตถุดิบที่ใช้ เพื่อให้มีแคลเซียมออกไซด์ ในเนื้อแก้ว เพื่อช่วยคุณสมบัติในการ set ตัวแก้วเมื่อขึ้นรูป ในบางประเทศเช่นสหรัฐอเมริกา หินปูน ส่วนใหญ่ถูกใช้ไปในทางก่อสร้าง จึงหาหินปูนที่มีคุณภาพดียาก จึงได้มีผู้ทดลองใช้วัตถุดิบอีกชนิดหนึ่ง คือ แร Aragonite ซึ่งเป็นแคลเซียมคาร์บอเนตในอีกรูปหนึ่ง (Orthorhombic Form) มีความบริสุทธิ์ ผลการทดลองใช้ในอุตสาหกรรมแก้วปรากฏผลเป็นที่

๓ หินโดโลไมท์ (Dolomite) สิ่งที่เกิดปฏิกิริยาในวัตถุดิบนี้ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาคือ เหล็กออกไซด์ ในการทำแก้วบางชนิด เช่น แก้วขาวใส ปริมาณของเหล็กออกไซด์ จะต้องควบคุมอย่างใกล้ชิด เพราะถ้ามีเหล็กออกไซด์สูงขึ้น จะทำให้แก้วใส่นั้น มีสีเขียวอ่อนๆ

๔ หินฟันม้า(Feldspar) วัตถุประสงค์ที่ใช้หินฟันม้า เพื่อจะได้อลูมินา จากหินฟันม้า ซึ่งอลูมินาให้คุณสมบัติในด้านความคงทนของแก้ว แต่เดิมเราใช้ Calcined Alumina แต่เนื่องจากราคาของวัตถุดิบสูงขึ้นเรื่อยๆ จึงมีการลองใช้หินฟันม้าแทน จากการใช้หินฟันม้า เป็นวัตถุดิบในการทำแก้วนั้นนอกจากจะได้อลูมินา ยังได้ออกไซด์ของโซเดียมและโปตัสเซียม ผลพลอยได้ คือ ออกไซด์ของโซเดียม ออกไซด์บางส่วนที่มาจากโซดาแอช ทำให้ลดปริมาณโซดาแอชในสวนผสมได้อีกด้วย

ในปัจจุบันได้มีการนำ Slag จาก Blast furnace มาใช้เป็น Source ของอลูมินาในอุตสาหกรรมแก้ว เนื่องจาก Slag นี้มีจุดหลอมเหลวต่ำ ทำให้อุณหภูมิที่ใช้ในการหลอมแก้วต่ำลง เป็นการประหยัดพลังงานที่ใช้ และลดต้นทุนการผลิตได้ส่วนหนึ่ง(สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ๒๕๓๐ ๘๒)

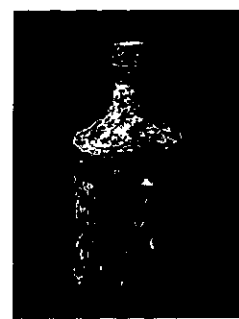
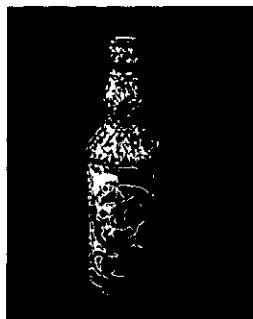
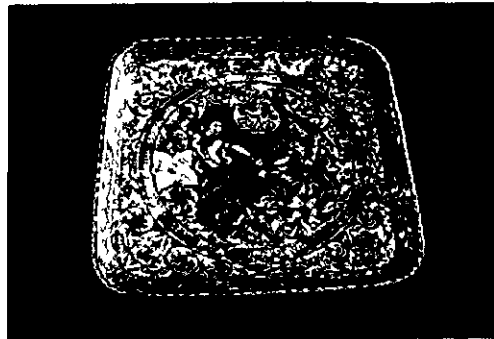
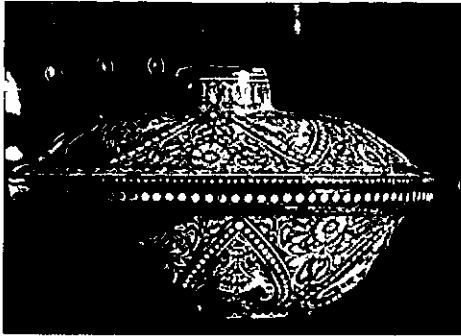
๕ โซดาแอช(Soda ash) วัตถุดิบตัวนี้คือ Na_2CO_3 นั้นเองทั้งที่มีในธรรมชาติในรูปของ Sodium Sesquicarbonate $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ พบในสหรัฐอเมริกาที่ Green River รัฐ Wyoming และอีกแห่งคือในประเทศเคนยา บริเวณ Lake Magadi นอกจากนี้ยังพบเจือปนกับสารเคมีอื่นๆในแถบอื่นๆของโลก และที่สังเคราะห์โดยขบวนการทางเคมีที่เรียกว่า Ammonia - Soda (วิชย เตชะโสภณมณี ๒๕๓๐ ๘๓)

๖ สารที่ช่วยในการหลอมและไล่ฟองอากาศ (Melting and refining agents) ในสมัยก่อนเชื่อกันว่าการหลอมแก้ว จะต้องใช้สารพวกบอเรท(Borate) และ ฟลูออสปาร์(Fluspar)เพื่อจะได้หลอมได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ปัจจุบัน เราสามารถหลอมแก้วได้โดยไม่ต้องใช้สารสองตัว แต่ใช้ออกไซด์ของอาร์เซนิก กับโบเดียมในเตรท เพื่อช่วยในการไล่ฟองอากาศจากเนื้อแก้ว มีสารอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ในอุตสาหกรรมแก้ว เพียงเล็กน้อย แต่เป็นสารที่มีราคาแพง ได้แก่ สารฟอกสี (Delcolouriser) สารที่ใช้กันมาก คือ Selenium และ Cobalt ซึ่งใช้สำหรับฟอกสีเขียว ที่เกิดจากออกไซด์ของเหล็ก และในการใช้ Selenium มีข้อเสีย คือถ้าปริมาณที่ใช้มากขึ้น จะทำให้ความใสของเนื้อแก้วลดลง อีกประการ คือ ในสวนผสม Selenium ที่ใช้มาก จะมีผลต่อคุณสมบัติในการฟอกสีของ Selenium(ชัยยันต์ วุฒตาอภัย ๒๕๒๕ ๘๒)

การผสมวัตถุดิบขึ้นอยู่กับสูตร หรือสวนผสมของโรงงานแต่ละแห่ง และต้องทราบปริมาณที่แน่นอนของความชื้นและ Oxide ของวัตถุดิบที่ใช้ เพื่อใช้สำหรับคำนวณ สวนผสมของแต่ละชนิดให้เป็นไปตามสูตรที่ต้องการได้ เมื่อทราบจำนวนวัตถุดิบแต่ละชนิด ให้เป็นไปตามสูตรที่ต้องการแล้ว ก็ต้องชั่งและผสมให้ดี ยกเว้นเศษแก้ว ซึ่งจะโรยทับวัตถุดิบอื่นๆที่ผสมดีแล้ว ระหว่างส่งไปเตาหลอม ในการหลอมวัตถุดิบในสภาพของแข็ง เป็นของเหลว โดยใช้อุณหภูมิสูงถึง ๑๕๐๐ C การหลอมที่สำคัญ คือ หลอมวัตถุดิบทั้งหมด เป็นเนื้อเดียวกัน(วิชย เตชะโสภณมณี ๒๕๓๐ ๘๔)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ พบในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภท แก้ว นั้น คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอย ภายในครัวเรือน ของตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๙ ชิ้น

ภาพประกอบ ๔๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทแก้ว จำนวน ๔ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า หุ่นโครงสร้างประเภทแก้ว ที่นำมาตกแต่ง เป็นหุ่นโครงสร้างงานประดับมุกนั้น คือ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพียงแห่งเดียว รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบ เป็นรูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น โหลแก้วพร้อมฝาปิด ถาดแก้ว รวมทั้งขวดในรูปทรงต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ ศตพร จันย่นัย ถึงเหตุผลในการใช้หุ่นโครงสร้าง ประเภทแก้ว มาตกแต่งงานประดับมุกนั้น ได้กล่าวว่า “ เหตุผลที่ผมใช้แก้ว มาทำเป็นโครงสร้าง เพราะเห็นวามรูปร่างมันสวยดี ฝรั่งชอบ เพราะมีรูปทรงที่แปลกตา แล้วเมื่อตกแต่งประดับมุกเสร็จ ก็เป็นที่ถูกใจของลูกค้าอีกด้วย ” (ศตพร จันย่นัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

วัสดุประเภทแก้ว (Glass) เป็นวัตถุโปร่งใสเนื้อสะอาด เป็นมันวาวสุกใสเปราะและแตกหักง่าย เมื่อดูลักษณะโดยทั่วไปแล้วจะเห็นวาลาย ๆ กันไปหมด จนแตกต่างกันบ้างในองค์ประกอบทางเคมี และกรรมวิธีการผลิต คือแก้วจะประกอบด้วยสารซิลิกา (Silica) โลหะออกไซด์และสารอนินทรีย์อื่น ๆ มาเผาให้ถึงจุดหลอมละลายที่อุณหภูมิสูงและไม่ตกผลึกเมื่อเย็นตัว ในปัจจุบันแก้วมีมากมายหลายชนิด ซึ่งเป็นผลจากการค้นคว้าพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าและกลายเป็นอุตสาหกรรมที่แตกแขนงออกมาหลายสาขาด้วยกัน เช่น เครื่องแก้ว กระຈกและโถแก้ว เป็นต้น มีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอย เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสามารถแบ่งการกำเนิดของแก้วได้ ๒ ประเภท คือ

๑ แก้วที่เกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ หินเขี้ยวหนุ่มน (Quartz) เพชร และ พลอยสีต่าง ๆ

๒ แก้วที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่

๒ ๑ ภาชนะบรรจุหรือขวดแก้ว (Glass Containers)

๒ ๒ เครื่องถ้วยชามและหลอดไฟ (Line Tableware and Lamp Bulbs)

๒ ๓ กระจกแผ่นเรียบ (Flat Glass)

๒ ๔ แก้วเจียรไน (Potashlead Crystal Glass)

๒ ๕ แก้วทนไฟและอุปกรณ์ห้องทดลอง (Borosilicate Ouenware and Laboratory Appartus)

๒ ๖ โยแก้ว (Fiber Glass) (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ ๙๑)

จากการสัมภาษณ์ศตพร จันยะนัย ถึงหุ่นโครงสร้างแก้ว ได้กล่าว " พวกขวดแก้ว โหลแก้ว มีผิวที่ลื่น จึงไม่เหมาะที่จะเป็นโครงงานมุก แต่ถ้าจะใช้จริง ก็ผสมเรซินและสีที่จะรองพื้น ทาไปครึ่งหนึ่งก่อน แล้วค่อยติดลาย ก็สามารถตกแต่งมุกได้ " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) ประเภทของแก้วที่แบ่งไว้ตามลักษณะของการใช้สอยต่างก็มีลักษณะภายนอกที่คล้ายคลึงกัน คือ โปร่งใสเนื้อละเอียดแน่น มีผิวแข็งเรียบมันและสุกใส จึงไม่เหมาะที่จะนำมาใช้เป็นโครง เพราะยางรักที่เคลือบจะหลุดร่อนออกมาได้โดยง่ายเมื่อยางรักเคมีแห้งแต่ถ้าจำเป็นที่จะใช้จริง ๆ ควรใช้วิธีรักษาองพื้นบนกระจกหรือแก้วเสียก่อน แล้วค่อยทาทับด้วยรักเคมีจึงจะติดดีขึ้น

๑ ๗ โลหะ (Metal) เครื่องโลหะ เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ที่ได้จากการนำสินแร่ในธรรมชาติ มาหล่อหลอมโลหะ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานานนับพันปี ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จัดว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการใช้สอยที่ให้ความคงทนและอำนวยความสะดวกสบาย และมีความสวยงามทางศิลปะ ซึ่งมีเอกลักษณ์พิเศษ แตกต่างจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติชนิดอื่น การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยี การผลิตเครื่องโลหะจะเป็นเครื่องวัดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการในยุคสมัยนั้นๆจากหลักฐานทางศิลปวัตถุเครื่องโลหะที่ได้มีการค้นพบ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย แสดงให้เห็นว่า คนไทยรู้จักวิทยาการด้านการผลิตภัณฑ์เครื่องโลหะเป็นอย่างดี

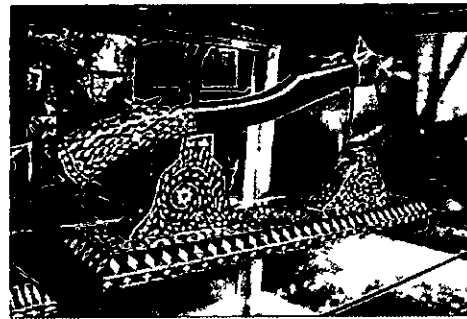
ปัจจุบันรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องโลหะที่น่าสนใจ แบ่งตามวัสดุที่ใช้ผลิตมีประมาณ ๗ ประเภท คือ เครื่องเหล็ก เครื่องทองลงหิน เครื่องทองเหลือง เครื่องทอง เครื่องเงิน เครื่องถม เครื่องฟิวเตอร์ เครื่องอลูมิเนียม (กระทรวงอุตสาหกรรม ๒๕๓๗ ๒)

๑ ๗ ๑ โลหะเหล็ก มีหลายชนิด ปกติจะหล่อเป็นแท่งหรือรูปร่างอื่น ๆ ตามต้องการ เหล็กมีคุณสมบัติทางกายภาพต่างกันด้วยอัตราส่วนผสมของคาร์บอนซิลิกอน กำมะถัน ฟอสฟอรัส แมงกานีส และแร่เหล็ก ซึ่งมีอยู่มากมายหลายแห่งในโลก แร่เหล็กและสารเคมีจะถูกผสมและถลุงตามอัตราส่วนที่ต้องการจะนำไปใช้ เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ ตลอดจนอุปกรณ์ทางช่างกล ต่าง ๆ เหล็กเป็นโลหะที่หาได้ง่าย และราคาไม่แพง ใช้มากในงานอุตสาหกรรม ได้แก่ เหล็กกล้า หรือ เหล็กเหนียว และเหล็กหล่อ ทั้งเหล็กกล้าและเหล็กหล่อต่างก็แยกแยะชนิด ประเภท และระดับคุณภาพออกไปอีกมากมาย เพื่อให้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานนั้น(สาคร คันทโชติ ๒๕๕๖ ๘๙)

จากการสัมภาษณ์ ช่างศตพร จันยะนัย ถึงเหตุผล ที่ใช้หุ่นโครงสร้าง ประเภทเหล็ก " เหล็กที่นิยมทำในมิด แกวนี้ ก็มีเหล็กเส้นหรือ เหล็กตราม้า ขนาดมาตรฐาน คือ กว้างประมาณ หนึ่งเศษหนึ่งส่วนสี่ หนาประมาณ เศษสามส่วนแปด และยาวมาประมาณสามสิบสอง ขายกันเป็นมัด แล้วยังมีเบอร์ ที่ต่างกัน เหล็กชนิดนี้ จะทำมิดจำพวก มิดขอ มิดพับ มิดโต้ หรือมิดตอก แล้วก็เหล็กอีกประเภท คือ เหล็กกลวง เป็นเหล็กชนิดบาง เหมาะสำหรับทำมิด ที่มีสันบางและความหนาสม่ำเสมอ เช่น มิดหมู มิดโต๊ะ และมิดพับ ส่วนเหล็กขาว ใช้ทำมิดโต๊ะ มิดบาง และมิดคว้านผลไม้ ส่วนเหล็กแบบสดท้าย คือ เหล็กแหนบรดยนต์หรือเศษเหล็ก

เอาไว้ทำมีดกระเทาะบัว มีดโต๊ะ สำหรับเคี้ยว กับ ขวาน ช้อนหุ้มมาจากบ้านอรัญญิก ผมขายส่งมีดดาบอยู่ ผมทำอย่างละอันเอง สำหรับพวงมาลัย และกระปุกเกียร ผมไม่แน่ใจว่าเป็นเหล็กชนิดไหน แต่เป็นเหล็กชนิดเบา "(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) "สำหรับขันนํ้ามนต์ เจ้าอาวาสวัดพุทธโรสวรรณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาจ้างผมทำ รวมทั้งพระพุทธรูปประดับมุกด้วย อยู่ในกุฏิเจ้าอาวาส ขันนํ้ามนต์ก็ทำมาจากเหล็ก เหมือนกัน "(วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

รูปแบบผลิตภัณฑ์ของหุ้ โครงสร้าง ประเภทเครื่องเหล็ก ที่พบได้แก่ ผลิตภัณฑ์ของตำบลประตูลัย อำเภอมะนัง และตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น

ภาพประกอบ ๔๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทเครื่องเหล็ก จำนวน ๒ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๕๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ)ประเภทเครื่องเหล็ก จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลประตูลัย อำเภอมะนัง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๕๑ ภาพของใช้เบ็ดเตล็ด ประเภทเครื่องเหล็ก จำนวน ๒ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๗๒ โลหะที่ไม่ใช่เหล็ก คือ โลหะผสมที่ไม่มีเหล็กเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น โลหะผสมทองแดง โลหะผสมอะลูมิเนียม เป็นต้น ซึ่งนับว่าโลหะที่ไม่ใช่เหล็กนี้มีความสำคัญมีใช่น้อย ทำให้เกิดวัสดุใหม่ ๆ ให้เราเลือกใช้งานได้อย่างมากมาย บางครั้งใช้ได้ดีกว่าเหล็กด้วยซ้ำไป แต่ก็มีราคาที่สูงกว่าเหล็กจัดประเภทได้ 2 ชนิด คือ

๑ โลหะหนัก เป็นโลหะที่มีความหนาแน่นสูงกว่า ๔ กรัม ตอลูกบาศก์เซนติเมตร เช่น ทองคำ ทองแดง สังกะสี ตะกั่ว ดีบุก เงิน และทองคำขาว

๒ โลหะเบา เป็นโลหะที่มีความหนาแน่นต่ำกว่า ๔ กรัมตอลูกบาศก์เซนติเมตร เช่น อะลูมิเนียม และแมกนีเซียม เป็นต้น

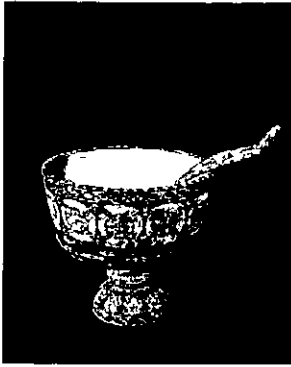
โลหะหลายชนิดใน ๒ กลุ่มนี้มีคุณสมบัติไม่เหมือนกัน การนำไปใช้จึงควรพิจารณาให้เหมาะสมด้วย เช่น

๑๗๒ ๑ ทองเหลือง เป็นโลหะผสมทองแดง โดยมีสังกะสีเป็นธาตุหลัก อาจมีอะลูมิเนียม ตะกั่ว ผสมอยู่ด้วย ซึ่งมีคุณสมบัติแข็งและเหนียว มีสีเหลืองมันวาวสุกใสเมื่อขัด นิยมนำไปใช้ในงานที่ต้องการความสวยงาม เช่น เครื่องเรือน เครื่องใช้สอย อุปกรณ์ไฟฟ้า ฯลฯ ราคาค่อนข้างแพง(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๖ ๙๓)

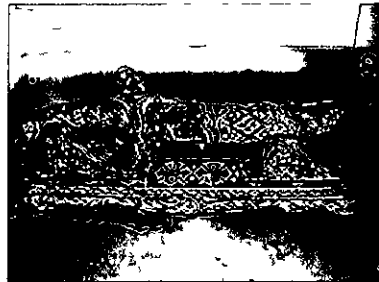
จากการสัมภาษณ์ วิเชียร น้อยมาลา ถึงหุ่นโครงสร้างประเภททองเหลือง กล่าวว่า “ สำหรับเครื่องทองเหลืองนั้น ลูกค้านำหุ่นมาให้ เครื่องทองเหลืองจะจัดเป็นชุดๆให้เข้าชุดกัน ไมว่าจะเป็น แจกัน เชิงเทียน กระถางรูป ชุดกรวดน้ำ ก็จะทำงานให้วัดเสียเป็นส่วนใหญ่ คงเพราะเครื่องทองเหลืองสวย แล้วก็ทน ” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) สำหรับ ศตพร จันยะนัย ได้กล่าวถึง หุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องทองเหลือง ว่า “ เครื่องทองเหลืองที่ผมนำมาเขียนลาย เป็นขันใส่ข้าว เสียเป็นส่วนใหญ่ ลูกค้าส่วนมากจะซื้อไปโชว์ เสียมากกว่า แล้วตอนนี้ ผมก็ตกแตงมุก ที่ปลอกมิดทองเหลือง ที่กะแหนะลายบริเวณปลาย สวนตรงกลางผมเขียนลายใส่ไป ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ใช้หุ่นโครงสร้าง ประเภทเครื่องทองเหลือง พบรูปแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้สอยภายในครัว ดังเช่น ขันใส่ข้าว พร้อมทัพพีตักข้าว จำนวน ๕ ชิ้น รูปแบบของ ของ ตกแต่งบ้าน เช่น กริช จำนวน ๑ ชิ้น และรูปแบบเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เช่น แจกัน เชิงเทียน ขันน้ำมนต์ ชุดกรวดน้ำ จำนวน ๒๖ ชิ้น

ภาพประกอบ ๕๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชันข้าว ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๕ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหม
บุรี จังหวัดสิงห์บุรี และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๕๓ ภาพของตกแต่งบ้าน ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งกำเนิด ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๕๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)
ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๕๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ชั้นน้ำมนตร์

ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๓ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

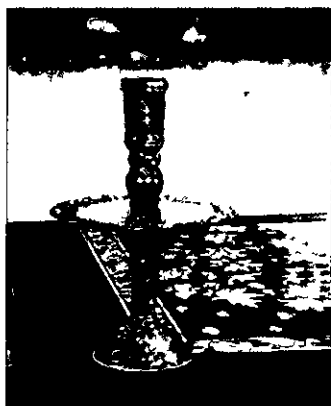

ภาพประกอบ ๕๖ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) แจกันดู

ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๑๐ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๖ ชิ้น

ภาพประกอบ ๕๗ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) เริงเทียน

ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๖ ชิ้น

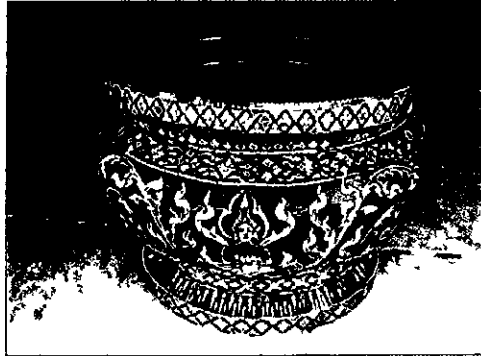
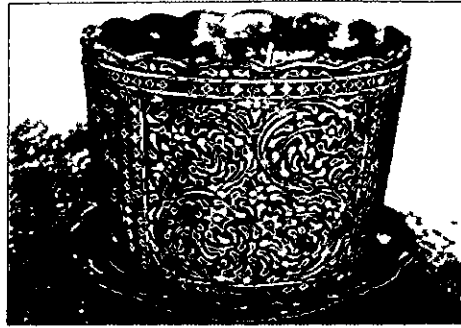
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๔ ชิ้น

ภาพประกอบ ๕๘ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) ชุตเต้ากรวดน้ำ

ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๒ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชุดและ ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชุด

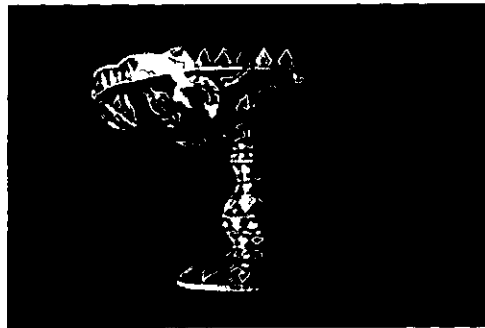

ภาพประกอบ ๕๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) กระถางรูป

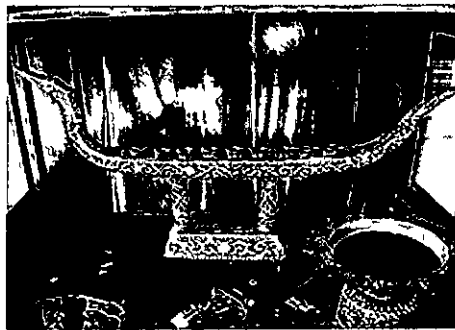
ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๔ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒ ชิ้น

ภาพประกอบ ๖๐ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ) พาน
 ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๓ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น
 ตำบลบ้านแป้ง อำเภอ พรหมบุรี จังหวัด สิงห์บุรี จำนวน ๒ ชิ้น

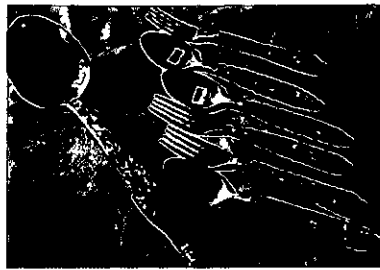
ภาพประกอบ ๖๑ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ประเภทเครื่องทองเหลือง จำนวน ๑ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอ นครหลวง พระนครศรีอยุธยา

๑๗๒๒ อลูมิเนียม เป็นโลหะที่มีน้ำหนักเบา สีขาว มีความแข็งแรงอยู่ในเกณฑ์ดี เป็นตัวนำไฟฟ้าที่ดีและมีความต้านทานการกัดกร่อนได้ทุกบรรยากาศ มีความอ่อนตัวสูง สามารถจัดทำเป็นรูปร่างได้ง่ายและสามารถรวมตัวกับธาตุอื่น ๆ ให้โลหะผสมมีคุณสมบัติพิเศษอีกหลายประการ (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๖: ๙๒) คุณสมบัติพิเศษของอลูมิเนียม ก็คือ น้ำหนักเบาขยายต่อการขึ้นรูป และมีความแข็งแรงสูง เป็นตัวนำไฟฟ้าที่ดี และมีความต้านทานการกัดกร่อนได้ดีในบรรยากาศทั่วไป เพราะอลูมิเนียมบริสุทธิ์ เมื่อทิ้งไว้ในอากาศบริเวณผิวจะรวมตัวกับออกซิเจนในอากาศ ให้อลูมิเนียมออกไซด์ และผิวของอลูมิเนียมออกไซด์นี้ จะคลุมและกันไม่ให้เกิดออกไซด์ต่อไปอีก นอกจากนี้อลูมิเนียมยังมีความอ่อนตัวสูง จึงสามารถทำเป็นรูปร่างได้ง่าย คุณสมบัติที่ดีอีกประการหนึ่ง ก็คือ สามารถรวมตัวกับธาตุอื่น ให้โลหะผสมที่มีคุณสมบัติพิเศษหลาย

ประโยชน์ของอลูมิเนียม อลูมิเนียมบริสุทธิ์จะมีความแข็งแรงถึงสูงสุดประมาณ ๙ - ๑๐ กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร ซึ่งอยู่ในเกณฑ์อ่อน สามารถรีดออกเป็นเส้นได้ เพื่อทำเป็นลวด หรือทำเป็นแผ่น สามารถใช้ทำสวนประกอบเครื่องบิน ใช้ทำภาชนะ กระทะ ฯลฯ เนื่องจากอลูมิเนียมมีความต้านทานการกัดกร่อนได้ดี จึงใช้ทำถังบรรทุกเคมีภัณฑ์ และน้ำมัน อลูมิเนียมสามารถผสมกับโลหะอื่นได้ดี เช่น ทองแดง ให้โลหะผสมบรอนซ์ และผสมกับแมกนีเซียม ผสมดิวรามีน ซึ่งเป็นโลหะมีความแข็งแรงสูง และน้ำหนักเบา(สาคร คันธโชติ และคณะ ๒๕๒๙: ๑๐๓ - ๑๐๔)

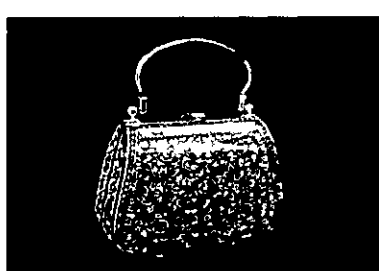
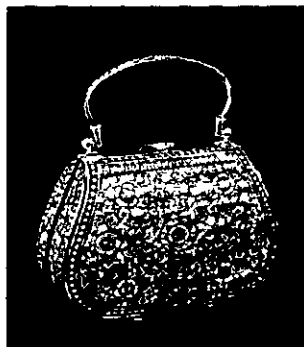
จากการสัมภาษณ์ ศตพร จันยะนัย ถึงการใช้ทุนโครงสร้าง ประเภทอลูมิเนียม ได้กล่าวว่า “ พวกซ้อน ปิ่นโต ชันไสขาว กระเป๋ ผมซื้อหุนสำเร็จ เพราะหุนอลูมิเนียม มีขายเยอะ รวมทั้งอลูมิเนียมก็มีน้ำหนักเบา สีของมันก็ดูคล้ายเครื่องเงิน เมื่อนำมาทำหุน ก็สวยดี ”(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) ในส่วนของชูชาติ จิตรบันจง ช่างประดับมุก จังหวัดอ่างทอง บอกเหตุผลที่ใช้ทุนโครงสร้างอลูมิเนียม “ ปิ่นโต และชันไสขาว มีคนมาจ้างผมทำ งานมุกสามารถทำได้กับวัสดุทุกอย่าง ผมใช้เปลือกหอยเป่าฮื้อ และเรซิน ผสมสีขาวสองชิ้นนี้เป็นงานเขียนลาย ”(ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

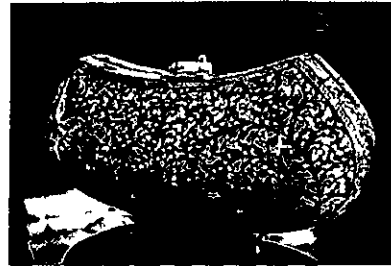
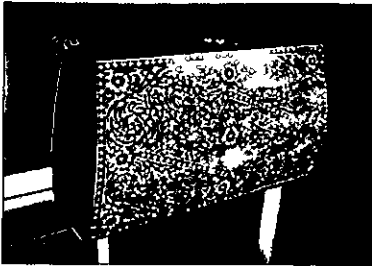
รูปแบบผลิตภัณฑ์โครงสร้าง ประเภทลูมิเนียม พบได้ที่ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ชิ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๔ ชิ้น

ภาพประกอบ ๖๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทลูมิเนียม จำนวน ๔ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น และตำบลวัง
น้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๔ ชิ้น

ภาพประกอบ ๖๓ ภาพเครื่องประดับ สำหรับสตรี ประเภทอลูมิเนียม จำนวน ๗ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากโลหะเหล็ก ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน จำนวน ๒ ชิ้น และ ของใช้เบ็ดเตล็ด จำนวน ๒ ชิ้น ในการนำโลหะเหล็ก เป็นหุ่นโครงสร้าง มาตกแต่งรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สอยภายในครัว และของใช้เบ็ดเตล็ด ซึ่งโลหะเหล็กนั้น ด้วยเหตุผลที่ว่า เหล็ก มีความแข็งแรง ทนทานและใช้งานหนักได้ดี ด้วยเหตุนี้จึงนิยมทำเครื่องมือ เครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือเกษตร รวมทั้งอาวุธต่างๆกรรมวิธีการนำเหล็กมาทำผลิตภัณฑ์ ประเภทต่างๆมีทั้งวิธีการหล่อหลอมและวิธีการตีขึ้นรูป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดอื่นๆ และทำเครื่องมือเครื่องใช้บางประเภท แต่โดยทั่วไปแล้ว จะใช้วิธีการตีขึ้นรูปด้วยความร้อน โดยใช้วัตถุดิบ คือ เหล็กเหนียว หรือ เหล็กกล้า ชาวชนบท มักจะใช้เหล็ก และประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์นั้นๆ ถ้าเป็นวิธีการหล่อหลอม จะใช้เหล็กหล่อ สานมากทำเป็นแม่พิมพ์ สำหรับหล่อหลอมโลหะชนิดอื่นๆ และทำเครื่องมือเครื่องใช้บางประเภท แต่โดยทั่วไปแล้วจะใช้วิธีการตีขึ้นรูป ด้วยความร้อน โดยใช้วัตถุดิบ คือ เหล็กเหนียว หรือ เหล็กกล้า ชาวบ้านมักจะใช้เหล็กรูปพรรณ ประเภท เหล็กแหลมบรรดยนต์ เหล็กพืดและเหล็กรางรถไฟ เป็นวัตถุดิบในการตีเหล็กขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ การทำเครื่องเหล็กจึงเป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้าน เช่น มีด ขวาน จอบ เสียม เคียว

อีกทั้ง พบรูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่หุ่นโครงสร้างด้วยโลหะเหล็ก คือรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เช่น ขันน้ำมนต์ ที่ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ผลิตภัณฑ์รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ด้วยเหตุที่ว่าคนไทยนิยมการประดับมุกที่ภาชนะ โดยเฉพาะภาชนะเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ใช้สอยของพระภิกษุมักนิยมอันเป็นเป็นพิเศษ สำหรับเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะตกแต่งด้วยลายประดับมุก เช่น ฝาบาตร เชิงบาตร และเครื่องใช้สำหรับใช้เครื่องบูชาติดกันที่เทศน์ถวายพระในเทศกาลเทศน์มหาชาติ แต่ถ้าเป็นขันมีเชิง มีขนาดเล็กกว่าขันโอ เรียกว่า “ขันแบบ” ใช้สำหรับเป็นแว่นเวียนเทียน ในการขึ้นหุ่นโครงสร้างของบาตรนั้น ทำได้โดยมีขั้นตอนดังนี้ขั้นตอนที่ ๑ การนำเหล็กมาตัด ใช้เหล็กฝาดึงหม้อเหล็กแผ่นนำมาตัดทำเป็นขอบจากนั้นนำมาตีขดลวดเป็นวงกลม,ขั้นตอนที่ ๒ การขึ้นรูป หลังจากได้คำสั่งจากลูกค้าก็นำมาขึ้นรูปตามแบบ โดยช่างจะใช้ค้อนทุบ หลอมและเข้าไฟหลายครั้ง กว่าจะเป็นรูปที่ต้องการ,ขั้นตอนที่ ๓ ชัดแต่งอย่างหยาบ ใช้เครื่องตัดแต่งตัวให้เรียบเป็นมันเงา

ในส่วนรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องทองเหลือง พบว่า ผลิตภัณฑ์ของช่างประดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕ ชิ้น ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๖ ชิ้นและตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น รวมทั้งตำบลหาดทาสี อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑๔ ชิ้น นิยมทำหุ่นโครงสร้างจากเครื่องทองเหลือง ประเภทเครื่องใช้เกี่ยวกับพุทธบูชาเป็นส่วนใหญ่ พบผลงานจำนวนถึง ๒๙ ชิ้น ผลิตภัณฑ์ที่พบเช่น เชิงเทียน แจกัน

กระถางรูป รองลงมาคือ เครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เครื่องทองเหลืองเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องโลหะที่มี ส่วนผสม ระหว่างทองแดงประมาณ ๕๕ % และสังกะสี ประมาณ ๔๕% และส่วนผสมของตะกั่วกับ อลูมิเนียมอีกเล็กน้อย ส่วนใหญ่เครื่องทองเหลืองจะผลิตเป็นรูปหล่อ ทำเครื่องประดับ ไม่นิยมทำเป็นภาชนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ สำหรับการบริโภค เพราะเป็นอันตราย เนื่องจาก มีตะกั่ว เป็นส่วนผสมอยู่ด้วย รูปแบบ ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลือง ได้พัฒนาเป็น ผลิตภัณฑ์วัสดุตกแต่ง ในอาคารสถานที่ ซึ่งต้องการความหรูหรา โออา สวยงาม เช่น ราวบันได หัวเสา ลวดลายเครื่องประดับภายใน รูปหล่อตัวสัตว์ หน้าต่าง ผลิตภัณฑ์ของ ใช้ในพิธีทางศาสนาตลอดจน เครื่องเรือนและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

สำหรับขั้นตอนในการขึ้นหุ่นโครงสร้างประเภททองเหลือง มีขั้นตอนการทำงานหล่อทองเหลือง ดังนี้

๑ การทำต้นแบบ จะทำได้โดยการปั้นด้วยวัสดุต่างๆคือ ดินเหนียว, แกะสลักด้วยไม้ ปั้นขี้ผึ้ง, ปั้น ด้วยดินน้ำมัน เป็นต้น โดยช่างปั้นที่มีความชำนาญด้านศิลปะการปั้น หรือได้ต้นแบบมาจากลูกค้าที่นำมาให้

๒ การทำพิมพ์ การที่จะหล่อทองเหลืองเป็นจำนวนมากนั้น ผู้ทำจะต้องถอดพิมพ์จากต้นแบบด้วยยา พารา หรือยางซิลิโคน ที่มีคุณสมบัติเหลวขึ้น ทำให้ทั่วต้นแบบหลายๆชิ้น โดยทาประมาณ 5-6 ครั้ง เมื่ออย่างมี ความหนาพอสมควรแล้ว จึงทำพิมพ์ครอบด้วยปูนปลาสเตอร์ อีกทีหนึ่ง โดยแยกพิมพ์เป็นชิ้นๆพิมพ์ครอบนี้ ทำหน้าที่บังคับขี้ผึ้งพารา หรือยางซิลิโคนไม่ให้เสียรูปทรง จากนั้นก็จะแกะพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ออก ลอกยาง และเอารูปต้นแบบออก

๓ การทำหุ่นขี้ผึ้ง เมื่อได้พิมพ์ยางออกมาแล้ว ก็จะทำการเคียวขี้ผึ้งผสมขึ้นให้ละลายเข้ากันดีแล้ว รอ ให้เย็นเล็กน้อยนำมากรอกใส่พิมพ์ หมุนพิมพ์เพื่อให้ขี้ผึ้งติดพิมพ์โดยรอบ และมีความหนาเท่าๆกันโดยตลอด ถ้าเป็นลักษณะงานใหญ่ๆที่ต้องแยกชิ้นพิมพ์ ก็จะใช้ขี้ผึ้งทาในพิมพ์ให้หนาเท่ากันโลหะที่จะหล่อ เมื่อขี้ผึ้งเริ่ม แข็งตัวก็ จะแกะออกจากพิมพ์ นำไปแช่น้ำ เพื่อให้ขี้ผึ้งแข็งตัวมากขึ้น

๔ การตกแต่งหุ่นขี้ผึ้ง เมื่อได้หุ่นขี้ผึ้งต้นแบบแล้ว ก็จะต้องมาขัดตกแต่งตะเข็บพิมพ์ให้เรียบร้อย หากต้นแบบที่แยกชิ้นส่วนก็จะใช้เหล็กที่เผาไฟร้อนๆทำให้ขี้ผึ้งละลายเชื่อมต่อกัน ให้หุ่นขี้ผึ้งต้นแบบสมบูรณ์

๕ กรอกรูปปูนปลาสเตอร์ผสมทรายในต้นแบบ นำปูนปลาสเตอร์ผสมกับทรายและน้ำผสมน้ำคลุกกันให้ เหลวพอประมาณ กรอกลงไปในหุ่นขี้ผึ้งต้นแบบให้เต็ม รอจนปูนแห้งสนิท

๖ ตอกตะปู(ตะปูทอย) เมื่อปูนที่กรอกลงในหุ่นขี้ผึ้งแห้งดีแล้ว ก็จะใช้ตะปู ขนาดเล็กใหญ่ตามความ เหมาะสมตามขนาดของหุ่น ตอกลงไปตามจุดต่างๆของหุ่นโดยรอบ(ตอกลงไปเพียงครึ่งหนึ่งของความยาว ตะปู) เพื่อป้องกันพิมพ์ในกับพิมพ์นอกเคลื่อนตัวเข้าหากัน

๗ พอกดินนวล จากนั้นก็นำหุ่นขี้ผึ้งผสมขี้วัวและแกลบดำปั่นละลายน้ำให้เหลวขึ้น แล้วกรองเอา เศษผงออก)ถ้าหุ่นต้นแบบมีขนาดเล็กพอประมาณจะใช้วิธีนำขี้ผึ้งจุ่มลงในอ่างดินนวลเลยก็ได้ โดยจะทาหรือ จุ่มดินนวลประมาณ 2-3 ครั้งก็พอ เมื่อดินนวลแห้งสนิทดีแล้ว ก็พอกด้วยปูนปลาสเตอร์ผสมทรายอีกทีหนึ่ง เมื่อปูนแห้งก็จะพันลวดเป็นตารางโดยรอบ เพื่อกันพิมพ์แตกขณะเผาหุ่นหรือเวลาเททองเหลืองลงสู่แม่พิมพ์ จากนั้นก็จะพอกด้วยปูนปลาสเตอร์ผสมทรายอีกครั้ง เพื่อปิดทับลวดโดยรอบ และทำรูขนวนที่ฐานของ แม่พิมพ์ เพื่อเป็นทางให้ขี้ผึ้งไหลออกขณะเผาหุ่นกับเป็นทางที่จะเททองเหลือง

๘ การเผาหุ่น เสร็จแล้วนำหุ่นทั้งหมดไปเผาในบ่อเผาอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ขี้ผึ้งละลายออกจากแม่พิมพ์ ให้หมด ก็จะเหลือช่องว่างสำหรับที่จะเทโลหะทองเหลืองลงไป

๙ การเทโลหะทองเหลือง เมื่อได้พิมพ์แล้ว ก็จะนำมาเรียงหงายรู ขนวนขึ้นเพื่อเทโลหะได้สะดวก นำ โลหะทองเหลืองไปหลอมละลายในเตาหลอมเมื่อทองเหลืองละลายก็จะใช้ตักเบ้าหลอมมาค่อยๆเทลงทารู ขนวนจนเต็มทุกพิมพ์

๑๐ ตกแต่งผิวชิ้นงาน เมื่อทอง เหลืองแล้วก็จะทูปพิมพ์ออกไป เหลือแต่ชิ้นงานทองเหลือง จากนั้นก็จะนำไปเชื่อมตอสวนต่างๆของหุ่นให้สมบูรณ์ แล้วทำการเจียรสวนเกินที่อยู่บนผิวออกให้หมด ชิ้นสุดท้ายจะขัดแต่งผิวให้มันวาวพร้อมที่จะส่งจำหน่ายต่อไป (อังคาร ๒๕๔๕ ๗-๑๐)

สุดท้ายคือรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องอลูมิเนียม พบได้ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕ ชิ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๕ ชิ้น เครื่องอลูมิเนียมเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากวัสดุโลหะอลูมิเนียมซึ่งเพิ่ง จะมีการรู้จักใช้โลหะชนิดนี้ ประมาณกว่าร้อยปีนี่เอง คุณสมบัติของอลูมิเนียม คือ น้ำหนักเบา มีความแข็งแรงสูง และไม่เป็นสนิม อลูมิเนียมมีประโยชน์มากในงานอุตสาหกรรม เพราะสามารถรีดออกเป็นเส้น และตีเป็นแผ่นได้ มีประโยชน์ใช้ทำภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นวัสดุก่อสร้าง เนื่องจากอลูมิเนียม มีคุณสมบัติการขึ้นรูป และสีสนิมใกล้เคียงกับเงิน แต่หาได้ง่าย และราคาถูกกว่าโลหะเงินมาก พบว่าช่างระดับมุก ใช้เป็นทุนโครงสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภท เครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น ปิ่นโต ช้อนส้อม ชันใส่ข้าว และของตกแต่งร่างกายสำหรับสตรี เช่น กระเป๋

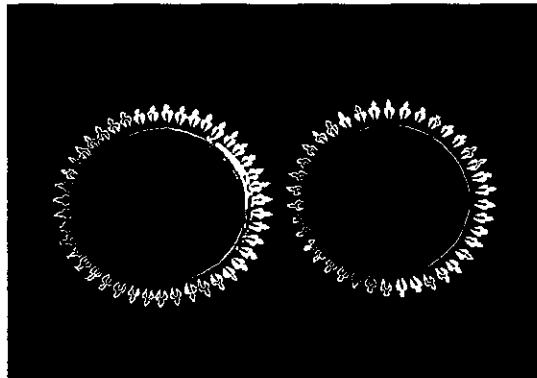
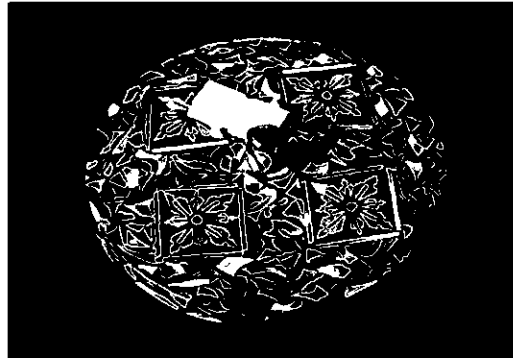
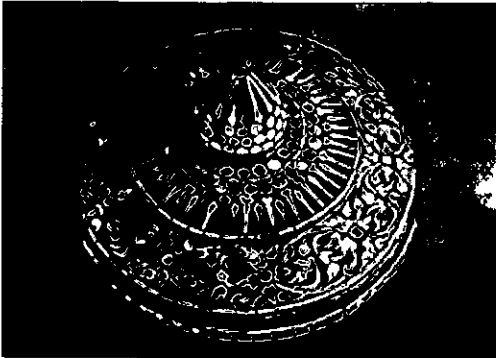
เหล็ก ทองเหลือง และอลูมิเนียม สามารถนำมาใช้เป็นโครงเครื่องประดับมุกได้เช่นเดียวกับวัสดุอื่น ๆ แต่ต้องผ่านกรรมวิธีบางอย่างเพื่อปรับสภาพให้เข้ากันกับยางรักเคมีด้วย สำหรับทองเหลืองไม่ค่อยเหมาะสมนัก ด้วยเหตุมีราคาแพงกว่าเหล็กและอลูมิเนียม และที่สำคัญคือทองเหลืองมีผิวที่สวองามสูงใสอยู่แล้ว จึงไม่ควรใช้วัสดุอื่น ๆ มาเคลือบทับกลบลักษณะพิเศษนี้ไป แต่สำหรับปัจจุบันเครื่องทองเหลือง ได้รับความนิยมมาก ในการใช้งานเป็นหุ่นโครงสร้างงานเกี่ยวกับพุทธบูชา

การทำยางรักเคมีบนโลหะเหล็ก ทองเหลืองและอลูมิเนียมให้ติดแน่นดี และคงทนนั้น จะต้องขัดและทำความสะอาดผิวให้ปราศจากสนิม และสารประเภทเดียวกันที่เกิดบนผิวมาก่อนแล้ว จากนั้นนำโลหะไปย่างไฟหรืออบด้วยความร้อนที่อุณหภูมิ ๑๒๐ - ๑๕๐ องศา เพื่อทำให้อณูของโลหะขยายตัวก่อน ที่จะฉาบทาด้วยรักเคมี รองพื้น ๒-๓ ครั้ง การทารักเคมีครั้งที่ ๒ และ ๓ จะทาเมื่อรักเคมีที่ทาครั้งแรกแห้งแล้ว โดยไม่ต้องอบหรือปิ้งไฟอีก วิธีนี้รักเคมีจะติดแน่น และทนทานมาก รักเคมีบนโลหะจะแห้งภายใน ๔ ชั่วโมง ถ้าโลหะนั้นอบที่อุณหภูมิ ๑๐๐ - ๑๒๐ องศา จะแห้งภายใน ๒ ชั่วโมง และ ๑๕๐ องศา จะแห้งใน ๑๐ นาที (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๔๔)

๑๔ พลาสติก มีคุณสมบัติอันดีงามของพลาสติก สามารถที่จะหล่อเป็นเครื่องใช้ชนิดต่างๆตามความเหมาะสม กับการใช้สอย และสามารถทำได้อย่างงดงามเรียบร้อยได้ สะดวกและประหยัด จึงไม่มีปัญหาใดเลยที่พลาสติก จะเป็นวัสดุหลัก ในการผลิตเครื่องใช้สอยต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะการผลิต ที่ต้องการปริมาณจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว

พลาสติกเป็นวัสดุที่จะทำการหลอมเป็นของเหลวได้ และสามารถจะเทเข้าแบบหล่อเป็นรูปร่างต่างๆ ได้โดยง่าย ฉะนั้น การที่จะหล่อพลาสติกเป็นเครื่องใช้ โดยจะหล่อเป็นชิ้นเดียว หรือเป็นหลายๆชิ้น แล้วมาประกอบกัน ก็สามารถทำได้โดยง่าย และสามารถได้รูปร่างงดงามเหมือนกับแบบที่ออก โดยไม่ผิดเพี้ยน คุณสมบัติของพลาสติก เป็นสารสังเคราะห์ มีคุณสมบัติสามารถหล่อเป็นรูปร่างต่างๆ นอกจากนั้นก็ทำเป็นเส้นใยได้ได้ พลาสติกมีความใสเช่นเดียวกับกระจก ทนต่อน้ำยาเคมีและเป็นฉนวนไฟฟ้า พลาสติกมีทั้งชนิดพลาสติกอ่อน และพลาสติกแข็ง ชนิดอ่อน เมื่อได้รับความร้อน จะเหลวจนนำมาปั้นหรือหล่อได้ และหลอมเหลวใหม่ได้ แข็งตัวเมื่อเย็นแล้ว จะแข็งตัว และไม่อาจจะกลับคืนตัวได้อีก พลาสติกบางชนิด ก็ไหม้ไฟได้ง่าย เช่น พลาสติกเซลลูลอยด์ พลาสติกบางชนิด ก็มีความแข็งแรงมาก หรือเหนียวเป็นพิเศษ สามารถนำไปหล่อ

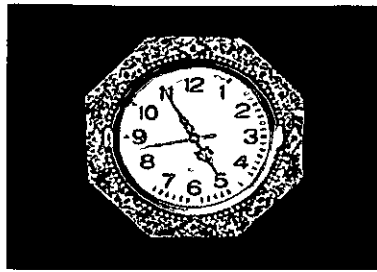
เป็นชิ้นส่วนของเครื่องจักรได้ พลาสติกมีสมบัติพิเศษของการขยายตัวสูง โดยเฉพาะพวกพลาสติกอ่อน จะมีมากกว่าพลาสติกแข็งมาก (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ ๒๕๒๗ ๑๐๕-๑๐๖)

ภาพประกอบ ๖๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ประเภทพลาสติก จำนวน ๖ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๖๕ ภาพเครื่องประดับกายสำหรับสตรี ประเภทพลาสติก จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๖๖ ภาพของตกรต่งบ้าน ประเภทพลาสติก จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๖๗ ภาพของไขเบ็ดเตล็ด ประเภทพลาสติก จำนวน ๔ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า ช่างระดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้
หุ่นโครงสร้างพลาสติก ในรูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับสตรี และของไขเบ็ดเตล็ด จำนวน ๔ ชิ้น และ
ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น

จากการสัมภาษณ์ ศตพร จันยะนัย ช่างระดับมุกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวถึงเหตุผลในการ
เลือกใช้ พลาสติกเป็นหุ่นโครงสร้าง ไว้ว่า “สำหรับผมแล้ว ไม่ว่าวัสดุอะไรก็สามารถนำมาเป็นหุ่นได้ อย่างเช่น
พลาสติก เพราะปัจจุบัน มีคนนิยมงานมุกมากขึ้น ของชิ้นเล็กๆ อย่างเช่นปลอกยาตม ปลอกไฟแช็ค หรือขลุ่ย
สามารถขายได้ อย่างรวดเร็ว ของชิ้นใหญ่ๆบางครั้งราคาสูง คนไม่ชอบจริงๆก็จะเกี่ยงราคา แต่ถ้า คนชอบ
เนี่ย เท่าไรก็เอา ส่วนตัวผมเป็นคนรุ่นใหม่ ทำงานด้านนี้ แทนคุณพ่อ งานประดับมุกจึงไม่ได้อยู่ในวัสดุ
แบบเดิมๆ ผมใช้วิธีเขียนลายมาตกแต่ง ตูลายจากหนังสือ ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) ซึ่งตรงกับ
คำกล่าว ของ ไชยรงค์ รัญโพธิ์ ช่างประดับมุกจังหวัดสิงห์บุรี “ปัจจุบันถ้ายัง ทำงานในแบบเดิมๆ เช่นหุ่น
ตะลุมซึ่งตกไปหนึ่ง ก็หลายพันบาท กว่าจะขายงานได้ ต้องใช้เวลา เพราะเงินทองสมัยนี้ หายาก ต้องคนชอบ
จริงๆถึงจะซื้อ ผมเลยทำของประเภทตกรต่งบ้าน ชิ้นเล็กชิ้นน้อย ออกมาขาย ซึ่งบางครั้ง โครงเป็นพลาสติก
บ้าง หรือโครงอะไรก็ได้ ที่มีรูปร่างที่แปลกตา ” (ไชยรงค์ รัญโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

พลาสติกเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่าวัสดุชนิดอื่น ประกอบด้วยสารหลายอย่างมีน้ำหนัก
โมเลกุลสูงคงรูป เมื่อผ่านกรรมวิธีการผลิตมีลักษณะอ่อนตัวขณะทำการผลิตด้วยความร้อน และแรงอัดหรือทั้ง
ความร้อนและแรงอัดทั้งสองอย่าง และสามารถใช้แทนวัสดุอื่นที่ใช้กันมาก่อนแล้วได้เกือบทั้งหมดด้วย
โครงสร้างพิเศษ High Molecular Weight จึงทำให้มีความแข็งแรงเหนียว ยืดหยุ่น โส อ่อนนุ่ม ทึบ เนา

ทนต่อความร้อนการสึกกร่อน สารเคมีเป็นฉนวนไฟฟ้ากันน้ำ ไม่ติดไฟง่ายหล่อลื่นในตัวเองและทำเป็นสีต่าง ๆ ได้ ฯลฯ โพลีเอทที่ลีนมีน้ำหนักเบามาก มีความถ่วงจำเพาะ ๐.๙๒ สามารถพองได้ดี มีความยืดตัวสูงถึง ๕๐๐% จึงทำให้ฉีกขาดยาก แต่เมื่อคงรูปจะรับแรงดึงและแรงอัดได้น้อย จึงไม่ค่อยจะนำไปใช้ภายนอกอาคาร แต่ทนความเย็นได้ถึง ๑๐๐ F โดยไม่ทำให้คุณสมบัติทางกายภาพ เปลี่ยนแปลงทนกรดและด่างอ่อน แต่ละเกิดปฏิกิริยาอย่างช้า ๆ กับ Oxidizing Acids ไม่ดูดซึมความชื้นแต่ให้ก๊าซผ่านได้ ไม่มีความคงทนต่อน้ำมันและไขมัน เช่น น้ำมันก๊าซ น้ำมันเบนซิน เป็นต้น

โดยทั่วไป โพลีเอทที่ลีนจะใสและจะมีสีขุ่นทึบ เมื่อมีความหนาเพิ่มขึ้นผลิตให้มีสีสันต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ เช่น บรรจุภัณฑ์ประเภท ขวด กลอง กระป๋อง ถ้วยโถมีฝา ถังบรรจุ ชิ้นส่วนรถยนต์ สายไฟ ถังบรรจุอาหาร เสื้อผ้า ตุ๊กตา ดอกไม้พลาสติก และของใช้ราคาถูกอื่น อีกมากมาย นอกจากจะใช้โพลีเอทที่ลีนผลิตภาชนะเครื่องใช้สอยต่าง ๆ แล้วโพลีเอทที่ลีน สามารถนำไปผลิตเป็นวัสดุเพื่อใช้ในงานอื่น ๆ เช่น วัสดุเคลือบผิว (กระดาษ ฟิล์ม ฟอล์ย โลหะ) สีและฟิล์ม

จากคุณสมบัติที่เด่นหลาย ๆ ด้านของโพลีเอท สามารถนำมาผลิตภาชนะเครื่องใช้สอย(คงรูป) ในรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายจนถึงวัสดุใช้สอย(ไม่คงรูป) เช่น วัสดุเคลือบผิว หากนำเอามาใช้เพื่อทดแทนวัสดุธรรมชาติ ในการผลิตงานเครื่องประดับมุกบ้าง ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ(ป่าไม้) ได้ดีกว่า ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

โพลีเอทที่ลีน Polyethylene เป็นพลาสติกประเภทเทอร์โมพลาสติก Thermoplastics ที่สามารถนำมากลับมาใช้ใหม่ได้อีก หลังจากนำไปหล่อเป็นผลิตภัณฑ์แล้ว เช่น อะคริลิก ฟลูออโรคาร์บอน โพลีเอไมด์ โพลีเอเลฟิน โพลีสไตรีน ไวนิล เซลลูลอส ฯลฯ ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งสังเคราะห์ มาจากน้ำมันและถ่านหิน ประกอบด้วยธาตุสำคัญ คือ คาร์บอน ออกซิเจน ไฮโดรเจน ไนโตรเจน และคลอรีน(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๘ ๘๙-๙๓)

ในปัจจุบันไม้ประเภทเนื้ออ่อนเนื้อ ไม้สัก ไม้มะม่วง ไม้ฉำฉา ไม้โมก ไม้ไผ่ ถูกโค่นล้มตัดทำลาย ทำเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน และสวนหนึ่ง คือ การนำมาใช้ผลิตโครงเครื่องประดับมุก ด้วยวิธีการที่สิ้นเปลืองวัสดุอย่างมหาศาล เช่น การกลึงไม้ทั้งท่อนเพื่อให้ได้ภาค จาน แจกัน และที่ใช้ไม้ไป อย่างมากมาย ก็คือ ชิ้นถ้วย โถ ฯลฯ เป็นต้น จึงเป็นการใช้ทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่า กับผลิตผลที่ได้ นอกจากการใช้ไม้ที่สิ้นเปลืองอย่างฟุ่มเฟือยแล้ว โครงเครื่องประดับมุกที่ใช้ไม้เหล่านี้ ยังต้องใช้กระบวนการผลิตอีกหลายขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอบไม้ให้แห้ง การใช้ยาป้องกันมอด ที่ยากต่อการขจัดให้หมดไปได้ บางครั้งผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกที่เสร็จแล้ว จำนวนมากต้องเสียหายไป เพราะมอด นอกจากนี้การหดยายตัวของไม้ในบรรยากาศ ที่มีอุณหภูมิแตกต่างกันมาก ๆ ก็ก่อให้เกิดปัญหาการแตกร้าว

การนำเอาวัสดุสังเคราะห์โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลาสติกโพลีเอทที่ลีน มาใช้ทดแทนยางรัก ปัญหาอุปสรรคก็จะลดลง การควบคุมมาตรฐานคุณภาพก็จะง่าย และดีขึ้น อาจจะเสียความรู้สึก ในด้านวัสดุและการอนุรักษ์ คุณค่าดั้งเดิมของงานเครื่องประดับมุกไปบ้าง ก็อาจจะใช้แทนบางงาน เช่น งานเครื่องประดับมุกประดับตุ๊กต ดีกว่า การสูญเสียธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังร่อยหรอ เลวร้ายลงไปเรื่อย ๆ

การใช้พลาสติกโพลีไวนิลคลอไรด์ในรูปแผ่นภาชนะบรรจุ มาใช้กับยางรัก รองพื้นตามกรรมวิธีของงานเครื่องประดับมุก ก็สามารถที่จะทำได้เพียงแต่การทำความสะดวก และเอาเต๋ริมผิวให้หยาบและปราศจากไขมันที่ติดมาจากกระบวนการผลิตนั้น ๆ ก็จะใช้แทนโครงไม้ได้อย่างดีและอาจจะดีกว่าในหลาย ๆ ประการด้วยกัน เช่น น้ำหนักที่เบากว่า การหดยายตัวที่น้อยกว่ามาก ไม่มีปัญหากับแมลงหรือมอด กระบวนการผลิตลดขั้นตอนน้อยลง ซึ่งทำให้ต้นทุนและเวลาที่ใช้ในกระบวนการผลิตน้อยลงอีกหลายเท่าตัว

การใช้วัสดุสังเคราะห์ เช่น สีนํ้ามัน สีโป้ว มาทดแทนยางรัก ในขั้นตอนของการรองพื้นปรับผิวพบว่า บางชนิดใช้ได้ดี หรือเกือบเท่ายางรักธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่า รองพื้นสังเคราะห์หรือรักเทียมนี้ จะต้อง

เคลือบผิวทับด้วยรักเคมี เพื่อรักษาคุณลักษณะและคุณภาพของงานเครื่องประดับมุกไว้ ด้วยเหตุผลที่ว่ารักเคมีเมื่อแห้งสนิทดีแล้วจะไม่คืนตัวหรือละลายออกมาอีก ไมว่าจะถูกสารใด ๆ ก็ตาม ยิ่งนานวันก็จะมีสีความคงทนและความแข็งแรงของผิวเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ต่างกับสารเคลือบผิวประเภทน้ำมันหรือสี ที่มีโปลิเอทที่ลีน เป็นส่วนผสม ซึ่งไม่ทนต่อน้ำมันและไขมัน และจะเกิดปฏิกิริยาอย่างช้าๆกับ Oxidizing Acids ด้วย นอกจากนี้แล้วการติดไฟจะเกิดยากเป็นวัสดุเคลือบผิว

วัสดุประเภทต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ได้ถูกนำมาใช้และทดลองใช้ในงานเครื่องประดับมุกแล้วทั้งสิ้น ซึ่งต่างก็มีลักษณะที่ดี ไม่ดี คงทนและไม่คงทนอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามควรเข้าใจก่อนว่าใช้ยางรักเคมีเพื่ออะไรและยางรักเคมีมีคุณสมบัติพิเศษเหนือวัสดุอื่นอย่างไร จากนั้นจึงควรพิจารณาใช้วัสดุโครงให้เหมาะสมสอดคล้องกับคุณสมบัติพิเศษของยางรักเคมี การนำวัสดุโครงที่มีไม่จำเป็นต้องใช้ยางรักเคมีมาเคลือบหาเพื่อรักษาเนื้อหรือผิววัสดุให้คงทนแล้ว จึงไม่ควรกระทำ เมื่อพิจารณาด้วยเหตุและผลแล้ววัสดุประเภทไม้ ไม้ไผ่ ซึ่งเสื่อมสลายง่าย น่าจะเหมาะสมและสอดคล้องกับคุณสมบัติพิเศษของยางรักเคมีกว่าวัสดุโครงประเภทอื่น ๆ เช่น แก้ว ดินเผา โลหะ พลาสติก เป็นต้น

เครื่องประดับมุกภาคกลางของประเทศไทย เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความประณีตมาก ผู้ทำจะต้องมีความตั้งใจสูง มีสมาธิ ที่จะผลิตผลงานแต่ละชนิดให้มีคุณภาพ เพราะฉะนั้นก่อนที่จะลงมือทำจำเป็นต้องเตรียมความพร้อม ความตั้งใจ และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ให้พร้อมที่จะนำมาใช้งานได้ทันที ในการศึกษางานประดับมุกภาคกลางของประเทศไทย ประเด็นที่ศึกษา คือ วัตถุประสงค์ รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ หรือองค์ประกอบในการทำเครื่องประดับมุก กรรมวิธีและขั้นตอนในการทำเครื่องประดับมุก ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

องค์ประกอบในการทำเครื่องประดับมุก คือ ส่วนต่างๆของสิ่งทั้งหลายที่ถูกสร้างขึ้น จะโดยฝีมือมนุษย์ หรือ ธรรมชาติ หากองค์ประกอบไม่สมบูรณ์ หรือ ขาดส่วนใดส่วนหนึ่ง สิ่งนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้

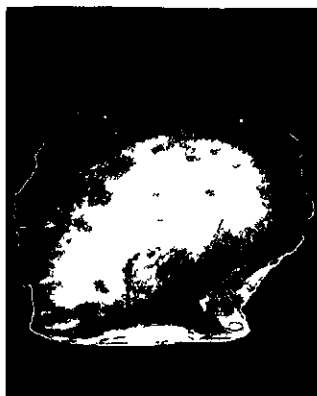
การทำเครื่องประดับมุกในเขตภาคกลางมีองค์ประกอบในการทำ ดังนี้ คือ

๒ วัตถุประสงค์ในการทำเครื่องประดับมุก

ในการทำเครื่องประดับมุกเขตภาคกลาง จะใช้วัตถุดิบหลายชนิดประกอบกันตามกรรมวิธีและขั้นตอนต่างๆ ของแต่ละชิ้นงาน ซึ่งการทำเครื่องประดับมุกภาคกลาง จะประกอบด้วยวัตถุดิบดังต่อไปนี้

๒.๑ เปลือกหอย

๒.๑.๑ เปลือกหอยมุกจาน

ภาพประกอบ ๖๘ ภาพเปลือกหอยมุกจาน (วงศ์ เอวิคูลิดี FAMILY AVICULIDAE)

เปลือกหอยมุกจาน ก็เป็นเปลือกหอยชนิดหนึ่ง ที่นิยมใช้ในการตกแต่งงานประดับมุก ซึ่งเป็นทางเลือกของลูกค้าที่ต้องการงานประดับมุก แต่ราคาพอประมาณ ซึ่งปัจจุบันราคาของเปลือกหอยชนิดนี้ ตก กิโลกรัมละ ๕๐๐ - ๑๒๐๐ บาท * (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) งานมุกที่ใช้เปลือกหอยชนิดนี้ตกแต่ง เปลือกหอยชนิดนี้มีสีที่บ่งบอก วาสีสวยไมสวย ดูที่บริเวณขอบของเปลือกหอย เปลือกหอยชนิดนี้ ปัจจุบันหาซื้อได้ทางภาคใต้ของเรา ภูเก็ต ระนอง จะมีมาก ส่วนมากซื้อมาจากกรุงเทพฯ ที่มีที่ขายส่ง ตกราคากิโลกรัม ละ ๔๐๐ - ๑๒๐๐ บาท * (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) บางครั้งลูกค้าก็จะผสมระหว่าง เปลือกหอยมุกไฟ หอยมุกจานเป็นการประหยัดราคา (ชูชาติ จิตรบัณฑิต สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

หอยมุกจาน (Pearl Shell Dearl oyster) ชื่อวิทยาศาสตร์ Pinctada SP เป็นหอยสองฝาชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่มาก มีลักษณะแบนใหญ่ ไม่กลมนัก ด้านริมกลมเป็นครึ่งวงกลม แต่ด้านที่มีบานพับ เป็นเส้นตรง เปลือกด้านนอก เมื่อตัวขนาดเล็กก็มีสีเหลืองเรื่อ ๆ เมื่อโตขึ้นจะออก เป็นสีม่วงแกมดำ ด้านในเป็นมุกขาว ประกาย ขนาดใหญ่ที่สุดยาวประมาณ ๒๕ ถึง ๓๐ ซม. ถิ่นอาศัย เป็นหอยที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชายทะเล ที่มีลักษณะพื้นที่ท้องทะเลเป็นทราย หิน พบบริเวณเกาะรา จังหวัดพังงา และหมู่เกาะในทะเลอันดามัน จับได้ด้วยการดำน้ำเก็บ ประโยชน์นั้น ชาวญี่ปุ่นทำการเพาะเลี้ยงมุกจากหอยชนิดนี้ที่มีหมู่เกาะพยอม เกาะยาวใหญ่ ในท้องที่จังหวัดระนอง พังงา โดยการสอดไส้แล้วเลี้ยงไว้ ในกระชัง ทำให้เกิดเป็นมุกทั้งกลมและครึ่งซีกขึ้น (Round & Half round Pearl) ในการนำมุกออกนั้นต้องฆ่าหอยให้ตาย เนื้อของมันใช้รับประทานได้ดีในการพลา ย่า แกงจืด ผัดเผ็ด นับว่าอร่อยและหายากอย่างหนึ่ง ปกติไม่มีจำหน่ายในท้องตลาดหอยมุกตัวหนึ่งอาจจะซื้อขายกันตั้งแต่หลักร้อยถึงหลักพัน เพื่อใช้ในการเพาะเลี้ยง ในส่วนตัวมุกนำมาใช้ทำเป็นเครื่องประดับที่มี ราคาแพง (กระทรวงเกษตร ๒๕๑๒ ๕๗๗) รวมทั้งเปลือกของหอยมุกจานก็นำมาทำเป็นเครื่องตกแต่ง งานประดับมุกของไทยเรา ซึ่งปัจจุบันเปลือกหอยนั้นซื้อ-ขาย กันในกิโลกรัมละ ๕๐๐-๑๒๐๐ บาท

๒ ๑ ๒ เปลือกหอยโข่งเขี้ยว หรือ หอยโข่งไฟ

ภาพประกอบ ๖๘ ภาพเปลือกหอยโขงเขียว หรือ โขงไฟ

สำหรับงานมุกที่บ้านป่า ใช้แต่เปลือกหอยโขงเขียว หรือโขงไฟเท่านั้น เพราะสีสวย อยู่ได้เป็นร้อยๆ ปี ไม่มีเหลือง เมื่อโดนแสงไฟ จะสวยเห็นเป็นสีรุ้งเลยละ ถ้าป้ารับงานในราคาหนึ่ง แต่ถ้าเปลือกหอยมันขึ้น ป้าก็ต้องขายในราคาที่บอกราคาที่บอกลูกค้าไป พี่ป้าแต่ก่อน เปิดร้านพรประเสริฐ ที่จังหวัดอยุธยาแหละ ขายเครื่องมุก เจ้งไปเลยเพราะสู้ราคาไม่ไหว นี่พี่ก็บอกให้เลิกทำ แต่ป้าเลิกไม่ได้หรอก ส่งสารลูกน้อง นี่ป้าก็ขายนาไป เลี้ยงลูกน้องหลายแปลงแล้ว ทำไรได้ ป้ารับงานทางด้านนี้ละลูก ราคาเปลือกหอยในปัจจุบัน ราคา กิโลกรัมละ ๑๘๐๐ - ๒๕๐๐ บาท - (สำเนียง พรหมสอง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) "ถ้าลูกค้าเลนมุกเป็น เขาจะสั่งเลยว่า เอาแต่ หอยโขงไฟ เท่านั้น แต่ถ้ายังเลนมุกไม่เป็น ก็จะดูแต่ลายว่าลายสวยไหม งานมุกนะมันต้องคนดูเป็น มันยาก บางคนกวาจะดูเป็นก็หมดเงินไปหลาย" (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

หอยโขงเขียวหรือหอยโขงไฟ (GREEN TURBAN) ชื่อวิทยาศาสตร์ Turbo marmoratus ลักษณะหอยนั้น เป็นหอยกาบเดี่ยวมีเปลือกหนา ขนาดประมาณ ๑๘ เซนติเมตร เปลือกหนาอยู่ในเขตทะเลน้ำลึก ขอบเปลือก ตรงปากปิดเปิดด้านหนึ่งมันเข้าหาตัวเอง อีกด้านลาดชันลงมอลายหลังเตา ผิวด้านนอกมีสีเขียว แต้มด้วย ลายเส้นสีครีม เปลือกด้านนอกหากจับดูรู้สึกสากมือ ส่วนด้านในลื่นเป็นมันคล้ายกระเบื้องเคลือบ เมื่อขัด เปลือกชั้นนอก จะถึงชั้นมุกมันวาว ประโยชน์นั้น เปลือกนำมาทำสิ่งประดิษฐ์ตกแต่ง หรือเก็บสะสม ส่วนใหญ่ จะขัดเปลือกชั้นนอกออก (สุรินทร์ มัจฉาชีพ ๒๕๓๘ ๖๔) ปัจจุบันเปลือกหอยโขงเขียวหรือหอยโขงไฟ จะ ขายกันในกิโลกรัมละ ๑๘๐๐-๒๕๐๐ บาท

๒๑๓ เปลือกหอยอุด หรือ หอยนมสาว

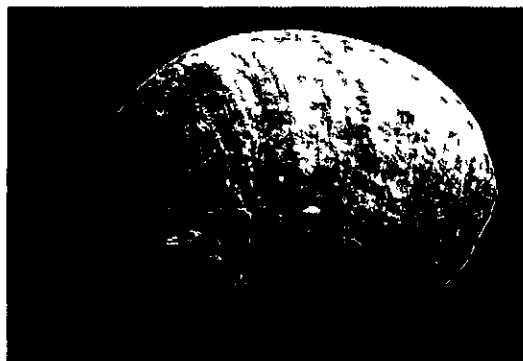

ภาพประกอบ ๗๐ ภาพเปลือกหอยอุด หรือ หอยนมสาว (วงศ์ไทรคิดี Family Trachidae)

หอยอุดก็เป็นเปลือกหอยชนิดหนึ่ง ที่นิยมใช้ตกแต่งงานมุก เพราะสีสวย สำหรับงานที่ร้านผมจะใช้เปลือกหอยสองชนิด คือ เปลือกหอยอุด กับ เปลือกหอยมุกไฟ โดยมากลูกค้า จะเป็นคนกำหนดว่า ต้องการเปลือกหอยอย่างไร ซึ่งปัจจุบันราคากิโลกรัมละ ๑๐๐๐ - ๒๐๐๐ บาท (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) สำหรับงานประดับมุก แบบฝังลาย ลุงใช้เปลือกหอยอุด และมุกไฟ ทำบานประตู หน้าต่าง พระอุโบสถ " (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

หอยอุด หรือหอยนมสาว (Topshell Button Shell) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trochus niloticus maximus* (Phippi) เป็นหอยทรงกลมชนิดหนึ่งที่มีรูปร่างลักษณะ เหมือนกับเจดีย์ หรือถันของสตรีเพศ ด้านบนเป็นยอดด้านล่างเป็นฐาน เมื่อจับกับพื้นท้องทะเลและเป็นช่องเปิด สีปกติแล้วจะเป็นสีขาวปนดำ แต่เมื่อขุดออกแล้วจะเป็นมีพื้นแดงเรื่อ ๆ และมีลายสีดำจากยอดจนถึงปาก เมื่อขุดออกทั้งหมดแล้วจะเป็นมุก ขนาดใหญ่ที่สุดพบมีเส้นผ่าศูนย์กลางของฐานประมาณ ๒๕-๓๐ ซม. ถิ่นอาศัย ตามทะเลข้างเกาะตามสถานที่น้ำใสโดยทั่วไป ตามสถานที่พื้นเป็นหินกองกรังปะการัง โดยทั่วไป มักจะเกาะกับพื้น เคลื่อนที่ได้ด้วยความเร็วที่ต่ำมาก ในการสืบคลานไป จับได้ด้วยการใช้เครื่องมือมนุษย์กับดักน้ำเก็บ พบมากที่เกาะคราม เกาะรัง เกาะสุรินทร์ และเกาะสิบลันต์ เกาะเตา เกาะกูด ประโยชน์ของหอยชนิดนี้ นอกจากเนื้อที่ต้มเป็นอาหารได้อย่างดีแล้ว (กระทรวงเกษตร ๒๕๑๒ ๕๕๕) สำหรับเปลือกของมันยังจำหน่ายได้ในราคากิโลกรัมละ ๑๐๐๐-๒๐๐๐ บาท

๒๑๔ เปลือกหอยเป่าฮือ หอยร้อยรู หรือหอยโข่งทะเล

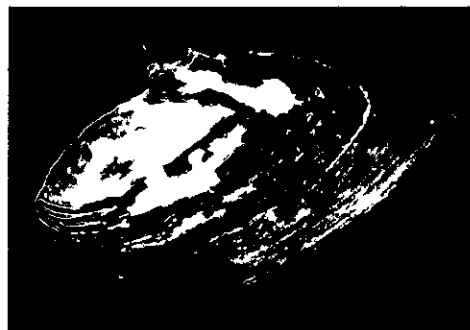
ภาพประกอบ ๗๑ ภาพเปลือกหอยเป่าฮือ หอยร้อยรู หรือหอยโข่งทะเล

เปลือกหอยโข่งทะเล เป็นเปลือกหอยที่ผม นิยมใช้ในการเขียนลาย และถมลาย งานที่ได้ก็มีสีสวย คล้ายกับเปลือกหอยอุด หรือ มุกไฟ ราคาถูกกว่า เล็กน้อย คือ กิโลกรัมละ ๘๐๐ - ๑๒๐๐ บาท " (ชูชาติ จิตร บันจง สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) เปลือกหอยที่นิยมใช้ รองลงมาในการทำงานมุก ก็มี หอยเป่าฮือ บางครั้งงานบางชิ้น อาจมีการผสม เปลือกหอยมุกไฟ เปลือกหอยอุด เปลือกหอยเป่าฮือ ก็ได้ (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

หอยโข่งทะเล วงศ์ ฮาลิโอทีดี (FAMILY HALIOTIDAE) ชื่ออังกฤษ Ear shell Abalone ชื่อวิทยาศาสตร์ *Haliotis* SP เป็นพวกหอยฝาเดียวชนิดหนึ่ง ซึ่งนิยมบริโภคกันมากในประเทศเรา แต่มีเป็นจำนวนน้อย เปลือกมีรูปร่างคล้ายใบหู ด้านบนของเปลือกซึ่งมีสีน้ำตาลอมดำ และมีรอยตกกระสีขาวเป็นหย่อม ๆ นั้น มีรอยนูนเล็ก ๆ ขวางเกลียวของฝาหลายรอย ส่วนด้านล่างเป็นเนื้อมีสีเหลืองอมน้ำตาล ขนาดยาวสูงสุดที่พบในอ่าวไทยประมาณไม่เกิน ๑๐ ซม. ถิ่นอาศัย เป็นสัตว์น้ำที่ชอบเกาะแน่นกับก้อนหิน ตามชายฝั่งทะเลที่น้ำทะเลค่อนข้างใส โดยมากมักจะอาศัยอยู่ตามเกาะ จับได้ด้วยการใช้มือเก็บ สำหรับต่างประเทศนั้น มีขนาดใหญ่มาก และใช้เครื่องประดาน้ำในการเก็บหอยชนิดนี้ พบที่อ่าวบางเป้า เกาะช้าง

ประโยชน์ของหอยเป่าชื่อนั้น นับเป็นสัตว์ทะเลที่มีรสอร่อยในการประกอบอาหารจีน เรียกกันว่า เป่าชื้อ โดยปกติไม่จำหน่ายสด ๆ ในท้องตลาด มักจะมีในรูปของเครื่องกระป๋อง ที่ส่งมาจากต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น จีน (กระทรวงเกษตร ๒๕๑๒-๕๕๗) สำหรับเปลือกหอยเป่าชื้อ ซื้อขายกันในกิโลกรัมละ ๘๐๐-๑๒๐๐ บาท(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

๒ ๑ ๕ เปลือกหอยกาบ หรือหอยมุกน้ำจืด

ภาพประกอบ ๗๒ ภาพเปลือกหอยกาบ หรือหอยมุกน้ำจืด

เปลือกของหอยมุกกาบนั้น นิยมมาตกแต่งงานประดับมุก แบบเขียนลาย เป็นส่วนมาก เปลือกหอยกาบ ขายในราคากิโลกรัมละ ๘๐ - ๒๐๐ บาท " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

นอกจากพวกหอยมุกทะเลแล้ว หอยสองฝาน้ำจืด พวกหอยกาบบางชนิดก็สามารถสร้างไข่มุกได้เหมือนกัน (อรภา นาคจินดา ๒๕๗๒:๔๖) ดังนั้นจึงมีผู้เรียกหอยกาบดังกล่าวพวกนี้ว่า หอยมุกน้ำจืด หอยมุกน้ำจืดเป็นหอยสองฝาที่อยู่นอกกลุ่มที่เรียกว่า หอยกาบ ซึ่งอยู่สองวงศ์ ด้วยกัน คือ มาร์กาไรทีเฟอร์รีย (Margaritiferidae) และยูนิโอนิเดีย (Unionidae) หอยกาบที่สามารถผลิตมุกน้ำจืด พบอยู่ในทั้งสองวงศ์ แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในวงศ์ยูนิโอนิเดีย หอยกาบโดยทั่วไปมีเปลือกหนาแข็งแรง ส่วนใหญ่รูปร่างยาวรี บานพับมีฟันแข็งแรง หรืออาจไม่มีฟันที่บานพับ ขอบอาศัยฝังตัวในแหล่งน้ำจืด โดยโผล่ส่วนท้ายขึ้นมาเหนือพื้นเล็กน้อย มีตัวอ่อนไกลดิเนียม (glochidium) ที่ดำรงชีวิตเป็นปรสิตบนเหงือกปลา (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๐) หอยกาบบางชนิดสามารถใช้เป็นอาหาร (จินดา เทียมเมธ ๒๕๐๓:๘) หอยกาบในประเทศไทยพบกระจายอยู่ในแหล่งน้ำทั่วไป และมีอยู่หลายชนิด (ราเชนทร เฉลิมรัตน์ ๒๕๔๔:๑๕๔)

หอยกาบน้ำจืดมีความสามารถในการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ทั้งยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับสิ่งมีชีวิตหลายชนิด ในแต่ละช่วง ของวัฏจักร ในทางอุตสาหกรรมได้มีการนำเปลือก หอยกาบน้ำจืดมาใช้ในหลายรูปแบบด้วยกันเป็นต้นว่า การนำเปลือกมานำเป็นนิวเคลียสในการเพาะเลี้ยงหอยมุกทะเล การนำชิ้นมุกมาประกอบเครื่องประดับ และการทำอุตสาหกรรมเพาะเลี้ยงไข่มุกน้ำจืด (บุญยงค์ สุราษฏ์พิพัฒน์ ๒๕๔๔:๑) เปลือกหอยกาบน้ำจืดนั้น ขายกันในราคากิโลกรัมละ ๘๐-๒๐๐ บาท

๒ ๑ ๖ เรซิน

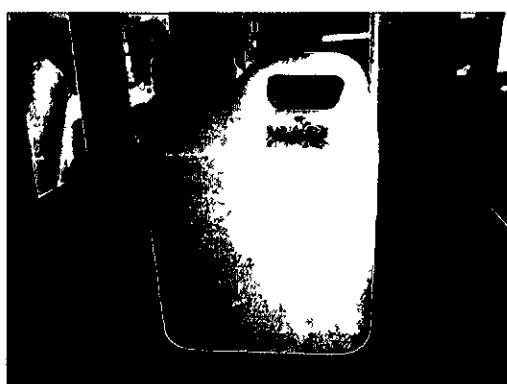

ภาพประกอบ ๗๓ ภาพเรซินเบอร์ ๒๔๘

“เรซินจะแข็งตัว ก็ต่อเมื่อผสม กับตัวเร่งแล้วเท่านั้น ถ้าปล่อยให้ทิ้งไว้นาน ๆ จะจับกันเป็นก้อนคล้าย วุ้นใช้งานไม่ได้ ดังนั้น ควรปิดฝาให้สนิทหลังจากใช้งานแล้ว” (ศตพร จันะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) สำหรับเรซิน ที่ผมใช้ต้องเบอร์ ๒๔๘ เท่านั้น เพราะไม่ต้องรอนาน ผสมกับตัวเร่ง เพียงสองถึงสามหยด ก็แข็งใช้ได้ แต่เราต้องใช้ประสบการณ์ ว่าขนาดไหน ถึงจะใช้ได้” (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

เรซิน เป็นของเหลวใสอมชมพู มีกลิ่นฉุน ปัจจุบันช่างประดับมุกได้คิดค้น กลวิธีผสมและกลวิธี วาดลาย โดยใช้เรซินผสมสีพลาสติคที่ต้องการจะเป็นพื้นงาน และตัวเร่ง ซึ่งใช้แทนยางรัก ผลที่ได้ในการทำ คือเวลาที่รวดเร็ว และประหยัดต้นทุน แต่ยังคงความงามตามแบบเอกลักษณ์ไทย ด้วยเหตุที่เรซินมีกลิ่นฉุน ขณะใช้งาน จึงไม่ควรสูดดม เพราะอาจเกิดอันตรายได้ ดังนั้นห้องที่จะปฏิบัติงานควรมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก และเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องทำงานเป็นจำนวนมาก หรือเป็นเวลานาน ควรสวมหน้ากากป้องกัน กลิ่นด้วย

๒ ๑ ๗ ตัวเร่งสำหรับเรซิน (กลวิธีวาดลายประดับมุก)

ภาพประกอบ ๗๔ ภาพน้ำยาเร่ง หรือตัวทำแข็ง (Harctenner)

การเขียนลายนั้น ใช้เรซินผสมตัวเร่ง ใส่เพียง ๒-๓ หยด ก็พอ ถ้าใส่มาก บางครั้งไฟอาจลุกได้ ต้องใส่อัตราส่วนที่เหมาะสม ถ้าใส่มากไปเรซินจะแข็งเร็ว ทำให้เกลี่ยงานมุกได้ไม่ทั่ว งานก็เสีย ต้องผสมใหม่” (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) สำหรับงานเขียนลายผสมตัวเร่งเพียงเล็กน้อย ใส่เรซิน และสีพลาสติค ที่ต้องการทำเป็นพื้น ก็ใช้ได้” (ศตพร จันะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

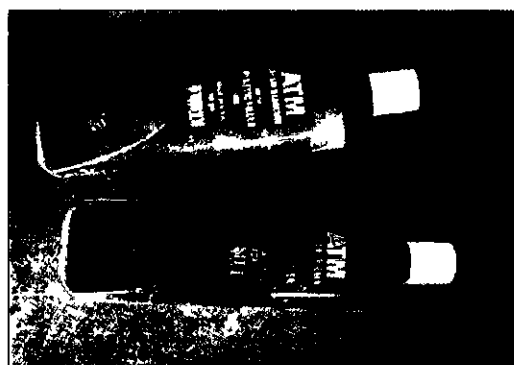
น้ำยาแรง หรือ ตัวเร่ง (Sunco, Cream Handener with Plastic Filler) มีลักษณะเป็นน้ำใส มีกลิ่นฉุน ใช้ผสมกับเรซิน เมื่อต้องการให้เรซินแข็งตัว มักใช้หลอดหยดและนับจำนวนหยดขณะใช้งาน โดยทั่วไปจะใช้ตัวเร่งประมาณ ๓-๕ หยด ต่อเรซิน ๑ ถ้วย การผสมตัวเร่งต้องทดลองแล้วจดจำ ตามความชำนาญของช่าง เพราะถ้าผสมตัวเร่งมากเกินไป เรซินจะแข็งตัวก่อนที่จะถมเปลือกหอยทั่วทั้งงาน แต่ถ้าตัวเร่งน้อยเกินไป จะทำให้เรซินแข็งตัวช้าหรือไม่แข็งตัวได้ การใช้ตัวเร่งนี้ จะใช้กับการผสมเรซินเท่านั้น ซึ่งเป็นกลวิธีการวาดลาย

๒ ๑ ๘ ตัวเร่งสำหรับผสมสีโป๊ว และน้ำมันมะเกลือ (กลวิธีถมลายประดับมุก และ ผังลายประดับมุก)

ภาพประกอบ ๗๕ ภาพตัวเร่ง หรือ (น้ำยาแห้งเร็ว)

(Sunco, Cream Handener with Plastic Filler)

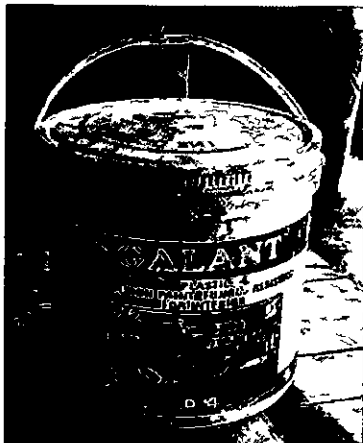
ภาพประกอบ ๗๖ ตัวเร่ง (ATM Cream Handener with Plastic Filler)

เมื่อผสมสีโป๊วเบรนต์ กับสีฝุ่นสีดำ และน้ำมันมะเกลือแล้ว ถ้าต้องการให้แห้งเร็ว ก็ผสมตัวเร่ง เพียงเล็กน้อย ก็จะทำให้สีนั้นแห้งเร็ว แต่ในการผสมแต่ละครั้ง ผสมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะถ้าผสมตัวเร่งแล้วสีที่เหลือ จะใช้ไม่ได้แล้ว "(วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)" ตัวเร่งมีหลายยี่ห้อแล้วแต่ช่างจะใช้ยี่ห้ออะไร แต่สำหรับช่างประดับมุกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้ยี่ห้อ Sunco ตัวเร่งมีสีออกส้ม ต้องคนให้เข้ากัน ถ้าไม่เข้าสีก็จะกระดำกระด่าง หรือที่เรียกว่าขี้กลาก "(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)"

ในตัวเร่ง (Sunco, Cream Handener with Plastic Filler) มีลักษณะเป็นเหนียวและข้น มีสีออกส้ม มีกลิ่นฉุน ใช้ผสมกับสีโป๊ว และน้ำมันมะเกลือ รวมทั้งฝุ่นดำ เมื่อต้องการให้ยางรักเคมีแข็งตัวเร็วขึ้น บีบตัวเร่งใส่

เพียงเล็กน้อย การผสมตัวเร่งต้องทดลองแล้วจดจำ ตามความชำนาญของช่าง เพราะถ้าผสมตัวเร่งมากเกินไป สีโปวหรือยางรักเคมีจะแข็งตัวก่อนที่จะถมเปลือกหอยทั่วทั้งงาน แต่ถ้าตัวเร่งน้อยเกินไป จะทำให้ยางรักเคมีแข็งตัวช้าหรือไม่แข็งตัวได้ การใช้ตัวเร่งนี้ จะใช้กับการผสมสีโปวเท่านั้น นิยมทำในกลวิธีการถมลาย และการฝังประดับมุก

๒ ๑ ๙ สีพลาสติก

ภาพประกอบ ๗๗ ภาพสีพลาสติก

ในกลวิธีการวาดลายนี้ ใช้สีพลาสติก สีอะไรก็ได้ มาผสมทำเป็นสีรองพื้น โดยมากจะเป็นสีขาว เพราะเมื่อเขียนลายลงสีแล้ว จะง่ายในการระบายสี (ชูชาติ จิตรบันเทิง สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) “บางครั้งลูกค้าจะเป็นคนระบุสีเอง ว่าต้องการเป็นสีอะไร” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) สีพลาสติก นิยมใช้ผสมกับเรซิน และตัวเร่ง โดยช่างจะเป็นผู้เลือกสีที่ต้องการ มาตกแต่งในงานประดับมุก กลวิธีการวาดลาย โดยช่างประดับมุกจะเลือกใช้สีที่เหมาะสมกับงานประดับมุกชิ้นนั้น สีพลาสติกนั้นทนต่อความชื้น แดด และฝน เหมาะสำหรับงานตกแต่ง ราคาไม่แพง มีให้เลือกได้มากที่สุด โดยช่างประดับมุกนิยมใช้แม่สีมาผสมเลย ทาเรียบง่าย ไม่มีรอยด่าง กลิ่นไม่แรง แม้แต่กร้าว ทาวัสดุอื่น ๆ ทับลงไปได้ ซึ่งส่วนผสมในสีน้ำประเภทนี้ได้แก่ แลคเกอร์ หรือน้ำมันเคลือบเงา จากการศึกษาสีที่ใช้ในงานประดับ มีดังต่อไปนี้

ก สีพลาสติกสีแดง

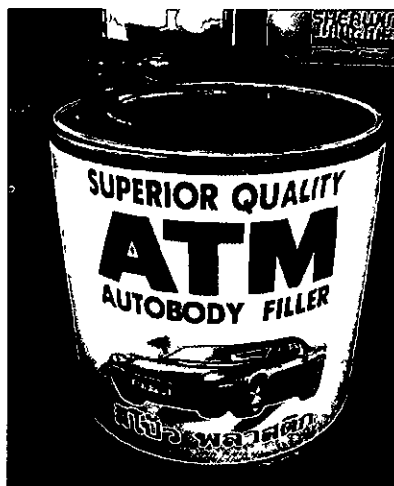
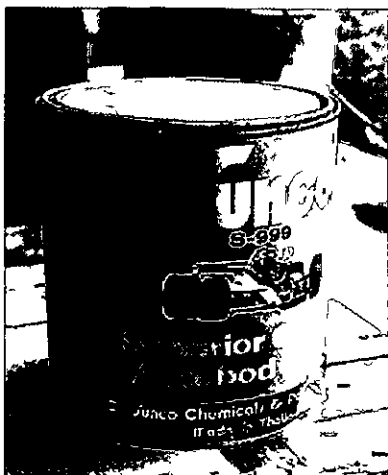

ภาพประกอบ ๗๘ สีพลาสติกลีแดง

สีพลาสติกลีแดง (Emulsion paint) "สีพลาสติกลีแดงใช้ทา ภายในของตะลุ้ม กระบะ กี่ ต้องทาสีแดง ภายในให้เสมอกันสัก ๒-๓ ครั้ง แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง " (เสวย จันทรังวั สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

สีพลาสติกลีแดง มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ Resin ที่ เรียกว่า Polyvinyl acetate (PVA) ซึ่งละลายได้ในน้ำ มีคุณสมบัติเหมือนกาว คือ เหนียวเกาะผิววัสดุต่างๆ ได้ดี นอกจากเหล็ก สีน้ำ PVA สามารถทำเป็นสีต่างๆได้ โดยผสมเม็ดสีลง เป็นสีที่นิยมใช้ทาผนังตึกทั่วไป คุณสมบัติของสีแห้งเร็วเป็นสีที่มีส่วนประกอบที่สำคัญ เรียกว่า Pigment เป็นส่วนประกอบที่ทำให้แห้งเร็วมาก และยังมีส่วนที่ช่วยแรง ให้สียิ่งแห้งเร็วยิ่งขึ้นได้โดยการระเหยของทินเนอร์ หรือน้ำมัน

ข สีโป๊วรถยนต์

ภาพประกอบ ๗๙ ภาพสีโป๊วรถยนต์

สีโป๊วพลาสติกลีแดง เป็นสีโป๊วที่ทำมาจากโพลีเอสเตอร์เรซิน ผสมกับตัวยาอินทรีย์สารเปอร์ออกไซด์ เพื่อให้แข็งตัว การใช้งานใช้ สำหรับโป๊วรอยยุบ รอยปุ่มของตัวถังรถยนต์ กระทั่งอุดรูไม้ รุตะปูลังกะสี ระยะเวลาแห้งสัมผัสได้ในเวลา ๕ -๖ นาที ชัดกระดากทรายได้ ๒๐ - ๓๐ นาที การผสมทุกๆ ๑๐๐ ส่วนของสีโป๊ว ผสมตัวยาทำให้แข็ง ๒ ส่วน การเตรียมพื้นผิว ทำความสะอาดให้ทั่วถึงในบริเวณที่ยุบ หรือขรุขระโดย

ใช้กระดาษทรายหยาบขัดจนไม่มีสนิม ไขมันหรือ ความสกปรก ข้อควรระวัง วางในที่มืดอุณหภูมิต่ำกว่า ๒๕ องศา ป้องกันไม่ให้ถูกแดด เปลวไฟ ประกายไฟหรือความร้อน

ลุงใช้สีโป๊วยี่ห้อเอทีเอ็ม ผสมกับสีฝุ่นสีดำในการทำงานถนอมลาย ลุงใช้สีโป๊ว แมสพลาสติกสีดำ และ ฝุ่นดำ ผสมงานเท่านั้น ถ้าใช้ฝุ่นดำมากเกินไปสีก็จะแข็ง และร่วน (เสวย จันทรวัง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) สีโป๊ว พลาสติกเอทีเอ็ม เป็นสีโป๊วที่ทำจากโพลีเอสเตอร์เรซินผสมกับตัวยาอินทรีย์สารเปอร์ออกไซด์ เพื่อให้แข็ง การใช้งานใช้สำหรับโป๊วรอยยุบ รอยปุ่ม ของตัวถังรถยนต์ กระทั่งอุดรูไม้ รุตะปู สังกะสี ระยะเวลาแห้งแห้งสัมผัสได้ใช้เวลา ๕-๖ นาที ขัดกระดาษทรายได้ ๒๐-๓๐ นาที การผสมทุก ๆ ๑๐๐ ส่วนของสีโป๊ว ผสมตัวยาทำให้ แข็ง ๓-๕ ส่วน การเตรียมพื้นผิว ทำความสะอาดให้ทั่วถึงในบริเวณที่ยุบ หรือขรุขระ โดยใช้กระดาษทราย หยาบขัดจนไม่มีสนิม ไขมัน หรือ คราบสกปรก ข้อควรระวัง วางไว้ในที่มืดอุณหภูมิต่ำกว่า ๒๕ องศา ป้องกันไม่ให้ถูกแดด เปลวไฟ ประกายไฟ ขางระดับมุกจังหวัดชัยนาท นิยมใช้คือ สีโป๊วยี่ห้อเอทีเอ็ม

ในส่วน “สีโป๊วรถยนต์ที่ช่างระดับมุก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นิยมใช้ เป็นยี่ห้อชันโก้ โดยเรานำ สีโป๊วมาผสมกับ ตัวเร่ง น้ำมันมะเกลือ และฝุ่นดำ ผสมโดยใช้เกียงคนให้เข้ากัน เพราะถ้าคนไม่เข้ากันแล้ว ภาษาช่างเรียกว่า เป็นซีกลาก คือ เนื้อสีออกเป็นสีแดง ใช้ไม่ได้ ต้องใช้ความไว เพราะเมื่อใช้ตัวเร่งแล้ว สีจะแห้งไว ใช้แล้วเกลี่ยชิ้นงานเท่านั้น วัตถุประสงค์อื่นใช้ไม่ดีเท่านี้ เพราะว่าสีที่เกลี่ยนั้น จะเรียบร้อย แต่ถ้าโดนหาง มุกก็ได้เล็ดเหมือนกัน (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) สีโป๊วนิยมนำมาทำเป็นสว่นผสมของการถนอม ลาย และการฝังลายระดับมุก เนื่องด้วยสีโป๊วรถยนต์นั้น มีความหนืดคล้ายกับยางรัก สีโป๊วทนน้ำและ ความชื้นมากกว่าสีน้ำ จึงนิยมใช้กับงานภายนอก มีส่วนผสมของแลคเกอร์หรือน้ำมันเคลือบเงา และออยล์ สเทน (Oil Stain) ในกลวิธีการถนอมลายนั้น สีโป๊วเป็นส่วนผสมที่สำคัญ ซึ่งต้องผสมกับน้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นดำ รวมทั้งทินเนอร์อีกเล็กน้อย

จากการศึกษา สีที่ใช้ทำงานระดับมุก แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ ในกลวิธีการวาดลายนั้นจะใช้สีน้ำหรือสี พลาสติก (Emulsion Point) มียอดประกอบที่สำคัญคือ Resin ที่เรียกว่า Polyvinyl acetate (PVA) ซึ่งละลายได้ในน้ำ มีคุณสมบัติเหมือนกาว คือ เหนียวเกาะผิววัสดุต่าง ๆ ได้ดี นอกจากเหล็ก สีน้ำ PVA สามารถทำเป็นสีต่าง ๆ ได้โดยผสมแม่สีลงไป ตัวที่ใช้ผสมเพื่อให้เจือจาง คือ น้ำ ห้ามใช้น้ำมันโดยเด็ดขาด เป็นสีที่นิยมใช้ทาผนังตึก ทั่ว ๆ ไป ขางระดับมุกใช้สีประเภทสีแห้งเร็ว (Lacquer Paint) คุณสมบัติของสีแห้งเร็ว สีแห้งเร็วเป็นสีที่มี ส่วนประกอบที่สำคัญเรียกว่า Pigment เป็นส่วนประกอบที่ทำให้แห้งเร็วมาก และยังมีส่วนที่ช่วยเร่งให้สียิ่ง แห้งเร็วยิ่งขึ้น ได้โดยการระเหยของทินเนอร์ หรือน้ำมัน

สว่นในกลวิธีถนอมลายใช้สีเคลือบ (Enamel) ประกอบด้วย Pigment ผสมกับน้ำมันวานิช เป็นตัวทำ ละลาย น้ำมันวานิชแห้งได้โดยการระเหยของสารละลาย น้ำมันวานิชที่ได้จากธรรมชาติที่ระบองจะพิมพ์ค่า ว่า Enamel เอาไว้จะทำให้เชือขางได้โดยการผสมน้ำมันสน (turpentine) สารวานิชที่ได้จากการสังเคราะห์จาก พลาสติกชนิด Urea-Formaldehyde ข้างกระบองจะเขียนค่าว่า ทำให้เจือจางได้ด้วยทินเนอร์ ซึ่งจะต้องระบองมาก ที่จะต้องผสมให้ถูกต้อง สีเคลือบให้ได้ดีทั้งทาและพ่นสี Enamel จัดเป็นสีแห้งช้าในการทำสีโดยทั่วไป สีเคลือบ ที่ใช้ทั่ว ๆ ไป ไม่มีมากนอกจากสีเคลือบสีขาว และสีเทา สีเคลือบที่ใช้มากทุกวันนี้ส่วนมากเป็นสีเคลือบที่ต้อง อบความร้อนทั้งนั้น

๒.๑.๑๐ กาว

วัสดุยึด หรือ กาว ที่ใช้ในการตกแต่งประกอบ ชิ้นงานระดับมุก กาวนั้น เป็นตัวกลางเชื่อมประสาน กาวที่ใช้ เป็นกาวสังเคราะห์ ที่ผลิตขึ้นใช้ แทนรักธรรมชาติ มีดังนี้

ก กาวลาเท็กซ์

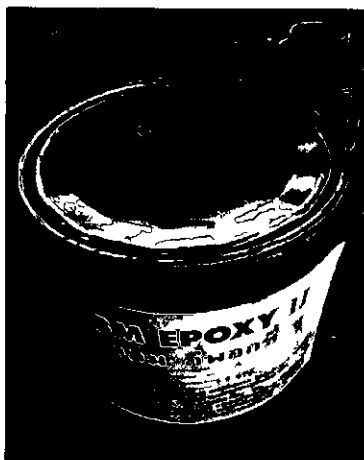

ภาพประกอบ ๘๐ ภาพกาวลาเท็กซ์

ขั้นตอนการติดลาย ที่เรากลูเป็นดอก ใบ ลายแซม ปัจจุบันเราใช้กาวลาเท็กซ์ แต่ในอดีตช่างเขาใช้รักติดลายกัน " (สนอง จันทรประสาท สัมภาษณ์ ๒๕๔๖) ซึ่งสอดคล้องกับคำพูดของ ช่างประดับมุก จังหวัดอ่างทอง และช่างประดับมุกจังหวัดชัยนาท และช่างประดับมุกจังหวัดสิงห์บุรี ที่นิยมใช้กาวลาเท็กซ์ ติดงานประดับมุก

กาวลาเท็กซ์ หรือ กาวพีวีเอ (Polyvinyl Acetate) เป็นกาวสังเคราะห์ชนิดเทอร์โมพลาสติก กาวชนิดนี้ แข็งตัวโดยการสูญเสียน้ำ การแข็งตัวของมันไม่ถาวร อาจจะเหลวอีกได้ ถ้าใช้ ณ อุณหภูมิสูง ๆ นอกจากนี้ยัง มีความต้านทานต่อความเค้นและความชื้นสูง ๆ ใช้เป็นวัสดุประสานได้ดี ช่างประดับมุกใช้กาวชนิดนี้ไว้ติดลายตกแตง หุ่นโครงสร้าง อีกทั้งกาวชนิดนี้มีจำหน่ายทั่วไปในท้องตลาด ส่วนใหญ่นิยมใช้เพราะหาซื้อได้ง่าย และสะดวกกว่าไม่ต้องเสียเวลา สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง

ข กาวอีพ็อกซี (Epoxy)

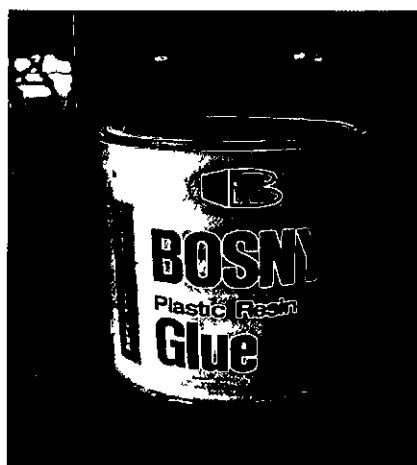
ภาพประกอบ ๘๑ กาวอีพ็อกซี A และ B (Epoxy)

กาวอีพ็อกซี มันจะมีตัวผสมสองตัว คือ ตัว A และ ตัว B จะขาดตัวหนึ่งตัวใดไม่ได้ เพราะกาวจะไม่แข็งตัว ผสมในอัตราส่วนเท่าๆกัน ใช้ติดลาย ในงานฝังลายกับไม้ ติดทนมาก เชี่ยวแห้งเร็ว เวลาจะติดก็จุ่มลายลงบนกาวที่ผสมแล้ว ติดลงบนไม้ ที่ทำการเจาะเป็นช่องลายไว้ ใช้ค้อนตอก ให้ติดแน่น "(เอกชัย รอดเมือง

สัมภาระ ๒๕๔๗) สำหรับลุงแล้ว ลุงใช้กาอีพ็อกซี่ ยี่ห้อแซมปี แล้วแต่ช่างมุกฝึงลาย จะชอบใช้ มีลักษณะเหมือนกันนั่นแหละ " (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

กาอีพ็อกซี่ (Epoxy) ที่ใช้เป็น กาอีพ็อกซี่ชนิดสองส่วนผสมกัน แบบนี้เป็นกาบวมได้ที่อุณหภูมิห้อง หลังทำการผสม ถ้ามีการให้ความร้อนหลังการบวมที่อุณหภูมิห้อง ก็จะทำให้มีความแข็งแรงขึ้น การหดตัวก็น้อย เช่น ส่วนผสมทั้งสองอาจเป็นของเหลวทั้งคู่ เป็นผงหรือเป็นครีม หรือเป็นน้ำส่วนหนึ่งก็ได้ไม่ว่าจะเป็นชนิดใด การผสมก็ต้องให้ได้สัดส่วนที่ถูกต้อง (สมศักดิ์ ทองประไพ ๒๕๔๕: ๓๓๓) กาอีพ็อกซี่ เป็นกาสังเคราะห์ประเภทเทอร์โมเซตติง (Thermosetting) คือชนิดที่ได้รับความร้อนแล้ว กาจะแห้งเร็วขึ้นและแข็งแรงขึ้นได้แก่พวกอีพ็อกซี่ ซิลิโคน ฟีนอลิก ยูเรีย อีพ็อกซี่ เลือกใช้เฉพาะเคมีภัณฑ์ ที่มีมาตรฐานสำหรับงานกระจก โดยเฉพาะเพื่ออายุการใช้งานที่ยาวนาน และสะท้อนให้เห็นความแวววาว สวยงามของกระจกและใช้กับงานทั่วไป เช่น งานซ่อมแซม อุดรอยรั่วรอยแตก ร้าว งานขึ้นและกันซึมได้อย่างดี วิธีใช้ผสมส่วน A และ B ในอัตราส่วน ๑ : ๑ ผสมให้เข้ากัน เป็นเนื้อเดียวกัน ผสมเท่าที่ต้องการจะใช้งานเท่านั้น กาจะแห้งภายใน ๒ ชั่วโมง แข็งตัวเต็มที่ ๒๔ ชั่วโมง กาอีพ็อกซี่นั้น ช่างประดับมุก ในกลวิธีฝึงลาย นิยมใช้กาชนิดนี้ เป็นวัสดุปิดระหว่างเปลือกหอยกับ ไม้ ที่มีลักษณะติดทนนาน

ค กาผง (เวลูวู้ด Wet wood)

ภาพประกอบที่ ๘๒ กาผง (เวลูวู้ด Wet wood)

กาเวลูวู้ด ใช้ผสมกับขี้เลื่อย น้ำ เพื่ออุดตามร่องไม้ ที่ติดลายแล้ว มีช่องไฟที่ห่าง เมื่ออุดตายแล้ว สีที่ได้จะคล้ายกับสีของไม้ " (เอกชัย รอดเมือง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) กาที่ช่างประดับมุก ในกลวิธีฝึงลาย นิยมใช้ คือ กาผง ยี่ห้อ บอสน์ (Bosny Plastic Resin Glue) เกรดพิเศษสีโกโก้ - แห้งเร็ว กา ๒ น้ำ ๑ กาคุณภาพดีเยี่ยม แชน้ำได้เหมาะสมสำหรับงานต่อเรือ และสำหรับงานไม้ทุกชนิดอัดไม้อัด ไม้เนื้อแข็ง ใช้ในงานเฟอร์นิเจอร์ และโรงงานทั่วไป ส่วนผสม กาผง ๑๐๐ ส่วน (โดยน้ำหนักผสมกับน้ำ ๕๐ ส่วนโดยน้ำหนัก) การผสมค่อยๆ เทกาลงในน้ำที่จะผสม แล้วกวนให้ทั่ว ควรผสมกาให้พอใช้ภายใน ๓ ชั่วโมง เวลาการอัด ที่อุณหภูมิห้อง ๓๐ องศา ใช้เวลานาน ๕ ชั่วโมง ที่อุณหภูมิห้อง ๒๐ องศา ใช้เวลานาน ๓ ชั่วโมง ข้อสังเกต ชิ้นไม้จะไม่ติดแน่นหากไม้ได้กัด หรือ ตอ กานให้แน่น

กาเวลูวู้ด กาชนิดนี้มีสีน้ำตาลปนแดงเป็นกาที่ทนสภาพแดด ฝน ได้ดี มีความต้านทานต่อการทำลายของแมลง เห็ด ราสูง ในการทำงานฝึงลายต้องนำขี้เลื่อยมาผสม เพื่อให้เกิดการเชื่อมประสานกันสนิท

เป็นเนื้อเดียวกัน และเป็นงานที่มีคุณภาพด้วย พบว่ากาเวลลูตเป็นวัสดุที่ดีที่สุด และให้คุณสมบัติคุณภาพต่อผลงาน

๒ ๑ ๑๑ น้ำมันมะเกลือ หรือเมทิล แอลกอฮอล์

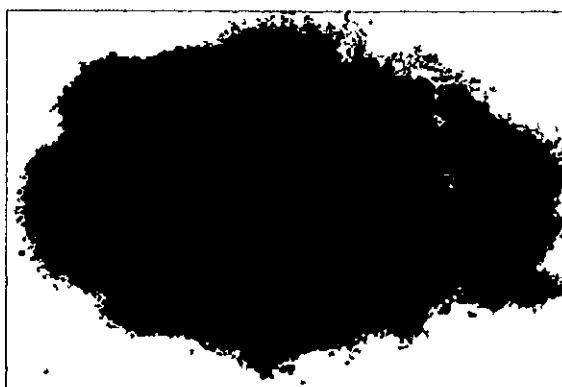

ภาพประกอบ ๘๓ ภาพน้ำมันมะเกลือ หรือเมทิล แอลกอฮอล์

น้ำมันมะเกลือ เป็นส่วนผสมสีโป๊ว และสีฝุ่นสีดำ ในกลวิธีผสมลาย ช่วยให้สีโป๊วหรือรักเคมี ไม่นั่นจนเกินไป " (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) " อีกทั้ง น้ำมันมะเกลือ ยังช่วยเพิ่ม ความเข้มของสีโป๊วให้มีความดำ ที่เงางาม " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

น้ำมันมะเกลือ หรือเมทิล แอลกอฮอล์ (Methyl Alcohol) อัตราส่วนผสมของสารออกฤทธิ์ เมทิลแอลกอฮอล์ ๘๕ % ผสมอื่นๆ ๑๕ % เป็นของเหลวมีสีดำ มีกลิ่นฉุนเฉพาะตัวละลายน้ำได้ ติดไฟง่าย ระเหยง่ายเป็นตัวทำลายที่ดี เป็นพิษต่อร่างกาย ใช้ผสมกับสีโป๊ว มีคุณสมบัติเพิ่มความเข้มของสีหรือ ตกแต่งพื้นสีดำ ให้สีโป๊วแห้งตัวเร็วขึ้น

๒ ๑ ๑๒ สีฝุ่นดำ

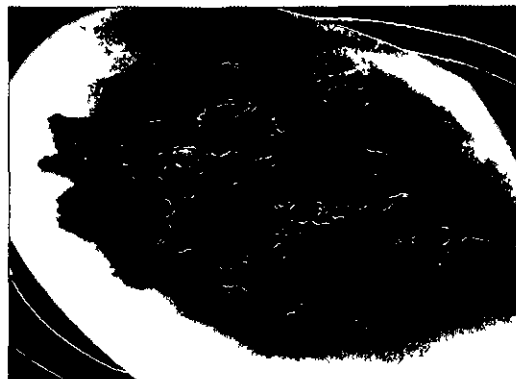

ภาพประกอบ ๘๔ ภาพฝุ่นดำ

สีฝุ่น ได้จาก ดิน แร และ ออกไซด์ของโลหะ โดยผ่านกระบวนการทำให้เกิดเป็นฝุ่นสีต่างๆหลายระดับคุณภาพ เพื่อให้ผู้ใช้เลือกใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ สีฝุ่น หรือ ฝุ่นสีนำมาใช้ในการผลิตเครื่องประดับมุกประเภทงานฝังลายไม้ และ งานกลายประดับมุก สามารถนำมาใช้ในงานต่างกัน เช่น ใช้ผสมทำพื้นงาน หรือทำสี ใช้ผสมสีโป๊วรถยนต์ให้มีสีมันสวยงาม เป็นต้น ฝุ่นดำ ใช้ผสมกับสีโป๊ว รวมทั้งน้ำมันมะเกลือ ใช้ประมาณ

๗ ซ่อน โดยจะใช้ในกลวิธีการถมลาย และกลวิธีฝังลาย เพื่อให้พื้นโครงเครื่องประดับมุกมีสีดำสนิท เป็นการช่วยเสริมให้เนื้อสีมีความดำมันยิ่งขึ้น

๒ ๑ ๑๓ ขี้เลื่อย

ภาพประกอบ ๘๕ ภาพขี้เลื่อย

ขี้เลื่อย ได้จากการใช้เลื่อยตัดไม้ มีขนาดของขี้เลื่อยจากหยาบจนถึงละเอียด ตามลักษณะของเนื้อไม้ และขนาดของฟันเลื่อยที่ใช้ในการเลื่อย ขี้เลื่อยจะนำมาใช้ผสมกับกาวเวลูต (กาวผง) ใช้อุดร่องไม้ เพื่อให้งานฝังลายดูเรียบร้อย “ เวลาเจาะไม้ เพื่อใส่ลายมุกนั้น เมื่อลายดูหายก็จะใช้กาวเวลูตผสมขี้เลื่อยอุดลาย และน้ำ เพียงเล็กน้อย เพื่อให้มุกดูกลมกลืน ไม่ให้เห็นรอยไม้ ” (เอกชัย รอดเมือง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

๒ ๑ ๑๔ ทินเนอร์ (หรือตัวทำละลาย) (Thinner or Solvent)

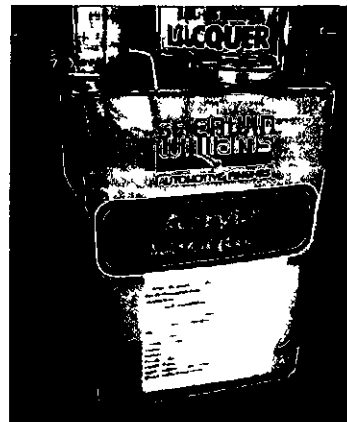
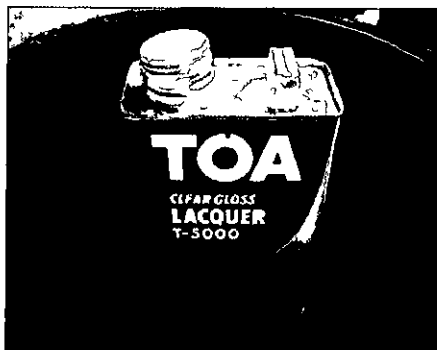

ภาพประกอบ ๘๖ ภาพทินเนอร์ (หรือตัวทำละลาย)

ทินเนอร์อย่างดี ๑๐๐% ใช้ทินเนอร์ใช้สำหรับผสมสีประเภทแลคเกอร์ ใช้เวลาเคลือบงานประดับมุก โดยจะเคลือบประมาณ ๑๒ - ๑๔ ครั้ง ต่อชิ้นงาน เพื่อให้เกิดความเงางาม - (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ ศตพร จันยะนัย ทินเนอร์ใช้ผสมกับแลคเกอร์ ทาเคลือบชิ้นงานเพื่อให้เกิดความเงางาม เป็นขั้นตอนสุดท้าย (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

ทินเนอร์ หรือตัวทำละลาย (Thinner or Solvent) เป็นสารละลายใส ๆ ช่วยให้เนื้อสีและการผสมกันได้ดี เป็นตัวทำให้เนื้อสีและกาวยาเงางามลงเป็นของเหลว จึงสามารถทำการพ่นสี หรือ ใช้ผสมเพียงเล็กน้อยใน บางครั้งที่สีโปวสำหรับถมลายมีความหนืดมากเกินไป และเมื่อผสมแล้วก็สามารถทาได้ด้วยแปรง หากผสมทิน เนอร์ได้ถูกต้องตามอัตราส่วนแล้ว เมื่อถมลายแล้วทินเนอร์จะระเหยเป็นไอทิ้งเนื้อสีและกาวยาเงางามตัวกับชิ้นงาน กลายเป็นชั้นสีที่แห้ง ตัวทำละลายที่ใช้ผสมสีแลคเกอร์ ในการเคลือบลายอีกด้วย

๒ ๑ ๑๕ แลคเกอร์ (Lacquer)

ภาพประกอบ ๗๘ ภาพสีแลคเกอร์

สีแลคเกอร์ (Lacquer) เป็นสีชนิดแห้งเร็วใช้ในงานตกแต่งเครื่องประดับมุก ประกอบด้วยส่วนผสม ที่สำคัญคือ Pigment ส่วนตัวทำละลายคือสารเชิงพลาสติก ชนิดไนโตรเซลลูโลส ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดฟิล์มเป็นสี เคลือบผิวซึ่งทำมาจากวัสดุสังเคราะห์ ขางประดับมุกใช้แลคเกอร์ผสมกับทินเนอร์ ทาหลังจากเนื้องานประดับ มุก ทำการขัดแต่งเรียบร้อยแล้ว สีแลคเกอร์นั้น เมื่อทาเสร็จแห้งดีแล้วจะแข็งเป็นมันเงางาม โดยมากนิยมใช้ทา งานประดับมุก แลคเกอร์นี้จะผสมกับน้ำมันทินเนอร์ โดยใช้ส่วนผสม ๑:๑ เหมาะสำหรับงานตกแต่ง เครื่องประดับมุก เวลาทาแลคเกอร์ สำคัญที่ต้องควบคุมอุณหภูมิ ต้องการร้อนประมาณ ๓๘ องศา ถ้าทา ในชวงอากาศเย็น ก็ต้องใช้ไฟช่วย เพราะถ้าทาในช่วงอากาศเย็น งานที่ทาจะเป็นฝ้า " (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

ในการตกแต่งงานประดับมุกขั้นสุดท้าย ใช้สีแลคเกอร์ (Lacquer) เป็นสีชนิดแห้งเร็วใช้ในงานพ่นได้ดี มากกว่าการทำประกอบด้วยส่วนผสมที่สำคัญ คือ Pigment ส่วนตัวทำละลายคือสารเชิงพลาสติกชนิดไนโตรเซลลูโลส ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดฟิล์ม ฟิล์มของสีแลคเกอร์จะมีความแข็งน้อยกว่าฟิล์มของสี Enamel การ แก้ปัญหาที่สี Enamel จัดเป็นสีแห้งช้าแต่มีคุณสมบัติในเรื่องของการเกาะยึดผิวงานฟิล์มมีความแข็งทนทาน สี สดใส แต่สีแลคเกอร์แก้ได้ในเรื่องของการแห้งเร็วมาก ดังนั้นในปัจจุบันได้นำเอาสีทั้งสองชนิดมารวมกัน เรียก สีนั่นว่า สี Lacquer Enamel ซึ่งใช้ในการพ่นสี ข้อควรระวัง ทั้งทินเนอร์และแลคเกอร์ไวไฟที่สุด ฉะนั้นช่าง ประดับมุกจึงต้องระมัดระวังไม่สูบบุหรี่แล้วป้องกันเปลวไฟเข้าใกล้ แลคเกอร์เป็นอันตราย (สัมภาษณ์ ทอง ประไพ ๒๕๔๕ ๓๒๒-๓๒๓)

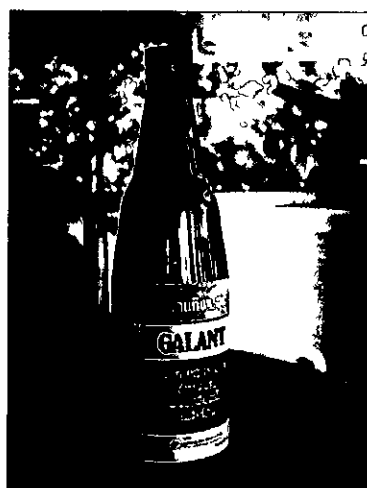
๒ ๑ ๑๖ น้ำมันเคลือบแข็งพื้นไม้ ชนิดโพลียูรีเทน Pure Polyurethane กาแลนท์ ยูรีเทนทินเนอร์ จี ๕๐๐๐

ภาพประกอบ ๘๘ น้ำมันเคลือบแข็งพื้นไม้ ชนิดโพลียูรีเทน Pure Polyurethane
ภาพกาแลนต์ ยูรีเทนทินเนอร์ จี ๕๐๐๐

กาแลนต์ยูรีเทน เป็นน้ำมันเคลือบแข็งชนิดโพลียูรีเทน ที่อาศัยความชื้นทำให้แข็งตัว มีสีใสเงางาม ทนต่อการขีดข่วน การหักโค้ง การกระแทก ทนความร้อนและสารเคมีต่างๆเหมาะสำหรับใช้ทาพื้นไม้ปาร์เก้ เฟอร์นิเจอร์ วิธีใช้พื้นผิววัสดุต้องสะอาด ปราศจากฝุ่นและคราบไขมัน การทาด้วยแปรงครั้งแรก ควรผสมยูรีเทน ๓ ส่วน ยูรีเทนทินเนอร์กาแลนต์ ๑ ส่วน สำหรับการทาครั้งที่ ๒ และ ๓ ให้ผสมยูรีเทน ๔ ส่วน กับยูรีเทนทินเนอร์ กาแลนต์ ๑ ส่วน การทาหับแต่ละครั้ง ต้องเว้นระยะไม่น้อยกว่า ๔ ชั่วโมง จะแห้งสนิท ประมาณ ๒๔ ชั่วโมง ข้อควรระวังการผสม การล้างแปรง ให้ใช้ยูรีเทนทินเนอร์กาแลนต์เท่านั้น รีบปิดฝากระป๋องทันที หลังจากเทออกมาใช้ และต้องใช้ให้หมดกระป๋อง อย่าเหลือเก็บทิ้งไว้ มิฉะนั้นกาแลนต์ยูรีเทนจะแข็งตัวในกระป๋อง การใช้ยูรีเทนเคลือบพื้น งานมุกนั้น เราไม่ต้องห่วง เรื่องสภาพอากาศ จะทาเวลาไหนก็ได้ " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

๒ ๑ ๑๗ ยูรีเทนทินเนอร์ (สำหรับผสมน้ำมันเคลือบแข็งโพลียูรีเทน)

ภาพประกอบ ๘๘ ภาพยูรีเทนทินเนอร์ (สำหรับผสมน้ำมันเคลือบแข็งโพลียูรีเทน)

ยูรีเทนทินเนอร์ Urethane Thinner เป็นทินเนอร์ที่มีคุณภาพสูง เหมาะสำหรับผสม หรือ เจือจางน้ำมัน เคลือบแข็ง โพลียูรีเทน ทำให้มีประสิทธิภาพในการใช้งานดี ช่วยให้ทาได้ลื่น ไม่มีรอยแปรง แลดูเรียบและมีฟิล์มสีที่เงา ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ โซลีน และเซลโลโซฟอะซิเตต การใช้น้ำมันเคลือบแข็ง โพลียูรีเทนจะแข็งตัว เมื่อถูกความชื้นในอากาศ แปรงที่ใช้ทาน้ำมันนี้ ต้องล้าง หรือแช่ในยูรีเทนทินเนอร์ทันที ที่ใช้งานเสร็จ มิฉะนั้นแปรงจะแข็งและใช้งานอีกไม่ได้ การใช้ยูรีเทนผสมนั้น ใช้กับงานที่มีจำนวนมากๆ เพราะยูรีเทนนั้นแห้งเร็ว แต่มีข้อเสีย คือ ถ้างานชำรุดงานที่ทาด้วยยูรีเทน จะซ่อมยาก และเวลาทาไม่เรียบ สู้แลคเกอร์ไม่ได้ " (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

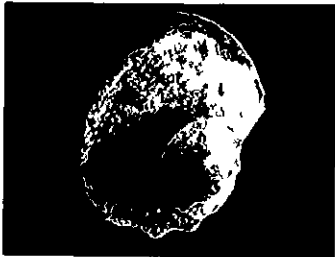
๒.๑.๑๘ น้ำยาแดง (ยาแดงใส่แอล)

ภาพประกอบ ๔๐ ภาพน้ำยาแดง

น้ำยาแดงใช้เป็นส่วนผสมของตัวประสาน ระหว่างสีฝุ่นดำ และกาวลาเท็กซ์ ที่ช่างประดับมุก นิยมใช้เป็นผสมของกาว และสีฝุ่นดำนั้น เหตุเพราะว่า สีของน้ำยาแดง เมื่อผสมกับกาว สีฝุ่นสีดำ แล้ว จะทำให้เนื้อกาวมีความเข้มข้น และทำให้กาวนั้น มีคุณสมบัติแห้งช้า และเนื้อกาวเมื่อแห้งนั้น มีความเรียบ เสมอกับชิ้นงาน เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สีโป๊วเป็นตัวประสาน ผิวของงานจะมีความขรุขระ ไม่เรียบเสมอกับเนื้องาน" (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๘) จากการสัมภาษณ์ การผสมน้ำยาแดง หรือที่เราเรียกกันทั่วไปว่า ยาแดงนั้น ผสมเพื่อให้สีของกาวเข้มข้น และทำให้เนื้อของกาว มีความหนืดที่เหมาะสม ไม่มากและน้อยจนเกินไป ตัวของกาว มีคุณสมบัติแห้งช้า เมื่อกาวแห้ง จะมีความเรียบ

ตารางที่ ๑ ตารางสรุปวัตถุดิบที่นำมาใช้ในงานประดับมุก

ลำดับที่	ชื่อ	ลักษณะเนื้อและสี	งานที่นำไปใช้
๑	เปลือกหอยมุกจาน (วงศ์ เอวิคูลิดี FAMILY AVICULIDAE)	 หอยมุกจาน หอยชนิดนี้ เป็นหอยชนิดเดียว กับที่นำมาเลี้ยงเอาไข่มุก มีลักษณะ เป็นฝาแบนสองฝาประกบกัน มีสีขาวและเหลืองสี รุ่งเล็กน้อย หากพบได้ในทะเล ทางภาคใต้ มีราคาสูงกว่ามุกไฟ มักจะใช้ประกอบกับมุกไฟในการทำเครื่องประดับมุก	ใช้เปลือกตกแต่งด้วย เลื่อยฉลุ เป็นรูปร่าง หรือตัวลาย ตัดทาบ ประกอบ เป็นรูป ลวดลายที่สมบูรณ์
๒	เปลือกหอยโขงเขี้ยว หรือ หอยโขงไฟ	 หอยมุกไฟ หอยชนิดนี้มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น หอยโขงไฟ ส่วนที่เรียกหอยมุกไฟนั้น เป็นการเรียกมาแต่โบราณ มีลักษณะคล้ายหอยโขง แต่ตัวใหญ่กว่า เป็นหอยที่อาศัยอยู่ในทะเลลึกแถบทะเลอันดามัน และมหาสมุทรอินเดีย มีอยู่ในประเทศไทย พม่า อินเดีย บังกลาเทศ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ศรีลังกา นับว่าเป็นหอยที่ดีที่สุดใน การผลิตเครื่องประดับมุก และมีราคาสูงมาก มีสีสดใสคล้ายกับสีรุ้ง ซึ่งหอยอื่นเทียบไม่ได้	ใช้เปลือกตกแต่งด้วย เลื่อยฉลุ เป็นรูปร่าง หรือตัวลาย ตัดทาบ ประกอบ เป็นรูป ลวดลายที่สมบูรณ์ หรือนำมาเก็บสะสม ส่วนใหญ่จะขัดเปลือกชั้นนอกออก
๓	เปลือกหอยอุต หรือ หอยนมสาว	 หอยเจดีย์ มีชื่อเรียกกันหลายชื่อ เช่น หอยนมสาว หอยแหลม มีลักษณะคล้ายเจดีย์เหมือนชื่อ เป็นหอยที่พบทั่วไปในทะเล หอยชนิดนี้ จะใช้ทำเครื่องมุก ประเภทฝังไม้ และถมลาย โดยใช้ผสมกับมุกไฟ และหอยมุกจาน	ใช้เปลือกตกแต่งด้วย เลื่อยฉลุ เป็นรูปร่าง หรือตัวลาย ตัดทาบ ประกอบ เป็นรูป ลวดลายที่สมบูรณ์
๔	เปลือกหอยเป่าฮือ หอยร้อบรู	หอยโขงทะเล เป็นหอยฝาเดียว	ใช้เปลือกตกแต่งด้วย

หรือหอยโขงทะเล

เปลือกมีรูปร่างคล้ายใบหู ด้านบนของเปลือก มีสีน้ำตาลอมดำ และมีรอยตกกระสีขาวเป็นหย่อมๆ มีรอยนูนเล็กๆ ขวางเกลียวของฝาหลายรอบ ส่วนด้านล่างเป็นเนื้อมีสีเหลืองอมน้ำตาล ขนาดยาวสูงสุดประมาณไม่เกิน ๑๐ เซนติเมตร ใช้ผสมกับมูกจาน มุกไฟ และหอยอุด

เลื้อยฉลุ เป็นรูปร่างหรือตัวลาย ติดกาวประกอบ เป็นรูปลวดลายที่สมบูรณ์

เปลือกหอยกาบ

หอยกาบเป็นหอยสองฝาน้ำจืด บางชนิดสามารถสร้างไข่มุกได้ ดังนั้นจึงเรียก หอยชนิดว่า หอยมุกน้ำจืด ลักษณะหอยกาบมีเปลือกหนา รูปร่างยาวรี พบมากในจังหวัดกาญจนบุรี มีสีน้ำตาลและสีน้ำเงินไม่สดใส ถูกใช้ในงานเครื่องประดับมุกแบบเขียนลาย

ใช้เปลือกตัดแต่งด้วยเลื้อยฉลุ เป็นรูปร่างหรือตัวลาย ติดกาวประกอบ เป็นรูปลวดลายที่สมบูรณ์

เรซิน

เรซิน เป็นของเหลวใสอมชมพู มีกลิ่นฉุน ปัจจุบันทางประดับมุกได้คิดค้น กลวิธีผสมลายและกลวิธีวาดลาย โดยใช้เรซินผสมสีพลาสติกที่ต้องการจะเป็นพื้นงาน และตัวเรซินซึ่งใช้แทนยางรัก

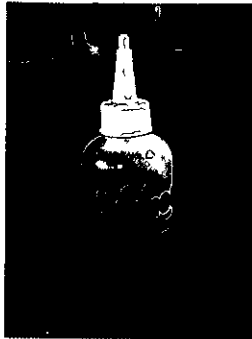
ใช้เรซินผสมกับน้ำยาแรง และสีพลาสติก นิยมใช้ทำในการประดับมุก แบบเขียนหรือวาดลาย

น้ำยาแรง(ตัวแรง)
ผสมกับน้ำยาเรซิน

ตัวแรงหรือตัวทำแข็ง มีลักษณะเป็นน้ำใส มีกลิ่นฉุนใช้ผสมกับเรซิน เมื่อต้องการให้ เรซินแข็งตัว มักใช้หลอดหยด และนับจำนวนหยดขณะใช้งาน โดยทั่วไปจะใช้ตัวแรงประมาณ ๓ - ๕ หยด ต่อเรซิน ๑ ถ้วย

ใช้ผสมกับเรซิน เมื่อต้องการให้เรซินแข็งตัว มักหยดเพียง ๓ - ๕ หยด การผสมตัวแรงต้องทดลองแล้ว จดบันทึกไว้ เพราะถ้าผสมตัวแรงมากเกินไป เรซินจะแข็งตัวก่อนที่จะเคลือบงานทั่วทั้งชิ้น แต่ถ้าตัวแรงน้อยเกินไป จะทำให้เรซิน แข็งตัวช้าหรือไม่แข็งตัว

๘ ตัวเร่ง ผสมกับสีโปว สีฝุ่นดำ
น้ำมันมะเกลือ

ตัวเร่ง (Junco Cream Handener with Plastic Filler) มีลักษณะเป็นเหนียวและข้น มีสีออกส้ม มีกลิ่นฉุน ใช้ผสมกับสีโปว และน้ำมันมะเกลือ รวมทั้งฝุ่นดำ เมื่อต้องการให้ยางรักเคมีแข็งตัวเร็วขึ้น บีบตัวเร่งใส่เพียงเล็กน้อย

ใช้ผสมกับสีโปวรถยนต์ น้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นดำ การผสมตัวเร่งต้องทดลองแล้วจดจำตามความชำนาญของช่าง เพราะถ้าผสมตัวเร่งมากเกินไป สีโปวหรือยางรักเคมีจะแข็งตัวก่อนที่จะถม เปลือกหอยทั่วทั้งงาน แต่ถ้าตัวเร่งน้อยเกินไป จะทำให้ยางรักเคมีแข็งตัวช้าหรือไม่แข็งตัวได้ การใช้ตัวเร่งนี้ จะใช้กับการผสมสีโปวรถยนต์ เท่านั้น นิยมทำในกลวิธีการถมลาย และการฝังประดับมุก

๙

สีพลาสติก

สีพลาสติก มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ Resin ที่ เรียกว่า Polyvinyl acetate (PVA) ซึ่งละลายได้ในน้ำ มีคุณสมบัติเหมือนกาว คือ เหนียว เกาะผิววัสดุต่างๆ ได้ดี นอกจากเหล็ก สีน้ำ PVA สามารถทำเป็นสีต่างๆ ได้โดยผสมแม่สีลง เป็นสีที่นิยมใช้ทาสีไม้ทุกทั่วๆ ไป

คุณสมบัติของสีแห้งเร็วเป็นสีที่มีสวนประกอบที่สำคัญเรียกว่า Pigment เป็นสวนประกอบที่ทำให้แห้งเร็วมาก และยังมีสวนที่ช่วยเร่งให้สียิ่งแห้งเร็วยิ่งขึ้นได้โดยการระเหยของทินเนอร์ หรือน้ำมัน

ใช้ผสมกับเรซิน ตัวเร่งเป็นพื้นในกลวิธีการเขียนลายประดับมุก หรือบางครั้งผสมทินเนอร์ หรือน้ำมัน ทาภายในหุ่นตะลุมกระบะ ก็ เช่น สีพลาสติกสีแดง

๑๐

สีโปวรถยนต์

สีโปวรถยนต์ ทำมาจากโพลีเอสเตอร์เรซินผสมกับตัวยาอินทรีย์ สารเปอร์ออกไซด์ เพื่อให้แข็งตัวการใช้งานใช้สำหรับโปวรอยยุบ รอยปุ่มของตัวถังรถยนต์ กระจก

สีโปวรถยนต์ ลักษณะเป็นสีขาวขุ่นๆ ออกเหนียวและข้น ใช้ผสมน้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นดำ เพื่อถมลายประดับมุก และงานฝังลาย

อุดรูไม้ รุทะปลั่งกะสี ระยะเวลา ประดับมุก
แห้งสัมผัสได้ในเวลา ๕ - ๖ นาที
ขัดกระดาษทรายได้ ๒๐ - ๓๐
นาที การผสมทุกๆ ๑๐๐ ส่วนของสี
โปว ผสมด้วยยาทำให้แข็ง ๒ ส่วน

๑๑

กาวลาแท็กซ์

กาวลาแท็กซ์ หรือ กาวพีวีเอ
(Polyvinyl Acetate) เป็นกาว
สังเคราะห์ชนิดเทอร์โมพลาสติก
กาวชนิดนี้แข็งตัวโดยการสูญเสีย
น้ำ การแข็งตัวของมันไม่ถาวร
อาจจะเหลวอีกได้ ถ้าใช้ ณ
อุณหภูมิสูง ๆ นอกจากนี้ยังมีความ
ต้านทานต่ำต่อความเค้นและความ
ชื้นสูง ๆ ใช้เป็นวัสดุประสานได้ดี
ช่างประดับมุกใช้กาวชนิดนี้ไว้ติด
ลายटकแต่ง หุ่นโครงสร้าง

ใช้เป็นวัสดุยึด ในการ
ติดลวดลาย และหุ่น
โครงสร้าง ในกลวิธี
เขียนลาย และกลวิธีถม
ลายประดับมุก

๑๒

กาวอีพ็อกซี (Epoxy)

อีพ็อกซี เลือกใช้เฉพาะเคมีภัณฑ์
ที่มีมาตรฐานสำหรับงานกระຈก
โดยเฉพาะ เพื่ออายุการใช้งานที่
ยาวนาน และสะท้อนให้เห็น
ความแวววาว สวยงามของกระຈก
และใช้กับงานทั่วไป เช่น งาน
ซ่อมแซม อุดรอยร้าวรอยแตกร้าว
งานขึ้นและกันซึมได้อย่างดี วิธีใช้
ผสมส่วน A และ B ในอัตราส่วน
๑ : ๑ ผสมให้เข้ากัน เป็นเนื้อ
เดียวกัน ผสมเท่าที่ต้องการจะใช้
งานเท่านั้น กาวจะแห้งภายใน ๒
ชั่วโมง แข็งตัวเต็มที่ ๒๔ ชั่วโมง
กาวอีพ็อกซีนี้น ช่างประดับมุก ใน
กลวิธีฝังลาย นิยมใช้กาวชนิดนี้
เป็นวัสดุยึดระหว่างเปลือกหอย กับ
ไม้ ที่มีลักษณะติดทนนาน

ใช้เป็นวัสดุยึด ในการ
ติดลวดลาย หุ่น
โครงสร้าง ประเภทไม้
ในกลวิธีการทำงาน
แบบฝังลายไม้ประดับ
มุก

๑๓	กาวผง (เวลวู้ด Wet wood)	กาวผง ยี่ห้อ บอสน์ (Bosny Plastic Resin Glue) เกรดพิเศษสีโกโก้ – แห้งเร็ว กาว ๒ น้ำ ๑ กาว คุณภาพดีเยี่ยม แชน้ำได้เหมาะสม สำหรับงานตอเรือ และสำหรับงานไม้ทุกชนิดอัดไม้อัด ไม้เนื้อแข็ง ใช้ในงานเฟอร์นิเจอร์ และโรงงานทั่วไป ส่วนผสม กาวผง ๑๐๐ ส่วน (โดยน้ำหนักผสมกับน้ำ ๕๐ ส่วน โดยน้ำหนัก) การผสมค่อยๆเทกาวลงในน้ำที่จะผสม แล้วกวนให้ทั่ว ควรผสมกาวให้พอใช้ภายใน ๓ ชั่วโมง ข้อสังเกต ชิ้นไม้จะไม่ติดแน่นหากไม่ได้กด หรือ ตอกงานให้แน่น	ใช้ผสมกับซีลี้อย และ น้ำ ไว้อุดตามรอยทางของลาย บริเวณตามร่องไม้ เพื่อปกปิดในส่วนของลาย ที่ไม่เรียบร้อย ให้ดูกลมกลืนไปกับเนื้อไม้
๑๔	น้ำมันมะเกลือ หรือ เมทิล แอลกอฮอล์	น้ำมันมะเกลือ หรือเมทิลแอลกอฮอล์ (Methyl Alcohol) อัตราส่วนผสมของสารออกฤทธิ์ เมทิลแอลกอฮอล์ ๘๕ % ผสมอื่นๆ ๑๕ % เป็นของเหลวมีสีดำ มีกลิ่นฉุนเฉพาะตัวละลายน้ำได้ ติดไฟง่าย ระเหยง่ายเป็นตัวทำลายที่ดี เป็นพิษต่อร่างกาย	ใช้ผสมกับสีโป้ว มีคุณสมบัติเพิ่มความเข้มของสีหรือ ตกแต่งพื้นสีดำ ให้สีโป้วแห้งตัวเร็วขึ้น
๑๕	สีฝุ่นดำ	สีฝุ่นเป็นวัสดุที่ได้จากดิน หิน หรือ แก้วกระดุก หรือ ออกไซด์ของโลหะ มีเนื้อละเอียดหลายสี เช่น ดำ แดง เขียว เหลือง ฯลฯ	ใช้ผสมกับสีโป้ว มีคุณสมบัติเพิ่มความเข้มของสีหรือ หรือ ช่วยเสริมให้เนื้อสีมีความดำมันยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อความชื้นของเนื้อสีอีกด้วย
๑๖	ซีลี้อย	ซีลี้อย ได้จากการใช้เลื่อยตัดไม้ มีขนาดของซีลี้อยจากหยาบจนถึงละเอียด ตามลักษณะของเนื้อไม้ และขนาดของฟันเลื่อยที่ใช้ในการเลื่อย ซีลี้อยจะนำมาใช้ผสมกับ	ใช้ผสมกับกาวเวลวู้ด (กาวผง) และน้ำ เพื่ออุดร่องไม้ ให้ดูกลมกลืนไปกับเนื้อไม้ นิยมใช้ในกลวิธีงานฝังลายไม้

กาวเวลูต (กาวผง) ใช้อุดร่องไม้ ประดับมุก
เพื่อให้งานฝังลายดูเรียบร้อย

๑๗

ทินเนอร์ (หรือตัวทำละลาย)
(Thinner or Solvent)

ทินเนอร์ หรือตัวทำละลาย (Thinner or Solvent) เป็นสารละลายใส ๆ ช่วยให้เนื้อสีและการผสมกันได้ดี เป็นตัวทำให้เนื้อสีและกาวเจือจางลงเป็นของเหลว จึงสามารถทำการพ่นสี

ใช้ผสมเพียงเล็กน้อยในบางครั้งทีสัไปวสำหรับกมลายมีความหนืดมากเกินไป และเมื่อผสมแล้วก็สามารถทำได้ด้วยแปรง หากผสมทินเนอร์ได้ถูกต้องตามอัตราส่วนแล้ว เมื่อกมลายแล้วทินเนอร์จะระเหยเป็นไอทิ้งเนื้อสีและกาวเกาะตัวกับชิ้นงาน กลายเป็นชั้นสีที่แห้ง ตัวทำละลายที่ใช้ผสมสีแลคเกอร์ ในการเคลือบลายอีกด้วย

๑๘

แลคเกอร์ (Lacquer)

สีแลคเกอร์ (Lacquer) เป็นสีชนิดแห้งเร็วใช้ในงานพ่นได้ดีมากกว่าการทำประกอบด้วยสว่นประกอบที่สำคัญ คือ Pigment สว่นตัวทำละลายคือสารเชิงพลาสติกชนิดไนโตรเซลลูโลส ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดฟิล์ม ฟิล์มของสีแลคเกอร์จะมีความแข็งแรงน้อยกว่าฟิล์มของสี Enamel การแก้ปัญหาที่สี Enamel จัดเป็นสีแห้งช้าแต่มีคุณสมบัติในเรื่องของการเกาะยึดผิวงานฟิล์มมีความแข็งแรงทนทาน สีสดใส

ใช้แลคเกอร์ผสมทินเนอร์ ทาเคลือบทับงานประดับมุก ในขั้นตอนสุดท้ายในการประดับมุก

๑๙

กาแลนท์ ยูรีเทนทินเนอร์
(น้ำมันเคลือบแข็งพื้นไม้
ชนิดโพลียูรีเทน
Pure Polyurethane)

กาแลนท์ยูรีเทน เป็นน้ำมันเคลือบแข็งชนิดโพลียูรีเทน ที่อาศัยความชื้นทำให้แข็งตัว มีสีใสเงางามทนต่อการขีดขูด การหักโค้ง การ

ใช้ผสมยูรีเทนทินเนอร์ วิธีใช้คล้ายกับแลคเกอร์ แต่ยูรีเทนเหมาะสำหรับงานประดับมุกที่มี

กระแทก ทนความร้อนและสารเคมี จำนวนมาก
 ต่างๆเหมาะสำหรับใช้ทาพื้นไม้
 ปาร์เก้ เฟอร์นิเจอร์ วิธีใช้พื้นผิว
 วัสดุต้องสะอาด ปราศจากฝุ่นและ
 คราบไข การทาด้วยแปรงครั้งแรก
 ควรผสมยูรีเทน ๓ ส่วน ยูรีเทนทิน
 เนอร์กาแลนต์ ๑ ส่วน สำหรับการ
 ทาครั้งที่ ๒ และ ๓ ให้ผสมยูรีเทน
 ๔ ส่วน กับยูรีเทนทินเนอร์ กา
 แลนต์ ๑ ส่วน การทาทับแต่ละครั้ง
 ต้องเว้นระยะไม่น้อยกว่า ๔ ชั่วโมง
 จะแห้งสนิท ประมาณ ๒๔ ชั่วโมง

๒๐

ยูรีเทนทินเนอร์ (สำหรับผสม
 น้ำมันเคลือบแข็งโพลียูรีเทน)

ยูรีเทนทินเนอร์ Urethane Thinner
 เป็นทินเนอร์ที่มีคุณภาพสูง เหมาะ
 สำหรับผสม หรือ เจือจางน้ำมัน
 เคลือบแข็ง โพลียูรีเทน ทำให้มี
 ประสิทธิภาพในการใช้งานดี ช่วย
 ให้ทาได้ลื่น ไม่มีรอยแปรง แลดู
 เรียบและมีฟิล์มสีที่เงา

ใช้ผสมกาแลนต์ยูรีเทน
 ทินเนอร์ ทำให้มี
 ประสิทธิภาพในการใช้
 งานดี ช่วยให้ทาได้ลื่น
 ไม่มีรอยแปรง แลดู
 เรียบและมีฟิล์มสีที่เงา

๒๒

น้ำยาแดง

น้ำยาแดง หรือที่เราเรียกกันทั่วไป
 ว่า ยาแดงนั้น ผสมเพื่อให้สีของ
 กาวเข้มข้นขึ้น และทำให้เนื้อของ
 กาว มีความหนืดที่เหมาะสม ไม่
 มากและน้อยจนเกินไป ตัวของกาว
 มีคุณสมบัติแห้งช้า เมื่อกาวแห้ง
 จะมีความเรียบ

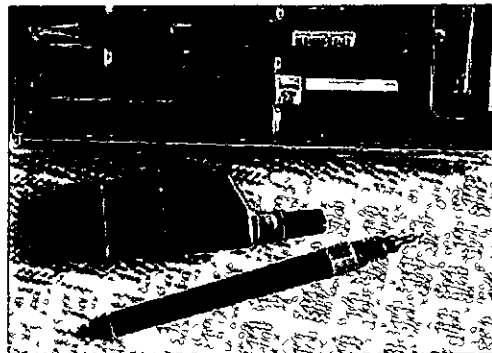
ใช้ผสมสีฝุ่นสีดำ และ
 กาวลาเท็กซ์ เพื่อให้สีมี
 ความเข้มข้น

วัตถุดิบทั้ง ๒๒ ชนิดดังกล่าวไปแล้ว ต่างก็มีคุณสมบัติที่จะนำมาใช้เป็นส่วนผสมในการทำงานระดับมุก ที่มีกลวิธีการทำที่แตกต่างกัน การที่จะนำมาใช้อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ควรพิจารณาให้เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของงานด้วย จึงจะเกิดผลดีทั้งด้านคุณภาพ ประหยัด และรวดเร็ว ดังผลการทำงาน และ ทดลองของช่างระดับมุกที่ได้ดำเนินการไปแล้วในปัจจุบัน

๒ ๒ เครื่องมือที่ใช้ในงานระดับมุก

ในการทำเครื่องประดับมุกเขตภาคกลาง จะต้องใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆมากมายชนิด บางชนิดเป็นเครื่องมือที่สามารถหาซื้อได้โดยทั่วไปตามร้านจำหน่ายอุปกรณ์ บางชนิดเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์เฉพาะที่ช่างระดับมุกจัดทำขึ้นเอง

๒ ๒ ๑ ปากการีตดั่งสีดำ

ภาพประกอบ ๔๑ ภาพปากการีตดั่งสีดำ

“การเขียนลายสวนมาก จะใช้ปากการีตดั่งสีดำตัดเส้น หรือ ถมลาย บางครั้งก็ แล้วแต่ว่าลูกค้าต้องการพื้น หรือ ตัวลายสีอะไร ก็จะทำตามลูกค้าสั่ง ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

ปากการีตดั่งสีดำ นิยมใช้ขนาดตั้งแต่ ๐-๐-๐ ๕ ในการเขียนลายลงบนภาชนะที่ต้องการเป็นอุปกรณ์สำคัญในกลวิธีการลวดลาย ลักษณะของปากกาชนิดนี้บรรจุสีหมึกในตัว ปลายปากกาเป็นเข็มปลายแหลม ทำด้วยสแตนเลส ทำหน้าที่ดันหมึกให้ไหลออกมาเมื่อเขียน มีหลายขนาด ราคาค่อนข้างแพง แต่การใช้งานก็ได้ผลคุ้มค่า

๒ ๒ ๒ ดินสอ

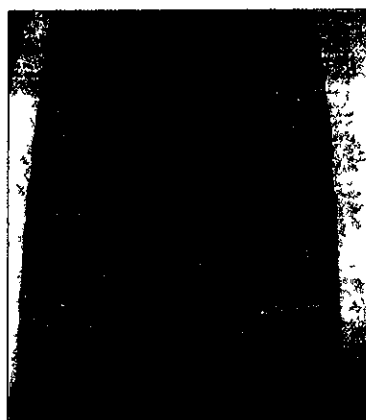

ภาพประกอบ ๙๒ ภาพดินสอ

“ การเขียนลาย บางครั้งลุงก็ใช้ดินสอบาง ปากกาบ้าง แล้วแต่อะไรใกล้มือ บางครั้งถ่ายพิมพ์เขียวมาก ลายจางๆ ลุงก็ใช้สีเมจิกเขียนบางก็มี ” (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

ดินสอ ใช้ในการร่างลายหรือเขียนแบบที่ต้องการ ดินสอมียุหลายชนิด เลือกใช้ได้ตามลักษณะของงาน ส่วนใหญ่ถือว่าดินสอมีประโยชน์เพียงการร่างหรือเขียนแบบคร่าว ๆ เพราะฉะนั้นการร่างโดยทั่ว ๆ ไปก่อนที่จะลงสีหมึกมักจะใช้ดินสอ HB เพราะสีไม่ดำเกินไป รวมทั้งลบง่ายอีกด้วย

๒ ๒ ๓ กระดาษไขร่างแบบ

ภาพประกอบ ๙๓ ภาพกระดาษไขร่างแบบ

‘ ลุงออกแบบลายเอง เป็นลายไทยง่าย ๆ ไม่ได้เรียน อาศัยจากประสบการณ์ เช่น ลายก้านขด ลายกนก ลายเทพนม ลายที่ตกแต่งโต๊ะหมู่บูชา ลูกหีบ(โลงศพ) แต่ถ้าเป็นลายบานประตู หน้าต่าง ลุงจ้างเขาออกแบบ เป็นอาจารย์ในช่างสิบหมู่ แถวนครปฐม ภาพละ ๒๕๐๐ บาท ใช้งานที่ ๑ ภาพ ต้องถ่ายพิมพ์ถึง ๗ ใบ ” (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

การเขียนภาพหรือลวดลายลงบนพื้นงานประดับมุกนั้น จะเขียนลงไปเลยก็เดี๋ยวยอมไม่ได้ เพราะพื้นวัสดุหรือภาชนะนั้น มีผิวที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องร่างภาพเสียก่อนชิ้นหนึ่ง บางครั้งช่างอาจจะใช้อะไรก็ได้ ที่อยู่ที่ความถนัด อาจจะใช้กระดาษลอกลาย หรือกระดาษไข หรือกระดาษวาดเขียน

๒ ๒ ๔ พู่กัน

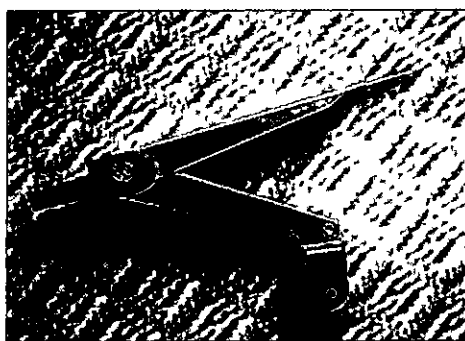

ภาพประกอบ ๔๔ ภาพพู่กัน

การเขียนลาย หรือ วาดลาย บางทีก็ใช้ตัดเส้น หรือถ้าพื้นที่ถมมาก ๆ ก็ใช้พู่กันระบาย เอาเลย เพราะจะใช้ปากกาบ่อยๆระบายนะ มันช้า ใช้พู่กันระบายเร็วดี " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

พู่กันที่ใช้ในการวาดลายงานประดับมุก มีสองลักษณะการใช้ คือ พู่กันเบอร์เล็กขนยาวใช้สำหรับงาน ตัดเส้นเหมือนลักษณะการตัดเส้นด้วยปากกา แต่มีคุณสมบัติของเส้นที่งามอ่อนช้อยอิสระ และมีน้ำหนักใช้ ความมีชีวิตมากกว่า ทั้งยังใช้ได้กับงานในหลาย ๆ ลักษณะอีกด้วย เช่น ตัดเส้นเป็นสี ใช้ตัดเส้นบริเวณที่ซึ่ง ไม่สามารถใช้ปากกาได้ เป็นต้น ส่วนพู่กันสำหรับการใช้อีกลักษณะหนึ่ง คือพู่กันสำหรับระบายหรือถมลงพื้น ช่องไฟ ซึ่งต้องมีขนาดใหญ่กว่าลักษณะแรก

๒ ๒ ๕ วงเวียน

ภาพประกอบ ๔๕ ภาพวงเวียน

สำหรับวงเวียน ใช้ทำเมตกลม หรือ ทำลวดลาย " (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) บางครั้งใช้ สำหรับวัดกะขนาดชิ้นงาน ที่มีลักษณะทรงกลม และใช้กะขนาดเส้นกันลาย ในขั้นตอนของการขึ้นรูป และ เขียนลวดลายลงบนชิ้นงาน " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) วงเวียน (Deviver) คือ เครื่องมือวัดทำ เครื่องหมายชนิดหนึ่ง ซึ่งมีขาทั้งสองข้างเป็นโลหะปลายแหลม ใช้ในการวัดระยะขีดขนาดเพื่อวางรูปแบบงาน เช่น การวัดระยะวัดเพื่อการแบ่งส่วน การถ่ายขนาด และการสร้างรูปแบบของชิ้นงานแบบต่าง ๆ ที่มีสวนโค้ง วงกลม ลักษณะวงเวียนมีขาทั้งสองข้างเป็นโลหะปลายแหลม ส่วนโคนขาทั้งสองข้างของวงเวียนถูกยึดติด แน่นด้วยหมุดย้ำหรือสกรู สามารถถ่างขาทั้งสองข้างออกให้กว้างและบีบขาทั้งสองให้แคบเข้าหากันได้ ในบาง ลักษณะของลาย เช่น ลายประจำยาว ลายดาว ลายก้านขด และลายอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต้องใช้วงเวียน สร้างรูป และโครงสร้างดังกล่าวเป็นทรงกลม นอกจากนี้ยังมีแผนพลาสติกใส มีช่องวงกลมเป็นแบบใช้แทนวง เวียนขนาดต่าง ๆ ซึ่งก็สะดวกในการใช้เช่นเดียวกัน

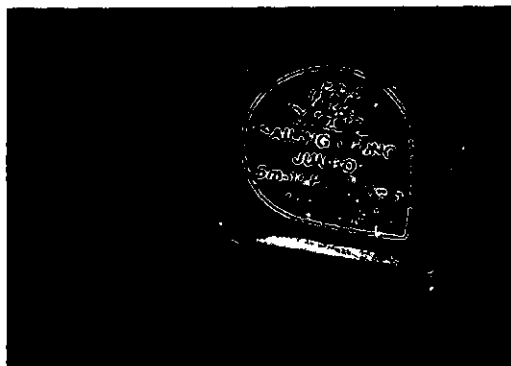
๒ ๒ ๖ ไม้บรรทัด

ภาพประกอบ ๘๖ ภาพไม้บรรทัด

ไม้บรรทัด (Rules) บรรทัดมักจะทำด้วยโลหะหรือทำด้วยไม้ มีราคาถูก แต่ขนาดในการวัดจำกัด โดยมากจะไม่เกิน ๓๐ เซนติเมตร หรือ ๑๒ เซนติเมตร เหมาะสำหรับใช้วัดบนโต๊ะทำงาน แต่จะไม่เหมาะที่จะนำติดตัวไปทำงานที่อื่น สำหรับการใช้ไม้บรรทัดในงานประดับมุกนั้น บางครั้งแทบไม่ต้องใช้เลย เพราะเพียงขีดกรอบหรือเส้นภายในที่จำเป็นเท่านั้น แต่ก็เป็นส่วนช่วยในงานสำเร็จด้วยความเรียบร้อยได้ ซึ่งได้แก่ไม้บรรทัดธรรมดาทั่วไป

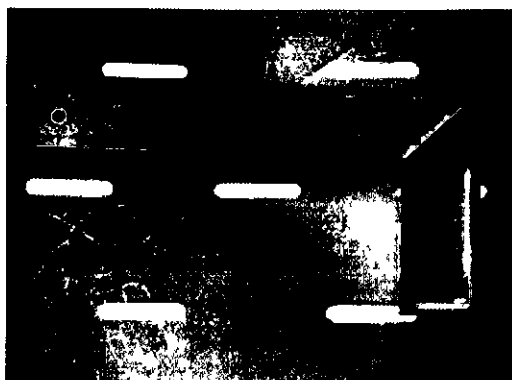
๒ ๒ ๗ ตลับเมตร

ภาพประกอบ ๘๗ ภาพตลับเมตร

ตลับเมตร คือ เครื่องมือวัดชนิดที่มีสายวัดเก็บอยู่ในตลับอย่างมิดชิด ทำให้สะดวกในการนำติดตัวไปใช้งานได้ตลอดเวลา ตลับเมตรใช้ในการวัดหาระยะ หรือตรวจสอบขนาดของวัสดุที่จะใช้ตกแต่ง ชี้นงาน ฯลฯ เนื่องจากตรงหัวสายวัดของตลับเมตรมีขอเกี่ยว ซึ่งใช้เป็นที่ยึดกับขอบของชิ้นงานที่ต้องการวัด ทำให้การดึงสายวัดออกจากตลับ เพื่อใช้ในการวัดระยะหรือตรวจสอบขนาดของวัสดุ หรือชิ้นงานได้สะดวก

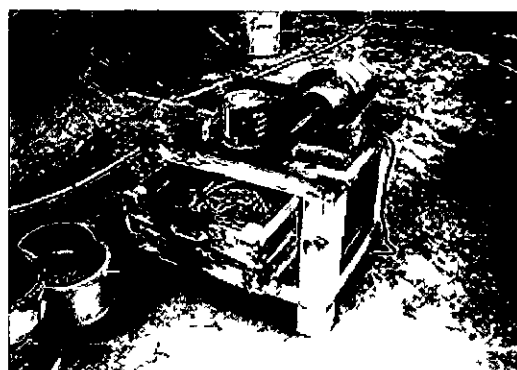
๒ ๒ ๘ ฉากวัด (ฉากตาย)

ภาพประกอบ ๔๔ ภาพจกวัด (จกตาย)

จกวัดนี้ จะใช้วัดโตะไม้ หรือ งานประดับมุก ประเภทไม้ เช่น บานประตู หน้าต่าง "(เสวย จันทรวีร สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) จกวัด เป็นเครื่องมือวัดชิ้นหลัก ที่ใช้ในงานช่างใช้วัดหาความยาว มุมแก หรือความลาดเอียง นอกจากนี้ยังใช้วัดเส้นผ่าศูนย์กลางของแท่นไม้กลมได้ อย่างไรก็ตาม การใช้เหล็กจกได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้พื้นฐาน และประสบการณ์ เช่น การหาปริมาตรไม้ หรือความลาดเอียงของปากไม้ลักษณะของจกตาย นั้น เป็นจกที่ย่ำสวนที่มีมือจับกับสวนที่ใช้วัดมุม หรือ ขีดเส้นให้ติดกันด้วยหมุดย้ำ หรือวิธีเชื่อม จกจะเป็นมุม ๙๐ องศา ด้านสันจกจะทำมุม ๔๕ องศา ขนาดความยาวของจกมีหลายขนาด ตั้งแต่ ๘ นิ้ว ๑๐ นิ้ว และ ๑๒ นิ้ว

๒ ๒ ๙ โตะทำงานประดับมุก

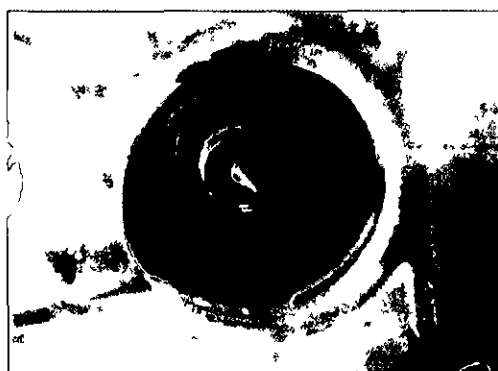

ภาพประกอบ ๔๕ ภาพโตะทำงานประดับมุก

โตะทำงานประดับมุก คือ บริเวณหรือพื้นที่สำหรับใช้ในการวาง รองรับ ยึดจับชิ้นงาน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ฯลฯ เพื่อการปฏิบัติงานของช่างประดับมุกที่ให้ความสะดวกความปลอดภัยแก่ผู้ใช้ และช่วยให้การปรับแต่งงานประดับมุก เช่น การเลื่อยฉลุ ตกแต่งชิ้นงานในการสร้างและประกอบให้เป็นไปตามความประสงค์ของช่างประดับมุก ลักษณะนั้นมียูปร่างที่แตกต่างกัน แต่ที่สำคัญ คือ ต้องมีโครงสร้างที่มีลักษณะ รูปร่าง ประกอบเข้าด้วยกันอย่างแข็งแรง สามารถรับกำลังผลักดันหรือแรงกระแทกจากการปฏิบัติงานมิให้โยก สั่น และเคลื่อนที่ได้โดยมีอุปกรณ์ เช่น ไม้ยาวลักษณะคล้ายรูปตัวยู ไว้วางเปลือกหอยในการฉลุลาย เพื่อสะดวกในการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นบนพื้นโตะ ควรจัดให้มีรางสำหรับวางเครื่องมือบางชนิด คือ คีม ใบเลื่อย เป็นต้น ที่จำเป็นต้องหยิบใช้อย่างต่อเนื่องโดยไม่เกะกะ หรือกีดขวางในขณะที่ปฏิบัติงาน หรือใต้พื้นโตะจะมีลิ้นชัก

สำหรับเก็บเครื่องมือ ก็จะทำให้สะดวกในการใช้งานมากยิ่งขึ้น โตะฝังงานไม่ควรจะมีขนาดความสูงประมาณ ๗๕-๘๒ เซนติเมตร ขนาดความกว้างประมาณ ๖๕-๗๕ เซนติเมตร และขนาดความยาวประมาณ ๑๗๐-๒๐๐ เซนติเมตร

๒ ๒ ๑๐ เครื่องเจาะไม้ หรือ ภาษาช่าง เรียกว่า เราเตอร์เจาะ

ภาพประกอบ ๑๐๐ ภาพเครื่องเจาะไม้ หรือ เราเตอร์เจาะ

“ การที่จะทำงานฝังลายไม้นั้น แตกอนใช้สิ่ว แต่ปัจจุบันเราใช้เราเตอร์เจาะ เป็นการดัดแปลงมอเตอร์เจาะ และดอกเจาะ โดยช่างเจียรหัวดอกเจาะเอา ” (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

เราเตอร์เจาะ เป็นเครื่องมือที่ช่างระดับมุก ที่ทำงานระดับมุกในกลวิธีการฝังลาย ไม้ลายเป็นเครื่องเจาะไม้ เพื่อทำการฝังมุกลงไปบนชิ้นไม้ เราเตอร์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเจาะ ประยุกต์มาจากสว่านไฟฟ้า ปรับเปลี่ยนดอกสว่านได้ ตามลักษณะการใช้งาน เช่น ดอกสว่านจำปา ดอกเม็ดมะยม ดอกเล็บขุด ถัดออกพินหนู เป็นต้น มักใช้ดอกจำปาเจาะรู ดอกเม็ดมะยมเจาะขยายให้ลึกและกว้างขึ้น ดอกเล็บขุดใช้เจาะร่องขนาดใหญ่ หลักการทำงานของเครื่องเจาะไม้ โดยที่ดอกสว่านจะถูกยึดแน่นกับที่รับดอกสว่าน และที่จับดอกสว่านนี้ จะถูกทำให้หมุนด้วยมอเตอร์ไฟฟ้า

๒ ๒ ๑๒ เครื่องเจียรระโนเล็ก

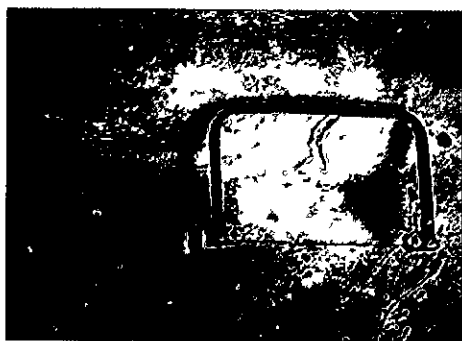
ภาพประกอบ ๑๐๑ ภาพเครื่องเจียรระโนเล็ก

เครื่องเจียรระโนเล็ก ไม้ขัตรักเคมี ที่เคลือบทับหุ่นเอาไว้ เจียรให้เห็นเนื้องาน บางทีก็ ขัดเอาหินปูนของเปลือกหอยออก ” (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) เครื่องเจียรระโน เป็นเครื่องมือที่ใช้กรอหรือเจียร

เปลือกหอย ให้ส่วนที่เป็นหินปูนที่ติดออกให้หมด จนกว่าเปลือกหอยมีความหนาตามความต้องการ หรือไม่ก็ขัดเอาสีผิวที่เคลือบหุ้มหุ้่นออก โดยหลักการทำงานของเครื่องเจียรระไนนั้น ทำงานโดยอาศัยมอเตอร์เป็นตัวขับให้หมุน ส่วนหินลับจะติดอยู่กับมอเตอร์ โดยหมุนเข้าหาตัวเราจากบนลงล่าง เมื่อป้อนชิ้นงานที่จะเจียรเข้าไป หินลับจะตัดชิ้นงานออกทีละนิด ไม่ควรกดชิ้นงานหรือกระแทกเข้าไปแรง ๆ จะทำให้หินลับแตกเสียหายได้ง่าย

วิธีการใช้เครื่องเจียรระไนในงานประดับมุกนั้น เนื่องจากเครื่องเจียรระไนปรับความเร็วไม่ได้ จึงต้องใช้ชิ้นงานให้เหมาะสมไม่ใหญ่จนเกินไป ต้องเปิดเครื่องสักครู่หนึ่งก่อนรอจนกว่ามอเตอร์หมุนเข้ารอบปกติ จึงป้อนชิ้นงานเข้าไป ในการเจียรระไนนั้น ช่างประดับมุกควรปิดจมูกและสวมแว่นตา เนื่องจากฝุ่นละอองของเปลือกหอยที่กระจายอยู่โดยรอบ เมื่อสูดดมอาจทำให้ระคายเคืองได้

๒ ๒ ๑๓ เลื่อยฉลุ

ภาพประกอบ ๑๐๒ ภาพเลื่อยฉลุ

สำหรับเลื่อยฉลุ เป็นอุปกรณ์สำคัญ ในงานมุกเลย เพราะเอาไว้อฉลุลายต่าง ๆ ใบเลื่อยที่ใช้ชนิดใช้เบอร์ ๐ และ เบอร์ ๑ เบอร์ ๐ ใบเลื่อยเป็นดอก ใบ ลายแหลม ส่วนใบเบอร์ ๑ ไว้เลื่อย จำพวกลายไทย " (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

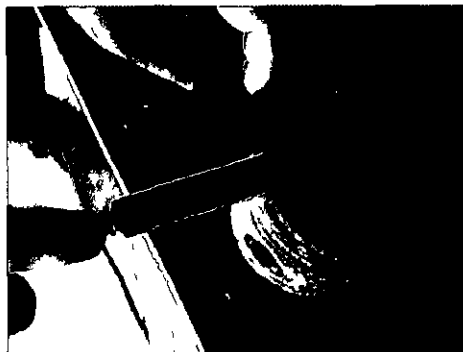
เลื่อยฉลุ คือเลื่อยมือชนิดที่ออกแบบมาเพื่อใช้สำหรับเลื่อยฉลุชิ้นงานที่มีลวดลายแบบต่าง ๆ ชนิดที่มีแนวเส้นโค้งเป็นมุมโค้งที่แคบที่เลื่อยชนิดอื่นไม่สามารถเลื่อยตามแนวเส้น เลื่อยฉลุ มีลักษณะรูปร่างของโครงเลื่อยเป็นรูปตัวยู เป็นสปริงในตัวที่ดึงใบเลื่อยให้ตึงได้ ปลายทั้งสองของโครงเลื่อยมีหัวจับยึดใบเลื่อยให้แน่นด้วยสกรูหางปลา หรือหมุดตังใบเลื่อย ปลายข้างหนึ่งของหัวจับใบเลื่อยประกอบด้วยมือจับเลื่อยยึดติดอยู่กับโครงเลื่อย สำหรับเป็นที่จับฉลุชิ้นงานได้คล่องตัว โครงของเลื่อยฉลุที่มีขนาด ๖-๑๐ นิ้ว ใบเลื่อยที่ใช้กับเลื่อยฉลุ เป็นใบเลื่อยที่มีขนาดบางและมีความกว้างของใบเลื่อยที่แคบ ฟันเลื่อยที่ใช้กับการเลื่อยฉลุใบและดอกมีขนาดตั้งแต่ ๑๐-๑๕ ฟันต่อนิ้ว ขนาดฟันเลื่อยฉลุใช้กับงานฉลุลายไทยมีขนาด ๒๐-๒๒ ฟันต่อนิ้ว

ในการใช้เลื่อยฉลุกับการเลื่อยฉลุชิ้นงานประดับมุกนั้น เป็นการฉลุชิ้นงานบนแผ่นรองรับ นำชิ้นงานวางบนแผ่นรองรับโดยให้แนวเส้นฉลุอยู่ระหว่างขอบแผ่นรองรับ เลือกใช้ขนาดของใบเลื่อยให้เหมาะกับชนิดของไม้หรือชิ้นงาน และวัสดุที่ต้องการฉลุ ใส่ใบเลื่อยเข้ายึดแน่นติดกับโครงเลื่อยฉลุ โดยให้ปลายคมของฟันเลื่อยด้านที่กินเปลือกหอย หันเข้าหาเมื่อจับเลื่อยที่ยึดติดอยู่กับโครงเลื่อย

ปรับตั้งให้ฟันเลื่อยกินเนื้อไม้ตรงขอบของแนวเส้น พร้อมกับดันโครงเลื่อยขึ้น และดึงโครงเลื่อยลงในระยะสั้น ๆ สลับกัน ให้ฟันเลื่อยกินเปลือกหอย เป็นทางเลื่อยตรงขอบของแนวเส้นเป็นทางเลื่อยตามรูปแบบลายฉลุที่ลอกแบบไว้ จากนั้นปรับตั้งใบเลื่อยให้ฟันเลื่อยกินเปลือกหอย ต่อจากทางเลื่อยตรงขอบแนวเส้นตาม

รูปแบบลายฉลุที่ออกแบบไว้ โดยต้นโครงเลื่อยขึ้นและตั้งลงในระยะยาว ๆ สลับกันบังคับให้ฟันเลื่อยกินเนื้อไม้ไปตามขอบของแนวเส้นลายฉลุ ได้ชิ้นงานฉลุลายตามแบบรูปกำหนดไว้

๒ ๒.๑๔ ทั้งเหล็กรูปทรงกลม

ภาพประกอบ ๑๐๔ ภาพทั้งเหล็กรูปทรงกลม

ทั้งเหล็ก เป็นอุปกรณ์อีกชนิด ที่รองรับแรงกระแทก ในการตีใบมีดเลื่อยฉลุ ก่อนปฏิบัติงาน ด้วยเหตุผลที่ ก่อนที่เราจะฉลุเปลือกหอยนั้น ถ้าเราทำการตีใบเลื่อยก่อนนั้น เวลาเลื่อยตามสวนโค้ง หรือเว้า จะเลื่อยง่าย และสิ้นมือ เพราะใบเลื่อยนั้น มีการยืดหยุ่น " (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) เป็นเหตุผลที่สอดคล้องกับช่างเอกชัย รอดเมือง " คือ เมื่อใบเลื่อยถูกตีแล้ว การทำงานของใบเลื่อยฉลุ สามารถเลื่อยโค้ง หรือ ลวดลายต่างๆ ได้ง่ายขึ้น และเลื่อยได้รวดเร็วและสบายกว่าด้วย " (เอกชัย รอดเมือง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) ทั้งเหล็กรูปทรงกลม จะมีรูปร่างเป็นแท่งเหล็กเรียบ แท่งรูปทรงกลมมีขนาดหนาเท่ากันตลอด มีลักษณะการตั้งตรง เป็นการสะดวกในการใช้งานที่จะนำมาตี ใบมีดเหล็กนั้นจะเป็นเหล็กอะไร มีความทนทานต่อการใช้งานทุกอย่าง

๒ ๒.๑๕ ตะไบ

ภาพประกอบ ๑๐๕ ภาพตะไบแบบต่างๆที่ใช้ในงานประดับมุก

ภาพประกอบ ๑๐๕ ภาพตะไบ

ตะไบ คือ เครื่องมือตกรัดผิวชนิดที่มีพื้นละเอียดรอบลำตัว สำหรับใช้ถูตกรัดผิวแข็งและผิวอ่อนให้มีพื้นผิวเรียบ ลักษณะการใช้ตะไบกับงานประดับมุก คือการใช้หลังจากพื้นผิวมุกได้รับการถูกลีดยจนลุลือเป็นแว่นแล้ว หลังจากนั้นใช้ตะไบตกรัดผิวรอบนอกอีกครั้ง จะทำให้เปลือกหอยนั้นมีผิวเรียบเสมอ

ตะไบที่นิยมใช้ในงานตกรัดมุกนั้น นิยมใช้ตะไบท้องปลิง (Half Round File) มีลักษณะรูปร่างหน้าตัดด้านหนึ่งตรง ส่วนอีกด้านหนึ่งโค้ง ส่วนโคนกว้างเรียวไปสลับลาย ใช้สำหรับการถูตกรัดชิ้นงานที่มีพื้นผิวตรงโค้ง ตะไบท้องปลิงมีขนาดความยาว ๔-๑๔ นิ้ว

และตะไบกลม (Round File) มีลักษณะรูปร่าง หน้าตัดของลำตัวกลม ส่วนโคนโตเรียวไปสลับลาย ขางประดับมุกเรียกตะไบชนิดนี้ว่า ตะไบหางหนู ใช้สำหรับถูตกรัดชิ้นงานภายในที่เป็นรูปกลม วงรี ตะไบกลมมีขนาดความยาว ๔-๑๐ นิ้ว

อาจสรุปได้อย่างคร่าวๆ ถึงตะไบที่นิยมใช้ในงานประดับมุก เช่น ตะไบทรงกลม ใช้ในกรณีชิ้นงานทรงกลมใช้ขัดภายในของเล็กๆ , ตะไบท้องปลิง ใช้ขัดส่วนโค้งของชิ้นงานที่มีความโค้ง, ตะไบสามเหลี่ยมใช้ขัดรอยต่อ มุมที่หักโค้งเป็นเหลี่ยม, ตะไบปากมิดใช้ขัดตามซอกเล็กๆ ตะไบทรงรีใช้ขัดส่วนโค้งขนาดเล็ก , ตะไบทรงแบนใช้ขัดที่เป็นด้านตรงให้เรียบ

๒ ๒ ๑๖ คีม

ภาพประกอบ ๑๐๖ ภาพคีม

คีมที่ใช้ในงานประดับมุก คือ คีมปากนกแก้ว เป็นคีมที่ทำด้วยเหล็กกล้า ใช้สำหรับจับชิ้นงาน เวลาจลุลาย ลักษณะคีมปากนกแก้ว เป็นคีมปากงุ้ม แต่มีความโค้งมากกว่าคีมตัด และปากไม่คมเหมือนคีมตัด ประโยชน์ของคีมชนิดนี้ ใช้ถอนตะปูออกจากไม้ ที่ขาหรือด้ามข้างหนึ่งจะมีลักษณะแบนมีง่าม

๒ ๒ ๑๗ คีมตัดลวด

ภาพประกอบ ๑๐๗ ภาพคีมตัดลวด

คีมตัดลวดเป็นคีมที่ทำด้วยเหล็กกล้า มีคมอยู่ด้านข้างของปากคีม ด้านในของปากคีมทั้งสองข้างจะให้เป็นเส้นหยักไว้เพื่อกันลื่น เมื่อใช้คีมจับชิ้นงาน ด้ามหุ้มด้วยยางหรือพลาสติก ใช้สำหรับตัด และใช้จับงาน เวลาฉลุ ใช้ลักษณะเดียวกับคีมปากนกแก้ว คีมชนิดนี้ปากคีมไม่จุ่มเข้าหากันเหมือนคีมปากนกแก้ว

๒ ๒ ๑๗ เลื่อยไฟฟ้า

ภาพประกอบ ๑๐๘ ภาพเลื่อยไฟฟ้า (เลื่อยวงเดือน)

“ ตัวนี้เป็นเลื่อยสำหรับตัดเปลือกหอยให้เป็นเส้นๆ เพื่อที่จะใช้ตกแต่งในงานมุก (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) เลื่อยวงเดือน (Circular Saw) เป็นเครื่องมือที่ใช้ตัด แบ่ง เปลือกหอยมุกให้เป็นเส้น เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการทำงาน ใบเลื่อยจะมีลักษณะเป็นวงกลม และคมของฟันเลื่อยจะเหมือนกับฟัน เลื่อยลันดาหรือเลื่อยอก ในปัจจุบันความเจริญทางเครื่องจักรมีมากขึ้น เครื่องเลื่อยวงเดือนจึงมีรูปร่าง ลักษณะแตกต่างกันออกไป และลักษณะคมตัด ก็อาจจะ แตกต่างออกไปด้วย หลักการทำงาน มีมอเตอร์เป็นตัวขับเคลื่อน นั้นหมายความว่าเมื่อเครื่องทำงานใบเลื่อยจะหมุน และเมื่อเลื่อยเปลือกหอยมุก ที่ต้องการจะตัดเข้าหาคมเปลือกหอยมุก ก็จะถูกตัดออก

๒ ๒ ๑๘ เครื่องขัดกระดาษทราย

ภาพประกอบ ๑๐๙ เครื่องขัดกระดาษทราย

เครื่องขัดกระดาษทราย (Sander) เป็นเครื่องมือที่ทำให้ผิวมุกมัน หรือลบสว่นที่คมของลาย เพื่อที่จะเวลาที่ไปสีให้มีความเรียบ เพื่อที่จะนำไปเคลือบผิวอีกที โดยมากการขัดกระดาษทรายจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะนำไปประกอบเข้าด้วยกัน หรือเป็นเครื่องช่วยในการประกอบให้มีความประณีตขึ้นอีก หลักการทำงานของเครื่องขัดกระดาษทราย เครื่องขัดกระดาษทรายจะมีล้อกระดาษทรายเป็นตัวหมุน โดยมีมอเตอร์ทำหน้าที่เป็นตัวทำให้เครื่องทำงาน ล้อกระดาษทรายจะปรับความเร็วของรอบได้ และขณะปฏิบัติงานต้องเอางานระดับมุกมาวางบนโต๊ะของเครื่องขัดกระดาษทราย ใช้มือจับงาน แล้วดันงานมุกเข้าหาแผ่นกระดาษทราย โดยกดงานระดับมุกเล็กน้อย เครื่องจะหมุนจากซ้ายไปขวา การจับงานโดยป้อนงานเข้าเครื่องควรป้อนจากขวามือไปซ้ายมือเสมอ และอย่าให้งานนั้นเกินกึ่งกลางของล้อกระดาษทราย เพราะจะทำให้เครื่องตีกลับได้

๒ ๒ ๑๙ เครื่องเจียรไน หรือ หินกรองไฟฟ้า

ภาพประกอบ ๑๑๐ เครื่องเจียรไน หรือ หินกรองไฟฟ้า

เครื่องเจียรไน ไม้ขัดเปลือกหอย ที่มีหินปูนเกาะอยู่ หรือ บางครั้งใช้ลบเหลี่ยมของลาย ให้มีความโค้งมน " (เสวย จันทรจิ๋ว สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) เครื่องเจียรไน หรือ หินกรองไฟฟ้า เป็นเครื่องมือที่ใช้กรอหรือลบความคมของเครื่องมือต่างๆซึ่งมีความสะดวกกว่าการใช้หินลับธรรมดา แต่จะไม่ได้ความคมและละเอียดเท่ากับใช้หินลับ ถ้าฝีมือผู้ลับไม่ดีพอ ตามปกติจะมีสองด้าน ด้านหนึ่งหินหยาบ อีกด้านหนึ่งหินละเอียด หลักการทำงานของเครื่องเจียรไน หรือหินกรองไฟฟ้า ทำงานโดยอาศัยมอเตอร์เป็นตัวขับให้หมุน ส่วนหินลับจะติดอยู่กับมอเตอร์ทั้งสองข้าง โดยหมุนเข้าหาตัวเรา จากบนลงล่าง เมื่อป้อนชิ้นงานระดับมุกที่จะลับเข้าไป หินลับจะตัดชิ้นงานออกทีละนิด ไม่ควรกดชิ้นงาน หรือ กระแทกเข้าไปแรงๆจะทำให้หินลับแตกเสียหายได้ง่าย วิธีการใช้เครื่องเจียรไนให้ได้ผล เนื่องจากเครื่องเจียรไนปรับความเร็วไม่ได้ จึงต้องใช้

ชิ้นงานให้เหมาะสมไม่ใหญ่จนเกินไป ต้องเปิดเครื่องสักรูหนึ่งกอง รองจนกว่ามอเตอร์หมุนเข้ารอบปกติ จึงป้อนงานเข้าไป ส่วนประกอบเครื่องเจียรระในหินกรองไฟฟ้า มอเตอร์ หินลับหยาบ หินลับละเอียด กระจก้นฐานรองชิ้นงาน(ปรับได้) สวิตช์เปิดปิด แทนเครื่อง

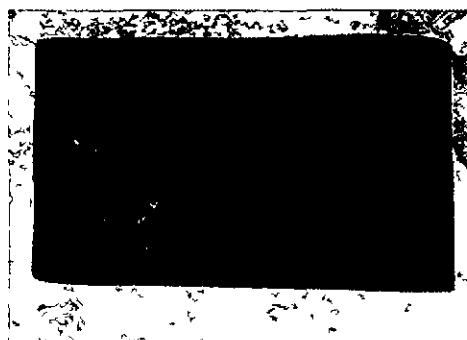
๒ ๒ ๒๐ เครื่องมือช่วยในการติดลาย (แหวนสำหรับจับชิ้นงาน)

ภาพประกอบ ๑๑๑ ภาพเครื่องมือช่วยในการติดลาย (แหวนสำหรับจับชิ้นงาน)

“ เวลาติดลายมุก ตัวลายเล็กๆ เราต้องใช้แหวนจับชิ้นมุก เพื่อความถนัด ในการติด ” (ศตพร จันยะ นัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) แหวน เป็นเครื่องมือสำหรับติดงานเปลือกหอยที่ฉลุแล้ว ลงบนหุ่นโครงสร้าง เนื่องจากชิ้นส่วนในการตกแต่งลดลายประดับมุก เช่น ดอก ใบ ก้าน นั้น มีขนาดเล็กมากไม่สามารถใช้มือจับได้ ช่วงประดับมุกจะใช้แหวนเหล็ก ช่วยในการจับชิ้นส่วนของเปลือกหอยซึ่งมีขนาดเล็ก ๆ ดังกล่าว มีที่ที่นาสังเกตว่า ปลายของแหวนจับดังกล่าวนอกจากจะเรียวแหลม และมีขนาดเล็กแล้ว ส่วนปลายดังกล่าวยังมีความหนา และค่อนข้างมีน้ำหนักทำให้ง่ายต่อการจับชิ้นส่วนเล็ก ๆ และสามารถจับได้แน่นอีกด้วย

๒ ๒ ๒๑ กระดาษทรายน้ำ

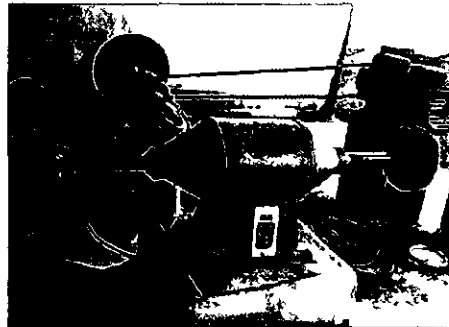
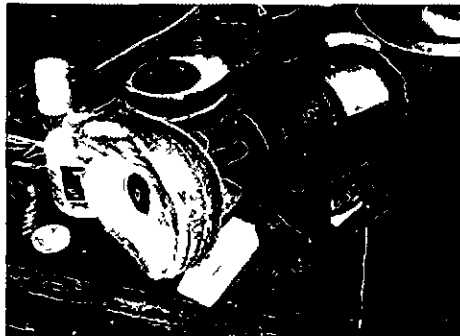
ภาพประกอบ ๑๑๒ ภาพกระดาษทรายน้ำ

“ การขัดกระดาษทรายในงานมุกนั้น ขั้นแรกขัด ในเบอร์หยาบก่อน โป้วแล้วก็ขัดประมาณ ๕ - ๑๐ ครั้ง ไปจนถึงเบอร์ละเอียดสุด ” (เสวย จันทรจิว สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

กระดาษทรายน้ำขัดผิวเบอร์ ๒๒๐ ถึง ๑๕๐๐ ใช้ขัดผิวภายนอกของงานประดับมุก ให้มีความเรียบเป็นมัน คือ เริ่มจากเบอร์หยาบ ขัดไปจนถึงเบอร์ที่ละเอียด ขัดจนปรากฏลายมุกชัดเจน ถ้าทำจำนวนมาก ขางประดับมุกใช้วิธีการขัด และขัดด้วยเครื่องขัด (กระดาษทรายน้ำ เป็นวัสดุขัดผิวที่จำเป็นมาก มีลักษณะ

เป็นแผนกระดาษน้ำมันเคลือบด้วยผงของสารที่มีความแข็งและมีหลายเบอร์ เช่น เบอร์ ๑๒๐ กลาง ๒๐๐ ละเอียด ๔๐๐ ละเอียดมาก ๖๐๐-๒๐๐๐ ใช้ขัดผิวงานระดับมุก)

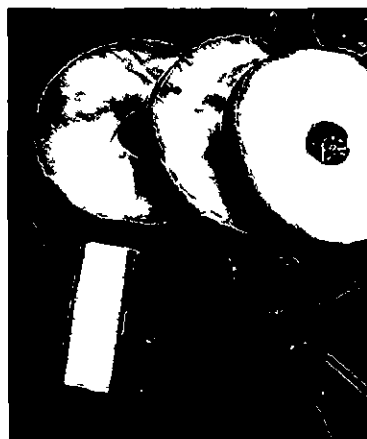
๒ ๒ ๒๒ เครื่องขัดเงา

ภาพประกอบ ๑๑๓ เครื่องขัดเงา

เครื่องขัดเงา เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการตกแต่ง ขัดเพื่อให้มีความละเอียด และมันเงา (ศตพร จันยะ นัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) เครื่องขัดเงา เป็นอุปกรณ์ที่มีความเร็วในการใช้งาน เหมาะสำหรับผู้ที่มีความชำนาญ ในการใช้เครื่องและมีทักษะในการปฏิบัติงานที่ผ่านการขัดด้วยกระดาษทรายน้ำแล้ว การขัดเงานั้น ชาวจะเริ่มใช้น้ำยาแดงเป็นขั้นแรก น้ำยาขาวเป็นขั้นที่สอง และสุดท้ายคือน้ำยาเขียว ซึ่งน้ำยาทั้งหมด มีคุณสมบัติขัดเงา ให้เห็นลายมุก ลักษณะของการทำงานของเครื่องขัดเงาจะมีลูกผ้าเป็นล้อ เป็นตัวหมุน โดยมีมอเตอร์ทำหน้าที่เป็น ตัวทำให้เครื่องทำงาน ล้อของผ้าขัดเงาเคลื่อนตัว หินขัดเงา ที่ใช้ในการขัดเงามีดังต่อไปนี้

ก หินขัดเงา

ภาพประกอบ ๑๑๔ ภาพหินขัดเงา

ก่อนขัดเงาต้องเจียรน้ำยาก่อน เริ่มขัดเงาครั้งแรกใช้น้ำยาแดงก่อน คือขัดลบให้หมดรอยของ กระดาษทราย ตามด้วยขัดด้วยน้ำยาขาวอีกครั้ง และน้ำยาเขียว เพื่อให้เงางาม (ชูชาติ จิตธวัชจ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) หินขัด มีเนื้อหยาบและละเอียด มีลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมและกลม ชาวประมงนิยมใช้ หินขัดเงา คือ หินสีน้ำตาลแดง เป็นหินมีเนื้อละเอียดปานกลาง เนื้อหินแลบเบอร์ ๔๐๐ กริท ใช้สำหรับลบรอย

กระต่ายในงานประดับมุก ให้เรียบสม่ำเสมอตามปกติ เพื่อเตรียมขัดหินละเอียดต่อไป ขั้นตอนการขัดผู้ขัดจะต้องเริ่มขัดตั้งแต่หินเบอร์น้อยหรือหินหยาบ และขัดหินเบอร์มากหรือหินละเอียดจนท้ายสุด

ข หินขัดเงาสีขาว

ภาพประกอบ ๑๑๕ ภาพหินขัดเงาสีขาว

หินขัดเงาสีขาว ลักษณะของหินเป็นหินสีขาวอมชมพู เนื้อหินละเอียดกว่าหินทรายเป็นหินภูเขาไฟ ชนิดไรโอไลต์ องค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นควอตซ์ และเฟลด์สปาร์ ใช้ขัดงานหลังจากขัดด้วยหินหยาบแล้ว คุณสมบัติของหินขัดเงาสีขาว ขัดเงาให้เห็นลายเงางามยิ่งขึ้น

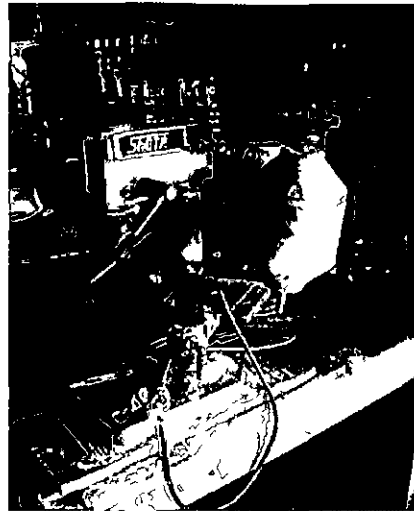
ค หินขัดเงาสีเขียว

ภาพประกอบ ๑๑๖ ภาพหินขัดเงาสีเขียว

หินขัดเงาสีเขียว ลักษณะของหินเป็นหินสีเทาอมเขียว เนื้อหินละเอียดมาก เป็นหินโคลน ประกอบด้วยแร่ดินและควอตซ์เป็นส่วนใหญ่ หินชนิดนี้ใช้ตกแต่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการขัดเงา ถือว่าเป็นหินที่ละเอียดกว่าหินชนิดอื่น การใช้หินขัดเงา ต้องชโลมน้ำมันให้ชุ่มตลอดเวลา เมื่อเลิกใช้งานแล้ว เก็บให้เรียบร้อย ไม่ควรเก็บหินวางปนกับเครื่องมืออื่น ๆ

๒ ๒ ๒๓ ส่วนไฟฟ้าตั้งโต๊ะ

ภาพประกอบ ๑๑๗ ภาพสวานไฟฟ้าตั้งโต๊ะ

สวานไฟฟ้าตั้งโต๊ะ ใช้สำหรับเจาะเปลือกหอยเพื่อการต่างๆ เช่น เจาะให้เป็นรู เจาะสำหรับใส่ใบเลื่อยเพื่อฉลุ เป็นต้น

๒ ๒ ๒๔ เกรียงสำหรับผสมสี

ภาพประกอบ ๑๑๘ ภาพเกรียง และ พายไม้สำหรับผสมสี

เกรียงโลหะหรือพายไม้ เพื่อใช้ผสมสีโป้วและป้ายฉาบผิวรักเคมีบนโครงผลิตภัณฑ์ พายไม้และเกรียงจะใช้ได้เป็นอย่างดีกับการปรับเกลี่ยผิวรักเคมีให้ได้ระดับราบเรียบ ซึ่งจะช่วยให้การรองพื้นบนโครงเครื่องประดับมุกมีคุณภาพดีขึ้น

๒ ๒ ๒๕ แผ่นผสมสีโป้ว(รักเคมี) หรือ กาว

ภาพประกอบ ๑๑๙ ภาพแผ่นผสมสีโป๊วรถยนต์(รักเคมี) หรือ กาว

แผ่นผสมสีโป๊วรถยนต์(รักเคมี) หรือ กาว ให้หินอ่อน หรือ สิ่งอื่นใดที่มีผิวเรียบและแข็ง เช่น แผ่นกระจก กระเบื้องแผ่นเรียบ ไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง ฯลฯ ซึ่งง่ายต่อการใช้งาน นวดผสมเนื้อของสารต่างๆ ให้เข้ากันดีที่สุด พร้อมกับทำความสะอาดได้โดยง่าย

๒ ๒ ๒๖ ภาชนะสำหรับผสมสี

ภาพประกอบ ๑๒๐ ภาชนะที่ใช้ในการผสมสี

ภาชนะที่ควรนำมาใช้ คือ ถ้วยกระเบื้อง ถ้วยโลหะไร้สนิมขนาดต่างๆ เพื่อในการใส่สีโป๊วรถยนต์ หรือ รักเคมี ที่ทำการผสมแล้ว หลังจากกวน และผสมสารอื่นๆก่อนนำไปใช้งาน

๒ ๒ ๒๗ แปรง

ภาพประกอบ ๑๒๑ ภาพแปรง

แปรง ได้จากการนำเอาขนสัตว์มาทำเป็นแปรงที่มีลักษณะเฉพาะในการใช้ทารัก และทาวัตถุเคลือบ โดยสวนที่เป็นขนแปรงจะสั้นกว่าแปรงชนิดอื่น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสปริงต้านกับความข้นเหนียวของรักเคมีได้ ในขณะที่ใช้แปรงฉาบ-ทา มีหน้าแปรงหลายขนาดให้เลือกใช้ได้ตาม ลักษณะของงานที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะของแปรงทารักเคมี อาจจะใช้ไม้เนื้ออ่อนประกอบหุ้มขนเอาไว้ภายในทั้ง ๔ ด้าน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งใช้เป็นด้ามแปรงไปในตัวด้วย เมื่อจะใช้ขนแปรงจะต้องตัดไม้ทั้งสี่ด้านให้ขนแปรงโผล่ออกมาเท่าที่ต้องการ แล้วใช้มีดคม ปาดให้ไม้แต่ละด้านขนาดเอียงไปหาขนแปรง ทำขนแปรงให้อ่อนนุ่มด้วยการแช่น้ำอุ่น แล้วทุบเบา ๆ ที่ขนแปรงซึ่งจะทำให้ขนแปรงอ่อนและใช้ได้ดี

การเก็บรักษาแปรง เมื่อใช้แล้วทุกครั้ง ใช้น้ำมันก๊าดล้างแปรงให้สะอาด การล้างจะต้องใช้พายชูด ยางรักเคมีที่ติดขนแปรงออกให้หมด ใช้ผ้าห่อแปรงที่ยังมีน้ำมันติดอยู่เก็บไว้ในที่มืดชื้น อย่าให้ฝุ่นผงเกาะจับ แปรงได้ เมื่อต้องการจะใช้อีกล้างน้ำมันก๊าดออกให้หมด และใช้ยางรักเคมีล้างขยี้อีกครั้ง ก่อนนำแปรงไปใช้ทา รัก

๒ ๒ ๒๘ ผ้ารอง

ภาพประกอบ ๑๒๒ ภาพผ้ารอง

ผ้ารอง เป็นผ้าฝ้ายทั่วไป เช่น ผ้าขนหนู ใช้เช็ดสิ่งสกปรก หรือวางไว้บนตักขนาดที่กำลังเลื้อยฉลุตัว ลาย ป้องกันตัวลายหล่นหาย

๒ ๒ ๒๙ เหล็กแรลลาย

ภาพประกอบ ๑๒๓ ภาพเหล็กแรลลาย

เหล็กแรลลาย เป็นอุปกรณ์ ที่ใช้สำหรับชุบ ในส่วนลวดลายให้คมชัด เพราะเมื่อเวลาฝังลายไม้แล้ว สี ไม้จะเข้าไปอุด ในส่วนลายที่มากไว้ ก็ใช้อุปกรณ์เหล็กแรลลาย ชีดย้ำลายอีกครั้ง เหล็กแรลลาย มีลักษณะ เป็นแท่งคล้ายดินสอ ส่วนปลายเป็นเหล็กปลายแหลมคม ด้ามเป็นไม้

๒ ๒ ๓๐ ค้อน

ภาพประกอบ ๑๒๔ ภาพค้อน

“ ค้อนใช้ตอกลาย ในงานฝังลายไม้ เพื่อตอกยัด ให้งานติดเนื้อไม้ เพราะเปลือกหอยมีส่วนเว้า ถ้าไม่ ตอก เวลาถมลาย ลายจะยุบตัว ”(เอกชัย รอดเมือง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

ค้อน เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ตอก ทุบวัสดุยึดตรึง หรือ อุปกรณ์ชนิดอื่นๆในหน้าที่เจาะนี้ ค้อนจะถูกใช้ ร่วมกับงานฝังลายไม้ เพื่อตอกกดลายให้สนิทกับเนื้อไม้ เพราะเปลือกหอยมีส่วนโค้ง เว้า เมื่อติดลายแล้ว อาจมี ช่องอากาศมาก เมื่อเวลาถมลายอาจจะยุบตัว ค้อนที่ทำมาจากไม้ที่มีน้ำหนักและความเหนียว มีขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางของหัวค้อน ๓ นิ้ว ยาว ๕ นิ้ว เป็นขนาดที่นิยมใช้มาก ส่วนหัวนั้น เป็นเหล็กหัวพะเนินแบบมี สองด้าน พะเนินแบบมีส่วนบน หรือ หัวแบนเรียบเหมือนกันกับส่วนกลาง หรือ หัวค้อน ประโยชน์สำหรับใช้ สำหรับเกี่ยวกับงานตี ตอก ดัด

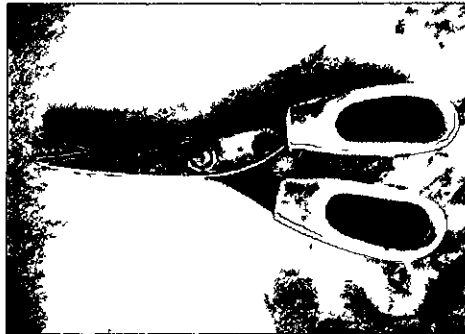
๒ ๒ ๓๑ ภาชนะสำหรับเก็บลายฉลุ เช่น กระปุกแก้วใส่ลาย

ภาพประกอบ ๑๒๕ กระปุกแก้วใสลาย

ภาชนะที่ควรนำมาใช้และใช้ดี คือ กระปุกแก้ว เพื่อจำแนกสายที่ฉลุไว้แล้ว เช่น ดอก ใบ ลายแซม เม็ดกลม ลายฟันม้า เมื่อแยกหลอดลายแล้ว ก็ง่ายต่อการใช้ประกอบให้เกิดหลอดลาย

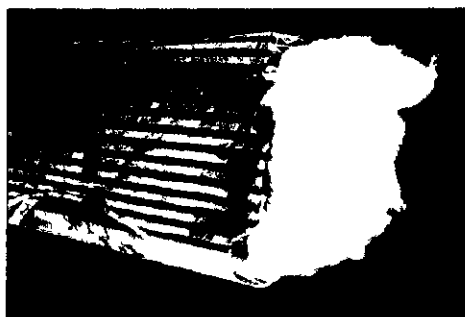
๒ ๒ ๓๒ กรรไกร

ภาพประกอบ ๑๒๖ ภาพกรรไกร

กรรไกรนั้น ช่วงระดับมุกใช้ตัดกระดาษ เช่น กระดาษลอกลาย กระดาษไข ให้เหมาะสมกับขนาดของสายที่จะออกแบบ

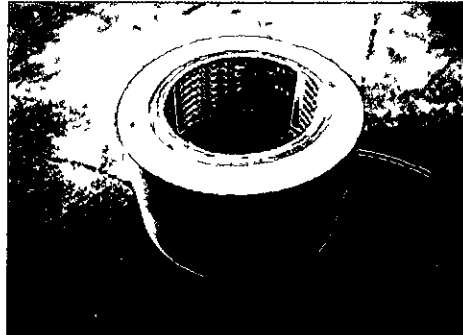
๒ ๒ ๓๓ สำลี

ภาพประกอบ ๑๒๗ ภาพสำลี

สำลี สำหรับใช้ในการเช็ดสิ่งสกปรกออกจากขวดลายที่ฉลุไว้ ควรเลือกเนื้อสำลีที่มีความเหนียว เวลาใช้ชนสำลีจะได้ไม่ติด สะดวกแก่การเช็ด

๒ ๒ ๓๔ กระดาษขาว

ภาพประกอบ ๑๒๘ กระดาษขาว

กระดาษขาวใช้สำหรับกันลาย คือ ปิดส่วนที่ยังไม่ได้ลงสีไว้ สีจะได้ไม่เลอะ " (ชูชาติ จิตรบันเทิง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) กระดาษขาวนั้น ช่วงประดับมุก จะใช้ในกลวิธีการเขียนลาย คือจะปิดส่วนที่ไม่ต้องการไว้ เมื่อเสร็จก็แกะออก เพื่อความเรียบร้อยของงานประดับมุก ในกลวิธีนี้

๒ ๒ ๓๕ กระป๋องพลาสติก

ภาพประกอบ ๑๒๙ กระป๋องพลาสติก

กระป๋องพลาสติก เป็นกระป๋องพลาสติกขนาดต่างๆ ใช้ใส่น้ำมันล้างแปรง

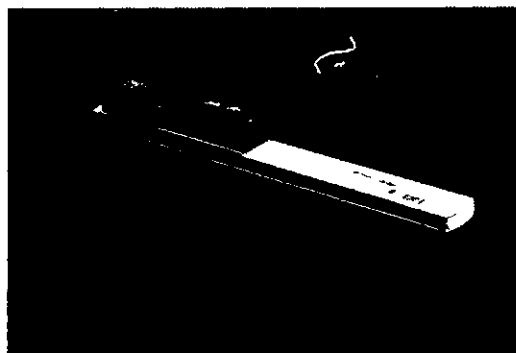
๒ ๒ ๓๖ สะพานมือ

ภาพประกอบ ๑๓๐ ภาพสะพานมือ

สะพานมือ คือ ไม้รองมือสำหรับเขียนลายประดับมุก เพื่อไม่ให้มือถูกหมึกบนผิวงาน มีลักษณะเป็น ไม้คัล้ายไม้บรรทัด จะกว้างยาวเท่าใด แล้วแต่ความต้องการของผู้ใช้ ใช้รองเขียนให้พอดี กับงาน มีที่รองสอง ข้าง ทำยยกสูงจากระดับพื้นประมาณ ๑ ๒ นิ้วก็พอ

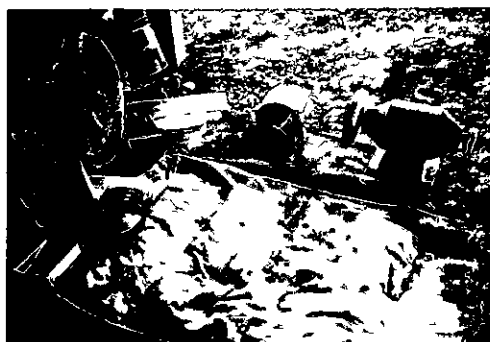
๒ ๒ ๓๗ แปรงทองเหลือง

ภาพประกอบ ๑๓๑ ภาพแปรงลวด หรือ แปรงทองเหลือง

แปรงลวด หรือแปรงทองเหลือง มีหน้าที่ ไว้ทำความสะอาดพื้นตะไบ

๒ ๒ ๓๘ พัดลมดูดอากาศ

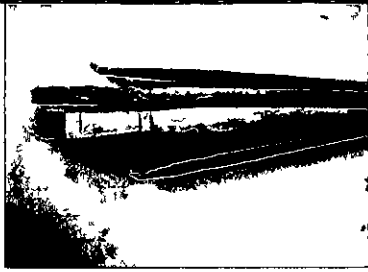

ภาพประกอบ ๑๓๒ ภาพพัดลมดูดอากาศ

พัฒมดูตอากาศ ใช้สำหรับดูตฝุ่นเปลือกหอย ในขณะที่เจียร มีให้ฝุ่นเปลือกหอยตลบ เข้าปากจุมก
ของผู้เจียร

ตารางที่ ๒ ตารางสรุปอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในงานประดับมุก

ลำดับ	ชื่อ	ลักษณะและรูปร่าง	งานที่ใช้
๑	ปากการีตตังสีดำ	ปากการีตตังสีดำ นิยมใช้ ขนาดตั้งแต่ ๐๐-๐๕ ในการ เขียนลายลงบนภาชนะที่ ต้องการเป็นอุปกรณ์สำคัญใน กลวิธีการลวดลาย ลักษณะของ ปากกาชนิดนี้บรรจุสีหมึกในตัว ปลายปากกาเป็นเข็มปลาย แหลม ทำด้วยสแตนเลส ทำ หน้าที่ดันหมึกให้ไหลออกมา เมื่อเขียน มีหลายขนาด	ใช้ตัดเส้น หรือ ถม ลายในกลวิธีการเขียน ลายประดับมุก
๒	ดินสอ	ดินสอมีอยู่หลายชนิด เลือกใช้ ได้ตามลักษณะของงาน ส่วน ใหญ่ถือว่าดินสอมีประโยชน์ เพียงการร่างหรือเขียนแบบ คร่าว ๆ เพราะฉะนั้นการร่าง โดยทั่ว ๆ ไป ก่อนที่จะลงสีหมึก มักจะใช้ดินสอ HB เพราะสีไม่ดำ เกินไป รวมทั้งลบง่ายอีกด้วย	ใช้ในการร่างลายหรือ เขียนแบบที่ต้องการ
๓	กระดาษไขร่างแบบ	กระดาษไข ใช้สำหรับเขียนแบบ ลอกลาย หรือ ภาพลายไทย	ใช้เขียนลวดลาย หรือ ลอกลาย
๔	ฟูกัน	ฟูกันสำหรับใช้เขียนลายประดับ มุก มีตั้งแต่เบอร์ ๐ จนถึงเบอร์	ใช้คู่กับหมึกสีต่างๆ ใช้ตัดเส้น หรือ

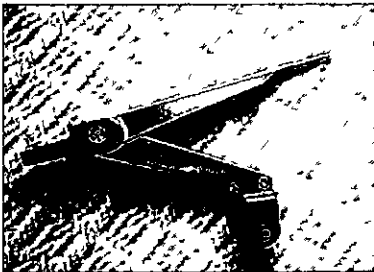

๕ - ๖ พู่กันที่จะเขียนควรจะเป็นพู่กันชนิดมีขนยาวพิเศษ มีขายทั่วไปตามร้านขายเครื่องเขียน

ระบายสีในพื้นที่กว้างๆ

๕

วงเวียน

วงเวียน คือ เครื่องมือจัดทำเครื่องหมายชนิดหนึ่ง ซึ่งมีขาทั้งสองข้างเป็นโลหะปลายแหลม ใช้ในการวัดระยะขีดขนาดเพื่อวางรูปแบบงาน

ใช้สร้างวงกลมในกรณีที่ต้องการจะให้ภาพ หรือ ลวดลายตกตงนั้น เป็นวงกลม

๖

ไม้บรรทัด

ไม้บรรทัด (Rules) บรรทัดมักจะทำด้วยโลหะหรือทำด้วยไม้ มีราคาถูก แต่ขนาดในการวัดจำกัด โดยมากจะไม่เกิน ๓๐ เซนติเมตร หรือ ๑๒ เซนติเมตร เหมาะสำหรับใช้วัดบนโต๊ะทำงาน แต่จะไม่เหมาะที่จะนำติดตัวไปทำงานที่อื่น

ใช้ขีดกรอบหรือเส้นภายในที่จำเป็นบ้างเท่านั้น แต่ก็เป็นส่วนช่วยในงานสำเร็จด้วยความเรียบร้อยได้

๗

ตลับเมตร

ตลับเมตร คือ เครื่องมือวัดชนิดที่มีสายวัดเก็บอยู่ในตลับอย่างมิดชิด ทำให้สะดวกในการนำติดตัวไปใช้งานได้ตลอดเวลา ในการวัดหาระยะ หรือ ตรวจสอบขนาดของวัสดุที่จะใช้ ตกตง ชิ้นงาน ฯลฯ

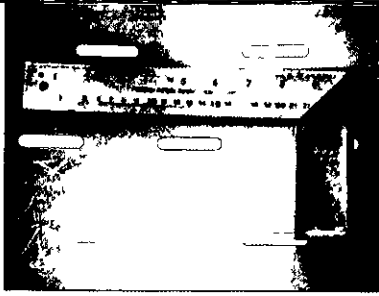
ใช้วัดขนาดของหุ่น โครงสร้าง เพื่อกะระยะการวางลาย ที่เหมาะสม

๘

ฉากวัด (ฉากต่าย)

ลักษณะของฉากต่าย นั้น เป็นฉากที่ยึดส่วนที่มีมือจับกับส่วนที่

ใช้วัดหาความยาวมุมแก หรือความลาดเอียง นอกจากนี้ยังใช้

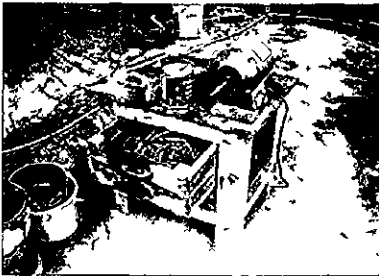

ใช้วัดมุม หรือ ขีดเส้นให้ติดกัน ด้วยหมุดย้า หรือวิธีเชื่อม ฉาก จะเป็นมุม ๙๐ องศา ด้านสัน ฉากจะทำมุม ๔๕ องศา ขนาด ความยาวของฉากมีหลายขนาด ตั้งแต่ ๘ นิ้ว ๑๐ นิ้ว และ ๑๒ นิ้ว

วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ของแท่นไม้กลมได้ เช่น การหาปริมาตร ไม้ หรือความลาดเอียงของปากไม้

๙

โต๊ะทำงานระดับมุก

โต๊ะทำงานระดับมุก คือ บริเวณหรือพื้นที่สำหรับใช้ในการวาง รองรับ ยึดจับชิ้นงาน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ฯลฯ เพื่อการปฏิบัติงานของช่างระดับมุกที่ให้ความสะดวก ความปลอดภัยแก่ผู้ใช้ และช่วยให้การปรับแต่งงานระดับมุก

ใช้ในการวาง รองรับ ยึดจับชิ้นงาน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ฯลฯ

๑๐

เครื่องเจาะไม้

เครื่องเจาะไม้ หรือ ภาษาช่าง เรียกว่า เราเตอร์เจาะ เป็น เครื่องมือที่ช่างระดับมุก ที่ทำงานระดับมุกในกลวิธีการ ผังลาย ใช้ลายเป็นเครื่องเจาะ ไม้ เพื่อทำการผังมุกลงไปบน ชิ้นไม้ เราเตอร์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเจาะ ประยุกต์มาจาก สวานไฟฟ้า ปรับเปลี่ยนดอก สวานได้ ตามลักษณะการใช้งาน

ใช้เจาะเนื้อไม้ ที่ทำการวางแบบติดเนื้อ ไม้ไว้แล้ว เจาะตาม ลวดลายที่กำหนดไว้

๑๑

เครื่องเจียรระโนเล็ก

เครื่องเจียรระโนนั้น ทำงานโดย อาศัยมอเตอร์เป็นตัวขับให้หมุน ส่วนหินลับจะติดอยู่กับมอเตอร์ โดยหมุนเข้าหาตัวเราจากบนลง ลาง เมื่อป้อนชิ้นงานที่จะเจียร เข้าไป หินลับจะตัดชิ้นงานออก ทีละนิด ไม่ควรกดชิ้นงานหรือ กระแทกเข้าไปแรง ๆ จะทำให้ หินลับแตกเสียหายได้ง่าย

ใช้กรองหรือเจียร เปลือกหอย ให้สวนที่เป็นหินปูนที่ติดออก ให้หมด จนกว่า เปลือกหอยมีความ หนาตามความ ต้องการ หรือไม่กัขัด เอาสีโป๊วที่เคลือบทับ หุ่นอก

๑๒

เลื่อยฉลุ

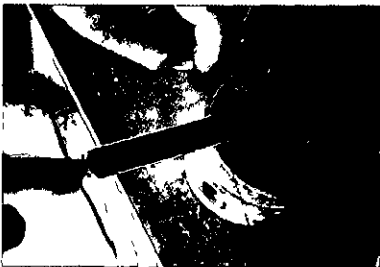

เลื่อยฉลุ คือเลื่อยมือชนิดที่ ออกแบบมาเพื่อใช้สำหรับเลื่อย ฉลุนั้นงานที่มีลวดลายแบบต่าง ๆ ชนิดที่มีแนวเส้นโค้งเป็นมุม โค้งที่แคบที่เลื่อยชนิดอื่นไม่สามารถเลื่อยตามแนวเส้น เลื่อยฉลุ ใบเลื่อยที่ใช้กับเลื่อย ฉลุ เป็นใบเลื่อยที่มีขนาดบาง และมีความกว้างของใบเลื่อยที่ แคบ ฟันเลื่อยที่ใช้กับการเลื่อย ฉลุใบและตอกมีขนาดตั้งแต่ ๑๐-๑๕ ฟันต่อนิ้ว ขนาดฟัน เลื่อยฉลุใช้กับงานฉลุลายไทยมี ขนาด ๒๐-๒๒ ฟันต่อนิ้ว

ใช้ฉลุเปลือกหอย เป็นลวดลายประดิษฐ์ หรือ ลวดลายไทย

๑๓

ทั้งเหล็กรูปทรงกลม

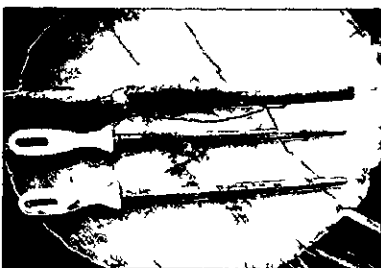

ทั้งเหล็กรูปทรงกลม มีรูปทรง แท่งเหล็กเรียบ แท่งรูปทรงกลม มีขนาดหนาเท่ากันตลอด มี ลักษณะการตั้งตรง เป็นการ สะดวกในการใช้งานที่จะนำมาตี ไม้ว่าเหล็กนั้นจะเป็นเหล็กอะไร มีความทนทานต่อการใช้งานทุก อย่าง

ใช้ตีใบเลื่อยฉลุ เพื่อให้เวลาฉลุ ใบ เลื่อยมีความยืดหยุ่น ตามสวนว่า และสวน โค้ง

๑๔

ตะไบ

ตะไบ คือ เครื่องมือตกแต่งผิว ชนิดที่มีพื้นละเอียดรอบลำตัว สำหรับใช้ถูตกแต่งผิวแข็งและ ผิวอ่อนให้มีพื้นผิวเรียบ

ใช้ตะไบกับงาน ประดับมุก คือการใช้ หลังจากพื้นผิวมุก ได้รับการถูกเลื่อยฉลุ อยู่เป็นเวลานานแล้ว ใช้ ตะไบตกแต่งผิวรอบ นอกอีกครั้ง จะทำให้ เปลือกหอยนั้นมีผิว เรียบเสมอ

๑๕

คีมแบบต่างๆ

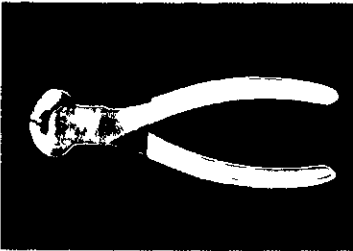
คีมตัดลวดเป็นคีมที่ทำด้วย เหล็กกล้า มีคมอยู่ด้านข้างของ ปากคีม ด้านในของปากคีมทั้งสองข้างจะทำเป็นเส้นหยักไว้ เพื่อกันลื่น เมื่อใช้คีมจับชิ้นงาน ดำหมั้นด้วยยางหรือพลาสติก

ใช้สำหรับจับชิ้นงาน เวลาฉลุลาย หรือตัด ใบเลื่อย

ใช้สำหรับตัด และใช้จับงาน
เวลาฉลุ ใช้ลักษณะเดียวกับคีม
ปากนกแก้ว คีมชนิดนี้ปากคีม
ไม่จุ่มเข้าหากันเหมือนคีม
ปากนกแก้ว

๑๖

ลักษณะคีมปากนกแก้ว เป็นคีม
ปากจุ่ม แต่มีความโค้งมากกว่า
คีมตัด และปากไม่คมเหมือนคีม
ตัดประโยชน์ของคีมชนิดนี้ ใช้
ถอนตะปูออกจากไม้ ที่ขาหรือ
ด้ามข้างหนึ่งจะมีลักษณะแบนมี
ง่าม

ใช้สำหรับจับชิ้นงาน
เวลาฉลุลาย

๑๗

เลื่อยไฟฟ้า

ใบเลื่อยจะมีลักษณะเป็นวงกลม
และคมของฟันเลื่อยจะ
เหมือนกับฟันเลื่อยลันดาหรือ
เลื่อยยก เลื่อยวงเดือนมีรูปร่าง
ลักษณะแตกต่างกันออกไป และ
ลักษณะคมตัด ก็อาจจะ
แตกต่างกันออกไปด้วย หลักการ
ทำงาน มีมอเตอร์เป็นตัวขับเคลื่อน

ใช้ตัด แบน เปลือก
หอยมุกให้เป็นเส้น
เพื่อความสะดวกและ
รวดเร็วในการทำงาน

๑๘

เครื่องขัดกระดาษทราย

เครื่องขัดกระดาษทรายจะมีล้อ
กระดาษทรายเป็นตัวหมุน โดย
มีมอเตอร์ทำหน้าที่เป็นตัวทำให้
เครื่องทำงาน ล้อกระดาษทราย
จะปรับความเร็วของรอบได้
และขณะปฏิบัติงานต้องเอางาน
ระดับมุกมาวางบนโต๊ะของ
เครื่องขัดกระดาษทราย ใช้มือ
จับงาน แล้วดันงานมุกเข้าหา
แผ่นกระดาษทราย โดยกดงาน
ระดับมุกเล็กน้อย เครื่องจะ
หมุนจากซ้ายไปขวา การจับ
งานโดยป้อนงานเข้าเครื่องควร
ป้อนจากขวามือไปซ้ายมือเสมอ
และอย่าให้งานนั้นเกินกึ่งกลาง

ใช้ขัดทำให้ผิวมุกมน
หรือลบส่วนที่คมของ
ลาย เพื่อที่จะเวลาที่
โป้วสีให้มีความเรียบ
เพื่อที่จะนำไปเคลือบ
ผิวอีกที โดยมากการ
ขัดกระดาษทรายจะ
เป็นขั้นตอนสุดท้าย

ของล้อกระตาดทราย เพราะจะทำให้เครื่องตกลับได้

๑๙ เครื่องเจียรไน หรือ หินกรองไฟฟ้า

เครื่องเจียรไน หรือหินกรองไฟฟ้า ทำงานโดยอาศัยมอเตอร์เป็นตัวขับให้หมุน ส่วนหินลับจะติดอยู่กับมอเตอร์ทั้งสองข้าง โดยหมุนเข้าหาตัวเรา จากบนลงล่าง เมื่อป้อนชิ้นงานระดับปากที่จะลับเข้าไป หินลับจะตัดชิ้นงานออกทีละนิด ไม่ควรกดชิ้นงาน หรือ กระแทกเข้าไปแรงๆจะทำให้หินลับแตกเสียหายได้ง่าย

ใช้กรอง หรือลับความคมของเครื่องมือต่างๆ หรือขัดเปลือกหอยที่มีหินปูนเกาะ รวมทั้งลับความของลวดลายที่ฉลุไว้

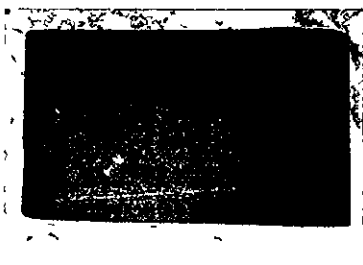
๒๐ แหนบสำหรับจับชิ้นงาน

แหนบ เป็นเครื่องมือสำหรับติดงานเปลือกหอยที่ฉลุแล้ว ลงบนหุ่นโครงสร้าง เนื่องจากชิ้นส่วนในการตกแต่งลวดลายระดับปาก เช่น ดอก ใบ ก้าน และลายแซม

ช่วยในการจับชิ้นส่วนของเปลือกหอยซึ่งมีขนาดเล็ก ๆ

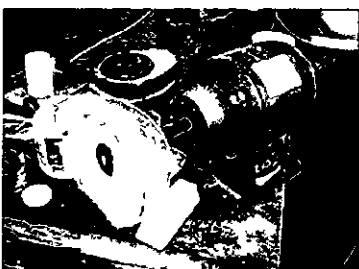
๒๑ กระตาดทรายน้ำ

เป็นวัสดุขัดผิวที่จำเป็นมาก มีลักษณะเป็นแผ่นกระตาดน้ำมัน เคลือบด้วยผงของสารที่มีความแข็งและคม มีหลายเบอร์ เช่น เบอร์ ๑๒๐ กลาง ๒๐๐ ละเอียด ๔๐๐ ละเอียดมาก ๖๐๐ - ๘๐๐

ใช้ขัดผิวงานระดับปาก

๒๒ เครื่องปั๊ม

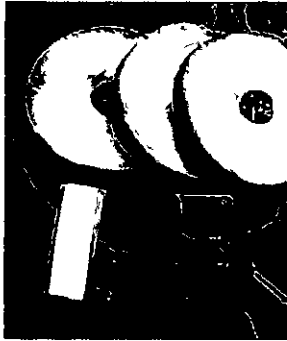

ลักษณะของการทำงานเครื่องปั๊มจะมีลูกผ้าเป็นล้อ เป็นตัวหมุน โดยมีมอเตอร์ทำหน้าที่เป็นตัวทำให้เครื่องทำงาน ล้อของผ้าปั๊มจะเคลื่อนตัว

ใช้ปั๊มเงาผลงานที่สำเร็จแล้ว เพื่อให้เกิดความเงางาม

๒๓

หินขัดเงา - ลูกบิดเงา

หินขัด มีเนื้อหยาบและละเอียด มีลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมและกลม ขางประดับมุกนิยมใช้หินขัดเงา คือ หินสีน้ำตาลแดง เป็นหินมีเนื้อละเอียดปานกลาง เนื้อหินแลชเบอร์ ๔๐๐ กริท ใช้สำหรับลบรอยกระดากในงานประดับมุก ให้เรียบสม่ำเสมอตามปกติ เพื่อเตรียมขัดหินละเอียดต่อไป ขั้นตอนการขัดผู้ขัดจะต้องเริ่มขัดตั้งแต่หินเบอร์น้อยหรือหินหยาบ และขัดหินเบอร์มากหรือหินละเอียดจนท้ายสุด

คุณสมบัติของหินขัดแดง ใช้ลบรอยกระดาก

๒๔

หินขัดเงาสีขาว

หินขัดเงาสีขาว ลักษณะของหินเป็นหินสีขาวอมชมพู เนื้อหินละเอียดกว่าหินทรายเป็นหินภูเขาไฟ ชนิดไรโอไลต์ องค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นควอตซ์ และเฟลด์สปาร์ ใช้ขัดงานหลังจากขัดด้วยหินหยาบแล้ว

คุณสมบัติของหินขัดเงาสีขาว ขัดเงาให้เห็นลายเงางามยิ่งขึ้น

๒๕

หินขัดเงาสีเขียว

หินขัดเงาสีเขียว ลักษณะของหินเป็นหินสีเทาอมเขียว เนื้อหินละเอียดมาก เป็นหินโคลนประกอบด้วยแร่ดินและควอตซ์เป็นส่วนใหญ่

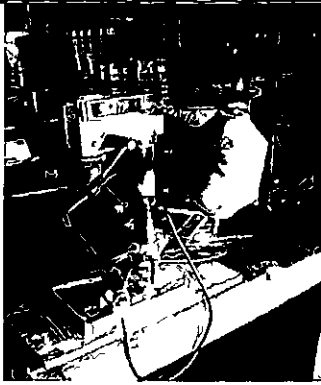
ใช้หินชนิดนี้ใช้ตกแต่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการขัดเงา ถือว่าเป็นหินที่ละเอียดกว่าหินชนิดอื่น

๒๖

สวานไฟฟ้าตั้งโต๊ะ

สวานไฟฟ้าตั้งโต๊ะ ใช้สำหรับเจาะเปลือกหอยเพื่อการต่างๆ เช่น เจาะให้เป็นรู เจาะสำหรับใส่ใบเลื่อยเพื่อฉลุ เป็นต้น

ใช้สำหรับเจาะเปลือกหอย

๒๗

เกรียงโลหะสำหรับผสมสี

เป็นโลหะที่มีปลายบาง ด้ามเป็น
ไม้เนื้อแข็งมีด้ามยาว ๕ - ๖
นิ้ว ใบเกรียงกว้างประมาณ ๒
นิ้ว

ใช้ในการปรับเกลียว
สีโปวให้ได้ระดับ
ราบเรียบ และเป็นตัว
วัดผสมเนื้อของสาร
ต่างๆให้เข้ากันได้ดี

๒๘

แผ่นผสมสีโปว(รักเคมี) หรือ กาว

ได้แก่วัตถุที่มีผิวแข็งและเรียบ
เช่น กระเบื้องแผ่นเรียบ หิน
อ่อน ไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง ฯลฯ ซึ่ง
สะดวกต่อการผสมสาร และการ
ทำความสะอาด

ใช้ผสมสารกับสีโปว
หรือ กาว ซึ่งสามารถ
รองรับการนวด ผสม
ให้เนื้อของสารรวมตัว
กันได้อย่างดี

๒๙

ภาชนะ

ได้แก่ขาม ถ้วย อ่าง ที่เป็น
กระเบื้องเคลือบ หรือโลหะ
เคลือบ หรือโลหะไร้สนิม

ใช้สำหรับใส่ส่วนผสม
เพื่อกวน ผสม และ
ผลิต รวมทั้งรักษา
เนื้อสารชนิดต่างๆ

๓๐

แปรงทาน้ำมันเคลือบเงา

แปรงทาน้ำมันเคลือบเงา เป็น
แปรงที่ใช้ทาน้ำมันเคลือบผิว
ประเภทน้ำมันเคลือบเงา

ใช้ทาเคลือบผิวงาน
ประดับมุก

๓๑

ผ้ารอง

เป็นผ้าฝ้ายทั่วไป เช่น ผ้าขนหนู

ใช้รองในการเลื่อยฉลุ
ลาย เพื่อกันไม่ให้ตัว
ลาย หล่นหาย

๓๒

เหล็กแรลาย

เหล็กแรลาย มีลักษณะเป็นแท่ง
คล้ายดินสอ ส่วนปลายเป็น
เหล็กปลายแหลมคม ด้ามเป็น
ไม้

ใช้สำหรับขูด ในส่วน
ลวดลายให้คมชัด
เพราะเมื่อเวลาฝังลายไม้
ไปแล้ว สีโป๊วอาจจะ
เข้าไปอุด ในส่วนลาย
ที่บากไว้

๓๓

ค้อน

ค้อนที่ทำมาจากไม้ที่มีน้ำหนัก
และความเหนียว มีขนาด
เส้นผ่าศูนย์กลางของหัวค้อน ๓
นิ้ว ยาว ๕ นิ้ว เป็นขนาดที่นิยม
ใช้มาก ส่วนหัวนั้น เป็นเหล็กหัว
พะเนินแบบมีสองด้าน พะเนิน
แบบมีสวบนบน หรือ หัวแบน
เรียบเหมือนกันกับส่วนล่าง
หรือ หัวค้อน ประโยชน์สำหรับ
ใช้สำหรับเกี่ยวกับงานตี ตอก
ตัด

ใช้ตอก ทุบวัสดุยึด
ตรึง หรือ อุปกรณ์
ชนิดอื่นๆในหน้าที่
เจาะนี้ ค้อนจะถูกใช้
ร่วมกับงานฝังลายไม้
เพื่อตอกกดลายให้
สนิทกับเนื้อไม้

๓๔

ภาชนะสำหรับเก็บลายฉลุ

กระปุกแก้วที่มีฝาปิด - เปิดได้
ช่างประดับมุกใช้จำแนกลายที่
ฉลุและตกแต่งเรียบร้อยแล้ว
เพื่อสะดวกในการตกแต่ง
ลวดลาย

ใช้ใส่ลวดลายประดับ
มุกที่ตกแต่งเรียบร้อยแล้ว

๓๕

กรรไกร

กรรไกร ทำมาจากเหล็กกล้า
ด้ามจับเป็นพลาสติก สวนปลาย
จะมีขนาดเล็กและปลายแหลม

ใช้ตัดกระดาษ เช่น
กระดาษลอกลาย
กระดาษไข ให้
เหมาะสมกับขนาด
ของลายที่จะออกแบบ

๓๖

สำลี

สำลี ควรเลือกเนื้อสำลีที่มีความ
เหนียว เวลาใช้ชนสำลีจะได้ไม่
ติด สะดวกแก่การเช็ด

ใช้ในการเช็ดสิ่ง
สกปรกออกจาก
ลวดลายที่ฉลุ

๓๗

กระดาษกาว

กระดาษกาวนั้น ช่างประดับมุก
จะใช้ในกลวิธีการเขียนลาย คือ
จะปิดส่วนที่ไม่ต้องการไว้ เมื่อ
เสร็จก็แกะออก เพื่อความ
เรียบร้อยของงานประดับมุก

ใช้ปิดส่วนที่ไม่
ต้องการไว้ เมื่อเสร็จก็
แกะออก เพื่อความ
เรียบร้อยของงาน
ประดับมุก

๓๘

กระป๋องพลาสติก

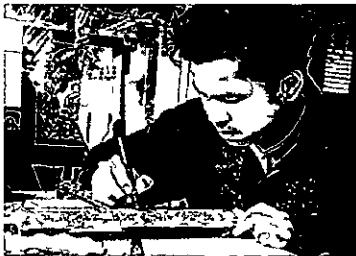
กระป๋องพลาสติก เป็นกระป๋อง
พลาสติกขนาดต่างๆ ใช้ใส่
น้ำมันล้างแปรง

ใช้ใส่น้ำมันล้างแปรง

๓๙

สะพานมือ

สะพานมือ คือ ไม้รองมือสำหรับ ใช้รองเขียนให้พอดี เขียนลายประดับมุก เพื่อไม่ให้ มือถูกหมึกบนผิวงาน มีลักษณะ เป็นไม้คล้ายไม้บรรทัด จะ กว้างยาวเท่าใด แล้วแต่ความต้องการของผู้ใช้ ใช้รองเขียนให้พอดี กับงาน มีที่รองสองข้าง ทำแยกสูงจากระดับพื้น ประมาณ ๑ ๒ นิ้วก็พอ

๔๐

แปรงทองเหลือง

แปรงทองเหลือง ช่างมุกมีไว้ใช้ ใช้ขัดเศษฝุ่นที่ติดอยู่ ทำความสะอาดตะไบ กับตะไบ

การใช้ การเก็บรักษาและความปลอดภัยในการใช้เครื่องมือ

การใช้เครื่องมือ ในการทำงาน จะต้องระมัดระวัง และสร้างความปลอดภัย หากเกิดอุบัติเหตุขึ้นกับ ผู้ปฏิบัติงานแล้ว ผลที่ได้รับย่อมมีความเสียหาย คือ ผู้ได้รับอุบัติเหตุจะสูญเสียเวลาในการทำงาน เสียรายได้ เพิ่มค่าใช้จ่าย หากถึงขั้นร้ายแรงอาจพิการ หรือ เสียชีวิตได้ ดังนั้นในการทำงานสิ่งที่ต้องคำนึงถึงมากที่สุด คือ ความปลอดภัย

การสร้างความปลอดภัยในการทำงาน

- ๑ แต่งกายให้เหมาะสม
- ๒ มีสมาธิในการทำงาน คือ มีความตั้งใจ จดจ่ออยู่กับงานนั้นๆ
- ๓ ให้ระลึกเสมอว่า เครื่องมือทุกชนิด เมื่อมีประโยชน์ย่อมให้โทษได้ ถ้าใช้ผิดวิธี
- ๔ ควรศึกษาเครื่องมือให้เข้าใจก่อนนำไปใช้

- ๕ เครื่องมือชำรุดไม่นำออกไปใช้ หรือขณะใช้ชำรุดต้องหยุดใช้ทันที
- ๖ ไม่หยอกล้อหรือเล่นกันขณะทำงาน
- ๗ รู้จักป้องกันอันตราย เช่น ใช้ผ้าคาดปิดปาก และจุ่มกษณะเจียรเปลือกหอย เพื่อป้องกันอันตราย

ฝุ่นเปลือกหอย

- ๘ ใช้เครื่องมือให้ถูกวิธี และการเก็บรักษาเครื่องมือให้ถูกต้อง
- ๙ ถ้าพบยาวควรรวบรวมให้เรียบร้อย ป้องกันการปนเกี่ยวกับมอเตอร์

การเก็บรักษาเครื่องมือ

เครื่องมือจะมีสภาพคงทน ใช้งานได้นานต้องรู้จักใช้เครื่องมือให้ถูกวิธี และเหมาะสมกับงาน

นอกจากนี้ ยังต้องรู้จักการเก็บรักษาเครื่องมือ หากเครื่องมือเกิดสนิม ควรใช้น้ำมันเครื่องทาบาง ๆ ก่อนเก็บ

การเก็บรักษาเครื่องมือ มีหลายวิธี ดังนี้

๑ เก็บไว้ในกล่องเครื่องมือ เช่น เลื่อยฉลุ เหล็กแรลยา หินน้ำมัน ปากคีม สิวแปรงทองเหลือง เป็นต้น

๒ เก็บไว้ในตู้เก็บเครื่องมือ เช่น เลื่อยฉลุ สิว เป็นต้น

๓ เก็บไว้ในแผงเก็บเครื่องมือ เช่น เลื่อยฉลุ คีม ตะไบ เกรียงโปวสี สิว เป็นต้น (วิทยาลัยในวัง

๒๕๔๗ ๒๔)

นอกจากเครื่องมือและอุปกรณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ขางระดับมุกอาจจะมีเครื่องมืออุปกรณ์อื่นๆ เสริมการทำงานในขั้นตอนต่างๆ ได้อีกตามความถนัด เช่น เครื่องมือประจำตัวที่ช่างจะจัดหา หรือ เลือกใช้ ตามลักษณะของการทำงานนั้น

๒ ๓ กลวิธีในการทำงานเครื่องประดับมุก

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทงานประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย พบว่า มี ๔ กลวิธี ได้แก่ แบบที่ ๑ กลวิธีการถนอมลายลงรักประดับมุก , แบบที่ ๒ กลวิธีการฝังลายไม้ลงรักประดับมุก และแบบที่ ๓ กลวิธีการเขียนลายประดับมุก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒ ๓ ๑ กลวิธีการถนอมลายลงรักประดับมุก

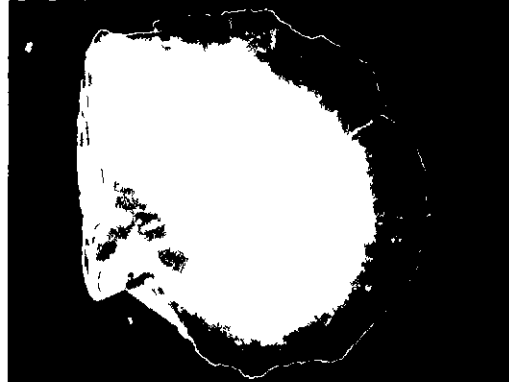
กลวิธีการทำงานประดับมุก ประเภท ถนอมลายประดับมุก จากการศึกษาพบว่า กลวิธีนี้ ขางที่นิยมทำงานในกรรมวิธี มีดังต่อไปนี้ คือ ขางประดับมุก ตำบลไผ่ลิง, ตำบลประตูลย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ขางประดับมุก ตำบลหนองปีง อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ขางประดับมุก ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้ง ขางประดับมุก ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท โดยมีขั้นตอนในการทำดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

ภาพประกอบ ๑๓๓ ภาพการเตรียมหินโครงสร้างในการประดับมุก

๒ ๓ ๑ ๑ เตรียมหิน คือ การเตรียมภาชนะที่จะนำมาประดับมุก เช่น พาน ตะลุม หีบพระธรรม เป็นต้น จะต้องผ่านการขัดผิวให้เรียบร้อยพองประมาณด้วยกระดาษทราย และ ตะไบ โดยเฉพาะภาชนะประเภทพาน และตะลุม ที่เป็นหินโครงสร้าง ที่ทำมาจากหวาย ซึ่งเสี้ยน และมีเหลี่ยมและมุมมาก จะต้องทำการขัดแต่งมุม รวมทั้งบางส่วนของพื้นผิวที่จะประดับลาย ให้มีความเรียบร้อย เพื่อเวลาติดลายจะได้มีความเรียบ

ภาพประกอบ ๑๓๔ ภาพการเตรียมเปลือกหอยที่จะนำมาประดับมุก

๒ ๓ ๒ ๒ เตรียมเปลือกหอย เปลือกหอยที่นิยมนำมาใช้ประดับลาย คือ หอยอุด หอยโขงทะเล หอยจาน และหอยกาบน้ำจืด หอยทุกประเภท มีเปลือกที่หนา ซึ่งมักมีหินปูนเกาะผิวนอกอยู่ทั่วไป เมื่อนำมาใช้งานจะต้องตัด และขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนที่จะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

ภาพประกอบ ๑๓๕ ภาพขัดหีนปูนผิวนอกออก

ก ขัดหีนปูนผิวนอกออก โดยขัดด้วยเครื่องมือเทอร์หินถึงชั้นของเนื้อหอยมุก ที่ใช้งาน

ภาพประกอบ ๑๓๖ ภาพตัดแบ่งชั้นมุก เพื่อที่จะใช้ประกอบงาน

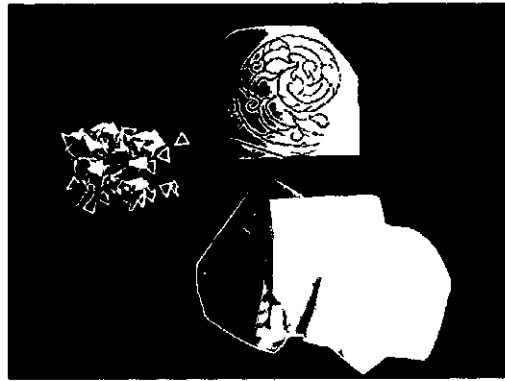
ข ตัดแบ่งชั้นมุก ตัดด้วยแผ่นตัดทองแดงรูปวงกลมติด กับเครื่องมือเทอร์หิน ถ้าเป็นหอยเปลือกอุด จะได้ชั้นมุกที่ใช้งานได้สามส่วน อีกหนึ่งส่วนที่เหลือ เป็นชั้นมุก คือ ใต้วงกลางของเปลือกหอยที่ไม่สามารถนำมาใช้ประดับลายได้ แต่ชั้นมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยวยักษ์ หรือ เขี้ยวสิงของหัวโขนได้ ถ้าเป็นหอยมุกจาน หรือ เปลือกหอยมุกน้ำจืด จะใช้ได้สองส่วน

ภาพประกอบ ๑๓๗ ภาพการขัดแต่งชั้นเปลือกหอย

ค. ขัดแต่งชั้นมุกเพื่อใช้งาน ใช้มอเทอร์หินเจียรขัดเอาเปลือกด้านนอกในที่มีความแข็งมากที่สุด ออก (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดี กับ การใช้งานโดยให้หนาเท่ากันตลอดทั้งชิ้นได้จะเป็นการดี

ขั้นตอนที่ ๒ การออกแบบลาย

ภาพประกอบ ๑๓๘ ภาพการออกแบบลวดลาย รวมทั้งการแบ่งลายประดับมุก

การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษา ลวดลายต่างๆให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้อง ทั้ง รูปแบบและตำแหน่ง โดยเฉพาะ จะต้องมีความเข้าใจในการออกแบบลายมุกซึ่งมีความแตกต่างจากลาย ประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือกหอยมีความ โด่งไม่สามารถวางลายลงบนพื้นเรียบได้ยาวนาน จึงต้องตัดตอนเป็นช่วงสั้น เพื่อให้ลายต่อเนื่องกันได้

ภาพประกอบ ๑๓๙ ภาพการออกแบบลวดลาย และการวางลายบนภาชนะที่จะตกแต่ง

เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษลอกลาย หรือ จะใช้วิธีทายเอกลายก็ได้ โดยเก็บ ไว้ใช้งาน ๓ - ๔ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ดูตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลาย ,ชุดที่สอง ใช้ตัดลาย ผลึกลงบนผิวชั้นมุก ด้วยกาวน้ำ เพื่อทำการโกรกฉลุลายต่อไป

ภาพประกอบ ๑๔๐ ภาพการประกอบลายบนกระดาศ

ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลาย โดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้ว ให้นำลายแต่ละชิ้น ผลึกลงบนแบบชุดนี้ เพื่อป้องกันการตัวลายสูญหาย และสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน

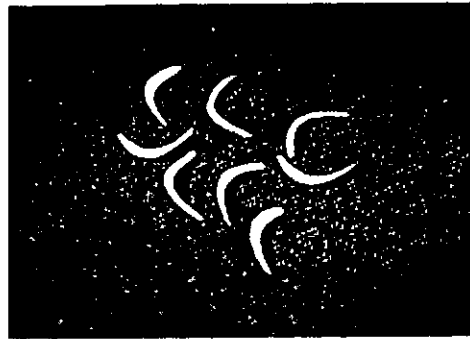
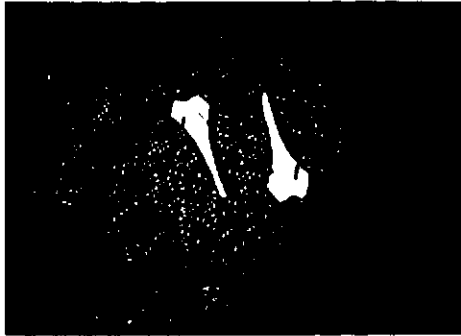
ขั้นตอนที่ ๓ โกรกฉลุลาย

ภาพประกอบ ๑๔๑ ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลายมุกเป็นชิ้นลาย

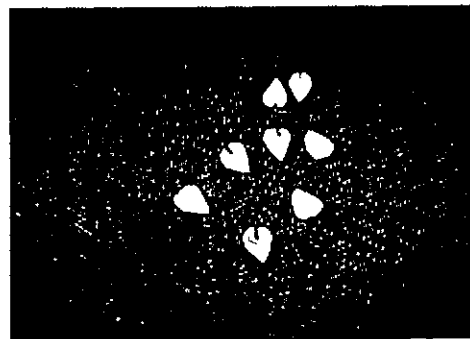

ภาพประกอบ ๑๔๒ ภาพลายก้านเหี้ยยด ภาพประกอบ ๑๔๓ ภาพลายพินม้า และ ลายเส้นลวด

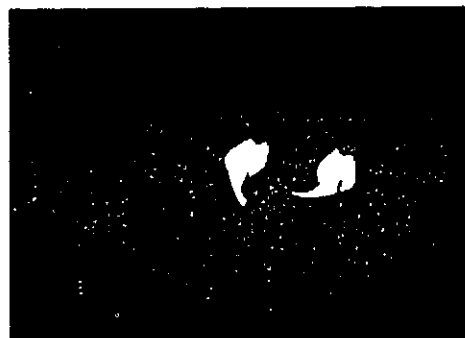
ภาพประกอบ ๑๔๔ ภาพลายชราช

ภาพประกอบ ๑๔๕ ภาพลายแซมก้านวงเดือน

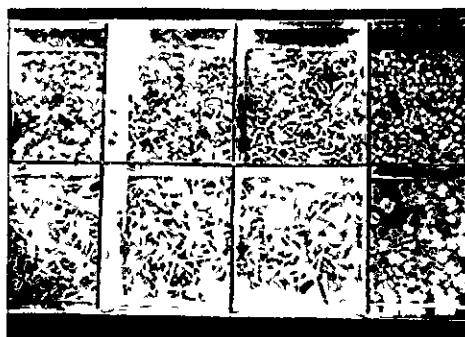

ภาพประกอบ ๑๔๖ ภาพลายแซม

ภาพประกอบ ๑๔๗ ภาพลายหยดน้ำ

ภาพประกอบ ๑๔๘ ภาพลายดอก

ภาพประกอบ ๑๔๙ ภาพลายประจ๋ายาม ลายใบ ลายเม็ดกลม ลายชายปาก

เมื่อเปลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ จึงตัดชิ้นมุกให้เป็นชิ้นๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปชายธง หรือเส้นตรง เรียกว่า ชิ้นลาย สำหรับทำเป็นรูปดอก ใบ และลาย ในการฉลุลายประเภทนี้ ภาษาช่างประดับมุก เรียกว่า “ลายประดิษฐ์” ลายประดิษฐ์นี้ จะใช้ใบเลื่อย เบอร์ ๐ ซึ่งก่อนที่จะทำการฉลุนั้น ช่างประดับมุก จะตีใบเลื่อยก่อน เพื่อเวลาฉลุ ใบเลื่อยจะมีความยืดหยุ่น ในส่วนโค้งเว้าของลาย ลวดลายชนิดนี้ ช่างจะใช้การผสมผสานระหว่างดอก ใบ ก้าน เพื่อให้เกิดเป็นลวดลายใหม่ ตามความคิดของช่าง โดยยังคงมีรูปแบบคล้ายลายไทย แต่แฝงไปด้วยแนวคิดที่แปลกใหม่ และลวดลายไม่จำเจ ซึ่งลายชนิดนี้สามารถฉลุลายใหม่ได้อย่างมากมาย ตามความคิดของช่างแต่ละคน

ภาพประกอบ ๑๕๐ ภาพลายฉลุ ประเภทลายไทย

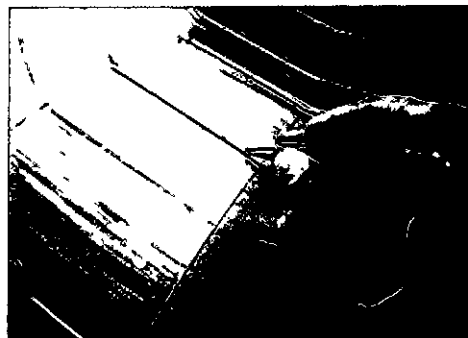
ในแบบที่สอง คือ การฉลุเป็นตัวลายไทย เมื่อเปลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ ใช้กระดาษลอกลายที่มีลายไทย ติดบนเปลือกหอยชนิดที่ต้องการ โดยใช้กาวยเป็นตัวประสาน จากนั้นจึงตัดชิ้นมุกให้เป็นลวดลายที่กำหนดไว้ เช่น ลายกนก ลายเทพพนม ลายเครือ ฯลฯ ในการฉลุลายประเภทนี้ ต้องใช้ใบเลื่อย เบอร์ ๑ ในภาษาช่างนั้น เรียกลายชนิดนี้ว่า “ลายฉลุ”

ภาพประกอบ ๑๕๑ ภาพช่างขัดแต่งถ้วยลายมุกด้วยตะไบ และ เครื่องขัดกระต่ายทราย

เมื่อได้ลวดลายที่ต้องการแล้ว ช่างจะทำการขัดแต่งถ้วยลายที่ฉลุแล้ว ด้วยตะไบขนาดเล็ก และ กระต่ายทราย เพื่อให้ขอบลายหมดคลองเลื่อย และ ได้รูปร่างที่สวยงามตามแบบ

ขั้นตอนที่ ๔ การประดับลาย

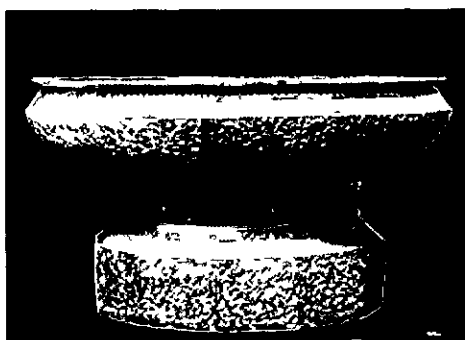
ภาพประกอบ ๑๕๒ ภาพช่างมุกกำลังเดินเส้นแบ่งช่วงลาย

ภาพประกอบ ๑๕๓ ภาพช่างประดับมุกติดลายบนตะลุ่ม โดยใช้อุปกรณ์ช่วยในการจับชิ้นลาย

ภาพประกอบ ๑๕๔ ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลายมุกลงบนตะลุม (ลายประดิษฐ์)

ภาพประกอบ ๑๕๕ ภาพหุ่นตะลุมที่ทำการติดลายสมบูรณ์

ภาพประกอบ ๑๕๖ ภาพลายฉลุ (ลายไทย)

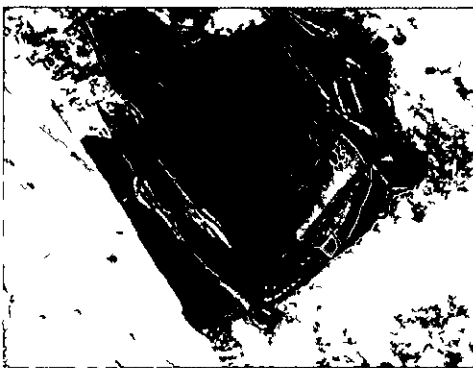
เมื่อช่างมุกจัดเตรียมชิ้นมุกได้ลายมากแล้ว ก็นำหุ่นของภาชนะ หรือวัตถุที่จะทำ มากะแบ่งออกเป็น ส่วนๆ ให้เท่ากัน เพื่อกำหนดลายที่ต้องการประดับชิ้นมุกลงบนภาชนะ พร้อมทั้งประดิษฐ์เป็นลวดลาย โดยใช้ กาวลาเท็กซ์ผสมฝุ่นดำ และน้ำยาแดง ติดกับภาชนะ ถ้าเป็นเครื่องประดับมุกที่ต้องการทำเป็นลายฉลุ ช่าง จะต้องเขียนลายบนกระดาษให้เรียบร้อยเสียก่อน ต่อจากนั้นจึงใช้กระดาษลอกลายนำลายไปลอกลงบนชิ้นมุก ฉลุไปตามลวดลายที่วาด เมื่อได้ชิ้นมุกที่ฉลุแล้ว ก็นำไปติดไว้บนลายกระดาษ เพื่อกันลึ้มที่วางลาย หรือ กันชิ้น มุกหายก่อนที่จะนำไปติดลาย

การเลือกลายที่จะนำมาใช้สำหรับประดับบนผิวภาชนะสิ่งของต่างๆ นั้น ต้องพิจารณาถึงลักษณะรูปทรง และบริเวณพื้นที่ที่จะใช้สำหรับประดับด้วย เพื่อให้ได้ลวดลายที่มีความสวยงามเหมาะสมกับสิ่งที่จะประดับ ต้องพิจารณาถึงรูปแบบทรงกลม สีเหลี่ยม สามเหลี่ยม มุมหัก เพื่อให้ได้ลวดลายเหมาะสมกับมุมต่างๆด้วย ลายประดับภาชนะเหลี่ยม นิยมประดับลายไทย เช่น ลายกระจัง ลายก้านขด ลายเครือเถา ใช้ลายที่จบลงในตัวแต่ละตอน ไม่นิยมลายต่อเนื่อง ถ้าเป็นภาชนะทรงกลม ก็นิยมใช้ลายต่อเนื่อง ไม่มีรอยต่อ

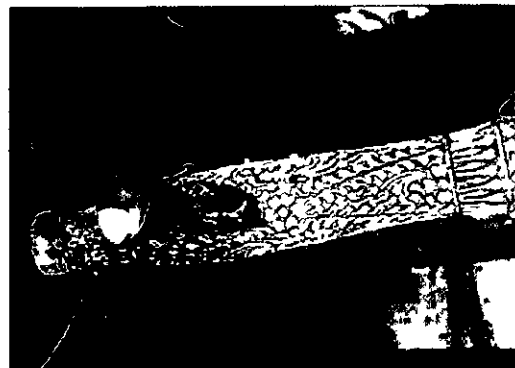
ขั้นตอนที่ ๕ การถมรักเคมี (หรือ สีโป๊วรถยนต์)

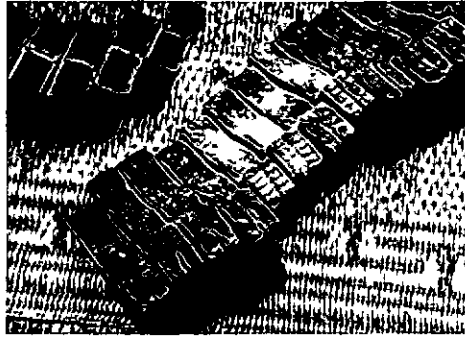
ภาพประกอบ ๑๕๗ ภาพการผสมระหว่างสีโป๊วรถยนต์ + สีฝุ่นดำ + ตัวเร่ง + น้ำมันมะเกลือ

ภาพประกอบ ๑๕๘ ภาพการผสมตัวเร่งและสี โดยใช้เกรียงผสมบนแผ่นรอง

ภาพประกอบ ๑๕๙ ภาพการถมลายด้วยรักเคมี หรือ สีโป๊ว

ภาพประกอบ ๑๖๐ ภาพผลงานที่ถมพื้นด้วยรักเคมี

เมื่อติดลายบนหุ่นโครงสร้าง เรียบร้อยแล้ว ก็นำสีโป๊วรถยนต์ ผสมกับสีฝุ่นดำ โดยใช้สีฝุ่นดำ ประมาณ ๗ ช้อน และสีน้ำมันมะเกลือ ที่ทำให้แห้งเร็ว รวมทั้งตัวเร่งเพียงเล็กน้อย ผสมกันให้เหนียวเข้ากันดี แล้ว จึงใช้นิ้วเกลี่ยลายมุกที่ประดับติดไว้แล้วให้เต็มช่อง แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง จากการสัมภาษณ์ถึงเหตุผล ในการใช้ตัวเร่งเป็นส่วนผสมของศตพร จันยะนัย “ถ้าผสมตัวเร่งสีจะแข็งภายใน ๒๔ ชั่วโมง แต่ถ้าไม่ได้ผสม ก็ต้องใช้เวลามากกว่านั้น”(ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) จากการสัมภาษณ์ วิเชียร น้อยมาลา เหตุผลที่ใช้ นิ้ว เกลี่ย แทนที่จะใช้วัสดุอื่น ในเวลาถมลายด้วยสีโป๊ว กล่าวว่า “การถมลายทุกครั้งต้องใช้นิ้วเกลี่ยเสมอ เพราะ สี ที่โป๊วด้วยนิ้วมือ จะมีความเรียบกว่า ด้วยเหตุผลที่ว่า นิ้วมือคนสามารถที่จะแหยไปตามช่องของลาย ที่ อุปกรณ์บางอย่างไม่สามารถ เกลี่ยถึง แต่บางครั้งช่างมุก ทำงานติดลาย ไม่เรียบ จะมีหางมุกที่ยื่นออกมา เวลาใช้นิ้วเกลี่ยที่ก็ได้เลืดเหมือนกัน ”(เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) “การผสมสีโป๊ว กับสีฝุ่นดำ และ น้ำมันมะเกลือต้องคนให้เข้ากัน เพราะถ้าไม่เข้ากันแล้ว เวลาเกลี่ยงานที่ สีก็กระดำกระด่าง ที่ภาษาช่าง เรียกว่า ชักลาก คือ มีสีออกแดงๆ ” (จันทรา เจริญสุข สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) “งานประดับมุกนั้น ต้องลงสีโป๊ว แล้วขัด ประมาณ ๔ ครั้งเป็นอย่างน้อย คือ พอลขัดเรียบครั้งที่ ๑ ก็ถมลายแล้วก็ขัดอีก เพราะงานมุกเป็นงานที่ ละเอียด กว่าจะได้งานแต่ละชิ้นก็ต้องให้เวลานาน” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

จากการศึกษาพบว่า การถมลายด้วยสีโป๊วนั้น ช่างประดับมุก แต่ละแห่งต้องใช้ประสบการณ์ของ ตนเอง ในการผสมสีโป๊วรถยนต์ กับส่วนผสม เช่น น้ำมันมะเกลือ สีฝุ่นดำ และตัวเร่ง บางครั้งส่วนผสมอาจจะ แตกต่างบางเล็กน้อย อย่างเช่น สีที่ใช้แตกต่างกัน แต่ก็มีคุณสมบัติเดียวกัน อย่างเช่นในเขตจังหวัด พระนครศรีอยุธยา พบได้ทั้ง ๓ ตำบล คือ ตำบลไผ่ลิง, ตำบลประตูลี้ อำเภพระนครศรีอยุธยา และตำบล หนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และช่างประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จะใช้สีโป๊วรถยนต์ยี่ห้อซันโก ส่วนช่างประดับมุก ตำบลหาดทาเสา อำเภเมือง จังหวัด ชัยนาท ใช้สีโป๊วรถยนต์ยี่ห้อแซมปี การผสมสีนั้นเหมือนกัน ต้องกะให้เนื้อสีหนาขึ้นมาประมาณ ๒-๓ มิลลิเมตร โดยทิ้งไว้แห้งประมาณ ๒๔ ชั่วโมง ช่างมุกจะโป๊วสีกับผลงานของตน อย่างน้อยประมาณ ๓ -๔ ครั้งเป็นอย่างน้อย

สำหรับการถมลายแบบที่ ๒ ซึ่งเป็นการถมลายด้วยเรซิน ที่ช่างประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอ แสงหา จังหวัดอ่างทอง ใช้ถมลายกับชิ้นงานของตนเอง มีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ ๑๖๑ ภาพการผสมเรซิน กับ สีพลาสติค

ภาพประกอบ ๑๖๒ ภาพการผสมเรซิน สีพลาสติค และตัวเร่ง

ภาพประกอบ ๑๖๓ ภาพการเทส่วนผสมบนชิ้นงาน

ในการผสมเรซินนั้น จากการสัมภาษณ์ฐชาติ จิตรบันจง ถึงวิธีการผสมเรซินในการถนอมลายนั้น ได้กล่าววว่า “ การผสมเรซิน ๒ ส่วนต่อ สีเคลือบเงา ๑/๒ ส่วน และตัวเร่ง ๒ - ๓ หยด การผสมนั้นต้องคนให้เข้ากัน เพราะถ้าคนไม่เข้ากัน จะเกิดฟองอากาศได้ ” (ฐชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

จากการศึกษา การถนอมลายด้วยเรซิน นั้นสีเคลือบเงาที่ใดก็ได้ ที่ต้องการเป็นพื้น เช่น สีดำ สีขาว ฯลฯ ผสมกับ เรซินเบอร์ ๒๘๘ ผสมให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ต้องการจะถนอมลาย การผสมนั้นควรใช้ไม้คน เพื่อให้สีนั้นเข้ากันดี และเหนียวคน ซึ่งการผสมนั้นช่างมุกต้องใช้ประสบการณ์ ในการกะทั้งส่วนผสม และความข้น

เมื่อสีนั้นมีความข้นพอเหมาะแล้ว จึงใส่ตัวเร่ง ประมาณ ๒ – ๓ หยด เพื่อให้เรซินนั้นแข็งตัวเร็วขึ้น คือ รอประมาณ ๒ – ๓ ชั่วโมง ก็สามารถขัดแต่งได้ เมื่อเทสวณผสมลงบนชิ้นงานแล้ว ช่างมุกจะใช้นิ้วเกลี่ยงานเสมอ เพราะการใช้นิ้วเกลี่ย พื้นที่ถมจะมีความเรียบเสมอกัน

จากการศึกษาพบว่าการถมลายด้วยสีโป๊ว น้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นสีดำนั้น พบว่า ช่างประดับมุกที่นิยมทำในกลวิธีนี้ คือ ช่างประดับมุกตำบลไผ่ลิง , ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ,ช่างประดับมุกตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท รวมทั้งตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ในสวนกลวิธีถมลาย ที่ใช้เรซินเป็นส่วนผสมพบ เพียงที่เดียว คือ ช่างประดับมุก ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

จากการศึกษาพบว่าการกลวิธีการถมลาย ที่ใช้สีโป๊ว ผสมน้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่น มีขั้นตอนในการทำที่มีความซับซ้อน และขั้นตอนที่ต้องใช้เวลานาน ในการทำงานประดับมุกแต่ละชิ้น ต้องใช้เวลาอย่างน้อยประมาณ ๓ – ๔ วัน ต่องาน ๑ ชิ้น และชิ้นงานเมื่อใช้เป็นเวลานาน จะไม่เหลือง และทำการซ่อมแซมง่าย แตกต่างกับ กลวิธีถมลาย ที่ใช้เรซิน ในการถมลาย จะใช้เวลาประมาณ ๓ – ๔ ชั่วโมง เท่านั้น เวลาซ่อมแซมชิ้นงาน ยากมาก หรือบางครั้งอาจชำรุดแตกหัก

ขั้นตอนที่ ๖ การขัดแต่งงานประดับมุก

ภาพประกอบ ๑๖๔ ภาพการขัดด้วยเครื่องเจียรไน

ภาพประกอบ ๑๖๕ ภาพการขัดด้วยเครื่องเจียรไน

ภาพประกอบ ๑๖๖ ภาพการขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ

การขัดแต่งงานมุกนั้น เมื่อถมลายและทิ้งไว้ให้แห้งแล้ว ขัดต่อไปคือการขัดตกแต่งงาน “ครั้งแรกขัดด้วยกระดาษทรายด้วยเครื่องขัดเบอร์ ๖๐ ครั้งที่สองขัดกระดาษทรายด้วยเบอร์ ๘๐ ครั้งที่สามขัดด้วยกระดาษทรายขัดไม้ เบอร์ ๔ เพื่อใช้ลบลอย และให้มีความละเอียดยิ่งขึ้น ครั้งสุดท้ายคือ ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๕๐ เพื่อความมันเงา และขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๘๐๐ เพื่อไลฟองอากาศ ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) จากการศึกษาพบว่า การขัดแต่งงานประดับมุกนั้น ใช้กระดาษเบอร์หยาบก่อน คือตั้งแต่เบอร์ ๖๐ ขึ้นไป แล้วไล่ไปถึงเบอร์ที่ละเอียดสุด คือตั้งแต่เบอร์ ๒๕๕ ขึ้นไป เพื่อความมันเงา การใช้ตามความถนัดของช่างแต่ละคน

ในสวนการขัดแต่งงานประดับมุก ที่ถมลายด้วยเรซิน มีขั้นตอนดังนี้

ภาพประกอบ ๑๖๗ ภาพการขัดแต่งงาน (เรซิน)

ภาพประกอบ ๑๖๘ ภาพการขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ

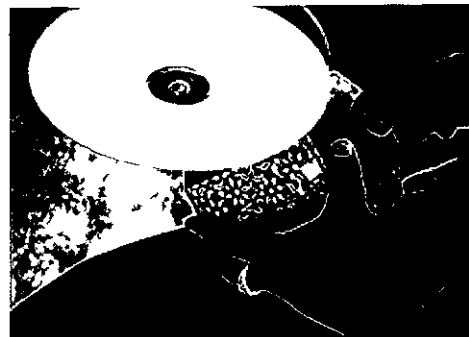
เมื่อเรซินที่ถนอมลายมุกแห้งดีแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ ขัดด้วยเครื่องเจียรไนให้มีความเรียบ จนสามารถมองเห็นลายมุกภายในได้ จากนั้นใช้กระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ , ๘๐, ๑๒๐, ๔๐๐ ขัดด้วยมือหรือเครื่องขัดกระดาษ ให้เรียบร้อยดีก็ใช้ได้ จากนั้นเป็น การปิดเงา ด้วย เครื่องปิดเงา

ภาพประกอบ ๑๖๙ ภาพการปิดเงาด้วยน้ำยาแดง

ภาพประกอบ ๑๗๐ ภาพการปิดเงาด้วยน้ำยาขาว

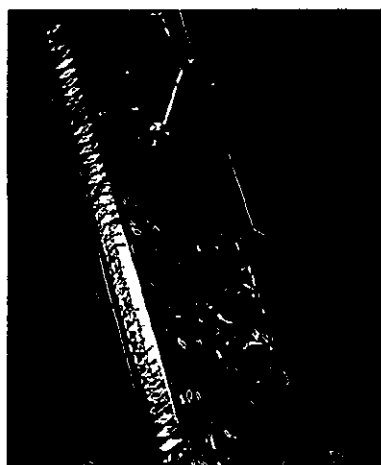
ภาพประกอบ ๑๗๑ ภาพการปิดเงาด้วยน้ำยาเขียว

จากการสัมภาษณ์ถึง เหตุผล ถึงการใช้เครื่องปิดเงา และน้ำยาชนิดต่างๆ ในการตกแต่งชิ้นงานมุก ชูชาติ จิตรบันจง ได้กล่าวว่า “ การใช้เครื่องปิดเงานั้น ชั้นแรกปิดเงา ด้วยน้ำยาแดง ปิดเพื่อลบรอยกระดาด และน้ำยาขาว และน้ำยาเขียว ใช้ปิดเพื่อให้เกิดความเงางาม การใช้เครื่องปิดเงานั้น จะทำความสะอาด คือ ใช้ผ้าเช็ดทำความสะอาด เพียงอย่างเดียว และนานวันผลงานประดับมุกจะไม่เหลือง เหมือนทาเคลือบ ด้วยแล็กเกอร์ ” (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

จากการศึกษา เมื่อทำการขัดด้วยกระดาษน้ำแล้ว ขั้นตอนไปคือการปิดเงา ซึ่งจะแตกต่างกับการถนอมลายแบบที่ ๑ ซึ่งต้องเคลือบพื้นด้วยแล็กเกอร์ แต่สำหรับช่างประดับมุกในจังหวัดอ่างทองนั้น ใช้วิธีปิดเงาแทนการเคลือบเงา ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ขั้นตอนแรกให้ลูกผ้าจับน้ำยาแดงก่อน จากนั้นจึงทำการปิดเงาเครื่องประดับมุก ในขั้นตอนนี้ ปิดเงาเพื่อลบรอยของกระดาษทรายน้ำ ขั้นที่สองคือ การปิดเงาด้วยน้ำยาขาว เพื่อให้ผลงานเกิดความเงางาม และขั้นสุดท้าย คือ การปิดเงาด้วยน้ำยาเขียว เพื่อให้เกิดความเงางาม

สำหรับชิ้นงานของช่างประดับมุก ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ขั้นตอนก็จะสมบูรณ์ ในขั้นตอนนี้ แต่สำหรับกลวิธีถนอมลาย ที่ใช้สีโป๊วรถยนต์ น้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นสีดำ ยังมีขั้นตอนต่อไปอีก

ขั้นตอนที่ ๗ การเคลือบผิว งานประดับมุก

ภาพประกอบ ๑๗/๒ ภาพการเคลือบผิวด้วยแล็กเกอร์ หรือ ยูรีเทนทินเนอร์

ขั้นตอนสุดท้าย คือ เมื่อเสร็จงานขัดแต่งแล้ว จึงด้วยน้ำมันชักเงา เช่น แล็กเกอร์ผสมทินเนอร์ หรือ ยูรีเทนทินเนอร์ สัก ๔ - ๕ ครั้ง จนลายมุกนั้น เป็นเงางามแวววาวดูสวยงาม จากเหตุผลของวิเชียร น้อยมาลา ถึงการใช้แล็กเกอร์ ในการทาเคลือบชิ้นงาน “ การทาแล็กเกอร์นั้น มีจุดอ่อนคือ เราต้องควบคุมอุณหภูมิของห้องเวลาทา ถ้าอากาศเย็น เมื่อทาจะเป็นฝ้า เพราะฉะนั้นเราต้องใช้ไฟช่วย ถ้าทาแล็กเกอร์เมื่อเวลาต้องซ่อมงาน จะง่ายกว่าใช้ยูรีเทน ” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๗) ในส่วนของศตพร จันยะนัย กล่าวถึงเหตุผล ที่ใช้ยูรีเทนในการทาเคลือบชิ้นงาน “ การทายูรีเทนนั้น เหมาะกับการทาสานประดับมุกที่มีจำนวนมาก ที่ที่เราไม่ต้องควบคุมอุณหภูมิ ทาเมื่อไรก็ได้ ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

จากการศึกษา ขั้นตอนในการเคลือบผิวนั้น การใช้แล็กเกอร์ ทาเคลือบมีข้อดี คือ ในการซ่อมงานประดับมุก จะมีความง่ายกว่าการทาเคลือบด้วยยูรีเทน แต่มีข้อเสียคือ ต้องควบคุมอุณหภูมิในการทาเคลือบ

ในส่วนการใช้ยูริเทนทาเคลือบ มีข้อดี คือ ไม่ต้องควบคุมอุณหภูมิ เหมาะกับงานประดับมุกที่มีจำนวนมากๆ ข้อเสียคือ เวลาซ่อมแซมงานจะยากมาก จากการศึกษาพบว่าช่างประดับมุกที่ใช้แล็กเกอร์ทาเคลือบ คือ ช่างประดับมุกตำบลไผ่ลิง ,ตำบลประจักษ์ อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และช่างประดับมุกตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี รวมทั้งช่างประดับมุก ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ช่างประดับมุกที่ใช้การทาเคลือบด้วยยูริเทนทินเนอร์ จะมีเพียงแห่งเดียว คือ ช่างประดับมุก ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

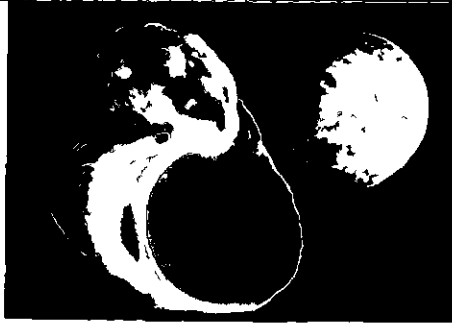
ภาพประกอบ ๑๓๓ ภาพตะลุ่มที่เสร็จสมบูรณ์

ถ้าเป็นภาชนะ เช่น โตก ก็ กระบะ ชันโอ ตะลุ่ม หรือ ภาชนะอื่นๆภายในต้องทาสีแดงให้เสมอกันสัก ๒ - ๓ ครั้ง แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง เมื่อทาน้ำมันชักเงาแห้งดีแล้ว จึงนำภาชนะมาห่อด้วยกระดาษหนังสือ บรรจุลงหีบ หือ ลังผูกเชือกให้เรียบร้อยเพื่อสะดวกแก่การขนส่ง

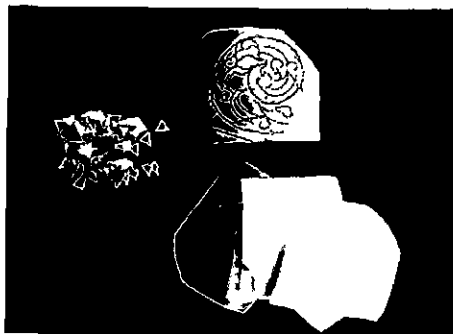
ตารางที่ ๓ ตารางสรุปขั้นตอนกลวิธีการถนอมลายลงรักประดับมุก

ภาพขั้นตอนการทำเครื่องประดับมุก (ถนอมลาย)	กลวิธีการทำเครื่องประดับมุกถนอมลาย
	การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้ ๑ เตรียมหุ่น ที่จะนำมาประดับมุก เช่นพานตะลุ่ม หีบพระธรรมฯลฯผานการขัดผิวให้เรียบร้อยพอประมาณด้วยกระดาษทรายและตะไบ ขัดแต่งมุมแบ่งส่วนพื้นที่ ผิวที่จะประดับลายให้เรียบร้อย

ภาพการเตรียมหุ่น

ภาพการเตรียมปลีกล้วย

ภาพการออกแบบลวดลายมุก

ภาพการเลื่อยหรือโกกรลายมุก

๒ เตรียมปลีกล้วย โดยการตัดและขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนจะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขัดหินปูนนอกออก ตัดแบ่งชิ้นมุก จะได้ชิ้นมุกใช้งานได้สามส่วน ส่วนที่เหลือเป็นข้อมุก (คือไส้กลางของปลีกล้วยมุก) ที่ไม่สามารถนำมาใช้ประดับลายได้ แต่ข้อมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยว ยักษ์ หรือ เขี้ยวลิงของหัวโขนได้ ขัดแต่งชิ้นมุก โดยใช้หินเจียนขัดเอาเปลือกด้านในที่มีความแข็งมากที่สุดออก (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดีกับการใช้งาน

๓ การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษาลวดลายต่างๆ ให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำลวดลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้องทั้งรูปแบบและตำแหน่ง เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษเก็บไว้ใช้งาน

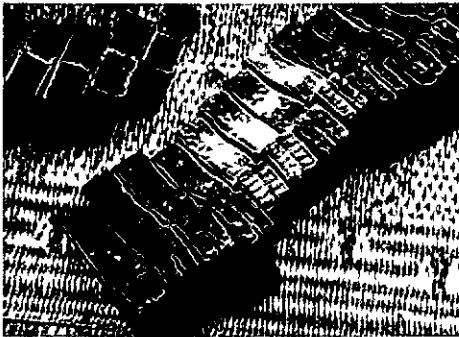
๓ - ๔ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ตรวจทาน ความเรียบร้อยในการประดับลายชุดที่สองใช้ตัดลายผณีกลงบนชิ้นมุก ด้วยกาวน้ำ เพื่อทำการโกกรกลลลายต่อไป ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลาย โดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้ว ให้นำลวดลายผณีลงบนแบบชุดนี้ เพื่อป้องกันตัวลายสูญหาย และสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน

๔ การเลื่อยหรือโกกรลายมุกใช้เลื่อยอย่างเล็ก หมายเลข ๑ หรือ ๐ ใช้คันเลื่อยเล็กโค้งอย่างที่ใช้กันทั่วไป ลักษณะการเลื่อยคือ ใช้คีมจับชิ้นมุกวางพาดกับโต๊ะด้วยมือซ้าย มือขวาถือตะไบ แหงชิ้นมุกให้เกิดเป็นลวดลายที่ต้องการ เช่น ดอก ใบ ลายประจำยาม และลายเครือเถา จากนั้นขัดแต่งตัวลายที่ฉลุแล้ว ด้วยตะไบขนาดเล็กและกระดาษทราย เพื่อให้ขอบลายเรียบคล่องเลื่อย และได้รับร่างที่สวยงาม

๕ การประดับลาย เมื่อช่างมุก จัดเตรียมชิ้นมุกได้ลายมากแล้ว ก็นำหุ่นของภาชนะหรือวัตถุที่จะทำ มากะแบ่งออกเป็นสวนๆ ให้เท่ากัน เพื่อกำหนดลายที่

ภาพการประดับลาย

ภาพการกลมลาย

ภาพการกลมลาย

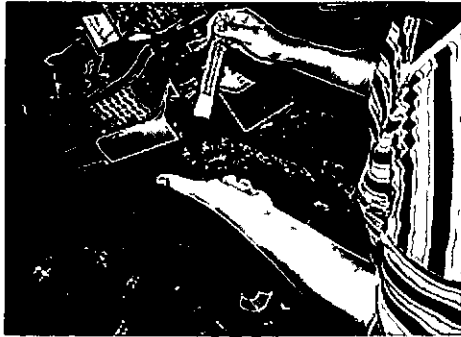
ภาพการขัดและตกแต่งชิ้นงาน

ต้องการประดับชิ้นมุกลงบนภาชนะ พร้อมทั้งประดิษฐ์เป็นลวดลาย โดยใช้กาวลาเท็กซ์ผสมฝุ่นดำ และ น้ำยาแดง ติดกับภาชนะ

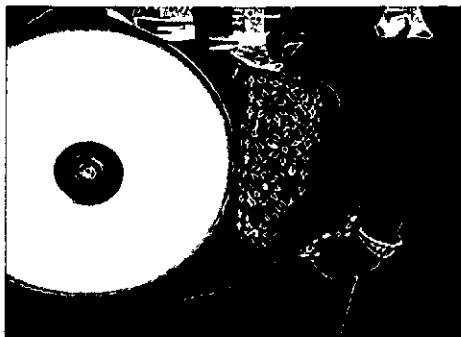
๖ นำสีโปวเรยนต์ ผสมสีฝุ่นสีดำ และสีน้ำมันมะเกลือ รวมทั้งตัวเร่ง ผสมกันให้เหนียวเข้ากันดีแล้ว จึงเอาไปเกลี่ยบนลายมุกที่ประดับติดไว้ แล้วให้เต็มช่อง โดยใช้นิ้วมือกราดให้เรียบเสมอกัน ทิ้งไว้ให้แห้ง ประมาณ ๕ นาที

๗ ในกลวิธีที่สอง คือการถมพื้นด้วย เรซินผสมสีเคลือบ นำสีเคลือบเงาที่ใดก็ได้ ที่ต้องการเป็นพื้น เช่น สีดำ สีขาว ฯลฯ ผสมกับ เรซินเบอร์ ๒๘๘ ผสมให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ต้องการจะถมลาย การผสมนั้นควรใช้ไม้คน เพื่อให้สีนั้นเข้ากันดี และเหนียวข้น ซึ่งการผสมนั้นช่างมุกต้องใช้ประสบการณ์ ในการกะทั้งส่วนผสม และความข้น เมื่อสีนั้นมีความข้นพอเหมาะแล้ว จึงใส่ตัวเร่ง ประมาณ ๒ - ๓ หยด เพื่อที่จะให้เรซินนั้นแข็งตัวเร็วขึ้น คือ รอประมาณ ๒ - ๓ ชั่วโมง ก็สามารถขัดแต่งได้ เมื่อเทส่วนผสมลงบนชิ้นงานแล้ว ช่างมุกจะใช้นิ้วเกลี่ยงานเสมอ เพราะการใช้นิ้วเกลี่ย พื้นที่ถมจะมีความเรียบเสมอกัน

๘ นำภาชนะที่ประดับมุก และลงสีฝุ่นแล้วไป ขัดด้วยเครื่องเจียรในจนเห็นลายมุก ถ้าเห็นว่าพื้นภาชนะที่ขัดแล้ว ยังไม่เรียบเสมอกัน ให้ลงสีฝุ่นที่ผสมแล้วลงไปอีกครั้ง หรือ สองครั้ง แล้วขัดด้วยเครื่องเจียรใน หรือใช้กระดาษทรายน้ำขัด ด้วยมืออีกครั้งจนเรียบร้อยดีก็ใช้ได้ ใช้ผ้าแห้งเช็ดฝุ่นละอองที่จับอยู่ออกให้หมด

ภาพการเก็บเงา

ภาพการปิดเงา

ภาพผลงานที่เสร็จสมบูรณ์

๙ เมื่อเสร็จขั้นตอนขัดแล้ว จึงทาด้วยน้ำมันชักเงา เช่นแล็กเกอร์ หรือ ยูรีเทนทินเนอร์ สัก ๒ - ๓ ครั้ง จนลายมุกนั้นเป็นเงางามวาวดูสวยงาม

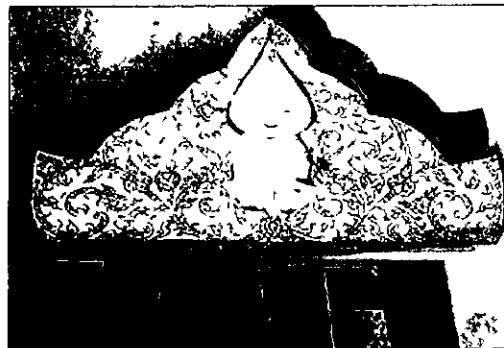
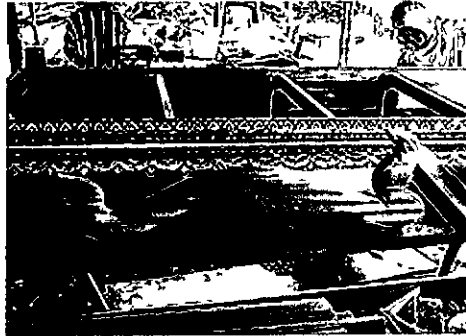
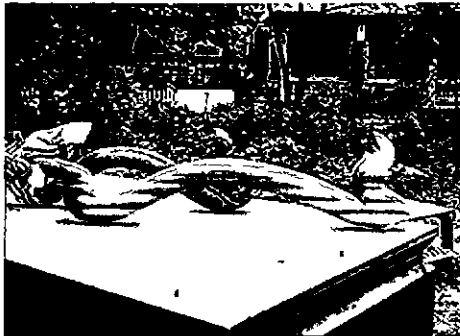
๑๐ สำหรับกลวิธีที่ใช้เรซิน เป็นตัวถมลายนั้น มีกลวิธีในการปิดเงาดังนี้ เมื่อทำการขัดด้วยกระดาษน้ำแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการปิดเงา ซึ่งจะแตกต่างกับการถมลายแบบที่ ๑ ซึ่งต้องเคลือบพื้นด้วยแล็กเกอร์ แต่สำหรับช่างประดับมุกในจังหวัดอ่างทองนั้น ใช้วิธีปิดเงาแทนการเคลือบเงา ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ขั้นตอนแรกให้ลูกผ้าจึบน้ำยาแดงก่อน จากนั้นจึงทำการปิดเงาเครื่องประดับมุก ในขั้นตอนนี้ ปิดเงาเพื่อลบรอยของกระดาษทรายน้ำ ขั้นตอนที่สองคือ การปิดเงาด้วยน้ำยาขาว เพื่อให้ผลงานเกิดความเงางาม และขั้นสุดท้าย คือ การปิดเงาด้วยน้ำยาเขียว เพื่อให้เกิดความเงางาม

๙ ถ้าเป็นภาชนะ เช่น โตก กี่ กระบะ ชันโอ ตะลุม หรือ ภาชนะอื่นๆภายในต้องทาสีแดงให้เสมอกันสัก ๒ - ๓ ครั้ง ทิ้งไว้ให้แห้ง เมื่อกทาน้ำมันชักเงาแห้งดีแล้ว จึงนำภาชนะมาห่อด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์บรรจุงูงหีบ หรือลึงผูกเชือกให้เรียบร้อย เพื่อสะดวกแก่การขนส่ง

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมงานประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ในกลวิธีการฝังลายไม้ลงรักประดับมุก พบผลงานประดับมุก ในกลวิธีนี้ที่แห่งเดียว คือ ผลงานของช่างประดับมุก บ้านวงศ์พัฒนา หมู่ ๗ ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

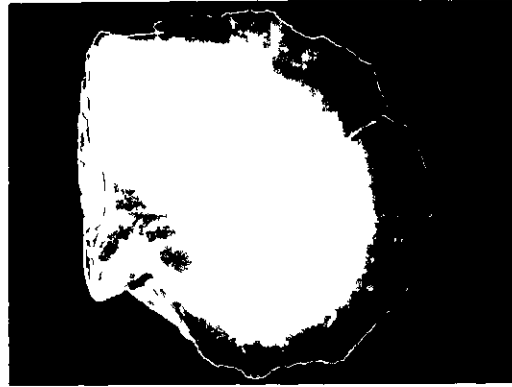
ขั้นตอนการปฏิบัติงานของช่างประดับมุกแบบฝังลายไม้ลงรักประดับมุก

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

ภาพประกอบ ๑๗๔ ภาพการเตรียมหุ่นโครงสร้าง

๒ ๓ ๒ ๑ เตรียมหุ่น สำหรับในกลวิธีการฝังลายไม้ นั้น วัสดุโครงสร้าง ส่วนมากจะเป็นจำพวกเครื่องเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เตียง รวมทั้งชิ้นงานที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น ลูกหีบ โต๊ะหมุ่มบูชา ฯลฯ ซึ่งวัสดุทุกชนิด ที่จะนำมาประดับมุก ต้องตากแห้งพื้นให้เรียบเสมอกันก่อน ด้วยวิธีการขัดผิวให้เรียบร้อยพอประมาณด้วยกระดาษทราย

ภาพประกอบ ๑๗๕ ภาพการเตรียมเปลือกหอย

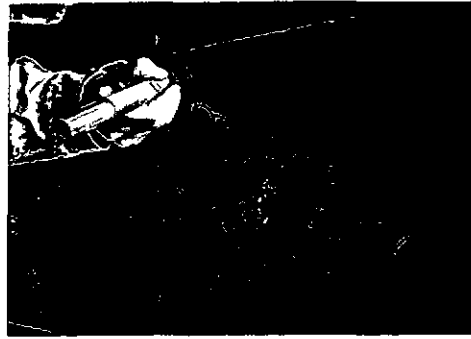
๒ ๓ ๒ ๒ เตรียมเปลือกหอย เปลือกหอยที่นิยมนำมาใช้ประดับลายในกลวิธีการฝังลายไม้ คือ หอยอุด หอยโข่งทะเล หอยจาน มีเปลือกที่หนา ซึ่งมักมีหินปูนเกาะผิวนอกอยู่ทั่วไป เมื่อจะนำมาใช้งาน จะต้องตัด และขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนที่จะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑๗๖ ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก

๒ ๓ ๒ ๓ ตัดแบ่งชิ้นมุก ตัดด้วยแผ่นตัดทองแดงรูปวงกลมติด กับเครื่องมอเตอร์หมุน ถ้าเป็นหอยเปลือกอุด จะได้ชิ้นมุกที่ใช้งานได้สามส่วน อีกหนึ่งส่วนที่เหลือ เป็นชิ้นมุก คือ ใต้วงกลางของเปลือกหอยที่ไม่สามารถนำมาใช้ประดับลายได้ แต่ชิ้นมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยวยักษ์ หรือ เขี้ยวลิงของหัวโขนได้ ถ้าเป็นหอยมุกจาน หรือ เปลือกหอยมุกน้ำจืด จะใช้ได้สองส่วน

ขั้นตอนที่ ๒ การออกแบบลาย

ภาพประกอบ ๑๗๗ ภาพการออกแบบลวดลาย

การออกแบบลวดลายมักให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษา ลวดลายต่างๆ ให้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้อง ทั้ง รูปแบบและตำแหน่ง โดยเฉพาะ จะต้องมีความเข้าใจในการออกแบบลายซึ่งมีความแตกต่างจากลาย ประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือกหอยมีความ โค้งไม่สามารถวางลายลงบนพื้นเรียบได้ยาวนัก จึงต้องตัดตอนเป็นช่วงสั้น เพื่อให้ลายต่อเนื่องกันได้

ภาพประกอบ ๑๗๘ ภาพการออกแบบลวดลาย และการวางลายบนภาชนะที่จะตกแต่ง

เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษลอกลาย หรือ จะใช้วิธีถ่ายเอกสารก็ได้ โดยเก็บ ไว้ใช้งาน ๓ - ๔ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ดูตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลาย ,ชุดที่สอง ใช้ตัดลาย ผลึกลงบนผิวชิ้นมุก ด้วยกาวน้ำ เพื่อทำการโครกฉลุลายต่อไป

ภาพประกอบ ๑๗๙ ภาพการประกอบลายบนกระดาน

ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลาย โดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้ว ให้นำลายแต่ละชิ้น ผลึกลงบนแบบชุดนี้ เพื่อป้องกันการตัวลายสูญหาย และสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน

ขั้นตอนที่ ๓ โกรกฉลุลาย

ภาพประกอบ ๑๘๐ ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลายมุกเป็นตัวลาย

เปลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ ใช้กระดานลอกลายที่มีลายไทย ติดบนเปลือกหอยชนิดที่ต้องการ โดยใช้กาเป็นตัวประสาน จากนั้นจึงตัดชิ้นมุกให้เป็นลวดลายที่กำหนดไว้ เช่น ลายกนก ลายเทพพนม ลายเครือ ฯลฯ ในการฉลุลายประเภทนี้ ต้องใช้ใบเลื่อยเบอร์ ๑ ในภาษาช่างนั้น เรียกลายชนิดนี้ว่า “ลายฉลุ”

ภาพประกอบ ๑๘๑ ภาพช่างตัดแต่งลายมุกด้วยเครื่องตัดกระดาษทราย

เมื่อได้ลวดลายที่ต้องการแล้ว ช่างจะทำการขีดแต่งตัวลายที่ฉลุแล้ว ด้วยตะไบขนาดเล็ก หรือ เครื่องเจียรไน และกระดาษทราย เพื่อให้ขอบลายหมดคลองเลื่อย และได้รูปร่างที่สวยงามตามแบบ

ขั้นตอนที่ ๔ การขุดลาย

ภาพประกอบ ๑๘๒ ภาพช่างประดับมุกกำลังเจาะลายไม้ตามแบบที่กำหนด

ภาพประกอบ ๑๔๓ ภาพลายไม้ที่เจาะลายเรียบร้อยแล้ว

ขั้นตอนต่อไปของการฝังลายไม้ลงรักประดับมุกนั้น เป็นการเตรียมวัสดุโครงสร้าง คือ การขุดลาย โดยการนำเอาลวดลายที่ต้องการมาติดบนวัสดุที่ต้องการจะฝังมุก โดยการประสานวัตถุด้วยกาว จากนั้นทำการขุดลายด้วยเครื่องเจาะไม้ หรือ ภาษาช่าง เรียกว่า เราเตอร์เจาะ ตามแบบที่กำหนด ขุดให้ลึกประมาณ ๓ / ๔ นิ้ว เพื่อที่จะทำการฝังลายมุกต่อไป

ขั้นตอนที่ ๕ การประดับลาย

ภาพประกอบ ๑๔๔ ภาพการผสมกาวอีพ็อกซีทู ตัว A และตัว B

ก่อนการติดลวดลาย ช่างมุกจะต้องผสมกาวอีพ็อกซีทู ตัว A และตัว B ในอัตราส่วน ๕๐ ต่อ ๕๐ ซึ่งกาวชนิดนี้ มีคุณสมบัติติดทนแดดทนฝน ไม่ไหลย้อย รวมทั้งกันน้ำซึม และติดทน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ เสวยจันทร์จิว ถึงเหตุผลในการใช้กาวชนิดนี้เป็นตัวประสาน ในกลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก ได้กล่าว “กาวอีพ็อกซีทูนั้น เมื่อติดลายจะแน่น และเมื่อเวลาจะถลอกลายด้วยรักเคมีแล้ว จะไม่มีการยุบตัวของลายมุก ผิดกับกาวลาแท็กซ์ ถ้านำมาใช้ในงานฝังมุก ลายทั้งหมดจะเกิดการยุบตัว ลงไปในเนื้อไม้ ทำให้เนื้อไม้ไม่เสมอกัน และเป็นรอง ต้องทำการซ่อมงานมุกอีก ” จากการศึกษาพบว่า กาวอีพ็อกซีทู มีคุณสมบัติทนต่อแดดและฝน รวมทั้งป้องกันน้ำซึม รวมทั้งเป็นเคมีภัณฑ์ที่มีมาตรฐานสำหรับงานประดับมุก และมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน เหมาะ

แรงงานซ่อมแซม อุตสาหกรรมรายแรกๆ โดยมีวิธีการใช้ส่วนผสม A และ B ในอัตราส่วน ๑ : ๑ ผสมให้เข้ากัน เป็นเนื้อเดียวผสมเท่าที่ต้องการจะใช้งานเท่านั้น กาวจะแห้งภายใน ๒ ชั่วโมง แข็งตัวเต็มที่ ๒๔ ชั่วโมง

ภาพประกอบ ๑๘๕ ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลายมุก

ภาพประกอบ ๑๘๖ ภาพลวดลายมุกที่ประดับลงบนชิ้นไม้

ภาพประกอบ ๑๘๗ ภาพช่างประดับมุกติดลายไต่ขวางลูกหีบ

การเลือกลายที่จะนำมาใช้สำหรับประดับบนผิววัสดุนั้น ต้องพิจารณาถึงลักษณะ รูปทรง และบริเวณพื้นที่ที่จะใช้สำหรับประดับด้วย เพื่อให้ได้ลวดลายที่มีความสวยงามเหมาะสมกับสิ่งที่จะประดับ ต้องพิจารณาถึงรูปแบบทรงกลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม มุมหัก เพื่อให้ได้ลวดลายเหมาะสมกับมุมต่างๆด้วย ลายประดับภาชนะเหลี่ยม นิยมประดับลายไทย เช่น ลายกระจัง ลายก้านขด ลายเครือเถา ใช้ลายที่จบลงในตัวแต่ละตอน ไม่นิยมลายต่อเนื่อง เมื่อช่างมุกจัดเตรียมลายฉลุได้เรียบร้อยแล้ว ช่างจะต้องเขียนลายบนกระดาษให้เรียบร้อยเสียก่อน ต่อจากนั้นจึงใช้กระดาษลอกลายนำลายไปลอกลงบนชิ้นมุก ฉลุไปตามลวดลายที่วาด เมื่อได้ชิ้นมุกที่ฉลุแล้ว ก็นำไปติดไว้บนลายกระดาษ เพื่อกันลิมที่วางลาย หรือ กันชิ้นมุกหายก่อนที่จะนำไปติดลาย จากนั้นช่างมุก จะใช้อุปกรณ์ในการช่วยจับชิ้นมุก เช่น แหนบคีบชิ้นมุก จุ่มลงในกาวอีพ็อกซีที่ผสมแล้ว ติดงานที่ทำการขุดลายไว้ แล้วใช้ค้อนขนาดเล็กตอกชิ้นมุกให้ติดแน่น ตามแบบที่กำหนดไว้

ภาพประกอบ ๑๘๘ ภาพการอุดรอยไม้

เมื่อทำการติดลายเรียบร้อยแล้ว ลวดลายจะไม่พอดี กับ ลายไม้ที่ขุดลงไป ช่างมุกในกลวิธีฝังลายไม้ นี้ จะใช้วิธีการอุดรอยไม้ เพื่อให้งานดูประสานกลมกลืนกับเนื้อไม้ คือ การใช้กาวผงเวลูด ผสมกับขี้เลื่อย รวมทั้งน้ำอีกเล็กน้อย ผสมกันให้มีความเหนียว จากนั้นจึงอุดตามร่องไม้ทั่วชิ้นงาน เพราะเมื่อกาวแห้งแล้ว งานมุกจะดูประสานกับเนื้อไม้สวยงาม เป็นอันเสร็จในขั้นตอนประดับลาย

ขั้นตอนที่ ๖ การขัดแต่งงานประดับมุก

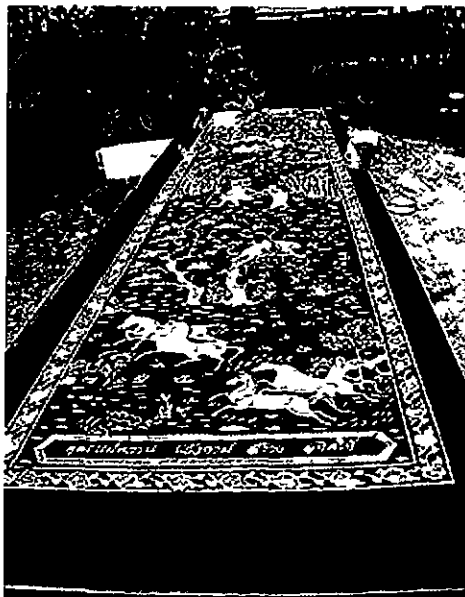
ภาพประกอบ ๑๘๙ ภาพการขัดแต่งชิ้นงานประดับมุก

การขัดแต่งงานมุกนั้น เมื่ออุดลายไม้ และกาวที่ทิ้งไว้ให้แห้งแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการขัดตกแต่งงาน ในงานฝังลายชางได้ใช้เครื่องเจียรใน เจียรเอาส่วนที่ไม่ต้องการออก ให้มีความเรียบเสมอกัน จนสามารถมองเห็นลายมุก จากนั้นจึงขัดด้วยกระดาษทราย ตั้งแต่ กระดาษทรายเบอร์หยาบ คือ ตั้งแต่เบอร์ ๖๐ ไปจนถึง เบอร์ ๓๕๐ ซึ่งก็แล้วแต่ชิ้นงานว่าควรขัดขนาดเท่าใด เมื่อขัดจนสามารถเรียบแล้ว ช่างจะใช้เหล็ก ปลายแหลมกะแฉะลวดลาย ให้ลายนั้นมีความคมชัดยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๗ การย้อมสีไม้

ภาพประกอบ ๑๙๐ ภาพผลงานฝังลายไม้ ที่ยังไม่ได้ย้อมไม้

ภาพประกอบ ๑๙๑ ภาพงานไม้ฝังมุกที่สมบูรณ์

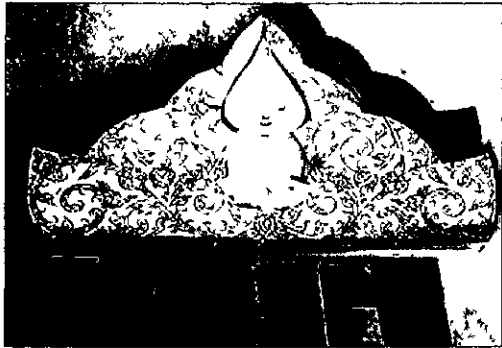
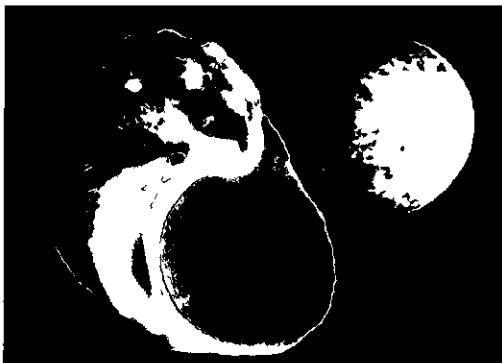
ขั้นตอนต่อไปของงานฝังลายไม้ลงรักประดับมุกคือ การย้อมสีไม้ เป็นขั้นตอนหนึ่ง ที่เตรียมผิวไม้ให้เกิดสีสันต่าง ๆ ขั้นตอนในการตกแต่ง หรือเคลือบผิวในงานประเภทเครื่องมุก แบบฝังลายไม้ มีขั้นตอนดังนี้ คือ ขัดแต่งผิวไม้ให้เรียบร้อยกอนลงมือทาสี ด้วยกระดาษทรายเบอร์ ๓ จากนั้นอุดรูรอยแตกกร้าว อุดปากไม้ ถ้าปากไม้ทางใช้ดินสอพองบดละเอียดแล้วผสมแชลแลค โดยใช้เหล็กโป้ว ใช้กระดาษทรายเบอร์ ๒ ขัดดินสอพองที่บนผิวไม้ทิ้งให้หมด (ก่อนขัดต้องทิ้งให้แห้งสนิท) สำหรับงานมุกซึ่งเป็นงานประณีตใช้แปรงจุ่มแอลกอฮอล์ทาที่ผิวแล้วจุดไฟเพื่อ เผาเสี้ยนไม้ ทั้งนี้เพราะขณะขัดกระดาษทรายนั้น เสี้ยนไม้ส่วนหนึ่งจะจมอยู่ในผิวเอทาน้ำมัน (แชลแลค) หรือถูกความชื้นเสี้ยนไม้จะพองตัวทำให้เสี้ยนโผล่จากผิวไม้ ฉะนั้นการทาแอลกอฮอล์ก็เพื่อให้เสี้ยน โผล่จากผิวมีเสี้ยนโผล่จากผิวไม้ การใช้ไฟจุดเผาเสี้ยนจะช่วยลดให้ผิวมีเสี้ยน ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคในการทำงาน ข้อควรระวังก็คือ ขณะเผาเสี้ยนอย่าให้วัตถุไวไฟ เช่น ทินเนอร์ แอลกอฮอล์ และน้ำมันอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันนี้อยู่ใกล้ จะทำให้เกิดอันตราย เอเผาเสี้ยนไม้แล้ว ให้ขัดลูบเบาๆ ด้วยกระดาษทรายเบอร์ ๑ หรือ เบอร์ ๐ จากนั้นลงพื้นอุดรูเสี้ยนไม้ หรือย้อมไม้ ถ้าต้องการให้เป็นสีเนื้อตามธรรมชาติใช้ดินสอพอง หรือฝุ่นจันทน์ผสมกันให้พอดี อย่านำน้ำมันมากเกินไป เพราะถ้าน้ำมันมาก นอกจากจะไม่ทำให้เนื้อฝุ่นจันทน์หรือดินสอพองไปอุดเสี้ยนแล้ว ยังทำให้ผิวไม้ชุ่มเกิน ทำให้ไม้พองตัว เสี้ยนไม้ที่จมอยู่ในผิวไม้ขยายตัวทำให้ผิวไม้ไม่เรียบร้อย

จากนั้นใช้ผ้าถูกลูกละกับฝุ่นที่ผสมน้ำ นำไปถูลงบนผิวไม้ที่จะทาน้ำมันให้ทั่ว ในลักษณะที่ถูวนไปตามผิวไม้พยายามให้ฝุ่นแทรกเข้าไปอุดในผิวไม้ให้เต็มให้ทั่ว แล้วใช้ผ้าแห้งสะอาดไม่ตกสี เช็ดฝุ่นที่อยู่บนผิวไม้ออกให้หมด ให้คงเหลืออยู่ในรูเสี้ยนไม้เท่านั้น การเช็ดฝุ่นออกจากไม้ควรทำขณะที่ไม้ยังแห้งสนิท เพราะถ้าปล่อยให้แห้งแล้วจะเช็ดออกยาก และอาจทำให้ฝุ่นดินสอพอง หรือ ฝุ่นจันทน์ที่อุดอยู่ในรูเสี้ยนนั้นร่วงออกได้ ฝุ่นจันทน์จะเหนียวแน่นและเช็ดให้ออกได้ยากกว่าดินสอพอง สีขาวเด่นชัดกว่าดินสอพอง เอนำไปใช้ลงพื้นและน้ำมันแล้วบางครั้งยังสังเกตเห็นมีฝุ่นจันทน์ปรากฏอยู่บนผิวไม้ ซึ่งทำให้เสียคุณค่าทางความงามไป

เมื่อเซตฝุ่นที่ลงพื้นออกหมดแล้วทิ้งให้แห้งสนิท แล้วทาแซลแลคทับให้ทั่วประมาณ ๒ - ๓ ครั้ง ทาเสร็จแต่ละครั้งควรใช้กระดาษลูบแต่งผิวให้สีเสมอกัน โดยเฉพาะรอยแปรงที่ทาทับกัน ตรงรอยต่อของแปรงจะเห็นเด่นชัดกว่าต้องลูบให้เสมอกันกับส่วนอื่นๆ

การทาแซลแลคนี้เป็นการทาเพื่อแต่งสีไม่ให้เข้มขึ้นหรือ ทาเพื่อปรับสีเนื้อไม้ที่ต่างกันให้มีสีใกล้เคียงกัน ลงประคบน้ำยแซลแลค เพื่อขัดเงา หรือจะใช้แลกเกอร์ทาทับก็ได้ (ประคบน้ำ คือ ใช้ผ้าห่อสำลีขนาดประมาณ ๒ นิ้ว) วิธีประคบน้ำ ใช้ประคบน้ำยแซลแลค แล้วนำไปลูบที่ผิวไม้ให้ทั่วเบาๆ ทำให้ผิวไม้มีมันเงาจากแซลแลค และทำให้เกิดเงา ถ้าไม่แซลแลคประคบน้ำก็ให้ใช้แลกเกอร์ทาทับประมาณ ๒ - ๓ เที้ยว แล้วขัดเงาด้วยแซลแลค วิธีที่ ๑ เมื่อลงพื้นแล้วใช้แซลแลคขาวทาประมาณ ๓ - ๔ เที้ยว หรือจะใช้แซลแลคเหลืองทาจนแล้วทาทับด้วยแซลแลคขาวก็ได้ วิธีที่ ๒ เมื่อทาแซลแลครองพื้นเป็นการปรับสีผิวแล้ว ใช้แลกเกอร์ ด้าน อาจใช้ประคบน้ำ เพื่อให้ผิวลื่นก็ได้ แลกเกอร์ด้านทาแล้วเกิดเงา คุณสมบัติทำให้ผิวไม้ที่ทาด้วยแลกเกอร์ด้านเป็นผิวตามธรรมชาติ

ตารางที่ ๔ ตารางสรุปขั้นตอนกลวิธีการฝังลายไม้ลงรักประดับมุก

ภาพขั้นตอนการทำเครื่องประดับมุก (ฝังลายไม้)	กลวิธีการทำเครื่องประดับมุก (ฝังลายไม้)
	การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้ ๑ เตรียมหุ่น สำหรับในกลวิธีการฝังลายไม้นั้น วัสดุโครงสร้าง ส่วนมากจะเป็นจำพวกเครื่องเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เติง รวมทั้งชิ้นงานที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น ลูกหีบ โต๊ะหมุ่มบูชา ฯลฯ ซึ่งวัสดุทุกชนิดที่จะประดับมุกมาตกแต่งพื้นให้เรียบเสมอกัน โดยการขัดผิวให้เรียบร้อยพอประมาณด้วยกระดาษทราย
	๒ เตรียมเปลือกหอย โดยการตัดและขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนจะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขัดหินปูนนอกออก ตัดแบ่งชิ้นมุก จะได้ชิ้นมุกใช้งานได้สามส่วน ส่วนที่เหลือเป็นชิ้นมุก (คือไส้กลางของเปลือกหอยมุก) ที่ไม่สามารถนำมาใช้ประดับลายได้ แต่ชิ้นมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยวยักษ์ หรือ เขี้ยวลิงของหัวโขนได้ ขัดแต่งชิ้นมุก โดยใช้หินเจียนขัดเอาเปลือกด้านในที่มีความแข็งมากที่สุดออก (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดีกับการใช้งาน

ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก เพื่อที่จะใช้ประกอบงาน

๓ ตัดแบ่งชิ้นมุก ตัดด้วยแผ่นตัดทองแดงรูปร่างกลม ติด กับเครื่องมือเตอร์หมุน ถ้าเป็นหอยเปลือกอุด จะ ได้ชิ้นมุกที่ใช้งานได้สามส่วน อีกหนึ่งส่วนที่เหลือ เป็นชิ้นมุก คือ ใ้ส่กลางของเปลือกหอยที่ไม่สามารถ นำมาใช้ประดับลายได้ แต่ชิ้นมุกก็ใช้ประโยชน์ในการทำเขี้ยวยักษ์ หรือ เขี้ยวสิงของหัวโขนได้ ถ้าเป็นหอย มุกจาน หรือ เปลือกหอยมุกน้ำจืด จะใช้ได้สองส่วน

ภาพการออกแบบลวดลาย

๔ การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสม กับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษา ลวดลายต่างๆให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้อง ทั้งรูปแบบและตำแหน่ง โดยเฉพาะ จะต้องมีความ เข้าใจในการออกแบบลายมุกซึ่งมีความแตกต่างจาก ลายประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือก หอยมีความโค้งไม่สามารถวางลายลงบนพื้นเรียบได้ ยาวนัก จึงต้องตัดตอนเป็นช่วงสั้น เพื่อให้ลาย ต่อเนื่องกันได้

การวางลายบนภาชนะที่จะตกแต่ง

๕ เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วย กระดาษลอกลาย หรือ จะใช้วิธีถ่ายเอกสารก็ได้ โดย เก็บไว้ใช้งาน ๓ - ๔ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ดู ตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลาย ,ชุดที่สอง ใช้ตัดลายผลิตภัณฑ์ลงบนผิวชิ้นมุก ด้วยกาวน้ำ เพื่อ ทำการโกรกฉลุลายต่อไป

ภาพการประกอบลายบนกระตาส

ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลายมุกเป็นตัวยลาย

ภาพช่างขัดแต่งตัวมุกด้วยเครื่องขัดกระตาสทราย

๖ ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลาย โดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้ว ให้นำลายแต่ละชิ้นผลึกลงบนแบบชุดนี้ เพื่อป้องกันการตัวลายสูญหาย และสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน

๗ เปลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ ใช้กระตาสลอกลายที่มีลายไทย ติดบนเปลือกหอยชนิดที่ต้องการ โดยใช้กาวเป็นตัวประสาน จากนั้นจึงตัดชิ้นมุกให้เป็นลวดลายที่กำหนดไว้ เช่น ลายกนก ลายเทพพนม ลายเครือ ฯลฯ ในการฉลุลายประเภทนี้ต้องใช้ใบเลื่อยเบอร์ ๑ ในภาษาช่างนั้น เรียกलयชนิดนี้ว่า “ลายฉลุ”

๘ เมื่อได้ลวดลายที่ต้องการแล้ว ช่างจะทำการขัดแต่งตัวลายที่ฉลุแล้ว ด้วยตะไบขนาดเล็ก หรือ เครื่องเจียรระไน และกระตาสทราย เพื่อให้ขอบลายหมดคลองเลื่อย และได้รูปร่างที่สวยงามตามแบบ

๙ ขั้นตอนต่อไปของการฝังลายไม้ลงรักประดับมุกนั้น เป็นการเตรียมวัสดุโครงสร้าง คือ การขุดลาย โดยการนำเอาลายที่ต้องการมาติดบนวัสดุที่ต้องการจะฝังมุก จากนั้นทำการขุดลายด้วยเครื่องเจาะไม้ หรือ ภาษาช่าง เรียกว่า เราเตอร์เจาะ ตามแบบที่กำหนด ขุดให้ลึกประมาณ ๓ / ๔ นิ้ว เพื่อที่จะทำการฝังลาย

มุกต่อไป

ภาพช่างประดับมุกกำลังทำการขุดลายไม้

ภาพการผสมกาวอีพ็อกซีทุ ตัว A และตัว B

๑๐ ก่อนการติดลาย ช่างมุกจะต้องผสมกาวอีพ็อกซีทุ ตัว A และตัว B ในอัตราส่วน ๕๐ ต่อ ๕๐ ซึ่งกาวชนิดนี้ มีคุณสมบัติติดทนแฉดทนฝน ไม้ไหลย่น รวมทั้งกันน้ำซึม และติดทนเป็นตัวประสาน ระหว่าง ชันมุก และเนื้อไม้

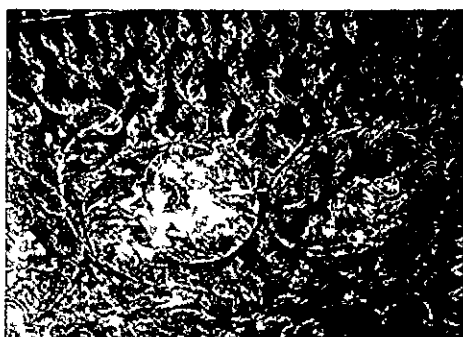
ภาพช่างประดับมุกติดลายโต๊ะวางลูกหีบ

๑๑ เมื่อช่างมุกจัดเตรียมลายฉลุได้เรียบร้อยแล้ว ช่างจะต้องเขียนลายบนกระดาษให้เรียบร้อยเสียก่อน จากนั้นจึงใช้กระดาษลอกลายนำลายไปลอกลงบน ชันมุก ฉลุไปตามลวดลายที่วาด เมื่อได้ชันมุกที่ฉลุแล้ว ก็นำไปติดไว้บนลายกระดาษ เพื่อกันลึ้มที่วางลาย หรือ กันชันมุกหายก่อนที่จะนำไปติดลาย จากนั้นช่างมุก จะใช้อุปกรณ์ในการช่วยจับชันมุก เช่น แหนบคีบชันมุก จุ่มลงในกาวอีพ็อกซีทุที่ผสมแล้ว ติดงานที่ทำการขุดลายไว้ แล้วใช้ด้อนขนาดเล็ก ตอกชันมุกให้ติดแน่น ตามแบบที่กำหนดไว้

ภาพการอุดรอยไม้

๑๒ เมื่อทำการติดลายเรียบร้อยแล้ว ลวดลายจะไม่พอดี กับ ไม้ที่ขุดลงไป ช่างมุกในกลวิธีฝังลายไม้ นี้ จะใช้วิธีการอุดรอยไม้ เพื่อให้งานดูประสานกลมกลืนกับเนื้อไม้ คือ การใช้กาวผงเวลูด ผสมกับ ขี้เลื่อย รวมทั้งน้ำอีกเล็กน้อย ผสมกันให้มีความเหนียว จากนั้นจึงอุดตามร่องไม้ทั่วชิ้นงาน เพราะเมื่อกาวแห้งแล้ว งานมุกจะดูประสานกับเนื้อไม้สวยงาม เป็นอันเสร็จในขั้นตอนประดับลาย

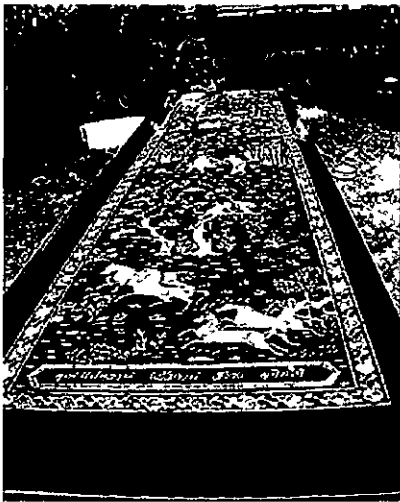
ภาพการขัดแต่งชิ้นงานประดับมุก

๑๔ การขัดแต่งงานมุกนั้น เมื่อช่างมุกอุดลาย ตามช่องไม้และทึบไว้ให้แห้งแล้ว ขัดต่อไปคือการขัดตกแต่งงาน ในงานฝังลายช่างได้ใช้เครื่องเจียรระไน เจียรเอาส่วนที่ไม่ต้องการออก ให้มีความเรียบเสมอกันจนสามารถมองเห็นลายมุก จากนั้นจึงขัดด้วยกระดาษทราย ตั้งแต่ กระดาษทรายเบอร์หยาบ คือตั้งแต่เบอร์ ๖๐ ไปจนถึง เบอร์ ๓๕๐ หรือมากกว่านี้ ในการทำงานมุกนั้น จะทำการโป๊วสีแล้วขัด ทำอยู่เช่นนี้ประมาณ ๗ - ๑๐ ครั้ง ซึ่งก็แล้วแต่ชิ้นงาน เมื่อขัดจนสามารถเห็นลวดลายของมุกแล้ว ช่างจะใช้เหล็กปลายแหลมกะแนลวดลาย ให้ลายนั้นมีความคมชัดยิ่งขึ้น

ภาพการย้อมไม้

๑๕ ขั้นตอนต่อไปของงานฝังลายไม้ลงรักประดับมุก คือ การย้อมไม้ เป็นขั้นตอนหนึ่ง ที่เตรียมผิวไม้ให้ เกิดสีสนต่าง ๆ ในชิ้นงาน กอนทาเคลือบชั้นสุดท้าย ช่างไทยนิยมใช้คำวา การทาสีพื้น วิธีนี้ทำโดยการใช้สีผสมกับแอลกอฮอล์ หรือน้ำมันแห้งเร็ว เพื่อย้อมเนื้อไม้ให้เป็นสีต่างๆ สีเหล่านี้ซื้อได้จากร้านค้า หรือจะตัดแปลงจากสีชนิดอื่นมาก็ได้ มีทั้งเป็นผง และผสมสำเร็จรูป สีที่จะนำมาทาเนื้อไม้นั้น เลือกใช้ได้ตามชอบ แต่ที่นิยมในงานประดับมุก คือ สีน้ำตาล สีโอ๊ค สีดำ หรือเซลแลด ทั้งนี้ก็แล้วแต่ว่าจะทางานชนิดใด

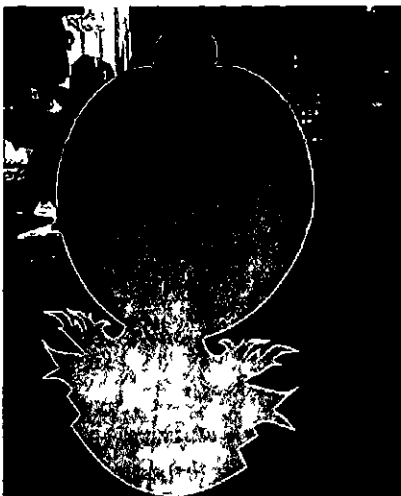
ภาพงานประดับมุกแบบฝังลายไม้ที่เสริจสมบรูณ์

๒ ๓ ๓ กลวิธีการวาดลายประดับมุก หรือ เขียนลายประดับมุก

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมงานประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ในกลวิธี
การเขียนลายลงรักประดับมุก พบผลงานประดับมุก ในกลวิธีนี้ คือ ผลงานของช่างประดับมุก ตำบลหนองปีง
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผลงานของช่างประดับมุก ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอ
แสวงหา จังหวัดอ่างทอง

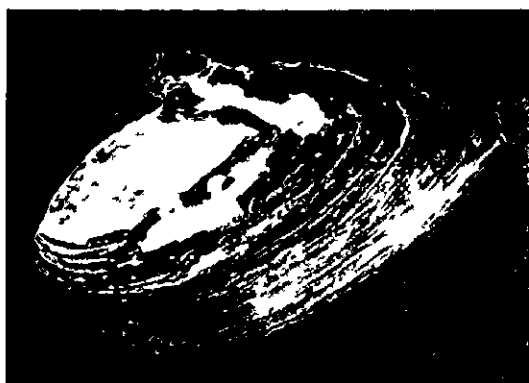
ขั้นตอนการปฏิบัติงานของช่างประดับมุกแบบเขียนลายลงรักประดับมุก

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

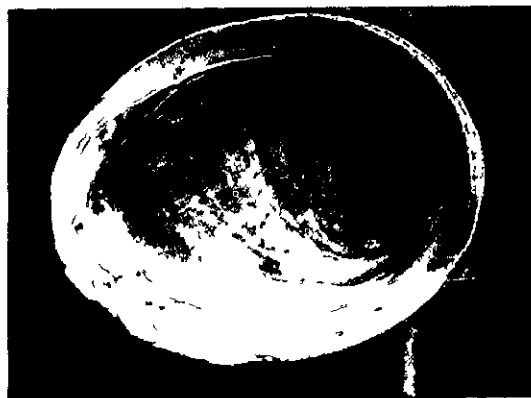
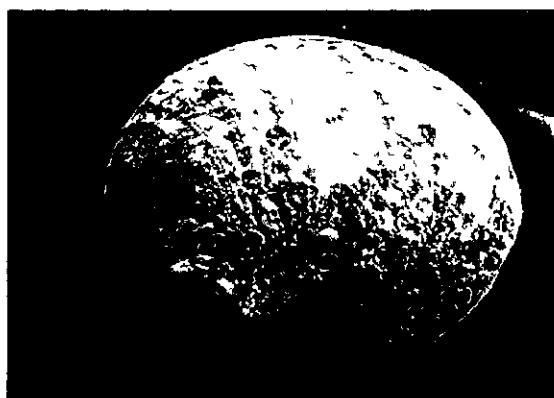

ภาพประกอบ ๑๙๒ ภาพการเตรียมหุ่นโครงสร้าง

๒ ๓ ๓ ๑ เตรียมหุ่น คือ เฟอร์นิเจอร์ หรือชิ้นงานที่จะนำทำงานประดับมุก เช่น หุ่นที่เป็น โลหะ ไม้ ทองเหลืองหรือพลาสติกแข็ง ฯลฯ ยังรวมถึงเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษ และ สตรี เช่น หัวเข็มขัด และ กระเป๋าคือของสุภาพสตรี ยังมีของที่แตกกาย นำมาตกแต่งในกลวิธีการเขียนลายอีก เช่น แก้ว ฯลฯ งาน จำพวกโลหะนั้น การเตรียมหุ่น เพียงใช้ผ้าสะอาดเช็ดเอาความมันออก ก็ถ้าใช้ได้ แต่ถ้าเป็นงานหุ่นจำพวก ไม้ หวายนั้น เช่นกลอง ภาชนะเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เป็นต้น จะต้องผ่านการขัดผิวให้เรียบร้อย พอประมาณด้วยกระดาษทราย และ ตะไบ ซึ่งจะต้องทำการขัดแต่งมุมและแบ่งส่วนพื้นที่ผิวที่จะประดับลาย ให้มีขนาดใกล้เคียงกันตามลักษณะของภาชนะแต่ละชิ้น

ภาพประกอบ ๑๙๓ ภาพการเตรียมเปลือกหอยกาน หรือ หอยมุกน้ำจืด

ภาพประกอบ ๑๙๔ ภาพการเตรียมเปลือกหอยเป่าฮือ

๒ ๓ ๓ ๒ เตรียมเปลือกหอย เปลือกหอยที่นิยมนำมาใช้ประดับลาย คือ เปลือกหอย กาน้ำจืด สำหรับช่างประดับมุกตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสวนช่าง ประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง นิยมใช้เปลือกหอยเป่าฮือ มีลักษณะเปลือกที่หนา ซึ่งมักมีหินปูนเกาะผิวนอกอยู่ทั่วไป เมื่อจะนำมาใช้งานจะต้องตัด และขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่ พอเหมาะก่อนที่จะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

ภาพประกอบ ๑๙๕ ภาพขัดหินปูนผิวนอกออก

๒ ๓ ๓ ๓ ขัดหินปูนผิวนอกออก โดยขัดด้วยเครื่องมอเตอร์หินถึงชั้นของเนื้อหอยมุก ที่ใช้

งาน

ภาพประกอบ ๑๙๖ ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก

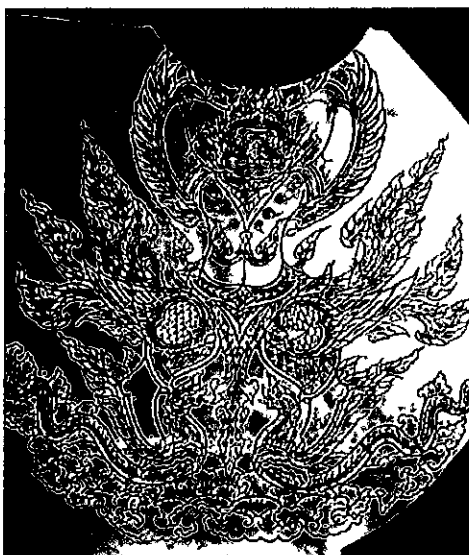
๒ ๓ ๓ ๔ ตัดแบ่งชิ้นมุก ตัดด้วยแผ่นตัดทองแดงรูปวงกลมติด กับเครื่องมอเตอร์หมุน เปลือกหอยมุกน้ำจืด จะใช้ได้สองสวน

ภาพประกอบ ๑๙๗ ภาพการขัดแต่งชิ้นเพื่อใช้งาน

๒ ๓ ๓ ๕ ขัดแต่งขึ้นมุกเพื่อใช้งาน ไซมอเตอร์หินเจียรขัดเอาเปลือกด้านนอกในที่มีความแข็งมากที่สุดออก (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดี กับ การใช้งานโดยให้หนาเท่ากันตลอดทั้งชิ้นได้จะเป็นการดี

ขั้นตอนที่ ๒ การออกแบบลาย

ภาพประกอบ ๑๘๘ ภาพการออกแบบลวดลาย

การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษา ลวดลายต่างๆให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้อง ทั้ง รูปแบบและตำแหน่ง โดยเฉพาะ จะต้องมีความเข้าใจในการออกแบบลายมุกซึ่งมีความแตกต่างจากลาย ประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือกหอยมีความ โค้งไม่สามารถวางลายลงบนพื้นเรียบได้ยาวนัก จึงต้องตัดตอนเป็นช่วงสั้น เพื่อให้ลายต่อเนื่องกันได้เมื่อ ออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษลอกลาย หรือ จะใช้วิธีถ่ายเอกสารก็ได้ โดยเก็บไว้ใช้งาน ๒ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ดูตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลาย ,ชุดที่สอง ใช้ลอกลายลงบนผิวชิ้นมุก

ขั้นตอนที่ ๓ โกรกถูกลาย

ภาพประกอบ ๑๙๙ ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลาย

เมื่อเปลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ จึงตัดชิ้นมุกให้เป็นชิ้นๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือ สี่เหลี่ยมจตุรัส เรียกว่า ชิ้นลาย ก่อนที่จะฉลุลายนั้น ช่างประดับมุก จะตีใบเลื่อยก่อน เพื่อเวลาฉลุ ใบเลื่อยจะมีความยืดหยุ่น ในส่วนโค้งเว้าของลาย

ขั้นตอนที่ ๔ การประดับลาย

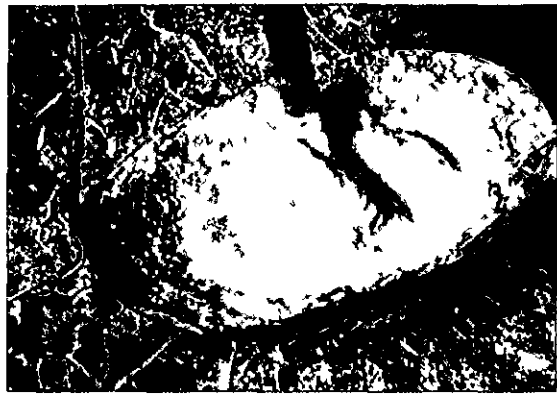
ภาพประกอบ ๒๐๐ ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลาย

เมื่อช่างมุกจัดเตรียมชิ้นมุกได้ลายมากแล้ว ก็นำหุ่นของภาชนะ หรือวัตถุที่จะทำ มากะแบ่งออกเป็น ส่วนๆ ให้เท่ากัน การติดลายประเภทลายเขียนนี้ ติดลายคล้ายกับงานโมเสก ระยะห่างของลายสี่เหลี่ยมจะเท่าๆ กัน ติดให้ทั่วชิ้นงานที่ต้องการเขียนลาย โดยใช้กาวลาเท็กซ์ผสมฝุ่นดำ และน้ำยาแดง เป็นตัวประสาน ติดกับภาชนะ หรือ หุ่นโครงสร้างที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ ๕ การฉลุลายด้วยเรซิน

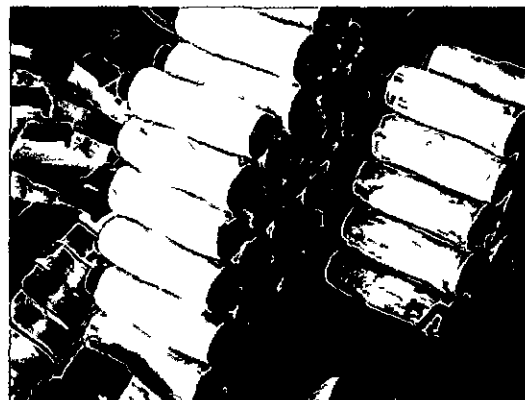
ภาพประกอบ ๒๐๑ ภาพช่างกำลังผสมน้ำยาเรซินเบอร์ ๒๘๘ + สีพลาสติกสีขาว + ตัวเร่ง

ภาพประกอบ ๒๐๒ ภาพช่างกำลังคนให้น้ำยาสวนผสมเป็นเนื้อเดียวกัน

ภาพประกอบ ๒๐๓ ภาพช่างมุกเกลี่ยชิ้นงาน

ภาพประกอบ ๒๐๔ ภาพชิ้นงานที่ถมน้ำยาเรียบร้อยแล้ว

ในการผสมเรซินนั้น จากการสัมภาษณ์ศตพร จันยะนัย ช่างประดับมุกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวว่า “กลวิธีการเขียนลาย ใช้น้ำยาเรซิน ผสมกับสีพลาสติกสีขาว และตัวเร่งเพียงเล็กน้อย ซึ่งตัวเร่งนั้นคุณสมบัติช่วยให้เรซินนั้นแห้งเร็ว สวนมากจะให้สีขาวรองพื้น เพราะผมใช้ปากกาสีดำระบาย เป็นการถม

ชั้นงานนั้นๆ ”(ตตพร จันะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) ซึ่งสอดคล้องกับชูชาติ จิตรบันจง ขางประดับมุกจังหวัดอ่างทอง ถึงวิธีการผสมเรซินในการถมลายนั้น ได้กล่าวว่า “ การผสมเรซิน ๒ ส่วนต่อ สีเคลือบเงา ๑/๒ ส่วน และตัวเรซิน ๒ – ๓ หยด การผสมนั้นต้องคนให้เข้ากัน เพราะถ้าคนไม่เข้ากัน จะเกิดฟองอากาศได้ ” (ชูชาติ จิตรบันจง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

จากการศึกษา การถมลาย เพื่อเขียนหรือวาดลวดลายนั้น คือการนำสีเคลือบเงาที่ใดก็ได้ ที่ต้องการเป็นพื้น เช่น สีดำ สีขาว ฯลฯ ผสมกับ เรซินเบอร์ ๒๔๔ ผสมให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ต้องการจะถมลาย การผสมนั้นควรใช้ไม้คน เพื่อให้สีนั้นเข้ากันดี และเหนียวข้น ซึ่งการผสมนั้นช่างมุกต้องใช้ประสบการณ์ ในการกะทั้งส่วนผสม และความข้น เมื่อสีนั้นมีความข้นพอเหมาะแล้ว จึงใส่ตัวเรซิน ประมาณ ๒ – ๓ หยด เพื่อที่จะให้เรซินนั้นแข็งตัวเร็วขึ้น คือ รอประมาณ ๒ – ๓ ชั่วโมง ก็สามารถขัดแต่งได้ เมื่อเทส่วนผสมลงบนชิ้นงานแล้ว ช่างมุกจะใช้นิ้วเกลี่ยงานเสมอ เพราะการใช้นิ้วเกลี่ย พื้นที่ถมจะมีความเรียบเสมอกัน

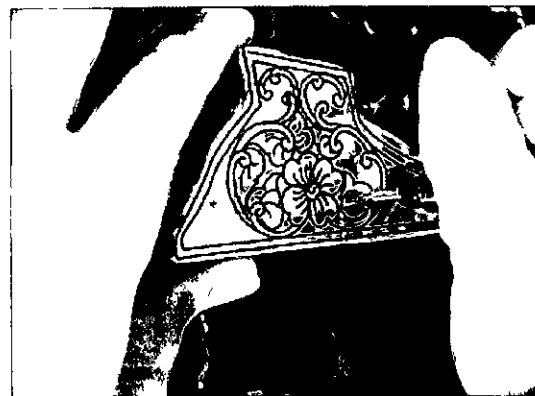
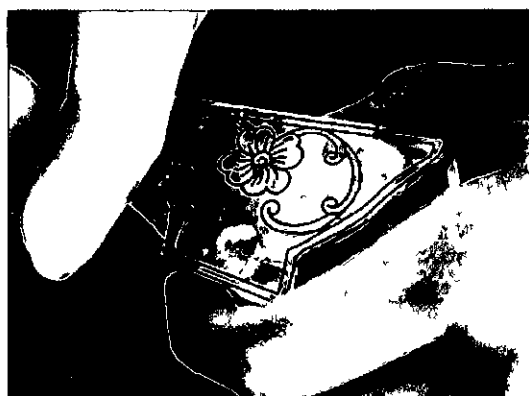
ขั้นตอนที่ ๕ การขัดแต่งงานประดับมุก

ภาพประกอบ ๒๐๕ ภาพการขัดแต่งพื้นผิวงานประดับมุก

เมื่อเรซินที่ถมลายมุกแห้งดีแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ ขัดด้วยเครื่องเจียรไนให้มีความเรียบ จนสามารถมองเห็นลายมุกภายใน จากนั้นใช้กระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ , ๘๐, และกระดาษทรายขัดไม้เบอร์ ๔ ซึ่งมีคุณสมบัติ ใช้ลบรอยกระดาษทราย จากนั้นขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๘๐ ขัดเครื่องขัดกระดาษ ให้เรียบร้อย เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการเขียนลายต่อไป

ขั้นตอนที่ ๖ การเขียนลาย หรือ การวาดลาย

ภาพประกอบ ๒๐๖ ภาพช่างกำลังร่างแบบ หรือ ลวดลายลงบนชิ้นงาน

ภาพประกอบ ๒๐๗ ภาพช่างกำลังถมลายด้วยปากกาหมึกซึมสีดำ หรือ ปากการอตติงตั้งแต่ ๐ ๒๕ – ๐ ๕

เมื่อขัดชิ้นงานเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเขียนลาย บางครั้งช่างอาจจะเขียนลายลงบนโครงสร้างเลย ตามความถนัดบวกกับความสามารถ และประสบการณ์ที่สั่งสมมา แต่ถ้าเป็นลายไทย ช่างจะมีแบบ ซึ่งใช้กระดาษลอกลาย ลอกลายลงบนหุ่น แล้วใช้ปากกาสีดำตัดเส้น และถมลาย ซึ่งบางครั้งช่างประดับมุกอาจใช้ฟูกันเบอร์ ๐ พิเศษตัดเส้น แทนก็ได้ แล้วแต่ความถนัดของช่าง จากการสัมภาษณ์ ศตพร จันยะนัย ถึงเทคนิคการเขียนลาย ได้ความว่า “การเขียนลายนั้น บางครั้งช่างไม่ต้องดูแบบเลย อาศัยประสบการณ์ที่ทำมานาน แต่ถ้าเป็นลายไทย ที่ลูกค้าสั่งมา ก็ต้องลอกลายดูแบบที่เขาต้องการ รวมทั้งสีที่ใช้เขียนลาย ไม่จำเป็นที่จะใช้สีดำเพียงสีเดียว อาจจะใช้สีอื่น ๆ ก็ได้ ”

ขั้นตอนที่ ๗ การเคลือบทับด้วยเรซิน

ภาพประกอบ ๒๑๒ ภาพช่างกำลังเคลือบเรซินทับชิ้นงานที่เขียนเสร็จแล้ว

เมื่อเขียนลายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนไปคือ นำชิ้นงาน มาเคลือบทับด้วยเรซิน เบอร์ ๒๘๘ อีกประมาณ ๘-๙ ครั้ง คือ เคลือบครั้งแรก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๘๘ เคลือบครั้งที่สอง ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ เคลือบครั้งที่สาม ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๔๐๐ ในการขัดสามครั้งแรก

เป็นการขัดกระดาษทรายด้วยมือ เคลือบครั้งที่สี่ ขึ้นด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๖๐๐ เคลือบครั้งที่ห้า ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๘๐๐ เคลือบครั้งที่หก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๐๐๐ เคลือบครั้งที่เจ็ด ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๒๐๐ เคลือบครั้งที่แปด ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๕๐๐ ขัดครั้งสุดท้าย เพื่อความเงางาม

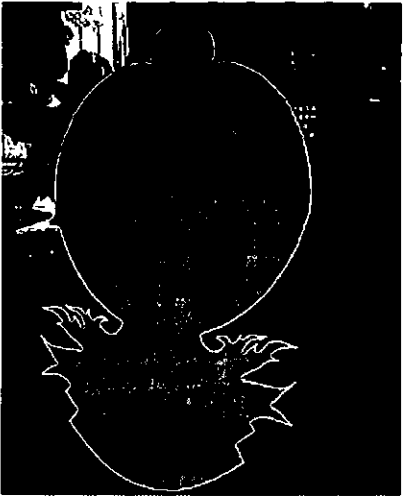
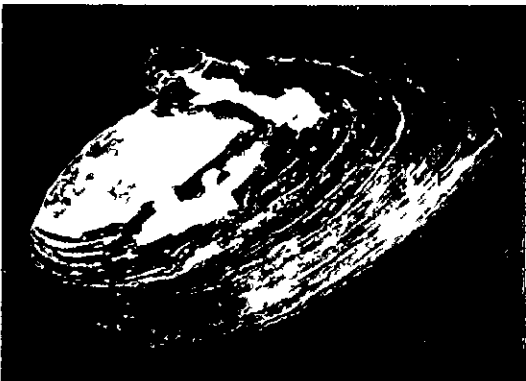
ขั้นตอนที่ ๘ การเคลือบผิว งานเขียนลายประดับมุก

ภาพประกอบ ๒๐๙ การเคลือบผิวด้วยยูรีเทนทินเนอร์

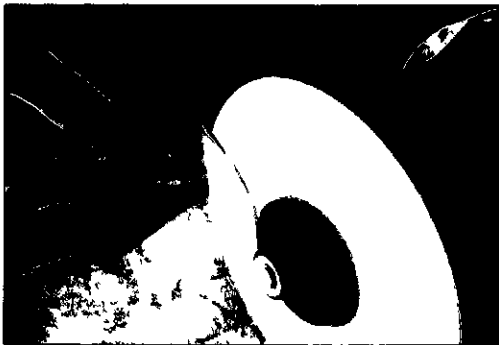
ขั้นตอนสุดท้าย คือ เมื่อเสร็จงานขัดแต่งแล้ว จึงด้วยทา ยูรีเทนทินเนอร์ สัก ๔ - ๕ ครั้ง จนลายมุกนั้น เป็นเงางามแวววาวดูสวยงาม

ตารางที่ ๕ ตารางสรุปขั้นตอนกลวิธีการเขียนลายประดับมุก

ภาพขั้นตอนการทำเครื่องประดับมุก (เขียนลาย)	กลวิธีการทำเครื่องประดับมุก (เขียนลาย)
	การเตรียมวัสดุ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้ ๑ เตรียมหุ่น คือ เฟอ์นิเจอร์ หรือชิ้นงานที่จะนำทำงานประดับมุก เช่น หุ่นที่เป็น โลหะ ไม้ ทองเหลืองหรือพลาสติกแข็ง ฯลฯ ยังรวมถึงเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษ และ สตรี เช่น หัวเข็มขัด และกระเป๋ากี้อของสุภาพสตรี ยังมีของที่ตกแต่งายนามาทกแต่งในกลวิธีการเขียนลายอีก เช่น แก้ว ฯลฯ งานจำพวกโลหะนั้น การเตรียมหุ่น เพียงใช้ผ้าสะอาดเช็ดเอาความมันออก ก็ถ้าว่าใช้ได้ แต่ถ้าเป็นงานหุ่นจำพวกไม้ หวายนั้น เช่นกล่อง ภาชนะเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เป็นต้น
	๒ เตรียมเปลือกหอย เปลือกหอยที่นิยมนำมาใช้ประดับลาย คือ เปลือกหอยกาน้ำจืด สำหรับชาวประดับมุกตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในส่วนชาวประดับมุกตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง นิยมใช้เปลือกหอยเป่าฮื้อ มีลักษณะเปลือกที่หนา ซึ่งมักมีหินปูนเกาะผิวนอกอยู่ทั่วไป เมื่อจะนำมาใช้งานจะต้องตัดและขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะก่อนที่จะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้
	๓ ขัดหินปูนผิวนอกออก โดยขัดด้วยเครื่องมือเทอร์หินถึงชั้นของเนื้อหอยมุก ที่ใช้งาน

ภาพตัดแบ่งชิ้นมุก เพื่อที่จะใช้ประกอบงาน

ภาพการขัดแต่งชิ้นเพื่อใช้งานลาย

ภาพการออกแบบลวดลาย

๔ ตัดแบ่งชิ้นมุก ตัดด้วยแผ่นตัดทองแดงรูปวงกลม ติด กับเครื่องมือเทอร์มูน เปลือกหอยมุกน้ำจืด จะ ใช้ได้สองสวน

๕ ขัดแต่งชิ้นมุกเพื่อใช้งาน ใช้มือเทอร์มูนเจียรขัดเอา เปลือกด้านนอกในที่มีความแข็งมากที่สุดออก (เรียกว่าน้ำลายมุก) แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดี กับ การใช้งานโดยให้หนาเท่ากันตลอดทั้งชิ้นได้จะ เป็นการดี

๖ การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสม กับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษา ลวดลายต่างๆให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และ สามารถนำลายที่เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้อง ทั้งรูปแบบและตำแหน่ง โดยเฉพาะ จะต้องมีความ เข้าใจในการออกแบบลายมุกซึ่งมีความแตกต่างจาก ลายประเภทอื่น คือ ตัวลายจะขาดจากกันเป็นตัวๆ เพื่อความสะดวกในการสร้างงาน เนื่องจากเปลือก หอยมีความโค้งไม่สามารถวางลายลงบนพื้นเรียบได้ ยาวนัก จึงต้องตัดตอนเป็นช่วงสั้น เพื่อให้ลาย ต่อเนื่องกันได้เมื่อ ออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอก ลายด้วยกระดาษลอกลาย หรือ จะใช้วิธีถ่ายเอกสารก็ ได้ โดยเก็บไว้ใช้งาน ๒ ชุด ชุดแรกเป็นแบบใช้ดู ตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลาย ,ชุดที่ สอง ใช้ลอกลายลงบนผิวชิ้นมุก

ภาพช่างประดับมุกกำลังฉลุลาย

๗ เมื่อเลือกหอยมีความหนาตามที่ต้องการ จึงตัดชิ้นมุกให้เป็นชิ้นๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจตุรัส เรียกว่า ชิ้นลาย ก่อนที่จะฉลุลายนั้น ช่างประดับมุก จะตีโปเลื่อยก่อน เพื่อเวลาฉลุ โปเลื่อยจะมีความยืดหยุ่น ในส่วนโค้งเว้าของลาย

ภาพช่างประดับมุกกำลังติดลาย

๘ เมื่อช่างมุกจัดเตรียมชิ้นมุกได้ลายมากแล้ว ก็นำหุ่นของภาชนะ หรือวัตถุที่จะทำ มากะแบบออกเป็น ส่วนๆ ให้เท่ากัน การติดลายประเภทลายเขียนนี้ ติดลายคล้ายกับงานโมเสส ระยะเวลาของลายสี่เหลี่ยมจะเท่าๆ กัน ติดให้ทั่วชิ้นงานที่ต้องการเขียนลาย โดยใช้กาวลาเท็กซ์ผสมฝุ่นดำ และน้ำยาแดง เป็นตัวประสานติดกับภาชนะ หรือ หุ่นโครงสร้างที่ต้องการ

ภาพชิ้นงานที่ถมน้ำยาเรียบร้อยแล้ว

๘ จากนั้นถมลายเพื่อเขียนหรือวาดลวดลายนั้น คือการนำสีเคลือบเงาที่ใดก็ได้ ที่ต้องการเป็นพื้น เช่น สีดำ สีขาว ฯลฯ ผสมกับ เรซินเบอร์ ๒๔๔ ผสมให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ต้องการจะถมลาย การผสมนั้นควรใช้ไม้คน เพื่อให้สีนั้นเข้ากันดี และเหนียวคน ซึ่งการผสมนั้นช่างมุกต้องใช้ประสบการณ์ ในการกะทั้งส่วนผสม และความชื้น เมื่อสีนั้นมีความชื้นพอเหมาะแล้ว จึงใส่ตัวเร่ง ประมาณ ๒ - ๓ หยด เพื่อที่จะให้เรซินนั้นแข็งตัวเร็วขึ้น คือ รอประมาณ ๒ - ๓ ชั่วโมง ก็สามารถขัดแต่งได้ เมื่อเทส่วนผสมลงบนชิ้นงานแล้ว ช่างมุกจะใช้นิ้วเกลี่ยงานเสมอ เพราะการใช้นิ้วเกลี่ย พื้นที่ถมจะมีความเรียบเสมอกัน

ภาพการขัดแต่งพื้นผิวงานประดับมุก

๑๐ เมื่อเรซินที่ถมลายมุกแห้งดีแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ ขัดด้วยเครื่องเจียรไนให้มีความเรียบ จนสามารถมองเห็นลายมุกภายใน จากนั้นใช้กระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ , ๘๐, และกระดาษทรายขัดไม้ เบอร์ ๔ ซึ่งมีคุณสมบัติ ใช้ลบรอยกระดาษทราย จากนั้นขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๘๐ ขัดเครื่องขัดกระดาษ ให้เรียบร้อย เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการเขียนลายต่อไป

ภาพช่างกำลังเขียนลายด้วยปากกาหมึกซึมสีดำ

๑๑ เมื่อขัดชิ้นงานเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเขียนลาย ช่างจะมีแบบ ซึ่งใช้กระดาษลอกลาย ลอกลายลงบนหุ่น แล้วใช้ปากกาสีดำตัดเส้น และถมลาย ซึ่งบางครั้งช่างประดับมุกอาจใช้ฟู่กันเบอร์ ๐ พิเศษตัดเส้น แทนก็ได้

ภาพช่างกำลังเคลือบเรซินทับชิ้นงานที่เขียนเสร็จแล้ว

๑๒ เมื่อเขียนลายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนไปคือ นำชิ้นงาน มาเคลือบทับด้วยเรซิน เบอร์ ๒๘๘ อีกประมาณ ๘-๙ ครั้ง คือ เคลือบครั้งแรก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๘๘ เคลือบครั้งที่สอง ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ เคลือบครั้งที่สาม ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๔๐๐ ในการขัดสามครั้งแรกเป็นการขัดกระดาษทรายด้วยมือ เคลือบครั้งที่สี่ ขึ้นด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๖๐๐ เคลือบครั้งที่ห้า ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๘๐๐ เคลือบครั้งที่หก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๐๐๐ เคลือบครั้งที่เจ็ด ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๒๐๐ เคลือบครั้งที่แปด ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๕๐๐ ขัดครั้งสุดท้าย เพื่อความเงางาม

๑๓ ขั้นตอนสุดท้าย คือ เมื่อเสร็จงานขัดแต่งแล้ว จึงด้วยทาบยูริเทนทินเนอร์ สัก ๔ - ๕ ครั้ง จนลายมุกนั้นเป็นเงางามแวววาวดูสวยงาม

การเคลือบผิวด้วยยูริเทนทินเนอร์

๓ รูปแบบผลิตภัณฑ์ของงานเครื่องประดับมุก

รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยทั้งหลายที่มีและใช้กันอยู่ทั่วไปนั้นล้วนแต่เกิดด้วยรูปทรงที่เอื้อประโยชน์ใช้สอยสนองตอบความต้องการของมนุษย์ได้เกือบจะทุกเพศทุกวัย ผลิตภัณฑ์ใดที่รูปทรงบกพร่อง การเอื้อประโยชน์ก็ต้องลดน้อยลงไปด้วย ตรงกันข้ามกับรูปทรงที่สมบูรณ์พร้อมในทุก ๆ ด้านก็จะให้ประโยชน์ใช้สอยได้กว้างขวาง รูปแบบและประโยชน์ใช้สอยจึงเป็นสิ่งที่คู่กันมีความสอดคล้องประสานซึ่งกันและกัน ดังนั้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ จึงเป็นหลักสำคัญของการออกแบบที่ควรจะต้องได้รับการศึกษา และทดลองใช้ให้ถูกต้องตามลักษณะของงานให้ลึกซึ้ง โดยแบ่งลักษณะเบื้องต้นดังนี้

รูปแบบ คือ การออกแบบหรือ การกำหนดรูปทรงของสิ่งที่ทำให้ได้ตามความต้องการของผู้ใช้สอย

รูปแบบของเครื่องประดับมุก จึงหมายถึง การออกแบบหรือกำหนดรูปทรงของเครื่องประดับมุก ตามความต้องการของผู้ใช้สอย

จากการสัมภาษณ์ สำเนียง พรหมสอง ช่างประดับมุก ตำบลไผ่ลิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวถึงรูปแบบของเครื่องประดับมุก ไว้ว่า “ รูปแบบเครื่องประดับมุก ที่นิยมนำตกแต่ง สานมากจะเป็นเครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ โดยแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆ คือ ๑ ประเภทพาน ซึ่งมีรูปทรงแตกต่างกันไป เช่น พานแปดเหลี่ยม พานกลม พานกลีบบัว ซึ่งพานต่างๆ เหล่านี้มักใช้สำหรับใส่ของถวายพระ หรือใส่ของอื่นๆ ซึ่งอาจจะแยกประเภทออกไปได้อีกตามรูปทรง และประโยชน์ใช้สอยตามประเพณีและวัฒนธรรมไทย คือ ตะลุ่ม มีลักษณะคล้ายพานเชิง แต่ขอบปากลุ่มเข้า ซึ่งขอบปากนี้ทั้งเป็นลักษณะกลม สิบเหลี่ยม และสิบสองเหลี่ยม ตะลุ่มนี้นิยมทำเป็นถาด ซึ่งจะมีเถาละก่ไบนั่นกำหนด ในถาดหนึ่งประกอบด้วยตะลุ่มใบใหญ่สุด

เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๐ เซนติเมตร และมีขนาดเล็กไล่ลงไป จนถึงใบเล็กสุดมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗ เซนติเมตร ทะลุมนี้นิยม ใช้ใส่ของถวายพระ ตามขนาดของทะลุมนั้นๆ ,พานแว่นฟ้า เป็นพานช้อนกันสองชั้น ประกอบด้วยพานรอง เป็นพานสี่เหลี่ยมย่อมุมขนาดใหญ่ ใช้รองรับพานทรงสูงสี่เหลี่ยมย่อมุมเช่นกัน พานแว่นฟ้านี้มักมีอยู่ประจำตามวัด ใช้สำหรับใส่ผ้าไตรถวายพระในงานบวช หรืองานทอดกฐิน ,เตียบ มีลักษณะคล้ายพานเชิง มีฝาเป็นกรวยแหลมครอบ ใช้บรรจุอาหารถวายพระ ๒ ประเภทกล่อง มีหลายแบบ และชื่อที่ใช้เรียกก็แตกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ลั่ง ลักษณะเป็นกล่องทรงกลม ฝาปิด มีทั้งทรงสูง และทรงเตี้ยใช้เป็นภาชนะบรรจุอาหาร หรือ สิ่งของอื่นๆ อีกทั้ง๓ เครื่องใช้ประเภทถาด คือ กระเบระถาด ก็ ซึ่งมีรูปร่างต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย ” (สำเนียง พรหมสอง สัมภาษณ์ ๒๕๕๔)

สำหรับ วิเชียร น้อยมาลา ขางประดับมุก ตำบลประตูลี้ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ได้กล่าวถึงรูปแบบของเครื่องประดับมุกว่า “ รูปแบบเครื่องประดับมุกปัจจุบันนี้ ยอมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย เครื่องประดับมุกในสมัยก่อนจะเป็นงานประดับมุกที่ตกแต่งบานประตู บานหน้าต่าง ของพระอุโบสถ หรือพระวิหารแล้ว คนไทยยังนิยมการประดับมุกที่ภาชนะเครื่องใช้สอยอีกด้วย โดยเฉพาะภาชนะเครื่องใช้ ที่เกี่ยวกับประโยชน์ใช้สอยของพระภิกษุสงฆ์ มักนิยมกันเป็นพิเศษ แต่ภาชนะเครื่องใช้ของชนชั้นสูงในสังคมไทย ก็นิยมการประดับมุกด้วยเช่นกัน และได้จำแนกรูปแบบของเครื่องประดับมุกที่เป็นเครื่องใช้ตามประเภทของการใช้ไว้ดังนี้

๑ เป็นเครื่องใช้สอยทั่วไป เช่น ถาด ชันน้ำพานรอง ชันใส่ข้าว ทัพพี ที่เขียนบุหรี ถ้วยน้ำชา กาแฟของบุหรี ต้มมีด หัวไม้ถือ กรอบรูป หัวเข็มขัด เป็นต้น

๒ เป็นเครื่องใช้สอยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ทะลุม พานแว่นฟ้า โต๊ะหมู่บูชา หรือ ของใช้ที่ตกแต่งบนโต๊ะหมู่บูชา เช่น แจกัน กระถางรูป เป็นต้น ” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

ในส่วนของ ศตพร จันยะนัย ขางประดับมุก ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวถึง “รูปแบบของเครื่องประดับมุกของตำบลประตูลี้ จะกำหนดตามประโยชน์ใช้สอยดังนี้

๑ เครื่องประดับมุกที่เป็นเครื่องใช้ เช่น ชันน้ำ ชันน้ำพานรอง ชุดกาแฟ ที่เขียนบุหรี ของบุหรี ถาดรอง ปลอกไฟเช็ด กระปุกใส่ของ ตลับหรือกล่องรูปทรงต่างๆ หัวเข็มขัด กรอบรูป

๒ เครื่องประดับมุกที่เป็นเครื่องประดับ เช่น กำไล กิ๊พติดผม กระเป๋าสตางค์ภาพสตรี ไม่เหมาะสำหรับบุรุษ

๓ เครื่องประดับมุกที่ใช้เป็นส่วนประกอบกับเครื่องใช้อื่น เช่น สวนประกอบต้มมีด สวนประกอบต้มปิ่น หรือส่วนประกอบของกระเป๋าสตางค์

๔ เครื่องใช้สอยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ที่ กระเบระบูชา ทะลุม พานแว่นฟ้า หรือ ภาชนะที่ตกแต่งด้วยลายประดับมุก เช่น ฝาบาตร เชิงบาตร พัดยศและพัดรองที่ทำด้วยประดับมุก รวมทั้งโต๊ะหมู่บูชา และเครื่องบูชาอีกด้วย ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๗)

สำหรับ ไชยงค์ รัญโพธิ์ ขางประดับมุก ตำบลบ้านแ้ง อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ได้กล่าวถึง “รูปแบบของเครื่องประดับมุกของตำบลบ้านแ้ง พอจะแบ่งออกได้ เป็น ๓ ประเภท คือ

- ๑ ประเภทเครื่องใช้ เช่น ชันน้ำพานรอง ชุดกาแฟ ปิ่นโต กรอบรูป หีบเพชรพลอย ปลอกยาตม ชุดฝากรอบแก้ว ถาดผลไม้ เชี่ยนหมาก มีดเหน็บ โต๊ะและเก้าอี้
- ๒ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ตะลุม พาน โต๊ะหมู่บูชา
- ๓ ประเภทอื่นๆ เช่น ของชำร่วย และของที่ระลึก ” (ไชยงค์ รัญโพธิ์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

เสวย จันทรวีร์ ช่างประดับมุกตำบลหาดทาเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท ได้กล่าวถึง “รูปแบบของเครื่องประดับมุก ส่วนใหญ่ที่ตกแต่งสามารถแบ่ง ตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

๑ เครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เช่น ตะลุม ชันน้ำพานรอง แจกัน ด้ามตาลปัตร รวมทั้งสิ่งของที่ตกแต่งในงานพิธีกรรม เช่น หีบพระธรรม ลูกหีบ โกศบรรจุกระดูก ธรรมาสัน บุษบก อีกทั้งยังการตกแต่งมุกบนบานประตู หน้าต่างโบสถ์ วิหาร

๒ เครื่องใช้สอยทั่วไป เช่น กระเบาะ ถาดผลไม้ ด้ามมีด กรอบรูป ชันใส่ข้าว ” (เสวย จันทรวีร์ สัมภาษณ์ ๒๕๔๗)

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบของเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง ของประเทศไทย สามารถแบ่งแยก รูปแบบผลงานตามลักษณะการใช้สอยได้ดังนี้

๓.๑ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้ภายในครัวเรือน

เครื่องใช้ประจำครัวเรือนในชีวิตมนุษย์เรา ไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองที่เจริญ หรือคนที่อยู่อาศัยตามบ้านนอกชนบททางไกลแสงสี ต่างมีความจำเป็นต้องมี ภาชนะ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้นานาชนิด สำหรับประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น สิ่งของประเภทนี้จึงถูกประดิษฐ์ขึ้น เป็นจำนวนมากจนพอใช้ เพื่อรับใช้มนุษย์ตามพฤติกรรมในสังคม เครื่องใช้ประจำครัวเรือน ครัวเรือนเรือน ถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ ผู้ที่แยกครอบครัวสร้างเคหสถานขึ้นเอง จำเป็นต้องขนขวายหาไว้ใช้ สิ่งของเหล่านี้มี จำนวนมากมาย ขึ้นบ้านไหนย่อมต้องได้พบเห็นเหมือนกันเสมอ เครื่องใช้สอยในครัวเรือน เป็นผลงานที่ชาวบ้านได้สร้างสรรค์ขึ้นตามความจำเป็นต่อการใช้สอยในวิถีชีวิตเป็นอยู่ประจำวัน ย่อมเป็นการยากที่จำแนกชี้ชัดลงไปให้แน่นอนว่า สิ่งใดใช้เฉพาะงานอะไร เพราะการนำไปใช้นั้น ได้ถือเอาความสะดวกเป็นเรื่องสำคัญ ของอย่างเดียวกันอาจจะใช้งานในหลายประเภท แต่พอจะจำแนกแบ่งให้เห็นเป็นแนวทางเพื่อการศึกษาเพียงว่า ช่างนั้นได้สร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ เพื่อประโยชน์ในทางการใช้สอยของมนุษย์เองให้ได้มีใช้ อย่างครบถ้วนอย่างสมบูรณ์ ส่วนจะใช้อย่างใดนั้นขึ้นอยู่กับรสนิยมตกทอด แบบอย่างและ แหล่งวัตถุดิบอยู่ใกล้ตัว ฉะนั้นในการจำแนกผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตามลักษณะของการใช้งาน ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ก็เป็นเพียงการจำแนกผลงานประดับมุกที่พบ ในเขตจังหวัดภาคกลาง โดยประมาณนี้

จากการศึกษาพบรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ที่ตำบลประตูชัย อำเภอมือง นครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ ชิ้น ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๐ ชิ้น ตำบลบ้านแปง อำเภอมหาราช จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๖ ชิ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๐ ชิ้น รวมผลงานทั้งสิ้น จำนวน ๔๖ ชิ้น

ในอดีตแต่เดิมชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย เป็นสังคมเกษตรกรรม แต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่อย่างโดดๆ โดยเฉพาะชนบททางไกล มีการติดต่อแลกเปลี่ยน กับสังคมภายนอกทางดินน้อยมาก เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก จำเป็นต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก จึงทำให้แต่ละท้องถิ่นพยายาม คิดค้นประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีพของตน เพื่อสนองความต้องการด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ รวมทั้งสภาพแวดล้อมอื่นๆซึ่งต่อมาได้พัฒนารูปแบบ รูปทรง ให้สวยงามแปลกตา และมีความแตกต่างกัน ตามความจำเป็นในการใช้งาน และตามวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น จนเกิดเป็นงานศิลปหัตถกรรมขึ้นมา ผู้วิจัยจึงแบ่งรูปแบบเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ดังนี้

เครื่องใช้ในครัว ด้วยเหตุที่ว่า สังคมไทย ส่วนที่สำคัญของตัวเรือน คือ ครัว ตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัว ที่พบในการตกแต่งงานประดับมุก ประเภทเครื่องครัว อย่างเช่น

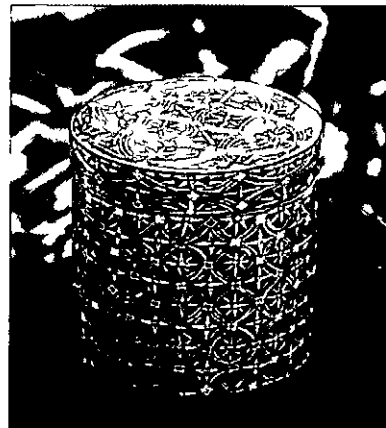
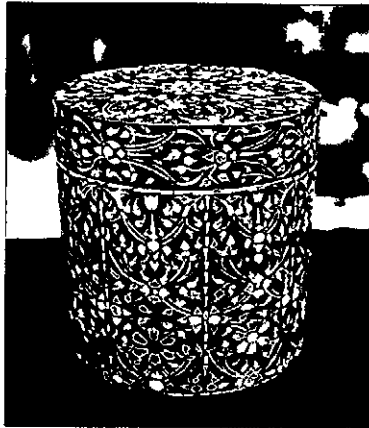
ภาพประกอบ ๒๑๐ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ครก พร้อมไม้ตำพริกปลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ครก นั้น พบได้ในตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ครกนั้นเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนชนิดหนึ่ง ใ้ใช้กับสารสำหรับตำสิ่งต่าง ๆ เช่น ข้าว เครื่องแกง หมากพลู ใ้บับ แดกล่อน ใ้แดลก เป็นต้น ครก ควรรู้ได้ว่าใ้เป็นอุปกรณ์เิกแก่ที่คนคิดทำขึ้นใช้งานมาแต่บรรพกาล ทั้งนี้ถึงเห็นได้จากหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่ขุดค้นได้จากแหล่งชุมชนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มักพบชิ้นส่วนกันครกดินเผาปะปนอยู่กับชิ้น สวนภาชนะชนิดต่าง ๆ เื่อง ๆ ชิ้นส่วนของครกซึ่งพบใ้ใ้ยอมเป็นประจักษ์พยานใ้ทราบว่ ครกเป็นอุปกรณ์ที่มีมาแล้วเป็นเวลานาน และยังใ้ได้รับความนิยมใช้สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน และยังใ้ได้รับความนิยมใช้สืบทอดกันมาเป็นลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ครกใ้ใ้ทำขึ้นใ้กันใ้เวลาต่อ ๆ มาใ้มีอยู่หลายแบบ เพื่อใช้งานต่างกันและทำด้วยวัสดุต่างกัน ดังเช่น

ครกไม้ ทำขึ้นด้วยไม้เนื้อแข็ง ลักษณะรูปทรงคล้ายกลองทัด สูงประมาณตอกสี่ ปากกว้างประมาณ ๑ ตอก เป็นมาตรฐาน ปากครกทำเป็นหลุมลึกลงไปพอสมควร ครกใ้ใ้ใช้สารไม้ หรือตะลุมพุกเป็นเครื่องมือ สำหรับตำ เช่น ตำขำง ตำแปง ตำข้าวเ้า

อนึ่ง ครกปกติเป็นอุปกรณ์สำหรับใช้ตำสิ่งต่าง ๆ ใ้บับแดก แลกกตามประสงค์แล้ว แต่สมัยโบราณยังใ้ครกตำข้าว หนุนหลังหญิงในขณะจะคลอดลูก ใ้มีหลักยันใ้การเบ่งด้วย หรือใ้เทศบาลบางครั้งใ้ใช้ครกตำข้าวคว่ำลงสำหรับนั่งเพื่อเข้าเฝ้า เช่น เข้าเฝ้าศรี เป็นต้น และโบราณห้ามมิใ้กินข้าวใ้เ้าลงคลุกน้ำพริก

กันครกจากโดยตรง เชื่อกันว่าจะทำให้ลูกที่จะเกิดตามมาภายหลังมีริมฝีปากหนาเหมือนปากครก (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๘๕๕-๘๕๕)

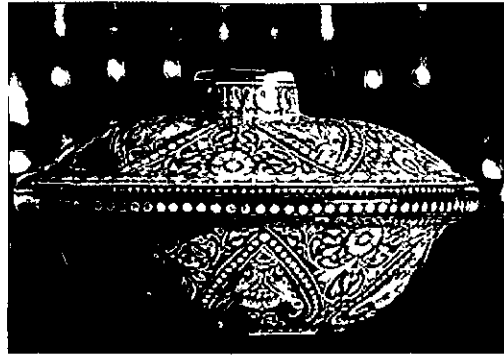

ภาพประกอบ ๒๑๑ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน กระปุกรูปทรงกระบอกลงรักประดับมุก แหลงผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา จำนวน ๒ ชิ้น

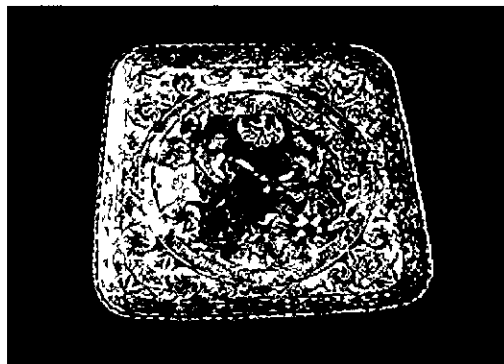

ภาพประกอบ ๒๑๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ลัง
แหลงผลิต ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ลัง ลักษณะเป็นกล่องทรงกลม มีฝาปิด มีทั้งทรงสูง และทรงเตี้ยใช้เป็นภาชนะบรรจุอาหาร หรือ
สิ่งของอื่นๆ

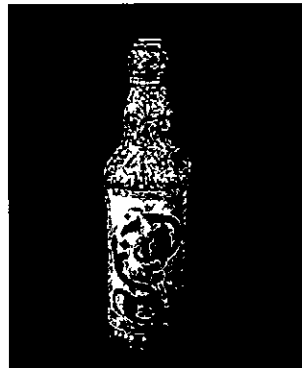
ภาพประกอบ ๒๑๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชามแก้วพร้อมฝาปิดเขียนลายลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๑๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ถาดแก้วเขียนลายลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๑๕ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถแก้วพร้อมฝาปิด
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๑๖ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ขวดแก้วเขียนลายลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๖ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๑๗ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ปิ่นโต
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

ภาชนะสำหรับใส่อาหาร ดังเช่น ถ้วยพร้อมฝาปิด จำนวน ๑ ชิ้น และ ขวดแก้ว จำนวน ๔ ชิ้น โถ
แก้วจำนวน ๑ ชิ้น ชันใสขาว พร้อมฝาปิด จำนวน ๑ ชิ้น ถาดแก้ว ๑ ชิ้น และพบลึง จำนวน ๑ ชิ้น สิ่งนั้น มี
ลักษณะเป็นกล่องทรงกลม มีฝาปิด มีทั้งทรงสูง และทรงเตี้ยใช้เป็นภาชนะบรรจุอาหาร หรือ สิ่งของอื่นๆ
ผลงานผลิตภัณฑ์รูปแบบของภาชนะสำหรับใส่อาหารที่กล่าวมานี้ พบได้ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งภาชนะสำหรับใส่อาหาร เช่น กระบุงพร้อมฝาปิด ลักษณะผลงานที่พบ เป็น ภาชนะสานที่รูปทรงกลม พื้นกันเป็นรูปทรงกลม จำนวน ๒ ชิ้น ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัด สิงห์บุรี และกระปุกรูปทรงกระบอก จำนวน ๒ ชิ้น ผลงานของตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสุดท้ายคือ ปิ่นโต จำนวน ๑ เก้า ผลงานของชาวตำบลวังน้ำเย็น อำเภอ แสงหา จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๒๑๘ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัว ชันโตก

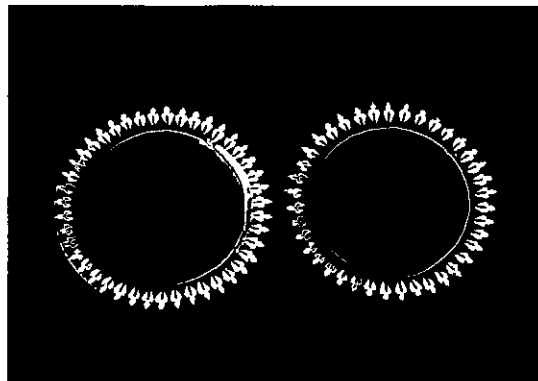
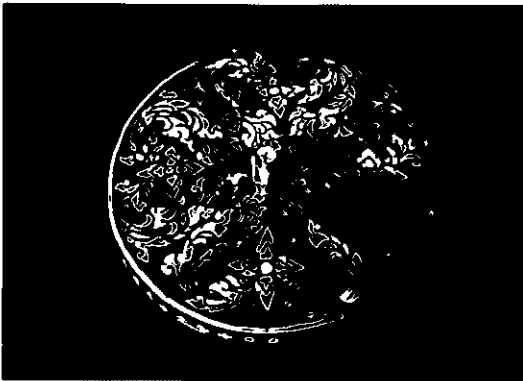
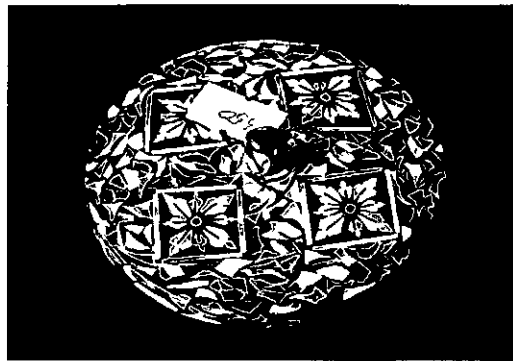
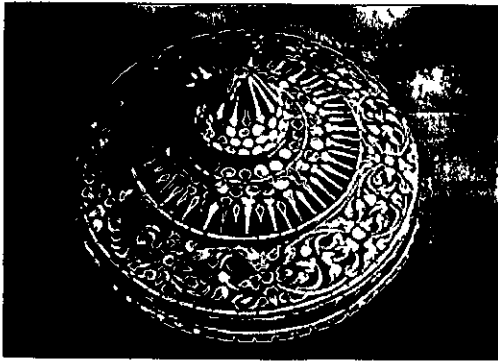
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

อีกทั้งพบ ผลิตภัณฑ์รูปแบบขันโตก ที่ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น ขันโตกเป็นภาชนะ มีโครงสร้างเป็นไม้กลึง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ - ๒๐ นิ้ว มีขาเป็นไม้กลึง เรียกว่า ลูกตึง (ลูกทรง) ๖ หรือ ๘ ขา เชื่อมระหว่างตัวโตกและฐาน ขันโตกที่ชาวบ้านใช้โดยทั่วไป เป็นโตกไม้ เนื้ออ่อน หรือทาสีขาว สำหรับเป็นภาชนะรองถ้วยใส่อาหาร ขันโตกสำหรับชนชั้นสูงและพระสงฆ์ สวมมาก นิยมทาสีแดง ขนาดใหญ่กว่าขันโตกของชาวบ้าน บางครั้งมีฝาชีปิดครอบ ทำด้วยเครื่องสาน หรือ ไม้จริง เรียกว่า ตะลุ่ม ขันโตกทาสีแดงบางครั้งก็ใช้ในพิธีกรรม เช่น การจัดขันตั้ง (ขันไหว้ครู) ขันขวัญ (บายศรี) และขันใส่เครื่องไทยทานถวายพระ (กระทรงศึกษาธิการ ๒๕๓๗ ๑๘)

ภาพประกอบ ๒๑๘ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ทัพพีตักข้าว และช้อนส้อม

แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๗ ชิ้น

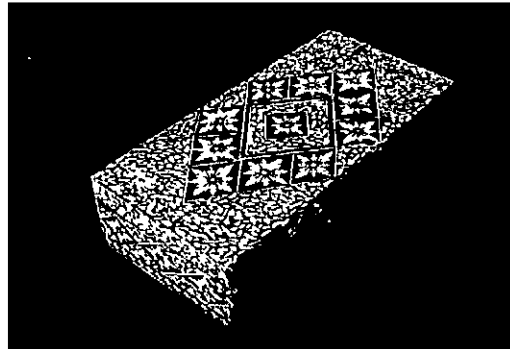
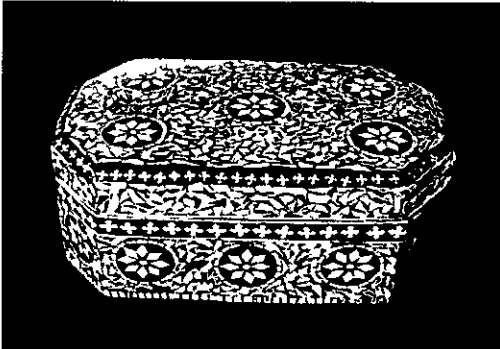
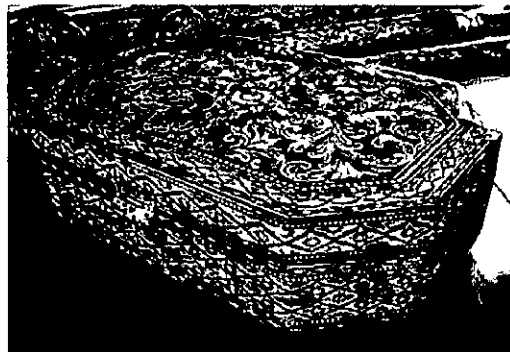
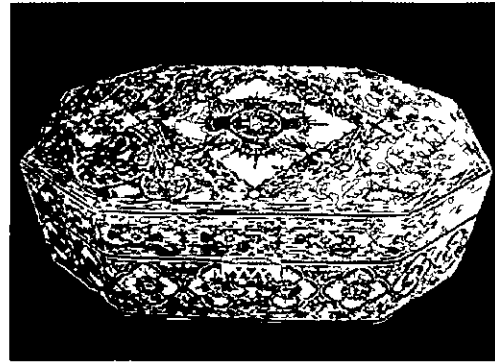
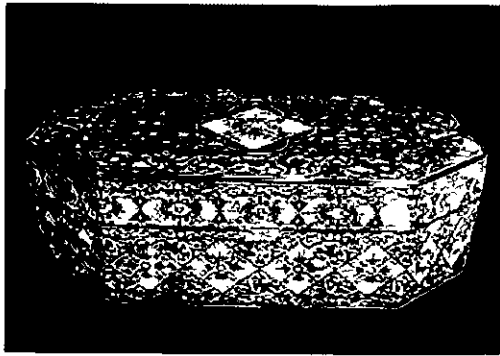

ภาพประกอบ ๒๒๐ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัว จานรองแก้ว พร้อมฝาปิด

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๖

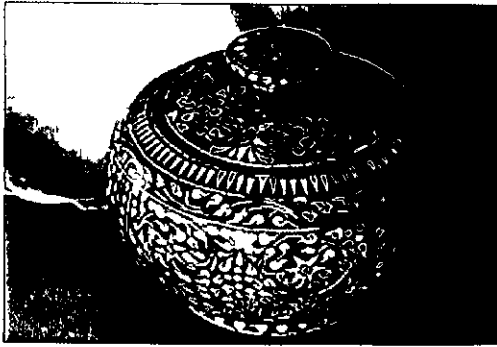
รวมทั้ง พบการตกแต่งภาชนะสำหรับตักอาหาร เช่น ช้อนส้อม และ ทับพี จำนวน ๗ ชิ้น เป็นผลงานของตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ช้อน เป็นภาชนะสำหรับตักอาหาร มีหลายชนิด ในส่วนของทับพีนั้น เป็นเครื่องใช้ชนิดหนึ่ง สำหรับตักข้าวและตักแกง รูปร่างลักษณะคล้ายช้อน มักทำด้วยโลหะ มีขนาดต่างๆกันหลายขนาด รวมทั้งจานรอง พร้อมฝาปิดอีก จำนวน ๔ ชุด คือ ของตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชุด และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒ ชุด

ภาพประกอบ ๒๒๑ ภาพกล่องและหีบโลหะทรงต่างๆ

แหล่งผลิต ตำบลประจักษ์ อำเภอมะนังศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ชิ้น รวมทั้งตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จำนวน ๒ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๒๒ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัว ผอบใส่เครื่องหอม
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น

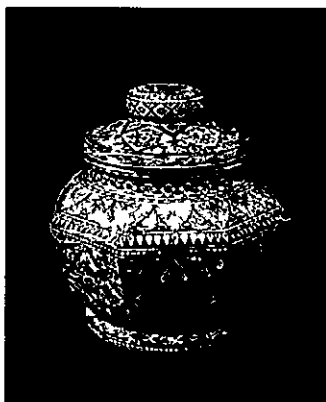
ในส่วนของห้องนอน ผลิตภัณฑ์ที่พบ คือ กลองทรงกลมใส่เครื่องประดับ จำนวน ๒ ชิ้น ผลงานของ ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และหีบใส่ของ รูปทรงสี่เหลี่ยม และหกเหลี่ยม จำนวน ๖ ชิ้น ผลงานของตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ชิ้นและตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒ ชิ้น รวมทั้งผอบเครื่องหอม จำนวน ๓ ชิ้น ผลิตภัณฑ์ของช่างประดับมุกตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๒๓ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัว ตะลันซี่ฝักร้า

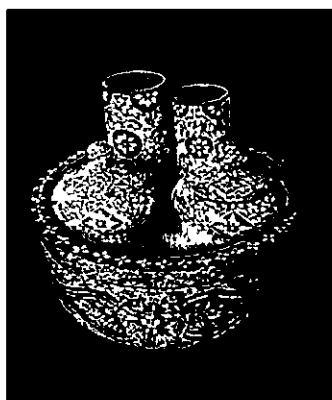
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

อีกทั้งตลับสี่ฝั่งทาปาก จำนวน ๒ ชิ้น ผลงานของช่างตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลักษณะของ ตลับสี่ฝั่งสีปากนั้น เป็นภาชนะชนิดหนึ่ง มักทำเป็นรูปทรงกลมรี หรือ ทรงกลม มีฝาปิด มีขนาดเล็ก กว้างประมาณหนึ่งนิ้วครึ่ง ถึงสองนิ้วครึ่ง มีทั้งที่ทำด้วยไม้และโลหะ ใช้สำหรับ ใส่สี่ฝั่งสีปาก (ประทอง นิมมานเหมินท์ ๒๕๕๒ ๗๑๗๐)

ภาพประกอบ ๒๒๔ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถเครื่องแป้งเขียนลายลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

และโถเครื่องแป้ง จำนวน ๒ ชิ้น ผลงานของช่างตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลักษณะของโถเครื่องแป้ง เป็นโถแก้วที่ทำด้วยแก้ว มีรูปและสีต่างๆใช้ใส่แป้งนวล

ภาพประกอบ ๒๒๕ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัว ชุดเขียนหมากลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น

จากนั้น เป็นผลิตภัณฑ์ที่มักตกแต่ง อยู่นอกชาน ซึ่งเป็นที่อเนกประสงค์ คือ ใช้รับแขก นั่งหรือนอน ทางภาคกลาง จะวางเขียนหมาก ซึ่งพบผลงานชนิดนี้ ได้ในตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

จำนวน ๑ ชุด สำหรับเขียนหมากนั้น เป็นภาชนะสำหรับใส่เครื่องกินหมาก ประกอบด้วยตัวขันหรือเขียนรูปทรงกระบอกเตี้ยมีล้นปิดอยู่ข้างบน ที่บนล้นของขันหรือเขียนนี้ มักตั้งตลับ ๓ ลูกเป็นแถว ตลับลูกหนึ่งใส่ยาจิต ตลับลูกหนึ่งใส่ยาฉุน ในตลับทั้งสองลูกนี้มักเอาเปลือกส้มสดใส่ไว้ด้วย เพื่อให้ความชื้น ในผิวส้มช่วยมิให้ยาเส้นแห้งกรอบ ส่วนตลับอีกลูกหนึ่งมักใส่กานพลู หรือดอกจันทร์แห้ง นอกจากตลับแล้วก็มีจอกใส่หมากของพลูสำหรับใส่พลูอย่างละสิ่ง

ไม้ควักปูน เป็นเครื่องมือสำหรับควักปูนจากเต้าปูนป้ายทาใบพลู ไม้ควักปูนลักษณะคล้ายแจวเล็กๆ เล่มหนึ่งยาวประมาณ ๔-๕ นิ้ว เดิมคงทำด้วยไม้จึงเรียกว่า “ไม้ควักปูน ” แต่ที่เหลือเป็นหลักฐานมีในสมัยสุโขทัย และ สมัยอยุธยา มักทำด้วยสัมฤทธิ์ ทองเหลือง เป็นต้น ตามไม้ควักปูนักทำเป็นรูปหงส์ รูปไก่ รูปนางกวัก และรูปหัวเปิด อนึ่งยังมีข้อซึ่งมักทำด้วยกานหมากสำหรับตักปูนด้วย

ตะบันหมาก เป็นเครื่องมือสำหรับตำค้ำหมากให้แหลกอีกแบบหนึ่ง ตัวตะบันมีลักษณะเป็นรูปกระบอกกลวงปากกว้างกันสอบ ทำด้วยโลหะ ภายในตัวตะบันค่อนข้างมีไม้ทอนกลสั้นๆ คล้ายข้ออ้อยสอดค้ำไว้ เรียกว่า ดาก ทำหน้าที่รองรับค้ำหมากที่ใส่ลงในตะบัน การตำค้ำหมากให้แหลกทำโดยเหล็กตำ ลักษณะเป็นเหล็กหมวกแฉก เหล็กที่วางนี้ใช้ทำค้ำหมากในตะบันให้แหลก เมื่อค้ำหมากแหลกแล้ว จึงใช้ไม้ทอนกลขนาดเล็กกว่า เรียกว่า ไม้ดันดาก ใช้สำหรับสอดเข้าที่กันตะบัน เพื่อดันดาก ให้ส่งค้ำหมากขึ้นมาถึงปาก ตะบันจะได้หยิบกินง่าย ตะบันหมาก เหล็กตำและไม้ดันดาก รวมกันเป็นสำรับนี้ ขนาดยาวแต่ละชิ้นประมาณ ๑ คืบ อาจพกพาไปใช้ตามที่ต่างๆ ได้สะดวก

กระโถนบ้วนน้ำหมาก การกินหมากต้องบ้วนน้ำหมากบ่อยๆ การบ้วนน้ำหมากไม่เป็นที่ เป็นทางทำให้เปรอะเปื้อนไปไหนมาไหน จึงต้องมีภาชนะรองรับน้ำหมากเรียกว่า กระโถน ซึ่งมีอยู่หลายแบบทำด้วยดินเผา กระเบื้องเคลือบ และโลหะก็มี มีทั้งขนาดเล็กๆ ลูกเท่าผลส้มไปจนขนาดใหญ่

มิดเจียนหมาก เป็นมิดขนาดเล็ก เป็นทำด้วยเหล็กรูปร่างคล้ายพราห์หัวเฉียงยาวประมาณ ๕ ๖ เซนติเมตร ตามเข้าไม้ประกบไว้สองข้าง ตรึงด้วยหมุด ๓ ตัว มิดนี้จึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มิดสามหมุด ใช้สำหรับผาหมาก เจียนหมาก เจียนพลู เป็นต้น

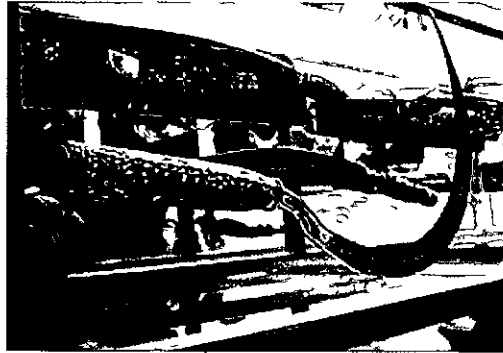
กรรไกรหนีบหมาก หรือ มิดยับ คือ กรรไกรเหล็กสองขาอย่างโบราณ ขาบน มีใบและคม ขาล่างเป็นขาเปล่าสำหรับรับคมของขาบน ปลายขาทั้งสองข้างตรึงหมุดติดกัน เพื่อช่วยให้ขาอำออกและหุบเข้าได้คล่องๆ กรรไกรนี้ใช้หนีบหมากส่งและหมากยับ ซึ่งเนื้อแข็งแบ่งเป็นชั้นย่อยๆ กรรไกรหนีบหมากนี้ ในภาคเหนือเรียกว่า มิดยับ และคำเรียกหมากยับเห็นทีว่าจะมาจากการที่ต้องใช้ มิดยับ ตัดแบ่งออกเป็นชั้นเล็กชั้นน้อยนั่นเอง

ผ้าเช็ดปาก การกินหมากพลูนั้นย่อมมีน้ำหมากไหลล้นออกมาตามปาก หรือเมื่อบ้วนน้ำหมาก แต่ละครั้งมักมีน้ำหมากจิบริมฝีปากเปรอะอยู่ จึงต้องมีผ้าเช็ดปาก หรือ ผ้าเช็ดน้ำหมากก็ว่า เป็นผ้าผ้ายทอมือผืนรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้างประมาณคืบเศษๆ พื้นสีแดงสลักเส้นสีเหลืองเป็นตาราง ขอบสีเขียวเหลืองและแดง ผ้าเช็ดน้ำหมากที่นิยมใช้กันแต่ก่อนเป็นผ้าที่ทำมาจากตำบลอ่างหิน จังหวัดชลบุรี

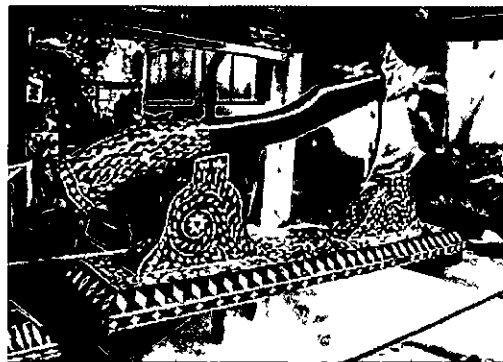
ขี้ผึ้งสีปากและตลับขี้ผึ้ง ขี้ผึ้งสีปากเป็นส่วนประกอบในการกินหมากพลู ทำจากขี้ผึ้ง น้ำมันมะพร้าว และเครื่องหอมต่างๆ ใช้สริมฝีปากป้องกันปากแห้งและปากแตกซึ่งเกิดจากปูนกัด หรือ ปูนรตริฝีปาก ปรกติขี้ผึ้งสีปากต้องมีตลับลูกเล็กๆ ใส่ขี้ผึ้งนี้เก็บไว้ใช้ ตลับขี้ผึ้งสีปาก ทำด้วยไม้ งา เขา โลหะต่างๆ เป็นต้น มีรูปต่างๆ เช่น รูปลูกจันทร์โอ รูปลูกพลับ รูปลูกฟักทอง และรูปเหลี่ยมต่างๆ เป็นต้น (จุลทัศน์ พยาพรรณนทร์ ๒๕๔๒ ๓๘๖ – ๓๘๗)

เครื่องมือทำหาคิน

เครื่องมือทำนา ไร่ และสวน

ภาพประกอบ ๒๒๖ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน เคียวลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๒๗ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ขวานลงรักประดับมุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

การทำนา อันเป็นอาชีพหลักของคนไทย ปลูกข้าวไว้ เพื่อเป็นเสบียงในครอบครัว ใช้ประกอบอาหารในงานบุญต่างๆ แลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่นที่จำเป็น และเพื่อเตรียมไว้ปลูกในปีต่อไป ทางภาคกลางนิยมปลูกข้าวเจ้า เครื่องมือทำนา ที่ชาวระดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นำมาตกแต่ง คือ เคียว ผลงานจำนวน ๑ ชิ้น

เคียว เป็นเครื่องมือ สำหรับชาวนาใช้เกี่ยวข้าว เกี่ยวหญ้า เป็นต้น ทำด้วยเหล็กมีด้ามในตัว ลักษณะเป็น “บ้อง” กลมใบเคียวแบนเรียวยาวโค้งเป็นอง่างวงเดือนเสี้ยว คมเคียวแหลมเป็นริ้วคล้ายฟันเลื่อยถี่ ๆ เคียวมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ตามกำลังผู้ใช้ทั้งชายและหญิง เคียวบางแบบมีวงกว้างเรียกว่า “เคียวสาวก่อ” สำหรับเกี่ยวสาวกอข้าวที่ถูกลมตีล้มให้ตั้งขึ้นเพื่อจะเกี่ยว โดยไม่ต้องก้มตัวลงไปมาก เคียวบางแบบทำตรงคอเคียวที่ต่อกับด้ามให้เว้าเข้าไปเล็กน้อยแล้วจึงหยักขึ้นเข้าวงเคียว เคียวแบบนี้ เรียกว่า “เคียวคอกนกกระยาง” เหมาะสำหรับจับด้ามได้มั่นคง โดยใช้นิ้วชี้เกี่ยวไว้ตรงรอยเว้าที่บริเวณคอเคียวนี้ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๑๐๓๘-๑๐๓๙)

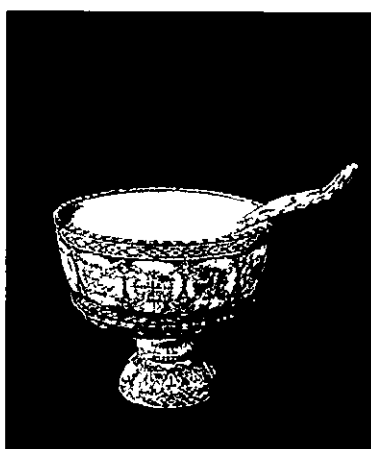
การทำไร สวนใหญ่อยู่ในมือของชาวจีน และคนไทยเชื้อสายจีน มีไรพริกไทย อ้อย ยาสูบฯลฯ เครื่องมือในการทำไร เช่น ขวาน พบผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

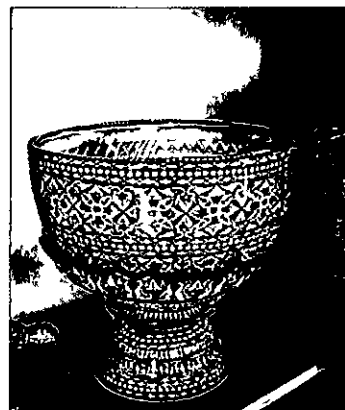
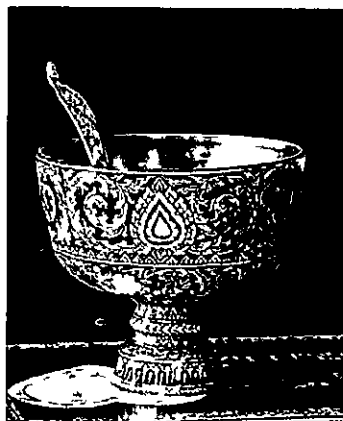
ขวาน เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับตัด ฟัน ผา หรือถากไม้ เป็นต้น ประกอบด้วยสวนสำคัญสองสวน คือ ตัวขวานและด้ามขวาน ตัวขวานตีขึ้นด้วยเหล็กกล้าส่วนคมผายเล็กน้อย สวนหัวทำเป็นบ้องสำหรับสอดคันไม้ที่ทำเป็นเหลี่ยมยาว เมื่อสอดคันนั้นเข้าในบ้องแล้วจะเหลื่อยื่นออกทางด้านหลังด้ามประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ส่วนด้ามปกติทำด้วยโคนไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑๕๐ เซนติเมตร ส่วนหัวที่เป็นเหง้าไม้ไผ่นั้น นิยมให้โค้งลงเล็กน้อย เจาะช่องห่างจากหัวของโคนไม้ไผ่ประมาณ ๑๐ เซนติเมตร เป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ ๒x๕ เซนติเมตร เพื่อรับคันของขวาน เมื่อต้องการใช้เป็นขวานก็สวมคันเข้ากับด้ามไม้ไผ่ที่เจาะรู ใช้คีมตอกอัดให้แน่นแล้วก็ใช้ฟันได้ และถ้าต้องการใช้เป็นนอยางเสียมก็ถอดด้ามขวานออก เอาด้ามอย่างโคนไม้ไผ่เสียบที่ป่องขวานแล้วก็จะใช้ขุดแทนเสียมได้อีกด้วยการใช้งาน ใช้เป็นขวานตัดไม้ที่มีขนาดใหญ่ ใช้ถาดขอมเสา ช่อมไม้ก็ได้ ใช้ตัดต้นไม้หรือต้นไม้ที่อยู่กลางกอโดยใส่ด้ามแบบเสียม หรือจะใช้ขุดผลหมากรากไม้ได้อีกด้วย (อุดม รุ่งเรืองศรี ๒๕๔๒ ๕๕๗)

เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ

ภาพประกอบ ๒๒๘ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน โถใส่ข้าวพร้อมฝาปิดเขียนลายลงรักประดับมุก แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๒๙ ภาพเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ชันข้าว – ชันตักบาตร พร้อมทัพพีตักข้าว
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น และตำบลวัง
น้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
จำนวน ๑ ชิ้น

การดำเนินชีวิตของคนไทย เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ อนึ่ง เมื่อเวลาทำบุญตักบาตร
หรือเลี้ยงพระ ภาชนะที่ใช้มักเป็นของที่สวยงามทำด้วยฝีมือประณีต เช่น ชันข้าว หรือ ชันตักบาตร พร้อม
พานรอง รวมทั้งทัพพี ชนิดที่มีฝาปิด พบจำนวน ๑ ชิ้น เป็นผลิตภัณฑ์ของตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และขันใส่ข้าวพร้อมพานรอง รวมทั้งทัพพี ที่มีฝาปิด จำนวน ๕ ชิ้น เป็นผลงานของ
ช่างประดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น และตำบลบ้านแปง
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

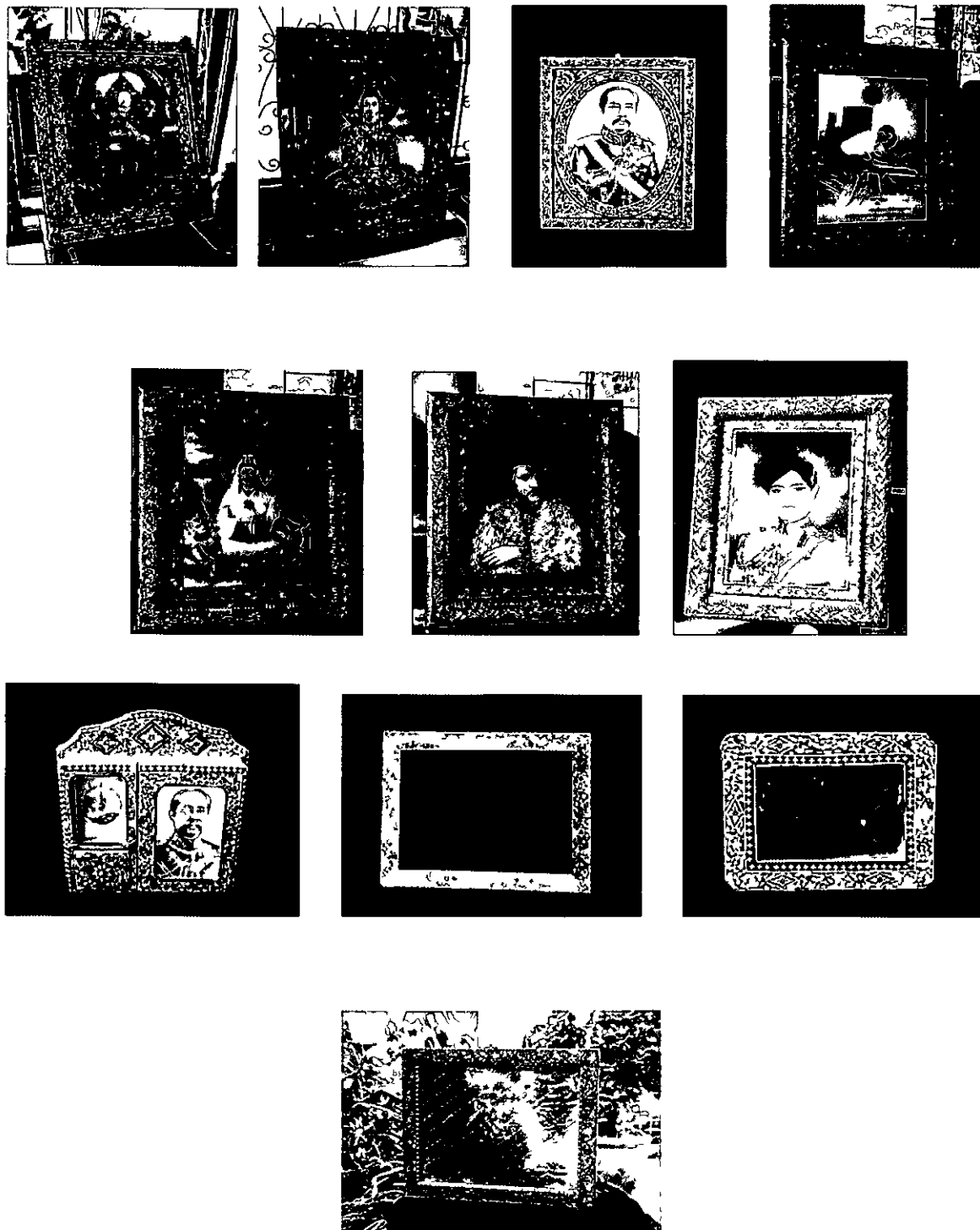
๓ ๒ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน

การตกแต่ง ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า
การจัดวางตำแหน่งของเครื่องเรือนและสิ่งตกแต่งต่างๆให้เกิดความงาม มีความสะดวกในการใช้สอย และมี
สัดส่วนสัมพันธ์กับการใช้งานของมนุษย์ ความสัมพันธ์ กับการใช้สอยของมนุษย์นั้น มีหลายแบบหลาย
ลักษณะ เพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย ขนาดของเครื่องเรือน มีทั้งเครื่องเรือน ที่โยกย้ายได้ยาก หรือเป็น
ส่วนหนึ่งของฝาผนังของอาคาร และเครื่องเรือนที่มีขนาดปานกลาง หรือขนาดเล็กสามารถโยกย้ายได้โดยง่าย
ซึ่งในงานศิลปะ การตกแต่งเป็นเรื่องของรสนิยมที่ตกทอดที่ได้สืบทอดสะสมกันมา ตามสายวัฒนธรรมของ
มนุษย์แต่ละชาติและเผ่าพันธุ์ ในการสร้างสรรค์ ผลงานทางด้านศิลปหัตถกรรมทั้งในด้านรูปแบบ วัสดุที่ใช้
ตลอดจนวิธีการในการสร้างรวมทั้งการนำไปใช้ ได้ถูกถ่ายทอดสืบต่อๆมาจากบรรพบุรุษจนเกิดเอกลักษณ์
สืบสายตระกูลช่างสาขาต่างๆ ในแต่ละท้องถิ่น

ดังนั้นเครื่องตกแต่งบ้าน ในความหมายคือ การจัดวาง เครื่องเรือน สิ่งประดับตกแต่ง และเครื่องใช้
สอย เพื่อประโยชน์ในทางต่างกัน อาทิเช่น ต้องการให้มีระเบียบ ต้องการจัดให้เป็นหมวดหมู่ หรือเพื่อต้องการ
ทางอารมณ์และจิตใจ และการใช้สอยเป็นสำคัญ

ลักษณะงานสำหรับการตกแต่ง โดยมาก จะคำนึงวัตถุประสงค์หลัก ๒ ประการ ประการแรก เป็น
การออกแบบตกแต่ง เพื่อตอบสนองทางร่างกาย ได้แก่การตอบสนอง ในด้านความสะดวกสบาย ต่อสรีระของ

มนุษย์ในการใช้สอย และประการที่สองเป็นการออกแบบ ตกแต่งเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจ เพื่อเป็นการผ่อนคลาย ความรู้สึกที่ตึงเครียด จากการตรากตรำการงานตลอดวัน เป็นการช่วยให้เกิด ความรู้สึก สดชื่น แจ่มใส ซึ่งทั้งสองประเภนี้ พอจำแนกออกได้ตาม ลักษณะหน้าที่ใช้สอย และหน้าที่การตกแต่ง ในที่นี้ผู้วิจัย แบ่งรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน เป็น ๔ ประเภท คือ

ภาพประกอบ ๒๓๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๑๑ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประจักษ์ อำเภพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น, ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๓ ชิ้น ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๓ ชิ้น

๑ รูปภาพ หรือภาพเขียนตกแต่ง พบผลงานชนิดนี้ได้ ที่ตำบลตำบลประจักษ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น, ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๓ ชิ้น ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๓ ชิ้น ลักษณะที่พบได้แก่ รูปภาพรูปเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปเจ้าแม่กวนอิม รูปรัชกาลที่ ๕ บางครั้งอาจเป็นภาพเขียนทางศิลปะ ก็สามารถนำมาจัด ตกแต่งได้ทั้งสิ้น ในการตกแต่งงานประดับมุกนั้น โดยมากจะตกแต่ง โดยคำนึงถึงรูปแบบ และเรื่องราวของภาพ และบรรยากาศที่จะตกแต่งด้วย

ภาพประกอบ ๒๓๑ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๖ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๕ ชิ้น ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา
จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

๒ ภาพปั้น — แกะสลัก เพื่อตกแต่ง ได้แก่งานประติมากรรม ด้วยวิธีการต่างๆ กัน เช่น ลวดลาย
แกะสลักประดับอาคาร บานประตู ลวดลายแกะสลักประดับอาคาร งานปั้นหรือแกะสลักด้วยวัสดุต่างๆเป็น
รูปร่าง เรื่องราวที่สัมพันธ์กับอาคาร ซึ่งจะพบผลิตภัณฑ์รูปแบบนี้ ได้ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัด
สิงห์บุรี จำนวน ๕ ชิ้น ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

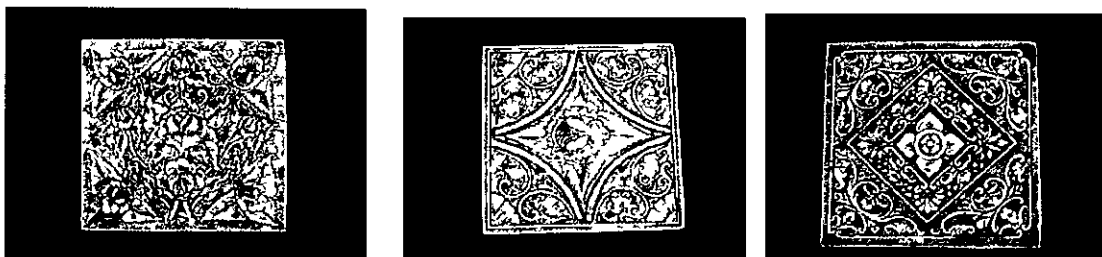
ภาพประกอบ ๒๓๒ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๓ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

๓ เครื่องเรือน หรือ ครุภัณฑ์ ในปัจจุบันสำหรับการตกแต่ง บทบาทมากและได้รับความนิยมสูง เครื่องเรือนสำหรับใช้ในบ้าน มีหลายแบบหลายลักษณะ เพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย ขนาดของเครื่องเรือน มีทั้งขนาดใหญ่ ที่โยกย้ายได้ยาก หรือ เป็นส่วนหนึ่งของผืนผนังของอาคาร เช่น ตู้เก็บเสื้อผ้า และเครื่องเรือนที่มีขนาดปานกลาง หรือ ขนาดเล็กสามารถโยกย้ายได้โดยง่าย เช่น เตียงนอน โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องเรือนสำหรับใช้ในบ้านจึงมีหลายชนิด ดังเช่น

เก้าอี้ พบผลิตภัณฑ์ ประเภทนี้ ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ตัว เก้าอี้้นั้น สำหรับใช้นั่ง เก้าอี้มีหลายแบบหลายลักษณะ ตามหน้าที่ใช้สอย การออกแบบมีได้หลายลักษณะ มีขนาดสูงหรือเตี้ย หรือเป็นแบบธรรมดา หรือแบบพับได้ เป็นต้น นอกจากนั้นเก้าอี้แต่ละแบบยังอาจจะใช้วัสดุหลายอย่าง สำหรับในบ้านเรา นิยมใช้ไม้ เพราะเรามีไม้สัก ซึ่งเป็นไม้ที่มีคุณสมบัติในด้านความงามและความทนทานเป็นเยี่ยม

โต๊ะ พบผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชุด ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้นและตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งสิ้นจำนวน ๓ ชิ้น โต๊ะ มีลักษณะเป็นแผ่นพื้นแล้วมีขา รูปลักษณะของแผ่นพื้นโต๊ะ อาจจะเป็นรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลม สี่เหลี่ยมคางหมู หรือรูปอิสระ โต๊ะนี้มีหลายแบบตามหน้าที่ใช้สอย เช่น โต๊ะรับประทานอาหาร โต๊ะวางเครื่องดื่ม

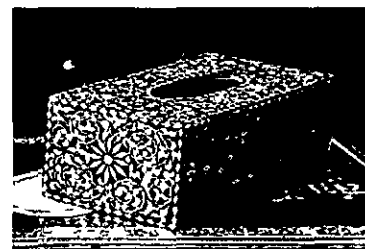
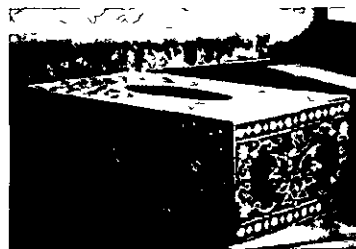
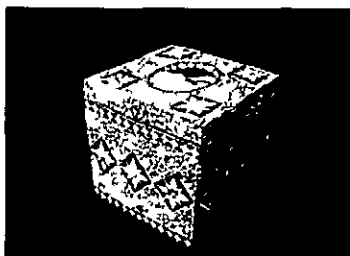
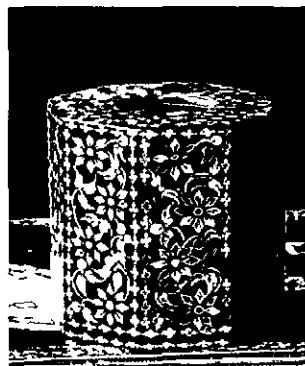
ภาพประกอบ ๒๓๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๓ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในรูปแบบของ ของตกแต่ง ที่พบอีกชนิด คือ วัสดุที่ใช้ประกอบผิวภายนอกเครื่องเรือน ได้แก่ กระเบื้องเคลือบ ที่พบในตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น ด้วยเหตุที่ว่า ปัจจุบันวัสดุสำหรับทำเครื่องประดับมุก ที่เหมาะกับเครื่องเรือนในปัจจุบันมีมากมาย เนื่องจากความเจริญก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีหลายๆทาง ทำให้มีวัสดุแปลกใหม่อยู่เสมอ สามารถตอบสนองการออกแบบที่แปลกใหม่ได้อย่างเต็มที่

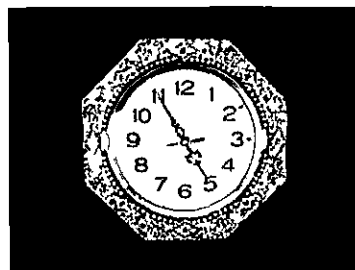
ภาพประกอบ ๒๓๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่ง จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ภาพประกอบ ๒๓๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่ง จำนวน ๔ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น ,ตำบลวังน้ำ
เย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๒ ชิ้น

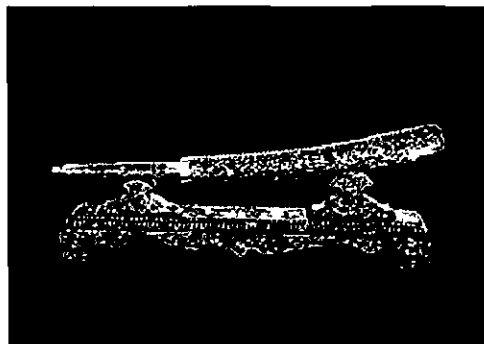

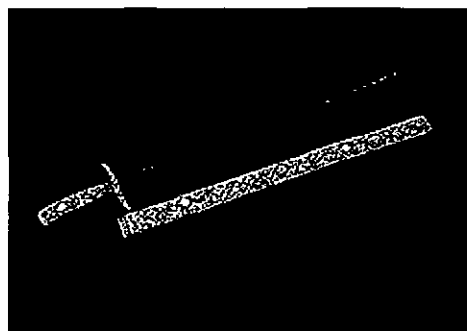
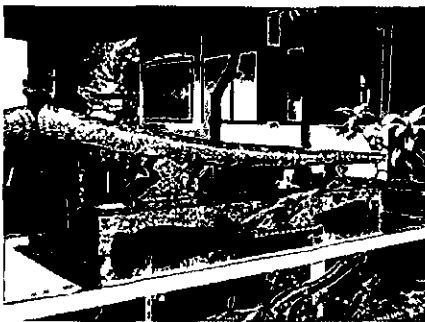
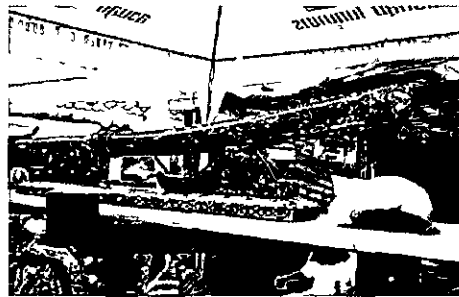
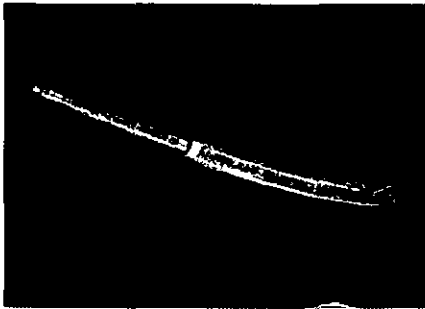
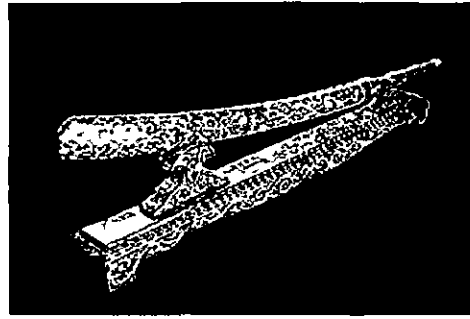
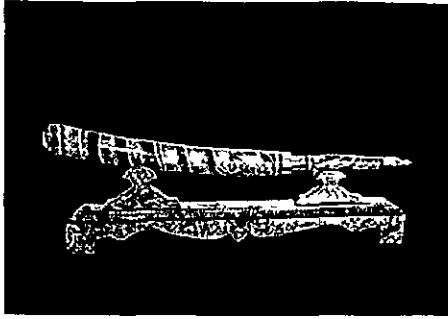
ภาพประกอบ ๒๓๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตากแห้งบ้าน
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบที่ ๒๓๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตากแห้งบ้าน จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๔ ประเภทสิ่งบันเทิง และสิ่งประดับ สิ่งบันเทิงและสิ่งประดับ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความเป็นอยู่ของคนในสมัยปัจจุบันมากขึ้น เพราะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน สิ่งบันเทิง ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ สิ่งประดับได้แก่ แจกัน กลองรูปทรงต่างๆ กระถางต้นไม้ นาฬิกาแขวน เหล่านี้เป็นต้น การตากแห้งบ้าน บางทีก็มีการจัดสวนหรือมุมใดมุมหนึ่ง

ภาพประกอบ ๒๓๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๘ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประจักษ์ อำเภอนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๘ ชิ้น ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น

จากการสัมภาษณ์ ศตพร จันยะนัย ช่างประติมากรรมตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงรูปแบบผลิตภัณฑ์ มีติดารูปแบบต่างๆ ที่จัดอยู่ประเภทของตกแต่ง กล่าวว่ “ใน

สมัยก่อนมิดดาบ เป็นอาวุธในการต่อสู้ หรือป้องกันตัว อีกทั้งเป็นเครื่องมือชนิดมีคม ซึ่งทำขึ้นสำหรับใช้ ฟัน ตัด อีกทั้ง แตะในปัจจุบัน มิดที่เป็นผลิตภัณฑ์จากที่นี่ ส่วนมากลูกค้าจะซื้อไปตกแต่งบ้าน เสียเป็นส่วนใหญ่ ” (ศตพร จันยะนัย สัมภาษณ์ ๒๕๕๖) ซึ่งตรงกับคำกล่าวของ วิเชียร น้อยมาลา ชาวประดับมุกตำบล ประตูลัย อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวว่า “มิดดาบพร้อมฝัก และฐานรอง ที่ผมทำงานตกแต่งมุก ส่วนมากลูกค้า จะซื้อไปตกแต่ง เพื่อประดับบารมี ของตน ” (วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๕๖)

จากการสัมภาษณ์ ช่างประดับมุก ถึงการจัดประเภทรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ดังเช่น มิดรูปแบบต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจึงได้จัดเอา มิดดาบในรูปแบบต่าง ๆ เป็น รูปแบบของ ของตกแต่งบ้าน ซึ่งพบผลงาน จำนวนถึง ๑๕ ชิ้น

มิดเป็นเครื่องมือชนิดมีคมซึ่งทำขึ้นสำหรับใช้ ฟัน ตัด ผา หั่น จัก หรือเหลา เป็นต้น ส่วนมากทำด้วยเหล็ก ตัวมิดหรือที่เรียกว่าใบมีดนั้น มีลักษณะเป็นแผ่นแบนรูปยาวรี มีคมอยู่ด้านหน้ากับมีสันอยู่อีกด้านหนึ่ง หรือบางชนิดมีคมทั้ง ๒ ด้าน ส่วนปลายมิดมีลักษณะแหลมก็มี ป้านก็มี กับส่วนโคนมิดที่เรียกว่า ด้ามมิด นั้นทำเป็นสองอย่างด้วยกัน อย่างหนึ่งทำเป็น “บ้อง” ใช้เป็นด้ามอยู่ในตัว อีกอย่างหนึ่งทำเป็น “ก้น” คือ ดีเหล็กส่วนที่เหลื่อตอออกไปจากโคนมิดให้เป็นรูปเตี้ยแบนหรือเป็นแผ่นแบนสอดอยู่ในด้ามซึ่งมักทำด้วยไม้หรือเขาสัตว์

มิดนอกจากจะใช้สอยในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ตามปกติแล้ว ยังใช้เป็นอาวุธในการต่อสู้หรือป้องกันตัวด้วย มิดจึงเป็นอาวุธประเภทหนึ่งที่อยู่ถึงไปในกองทัพเพื่อตีรันฟันแทงทำร้ายผู้คน ปล้นชาวเมือง ให้พ้นอันตรายก็ได้ทั้งสองกรณี

มิดในเมืองไทยสันนิษฐานว่าได้มีคนทำมิดขึ้นใช้กันก่อนสมัยปัจจุบันราวสี่พันปี ทั้งนี้อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งค้นพบตามแหล่งต่าง ๆ ปรากฏเป็นประจักษ์พยานยืนยัน ตัวอย่างเช่น การขุดค้นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่โรงเรียนบ้านพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ได้พบเครื่องมือชนิดมีคมทำด้วยเหล็ก ลักษณะเป็นมิดยาวขนาดกลาง ด้ามทำเป็นป่อง ส่วนปลายทำต่าง ๆ กันหลายแบบ เป็นต้น จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในแหล่งนี้และอีกหลายแห่งร่วมสมัยกันในเมืองไทย ย่อมเป็นที่แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือชนิดมีคมทำด้วยโลหะ หรือมิดได้เกิดขึ้นในเมืองไทยมานานกว่าสี่พันปีแล้ว ทั้งนี้อาศัยการกำหนดอายุตามหลักวิชาโบราณคดี

มิดหรือเครื่องมือชนิดมีคมนี้บางทีเรียกว่า พร้า หรือเรียกควบกันว่า มิดพร้า ซึ่งหมายถึงเครื่องมือชนิดมีคม เช่นเดียวกัน แต่กระนั้นก็ตาม มีท่านผู้รู้บางท่านกล่าวว่า มิดต่างกับพร้า กล่าวคือ มิดมีขนาดสั้น ส่วนพร้ามีขนาดยาวกว่ามิด แต่ก็มีข้อต้องอยู่บ้างว่ามิดดาบก็มีขนาดยาวเสมอพร้ากับยังมีท่านผู้ใหญ่ว่าบางท่านแสดงเหตุผลในการแบ่งลักษณะต่างกันระหว่างมิดกับพร้าว่า พร้าทำด้ามเป็นป่องมีมือถืออยู่ในตัว ส่วนมิดนั้นทำด้ามเป็นก้นต้องสอดก้นอยู่ในด้ามไม้ หรือเขาสัตว์อันนี้ก็เหตุผลและสาระที่ควรรับไว้พิจารณา อย่างไรก็ตามผู้ที่ใช้มิดใช้พร้าก็คงจะมีได้คิดหรือตั้งใจที่จะจำแนกความต่างกันของมิดและพร้าให้เป็นการเสียเวลา หน้าที่ และขนาดของมิดหรือพร้าที่ต่างหากเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ที่จะใช้

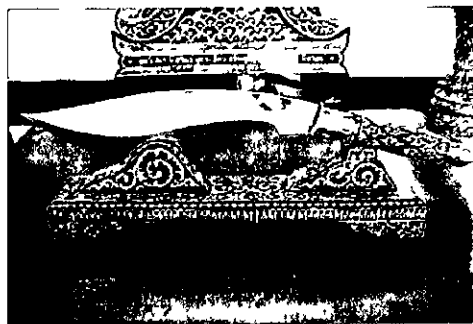
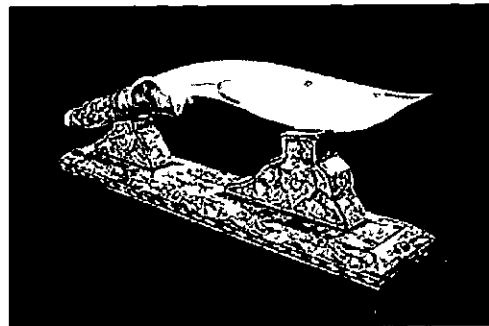
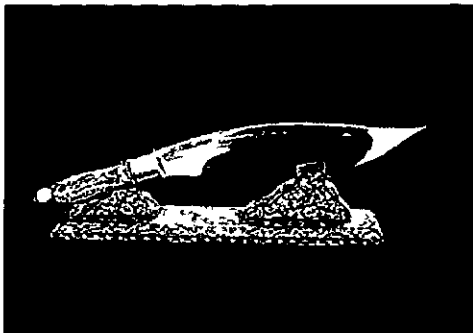
มิดมีความสำคัญอยู่ที่หน้าที่ ขนาดและคุณภาพที่ผู้ใช้พึงได้รับประโยชน์จากการตัด ฟัน หั่น ผา จัก เหลา เป็นต้น ทั้งนี้มิดหรือเครื่องมือชนิดมีคมจึงสร้างขึ้นให้มีรูปร่าง ขนาดสวนสัด น้ำหนักให้มีความเหมาะสมต่อหน้าที่และประโยชน์ในการใช้สอยมิดต่าง ๆ กัน เป็นหลายแบบหลายลักษณะ พร้อมกันนี้ก็ยังมีชื่อเรียกมิดแต่ละแบบต่างกันไปอีกด้วย

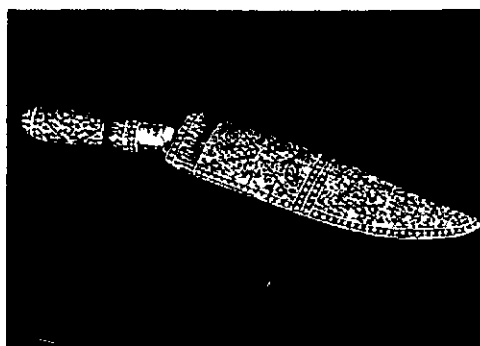
รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบ เช่น มิดดาบ ที่ตำบลประตูลัย อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ตำบลหนองปีง อำเภอหนองปีง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๖ ชิ้น

ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น มีดดาบ คือมีดขนาดใหญ่ ใบมีดรูปร่างแบบยาว สันตรง โคนหนา ตรงปลายบาง คมบาง โคนใบดาบมักแคบ ส่วนปลายกว้าง ขนาดความยาวปกติตาม ขนบ นิยมของไทยประมาณ ๑ ศอกก่า ส่วนยาวของด้ามแทงหาก ขนาดยาวของมีดดาบ ซึ่งเป็นคตินิยมนี้ พึงดูได้จากขนาดมีดดาบที่ขุนแผนตีขึ้นเป็นคู่มือ มีชื่อว่า ดาบฟ้าฟื้น บอกลักษณะไว้ชัดเจนดังนี้

“ ขุนแผนสูบเหล็กให้แดงดี
นางขางตีรีดรูปให้เรียบปลาย
ที่ตรงกลางกว้างงามสามนิ้วกึ่ง
ยาวถึงศอกกำมาหน้าลูกไก ”

สวนด้ามมีดดาบมักทำด้วยไม้ หรือหุ้มด้วยโลหะรูปพรรณ สวนปลายดาบมีที่ทำลักษณะต่างๆ กัน เป็นหลายอย่าง คือ ทำปลายแหลมเรียวงอนขึ้นเล็กน้อย เรียกว่า มีดดาบหัวปลาชิว ทำปลายมนค้อยข้างแหลม เรียกว่า มีดดาบหัวปลาหลด ทำปลายตัดขวาง เรียกว่า มีดดาบหัวตัด ถ้าทำปลายตัดเฉียงปัดไปทางปลายมีด เรียกว่า มีดดาบหัวแผ่ มีดดาบของไทย ไม่นิยมทำกะบังติดตรงโคนใบดาบ เช่น ดาบญี่ปุ่น ปกติมีดดาบของคนในพื้นที่บ้านไม่นิยม เก็บโดยสอดใส่ในฝัก มีดดาบของทางราชการเท่านั้น นิยมเก็บสอดอยู่ในฝัก ทั้งนี้เนื่องด้วยฝักดาบเป็นเครื่องสำแดงยศ และศักดิ์ของผู้ได้ถือดาบของราชการด้วย เป็นต้น(จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๕๐๐๘-๕๐๑๕)

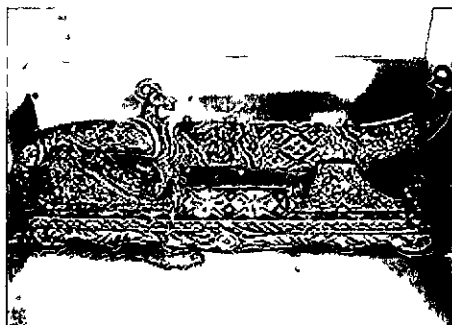
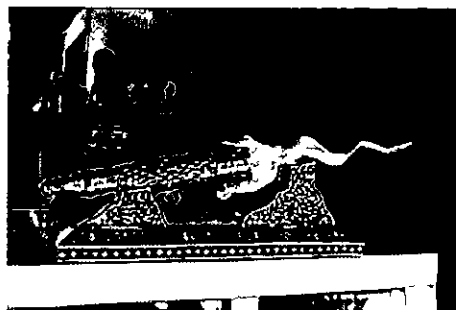

ภาพประกอบ ๒๓๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน จำนวน ๖ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลประจักษ์ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชิ้น

มีดอีกชนิดที่พบ คือ มีดเหน็บ พบผลิตภัณฑ์ เช่นนี้ได้ที่ ตำบลประจักษ์ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓ ชิ้น และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชิ้น มีดเหน็บ เป็นมีดขนาดกลาง ใบมีดแบบ สันหนา ปลายแหลม ตรงกลางป่อง โคนรวบและแคบ ยาวประมาณ คืบเศษ ด้ามทำเป็นกันสอดติดด้ามไม้ หรือทำเป็นบ้องติดอยู่ในตัว มีดก็มี ปกติสอดใบมีดไว้ในฝัก ซึ่งทำด้วย ไม้ หรือ หวายสาน สำหรับขัดเอวเวลาออกบ้าน มีดเหน็บนี้ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ตัด ฟัน ผา ถาก ใช้กล่อมเสาให้กลแทนกบไสไม้ ใช้แกะสลัก ควักคว้านไม้ทำลวดลาย เป็นต้น มีดชนิดนี้ บางแห่งเรียกว่า มีดอีเหน็บ

ภาพประกอบ ๒๔๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทของตกแต่งบ้าน กริช จำนวน ๒ ชิ้น

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

จากการศึกษาพบ กริช จำนวน ๒ ชิ้น ผลงานของช่างประดับมุกตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กริช เป็นอาวุธประจำตัวที่เคยนิยมใช้กันในภาคใต้ตลอดไปจนถึงมาเลเซีย ซา และประเทศใกล้เคียง เคยเป็นอาวุธประจำชาติของชาวและเป็นอาวุธประจำชาติของมาเลเซีย เป็นเครื่องบ่งถึง ความเป็นชายชาติ บ่งถึงฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ และยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้เป็นเจ้าของหรือ ของตระกูล โดยเฉพาะการใช้กริชในภาคใต้ตอนล่างนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษลงไปนิยมกันอย่างแพร่หลายทั้ง

ไทยพุทธและไทยมุสลิม มีความเชื่อและเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างพิสดาร ความนิยมเหล่านั้นเพิ่งเลิกราไปเมื่อทางราชการประกาศให้ถือวาทกริช เป็นอาวุธที่ห้ามพกพาในที่ชุมชน

ลักษณะลวดลายรูปแบบและกรรมวิธีการทำกริช เชื่อกันว่ามีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกี่ยวกับอำนาจอันมีความสำคัญต่อชีวิตและเลือดเนื้อของผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ใช้ ด้วยเหตุนี้ในการทำกริชเล่มหนึ่ง ๆ อาจต้องสรรหาเหล็กถึง ๒๐ ชนิด นำมาหลอมรวมกันด้วยกระบวนการและพิธีกรรมที่ถูกต้อง จนสำเร็จออกมาเป็นรูปแบบที่แน่นอนสมบูรณ์ตามความเชื่อและกระบวนการทางไสยศาสตร์ บางตำนานของชาวมลายูว่ารูปแบบของกริชที่มีความแหลมและยาวนั้น เลียนแบบมาจากเขี้ยวเสือ และความคดของตัวกริชเลียนแบบมาจากเปลวไฟอันเป็นสัญลักษณ์ของความกล้าหาญและความมีอำนาจ กริชจึงเป็นสิ่งที่ปราบได้ทั้งปราชัยและอริราชศัตรู ทั้งยังเชื่อว่ากริชที่มีลักษณะเป็นมงคลพร้อมมูลสามารถจัดภัยอันตรายและอัปมงคลทั้งปวงและอาจนำโชควาสนาอีกด้วย จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับโลหะที่นำมาประสม กรรมวิธีทำรูปแบบและลักษณะอื่น ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นกริชเล่มนั้น ๆ

รูปแบบของกริชเล่มนี้ เรียกว่า กริชคด คือกริชที่มีตัวกริชคดไปคดมาคล้ายเปลวไฟ หรือที่เรียกว่าคดกริช บ้างอธิบายกันว่า เพราะเลียนแบบมาจากเปลวไฟอันแสดงถึงอำนาจในการทำลายศัตรู บางคนอธิบายว่าเพราะเลียนแบบอาการเลื้อยของงู แต่ที่แน่ชัดคือศักยภาพในการทำลายล้าง เพราะกริชที่มีลักษณะคดเวลาแทงจะทำให้บาดแผลเปิดกว้าง กว้างพื้นที่ภายในได้มากและสามารถแทงผ่านกระดูกได้ดีอีกด้วย ถึงกระนั้นก็ตามผู้ชำนาญ การใช้กริชยืนยันว่าเมื่อเข้าที่คับขันกริชใบปรีจะมีความคล่องตัวกวากริชคด กริชคดและกริชคดนาจะพัฒนารูปแบบมาจากกริชแบบตรง

การจะทำให้กริชคดมีจำนวนคดเท่าใดมีเรื่องความเชื่อแฝงอยู่มากสวนใหญ่นิยมทำจำนวนคดเป็นคู่ แต่ก็ไม่ใช่เสมอไป ที่มีจำนวนคดมากก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องยาวกว่าที่มีจำนวนคดน้อย ชาวภาคใต้เชื่อกันว่าการเลือกกริชคดเป็นอาวุธประจำตัว ต้องเลือกให้เหมาะกับเป้าหมายที่จะใช้เพราะจำนวนคดบ่งความวิเศษต่างกัน เต้นทางอำนาจก็มี เต้นทางบุญวาสนาก็มี เต้นทางเสน่ห์ก็มี เลากันวาทกริชบางเล่มจะทวีจำนวนคดขึ้นตามจำนวนคนที่ได้ประหาร กล่าวคือเมื่อใช้ฆ่าใครคนหนึ่งก็จะทำจำนวนคดเพิ่มขึ้นหนึ่งคด กริชบางเล่มมีถึง ๒๕ คด

ความยาวของตัวกริชทั้ง ๒ ชนิด ก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อชาวใต้มีหลักการเลือกความยาวของกริชให้เป็นมงคลแก่ตัวว่าให้ใช้นิ้วหัวแม่มือของผู้จะใช้วางขวาวตัวกริชวัดนับสลับกันไปเริ่มวัดจากสวนโคนของตัวกริชพร้อมกับกล่าวว่า “พออีหมาแทงโจร เมื่อวัดช่วงถัดไปให้กล่าวว่า “โจรแทงพออีหมา” ทำสลับกันไปเช่นนี้เรื่อย ๆ จนถึงหลายกริชถ้าช่วงสุดท้ายตรงที่กล่าวว่า “พออีหมาแทงโจร” ก็จะเป็นมงคล โดยปกติตัวกริชจะมีความยาวตั้งแต่ ๖-๑๕ นิ้ว แต่ที่มากหรือกว่านี้ก็มี (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ๒๕๔๒ ๑๑๒-๑๑๔)

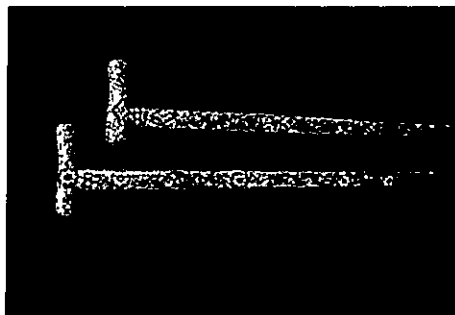
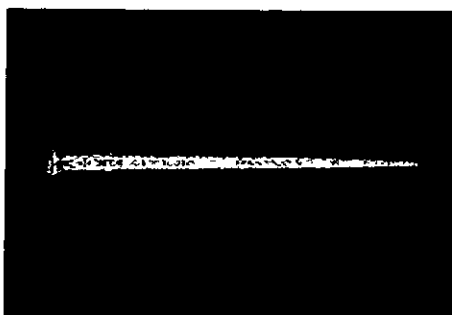
๓.๓ รูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องประดับกาย สำหรับบุรุษ และสตรี

เครื่องประดับ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้นได้ให้ความหมายว่า เครื่องตกแต่งกาย มีสร้อย แหวน นาฬิกา เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายของการตกแต่งร่างกาย เช่น ความจำเป็นของชีวิต เพื่อสนองความต้องการทางจิตใจ การตกแต่ง จะอยู่ในรูปแบบแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป เนื่องจากวัสดุในท้องถิ่น สภาพภูมิอากาศ ค่านิยมทางความงาม รวมไปถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชน และการเปลี่ยนแปลงของรสนิยม วิทยาการใหม่ก็มีส่วนทำให้รูปแบบศิลปะการตกแต่งที่เกี่ยวกับร่างกายเปลี่ยนไปด้วย อีกประการหนึ่งที่ทำให้รูปแบบของการตกแต่งแตกต่างกันไปก็คือ เรื่องของรสนิยมอันเป็นการรู้จักเลือกสิ่งต่าง ๆ สำหรับการใช้สอย หรือการตกแต่งได้เหมาะสม ทั้งในเรื่องของความงาม ขนาด รูปทรง สี สถานภาพ

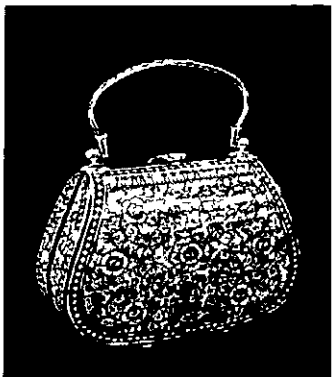
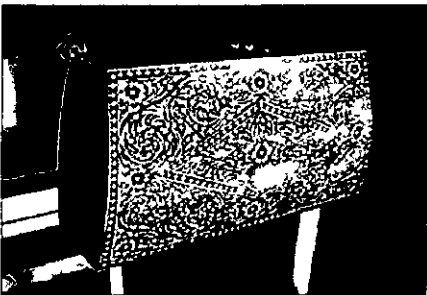
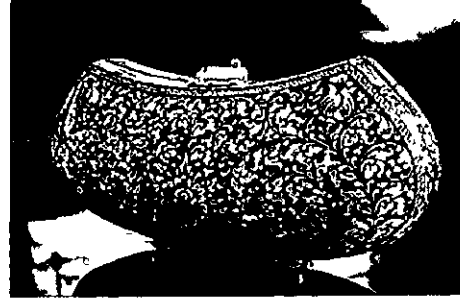
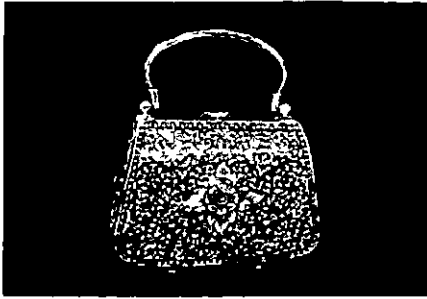
ทางเศรษฐกิจ เวลา และสถานที่ ซึ่งเราจะเห็นความแตกต่างของรูปแบบได้จากการตกแต่งร่างกายของชาวไทย ในแต่ละภาคอย่างชัดเจน

คำว่า เครื่องประดับและเครื่องแต่งกาย ดูเป็นคำชี้เฉพาะต่อสิ่งของบางอย่างไปโดยปริยาย ทั้งๆที่โดยความเป็นจริงแล้ว เครื่องประดับก็เป็นประเภทหนึ่งของเครื่องแต่งกาย ที่หมายความถึงนุ่งห่มและเครื่องประดับนั่นเอง

เครื่องประดับเป็นได้ทั้งงานศิลปะและงานช่าง ความแตกต่างอยู่ที่จุดมุ่งหมายของนักออกแบบว่าจะเน้นจุดใด เครื่องประดับที่เป็นงานช่าง รูปแบบและวัสดุจะสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ คำนึงถึงการค่าไม่ได้คิดถึงความแปลกใหม่ของรูปทรงสร้างสรรค์ วัสดุที่ใช้เน้นความมีราคา ซึ่งต่างกับเครื่องประดับที่เป็นงานศิลปะ ซึ่งมุ่งเน้นความคิดสร้างสรรค์แปลกใหม่ทั้งรูปแบบ วัสดุ และหน้าที่ใช้สอย ผลงานที่สร้างจะมีเพียงชิ้นเดียว สร้างตามความพอใจของนักออกแบบ วัสดุที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพง คุณค่าของงานจะอยู่ที่องค์ประกอบทั้งหมดของงานชิ้นนั้นๆ มีความสัมพันธ์กัน แม้จะใช้วัสดุที่ไม่มีราคามากทำก็กลับดูมีคุณค่า มีความงามที่สะดุดตานั่นเอง (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ๒๕๓๖ ๓)

ภาพประกอบ ๒๔๑ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับบุรุษ จำนวน ๓ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านเป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๒๔๒ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับสตรี จำนวน ๘ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี
จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๒๔๓ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสำหรับสตรี จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๒๔๔ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับบุรุษ และสตรี จำนวน ๗ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๔๕ ภาพรูปแบบของเครื่องประดับสตรี จำนวน ๑ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษารูปแบบของเครื่องประดับบุรุษ และสุภาพสตรี ในการตกแต่งงานประดับมุก พบว่า ขางประดับตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลบ้านแปง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ชิ้น ลักษณะของ ไม้ตะพดนั้น เป็นเครื่องป้องกันตัวชนิดหนึ่งสำหรับผู้ชาย ทัวไปมาแต่โบราณ ลักษณะเป็นไม้ทอนกลมขนาดโตกว่านิ้วหัวแม่มือพอสมควร ยาวประมาณ ๒ ศอก หรือ ๘๐ เซนติเมตร ทำด้วยไม้เนื้อแน่น แข็งและเหนียว ไม้หักง่าย เช่น ไม้ไผ่ ไม้แกน หวาย เป็นต้น แต่สวนมากนิยมใช้ไม้ไผ่ที่แกจัดเนื้อด้วยหาได้ทั่วไป และง่ายแก่การทำเป็นไม้ตะพด

ในสมัยก่อนขึ้นชื่อวาลูกผู้ชายไม้ตะพดไว้ สำหรับถือประจำมือทุกคน และนิยมถือเมื่อโอกาสลงจากเรือนไปยังที่ต่าง ๆ เช่น ไปชวยงานบวชนาค งานแต่งงาน ฯลฯ ทั้งนี้ เพราะไม้ตะพดเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันอันตรายไม่ให้มากล้ำกราย หรือถึงตัวได้ง่าย เมื่อต้องเดินทางไปตามถิ่นในยามคำคืนใช้ระพุมไม้ให้เกิดเสียงดังเพื่อสัตว์ร้ายต่าง ๆ ตกใจหนีไป นอกจากนี้ การที่ผู้ชายชาวบ้านสมัยก่อนนิยมถือไม้ตะพดเมื่อไปไหนมาไหนยังเพื่อแสดงศักดิ์ศรีของผู้ชาย หากผู้ใดไม่ถือไม้ตะพดติดมือไปในที่ต่างถิ่นต่างบ้าน ผู้คนในถิ่นนั้นจะถือว่าผู้ชายมือเปล่า ที่มาเหยียบถึงถิ่นฐานชานเรือนต้องมีดีหรือมาลงดี

สมัยก่อนผู้ที่นิยมใช้ไม้ตะพดมักจะเลือกซื้อหาไม้ตะพด ที่มีผู้ทำสำเร็จแล้วนำมาขายตามงานออกกร้านในเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานไหว้พระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี ในงานนี้ชาวบ้านป่า ซึ่งอยู่ในย่านนั้นจะตัดไม้ไผ่ปามาทำเป็นไม้ตะพดแล้วนำมาวางขาย คนที่ไปไหว้พระพุทธรบาทก็มักซื้อเป็นของติดไม้ติดมือไปใช้เอง

บ้าง เป็นของฝากแกญาติสนิทมิตรสหายบ้าง ต่อมาตามงานประจำปีไหว้พระในวัดต่าง ๆ ก็มีผู้นำไม้ตะพดที่ตกแต่งสวยงามมาวางขายให้เลือกซื้อหาได้สะดวกยิ่งขึ้น

นักเล่นไม้ตะพดที่เป็นนักเลงไม้ตะพดมักจะไม่นิยมซื้อไม้ตะพดชนิดทำสำเร็จแล้ว ด้วยรังเกียจว่า เป้ไม้ที่มีอายุไม่ถึงบ้าง ลำหรือปล้องไม่งาม ผิวไม่สวย หรือลวดลายไม่ต้องตาบ้าง จึงมักพอใจหาไม้เองแล้วนำมาตัด แต่งทำจนเสร็จและใช้ประโยชน์

ไม้ตะพดที่ใช้ถือเล่นถืออดตีดมือผู้ชายสมัยก่อน มีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการตกแต่งให้สวยงามและมีราคายิ่งกว่าการทำลวดลายตกแต่ง กล่าวคือไม้ตะพดบางลำบางเล่มทำเลี่ยมปลายด้วยเงินบ้าง นากบ้าง ทำเป็นรูปทรงกระบอกกันตัน สวมครอบไว้ก็มี ทำเป็นรูปทรงกระบอกกันตันสวมไว้กันปลายไม้สึก ก็จะเป็นพิเศษออกไปเท่าที่เคยเห็น ใช้ปลอกกระสุนปืนเล็กยาวตัดกันส่วนที่เป็นแก๊ปทั้ง เอาลูกปืนซึ่งมักเป็นโลหะทองแดงยัดใส่ไว้ให้ไหลออกมาแต่ปากปลอกกระสุน แล้วเอาส่วนกันปลอกสวมเข้ากับปลายไม้ตะพดกระทุ้งให้แน่น เป็นการเลี่ยมปลายไม้ตะพดอีกแบบหนึ่ง

ไม้ตะพดที่ใช้อยู่ตามพื้นบ้านนั้นมีที่ควรสังเกตอย่างหนึ่ง คือ มักใช้ด้ายดิบทำเป็นบ่วงขนาดพอดีคล้องข้อมือ ผูกติดเหนือปลายไม้ตะพดขึ้นมาประมาณ ๑ คืบ บ่วงติดปลายไม้ตะพดนี้ ใช้สำหรับคล้องมือผู้ที่ถือตรงส่วนปลายไม้เป็นเครื่องช่วยมิให้ไม้ตะพดหลุดมือในกรณีที่ใช้ไม้ตะพดต่อสู้กัน ผู้ชายคนหนึ่ง ๆ อาจจะมีไม้ตะพดใช้กันคนละมากกว่าหนึ่งลำ หนึ่งอัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและต้องการใช้

ผู้ชายสมัยก่อนนิยมถือไม้ตะพดติดมือไว้สำหรับป้องกันตัวแทนการถือดาบ เนื่องจากสมัยก่อนถือว่าการเป็นอาวุธร้ายแรง ชาวบ้านจะถือดาบออกไปนอกเขตบ้านเรือนของตน หรือถือดาบเปลือยฝักในที่สาธารณะ โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรไม่ได้ เพราะมีพระราชกำหนดห้ามไว้ การที่บุคคลจะถือดาบไปไหนได้ตามปกตินั้น อนุญาตไว้แต่บรรดาทหาร ตำรวจ กรมการเมือง ที่มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสถานที่ หรือยานหนึ่ง ๆ แต่ถึงกระนั้นก็ดี หากผู้มีหน้าที่รักษาความสงบดังกล่าวถือดาบออกจากฝักโดยบังคาลโทสะ เมาสุราหรือโดยเหตุผลไม่สมควร ก็มีความผิดต้องได้รับโทษเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ไม้ตะพดจะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำร้ายหรือต่อสู้กันที่ไม่ร้ายแรงเท่ากับการใช้ดาบ แต่ก็อาจเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ ตามงานวัดบางแห่งพระภิกษุผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในยานั้น จะขอร้องให้ผู้ถือไม้ตะพดเข้ามาเที่ยวในงาน นำไม้ตะพดไปฝากไว้กับเจ้าหน้าที่ของวัดก่อน เมื่อจะกลับบ้านจึงไปรับไม้ตะพดคืน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดเรื่องตีกันในวัด

ต่อมาในชั้นหลัง คนที่อยู่ในเมืองหลวงและหัวเมืองใหญ่ตั้งข้อรังเกียจพวกผู้ชายที่ถือไม้ตะพดติดมือว่าเป็นพวกนักเลงหัวไม้ เป็นพวกเกเรเกลมะเหรก ผู้ชายตามเมืองใหญ่ จึงเปลี่ยนไปนิยมถือไม้ถือ คือไม้เท้าที่สั่งจากต่างประเทศเข้ามาขาย หรือทำขึ้นใช้เองโดยใช้ไม้จริงชนิดที่มีเนื้อไม้เป็นลายต่าง ๆ ในตัว เช่น ไม้แก้ว เพื่อหลีกเลี่ยงการถือไม้ตะพด ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นเครื่องหมายสำหรับนักเลงหัวไม้ไปแล้ว ด้วยเหตุนี้ไม้ถือจึงได้รับความนิยมเป็นเครื่องประดับส่งเสริมบุคลิกภาพ ฐานะ และหน้าตาของผู้ถือให้ดูเป็นสุภาพบุรุษตามคุณค่าและราคาแห่งไม้ถือนั้นด้วย โดยสภาพทั่วไปไม้ตะพดดูจะเป็นเพียงไม้ถือติดมือไว้สำหรับป้องกันสุนัข หรือคนร้ายมิให้ทำอันตรายได้เท่านั้น แต่เนื่องด้วยคนไทยส่วนมากมีประเพณีนิยมติดอยู่กับสิ่งที่เป็นสิริมงคลต่าง ๆ อาจกำหนดเป็นตัวเลข เป็นจำนวน เป็นส่วนลัด เป็นต้น ข้อกำหนดที่ตกลงกันโดยอ้อมโดยอ้อมหนึ่งตามกล่าวนี้นี้เรียกว่า “โฉลก” ซึ่งมีข้อกำหนดไว้ทั้งในสวนดีและส่วนร้าย ท่านผู้รู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องไม้ตะพดแต่โบราณจึงได้บัญญัติโฉลกสำหรับเลือกหาไม้ตะพดที่มีสิริมงคลมาไว้ใช้ จะยกเป็นตัวอย่างไว้ ๓ โฉลก ดังนี้

โฉลกที่ ๑ ว่า “กุตีมีง
มิงตีกู”

โลกนี้ใช้นับข้อบนไม้ตะพด ขึ้นต้นที่หัวไม้ตะพดข้อแรกให้ว่า “กุติมิง ข้อที่ ๒ ให้ว่า มิงติกู” แล้วว่าซ้ำสลับกันไปจนหมดข้อสุดท้ายที่ปลายไม้ ถ้าตกที่ “กุติมิง” จิตว่าดี แต่ถ้าตกที่ “มิงติกู” ยอมไม่ดี

โลกที่ ๒ ว่า “คุก
ตะราง
ขุนนาง
เจ้าพระยา”

โลกนี้ ใช้นับขนาดยาวของไม้ตะพด โดยกำมือให้รอบ สวนหัวไม้จึงว่า “คุก” แล้วเอามืออีกข้างหนึ่งกำตอลงมา ปากก็ว่า “ตะราง” แล้วเปลี่ยนมือที่กำอยู่ตรงหัวไม้ที่ว่า “คุก” มากำต่อเป็นลำดับที่ ๓ ปากก็ว่า “ขุนนาง” ที่นี้เปลี่ยนมือซ้ายกำอยู่ลำดับที่ ๒ ตรงที่ว่า “ตะราง” มากำต่อเป็นลำดับที่ ๔ พร้อมปากก็ว่า “เจ้าพระยา” แล้วทำเช่นเดียวกันนี้ต่อลงไปใหม่ พร้อมปากว่าตั้งแต่ต้น “คุก ตะราง ขุนนาง เจ้าพระยา” ต่อไป โดยลำดับจนกว่าจะสุดปลายไม้ กำมือที่สุตปลายไม้ตกในคำที่หนึ่งที่สองไม่ดี ตกคำที่สามเสมอตัว ตกคำที่สี่จิตว่าดีเลิศ

โลกที่ ๓ ว่า “เสือเว
จะเข้ว่า
กุมภัณฑ์แยกเขี้ยว
ยักษ์เคี้ยวฟัน”

โลกที่ ๓ นี้ใช้นับขนาดยาวของไม้ตะพด วิธีนับทำอย่างเดียวกับวิธีในโลกที่ ๒ ซึ่งมีคำไขดังต่อไปนี้

“เสือเว ถือเข้าป่า พบเสือ เสือกินนี้
จะเข้ว่า ถือไปทางน้ำ จะเข้เห็นกินนี้
กุมภัณฑ์แยกเขี้ยว ไม่ดี
ยักษ์เคี้ยวฟัน ไม่ดี”

สวนขนาดความยาวของไม้ตะพดที่ชาวบ้านนิยมใช้กัน ไม่จำกัดว่าจะต้องตามโลกใด โลกหนึ่งหรือไม่ มักกำหนดให้มีขนาดยาวประมาณ ๘ กำ กับเศษ ๔ นิ้ว โดยประมาณ (ประมาณ ๑ เมตร) พอเหมาะแก่กำลังมือพอดี

คำว่า “ไม้ตะพด” หรือ “ตะพด” นี้ ท่านผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญทางภาษาศาสตร์ว่ามีคำในภาษาไทย แต่เป็นคำที่มาจากภาษามอญ โดยคำว่า “ไม้ตะพด” มาตกคำว่า “เลอะอะพด” และคำว่า “ตะพด” มาจากคำว่า “อะพด”

ในปัจจุบัน ผู้คนที่เคยถือเคยใช้ประโยชน์จากไม้ตะพดได้ล้มหายตายจากไปเสียมากกว่ามาก ไม้ตะพดได้นายหน้าไปจากเหย้าเรือนทั้งในชนบทและตามเมืองใหญ่ ๆ เมื่อเคยถึงไม้ตะพด จึงมีก็แต่เพียงเรื่องราวที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทยสมัยก่อนที่ได้กลายเป็นอดีตไปแล้วได้เป็นอย่างดี (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๕๓๐๗ ๕๓๑๐)

จากนั้น พบชิ้นงาน ดังเช่น กระเป๋าดึงสำหรับสุภาพสตรี ๘ ใบ เป็นผลงานของช่างประดับมุกตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๗ ใบ และตำบลบ้านแปง อำเภอรามบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ใบ รวมทั้ง รองเท้าของสุภาพสตรี จำนวน ๑ คู่ เป็นผลงานช่างตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รองเท้า เป็นเครื่องแต่งกายที่อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยอย่างหนึ่งของเรา โดยตัดวัสดุเป็นแผ่นเท้าของผู้ใช้ มีที่ค้ำบังคับให้ติดกับเท้า ป้องกันหามและสิ่งมีคมตำเท้า (ประมุข แจ่มประสิทธิ์ ๒๕๔๒ ๔๓๔๔)

จากนั้น พบกำไลข้อมือ ที่ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒ อัน กำไล เป็นเครื่องประดับที่ใช้สวมข้อมือหรือข้อเท้า ทำด้วยเงิน ทอง หรือนาก มีลวดลายต่าง ๆ หรือเกลี้ยง ประดับเพชรหรืออัญมณีต่าง ๆ ก็มี ทำจากงาช้าง หยก หรือกระดองเต่ากระก็มี กำไลส่วนใหญ่จะเป็นเส้นทึบกลม เป็นลายโปร่งหรือกลวง มักเป็นวงกลมสวมสอดมือเข้าไป หรือทำเป็นรูปโค้งไปตามข้อมือ สวมเข้าทางด้านข้างข้อมือ กำไลที่สวมข้อเท้าจะทำกลวงข้างในเพื่อจะได้บิดออกได้เวลาสวม กำไลข้อเท้ากลวงใช้เป็นเครื่องประดับชนิดหนึ่งในเครื่องแต่งตัวละครไทย

กำไลมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันแล้วแต่รูปทรง กำไลก้านแข็ง มีปลายด้านสองข้างไม่ติดกัน เว้นช่องว่างไว้สำหรับสอดเข้าทางข้อมือ กำไลหัวหัว ปลายสองข้างชนกัน ทำเป็นปุ่มรูปดอกบัวตูมสลักลาย กำไลที่แต่งลวดลายยกเกล็ดปลายสองข้างเป็นรูปหัวตะขาบเรียกว่ากำไลหัวตะขาบ บางครั้งทำเป็นรูปหัวช้าง หัวพญานาค หัวงู ก็มี กำไลข้อเท้าเด็กขดเป็นวงปลายเหลื่อมกัน ปลายก้านมีห่วงสอดสำหรับรูดขยายหรือร่นให้ใหญ่เล็กได้ เรียกว่ากำไลข้อผีหรือกำไลงูผี กำไลข้อเท้าเด็กจะมีลูกกระพรวนเล็ก ๆ ติดอยู่ด้วย ๒ ลูก จะมีเสียงดังกรูกรังเวลาเคลื่อนไหว ตามความเชื่อที่ว่าเสียงลูกกระพรวนจะทำให้ผีกลัวไม่มาเอาตัวเด็กไป พออายุได้ประมาณ ๕ ขวบ ก็จะเลิกสวมกำไลข้อเท้า เด็กหญิงจะสวมกำไลข้อมือแทน

สมัยก่อนเด็ก ๆ ในตระกูลขุนนางหรือลูกหลานเจ้านายหรือผู้มีอันจะกินมักใส่กำไลข้อเท้าทองเป็นการบ่งบอกฐานะและศักดิ์ตระกูล เด็กในตระกูลสามัญมักสวมกำไลเงิน

กำไลข้อเท้า ราชศัพท์เรียกว่า ทองพระบาท

กำไลข้อมือ ราชศัพท์เรียกว่า ทองพระกร (ฝอยฝ่า พันธูปักและคณะ ๒๔๔๒ ๓๗๓)

จากการศึกษางานประดับมุก ในรูปแบบเครื่องใช้สอย ประเภทเครื่องประดับบุรุษและสตรี พบว่าเนื่องจากคนไทยมีนิสัยรักสวยรักงาม ในห้องสมัยก่อน มักมีมุมสำหรับแต่งตัว ประกอบด้วยตั้งขนาดเล็ก บนตั้งวางกระจก คันฉ่อง กระปุกแป้งผัดหน้า ผอบเครื่องหอม เช่น กระแจะจันทร์ น้ำมันใส่ผม ตลับสีผึ้ง ภาชนะบรรจุเครื่องสำอาง ส่วนมากนิยมแกะสลักจากไม้ และงาช้าง เครื่องโลหะก็มี เมื่อมีงานพิธี หรือก็มี เมื่อมีงานพิธีหรือเทศกาลงานบุญต่าง ๆ จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม ประดับเครื่องถนิมพิมาภรณ์ เด็กสวมกำไลข้อมือ และข้อเท้า เกล้าผมจุกปักปิ่น ส่วนผู้ใหญ่ทั้งชายหญิง สวมใส่กำไล สร้อยคอ ต่างหู แหวน และคาดเข็มขัด กระเป๋าถือ ซึ่งก็แล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคน

๓.๔ ลักษณะของรูปแบบการใช้งาน คือ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

ด้วยความศรัทธาต่อศาสนาของพุทธศาสนิกชนนั้นลึกซึ้งสุดหยั่ง บางคนบริจาคทรัพย์สินบรรดามีในชีวิต ถวายวัดทั้งหมด บางคนสร้างวัดทั้งวัด บางคนบวชเพื่อให้ชีวิตสมบูรณ์ขึ้น แม้ในท้องถิ่นที่ยากจนบ้านเรือนราษฎรทั้งหมู่บ้านเป็นกระท่อม หรือไม้ไผ่ไกรโกโส แต่ก็มิโบสถ์วิหารสง่างามอร่ามเรื่องจับตาจับใจของผู้ผ่านทางอย่างนางน

แม้แต่ในชีวิตประจำวัน ผู้เฒ่าผู้แก่บางคนทำบุญใส่บาตรตลอดชีวิตแทบไม่มีวันเว้น บางคนใส่ทุกวัน พระ บางคนไปถือศีลฟังธรรมที่วัดเป็นประจำทุกวันพระ เรียกได้ว่าไม่มีพุทธศาสนิกชนคนใด ไม่เคยทำบุญเลยแม้แต่นคนเดียว สิ่งของที่นำไปทำบุญนั้นต้องเลือกอย่างดีที่สุด มีราคาที่สุด สวยที่สุดเท่าที่ตนจะถึงหามาได้

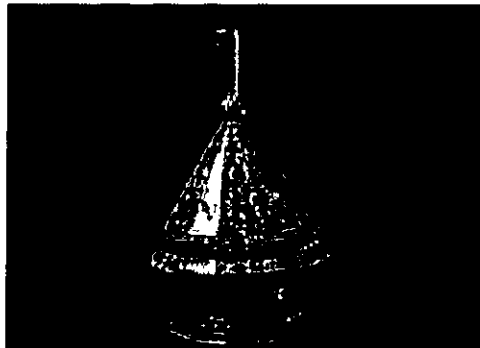
พุทธศาสนานำมาซึ่งประเพณีและศิลปวัฒนธรรมล้ำค่าทั่วแผ่นดิน ในแต่ละท้องถิ่นอาจมีพิธีการประเพณี ตลอดจนความเชื่อความนิยมในการทำบุญแตกต่างกันไป แต่ศรัทธาอันเหนียวแน่นต่อพระรัตนตรัย

คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นตัวแทนเป็นหลักคำสอน และเป็นผู้สืบทอดศาสนานั้น สืบรากเผ่าก
หน่ออยู่ในจิตใจผู้คนไม่เสื่อมคลาย แม้เกิดมีงานชิ้นในศาสนาอย่างไร ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่หนักแน่น
อย่างไรก็ยังอยู่อย่างนั้น

ศรัทธาเหล่านี้ พิสูจน์ได้ ตามศาสนสถานทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นวัดวาอาราม รอยพระพุทธบาท พระบรม
ธาตุตามที่ต่าง ๆ พุทธศาสนิกชนแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อศาสนาทั้งด้วย กาย วาจา ใจ และด้วยวัตถุสิ่งของ
(แนนน้อย ปญจพรรค์ ๒๕๓๔ ๔๗)

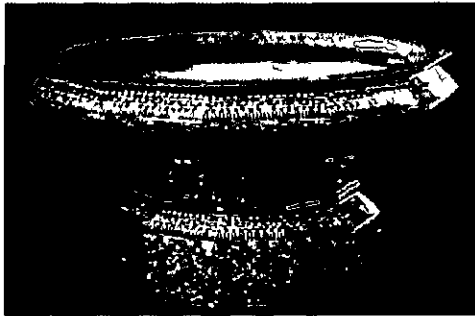
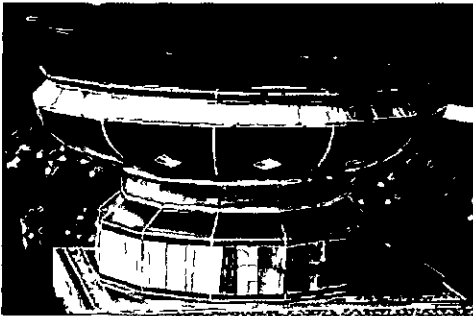
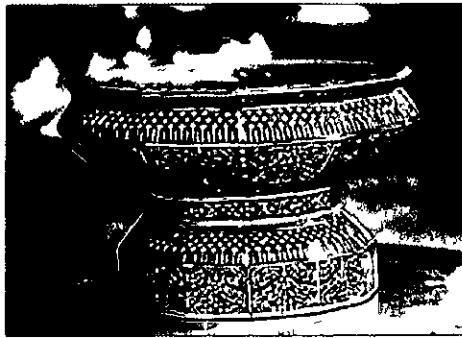
จากการศึกษาพบรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้สอย หรือ
สิ่งของ ในงานพิธีกรรมและความเชื่อ จำนวน ขึ้น ประกอบด้วยตำบไลผลึง จำนวน ๓ ขึ้น,ตำบประตุชัย
อำเภพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๒ ขึ้น ,ตำบหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
จำนวน ๑๒ขึ้น และตำบหาดท่าเสา อำเภ จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒๑ ขึ้น,ตำบบ้านแปง อำเภพระหมบุรี
จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑๑ ขึ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๓ ขึ้น ดังนั้นใน
ชั้นแรก ผู้วิจัย จึงแบ่ง ขึ้นงานตาม ลักษณะพิธีกรรมและความเชื่อ ที่ตกแต่งบนชิ้นงานประดับมุกที่ปรากฏ ใน
เครื่องใช้เกี่ยวกับงานประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ในงานพิธีกรรมและความเชื่อ ดังนี้

เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

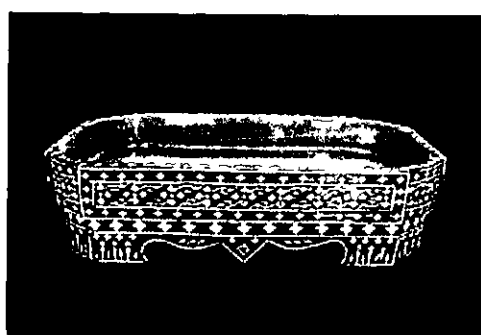
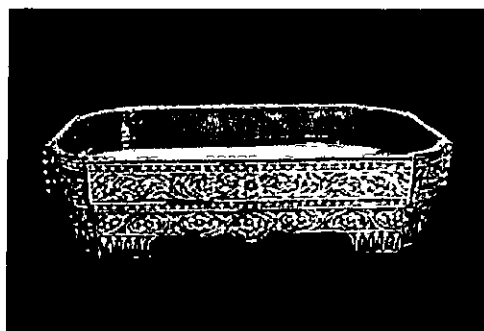
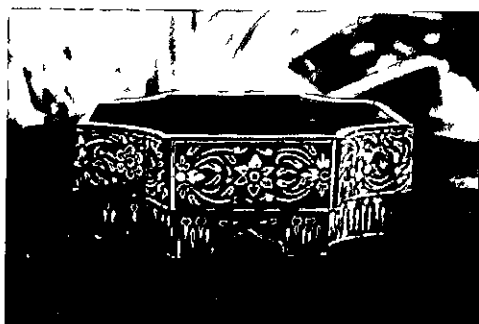
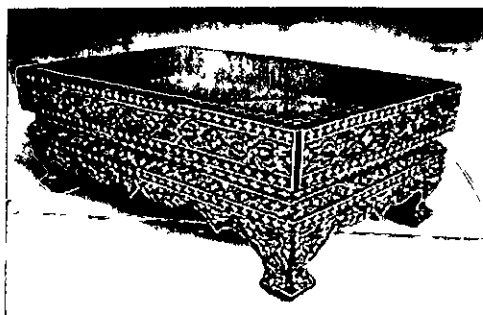
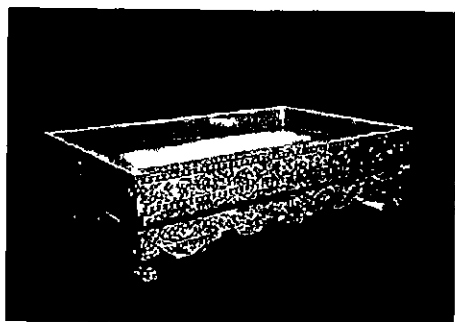

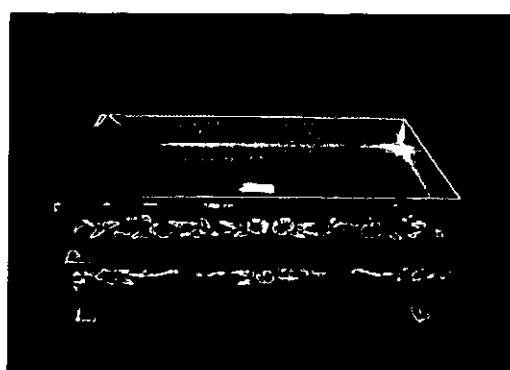
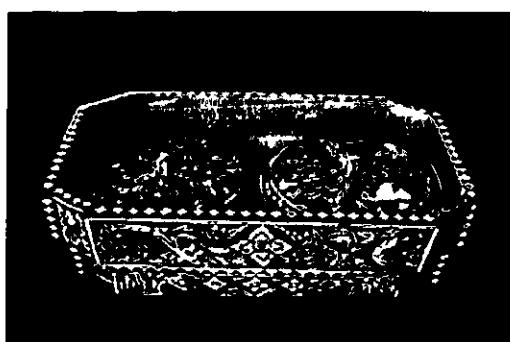
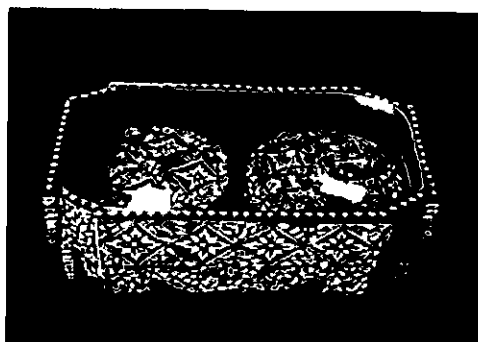
ภาพประกอบ ๒๔๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (เตียบ) จำนวน ๑ ขึ้น
แหล่งผลิต ตำบไลผลึง อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๔๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ จำนวน ๘ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง จำนวน ๑ ชิ้น , ตำบลประตู่ชัย ๑ ชิ้น อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปิง
 อำเภอนครหลวง จำนวน ๕ ชิ้น ,ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๔๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (กี่ที่ชา) จำนวน ๑๒ ชิ้น
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปรือ อำเภอนครหลวง จำนวน
๓ ชิ้น ,ตำบลบ้านเป็ด อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๔ ชิ้น ,ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา
จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น, ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๔๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (บาตร)
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ สวนใหญ่จะเป็นภาชนะที่ตกแต่ง
ลวดลายประดับที่สวยงาม ดังเช่น ภาชนะใส่ของสำหรับฉัน ผลงานที่ปรากฏ คือ

ตะลุม จากการศึกษาค้นคว้า ผลงานชนิดนี้ ที่ตำบลไผ่ลิง จำนวน ๑ ชิ้น , ตำบลประตูลี้ ๑ ชิ้น อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปีง อำเภอหนองหลวง จำนวน ๕ ชิ้น , ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น ตะลุม เป็นภาชนะมีเชิงสำหรับใส่ของแทนถาด หรือพาน ตะลุมกับถาดต่างกันคือ ตะลุมมีเชิงส่วนถาดไม่มีเชิง หรือถ้าเป็นถาดชนิดมีขา ๓-๔ ขา ก็เป็นขาสั้น ๆ ส่วนพานนั้นตามธรรมดาที่มีเชิง ตะลุมกับพานต่างกันตรงขอบบนหรือปากตะลุมเป็นโค้งงุ้มเข้าไปทางข้างใน ปากพานไม่โค้งเช่นนี้มีพานที่ปากโค้งก็โค้งผายออกข้างนอก

ตะลุมเป็นของใช้ประจำวัดเป็นสำหรับของพระสงฆ์ ตามปกติใช้กับโอ แต่จะมีถ้วยชามด้วยก็ได้ การบวชนาคในอดีต เจ้าภาพมักจะซื้อตะลุมกับโอเป็นบริวาร เพื่อให้ใช้เก็บของกับบาตร เนื่องจากการใช้ตะลุมธรรมดาที่เป็นทองเหลืองและเป็นเครื่องเงินกับโอก็หายไป ไม่มีขายในตลาดและบ้านกับวัดต่างก็ใช้สำหรับถาดกับถ้วยชามเช่นเดียวกันสืบมา

ตะลุมมีหลายขนาดทั้งรูปทรงกลมและทรงเหลี่ยม มีหลายลักษณะ ได้แก่ ตะลุมแวนฟ้าสองชั้น ตะลุมซ้อนเป็นแถวประดับมุกอย่างงดงาม ตะลุมแวนฟ้าชั้นเดียวมีชนิด ๑๐ เหลี่ยม และ ๑๒ เหลี่ยม ประดับเป็นกลีบบัว แวนฟ้าหมายถึงสิ่งที่ประดับด้วยกระจก ตะลุมดังกล่าวนี้ไม่ใช่ตะลุมชนิดธรรมดา เป็นตะลุมชนิดสิ่งของศิลปะ การที่เลิกใช้ตะลุมกับโอเป็นภาชนะใส่อาหารตามวัด ทำให้พากันเลิกใช้ตะลุมชนิดธรรมดาในการอื่น ๆ ตามไปด้วย ส่วนตะลุมมุกนั้นยังคงใช้กันอยู่ต่อมา กับยังมีตะลุมเครื่องเงินลายทองลายสีตะลุมเบืออีก (“เบือ มาจากอนุกรมให้คำนิยามไว้ว่า มีแสงเลื่อมพราย โดยปริยายหมายถึง กระจกเงา เช่น มุกแถมเบือ) ของเหล่านี้จัดเป็นสิ่งของศิลปะอันมีราคาสูงตามความวิจิตรประณีตของฝีมือประดิษฐ์

สามัญชนชาวบ้านไม่ใช้ตะลุมเป็นของเครื่องใช้ประจำบ้านเหมือนถาดและพาน จะมีใช้บ้างก็เป็นบางรายตามวังเจ้านาย พระราชวงศ์ และตามบ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ บ้านคหบดี ผู้มีฐานะ บางแห่งเรียกตะลุมว่า “เตียบ” ตะลุม มีหลายขนาดที่เป็นขนาดใหญ่สำหรับใส่อาหารเวลาทำบุญเลี้ยงพระ ขนาครองลงมาสำหรับใส่ของ เช่น ไทยธรรมหรือไทยทานถวายพระขนาดย่อมลงมาอีกสำหรับใส่รูปเทียนแพ เข้าหาผู้ใหญ่ เช่น ลาปต่างประเทศ หรือลาบวช เป็นต้น ขนาดเล็กสำหรับใส่หมากพลูหรือถวายพระก็มี ตะลุมนั้นจะใช้มากในกรณีเกี่ยวกับพระสงฆ์ ตามบ้านทั่วไปไม่มีใครนิยมใช้ เว้นแต่จะมีเตรียมไว้สำหรับทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านเท่านั้น แต่บางรายก็นิยมใช้ใส่ผลไม้ตั้งกลางโต๊ะอาหารเวลาว่างนั่งเลี้ยง ตะลุมประดับด้วยมุกเรียกว่า ตะลุมมุกที่ประดับมุกสลับกระจกเรียกตะลุมมุกแถมเบือ ที่ประดับด้วยเบือล้วน ๆ ก็มีเรียก ตะลุมเบือ สำหรับอาหารเฉพาะของสมเด็จพระสังฆราช ที่เรียกว่า เครื่องเสวยหรือกระยาเสวย เป็นของหลวงพระราชทานเช้าและเพล ๒ เวลา เจ้าพนักงานจัดใส่ตะลุมมุกถวายที่วัดซึ่งเป็นที่ประทับทุกวัน เป็นราชประเพณีมาแต่กาลก่อนจนทุกวันนี้ อนึ่ง มีธรรมเนียมว่าเวลาทำบุญเลี้ยงพระ ถ้าเจ้าภาพตราหน้าสมเด็จพระราชาคณะไปรวมเจริญพระพุทธมนต์เวลานั้น เจ้าภาพต้องจัดอาหารใส่ตะลุมมุกถวายแทนสำหรับธรรมดา ของที่ใช้คู่กันก็คือกระโถนลายครามแบบเก่าเม็ดบัวขึ้นน้ำพานรองแก้ว มีลายดอกไม้ทอง และที่นำร้อนน้ำเย็นเป็นก๊วยวน แม้ในพระราชพิธีก็จัดเช่นนั้น

การใช้ตะลุมมีมาแต่โบราณ กรรมวิธีการผลิตตะลุมของไทยก็ทำนองเดียวกันกับผลิตภาชนะประดับมุก ภาชนะเครื่องเงินอย่างอื่น บางทีใช้ไม้ระกำมาประกอบเป็นตัวตะลุม ซึ่งทำให้น้ำหนักเบา ตะลุมที่ทำขึ้นใหม่หาซื้อได้ตามร้านขายเครื่องบวชนาค แล้วร้านขายสินค้าไทย ส่วนตะลุมของเก่าต้องหาซื้อตามร้านขายของโบราณวัตถุ (ประดอง นิมนานเหมินท์ ๒๕๔๒ ๒๒๔๖-๒๒๔๗)

สำหรับ กี่ พบผลงานชนิดนี้ ที่ตำบลประตูลี้ จำนวน ๑ ชิ้น อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปีง อำเภอหนองหลวง จำนวน ๓ ชิ้น , ตำบลบ้านแม่ อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๔ ชิ้น , ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น , ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ ชิ้น กี่ เป็นคำเรียกฐานรองขนาดย่อม ใช้สำหรับรองรับภาชนะต่าง ๆ เช่น ถ้วยชา แจกัน เครื่อง

บูชา หรือเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ มีรูปร่างลักษณะและขนาดแตกต่างกัน วัสดุที่ใช้ทำก็ได้แก่ เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องกระเบื้อง หรือไม้ ก็ อาจแบ่งตามประเภทการใช้สอยได้ดังนี้ คือ

ที่บูชา ใช้สำหรับตั้งป้านและถ้วย ๔ ใบ มีถ้วยใหญ่ ๑ ใบ เรียกว่า ถ้วยข่ม และถ้วยเล็ก ๓ ใบ เป็นแบบญวน เรียกว่า เครื่องญวน ตัวที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะคล้ายถาดหรือกระบะ หรืออาจทำด้วยเหล็กไม้สิบสอง ข้างล่างมีขาเตี้ยสำหรับรองรับและมีไม้ยึดขาโดยรอบ ตัวที่ส่วนมากทำเป็นลวดลายประดับมุก ส่วนที่ของจีนมีลักษณะกลมทำด้วยกระเบื้องหรือตะกั่ว ตัวก็ลักษณะทรงสูง ข้างบนมีลั่นกลมจลุลูสำหรับเหน็บชาลงในกันที่ มีถ้วย ๔ ใบ ป้าน ๑ ใบ ไม่มีถาดรอง

ที่รอง ใช้สำหรับรองรับหรือหนุนภาชนะที่นำไปตั้งให้เด่นยิ่งขึ้น ที่รองมีหลายแบบ เรียกชื่อต่างกันตามลักษณะดังนี้

ที่ราบ ทำด้วยไม้เป็นรูปวงกลมและรูปเหลี่ยมมีลักษณะแบนราบ เตี้ย ตัวที่มีทั้งชนิดเรียบเกลี้ยงและชนิดมีลวดลายอย่างจีน ญวณ โปร่ง มีขาเตี้ย ๆ ในตัวด้วย ผิวขัดมันทาสีดำหรือสีน้ำตาลไหม้ ที่ราบมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ เพื่อใช้ตามความเหมาะสมของภาชนะที่นำมาตั้ง เช่น ใช้ตั้งถ้วยชาม แจกัน เครื่องลายคราม หรือเครื่องกระเบื้องอื่น ๆ ที่มีค่า

ที่ยืน ทำด้วยกระเบื้องหรือเครื่องเคลือบดินเผา มีลักษณะคล้ายเสา ซึ่งมีลวดลายและสีสันท่าง ๆ กัน ตามแต่จะออกแบบประดิษฐ์ให้งดงาม ข้างล่างทำเป็นฐานสำหรับตั้งและข้างบนทำเป็นเพลาเพื่อไว้รองรับภาชนะ เช่น กระถางต้นไม้ ที่ยืนมีหลายขนาดทั้งชนิดเตี้ยและสูง แต่ส่วนใหญ่จะมีขนาดสูงเท่าเอวของคนยืนจึงเรียกว่า ที่ยืน

ที่นั่ง ใช้สำหรับนั่งหรือตั้งภาชนะเช่นเดียวกับที่ยืน ที่นั่งมีความสูงหลายขนาดเช่นเดียวกับความสูงของเก้าอี้ จึงเหมาะสำหรับใช้นั่ง ตัวก็อาจจะทำด้วยกระเบื้องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผา หรือไม้ก็ได้ มีลักษณะเป็นรูปทรงกลมหรือรูปเหลี่ยมข้างในกลวง ด้านบนทำปิดทึบเพียงด้านเดียว เพื่อใช้สำหรับนั่งหรือตั้งสิ่งของ ที่นั่งนี้บางทีก็ทำเป็นรูปสัตว์ เป็น รูปช้าง เป็นต้น ชนิดที่ทำด้วยกระเบื้องเคลือบ บนตัวก็นิยมทำเป็นลวดลายเขียนด้วยสีได้เคลือบสีคราม อย่างที่เรียกว่า ลายคราม มีทั้งอย่างทึบและอย่างเจาะโปร่ง ชนิดที่ทำด้วยเครื่องปั้นดินเผา มีทั้งทำเคลือบด้วยสีขัดมัน และทำเป็นสีดินเผาตามธรรมชาติ ส่วนลายที่เขียนบนตัวก็มีทั้งแบบทึบ โปร่ง และลายหุ่น นอกจากนี้ยังมีอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะหัวท้ายสอบเรียวเข้าเล็กน้อยเหมือนกลอง เรียกว่า กีกลอง ส่วนชนิดที่ทำด้วยไม้ ตัวก็นิยมสลักเป็นลวดลาย ตอนล่างมีลักษณะโปร่งรากเป็นพิเศษกว่าตอนบน และบางทีก็ทำเป็นลวดลายประดับมุก (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๔๒ ๓๘๘-๓๘๙)

รวมทั้งยังพบ บาตรลงรักประดับมุก ที่ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น บาตรนั้น เป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารของนักบวชในพุทธศาสนา อีกทั้งบาตร เป็นหนึ่งในแปดของบริวารซึ่ง ประกอบด้วยไตรจีวร(สังฆาฏิ ๑ สบง ๑ จีวร ๑) บาตร ประคตเอว มีดโกน เข็มพร้อมด้วยกลอง และด้าย ผ้ากรองน้ำ(วิทย์ พิณคันเงิน ๒๕๑๘ ๕๖) หนังสือ พระปฐมสมโพธิกถา กล่าววา พระพุทธองค์ เมื่อออกมหาภิเนษกรณ(ออกผนวช) ได้รับการถวายบริวารทั้ง ๘ ซึ่งมีบาตร รวมอยู่ด้วยจากท้าวขมฤทธิการมหาพรหม บาตรที่ได้รับนี้ทำด้วยดิน ดั่งความวา

“ในกาลนั้น ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งถึง นามขมฤทธิการมหาพรหม เป็นสหยาบกับพระโพธิสัตว์ ครั้งเสวยพระชาติเป็นโชติปาโลณ ทกาลเมื่อศาสนาพระพุทธกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้น อันมิควรธรรมบมิได้ บำราศ ประมาณถึง พุทธันดรหนึ่ง พึงตักเตือน ให้ทราบเหตุวาสหายแห่งอาตมมะออกสู่ภิเนษกรมณ ในวันนี้ จึงนำเอาบริวารทั้ง ๘ อันเป็นทิพย์ ไตรจีวร เป็นต้น แต่ไม่กัลป์พาพญะพรหมโลก”

หนังสือคัมภีร์วิภังค์ ได้กล่าวถึง ขนาดของบาตรว่ามี ๓ ขนาด ได้แก่ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก โดยกำหนดเอาความจุของข้าวสารเป็นหลัก กล่าวคือ ๑ บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสารสุกแห่งข้าวสารถึง

นาฬิก ๒ บาตรขนาดกลางจุข้าวสารสุกแห่งข้าวสารนาฬิกหนึ่ง ๓ บาตรขนาดเล็กจุข้าวสารสุกแล้วแห่งข้าวสารปัดกะหนึ่ง ข้าวสารหนึ่งนาฬิก เป็นข้าวสุกแจกคนกินได้ ๕ คน

บาตรที่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นบาตรขนาดกลาง รูปทรงของบาตรยังแตกต่างกันด้วย เช่น ทรงจัน เป็นทรงป้อมๆอย่างผลจัน (จันเป็นผลไม้ไทยชนิดหนึ่งเป็นไม้ยืนต้น พุ่มใบงาม ลูกกลมแป้น กลางปุมหรือกลมรี เมื่อสุกสีเหลืองหอมกินได้ มักปลูกไว้ตามวัด) ทรงลูกอิน คล้ายกับลูกจัน (อินเป็นผลไม้ตระกูลเดียวกับจัน แต่ผลใหญ่กว่า) ทรงมะนาวรูปร่างค่อนข้างกลมอย่างผลมะนาว แต่ตัดส่วนที่เป็นปากออก ประมาณหนึ่งในสี่ ทรงตะโกเป็นแบบที่มีรูปร่างอย่างผลตะโก หรือ ลูกตะโก (ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ผลกลมคล้ายมะพลับคือ คล้ายไข่ไก่แต่กลมมนกว่า เปลือกผลสีคล้ำใช้ยางเป็นสีย้อมผ้า ย้อมเส้นใยต่างๆ)

ส่วนประกอบของบาตร แต่เดิมนั้น เป็นเพียงภาชนะชิ้นหนึ่ง ไม่มีส่วนอื่นใดประกอบ ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์ ทรงบัญญัติ ให้บาตรเป็นเครื่องใช้ของพระภิกษุแล้ว ได้มีอุปกรณ์เพิ่มเติมภายหลัง

๑ เชิงบาตร พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีเชิงไว้ สำหรับรองรับบาตร เพื่อกันบาตรกลิ้ง กันกันบาตรลื่น เพราะถูกครูดสี แต่ทรงห้ามไม่ให้ของเป็นอกกับปิยะ หรือของวิจิตรแวววาว ด้วยรูปต่างๆ ให้ใช้ของปกติเรียบๆทำด้วยดีบุก สังกะสี หรือ ไม้ ปัจจุบันนี้สำหรับพระภิกษุธรรมดาเชิงบาตร จะทำด้วยทองเหลือง อลูมิเนียม ไส้กรอกหรือไม้ไผ่สน

๒ ฝาบาตร วัสดุที่ทำเป็นชนิดเดียวกันกับเชิงบาตร

๓ กลกบาตร หรือถุงสาโยค มีไว้เพื่อสอดบาตรเข้าไว้ และคล้องจะยอในเวลาเดินทาง หรือ บิณฑบาต มักทำด้วยผ้าเนื้อหนา สีเดียวกับจีวร

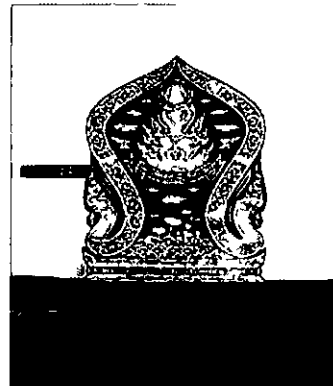
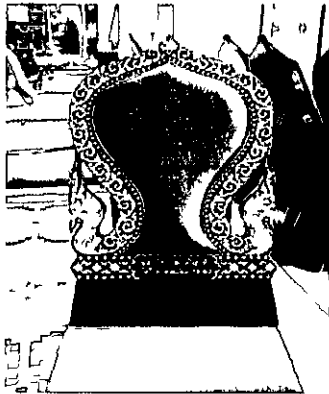
ในปัจจุบันพระภิกษุยังคงใช้บาตร และส่วนประกอบบาตรอย่างในพุทธบัญญัติ เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำเชิงบาตร และฝาบาตรพิเศษแตกต่างจากที่กล่าว เมื่อพระภิกษุนั้นๆ ได้รับสมณศักดิ์ พระภิกษุที่สมณศักดิ์ ตั้งแต่ สมเด็จพระราชาคณะขึ้นไป จนถึงสมเด็จพระสังฆราช ได้รับการถวาย

บาตร จึงเป็นภาชนะสำหรับพระใช้รับอาหารบิณฑบาต นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นภาชนะใช้สอยอเนกประสงค์ ของพระภิกษุ ซึ่งประโยชน์ใช้สอยของบาตร นอกจากใช้รับอาหารบิณฑบาตประจำวันแล้ว ในบางครั้งที่มีการออกธุดงค์ พระภิกษุสงฆ์มักนิยม นำสิ่งของจำเป็น เช่น สังฆาฏิ ผ้าอาบน้ำ ผ้าเช็ดตัว ฯลฯ บรรจุลงในบาตร เพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย บางครั้งใช้บาตรตักอาบน้ำ กินก็มี นอกจากประโยชน์ใช้โดยตรงกับพระภิกษุแล้ว บาตรยังมีบทบาท ในชีวิตประจำวันของฆราวาสที่เห็น คือ ใช้ใส่น้ำเพื่อทำนํ้ามนต์ โดยเชื่อกันว่า จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง หรือ บริเวณพื้นที่นั้นๆ

เครื่องใช้ในศาสนาและพิธีกรรม

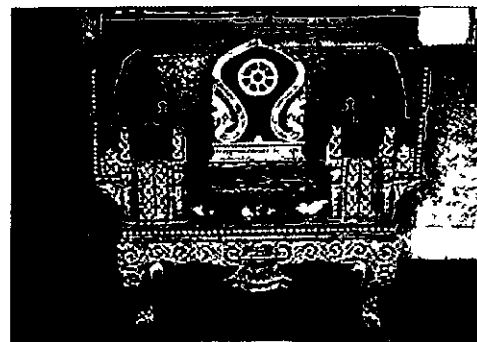

ภาพประกอบ ๒๔๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๕๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
(พิธีกรรมและความเชื่อ) อาสน์สงฆ์

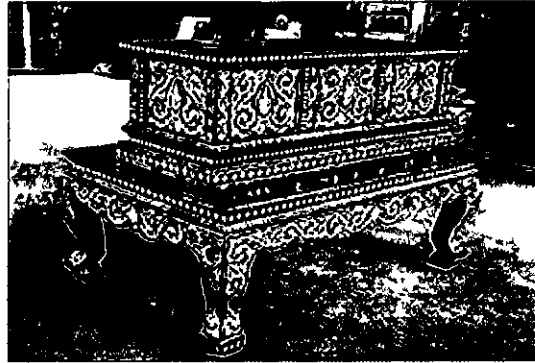
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้นและตำบลหาด
ทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดพระชัยนาท

ภาพประกอบ ๒๕๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

(พิธีกรรมและความเชื่อ) ธรรมมาสน์

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมืองจังหวัดชัยนาท
จำนวน ๒ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๕๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ)

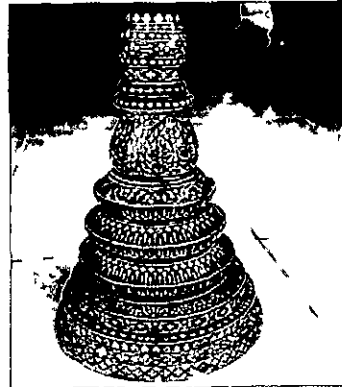
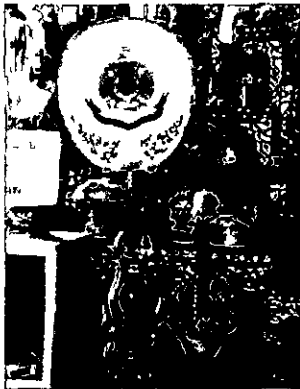
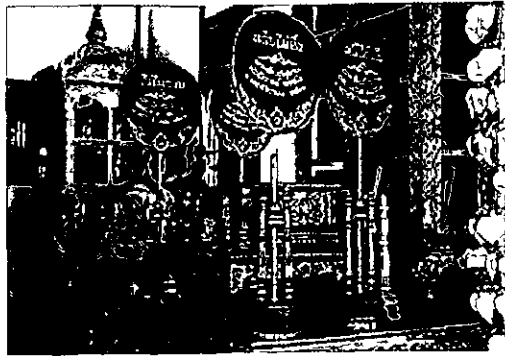
หีบใส่พระคัมภีร์ จำนวน ๑ ชุด

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

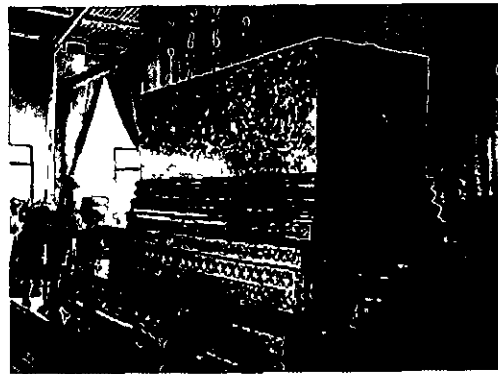
ภาพประกอบ ๒๕๔ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พุทธบูชาและพิธีกรรม) บุษบก

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๕๕ ภาพเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พุทธรูปชาและพิธีกรรม) ตาลปัตร และด้ามตาลปัตร

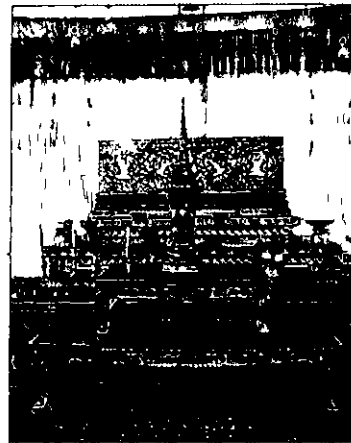
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๔ ชิ้น, ตำบล
หาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ ชิ้น

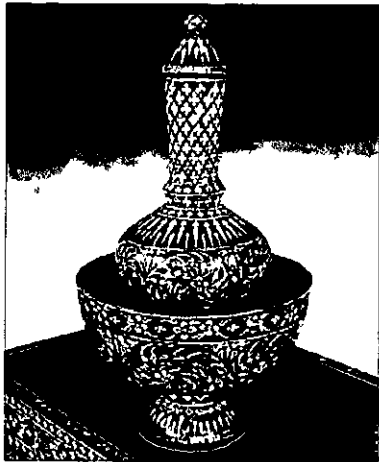
ภาพประกอบ ๒๕๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

(พิธีกรรมและความเชื่อ) ลูกหีบ

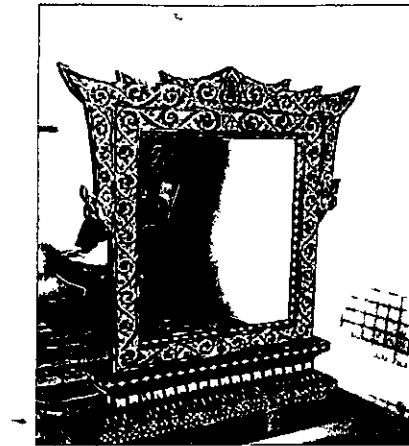
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

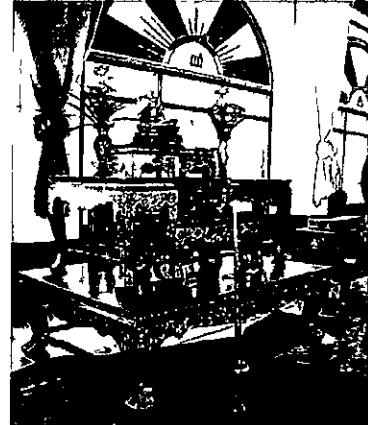
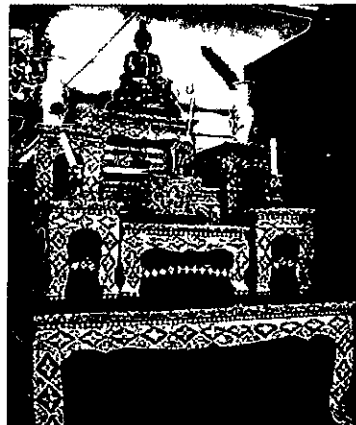
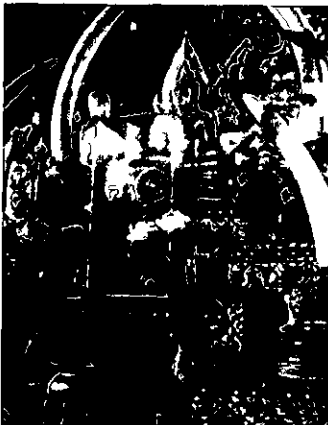
ภาพประกอบ ๒๕๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ)โกศอัฐิ
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น

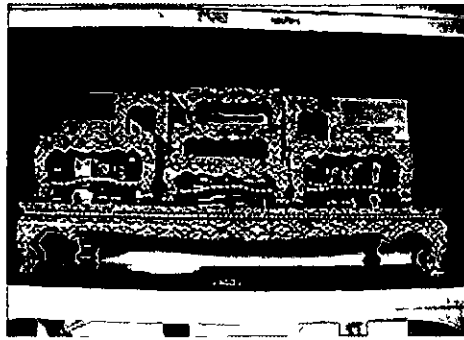

ภาพประกอบ ๒๕๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (เต้ากรวดน้ำ)
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลหาดท่า
เสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชิ้น

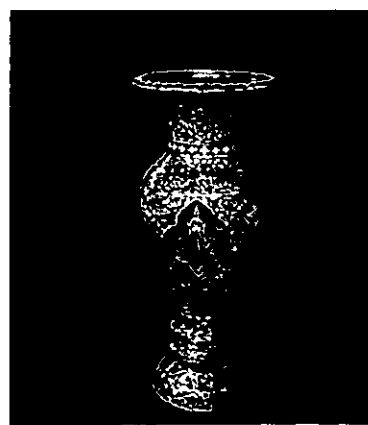
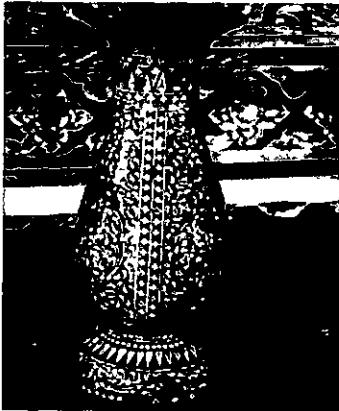
ภาพประกอบ ๒๕๙ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(กรอบสัญญาบัตร)
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๖๐ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พุทธบูชาและพิธีกรรม) ม้าหมู หรือโต๊ะหมูบูชา

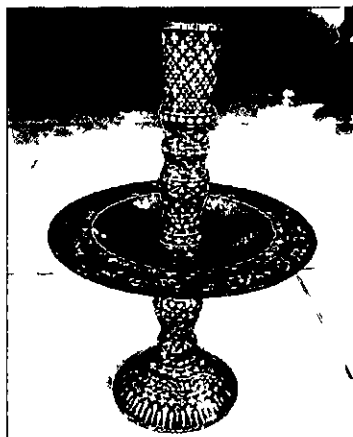
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง จำนวน ๑ ชุด, ตำบลประตูลี อำเภอยะนิง จำนวน ๒ ชุด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา , ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชุด, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒ ชุด

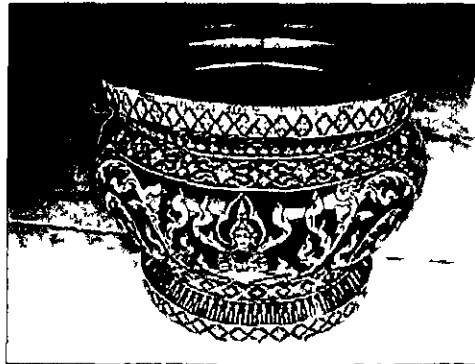
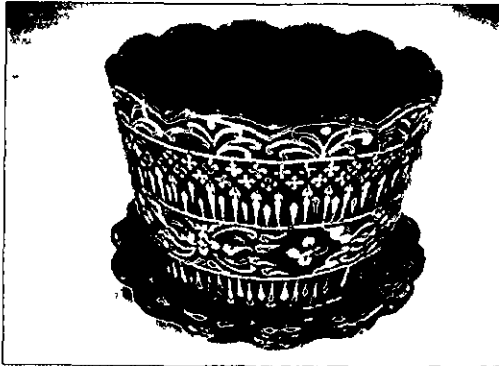
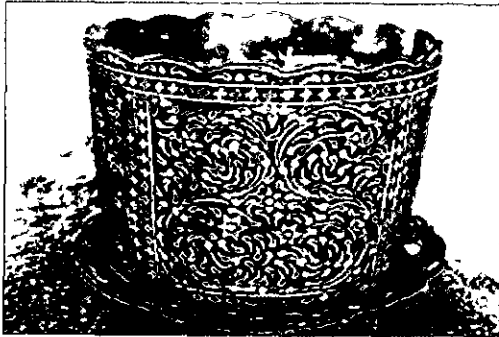

ภาพประกอบ ๒๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ระเกทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พุทธบูชาและพิธีกรรม) แจกัน

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน ๓ ชุด , ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๗ ชุด,ตำบลบ้านแป้ง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ชุด

ภาพประกอบ ๒๖๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พุทธรูชาและพิธีกรรม)เชิงเทียน
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น ,
ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๔ ชุด,

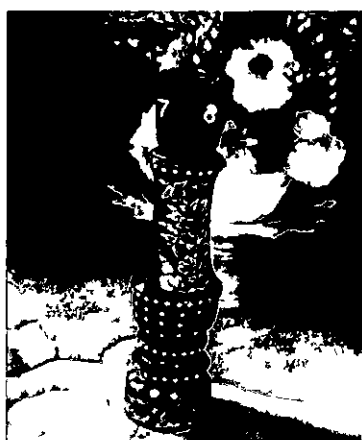
ภาพประกอบ ๒๖๓ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์

(พุทธรูชาและพิธีกรรม) กระถางรูป

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ,
ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๔ ชุด,

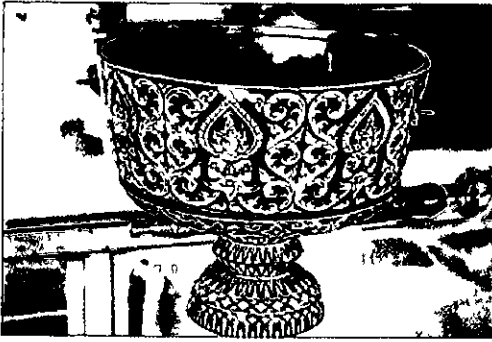

ภาพประกอบ ๒๖๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณท์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๖๕ ภาพรูปแบบผลิตภัณท์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์(พิธีกรรมและความเชื่อ)เชื่อมชื้อ
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๒๖๖ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (ขันน้ำมนตร์) จำนวน ๗ ชิ้น
 แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา จำนวน ๑
 ชิ้น, ตำบลหาดทาเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชิ้น, ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัด
 สิงห์บุรี จำนวน ๓ ชิ้น และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ชิ้น

ภาพประกอบ ๒๖๗ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
(พิธีกรรม และความเชื่อ) ชันห้า
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๒๖๘ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์
(พิธีกรรม และความเชื่อ) พานแว่นฟ้า

แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดท่าเสา จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๒๖๔ ภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ ประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ พาน
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น และตำบลบ้านแบ่ง
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒ ชิ้น

จากการศึกษา เครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลาง ของประเทศไทย พบผลงาน เครื่องประดับ
มุกที่เป็นเครื่องใช้ในศาสนาและพิธีกรรม เช่น พระพุทธรูป และ หีบพระธรรม ผลงานของช่างประดับมุกตำบล
ประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หีบพระธรรม

หีบพระธรรม หีบ มีประวัติเช่นเดียวกับตู้ หีบที่เหลืออยู่ส่วนมากเป็นหีบสมัยอยุธยา สมัย
รัตนโกสินทร์หันไปสร้างตู้กันเป็นส่วนมาก หีบชนิดต่างๆจะมีชื่อเรียกตามสิ่งที่ใช้บรรจุมี ๓ ชนิด

๑ หีบพระธรรม เป็นหีบสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ทรงสูง บ้างมีฐานสอบ ตอนบนผายออกเป็นทรงสี่เหลี่ยม
คางหมู ถ้าอยู่ตามบ้านเจ้านายและคนชั้นสูง จะใช้เก็บเสื้อผ้า มีหลายลักษณะ

หีบพระธรรมฝากรวยรูปสี่เหลี่ยมสูง ตอนบนผายเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู ฝาด้านบน ฝากรวย บางทีเรียก
หีบฝาคุ่ม หีบชนิดนี้มีเหลืออยู่น้อยมาก

หีบพระธรรมฝาดัด มีทั้งสี่เหลี่ยมธรรมดาและสี่เหลี่ยมคางหมู แต่ฝาด้านบนแบนราบ มีสายผูกผูกแจ
และหูเหล็กสำหรับยก มีการตกแต่งลวดลายบนฝา นอกเหนือจากด้านข้าง

หีบพระธรรมจำหลักไม้ ทำด้วยเทคนิคแกะสลักไม้ ลงรักปิดทอง มีในสมัยรัตนโกสินทร์เท่านั้น

๒ หีบหนังสือสวดหรือหีบพระมาลัย ใช้ตั้งหน้าพระสำหรับใส่หนังสือสวดในพิธีศพ ถมกำไลสำหรับ
สวดเป็นเครื่องพระมาลัย จึงเรียกชื่อตามนั้น ลักษณะของหีบมักเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดย่อม กว้างประมาณ
๒๔ เซนติเมตร ยาว ๔๑ เซนติเมตร สูง ๓๖ เซนติเมตร ปิดเปิดด้านบน เช่นเดียวกับหีบพระธรรม หีบนี้มี
ปรากฏ เฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์เท่านั้น

๓ หีบหนังสือเทศน์ เป็นหีบไม้ขนาดเล็กที่สุด ยาวประมาณ ๖๖ เซนติเมตร กว้าง และสูงประมาณ
๑๐ เซนติเมตร สำหรับพระสงฆ์นำติดไปเทศน์นอกวัด มีเฉพาะรัตนโกสินทร์เช่นกัน

การตกแต่งหีบทั้ง ๓ อย่างนี้ มักทำทั้ง ๕ ด้าน ลักษณะการตกแต่ง ก็เช่นเดียวกับตู้ไทยโบราณหีบ
พระธรรมและหีบหนังสือเทศน์ของไทยโบราณ เริ่มเสื่อมความนิยมอย่างสุดสมัยที่รัชกาลที่ ๔ เนื่องจากมีการ
พิมพ์หนังสือเป็นเล่มขึ้น ใช้แทนที่หนังสือใบลาน (องค์กร ต้นวัชรพันธ์และคณะ ๒๕๔๐ ๒๐๐-๒๐๑)

ธรรมาสัน และ อาสนะ

ธรรมาสน์ และ อาสนะ ผลงานของช่างประดับมุกตำบลประตูลุย อำเภอมะนังนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช และ ช่างประดับมุกหาดท่าเสา อำเภอมะนัง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒ ชิ้น ธรรมาสน์ตั้งมีลักษณะคล้ายเก้าอี้เตี้ย ๆ สูงไม่มากนัก มีพนักพิงและพนักเท้าแขน ๒ ด้าน ขนาดกว้างยาวพอที่พระจะนั่งขัดสมาธิหรือพับเพียบได้สบาย ธรรมาสน์แบบนี้มักทำเป็นตั้งเท้าสิงห์ ส่วนที่ได้รับการประดับตกแต่งอย่างงดงามคือ พนักทั้งสามด้านและฐานโดยรอบ ธรรมาสน์แบบนี้สร้างด้วยไม้ ลวดลายส่วนมากมักแกะสลักปิดทอง ล่องชาดบางหลังอาจจะเขียนลายรดน้ำ หรือบางหลังลงรักประดับมุก วัดบางแห่งตั้งธรรมาสน์กับพื้น แต่บางแห่งตั้งบนเตียงขาสิงห์อีกทีหนึ่ง ทำให้สูงกว่าพื้นธรรมดาตามาก พระต้องก้าวขึ้นหลายทอดจึงถึงธรรมาสน์ เข้าใจว่าการตั้งธรรมาสน์สูงขึ้นนี้เกิดขึ้นในสมัยหลัง เพราะต้องการให้พระสูงเด่นกว่าคนทั่วไปประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือมีธรรมเนียมนิยมนั่งเก้าอี้ฟางเทศน์มากขึ้น

ธรรมาสน์แบบตั้งหรือเก้าอี้ คงจะเกิดขึ้นภายหลังแบบเตียงสวด แต่ยังไม่สามารถหาหลักฐานที่แน่นอนได้ว่าเกิดก่อน หลัง หรือพร้อมกับธรรมาสน์ยอด ธรรมาสน์ตั้งฝีมือดีในสมัยรัตนโกสินทร์มีตัวอย่างเช่น ธรรมาสน์ประดับมุก สมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ และตามพระอารามหลวงบางแห่ง มีธรรมาสน์ซึ่งสร้างอุทิศถวายพระราชกุศลในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นธรรมาสน์ไม้แกะสลักปิดทองช่องชาดงดงามอีกแบบหนึ่ง (ฉวีงาม มาเจริญ ๒๕๓๔ ๖๖)

บุษบก

บุษบก ผลงานของช่างประดับมุกตำบลประตูลุย อำเภอมะนังนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๑ ชิ้น ลักษณะของบุษบกธรรมาสน์ มักมีรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีทั้งยอดมุมและไม้มุม มีทรงกลม หรือ หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยมบ้างเป็นสวมน้อย ตัวและยอดบุษบกเป็นแบบเรียบ ในที่นี้ เราเรียกบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูป หลังคาธรรมาสน์เป็นเครื่องยอด ๓ - ๕ ชั้น ทรงจอมแห ไม่นิยมทรงอื่นๆ เสาตามมุมทั้งสี่เป็นเสาอมุมไม้สิบสอง กลางเสามีดอกประจายามเสาละ ๑ ดอก โคนเสามีกาบพรมศร ส่วนฐานของบุษบกธรรมาสน์ เป็นฐานสูง มีลายตกแต่งแทบทุกชั้นของฐาน (แน่น้อย ปัญญพรัตน์และคณะ ๒๕๓๕ ๑๐๔ - ๑๐๗)

จากการศึกษา พบว่า บุษบกธรรมาสน์ประดับมุกนั้น เป็นงานศิลปกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยประเพณีทางพุทธศาสนา สร้างขึ้นด้วยความศรัทธาต่อพระศาสนา คือ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ พระไตรปิฎก (ทำเป็นถ้วยยอด) และวางผ้าไตรในพิธีทอดกฐิน ในกรณีที่ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น ไม่ได้ใช้กับพระพุทธรูปทุกองค์ แต่จะเลือกเฉพาะพระพุทธรูปองค์ที่สำคัญเท่านั้น

ตาลปัตร

ตาลปัตร พบผลงาน ชนิดนี้ ที่ตำบลประตูลุย อำเภอมะนังนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๔ ชิ้น ตำบลหาดท่าเสา อำเภอมะนัง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ ชิ้น ตาลปัตร หมายถึง พัดที่ทำด้วยใบตาล พัดเป็นค่านาม หมายถึง เครื่องโบกหรือกระพือลม ภาษาบาลีเรียกว่า วิชนี ไทยแปลเป็นพัชนี และต่อมาคงเรียกคำให้สั้นลงเหลือเพียง พชนี โดยออกเสียงว่า พัด ซึ่งคำนี้ไทยคงใช้เรียกกัน และเขียนจนลืมนิศัพท์ไป พัดที่ฆราวาสใช้พัดวิให้ความเย็นนั้นมีหลายรูปแบบ และทำด้วยวัสดุต่าง ๆ ตามแต่ฐานะของผู้ใช้ พัดจึงมีทั้งพัดใบตาล ซึ่งเป็นพัดที่เก่าที่สุด มีทั้งแบบที่มีด้ามตรงกลางและด้านข้าง และชนชั้นสูงนำมาใช้เป็นเครื่องราชกุฎภัณฑ์อย่างหนึ่งโดยเรียกว่า สุวรรณหวลวิชนี นอกจากนี้มีพัดขนนกพัดโบก และพัดด้ามจิว

คำว่า วิชนี หรือ พชนี เดิมมักเรียกเครื่องพัดโบกสำหรับผู้สูงศักดิ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ราชวรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้เรียกตาลปัตรของสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงใช้ซึ่งเดิมทำด้วยใบตาล

แต่ในระยะดังกล่าวทำด้วยผ้าแพรหรือขนนกอยู่ระยะหนึ่ง ในการใช้พัดจนกนั้น พระสงฆ์ไทยได้ใช้อยู่ในระยะสั้น ๆ ส่วนพัดที่ทำด้วยผ้าแพร ผ้าไหมด หรือผ้าลายดอกต่าง ๆ นั้นได้ใช้ตั้งแต่ระยะนั้นเป็นต้นมาจนปัจจุบัน โดยมีพัฒนาการด้านการประดับเพื่อความสวยงามและความเหมาะสมแก่สมณศักดิ์เรื่อยมา ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า พัดรอง อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ทั่ว ๆ ไป แดเดิมมาก็ใช้พัดทำจากใบตาลเป็นพื้น ซึ่งเรียกว่า “ตาลปัตร” จนเมื่อพัดรองเป็นของที่หาง่าย มีใช้ทั่วไป ตาลปัตรที่ทำจากใบตาลจึงเลิกใช้ไปในที่สุด

ตาลปัตรหรือพัดที่ทำจากใบตาลนี้เป็นของที่จัดว่าเป็นมงคลอย่างหนึ่งใน ๑๐๘ สิ่งปรากฏในรอยพระพุทธรูปและมีกล่าวอยู่ในศิลาจารึกบ้านางคำเย็บ พ ศ ๑๙๒๒ โดยเรียกว่า ตาลวงฏ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าตาลปัตรหรือพัดที่ทำจากใบตาลเป็นพัดที่เก่าที่สุด มีมาแต่ดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา การที่พระสงฆ์นำตาลปัตรครั้งแรกดั้งเดิมจริง ๆ มิได้นำมาเพื่อใช้บังหน้าในระหว่างสวดแต่ประการใด อาจจะใช้ในพิธีปลงศพเพื่อใช้กันกลิ่นเหม็นศพที่เน่าเปื่อย เพื่อจะบังสุกุลผ้าห่อศพไปทำจิวรประการหนึ่ง และอาจจะใช้เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของนักบวชก็เป็นได้ พัฒนาการของรูปแบบตาลปัตรน่าจะมีการสร้างให้วิจิตรขึ้นเมื่อพระราชาได้ความคิดที่จะถวายเครื่องใช้ของพระสงฆ์ให้งดงามมีค่าสมควรแก่ทาน เพื่อตนเองจะได้บุญกุศลที่สามารถส่งผลให้ตนได้ในสิ่งที่ปรารถนาตามที่กล่าวมาแล้ว พระราชาที่ศรัทธาเมื่อเห็นว่าตาลปัตรเป็นของอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ใช้ จึงจินตนาพัดแบบที่ตนใช้อยู่อาจจะทำจากไม้ไผ่สาน หรือทำจากขนนกไปถวายให้พระใช้ถือแทนพัดที่ทำจากใบตาล อาจจะถวายด้วยตนเองหรือทนายทำขึ้นใหม่ไปถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบิดามารดาของตนที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นตาลปัตรจึงได้เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ มีพัฒนาการเช่นเดียวกับงานศิลปกรรมอื่น ๆ ดังจะได้เห็นว่าตาลปัตรนอกจากมีที่ทำด้วยใบตาลแล้ว ยังมีที่ทำจากวัสดุอื่น ๆ ที่คิดว่างามและหายาก เช่น ไม้ไผ่สาน งามสาน ขนนก ผ้าแพรอย่างดี ผ้าไหมอย่างดี มีการประดับด้วยการปักดินทอง ปักไหมประดับอัญมณีต่าง ๆ สุดแต่ผู้ศรัทธาจะถวาย (ณัฐภัทร จันทวิชะ ๒๕๔๒ ๒๓๒๘-๒๓๓๖)

โกศอัฐิ

โกศอัฐิ และลูกหีบ ผลงานของช่างประดับมุกตำบลประตูลุย อำเภอมะนังศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น ลักษณะของโกศอัฐิ เป็นที่บรรจุกระดูก หลังจากเผาแล้ว ใช้ทั่วไปทั้งสามัญชนและเจ้านาย โกศอัฐิ อาจทำด้วยดินปั้น กระเบื้องเคลือบ แก้ว หรือ โลหะทั่วไป ที่เห็นกันมากตามบ้านคนที่ค่อนข้างมีฐานะทั่วไป มีทรงกลม สีเหลี่ยม หกหรือแปดเหลี่ยม และย่อมุม โกศโบราณรูปร่างไม่สวยงาม เพราะใช้บรรจุไว้ในสตู แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ นิยมเก็บกระดูกไว้บูชาที่บ้าน ทรวาดทรงและลวดลายของโกศ จึงสวยงามซดช้อยมากขึ้น โดยทั่วไปก็เรียกโกศอัฐิว่า โกศเฉยๆ (นางน้อย ปัญจพรรค์ ๒๕๓๔ ๑๒๙)

โต๊ะหมู่

โต๊ะหมู่บูชา จากการศึกษา พบโต๊ะหมู่บูชาประดับมุก ที่ตำบลไผ่ลิง จำนวน ๑ ชุด, ตำบลประตูลุย อำเภอมะนังศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชุด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา , ตำบลหาดทาเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ชุด, ตำบลบ้านแป้ง อำเภอมะนังศรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๒ ชุด จากการศึกษาพบว่า โต๊ะหมู่ที่นิยมนำมาตกแต่ง เครื่องมุกนั้น มีทั้งหมู่ ๕ หมู่ ๗ หมู่ ๙ ซึ่งก็แล้วแต่กำลังทรัพย์ ของแต่ละคน โต๊ะหมู่ ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปตามวัด และในบ้านที่มีพระพุทธรูปไว้บูชาแทบทุกบ้านนั้น มิได้มีอายุยาวนานเกินไปกว่ารัชกาลที่ ๓ นี้เอง เมื่อบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และมีการฉลองในปี พ ศ ๒๓๙๑ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริให้สร้างม้านหมู่ สำหรับตั้งเครื่องบูชา หน้าพระประธานในพระอุโบสถเป็นม้านหมู่ใหญ่ ๑๑ ตัว และสร้างม้านหมู่ขนาดเล็กน้อยหมู่ละ ๔ ตัวตั้งประจำวิหารทิศ

ม้าหมู่ หรือ โต๊ะหมู่นี้ เกิดจากการผสมผสาน แนวคิดของการใช้เครื่องบูชาของไทย กับโต๊ะหมู่บูชาอย่างจีน ก่อนหน้านั้น ไทยมีเครื่องบูชาของไทย ๒ แบบ เป็นพาน หรือ กระบะที่บรรจุกรวย ข้าวตอกดอกไม้ และเชิงเทียน กระถางธูป พานกระบะนี้มักมีขนาดเล็ก และมักเป็นโลหะทองคำ หรือชั้นรองๆก็เป็นเครื่องมุกที่สวยงามแบบเดียวกันซึ่งทั้งพาน และกระบะเครื่องบูชานี้ มักใช้แต่เจ้านาย ส่วนประชาชนทั่วไป ก็เพียงแต่ถือดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระ และวางไว้ตามที่ทางวัดจัดไว้ ม้าหมู่หรือโต๊ะหมู่ที่บูชาที่สร้างขึ้น ที่วัดพระเชตุพนฯในคราวนั้น (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๒๔๗๑ ๔ - ๕) ถือเป็นต้นแบบของโต๊ะหมู่ในสมัยต่อมา ซึ่งมีพัฒนาการมาเป็นโต๊ะหมู่ชุดเล็กใหญ่ ตามต้องการ เช่น ชุดหนึ่งมี ๕,๗,๙ ตัว ก็เรียกว่า หมู่ ๕ หมู่ ๗ หมู่ ๙ ตามลำดับ ตอนแรกๆของการใช้โต๊ะหมู่ ไมว่าจะเป็นขนาดเล็ก หรือใหญ่ ยังคงนิยมตั้งทั้งหมื่นนั้น กับ พื้นต่อมาจึงมีการทำตั้งเสีย รองโต๊ะ หมู่ทั้งชุดนั้น อีกตัวหนึ่ง นอกจากนั้น ภายหลังยังมีการจัดชุดหมู่เป็น ๓ ตัวบ้าง ๖ ตัวบ้าง เรียกว่าม้าหมู่ หรือ โต๊ะหมู่แบบ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๒๕๒๐ ๒๑ - ๒๔)

วิธีการตั้งเครื่องบูชา สมัยแรกเริ่มใช้โต๊ะหมู่ มักใช้เฉพาะตั้งพระพุทธรูป ทั้งในพิธีหลวง พิธีราษฎร์ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลและงานอวมงคล ปัจจุบันการตั้งโต๊ะหมู่บูชา มีทั้งตั้งบูชาพระพุทธรูป พระบรมอัฐิแบบเดิม และตั้งเพื่อถวายพระพร หรือรับเสด็จ การจัดเครื่องบูชา บนโต๊ะหมู่นี้มีวิธีการที่แน่นอน กล่าวคือพระพุทธรูป หรือพระบรมรูปจะตั้งอยู่บนโต๊ะตัวกลางสูงสุด ส่วนเครื่องบูชาจะมีจำนวนเท่าไรขึ้นอยู่กับขนาดของโต๊ะหมู่ แต่อย่างน้อยต้องมีแจกัน ๑ คู่ เชิงเทียน ๑ คู่ กระถางธูป ๑ กระถาง

สำหรับโต๊ะหมู่ ๕ มี ๒ แบบ คือ แบบธรรมดาที่มีโต๊ะกลาง ๒ ตัว ตัวข้าง ๒ ตัว เครื่องบูชาจะต้องประกอบด้วย กระถางธูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๓ คู่ พานดอกไม้ ๒ พาน แจกัน ๑ แจกัน อีกแบบหนึ่งคือแบบโต๊ะชุด แยกออกมาเคียงหมู่ใหญ่ ๒ ข้าง มีขนาดและวิธีวางต่างจากแบบธรรมดา เครื่องบูชาที่วางบนโต๊ะชุดก็น้อยกว่าแบบธรรมดา

เครื่องบูชาบนโต๊ะหมู่ ๕ ประกอบด้วย กระถางธูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๔ คู่ พานดอกไม้ ๕ พาน แจกัน ๒ คู่ โต๊ะหมู่ ๗ ประกอบด้วย กระถางธูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๕ คู่ พานดอกไม้ ๕ พาน แจกัน ๒ คู่ โต๊ะหมู่ ๙ ประกอบด้วย กระถางธูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๖ คู่ พานดอกไม้ ๗ พาน แจกัน ๓ คู่ สำหรับเครื่องบูชาบนโต๊ะหมู่ ๕,๗,๙ อาจลดแจกันและเชิงเทียนลงบ้างก็ได้

โต๊ะหมู่ชุดพิเศษในพื้นที่โถงมีถึงชุดละ ๑๒ , ๑๔ หรือ ๑๕ ตัวก็มี การตั้งโต๊ะหมู่บูชาในพิธีราชการ บางกรณีเช่น การอบรม สัมมนา นิยมตั้งธงชาติไว้ด้านขวาของโต๊ะหมู่ และตั้งพระบรมฉายาลักษณ์ หรือ พระบรมฉายาลักษณ์สลักแก้วไว้ทางซ้าย เพื่อให้ครบสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สำหรับโต๊ะหมู่ถวายพระพรนั้น มีวิธีจัด คือ มีแจกัน พุ่มดอกไม้ เทียนแพ และกรวยดอกไม้ (ไม่นิยมใช้เชิงเทียนและกระถางธูป) โดยวางกรวยดอกไม้ไว้บนเทียนแพ แล้วตั้งเทียนแพไว้ที่โต๊ะหมู่บูชาตัวต่ำสุด ถ้ามีแขกในพิธีด้วยมิให้ตั้งเครื่องสักการะต่ำกว่าที่นั่งของแขก จำนวนเครื่องบูชาจะมากน้อยเพียงใดขึ้นกับขนาดโต๊ะหมู่ ประการสำคัญคือไม่ต้องตั้งพระพุทธรูป

จากการศึกษาโดยสรุปนั้น พบว่า โต๊ะหมู่บูชา (ม้าหมู่) โดยหลักเกณฑ์และวิธีการจัดโต๊ะหมู่บูชา มีหลายแบบ ส่วนปริมาณเครื่องบูชาอาจแตกต่างกันตามประเภทของโต๊ะหมู่ เช่น โต๊ะหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ หมู่ ๙ และ หมู่ ๑๕ อีกทั้งการจัดโต๊ะหมู่บูชาโดยเฉพาะเครื่องบูชาบนโต๊ะ อันได้แก่ พานพุ่ม แจกันดอกไม้ กระถางธูป เชิงเทียน ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ผู้จัดควรทำด้วยความประณีตบรรจง เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อพระรัตนตรัยและยังเป็นการแสดงออกถึงศิลปะในการจัดอีกด้วย เช่น โต๊ะหมู่ ๕ ประกอบด้วย กระถาง ๑ กระถาง เชิงเทียน ๓ หรือ ๔ คู่ พานดอกไม้ ๕ แจกัน ๒ คู่ ซึ่งแต่ละอย่างมีความหมายในที่นี้เชิงเทียน ๖ อัน (๓ คู่) หมายถึง กายตนภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ และเชิงเทียน ๘ อัน (๔ คู่) หมายถึง อริยมรรค มีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายะมา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ โต๊ะหมู่ ๗ ประกอบด้วย

กระถางรูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๔ หรือ ๕ คูพานดอกไม้ ๕ แจกัน ๒ คู่ เชิงเทียนในโถ้ะหมู่ ๗ มีเชิงเทียน ๑๐ อัน (๕ คู่) หมายถึง ทศบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจา อธิษฐาน เมตตา และอนุเบกขา สวนโถ้ะหมู่ ๗ มีเชิงเทียน ๑๒ อัน หมายถึง อาตมภายในและภายนอก คือ หู ตา จมูก ลิ้น กายใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์

ขัน เป็นภาชนะสำหรับตักน้ำ หรือใส่น้ำ รูปมะนาวตัด ก้นแบน บางแบบมีเชิงและมีฝาครอบ มีหลายขนาด มีชื่อเรียกต่างกันตามรูปแบบและการใช้งาน ทำด้วยวัสดุหลายชนิด เช่น ทอง เงิน ทองเหลือง ลงหิน สัมฤทธิ์ ไม้ เซรามิก หรืออื่นๆทั้งแบบเรียบและตกแต่งลายสวยงามด้านนอก สมัยก่อนที่คนไทยยังนั่งกับพื้น กินข้าวด้วยมือ ยังไม่มีน้ำประปา ยังไม่มีแก้วน้ำ ขันจึงมีบทบาทมาก มีหลายขนาดหลายชนิด ขันขนาดใหญ่พอควรใบหนึ่ง อาจใช้ใส่น้ำดื่มกันทั้งบ้าน ขันขนาดกลางใช้ตักน้ำล้างหน้า เรียกว่าขันล้างหน้า ขันขนาดเล็กใช้ตักน้ำดื่มจากโถ หรือจากขันใหญ่ เช่น แก้วน้ำในปัจจุบันที่รองน้ำจากขวดในตู้เย็น เรียกว่า จอก นอกจากนั้นยังมีขันสำคัญที่นำรู้จัก เช่น

ขันนํ้ามนตร์ จำนวน ๕ ขัน เป็นผลงานของช่างตำบลประจักษ์ อำเภอยะนิงครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ขัน, ตำบลหาดท่าเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ขัน, ตำบลบ้านแปง อำเภอยะนิงบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ขัน และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอยะนิงหา จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑ ขัน ขันนํ้ามนตร์ หรือ ขันนํ้าพานรองครบชุดประกอบด้วย ขันใหญ่ พานรอง ฝาครอบ และจอกเล็กวางบนฝาครอบที่มักทำเป็นทรงกลมปากผาย สำหรับรองจอกโดยเฉพาะ ขันนํ้าพานรองที่เป็นถมปิด ใช้เป็นเครื่องประกอบ สมณศักดิ์พระสงฆ์ ตั้งแต่พระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป

และขันห้า ที่ตำบลหาดท่าเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๑ ขัน ลักษณะของขันห้านี้ เป็นขันขนาดย่อมใสกรวยใบตองบรรจุดอกไม้ ๕ กรวย รูป ๓ ดอก ใช้ในพิธีไหว้ครูแบบย่อ

และสุดท้าย คือ พาน เป็นภาชนะชนิดหนึ่งใช้วางของหรือรองสิ่งของต่างๆ เช่น ดอกไม้ รูปเทียน หมาก พลู โดยทั่วไปมีรูปร่างลักษณะประกอบด้วยสวน ๓ ส่วน คือ สวนตัวพานมีลักษณะคล้ายชามอยู่ตอนบน ส่วนเอว คือสวนที่อยู่ระหว่างกันพาน กับเชิงหรือตีนพาน มีลักษณะคล้ายวงกำไล ทำเป็นสันคล้ายอกไก่ก็มี กับทำเป็นเอวเว้าเข้าไปก็มี และส่วนเชิง หรือตีนพาน มีลักษณะเป็นกรวยคว่ำ คล้ายฝักบัว หรือตีนช้าง รูปทรงของพานมักทำเป็นทรงกลม แต่ที่ทำเป็นรูปทรงแปดเหลี่ยม หรือ เป็นทรงยอมุมไม้สิบสองก็มี ส่วนปากของพานก็มีทั้งที่เป็นอย่างปากกลดกลม และปากกลีบบัว ลวดลายตกแต่งพาน และเชิงพานส่วนมากนิยมทำเป็นลายกลีบบัวเป็นพื้น

พานทำด้วยวัสดุต่างๆกัน มีตั้งแต่ทำด้วยดินเผาธรรมดา ดินเผาเคลือบผิวด้วยน้ำยาต่างๆด้วยโลหะประเภท ทองคำ เงิน ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ ไม้และไม้ไผ่สานประสานผิวด้วยสมุกรัก และทำด้วยแก้วก็มี พานมีแบบอย่างของรูปทรง ชื่อและหน้าที่ต่างๆกันออกไปหลายแบบด้วยกัน ที่พบในงานตกแต่งงานประดับมุข มีดังนี้

พานปากกลม พบได้ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอยะนิงบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ขัน ลักษณะของพานปากกลมนั้น คือ พานรูปทรงกลม ปากเรียบกลม เหมือนปากชาม มีเส้นลวดเลียบรอบขอบปากพาน

พานกลีบบัว พบได้ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอยะนิงบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๑ ขัน ลักษณะของพานกลีบบัว คือ พานรูปทรงกลม แต่ที่ปากทำเป็นจุกคล้ายปลายกลีบบัวเรียงซ้อนต่อเนื่องไป รอบขอบปากพาน

พานแก้ว พบได้ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ลักษณะของพานทำด้วยแก้ว ตัวพานลักษณะคล้ายจานปากกลม พื้นพานเป็นเสากลม โคนเสาแปเป็นแปนกลม พานชนิดนี้โดยมากใช้ใส่หมากพลุดอกไม้ถวายพระ ในชั้นหลังนิยมจัดพุ่มดอกไม้ตั้งบูชาพระด้วย

และสุดท้าย ที่พบคือ พานแว่นฟ้า ผลงานของช่างประดับมุก ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๒ ชิ้น พานแว่น เป็นพานชนิดที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน หรือ หวาย รูปทรงสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองซ้อนกัน ๒ ลูก ลูกบนขนาดย่อมกว่าลูกล่าง พานแว่นฟ้านี้ตกแต่งผิวด้วยการปั้นซีกปิดทองบ้าง ลงรักเขียนลายปิดทองรดน้ำบ้าง ประดับกระจกสี หรือ ประดับมุก พานแว่นฟ้านี้ โดยมากใช้ใส่ผ้าไตร

ผลจากการศึกษาเครื่องประดับมุก ในรูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ และของใช้ที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ ในงานประดับมุก ในเขตภาคกลางของประเทศไทย ประกอบด้วยตำบลไผ่ลิง, ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา ,ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ,ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง พบว่า ผลงานประดับมุกส่วนใหญ่ การดำเนินชีวิตของคนไทยในเขตภาคกลาง มักเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ผสมผสานกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นเวลานาน ตั้งแต่เกิดจนตาย ทำให้เกิดกิจพิธีต่างๆมากมาย เช่น พิธีเกี่ยวกับวงจรชีวิต การเกิด โกงจุก ตรุษสารท พิธีกรรมอันเนื่องมาจากการทำมาหากิน ซึ่งมีผลจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น

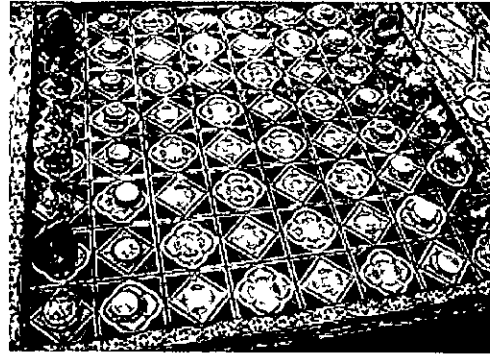
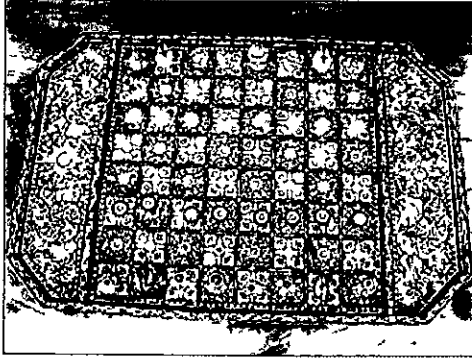
เครื่องใช้ในพิธีเกี่ยวกับวงจรชีวิต เช่น ตั้งแต่แรกเกิด ก็พิธีร่อนกระดัง โดยนำทารกวางลงในกระดังมีแหคลุม เป็นเคล็ดลับให้แม่ซื้อคุ้มครองเด็ก การลงอุหรือเปล ซึ่งทั้งที่สาน ด้วยไผ่ และ ถักด้วยเชือก การทำตุ๊กตาเสียบบาล เพื่อสะเดาะเคราะห์แม่และลูก ประเพณีบวชนาค ในขบวนแห่ก็ต้องใช้เครื่องหัตถกรรม เช่น พานพุ่ม พานแว่นฟ้า แม้กระทั่งพิธีศพ โลงศพยังตกแต่ง ลวดลายตกแต่งงดงาม หลังจากเผา ต้องทำโกฐบรรจุอัฐิผู้ตายอีก

เครื่องใช้ในพิธีเกี่ยวกับเทศกาล ในงานบุญต่างๆ เช่น ทางภาคกลาง ก็จะมีขันห้า ใช้ใส่หมากพลู หรือ ของถวายพระ สิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม ก็จะมีการตกแต่งลวดลาย พิเศษอย่างงดงาม หนึ่ง เวลาทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ภาชนะที่ใช้มักเป็นของที่สวยงามทำด้วยฝีมือประณีต เช่น ขันข้าว ทัพพี ตะลุ่ม ที่ตกแต่งด้วยเครื่องมุก ซึ่งการใช้ก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพ

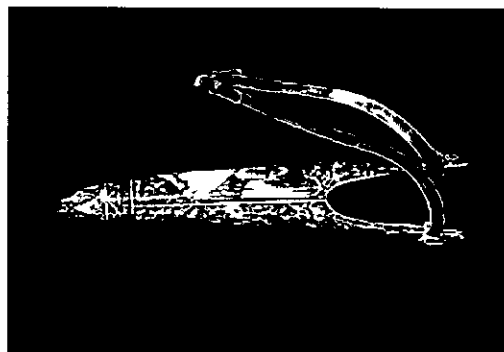
๓.๕ ลักษณะของรูปแบบการใช้งาน คือ ของใช้เบ็ดเตล็ด และของที่ระลึก

ของกำนัล ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า สิ่งของที่นำไปให้แก่ผู้ที่รักและนับถือ ส่วนคำว่าของขวัญ มีความหมายว่า สิ่งของที่ให้แก่เจ้าของขวัญเมื่อเสร็จพิธีทำขวัญแล้ว หรือสิ่งของที่ให้กันในเวลาอื่น เป็นการถนอมขวัญ หรือ อธิษฐานไมตรี เช่นของขวัญ สำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยทั้งหลายที่มี และใช้กันอยู่ทั่วไปนั้น ล้วนแต่เกิดด้วยรูปแบบและรูปทรง ที่เอื้อประโยชน์ใช้สอยสนองตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้เกือบจะทุกเพศทุกวัย ผลิตภัณฑ์ใดที่รูปทรงบกพร่องการเอื้อประโยชน์ ก็จะต้องลดน้อยลงไปด้วย ตรงกันข้ามกับรูปทรงที่สมบูรณ์พร้อมในทุกๆด้านก็จะให้ประโยชน์ใช้สอยได้กว้าง รูปทรงและประโยชน์ใช้สอยจึงเป็นสิ่งที่คู่กันมีความสอดคล้องประสานซึ่งกันและกัน

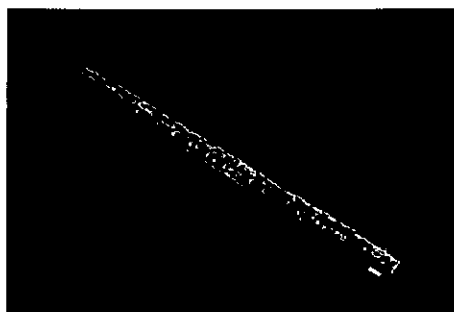
นอกจากรูปทรงจะให้ประโยชน์ในทางใช้สอยแล้ว รูปทรงที่ดียังก่อให้เกิดความงาม นำมาใช้จำเป็นต้องเป็นสิ่งแรกที่สามารถสร้างความพึงพอใจ เมื่อได้สัมผัสพบเห็นก่อนที่จะได้พิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอยดี การตัดสินใจซื้อก็จะตาม

ภาพประกอบ ๒๗๐ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของเล่น หมากรุก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๑ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ของเล่น หนังสือ
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

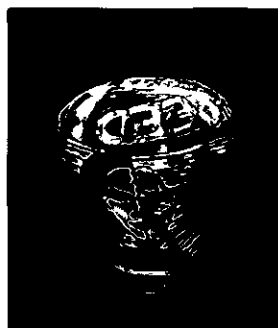
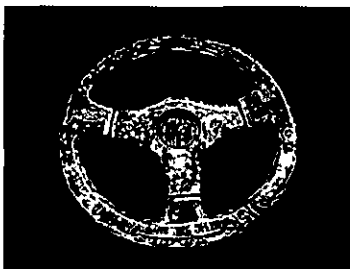
ภาพประกอบ ๒๗๒ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ขลุ่ย
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๓ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ต้มปิ่น
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

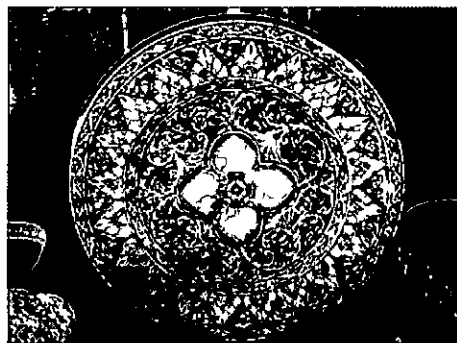
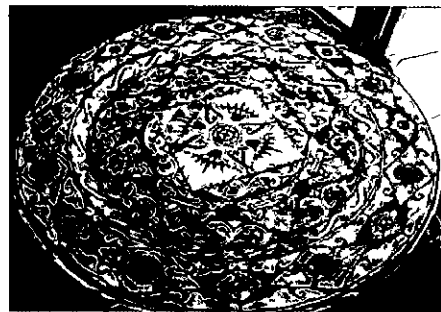
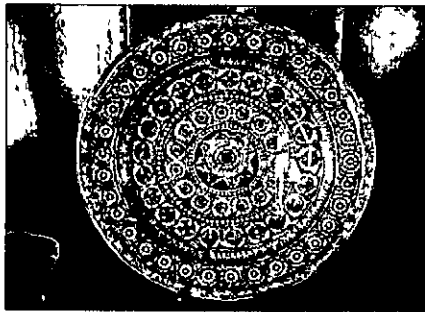
ภาพประกอบ ๒๗๔ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด ตะลุ่มเถาเล็กโซ้ว
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๕ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๖ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของโต๊ะเหล็ก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๗ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของโต๊ะเหล็ก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๗๘ ภาพรูปแบบเครื่องใช้ ประเภทของที่ระลึก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษางานประดับมุก รูปแบบของใช้เบ็ดเตล็ด หรือ เครื่องให้ความบันเทิง ในการตกแต่งงานประดับมุก พบว่าเนื่องจากคนไทยมีนิสัยรักสนุก จัดงานรื่นเริงบันเทิง ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล การละเล่นจะมีในงานเทศกาล นักชัตฤกษ์ เช่น วันสงกรานต์ มีการเล่นสบ้า เตะตะกร้อ ถูน้ำหลากในเดือน ๑๒ มีการแข่งเรือยาว ในฤดูเกี่ยวข้าวจะมี การลงแขกคือ ชาวบ้านจะลงแรงช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าวในนา ขณะทำงาน จะมีการเล่นเพลงพื้นบ้าน เพื่อความเพลิดเพลินไปด้วย และยังมีการละเล่นเป็นครั้งคราวตามความพอใจ ความสนุกสนาน สวนใหญ่มักเป็นการพนัน มี ตีโก กัดปลา วึ่งวัว วึ่งควาย ชกมวย หมากรูก สกา เป็นต้น

หมากรูก พบชิ้นงาน ชนิดนี้ ที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ ชิ้น หมากรูก เป็นกีฬาในร่มของชาวไทยที่ตกทอดสืบต่อกันมานาน มีจุดประสงค์ของการเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและฝึกฝนเล่ห์กล ไหวพริบสติปัญญาในตัว ว่ากันว่าหมากรูกไทยรับแบบมาจากอินเดีย ซึ่งเดิมเป็นกีฬาของพระราชาในสมัยกรุงศรีอยุธยากีฬาหมากรูกเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทย ดังหลักฐานจากบันทึกของชาวต่างชาติ นายตูรแปง ซึ่งเข้ามาในเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ ได้บันทึกไว้ว่าคนไทยนิยมเล่นหมากรูกกับสกาเป็นที่ยิ่ง ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการเล่นกันมากในหมู่พระราชวงศ์ ดหบดีและชาววัด โดยเฉพาะชาวเมืองราชบุรีและสมุทรสาคร

การแข่งขันหมากรูกอย่างเป็นทางการเริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ เช่น ตีกเรือสำปัน ตีกผ้าขาวม้า-บุหรี ตากลอง ตีกสามเส้า เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและบริษัทแสงโสมได้ร่วมมือ

กับกรุงเทพมหานคร จัดการแข่งขันหมากรุกไทยชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทยในระดับจังหวัดและระดับเขตเพื่อรื้อฟื้นการกีฬา
นี้ ต่อแต่นั้นมาก็ได้จัดเป็นประจำเรื่อยมา

ในการเล่นหมากรุกไทยจะต้องมีอุปกรณ์ดังนี้ ๑ กระดานหมากรุก มีลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมบน
แผ่นที่เป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัสโดยมีจำนวนช่องในแนวนอนและแนวตั้งเท่ากับ ๘ โดยจะมีจำนวนช่องทั้งหมด
๖๔ ช่อง ในช่องแต่ละช่องใช้สีเดียวกัน ไม่มีการทำเป็นสีขาวสลับดำเหมือนหมากรุกสากล เส้นแต่ละเส้นที่ไม่
ขีดช่องจะมีลักษณะเป็นเส้นที่มีความลึกเท่ากันหมด หรือมีความหนาเท่ากัน ซึ่งแตกต่างจากหมากรุกจีน ๒
ตัวหมากรุก มีอยู่ ๒ ฝ่าย ใช้สีที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด อาทิเช่น สีแดง สีดำ หรือ สีแดง สีขาว เป็นต้น โดย
แต่ละฝ่ายจะมีตัวหมากรุกอยู่ ๑๖ ตัว ประกอบด้วย ขุน โคน เม็ด ม้า เรือ และเบี้ย จำนวนเท่ากันทั้งสองฝ่าย ตัว
หมากนั้นนิยมทำจากพลาสติก ไม้ หรืองาช้าง

การเดินหมาก เบี้ย เปรียบเสมือนกับพลทหาร ในแต่ละฝ่ายจะมีอยู่ ๘ ตัว เรียงอยู่ในแนวหน้า (แถว
ที่ ๓ หรือ ๖) มีหน้าที่ยึดพื้นที่ ตรึงกำลังและสกัดกั้นการบุกรุกของคู่ต่อสู้ โดยมีลักษณะการเดินกับกินที่
แตกต่างกัน เมื่อต้นเดินจะต้องเดินหน้าเรื่อยไปจะถอยหลังไม่ได้ เมื่อเบี้ยนั้นเดินไปถึงแนวหน้าของคู่ต่อสู้ได้
อย่างปลอดภัยจะได้รับสิทธิพิเศษ เรียกว่า “เบี้ยหงาย” คือหงายท้องเบี้ยขึ้นหรืออีกนัยหนึ่ง คือ ได้รับการ
เลื่อนชั้นกลายเป็นหัวหมู หรือเม็ดซึ่งจะเดินทแยงได้เหมือนเม็ด, เม็ดเปรียบเสมือนหัวหมู แต่ละฝ่ายจะมี ๑
ตัว มีหน้าที่บุกคู่ต่อสู้พร้อมกับเบี้ย และมีหน้าที่คุ้มกันหรือบังและปิดขุน ในกรณีที่ถูกกดโดยจะมีลักษณะเดิน
และกินที่เหมือนกัน เม็ดจะเดินเฉียงซ้ายเฉียงขวา ขึ้นไปหน้า และถอยหลังรวมเป็น ๔ ด้าน ส่วนการกินหมาก
ฝ่ายตรงข้ามจะกินได้ในช่องตารางที่ตนเองมีสิทธิเดินคือ กินหมากที่อยู่เฉียงขวาทั้งด้านหน้าด้านหลังได้

โคน เปรียบเสมือนกับช้าง (อาจจะแผลงมาจาก คชา) หรือทหารเอก มีหน้าที่ในการผูกเบี้ยและ
แทรกไปตามช่องต่าง ๆ รวมถึงคุ้มกัน ขุน แต่ละฝ่ายจะมีอยู่ ๒ ตัว โดยมีการเดินและกินคล้ายกับการเดินของ
ช้าง คือ เดินไปตรง ๆ เดินเฉียงหน้าซ้ายและขวา ถอยหลังเฉียงซ้ายและขวา แต่จะเดินไปข้าง ๆ ซ้ายและขวา
อยู่ขุนไม่ได้

ม้า เปรียบเสมือนกับกองทหารม้าในการบุกรุกโจมตีอย่างคาดไม่ถึง แต่ละฝ่ายจะมีอยู่ ๒ ตัว
ลักษณะการเดินและกินจะเหมือนกับการรบบนหลังม้า คือ เดินเฉียงข้ามไป ๒ ทิศคือ ไปอยู่ที่ตาที่ ๓ เรือ มี
รูปลักษณะเหมือนหัวเสา แต่ละฝ่ายจะมีอยู่ ๒ ลำ เป็นตัวหมากที่มีวิธีการเดินและกินไกลที่สุด โดยจะมีระยะ
การทำการในแนวตั้งและแนวนอนจนสุดกระดาน มีหน้าที่ สนับสนุน กด และคุ้มกันตัวหมากอื่นบนกระดาน
ลักษณะการเดินและกินมีลักษณะคล้ายกับการลงเรือ สามารถกินหมากอื่นที่เข้ามาอยู่ในเส้นทางของตนได้

ขุน เป็นตัวแทนของแม่ทัพ แต่ละฝ่ายจะมีเพียง ๑ ตัว ขุนมีสิทธิในการเดินได้รอบตัว เดินหน้า เดิน
เฉียง ถอยหลังก็ได้ ขุนจะต้องหลบเมื่อมีตัวหมากมารุกและไม่สามารถเดินไปยังตาที่อยู่ใต้อาณัติการกินของคู่
ต่อสู้ได้ เมื่อขุนถูกรุกและไม่สามารถจะหนีไปไหนได้เราจะเรียกว่า จน หรือการพำนักตนเอง แต่ในกรณีที่ขุนไม่
ถูกรุก แต่ไม่สามารถเดินได้ และไม่มีหมากตัวอื่นที่สามารถเดินแทน เราจะเรียกว่า อับ ซึ่งผลจะเป็นการเสมอ
ไป โดยการเดินของขุนจะมีลักษณะ ดังนี้

วิธีการตั้งหมากและเดินหมาก ในการตั้งหมากนั้น แต่ละฝ่ายจะตั้งหมากของตัวเองไว้ในลักษณะตรง
ข้ามกัน โดยหมากนั้นจะวางในแถวที่ ๑, ๓, ๖, ๘ ของกระดาน ซึ่งจะขอให้หลักพิภพในการอ้างอิงตำแหน่งที่ใช้
ในหมากรุกไทย คือ ในแถวที่ ๓ และ ๖ นั้นจะใช้สำหรับวางเบี้ย ซึ่งจะวางเรียงตามหน้ากระดาน ๘ ตัวเรียง
เสกติดกันทหารที่ตั้งประจำการตามแนวรบ ส่วนในแถวที่ ๑ และ ๘ นั้นจะวางตัวสำคัญหรือนายกองต่าง ๆ
ได้ โดยจะเรียงจากซ้ายไปขวาตามทิศการหันหน้าของผู้เล่นแต่ละฝ่าย ดังนี้ ๑ เรือ ๒ ม้า ๓ โคน ๔ ขุน ๕
เม็ด ๖ โคน ๗ ม้า ๘ เรือ เมื่อเรียงเสร็จแล้วจะพบว่า หมากทั้ง ๒ ฝ่ายจะเหมือนกันทุกประการ และขุนทั้ง ๒
ฝ่ายจะต้องไม่อยู่ในแนวเดียวกัน วิธีการจำในการตั้งขุนคือ ขุนคือหัวใจ หัวใจอยู่ด้านซ้ายมือของเรา

เพราะฉะนั้นขลุ่ยทางซ้าย เมื่อดูทางขวา ในการตั้งขลุ่ยของหมากrukไทยคือ จะต่างจากหมากrukสากลตรงที่ ขลุ่ยจะตั้งอยู่ในแนวเดียวกัน (กิตติชาติ รัตนโกมล ๒๕๔๒ ๗๐๐๓-๗๐๐๘)

ของเล่นสำหรับเด็ก มักทำจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น เมื่อเป็นทารกก็นอนดูปลาตะเพียนที่ สานด้วยใบลาน หรือทางมะพร้าวใบเปล ซึ่งโบราณเชื่อว่าเด็กจะซ่อนตาขึ้นมอง ป้องกันแม่อีกรวน โตขึ้นมาก็ เล่นขี้ม้าก้านกล้วย เล่นวาว

หนังสติก พบชิ้นงานประเภทนี้ ได้ที่ ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น หนังสติก เป็นของเล่นชนิดหนึ่ง เป็นสิ่งของสำหรับให้เด็กเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน ของเล่น ของเด็กไทยในอดีตนามาจากวัสดุธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ไม่ได้เป็นของต้องซื้อหา อาศัยเพียงจินตนาการ ประดิษฐ์เป็นของที่ให้ความสนุกสนานแก่เด็กไทยมาช้านาน เป็นของเล่นที่ประดิษฐ์เอง คือ นำหนังยาง นำมา ทำหนังสติกไว้ยิงเล่น สวนหนังยาง เส้นเล็ก ๆ เอามาเล่นเป่ากบ, ก้อนกรวด เลือกก้อนกรวดมน ๆ ขนาดเท่า หัวแม่มือตามชายทะเลหรือในแม่น้ำมาเล่นหมากเก็บ, ฝาเบียร์ ฝาน้ำอัดลม นำมาทุบหรือใช้สตาจ์แดงเจาะรู ร้อยเชือกเข้าไปนำมาเล่นงจักร, เศษกระเบื้อง นำมาเล่นทอยตั้งเตาเตาเข่ง ของเล่นเหล่านี้เป็นของเล่นพื้น ๆ ที่ชาวบ้านประดิษฐ์ขึ้นเอง ก่อนจนถึงยุคที่ของเล่นกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่งและเด็ก แต่ละถิ่นอาจเล่น แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ของแต่ละถิ่นด้วย(สุกัญญา ภัทรราชย์ ๒๕๔๒ ๕๖๑-๕๖๖)

เครื่องดนตรีไทย มักเล่นในงานรื่นเริงตลอดไปถึงพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทั้งพิธีหลวง และพิธีราษฎร์ เป็นวงมโหรี จะมีระนาด พ้อง ซอ จะเข้ ในงานพระราชพิธีก็มีเป่าสังข์ แกว่งบัณเฑาะว์ เครื่องดนตรีของ ชาวบ้าน สวนใหญ่มีฉิ่ง ฉาบ กรับ กลอง ขลุ่ย เราพบชิ้นงานนี้ที่ตำบลหนองบึง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑ ชิ้น ขลุ่ย เป็นเครื่องดนตรีสำหรับใช้เป่า มีลักษณะเป็นหลอดกลมยาว ภายใน กลวงและบังเกิดเสียงด้วยการเป่า แต่เป็นเครื่องเป่าที่ไม่ต้องใช้ลิ้นที่ทำด้วยวัตถุบาง ๆ ให้เกิดความดันไวม มาสอดใส่ เสียงที่ดังของเครื่องดนตรีจำพวกขลุ่ย เกิดขึ้นด้วยวิธีเจาะรูให้มีสวนบังคับลมที่เป่าให้สะท้อนหักมุม เกิดความสั่นสะเทือนได้ในตัว ขลุ่ยนิยมทำด้วยไม้รวก เจาะรู ๑๔ รู สำหรับบังคับเสียงและด้านล่างอีก ๑ รู ด้านขวามือรู สำหรับปิดเยื่อ (ไม้ไผ่หรือหัวหอม) กันเสียงแตกอีก ๑ รู

ชนิดและขนาดของขลุ่ย

๑ ขลุ่ยเพียงออ เป็นขลุ่ยที่มีระดับเสียงและขนาดปานกลาง ยาวประมาณ ๑๗ นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ ๑ นิ้ว ใช้บรรเลงในวงเครื่องสาย มโหรี ปี่พาทย์ไม้ نرم และในโอกาสเหมาะสมอื่น ๆ

๒ ขลุ่ยรองออ มีระดับเสียงต่ำกว่าขลุ่ยเพียงออหนึ่งเสียง และมีขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อย สามารถใช้ บรรเลงในวงมโหรีแทนขลุ่ยเพียงออในกรณีที่ต้องการเสียงต่ำกว่าธรรมดา

๓ ขลุ่ยเคื่องออ มีระดับเสียงสูงกว่าขลุ่ยเพียงออหนึ่งเสียง และมีขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย ใช้บรรเลง ในวงปี่พาทย์ ไม้ نرم เป็นเครื่องนำแทนปี่ในกรณีที่ไมต้องการเสียงดังเกินไป เวลาเล่นเพียงดับต่าง ๆ

๔ ขลุ่ยขลิบเพียงออ (ขลุ่ยหลิบหรือขลุ่ยกรวดก็เรียก) เป็นขลุ่ยขนาดเล็กที่มีระดับเสียงสูงกว่าขลุ่ย เพียงออ ๔ เสียง ใช้เป่าเป็นเสียงคู่ประสานกับขลุ่ยเพียงออ โดยดำเนินทำนองเป็นแนวเก็บใช้ในวงเครื่องสาย ปี่ชวา วงมโหรีเครื่องคู่และเครื่องใหญ่ วงเครื่องสายเครื่องคู่

๕ ขลุ่ยอู้ เป็นขลุ่ยขนาดใหญ่ที่มีระดับเสียงต่ำกว่าเสียงขลุ่ยเพียงออ ๓ เสียง สันนิษฐานว่าเรียกชื่อ ตามอย่างซออู้ ซึ่งมีระดับเสียงทุ้มต่ำคล้ายกัน ขลุ่ยอู้ในสมัยโบราณจะมี ๗ รู (รวมรูนิ้วดำ) แต่ภายหลังมีบาง รายคิดทำขึ้นเป็น ๘ รู โดยเพิ่มรูที่ใช้นิ้วก้อยล่างขึ้นอีกรูหนึ่ง ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ ดึกดำบรรพ์ซึ่งต้องการ เสียงทุ้มต่ำเป็นพื้น (วัฒนธรรม จุฬาราช ๒๕๔๒ ๕๔๓)

สุดท้าย คือ รูปแบบของใช้เบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก ในการตกแต่งงานประดับมุก รูปแบบผลิตภัณฑ์ของใช้เบ็ดเตล็ดมีรูปแบบการออกแบบมากมายหลายประเภท ที่พบในการตกแต่งงานประดับมุก เช่น จ้ามป็นจำนวน ๑ คู่, จานเขียนลาย จำนวน ๓ ชิ้น, ปลอกไฟแช็ค จำนวน ๑ ชิ้น, ปลอกยาตม จำนวน ๓ ชิ้น, กระตองเตาเขียนลาย จำนวน ๓ ชิ้น และตะลุมของขนาดเล็ก จำนวน ๓ เถาว์ ซึ่งผลิตภัณฑ์ทั้งหมดเป็นของ ช่างตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตะลุมเถาว์เล็ก อีก จำนวน ๓ เถาว์ ของช่างตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ ชิ้น รวมทั้ง มีการตกแต่งสวนประกอบของพานะดังเช่น พวงมาลัยรถ กระปุก ของช่างตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

จากการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์งานประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย พบว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์กับหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยนั้น จัดว่างานประดับมุกนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงาม และประโยชน์ใช้สอยโดยมิได้อาศัยเครื่องจักร ทำด้วยฝีมือของตนเองจะเป็นการเลียนแบบจากสิ่ง ที่พบเห็นหรือตามต้องการที่นำไปใช้งานและการตกแต่งประดับประดาให้สวยงามตามความเหมาะสม เช่น ตลับ ถาด แจกัน ชันน้ำ แอบยา กลองโสภาเส้น เขียนหมาก เป็นต้น ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ ไม้เนื้ออ่อน แล้วเคลือบด้วยรัก อีกทั้งรูปทรงของเครื่องประดับมุกเป็นการกำหนดรูปแบบของวัตถุด้วยการออกแบบหรือ สิ่งที่ผลิตขึ้นให้ได้ซึ่งความต้องการของผู้ใช้สอย ความบันเทิงใจของผู้ผลิต ที่มีรูปลักษณะ รูปร่าง รูปทรงของเครื่องประดับมุกมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญในการกำหนดการออกแบบรูปทรงอันประกอบด้วย ความงาม ความรู้สึก และการขึ้นรูปด้วยมืออย่างมาก งานเครื่องเขินจึงได้รับการพัฒนาให้มีคุณค่าทั้งการผลิต การออกแบบ และรูปทรงต่าง ๆ

การสร้างรูปแบบของเครื่องประดับมุก จึงแตกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย ซึ่งชิ้นงานแต่ละชนิด ซึ่งถือได้ว่าลักษณะพิเศษไม่เหมือนเครื่องใช้ของไทยอื่น ๆ สิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก คือ รูปแบบต่าง ๆ ตามหน้าที่ใช้สอยและการเน้นฝีมือการช่าง ความคิดสร้างสรรค์ที่ใช้วัสดุพื้นบ้านมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

เครื่องประดับมุกในเขตภาคกลาง จึงเป็นลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะของที่ต่างไปจากภาคอื่น ๆ ตั้งแต่ภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาของท้องถิ่น ดังนั้นการผลิตงานเครื่องประดับมุกซึ่งทำกันในหมู่บ้านที่สืบทอดต่อกันมาตามแบบอย่างของบรรพบุรุษ โดยเฉพาะเครื่องประดับมุก จึงเป็นภาชนะที่ประดับตกแต่ง มากกว่าเครื่องใช้สอย แต่ในปัจจุบันได้พัฒนาในเรื่องของรูปแบบ และรูปทรงให้มีรูปร่างตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ด้วยหน้าที่ใช้สอยตามความต้องการของตลาดและความนิยมของผู้ซื้อที่จะนำไปใช้ในสถานภาพต่าง ๆ กัน

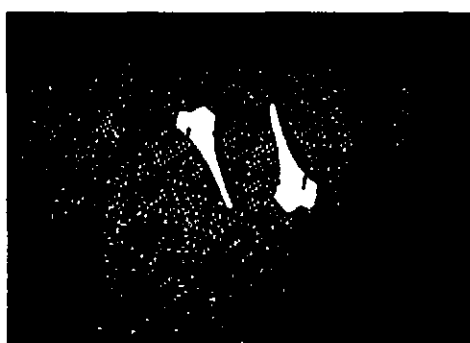
ปัจจุบัน แม้ว่างานศิลปหัตถกรรมไทย ประเภทงานประดับมุก จะมีการพัฒนาการเปลี่ยนไปทั้งรูปแบบ และประโยชน์ใช้สอย เนื่องจากเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ มีวัสดุสังเคราะห์ เช่น อลูมิเนียม พลาสติก เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน แทนแต่มีได้หมายความว่า หัตถกรรมจะด้อยคุณค่า หรือหมดความหมายไปจากชีวิตของคนไทย ในสังคมเมือง ความต้องการยังคงอยู่ แต่เพิ่มลักษณะการใช้สอยมาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านเรือน เช่น ตะกร้า กระบุงก็นำมาใส่กระถางต้นไม้ หมวก กอบ นำมาใช้แทนโคมไฟ พัดนำมาประดับฝาผนัง มีดดาบประดับมุก นำมาตั้งโชว์ เป็นต้น อีกทั้งการทำจำลองเพื่อจำหน่าย เป็นของที่ระลึกด้วย ในชนบทห่างไกลความเจริญ งานหัตถกรรมยังคงใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และบางท้องถิ่นมีการส่งเสริมการผลิต เพื่อจำหน่ายทำรายได้ให้กับครอบครัวและหมู่บ้านอีกด้วย

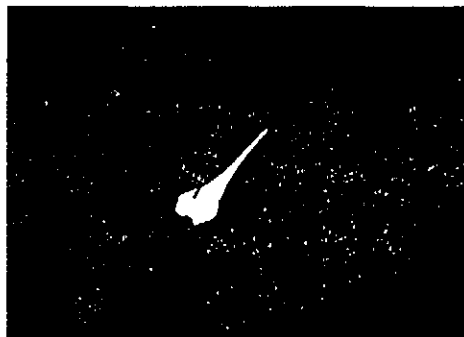
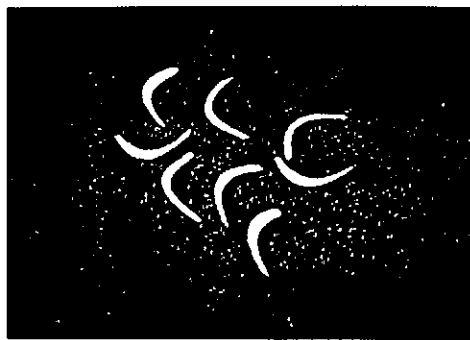
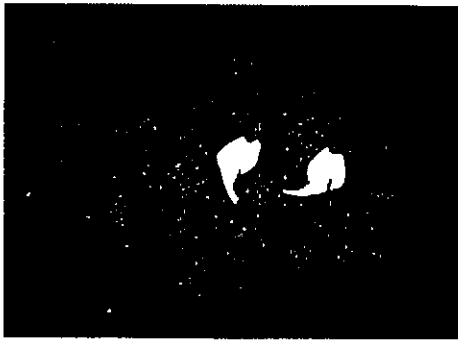
๔ ลักษณะของลวดลายที่ปรากฏบนงานประดับมุก

ลวดลายที่ปรากฏบนผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกของไทยนั้น มีมากมายหลายยุคหลายสมัยและแบบอย่างล้นหลามสะท้อนให้เห็นคุณค่าทั้งทางศิลปะและวัฒนธรรม ด้วยความงามของเส้นและสีของเปลือกหอยที่ประสานกัน อย่างกลมกลืน กับเรื่องราวที่บอกเล่าถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนชีวิตประจำวันของสังคมนั้นๆ ล้วนเป็นฝีมือและความคิดของช่างที่ได้เก็บและถ่ายทอดไว้บนเครื่องประดับมุก จะด้วยความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา หรือผู้ปกครอง บิดามารดาก็ดี ต่างก็เป็นเหตุแห่งการสร้างสรรสร้างงานสุดยอดขึ้นมาได้ทั้งสิ้น จึงไม่ว่าเปล่งประกายด้วยลวดลายที่นำมาใช้ในการประดิษฐ์ ตกแต่งบนงานประดับมุกนั้น มีความงดงามอย่างไรก็ดี มีคุณค่าทางศิลปะ ควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้เป็นแบบอย่าง ประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์กับลายที่ประสานกันในงานที่เกี่ยวข้องกับพุทธบูชา หรือ พิธีกรรม บางครั้งอาจจะเป็นเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ตามถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ ให้ ชาย แลกเปลี่ยนกัน ในชนทุกระดับ ความหลากหลายในรูปลักษณะจึงปรากฏ และได้สะท้อนให้เห็นปรัชญา แนวคิด ชีวิตและจิตใจของคนในสังคมนั้นๆ ได้โดยง่าย

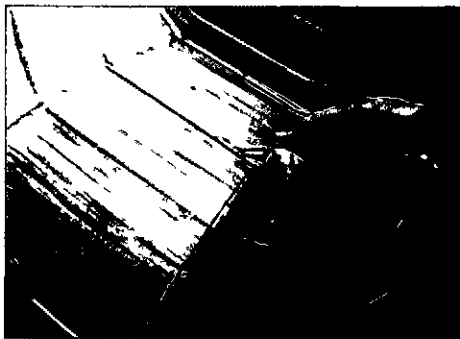
ความหลากหลายในรูปลักษณะของลายที่ปรากฏบนงานเครื่องประดับมุก ลักษณะของลวดลาย ที่ตกแต่งบนชิ้นงานประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งประกอบไปด้วย ตำบลไผ่ลิง , ตำบลประตูลี้ อำเภอบางบาลอยุธยา และตำบลหนองปรือ อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา , ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท , ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง สามารถแบ่งแยกและจัดหมวดหมู่ได้ตามลักษณะที่เรียกขานกันทั่วไปมีดังต่อไปนี้

๔.๑ ลวดลายประเภทลายประดิษฐ์

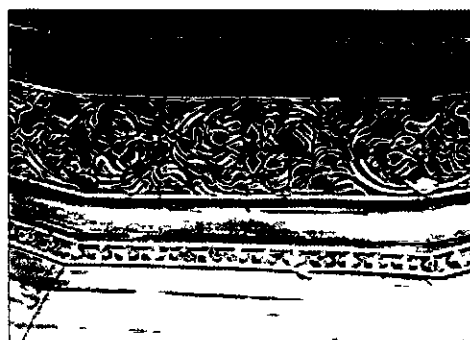
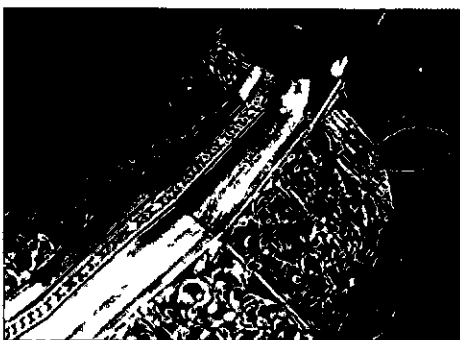

ภาพประกอบ ๒๗๙ ภาพลักษณะของลวดลายประดิษฐ์

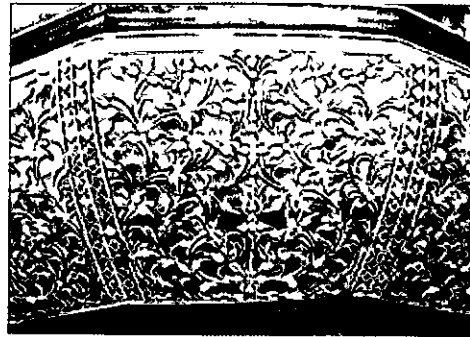
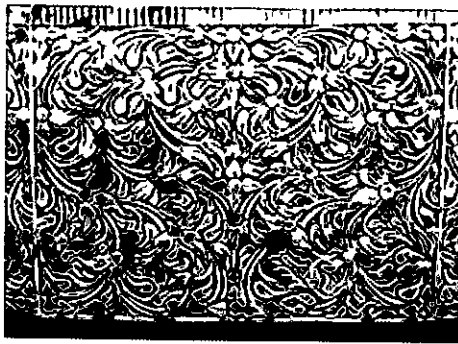

ภาพประกอบ ๒๘๐ ภาพการเดินเส้น

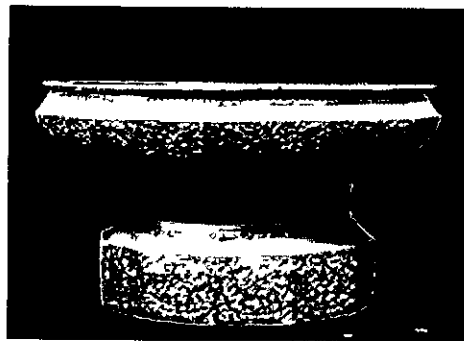
ภาพประกอบ ๒๘๑ การผูกเป็นลายดอก

ภาพประกอบ ๒๘๒ สร้างลวดลายด้วยเถาเลียบต่อกัน หรือ ไชวักัน

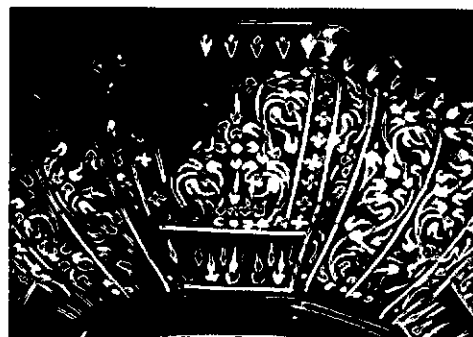

ภาพประกอบ ๒๘๓ ประติษฐ์เป็นก้านลาย

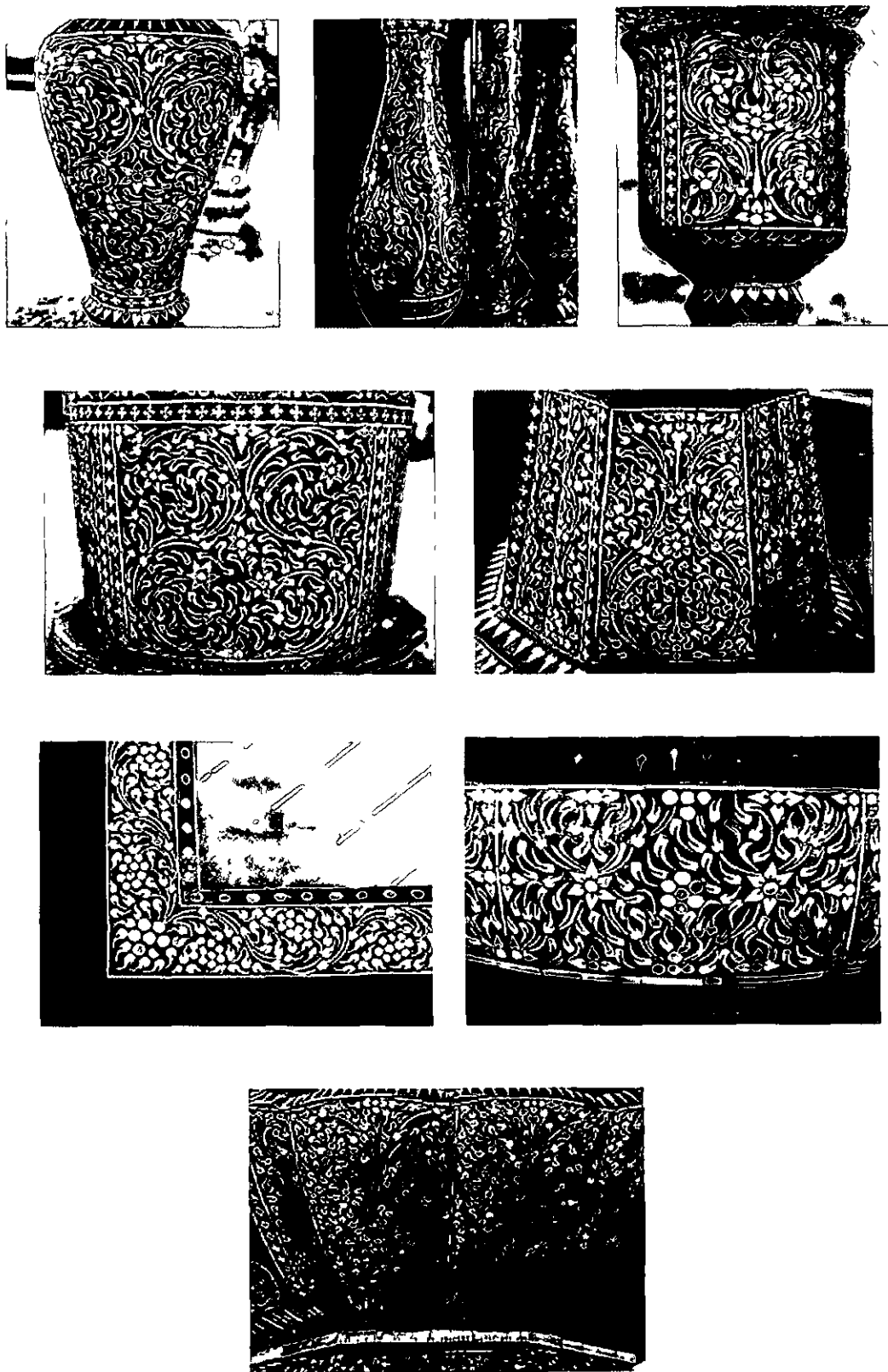
ภาพประกอบ ๒๘๔ ภาพลวดลายประติษฐ์ ที่สมบูรณ์

๔ ๑ ๑ ลายประติษฐ์ ประเภท ลายเครือ

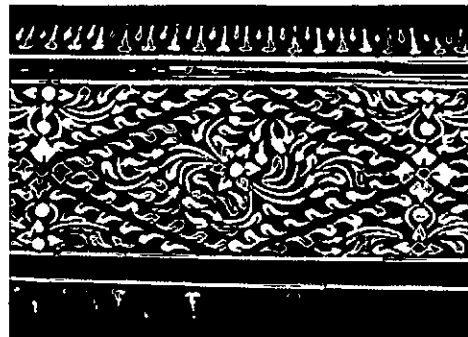

ภาพประกอบ ๒๘๕ ภาพลายประติษฐ์ ประเภทลายเครือ

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

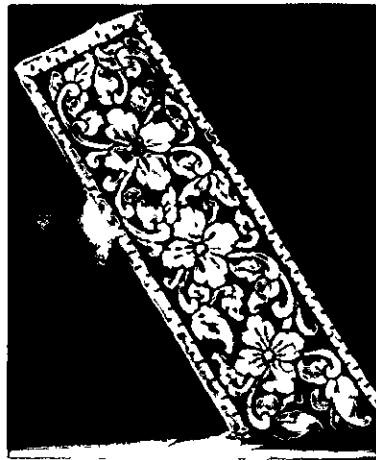
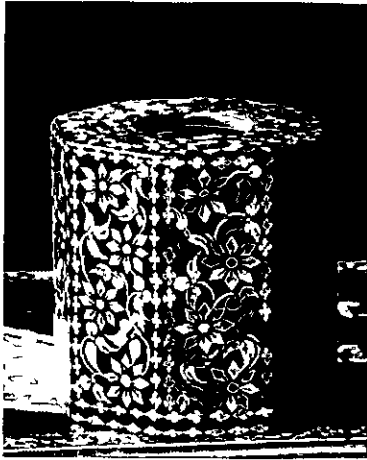
ภาพประกอบ ๒๔๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ
แหล่งผลิต ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๘๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

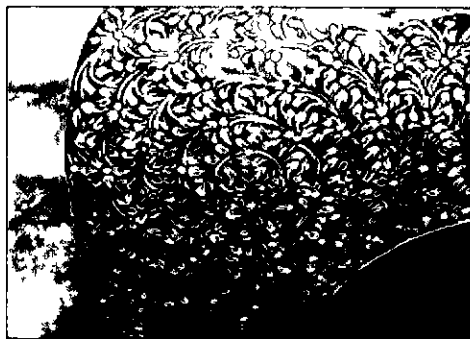

ภาพประกอบ ๒๘๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาส อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

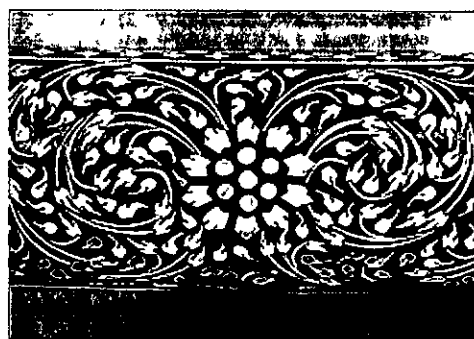

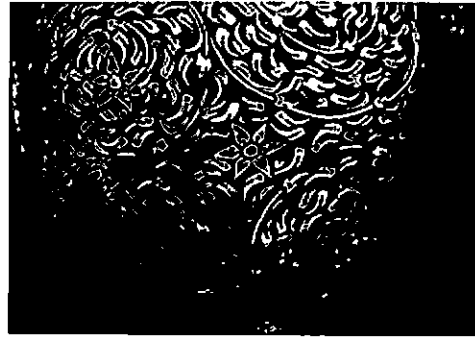
ภาพประกอบ ๒๘๙ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายเครือ
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

๔ ๑ ๒ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด

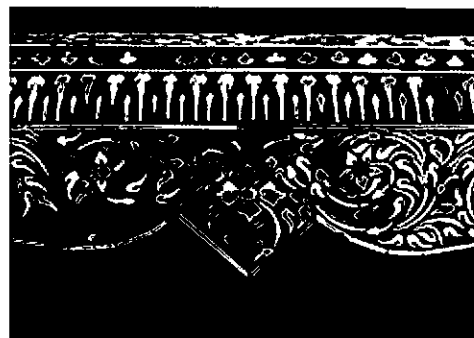

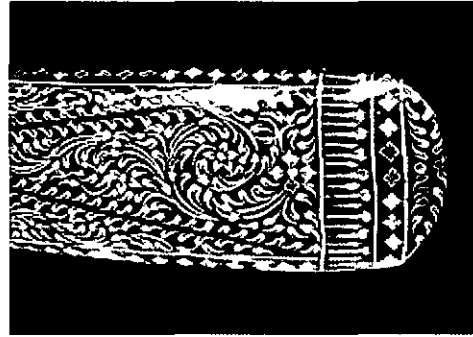
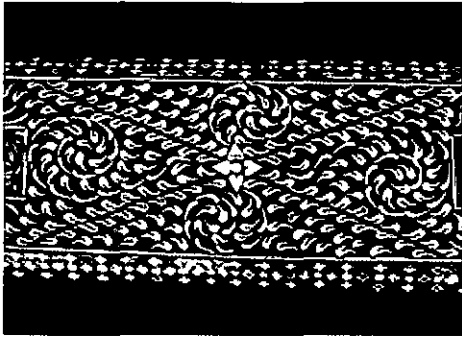
ภาพประกอบ ๒๙๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๒๙๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

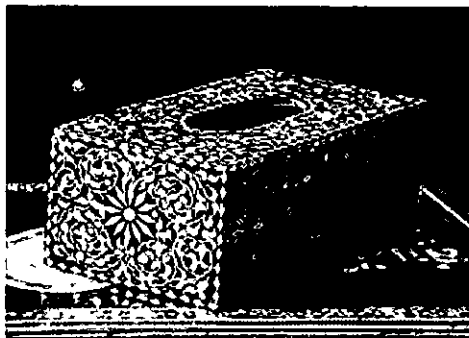
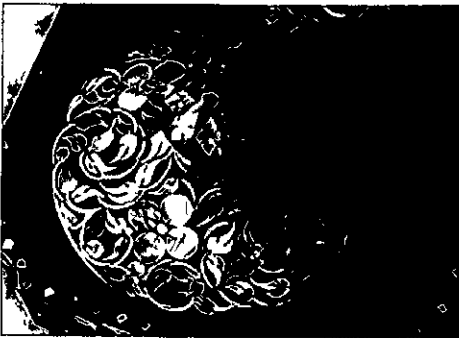
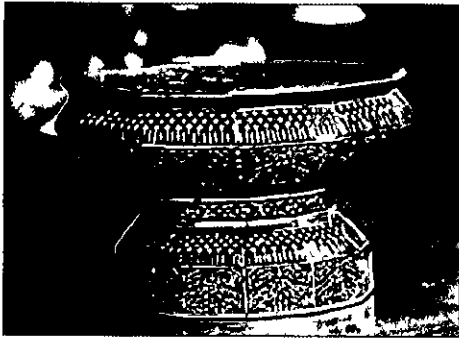

ภาพประกอบ ๒๕๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

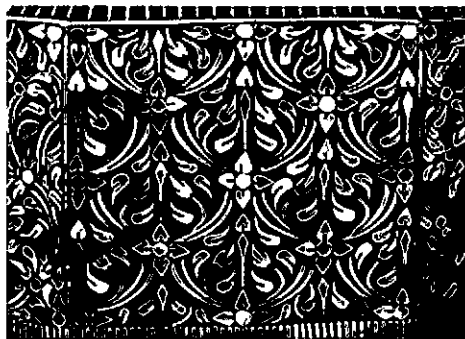
ภาพประกอบ ๒๕๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด

แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

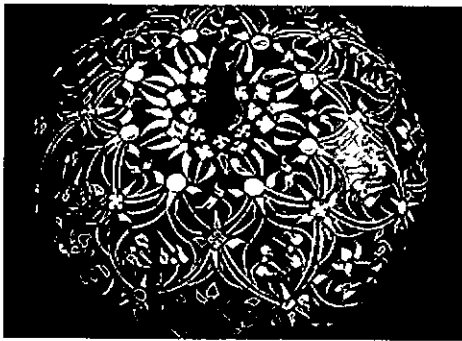
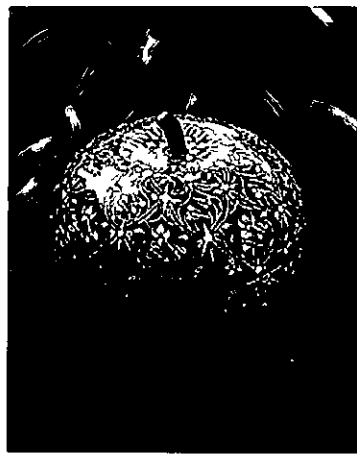
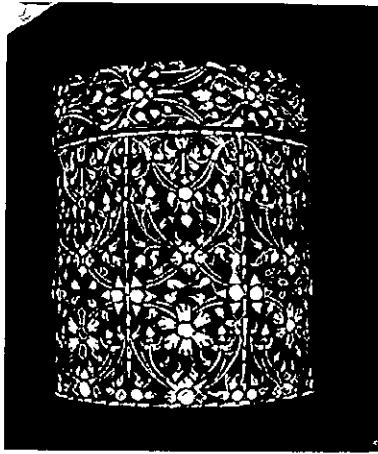

ภาพประกอบ ๒๕๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านขด
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

๔ ๑ ๓ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านแย่ง

ภาพประกอบ ๒๕๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านแย่ง
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

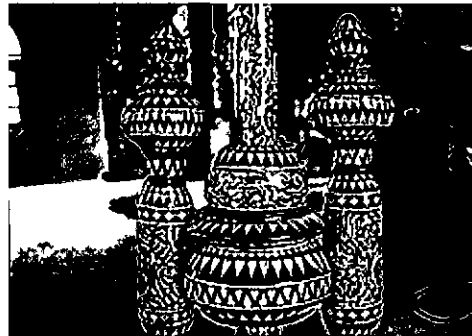

ภาพประกอบ ๒๙๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านแย่ง
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔๑๔ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายมะลิเลื้อย

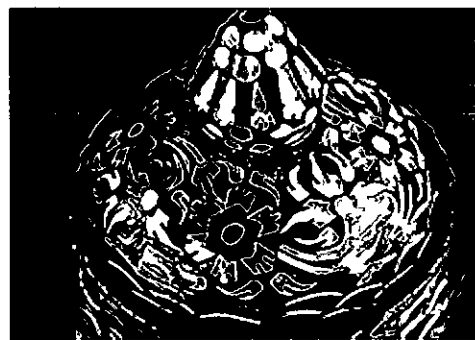

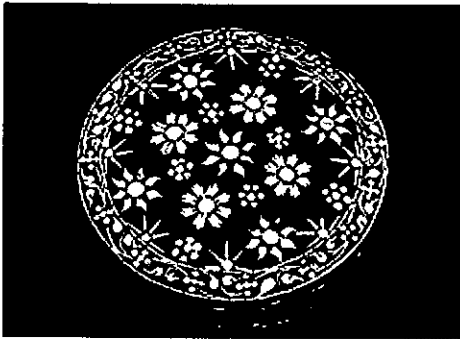
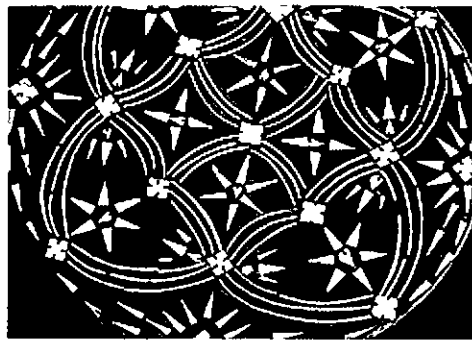
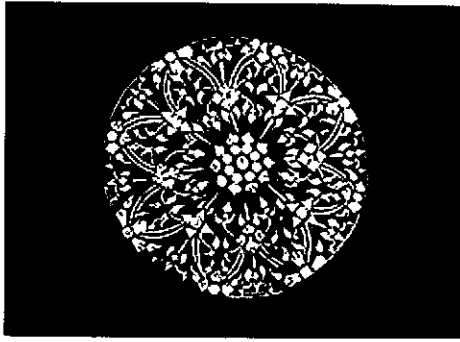
ภาพประกอบ ๒๔๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายมะลิเลื้อย
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

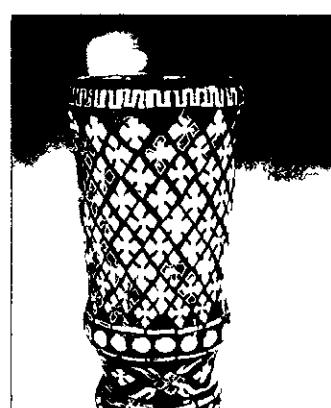
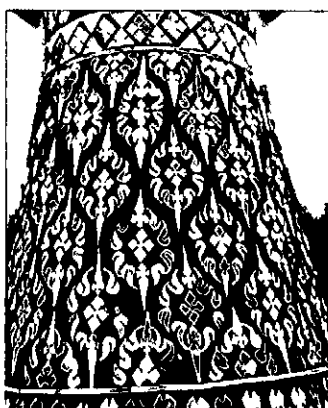
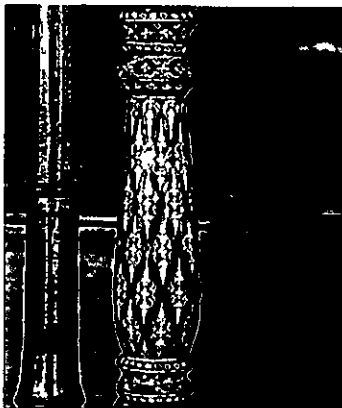
ภาพประกอบ ๒๔๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายก้านแย่ง
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔ ๑ ๕ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก

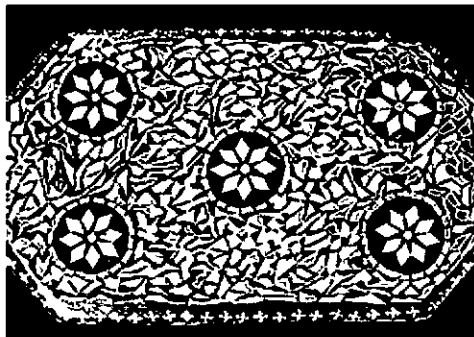
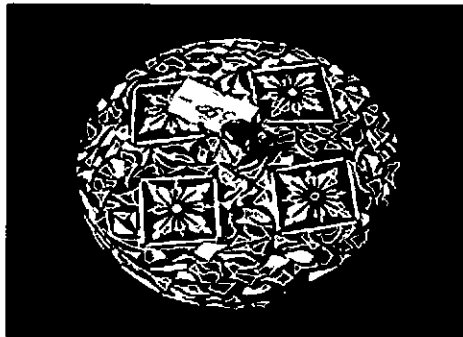
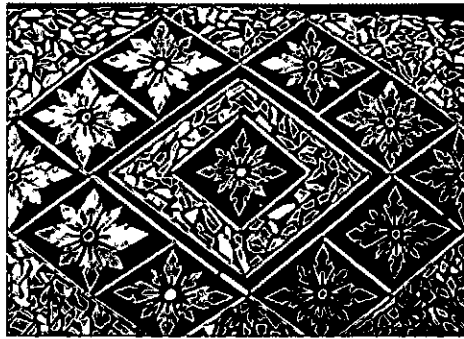

ภาพประกอบ ๒๙๙ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

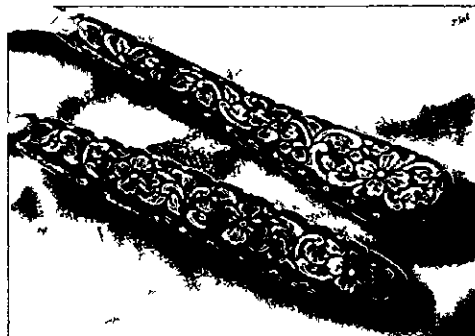
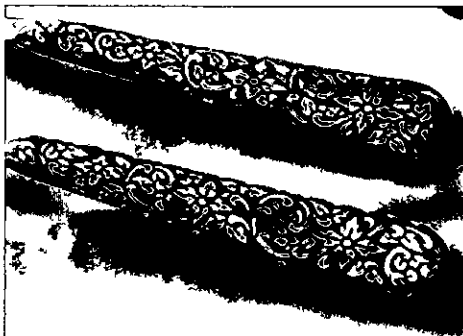

ภาพประกอบ ๓๐๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก

แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท

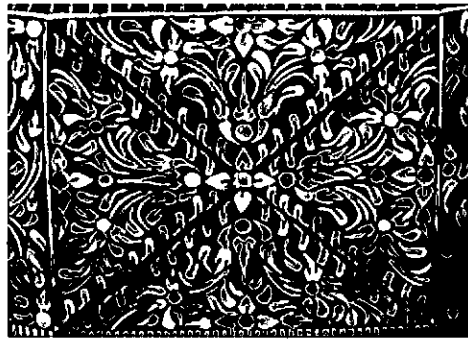
ภาพประกอบ ๓๐๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพประกอบ ๓๐๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายดอก

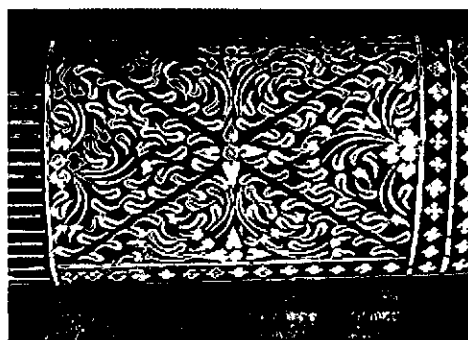
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

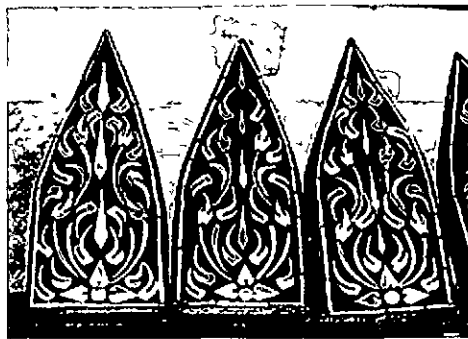
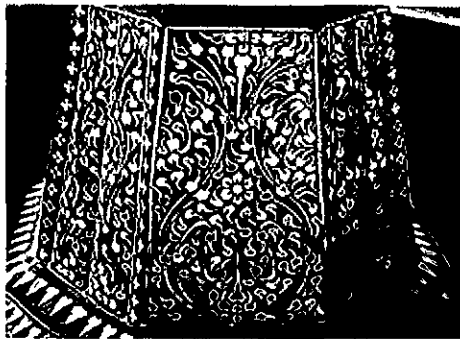
๔ ๑ ๖ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม

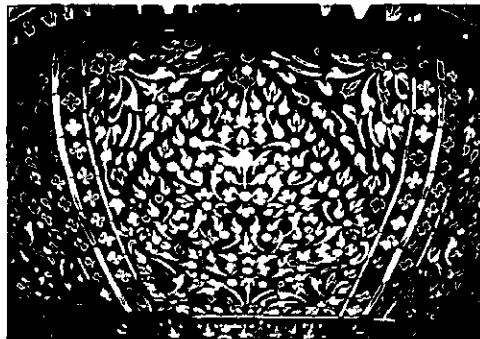
ภาพประกอบ ๓๐๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม

แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

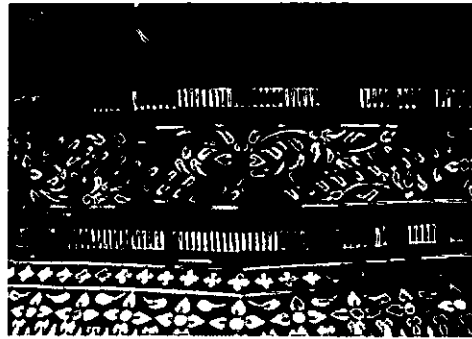
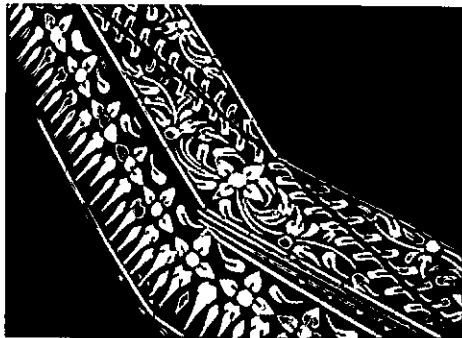
ภาพประกอบ ๓๐๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

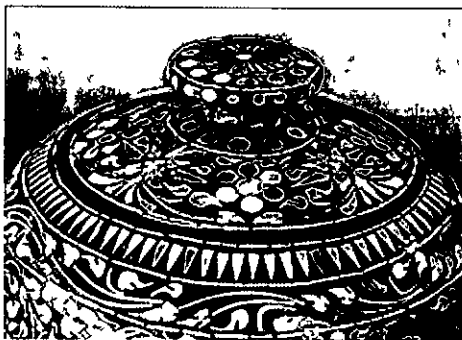
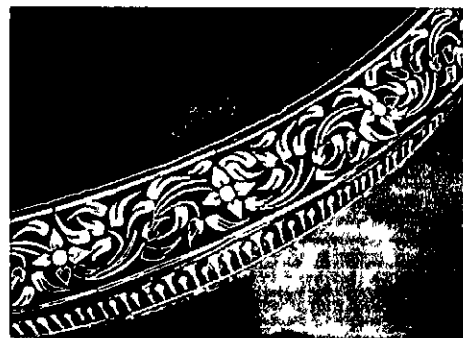
ภาพประกอบ ๓๐๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม
แหล่งผลิต ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

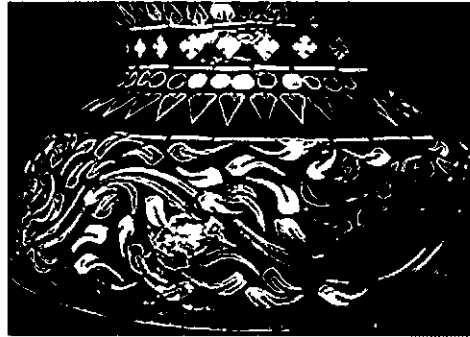
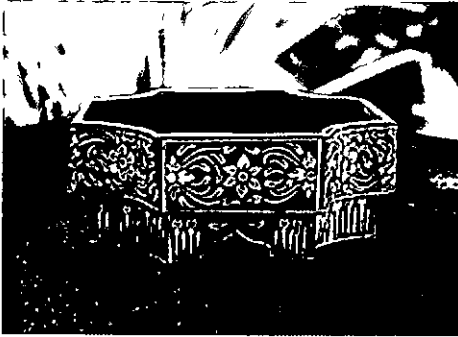
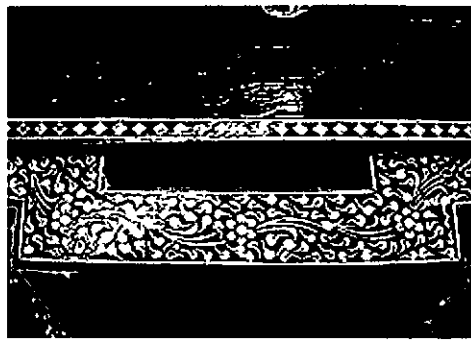
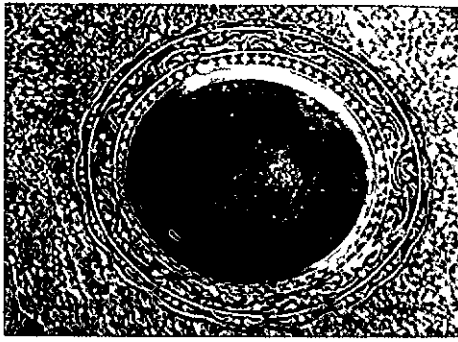

ภาพประกอบ ๓๐๖ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายพุ่ม
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

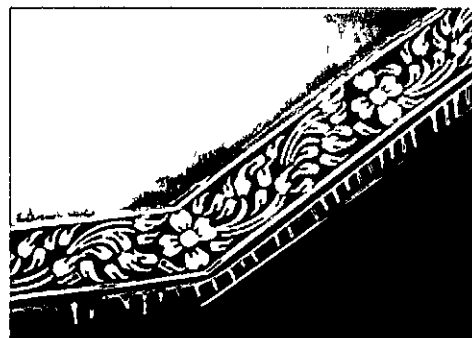

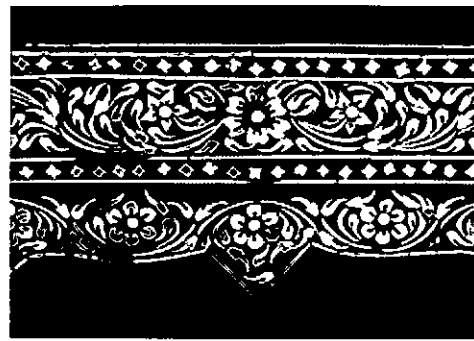
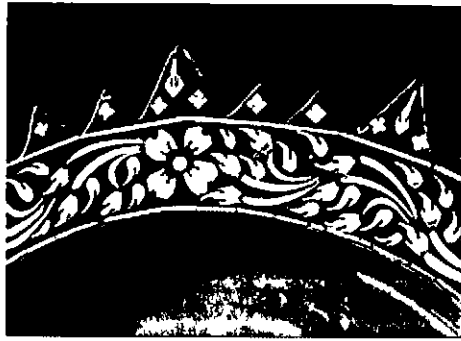
ภาพประกอบ ๓๐๗ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

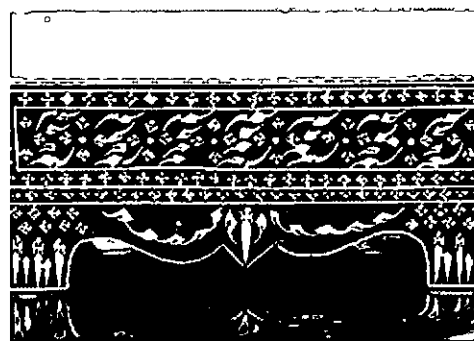

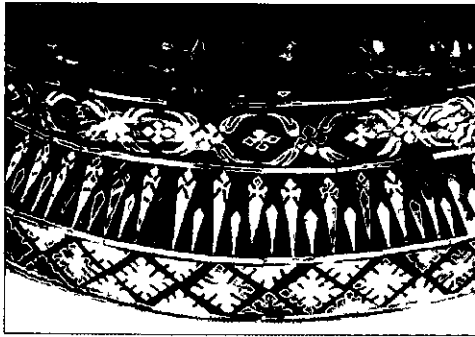
ภาพประกอบ ๓๐๘ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

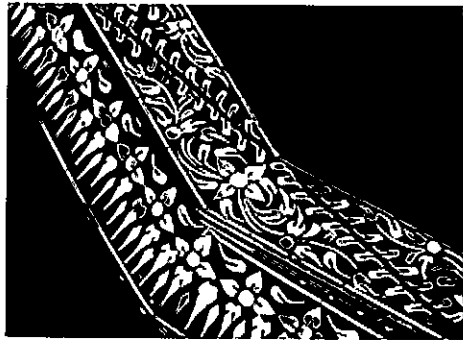
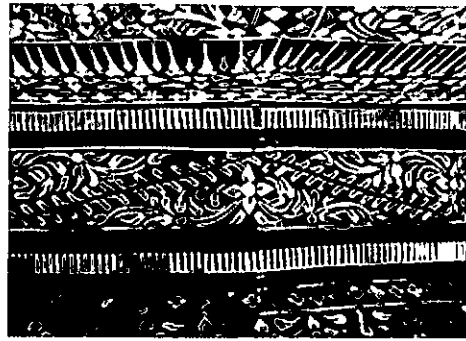
ภาพประกอบ ๓๐๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

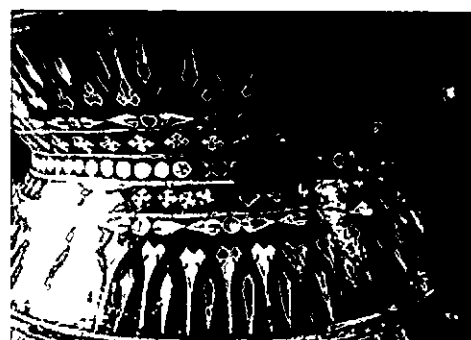
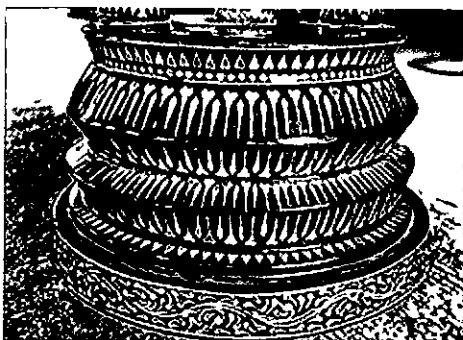
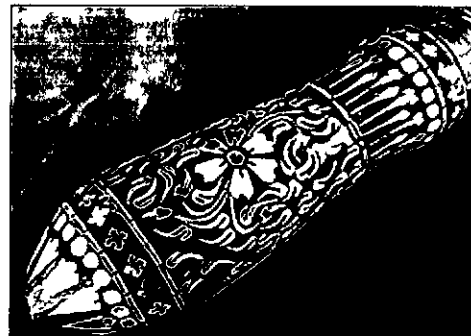

ภาพประกอบ ๓๑๐ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายหน้ากระดาน
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

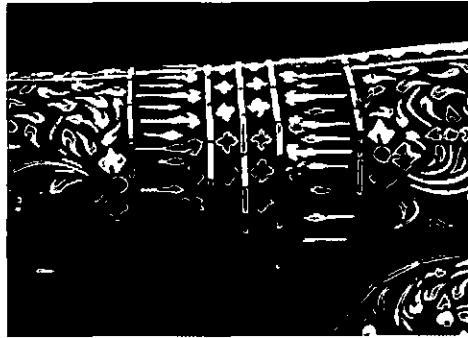
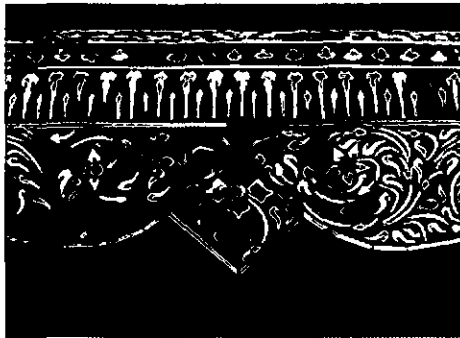
๔๑๘ ลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ กรวยเชิง

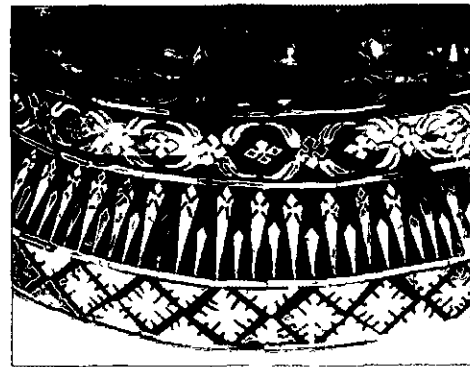
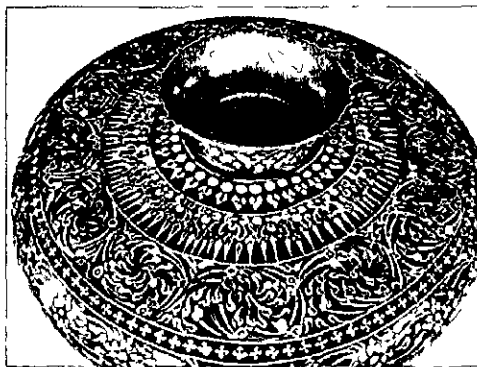
ภาพประกอบ ๓๑๑ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ ลายกรุยเชิง
แหล่งผลิต ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๑๒ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ ลายกรุยเชิง
แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

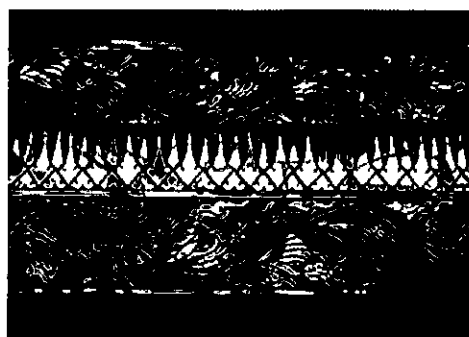
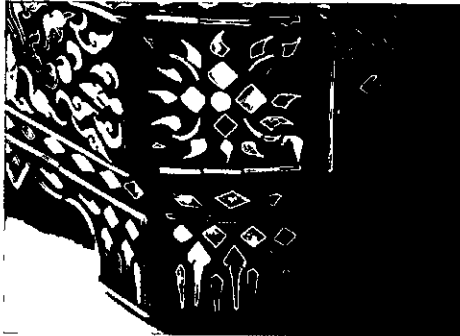

ภาพประกอบ ๓๑๓ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ ลายกรวยเชิง
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๑๔ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ ลายกรวยเชิง

แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอมือง จังหวัดชัยนาท

ภาพประกอบ ๓๑๕ ภาพลายประดิษฐ์ ประเภทลายกรวยเชิง หรือ ลายกรวยเชิง
แหล่งผลิต ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

จากการสัมภาษณ์ การทำลวดลายประดิษฐ์ ของสำเนียง พรหมสอง ช่างประดับมุกตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าว “ในปัจจุบันช่างมุก จะนิยมทำลายประเภทลายประเภทกันทั้งนั้น เพราะจะทำลายฉลุไว้ เช่น ดอก ใบ ก้านแฉม หยดน้ำ หัวใจ ก้านเหยียด ลายประจายาม แล้ว นำลวดลายทั้งหมดมาผูกลาย ให้เกิดเป็นลวดลายใหม่ แต่ก็ยังคง เป็นรูปแบบของลายไทย ซึ่งก็แล้วแต่ วาช่างแต่ละคน จะผูกลายแบบไหน ”(สำเนียง พรหมสอง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) ซึ่งก็ตรงกับคำกล่าว ของวิเชียร น้อยมาลา ช่างประดับมุกตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าว “ช่างในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียง ในปัจจุบันจะนิยมทำลายประดิษฐ์ กันมาก เพราะเวลาเตรียมลายฉลุนั้น จะทำลายแบบซ้ำๆ กัน แล้วก็ นำ ใบ ดอก ก้าน มาประดิษฐ์ผูกลายใหม่ เป็นลวดลายของเรา แต่สำหรับงานที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางสงฆ์ แล้วก็จะนิยมทำเป็นลายไทย ”(วิเชียร น้อยมาลา สัมภาษณ์ ๒๕๔๖)

จากการศึกษาพบว่า ช่างประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางจะนิยมทำลายประดิษฐ์ ซึ่งจะพบได้จากชิ้นงานที่ปรากฏ เช่นในรูปแบบของเครื่องใช้ภายในครัวเรือน รูปแบบของเครื่องสำหรับพระสงฆ์ ฯลฯ กล่าวคือ ลายที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมานั้น มีวิธีการตัดทอนจากของโบราณ คือ ลายในสมัยโบราณจะต้องมีที่มา ซึ่ง ประกอบด้วย กอ กาบ กิ่ง ก้าน ดอกและผล จึงจะเป็นลายที่สมบูรณ์ แต่ลายประดิษฐ์ จะมีการตัดทอน ให้น้อยลงเหนืออย่างน้อย ๒ ชนิด คือ ก้าน กับ ใบ วิธีการผูกลายประดิษฐ์ ก็จะต้องคำนึงถึงช่องไฟเป็นหลัก พื้นที่ที่กำหนด โดยนำเอาก้านและใบบรรจุใส่โดยไม่มีการคำนึงถึงที่มา หรือ ตัวกำเนิดลาย

๔ ๒ ลวดลายประเภทลายประจำชาติ

ลวดลายประจำชาติ หรือ ลายไทย ที่นิยมนำมาออกแบบให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุก จากการศึกษาพบลวดลายที่มีกนิยमतกแต่งบนชิ้นงาน ดังนี้

ภาพประกอบ ๓๑๖ ภาพลักษณะของลวดลาย ที่ตกแต่งบนงานประดับมุก ที่ภาษาชาวเรียกว่า ลายชาดช่วง

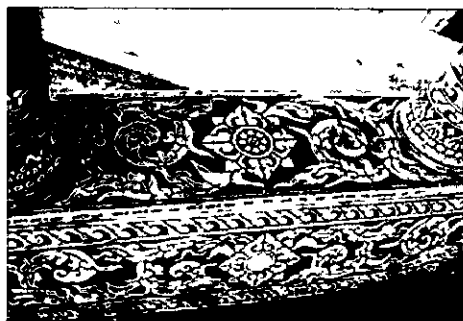
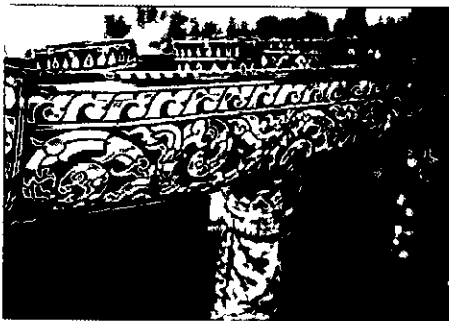
๔ ๒ ๑ ลายหน้าสิงห์

ภาพประกอบ ๓๑๗ ลวดลายประจำชาติ ลายหน้าสิงห์

ลายหน้าสิงห์ เป็นลายที่นำไปใช้ต่อเนื่องประกอบสวน เช่น นำไปใช้ตรงกลางฐานด้านใดๆ แล้ว ออกลายจากปาก หน้าสิงห์ ทั้งซ้าย และขวา ไปจนถึงมุมของฐาน ทั้งสองข้างจึงเป็นลายเท้าสิงห์ ลายหน้าสิงห์ ข้างมุกจะประดิษฐ์ เป็นรูปหน้าสิงห์ประกอบ ด้วยสวนที่เป็นลายกนกเล็กๆประกอบเป็นพื่น เป็นเขี้ยว จมูก และตก โดยผูกเป็นกนกออกไปเต็มตามรูปทรงที่ต้องการ หากแบ่งกึ่งกลางด้านตั้งสองข้างซ้ายขวาจะเหมือนกัน หน้าที่ใช้ของลายหน้าสิงห์ใช้เป็นลวดลาย ดอกลายหน้าสิงห์ มักใช้เป็นตัวออกลายและห้ามลาย ทั้ง ซ้าย – ขวา ข้างจะเดินเป็นเส้นคู่จากหน้าสิงห์ทั้งซ้ายและขวา บางครั้งจะผูกลายเป็นลวดลายอื่นๆ เช่น ลาย กนกเกลียวออกไปทั้ง ๒ ข้าง ตามแนวหน้ากระดานของ ความงามของลายหน้าสิงห์จะเกิดจากรูปทรงและ ลายเส้น ความคมชัดของเส้น ขอบเขตของลวดลาย

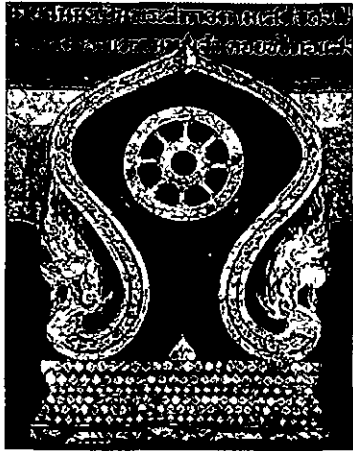
๔ ๒ ๒ ลายแข่งสิงห์

ภาพประกอบ ๓๑๘ ภาพลายแข่งสิงห์

ลายแข่งสิงห์ หรือ ลายน่องสิงห์ รูปทรงของลวดลายคล้ายทรงรูปหอย โดยใช้เส้นรอบนอกเป็นเส้น โค้งจากปากรูปหอย แล้วหยักโค้งลง แล้วคำแหลมที่ยอดกันหอยจึงกลับมาหยัก เพื่อโค้งกลับมายังปากอีกครั้ง จนเป็นรูปหอย สามารถเรียงต่อกัน ในแนวตั้งในจังหวะที่เท่ากัน เหมือนหอยจับหลักที่ปักไว้ในน้ำ สามารถ นำไปใช้ได้หลายส่วน ติดตามแนวตั้งเรียงกันขึ้นไป หรือนำมาเรียงตรงขอบก็ได้ เมื่อนำมาเรียงกัน จะดูเป็น ระเบียบมีจังหวะที่ต่อเนื่องกัน ส่วนรายละเอียดภายในตัวลายจะมีความงามตรง ความอ่อนช้อยของโค้งที่ตัวด ยอดที่รับกัน

๔ ๒ ๓ ลายบัวคว่ำ และ ลายบัวหงาย

ภาพประกอบ ๓๑๙ ภาพลายบัวควาและลายบัวหงาย

ลายบัวควา และลายบัวหงาย มีรูปร่างลักษณะลวดลายคล้ายกลีบบัว หรือ ดอกบัว ซึ่งช่างประดับมุกนิยมใช้กันแพร่หลาย ลักษณะลายบัวควา ยอดกลีบจะคว่ำลง ส่วนลายบัวหงายลักษณะยอดกลีบจะหงายขึ้น รูปทรงของลวดลายอยู่ในสามเหลี่ยมยอดแหลม มุมที่ฐานสองมุมจะโค้งเท่ากัน มาจตุฐานที่จะประดับ ช่างจะบากขอบกลีบทั้งสองข้าง ตัวลายนูนหนาทั้งสองข้าง ตัวลายนูนหนาตรงกลางและค่อยๆ บางเรียบไปทางขอบลาย ส่วนลายระเอียดภายในลาย ช่างจะเดินเส้นเหมือนขอบลายด้านนอกอีกชั้นหนึ่ง ลายบัวควาจะเรียงกลีบลาย ให้ยอดคว่ำลง เรียงตามยาวของหน้ากระดาน และจะอยู่ส่วนล่างของลาย บัวหงาย ส่วนลายบัวหงาย จะจัดประดับเอายอดกลีบลายตั้งขึ้นเรียงติดตอเช่นเดียวกัน ช่องว่างระหว่างนอดกลีบลาย ช่างจะแก้ปัญหาช่องว่าง โดยการทำให้เป็นกลีบแทรก หรือ กลีบแซมเล็กๆ เพิ่มขึ้น

๔ ๒ ๔ ลายบัวหัวเสา หรือ บัวปลายเสา

ภาพประกอบ ๓๒๐ ภาพบัวหัวเสา หรือ บัวปลายเสา

ลายบัวหัวเสา หรือ บัวปลายเสา ลักษณะลายเป็นกลีบบัวยาว สันกลีบนูน ปลายกลีบโค้งเป็นจั่วแหลมสลับปลายงอโค้ง ออกเล็กน้อย เพื่อรับกับข้อ หรือ ดานด้านบน ลักษณะคล้ายลายกบพรหม แต่ตัวกลีบเล็กกว่า ภายในตัวลายสอดไส้ เป็นกลีบเล็กหนึ่งชั้นขนานกับขอบด้านนอก แนวกลางลายด้านตั้งเป็นสัน

ลาดลงไปด้านข้างทั้งสองข้าง ขอบลายมากเป็นกลีบเล็กด้วยเส้นลงไปจนถึงปลายจ้วยอด ส่วนฐานลาย ประติษฐ์เป็นกลีบบัวสั้น หรือคล้ายกระจิงตาอ้อยปิดฐานลายและสอดไส้ภายในหนึ่งชั้น พร้อมมากขอบกลีบทั้ง ชั้นนอกและชั้นใน กลางสันกลีบลักษณะนูนเช่นเดียวกัน ส่วนปลายกลีบที่ฐานลาย ก็ผายยอดกลีบออกรับตัว ลายใหญ่ ขางนำลายนี้ มาเสริมเรียงประดับรอบปลายเสา หรือหัวเสา พบลายนี้ประดับที่ฐานบุษบกธรรมาสน์

๔ ๒ ๕ ลายลาวด

ภาพประกอบ ๓๒๑ ภาพลายลาวด

ลายลาวดเป็นส่วนกันช่วงลายใช้เส้นตรง หรือเส้นโค้งตามลักษณะของส่วนตกแต่ง มี ลักษณะเป็นขอบขึ้นมาจากฐาน หรือขอบชั้นใดๆ “ใช้เป็นเส้นลบเหลี่ยมให้มน มีหน้าที่บอกขอบเขต ของชั้นลาย เน้นให้ลายที่อยู่ในกรอบเด่นชัดมีระเบียบขึ้น อาจจะตกแต่งเป็นช่วงสั้นๆ ซึ่งเรียกว่า ลายเส้นลูกน้ำ ” (สำเนียง พรหมสอง สัมภาษณ์ ๒๕๔๗) นอกจากนี้ข้างมุกจะประติษฐ์ เป็นเม็ด กลมๆบนเส้นลาวดนี้ เรียกว่า เม็ดกลม เม็ดมะยม หรือบางครั้งในลักษณะดอกกลอย

๔ ๒ ๖ ลายพันยักษ์

ภาพประกอบ ๓๒๒ ภาพลายพันยักษ์

ลายพื้ณัยกัษณ์ ลักษณะของลวดลายอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือ จตุรัสตามขนาดที่ช่างออกแบบให้ เหมาะกันส่วนที่จะนำไปประดับสี่เหลี่ยมของลายพื้ณัยกัษณ์ จะมีลักษณะพิเศษ คือ ลบเหลี่ยมที่มุมข้างบนสอง มุม และด้านระหว่างสองมุมจะบากโค้งลงกลางด้าน คล้ายพื้ณัยกัษณ์แต่ละซี่เรียงต่อกันเป็นหน้ากระดานระหว่างของ พื้ณัยกัษณ์แต่ละซี่จะมีกลีบเล็ก ๆ แซมตลอดด้าน ในบางครั้ง ก็อาจเรียกว่า บัณพื้ณัยกัษณ์

๔ ๒ ๗ ลายกระจิง

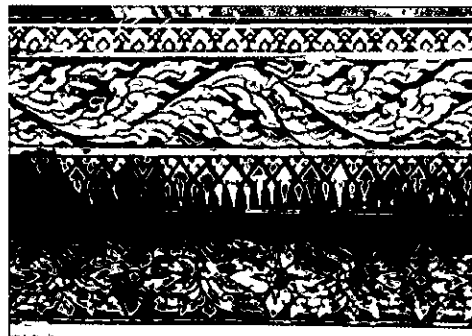
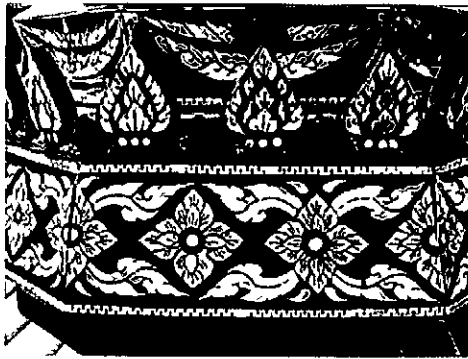
ภาพประกอบ ๓๒๓ ภาพลายกระจิง

ลายกระจิง มีลักษณะโครงสร้างคือสามเหลี่ยมที่บรรจุอยู่ในสี่เหลี่ยมด้านเท่า ได้ความนึกคิดมาจากพื้ณัยปลา จะประดิษฐ์ให้มุมยอดตั้งขึ้น หรือห้อยลง หรือยอดเฉียงก็ได้ สามารถทำเป็นลาย ๆ หรือโตตาม ลักษณะพื้นที่ที่ต้องการนำไปประดับ ลายกระจิงจะบากด้านที่ประกอบ เป็นมุมยอดสามเหลี่ยมทั้งสองข้าง เท่า ๆ กัน อาจจะบากมากกว่าหนึ่งครั้ง ตามรายละเอียดที่ต้องการ ลักษณะรูปทรงดังกล่าวสามารถประดิษฐ์ให้ ต่างขนาดกัน เช่น กระจิงพื้ณัยปลา กระจิงตาอ้อย กระจิงใบเทศ โครงร่างรูปสามเหลี่ยมที่บรรจุในสี่เหลี่ยมด้านเท่า ฐานประดิษฐ์เป็นลวดลายลวด พื้นราบติดกันกับลาย จากลวดมีก้านกนกโค้ง จากทั้งด้านซ้ายและขวา หัน หลังกนกชนกัน ทวัดปลายเล็กน้อยจากปลายยอดกนกทั้งสองข้างต่อขึ้นไป หามุมยอดสามเหลี่ยมเหมือนกลีบ บัวและบากด้านข้างทั้งสอง ตามความยาวของยาวลายอาจจะบากหนึ่งครั้ง หรือมากกว่านั้น ภายในสอดไส้ ด้วยกลีบบัวเล็กๆหนึ่งถึงสองชั้น และบากด้านข้างกลีบให้สัมพันธ์กับริมขอบนอกของลายมนโค้งจากฐานที่เป็นลวดโค้งออกที่กลางลาย แล้วสอดเข้าเล็กน้อย ไปทวัดปลายลายบานออก ตรงกลางก้านทั้งสอง มักแซม เชื่อมลายกระจิงตัวใหม่ นำมาจัดเรียงต่อเนื่องกัน ช่างจะเรียกลายกระจิงลักษณะนี้ว่า กระจิงตั้ง หรือ กระจิง ปฏิญาณ หากนำไปประดับส่วนที่ต้องใช้ยอดลง เรียกว่า กระจิงคว่ำ แต่ถ้าช่างประดิษฐ์ให้เฉียงไปข้างใดข้าง หนึ่ง เรียกว่า กระจิงรวน มักจะใช้ตกแต่งชิ้นงาน ที่เกี่ยวกับที่เกี่ยวกับพิธีกรรม

๔ ๒ ๘ ลายประจำยาม

ภาพประกอบ ๓๒๔ ภาพลายประจำยาม

ภาพประกอบ ๓๒๕ ภาพลายประจำยามก้ามปู

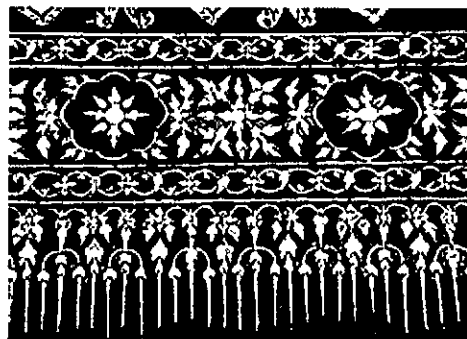
ลายประจำยาม เป็นลายที่บรรจุ อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมเส้นทแยงมุมตัดกัน ตรงกลางเป็นวงกลมกลีบ ลายอาจจะกลีบบัว หรือกลีบใบเทศ ซ้อนกัน ลายประจำยามไม่จำเป็น จะต้องมียี่กลีบเสมอไป อาจจะแบ่งเป็นหกกลีบ แปดกลีบ หรือสิบสองกลีบ ตามความต้องการขนาดลาย ลักษณะเป็นลายดอกไข่ เป็นแม่ลาย หรือออกลายและห้ามลาย เนื่องจากลักษณะของลายบรรจุในกรอบสี่เหลี่ยม ลักษณะประจำยามเป็นดอก จะอยู่ในโครงร่างสี่เหลี่ยมด้านเท่าตรงกลางทำเป็นวงกลมสองชั้น แต่ละชั้นลดหลั่นกัน แบ่งกลีบเป็นสี่กลีบ แต่ละกลีบมีลักษณะคล้ายกลีบบัวอาจจะทำแต่ละกลีบเป็นสองชั้น และบากขอบกลีบลายทุกกลีบ กลีบรอบนอกทั้งสี่กลีบ จะแซมกลีบเล็กไว้ระหว่างกลีบก็ได้ ลายประจำยามนี้ ถ้านำไปประดิษฐ์ ร่วมกับลายอื่น โดยใช้ลาย

ประจายามอยู่ตรงกลาง แล้วออกลายไปทั้งสองข้าง ตามแนวหน้ากระดาน เช่น ลายประจายามกำมปู ใช้ลายประจายามเป็นหลักตรงกลาง และออกลายเป็นลายกนก จากกลีบของดอกประจายาม โค้งมนเป็นสันกนก แล้วสลับปลายขึ้น อาจจะตกแต่งรายละเอียดของลายให้มีกนก มีรอยบากตามลักษณะของกนกที่นำมาประดิษฐ์ ช่างมักจะใช้ลายประจำเรียงต่อกันเป็นดอกๆตลอดแนวหน้ากระดาน หรือ สลับด้วยลายอื่นๆ

๔ ๒ ๙ ลายหน้ากระดาน

ภาพประกอบ ๓๒๖ ภาพลายหน้ากระดาน

ภาพประกอบ ๓๒๗ ลายหน้ากระดานลูกโซ่

ภาพประกอบ ๓๒๘ ภาพลายหน้ากระดานก้านไขว้ใบเทศ

ภาพประกอบ ๓๒๙ ภาพลายหน้ากระดานก้านสลับ

ลายหน้ากระดาน คือ ลายที่มีลักษณะเป็นแนวยาวเหมือนแผ่นกระดาน หรือสวนกว้างของแผ่นกระดาน ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นชื่อและรูปแบบ ซึ่งมีให้เห็นทั่วไปในงานประดับมุก ลายชนิดนี้ มักใช้ผูก ลวดลายติดต่อกันซ้ายขวา ที่พบในงานตกแต่งงานประดับมุก เช่น ลายหน้ากระดานก้านไขว้ใบเทศ ลายหน้ากระดานลูกโซ่ ลายหน้ากระดานก้านสลับ

๔ ๒ ๑๐ ลายลูกฟัก

ภาพประกอบ ๓๓๐ ภาพลายลูกฟัก

ภาพประกอบ ๓๓๑ ภาพลายลูกฟักก้ามปู

ลายลูกฟัก เป็นลายที่มีจุดกึ่งกลางคล้ายลายประจำยามก้ามปู มีรูปโครงร่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางรูปทรงลายในแนวนอน และถือว่าสามารถใช้ลายประจำยาม ประดิษฐ์เป็นลายลูกฟักแบบต่างๆได้ ลักษณะการประดิษฐ์ลายลูกฟัก บรรจุลายในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประดิษฐ์ลายดอกสี่กลีบไว้ตรงกลางคล้ายประจำยามมีกรอบลวดออกจากลายดอก ตรงกลางไปทั้งด้านซ้ายและขวา โดยเว้นช่องว่างระหว่างกรอบลวดบน – ลางไว้เล็กน้อย ลวดแต่ละข้างจะบรรจบกันเป็นมุมแหลมทั้งซ้าย – ขวา กรอบลวดทำเป็นสองชั้น ขอบชั้นนอกของกรอบลวดประดิษฐ์เป็นลายกนกแข็งสิ่งเล็กๆ เกาะบนกรอบลวดจากกึ่งกลางไปรอบ ๆ ข้างซ้ายและขวา บรรจบกัน เป็นยอดแหลมออกด้านข้างทั้งสองด้าน ลักษณะเดียวกันข้างแต่ละอำเภอก็อาจมีการตกแต่งลายที่แตกต่างกัน โดยการใส่ลวดลายที่ไม่เหมือนกัน และมักใช้สลับกับลายประจำยามในลายหน้ากระดาน

๔ ๒ ๑๑ ลายกาบพรหมศร

ภาพประกอบ ๓๓๒ ภาพลายกาบพรหมศร

กาบพรหมศร ลักษณะของกาบพรหมศร คือ จากปลายยอดลายลงมาถึงเฉียงมายังฐานลาย ทั้งกาบด้านนอกและด้านใน โดยเว้นช่องว่างไว้เป็นมุมเสาที่จะประดับระหว่างขอบนอกและขอบใน ที่ฐานลายประดิษฐ์เป็นกระจังมุมรองรับไว้ คล้ายกาบที่ฐานประดับปลายเล็กน้อย จากมุมยอดกระจังที่ฐานลายยกเหลี่ยมสูงขึ้นไปประดับปลายถึงมุมยอด จากสวนที่หักมุมมักออกแบบลวดชั้นๆทั้งด้านซ้าย และขวาเท่ากัน หรือประดิษฐ์เป็นกลีบบัวเล็กๆรอบมุมลายกระจังที่ฐานเป็นชั้นๆไปถึงมุมยอดสุด รอยซ้อนของกลีบบัวเล็กดูเหมือนกาบเล็ก ที่ต่อขึ้นไปรับกับปลายยอดที่กาบใหญ่ หน้าที่ของลายกาบพรหมศรนี้ใช้ประกอบตามมุมเสาให้ยอดลายตั้งขึ้น นำไปใช้ติดประกอบเสาเหลี่ยม มักนิยมใช้ตกแต่ง บุษบก และฐานพระพุทธรูป

๔ ๒ ๑๒ ลายเกลียวกนก

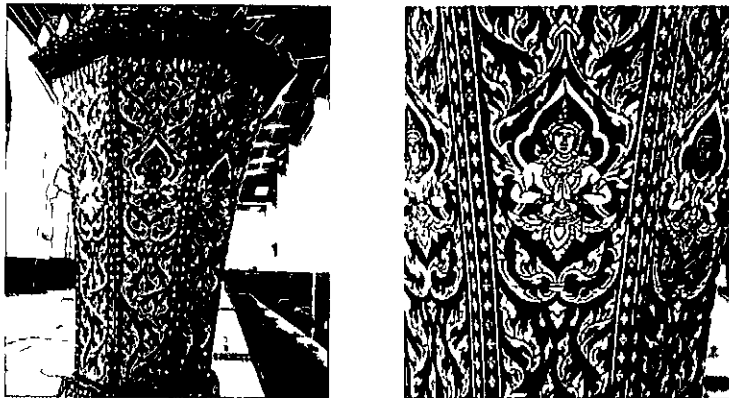
ภาพประกอบ ๓๓๓ ลายเกลียวกนก

ลายเกลียวกนก มีโครงร่างกลมสลับไปมาเหมือนเกลียว โดยมีกรอบลวดบังคับ โครงสร้างสวนโค้งกลมไว้ทั้งสองด้าน แล้วออกโครงลวดลายกนกสามตัวให้นักตัวแรกโค้งมน อยู่ตรงกลางของโครงสร้าง และประดับลายกนกออกเล็กน้อย กนกตัวที่สองออกมาซ้อนด้านหลังรับกนกตัวที่สาม ที่เป็นยอดออกลายจากกนกตัวที่สองโค้งสลับปลายเช่นกัน ส่วนกนกตัวที่สามที่เป็นยอดออกลาย จากกนกตัวที่สองโค้งไปรับปลายกนกตัวแรกแล้วโค้งเชิดขึ้นประดับปลายออกไป แต่ในโครงร่างของกนกตัวที่สามนี้ จะออกยอดลายขนาดโตกว่าสองตัวแรก เพื่อก่อโครงร่างเป็นกนกเล็กอีกสามตัวแล้วประดับปลายยอดกนกตัวสุดท้ายให้สัมผัสกับกนกตัวที่สามของลายตัวต่อไป สำหรับลายกนกตัวที่สามที่โตกว่าสองตัวแรก มีกนกตัวที่สองรองรับอยู่เหมือนกับเป็นตัวทำหน้าที่กบลายให้กับตัวที่สามที่เป็นยอด โครงร่างลายเกลียวกนกนี้ จะต่อเนื่องเชื่อมโยงตามขนาดกรอบลวดที่บังคับไว้ ส่วนรายละเอียดของลายกนกช่างแต่ละคน จะประดิษฐ์ความอ่อนช้อยของกนก ตัวบายลายและการสอดไส้ ภายในลายให้ละเอียดมากน้อยต่างกัน หรือช่างบางคนอาจดัดแปลงลายกนกเป็นกนกเกลียวใบเทศ กนกเกลียวหางโต ซึ่งก็แล้วแต่ความเหมาะสม ลักษณะของลายนี้ สามารถนำไปตกแต่งเป็นลายหน้ากระดาน หรือบริเวณส่วนฐาน

๔ ๒ ๑๓ ลายกนกสามตัว

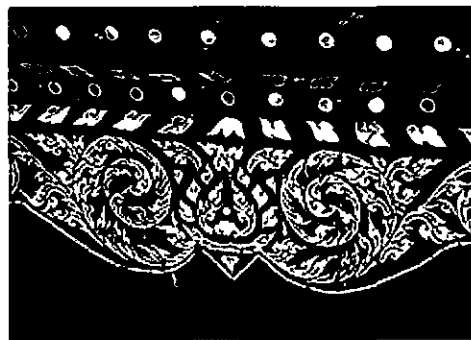
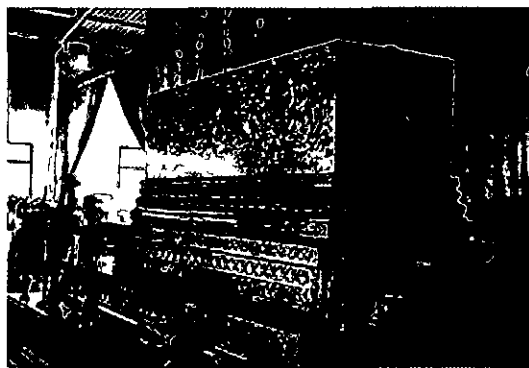

ภาพประกอบ ๓๓๔ ภาพลายกนกสามตัว

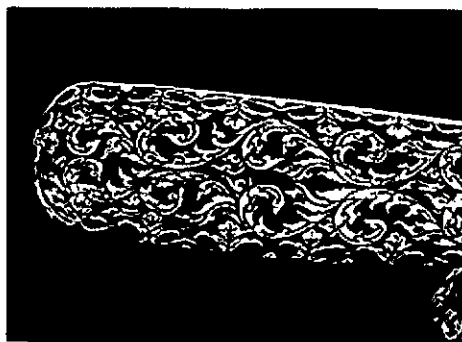

ภาพประกอบ ๓๓๕ ภาพลายกนกเปลว

ลายกนกสามตัวถือว่าเป็นลายหลักที่สามารถจะประดิษฐ์เป็นลวดลายต่างๆได้อีกมาก เพราะลายกนกสามตัว เป็นลายที่มีทั้งก้าน เกา กาบเล็ก กาบใหญ่ กลีบ ตัวกนก และยอดกนก รูปลายกนกสามตัวนั้นอยู่ในรูปร่างสามเหลี่ยมทแยงมุม จากรูปกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวลายแต่ละส่วนจะมีชื่อกำหนดคือ ส่วนของลายที่อยู่ส่วนล่างของโครงสร้างคว่ำหน้าลงเรียกว่า ตัวเหงา ตัวที่ประกบหลังตัวเหงาเป็นตัวลายที่ส่งให้เกิดลายตัวที่สามเรียกว่า ตัวประกบ และตัวลายส่วนยอดหรือปลายสุดของลายกนกมักเขียนให้สะบัดไหว เรียกว่า เปลว ลักษณะของลายกนกสามตัว จะแตกต่างกันไป ตามลักษณะการใช้ประดับ และลักษณะเฉพาะของช่างแต่ละคน เพราะการออกแบบลายกนกของช่างนอกจากได้ศึกษาปฏิบัติโดยตรงจากครูช่างของตนแล้ว เมื่อผ่านการสร้างงานประดับลวดลายมานานก็มีวิธีการประดิษฐ์ออกแบบลวดลายเพิ่มเติม ตามที่เห็นว่าเหมาะสมและตนเองถนัด โดยออกแบบลายให้ตัวเหงาตัวแรกบากสองครั้ง และสะบัดปลายยอดม้วนงอขึ้นข้างบนแตะกับกนกตัวที่สาม รอยบากข้างล่างกว้างกว่าข้างบน ก้านตัวเหงาออกจากกาบที่ฐานโค้งขึ้นไปม้วนคว่ำกลม ตรงกลางตัวลายตรงรอยบากด้านล่าง แล้วสอดใส่ลายตัวข้างในหน้ากว่าขอบลายด้านนอก ด้านหลังก้านออกแบบลายโค้งม้วนกลม ระยะเวลา ๆ กันต่อเนื่องไปบรรจบที่กลางลายตามแนวก้านข้างหน้า ลายตัวประกบข้างหลังตัวเหงามีก้านลายสองชั้นเหมือนกับตัวเหงาข้างหน้า และขนานกันจนถึงกลางลาย แล้วม้วนกลมประกบหลังตัวเหงาสะบัดลายสองชั้น ถัดลงมาจะมีกลีบลายรองรับจากกลีบโตเกาะติดหลังก้านลายลงมาถึงเล็กสุดที่ฐานลาย และบากกลางกลีบลายทุกกลีบ ส่วนเหนือจากกนกตัวที่สองจะมีกาบเล็กกาบใหญ่เรียงตามลำดับ เพื่อต่อกันสองชั้นขึ้นไปเป็นยอดลายกนกตัวที่สาม และสะบัดยอดลายคล้ายกนกเปลว ส่วนขอบด้านหน้าและด้านหลังของตัวลายตัวที่สามจะมีกลีบลายคล้ายด้านหลังของลายตัวที่สอง เรียงต่อกันจากเล็กและโตขึ้นตามลำดับขึ้นไปรับกับยอดลายที่สะบัดส่วนบนสุด แต่ในโครงร่างของกนกตัวที่สามนี้จะออกยอดลายขนาดโตกว่าสองตัวแรกเพื่อออกโครงร่างเป็นกนกเล็กอีกสามตัว แล้วสะบัดปลายยอดกนกตัวสุดท้ายให้สัมผัสกับกนกตัวที่สามของลาย กนกตัวต่อไป โดยจะต่อเนื่องเชื่อมโยงตามแบบที่ช่างได้คิดไว้

ภาพประกอบ ๓๓๖ ภาพลายก้านขด

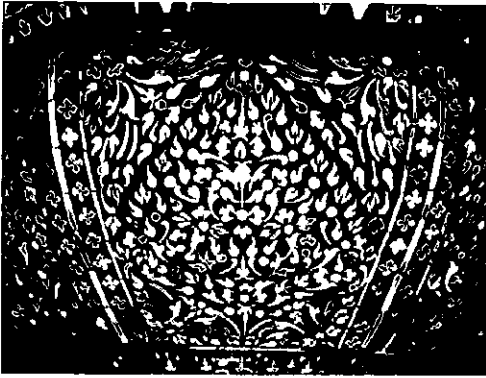

ภาพประกอบ ๓๓๗ ภาพลายก้านขดกนกสามตัวยอดกลับ

ลายก้านขดกนกสามตัว ลักษณะกนกสามตัวนั้น อยู่ในโครงสร้างรูปสามเหลี่ยมทะแยงมุม ออกแบบลายให้ตัวหางตัวแรกบากสองครั้ง แล้วสับตัดปลายยอดม้วนงอ ขึ้นข้างบนแตะกับกนกตัวที่สาม รอยบากข้างล่างกว้างกว่าข้างบน ก้านตัวหางออกจากกนกที่ฐานโค้งขึ้นไปม้วนคว่ำ กลม ตรงกลางตัวลายตรงรอยบากด้านล่าง แล้วสอดไส้ลายตัวข้างในหนากว่าขอบลายด้านนอก ด้านหลังก้านออกแบบลายโค้งม้วนกลมระยะเท่า ๆ กันต่อเนื่องไปบรรจบที่กลางลายตามแนวก้านเข้าหน้า ลายตัวประกอบข้างหลังตัวหางมีก้านลายสองชั้นเหมือนกับตัวหางข้างหน้าและขนานกันจนถึงกลางลาย แล้วม้วนกลมประกบหลังตัวหางสับตัดลายสองชั้น ถัดลงมาจะมีกลีบลายรองรับจากกลีบโตเกาะติดหลังก้านลายลงมาถึงเล็กสุดที่ฐานลาย และบากกลางกลีบลายทุกกลีบ ส่วนเหนือจากนอกตัวที่สองจะมีก้านเล็กกายใหญ่เรียงตามลำดับ เพื่อต่อก้านสองชั้นขึ้นไปเป็นยอด ลายกนกตัวที่สามและสับตัดปลายคล้ายกนกเปลว ส่วนขอบด้านหน้าและด้านหลังของตัวลายตัวที่สามจะมีกลีบลายคล้ายด้านหลังของลายตัวที่สอง เรียงต่อกันจากเล็กและโตขึ้นตามลำดับขึ้นไปรับกับยอดลายสับตัดส่วนบนสุด แล้วผูกตัวลายขดไปขดมาเป็นวงขมวดเป็นวงกันหอย ผูกลายเขียนเดินเถาต่อเนื่องซ้ำ ๆ กันบนพื้นที่ที่กำหนด ระหว่างเถาผูกลายแทรกเป็นระยะ ๆ เว้นจังหวะของไฟพองามปลายเถาเป็นจุดกึ่งกลางขด

๔ ๒ ๑๖ ลายพุ่มและลายขอ

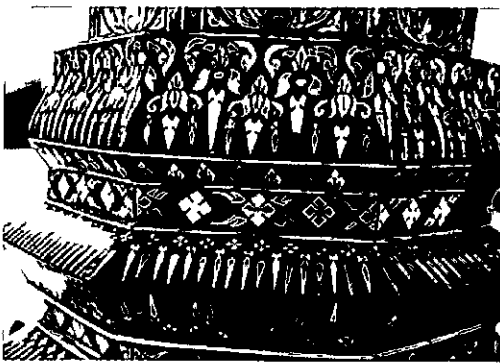

ภาพประกอบ ๓๓๘ ภาพลายพุ่ม (ลายพุ่มข้าวบิณฑ์)

ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ เป็นลายที่บรรจุอยู่ในรูปทรงของสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านตั้ง แบ่งด้านตั้งเป็น ๓ ส่วน อีกด้านหนึ่ง ๒ ส่วน ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ มีลักษณะคล้ายรูปทรงของกระจังตาอ้อย หรือ กระจังใบเทศ แต่ส่วนล่างต่อแหลมออกมา วิธีเขียน ๒ ส่วนบนอย่างกระจังตาอ้อย และส่วนล่าง ก็เขียนลักษณะเดียวกัน แต่ทรงสั้นแล้วเอายอดลง เส้นโค้งรอบนอกของลาย อาจจะแบ่งในลักษณะมีช่วงโค้ง ค่อยลักษณะการแบ่งรายละเอียดในกระจังใบเทศ สามารถใช้เป็นที่ออกลาย ตลอดจนใช้เป็นลายเครื่องใช้ทั่วไปได้อีก ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ที่พบมีหลายประเภท เช่น ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์กนกเปลว ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ผักกูด ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์หนามขบ ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ใบเทศ ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์เปลวใบเทศ

๔ ๒ ๑๗ ลายกรวยเชิง หรือ กรวยเชิง

ภาพประกอบ ๓๓๙ ภาพลายกรวยเชิง หรือ ลายกรวยเชิง

ลายกรวยเชิง หรือ กรวยเชิง เป็นลายทรงแหลมยาวห้อยลงมาด้านล่าง ต่อลงมาจากลายพื้นและลายหน้ากระดาน เป็นลวดลายไทยเขียนอยู่เชิงผ้า หรือเสาคำเป็นรูปกรอบโดยรอบ หากอยู่ชายเชิงผ้า เรียกว่า กรวยเชิง หากอยู่ชายผ้าเกี้ยว เรียกว่า เชิงเกี้ยว หากอยู่ด้านนอก เรียกว่า เชิงนอก ลายกรวยเชิงนี้จะประกอบด้วย ลูกขนาน คือ ลายกระดานยอ ซ่อหางลาย จะใช้ลายกระจัง ลายลูกขนาน แมลายคือลายหน้ากระดาน และกรวยเชิง ซึ่งมีสายนยาวกว่าลายซ่อหางลาย ตอนปลายกรวยจะให้ยาวเท่าใดก็ได้ นำกระจังมาใช้การประดิษฐ์ลายกรวยเชิงครบชุดนั้นต้องใส่ส่วนประกอบดังกล่าวมาทั้งหมด ขางมุกจะนำรูปแบบลายกรวยเชิงมาใช้ทั้งแบบเต็มรูปแบบ และแบบที่ใช้ประกอบบางส่วนตามลักษณะของพื้นที่ที่ใช้ประดับ ลักษณะของลายกรวยเชิงรูปร่างอยู่ในโครงสามเหลี่ยม มุมยอดยาวเรียวแหลม มุมที่ฐานมนโค้งสอดเข้ามา เป็นคอลายและ

โค้งออก เพื่อตัดลงไปเป็นฐานลาย หรือ ทำเป็นกลีบแฉม เพื่อเชื่อมกับตัวลายต่อไปทั้งซ้าย – ขวา ภายในตัวลายมีรายละเอียดคล้าย กับลายกระจัดภูฏาน คือ ส่วนฐานลายประดิษฐ์เป็นตัวหงาหันหลัง ประกัปกัน สะบัดปลายเล็กน้อย ภายในสอดไส้สองชั้น ส่วนปลายลายทำเป็นกลีบบัวครอบหลังตัวหงา ทั้งสองข้างและปากขอบกลีบบัวสอดไส้ กลีบเล็กเป็นชั้นๆ ช่องว่างระหว่างแต่ละกรวย จะแซมด้วยตัวดอกกลอยที่ประดิษฐ์เป็นกลีบบัวเล็กเรียวพอเหมาะ กับช่องว่างคล้ายกรวยเล็ก อาจจะต่อกลิบบัวเป็นก้านยาวตามจังหวะของวง หากปลายยอดลายกรวยเชิง กับดอกกลีบบัวที่แซมยังมีระยะห่างพอสมควร ช่วงก็จะประดิษฐ์กลีบบัวขนาดเล็กคล้ายกับกลีบที่แซมอยู่ แซมเพิ่มระหว่างยอดกรวยเป็นจังหวะสลับกัน ความยาวของยอด ลายกรวยเชิง และกลีบแซมทั้งสองขนาดจะอยู่ในระดับเดียวกัน

๔.๒ ๑๔ ลายผ้าทิพย์

ภาพประกอบ ๓๔๐ ภาพลายผ้าทิพย์

ลายผ้าทิพย์ เป็นลายประกอบที่ผ้าประดับกึ่งกลางหน้าฐานพระ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป หรือ เรียกว่าฐานชุกชี มีลักษณะการประดิษฐ์ ลายผ้าทิพย์ซ้อนกันสองชั้นปิดห้อยลงมา ชั้นแรกสั้นกว่าประมาณครึ่งหนึ่ง ถูกปิดด้วยชั้นข้างหน้าที่ห้อยลงมามากกว่า ขอบสองข้างที่ห้อยลงมาจากขอบลายด้านบนค่อยๆ โค้งผายออกและประดิษฐ์เป็นกลีบลายกนกเปลว สะบัดออกทั้งสองข้างรองรับด้วยชายผ้าทิพย์ที่ห้อย เป็นฐานของลายลักษณะโค้งเล็กๆ ซ้อนกันเป็นชั้นๆ โดยรอบ คล้ายรอยจีบผ้าซ้อนทับกัน ลายชั้นแรกที่ถูกทับมองเห็นเฉพาะขอบลาย และมุมลายที่เป็นกลีบลายเปลวสะบัด ลายพื้นกลางผืนผ้าทิพย์ประดิษฐ์ เป็นกรอบลวดสองชั้นขนานกับขอบด้านนอก เนื้อที่ภายในลากเส้นเฉียงร่องลึก ตัดกันเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็กๆ และมีจุด

กลางทุกช่อง ขอบลายผ้าทิพย์ข้างบนจะประดิษฐ์เป็นดอกสี่กลีบคล้ายดอกประจํายาม แต่มองเห็นครึ่งซีก ลายผ้าทิพย์ บางลายใช้รูปร่างคล้ายกันประดิษฐ์ เป็นผ้าทิพย์ชั้นเดียวแต่นั่นกรอบลวด สอดไส้ข้างในให้เห็นคล้ายหลายชั้น ขอบโดยรอบประดับเป็นกลีบคล้ายกลีบบัว หรือ ลายกระดุมงูช้อน เป็นแนวนอนครึ่งด้านซ้ายและขวา หรืออาจใช้ลายพื้นเป็นกลีบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็กๆ ทับซ้อนกันอยู่ในกรอบลวดตามแนวขอบลาย ส่วนขอบลายด้านบนออกแบบคล้ายกระจังตาอ้อยคว่ำยอดลงกลางลาย ลายผ้าทิพย์นี้นอกจากประดับฐานซุกชีแทนพระแล้ว พบการตกแต่งลายผ้าทิพย์ ตำบลดุสิต อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส และตำบลหาดทาเสา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

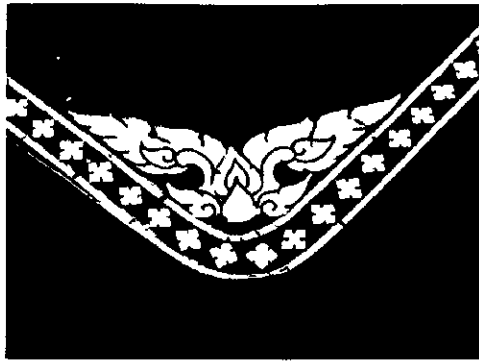
๔ ๒ ๑๙ ลายรักร้อย

ภาพประกอบ ๓๔๑ ภาพลายรักร้อย

ลายรักร้อย เป็นการนำลวดลายมาเรียงต่อกัน เป็นทางยาวในด้านตั้ง หรือ ในแนวนอน โดยมีกรอบลวดสองข้าง กำหนดเป็นกรอบอยู่ ถ้าเอวลวดลายมาเรียงกัน ลักษณะลวดลายซ้ำๆกัน คล้ายดอกไม้จะเรียกว่า ลายรักร้อยดอกไม้ ถ้าลวดลายเป็นเปลว ซ้ำๆกัน เรียกรักร้อยเปลว หรือลายคล้ายใบเทศ เรียกว่า รักร้อยใบเทศ การออกแบบลายเป็นลายกนกเปลว ยอดลายจะแยกออกคล้ายกนกเปลวทั้งซ้ายและขวา โดยให้ลักษณะตัวหงาม้วนลงและสับตัดปลายยอดเป็นเปลว จากนั้นตัวปลายยอดลายออกทั้งสองข้าง ลักษณะการตัวหงาขอบกลีบรอบนอกประดับด้วยกนก ทอลงไปเป็นฐานทรงดอกบัว ที่ฐานทำเป็นก้านบัวรับตัวกนก โดยใส่กลีบบัวเล็กๆสองข้างเชื่อมรับกนก กลีบกลางสอดไส้ภายในหนึ่งชั้น และหากขอบกลีบสองข้าง คล้ายบัวหงายตรงกลางทรงบัวตูม ทำเป็นลวดคล้ายบัวหงายเช่นเดียวกัน การประดับลวดลายจะใช้ประดับแนวตั้ง

๔ ๒ ๒๐ ลายปีกค้างคาว หรือ ลายค้างคาว

ภาพประกอบ ๓๔๒ ลายปีกค้างคาว หรือ ลายค้างคาว

ลายค้างคาวประดับอยู่ในกรอบรูปร่างสามเหลี่ยมในมุมยอดของสามเหลี่ยมมีลักษณะคล้ายกลีบบัวคว่ำและบัวหงายเชื่อมกัน ด้านฐานบัวยอดกลีบชี้ออกคนละข้าง ข้างหน้าเป็นมุมยอดของสามเหลี่ยม ยอดตรงกันข้ามเป็นกลีบออกลายกนกที่จะแยกออกไปเป็นมุมฐานของสามเหลี่ยมทั้งสองข้าง ช่วงรอยต่อของกลีบบัวสองกลีบจะประดิษฐ์เป็นกลีบเล็ก ๆ แซมทั้งสองข้าง ภายในกลีบใหญ่สอดไส้เป็นกลีบเล็กอีกชั้นหนึ่ง ก้านลายกนกที่แยกออกจากกลีบบัวมีลักษณะคล้ายกนกสามตัวทั้งสองข้าง หันหลังเข้าหากันสะบัดยอดปลายกนกออกไปที่มุมฐานของสามเหลี่ยมทั้งสองเป็นปีกค้างคาว ภายในตัวกนกสอดไส้เป็นก้านลายและบากขอบลายเป็นจังหวะ ที่ฐานลายกนกประดับด้วยกลีบกนกขนาดเล็กแซมเนื้อที่ว่างเป็นตาค้างคาวสองข้างหรือตามีเส้นการนำลายปีกค้างคาวไปประดับจะนำด้านรูปร่างมุมยอดสามเหลี่ยมเข้าประดับกับมุมที่ต้องการ

๔ ๒ ๒๑ ลายเฟื่อง หรือ ลายเฟื่องอุบะ

ภาพประกอบ ๓๔๓ ภาพลายเฟื่องหรือลายเฟื่องอุบะ

ลายเฟื่อง เป็นลายไทยแบบหนึ่งคล้ายกับดอกไม้ห้อยลง มีเฟื่องหรือดอกไม้ร้อยห้อยระยงระหว่างอุบะ แต่อุบะเป็นดอกไม้ที่ร้อยเป็นพวงพู่ การออกแบบข้างออกแบบเป็นลายดอกไม้ตรงกลาง ลายเฟื่องดอกไม้ใหญ่กลางดอก ทำเป็นขอบเกสรกลมล้อมรอบ ด้วยกลีบดอกคล้ายตัวหงา หันหน้าเข้าหากันข้างซ้ายหนึ่งคู่ ข้างขวาอีกหนึ่งคู่ ภายในสอดไส้ทุกกลีบ กลีบล่างสุดลักษณะคล้ายกลีบบัว และสอดไส้

เช่นเดียวกัน กลีบตัวเหงาทั้งชายและขวา จะต้อออกไปเป็นสายเฟื่อง โดยใช้กลีบตัวเหงาแบบเดียวกัน ช้อนสองกลีบหันหน้าขึ้นข้างบน และเติมด้วยตัวเหงาตัวสุดท้ายข้างละตัวเป็นปลายสายเฟื่อง ที่จะต้อกับพูหรืออุบะที่ห้อยลงมาทั้งสองข้าง ลักษณะของอุบะจะใช้ตัวกระจังคว่ำยอดแหลมห้อยลง เหนือกลางดอกกลอยเฟื่อง ออกแบบ เป็นลายกระจิบ หรือลักษณะคล้ายดอกประจายามสีกลีบที่แบ่งกึ่งกลาง จะมองเห็นกลีบที่เหลือน้อยลงมาสองกลีบข้างๆที่ถูกแบ่งครึ่งจะเหลือข้างละครึ่งกลีบ ต่อจากปลายยอดกลีบเป็นลวดยาวออกไปจดฐานของพูหรืออุบะทั้งสองข้าง ตรงรอยเชื่อมระหว่างกลีบที่ห้อยลงมากับครึ่งกลีบ ด้านข้างสองข้างจะแซมด้วยกลีบแซม โกงสองชั้นปลายกลีบโค้งงอลงมาเชื่อมกับขอบหลัง กลีบตัวเหงาที่เป็นดอกกลายเฟื่อง ลายเฟื่องที่ข้างจะติดตามบริเวณฐาน สำหรับงานประดับมุก พบลายนี้ บริเวณลูกหีบ

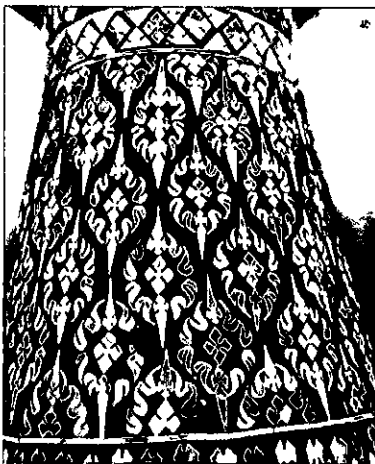
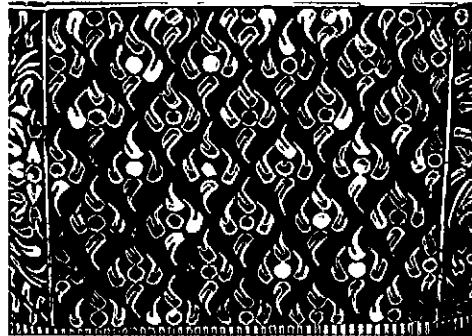
๔ ๒ ๒๒ ลายเครือ

ภาพประกอบ ๓๔๔ ภาพเครือ

ลายเครือ คือ เถาไม้ หรือ เถา ขอบตัวลายเป็นรูปดอกไม้ใบไม้เกี่ยวพันกัน เรียกลายชนิดนี้ว่า ลายเครือเถา หากเป็นลายเถาไขว้กันสอดสลับไปมา เรียกว่า ลายเครือแยง ลักษณะของลายจะเป็นเถาเลื้อยไปมา เถาไขว้ไปมาหรือเถาม้วนโค้งกลมก็จะเรียกว่า ชื่อ ตามลักษณะนั้นๆ การแตกตา กาบ กิ่ง ช่อ และยอดนก หากคล้ายใบเทศ ก็จะเรียกว่า เครือเถาใบเทศ และถ้าผูกเป็นช่อลายหางโต ก็จะเรียกเครือเถาหางโต ลักษณะลาย เป็นเถาเลื้อยโค้งไปมาเป็นคลื่นช่วงเท่าๆกัน ระหว่างโค้งในขวงคลื่นจะแตกดอกและลายออกมา คือ ประติษฐ์เป็นดอกไม้ทรงกลม อยู่ตรงกลางแนวการเลื้อยของเถา ภายในดอกจะแบ่งเป็นกลีบ ภายในแต่ละกลีบจะตกแต่งลวดลาย แบ่งด้วยเส้นเป็นร่องสี่ส่วน จุดกึ่งกลางเป็นลายนกนก จากนั้นแยกลายออกเป็นลายนกเป็ด หรือ ลายดอกไม้ ทางด้านขวา โดยเน้นเป็นนกสามตัวปลายสะบัด สอดใส่ภายในนกหนึ่งชั้น และมากขอบลายให้ตัวเหงากนกตัวแรกโค้งขนาน กับขอบดอกไม้ด้านบน ทางด้านซ้ายแนวเดียวกันต้อขึ้นไปเป็นเถาโค้งขนาน กับขอบนกด้านขวาไปจนถึงดอกไม้ข้างบน ขอบเครือเถาที่แยกออกจากดอกไม้ข้างกลาง ประติษฐ์ เป็นกาบกนกเล็กๆซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นๆปลายยอดนกชั้นบนสุดสะบัดเล็กน้อย แต่อยู่ระดับเดียวกับปลายยอดนกสามตัวด้านขวามือ การประดับลายเครือลักษณะนี้ จะต้องประดับให้แนวเถาเป็นคลื่นสลับไปสลับมา ข้างมุกจะออกแบบลายให้มีเครือเถาเลื้อยออกไปเติมพื้นที่ระหว่างโค้งที่เลื้อยไปก็จะประติษฐ์ เป็น ใบ หรือ ดอก ลักษณะของกิ่ง กาบ ก้าน ช่อ ดอก ใบ คล้ายใบเทศก็จะสลับกันไปตามพื้นที่ที่เถาเลื้อยไป เรียกว่า ลายเครือเถากนกใบเทศ พบการตกแต่งลายเครือที่ภาชนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดชัยนาท

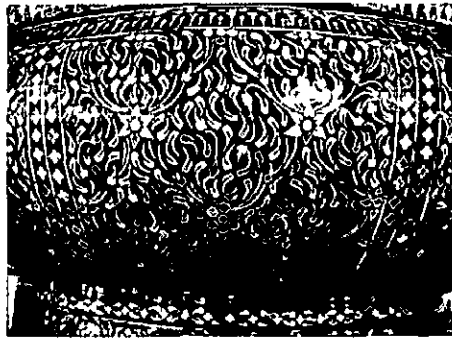
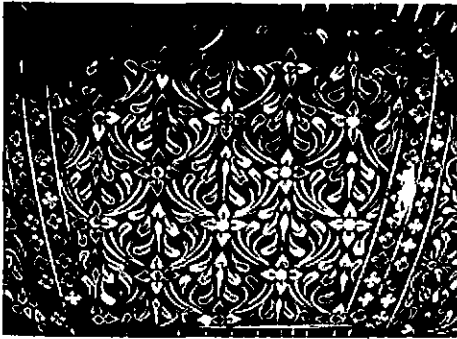
๔ ๒ ๒๓ ลายดอกและใบ

ภาพประกอบ ๓๔๕ ภาพลายดอก

การประดิษฐ์ลายออกมาในรูปทรงเรขาคณิต ในรูปแบบต่างๆเพื่อประดับซ้ำๆกัน โดยเน้นรูปแบบจากธรรมชาติมาดัดแปลงให้เป็นดอก ตามลักษณะของดอกที่ประดิษฐ์นั้น เรียกว่า ลายดอก หรือ ดอกลอย เช่น ดอกกล้วยไม้ไทย เรียกว่า ลายดอกกล้วยไม้ไทย การประดิษฐ์ ลายเป็นดอกลอยมาก โดยออกแบบเป็นดอกไม้เลียนแบบดอกผักแว่น เรียกว่า ลายดอกผักแว่น มีลักษณะรูปร่างทรงกลม แขนงกลีบออกเป็นสี่กลีบ หรือมากกว่านั้น ขอบแต่ละกลีบจะมนโค้งตรงกลางกลีบ และมีรอยบากเชื่อมกันแต่ละกลีบ หรือบางครั้งอาจออกแบบเป็นกลีบพุ่มเล็กๆสี่กลีบห่อเกสรตรงกลาง หรือถ้าออกแบบเป็นลายดอกประจายาม จะประดิษฐ์เป็นรูปทรงขนมเปียกปูน แขนงดอกออกเป็นสี่กลีบ กลีบตรงกันข้ามจะมีลักษณะเหมือนกันและเท่ากัน แต่ละกลีบมีลักษณะคล้ายกับกลีบบัว กลีบคู่ตรงกันข้ามคู่เล็ก ขอบกลีบยกขอบขึ้นเล็กน้อย กลางกลีบใสเม็ดกลม กลีบคู่ใหญ่ลักษณะกลีบ เหมือนกลีบคู่เล็ก แต่ปากขอบกลีบสองข้างเป็นหยักภายในกลีบประดิษฐ์ เป็นแนวสันขอบวนโค้งไปทางขวาไปจดสวนกลางกลีบที่มุมโค้งกลมคล้ายวนกันหอย ตรงกลางดอกจะประดิษฐ์เป็นสันโค้งวนกันหอยออกจากกลีบเล็กวนโค้งกลมทางด้านขวามือขึ้นจดกึ่งกลางดอก

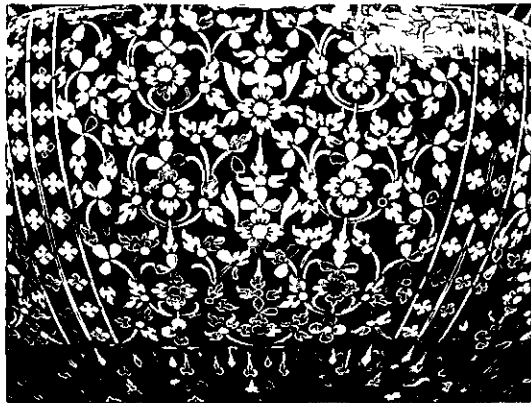
๔ ๒ ๒๔ ลายก้านต่อหรือลายก้านต่อดอก

ภาพประกอบ ๓๔๖ ภาพลายก้านต่อหรือ ลายก้านดอก

ลายก้านดอก เป็นการนำลวดลายมาต่อกัน และมีก้านของแต่ละลายด้วย คล้ายลายรักร้อยที่เอาลายที่เป็นดอกมาร้อยซ้อนกัน หรือบางคนจะเรียกเป็นรักร้อย ลายนั้น เป็นลวดลายตามแนวตั้ง โดยมีก้านลายเดินขึ้นไปสลับกับดอกพุ่ม หรือกระหนกซ้ายและขวา ต่อเนื่องขึ้นไป บางทีเรียกว่าลายชนิดนี้ว่า ลายตอขึ้นลง มักใช้ตามเนื้อที่ราบ ลายก้านดอกมีทั้งชนิดที่เป็นกระหนกเปลว และกระหนกใบเทศ บางครั้งก็เป็นลายดอกทรงกลม ทำนองดอกไม้สลับก้านใบ จัดวางซ้ำๆกันเป็น ลักษณะเครือเถา เรียกว่า ก้านดอกเครือเถา ถ้าใช้ลายใบเทศต่อกันเลื้อยสลับซ้ายขวา เรียก ก้านดอกใบเทศ หรืออาจใช้ดอกประจายามมาผูกเรียกว่า ก้านดอกประจายาม

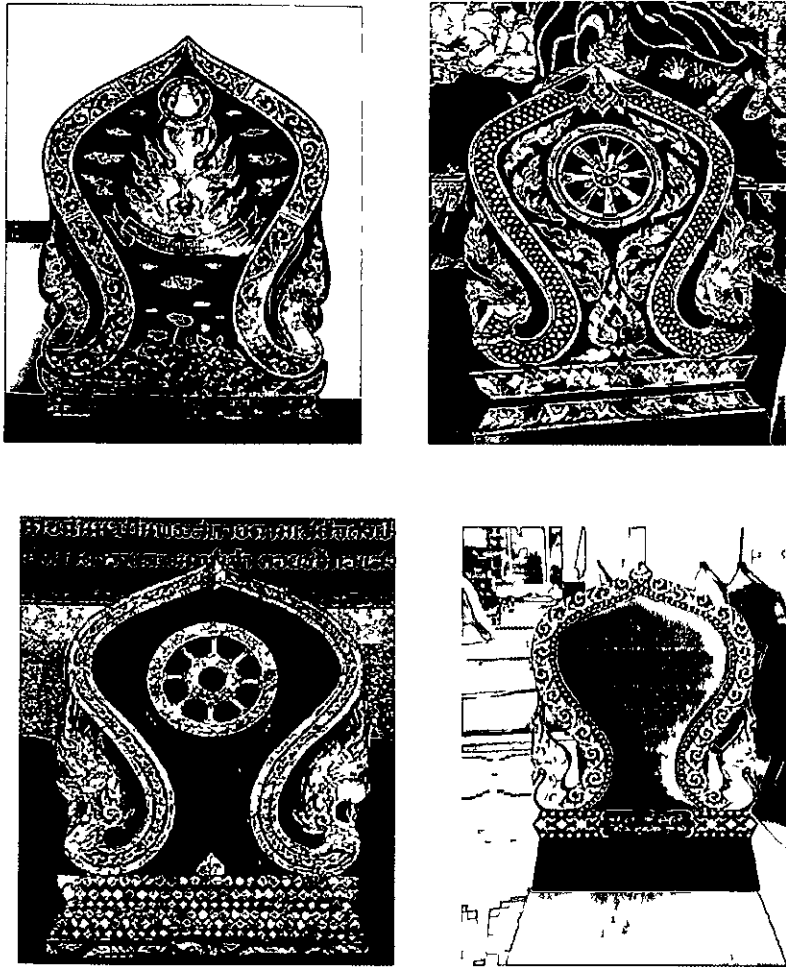
๔ ๒ ๒๕ ลายกุดันดอกลอย

ภาพประกอบ ๓๔๗ ภาพลายกุดันดอกลอย

ลายกุดันดอกลอย มีลักษณะเป็นลายติดต่อกันได้รอบตัว ใช้เป็นลายพื้น ช่างออกแบบเป็นลายดอก อยู่ตรงกลาง ลักษณะของดอกมีสี่กลีบ จากนั้นออกเป็นเถาเลื้อย ไต่กลีบดอกโค้งรับกับดอกด้านบน โดยที่เถาแต่ละเถาจะรับกันทุกเถา

๔ ๒ ๒๖ ลายเสมา

ภาพประกอบ ๓๔๘ ภาพลายใบเสมา

เสมามีความสัมพันธ์กับศาสนาพุทธมายาวนาน มีการประดิษฐ์ตกแต่งใบเสมาให้สวยงาม และมีความหมาย ทั้งเป็นเครื่องหมายเขต ของอุโบสถ ของวัด นิยมปักไว้รอบอุโบสถของวัด ชาวจะประดิษฐ์ลายใบเสมาเป็นรูปทรงกลีบบัวยอดแหลม ทำเป็นวงล้อกลมมีแปดล้อ มองเห็นกระดุมล้ออยู่กึ่งกลางสุด โดยใช้กรอบลวดเน้น เป็นสันขึ้นมา ใช้กรอบลวดหนุนล้อมรอบวงล้อกลมอีกชั้น มีรูปร่างโค้งตามขอบนอกใบเสมา ประดิษฐ์ลายแข่งสิงห์ติดขอบลวดโดยรอบ ส่วนยอดแหลมประดับกลีบบัวคล้ายกระจังตาอ้อย ที่ฐานลายใบเสมาสองข้างประดิษฐ์เป็นลายนาค หัวนาคออกแบบให้ มีอาการนาคอ้าปากแยกเขี้ยวรอบปากจะประดิษฐ์เป็นขอบสองชั้น และปากเป็นเปลว รอบกรอบ เติร์ประดิษฐ์เป็นลายกนกคล้ายช่อหางไต้ประดับปลายอ่อนช้อย บากขอบลายเป็นจิ้งหะเส้นก้านลายมีสองชั้น ฐานลายทำเป็นกนกเล็ก ๆ สะบัดปลายอ่อนช้อย บากขอบลายเป็นจิ้งหะเส้นก้านลายสองชั้น ฐานลายทำเป็นกนกเล็ก ๆ สะบัดปลายรับช่อลายใหญ่ ข้างบนเหมือนเป็นกานบายที่ตรงขนาด ที่จุมูกนาคทำเป็นลายกนกม้วนโค้งสะบัดปลาย สงรอยปากที่เตี้ยขึ้นไปเป็นชั้นถึงปลายยอดขอบเส้นด้านหลังจากตาลงมาถึงคอประดิษฐ์เป็นลายคล้ายแข่งสิงห์ลดหลั่นลงมาถึงคอ ส่วนคางของนาคใช้กนกม้วนโค้งกลมเข้าหาคอกนาคแล้วสะบัดปลายออกเป็นจิ้งหะ ส่วนท้องทำเป็นกรอบพันรอบตัว โดยออกแบบเป็นดอกประจำยามสี่กลีบปิดหน้าท้องและสันหลัง ภายในเป็นลายเกลียวกนกจรดหาง พบผลงานที่ตกแต่งด้วยลายใบเสมานั้น มักตกแต่งที่อาสนะสงฆ์ พบผลงานที่ตำบลประตูลี้ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

จากการศึกษาพบการตกแต่งลวดลายประจำชาติ หรือลายไทย ดังเช่น ลายกนก (ลายกนกเปลว กนกสามตัว ลายกนกใบเทศ) ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ลายเฟื้อง ลายบัว ลายก้านขด ลายกรักร้อย กระจิง ลายกรวยเชิง ลวดลายไทย ที่ตกแต่งประดับมุกนั้น เป็นลายที่มีลักษณะพิเศษกว่าลวดลายงานชนิดอื่น กล่าวคือ ลายมุกจะเป็นลายที่เฉพาะตัว ซึ่งภาษาช่างเรียกลักษณะลายนี้ว่า “ลายขาดช่วง ” หรือลายตัดช่วง มีลักษณะ ผิดแผกแตกต่างจากลายเขียน ลายแกะ เหตุเนื่องมาจากลายประดับมุก จะต้องเป็นลายที่แบนราบ ในแนวระนาบสัมผัสกับพื้นมุก แต่พื้นที่มุก(หอย) มีพื้นที่จำกัด มีความโค้งตามธรรมชาติของตัวหอย จำเป็นจะต้อง ตัดลายหรือหันตัวลายให้สันลงเป็นช่วงๆจึงจะสัมผัสพื้นหอยที่ใช้สำหรับประดับมุกเป็นแนวระนาบได้ มักจะ นิยมตกแต่งบนเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ เช่น เครื่องใช้ส่วนตัว ประกอบด้วย บาตร ตาลปัตร ,เครื่องใช้ ประจำวัด ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าหีบพระธรรม และสุดท้ายคือ เครื่องใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นพิธีมงคลและพิธีอวมงคล ในพิธีมงคล เป็นต้นว่า พิธีกรรมที่ทำในวันเกิด วันแต่งงาน วันขึ้นบ้านใหม่ มักนิยมนิมนต์สงฆ์ ๑๐ รูป หรือสงฆ์เป็น จำนวนสี่ เช่น ๔ รูป ๘ รูป ๑๖ รูป เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้เจ้าของบ้าน จะจัดสถานที่ไว้สำหรับสงฆ์ โดยมีโตะ หนูบูชาอยู่ทางด้านขวาของสงฆ์ โตะหนูบูชานี้จะประดิษฐานพระพุทธรูป และมีเครื่องบูชา เช่น แจกันดอกไม้ พุ่มพานประดับดอกไม้ และเชิงเทียนคู่หนึ่ง พร้อมกระถางรูป โตะหนูบูชามีขนาดเล็กใหญ่และประดับตกแต่ง ด้วยกรรมวิธีแตกต่างกันออกไป เช่นเดียวกันเครื่องใช้ประจำวัดที่กลามาแล้ว เป็นต้นว่าไม้จ้ำหลักลวดลาย หรือประดับมุก โตะหนูชุดหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยโตะขนาดสูงต่ำต่างกันเป็นจำนวนสี่ เช่น หนู ๓ หนู ๘ และหนู ๔ โตะตรงกลางมี ๓ ตัว ขนาดลดหลั่นกันลงมา โตะตัวที่สูงสุดอยู่ตรงกลาง เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปประธานในพิธี โตะกลางที่สูงรองลงมาใช้เป็นที่วางเชิงเทียน และโตะกลางตัวต่ำสุดเป็นที่วาง กระถางรูป ส่วนโตะประกอบอื่น ๆ ซ้ายและขวาจะต้องมีขนาดและจำนวนเท่ากัน เพื่อให้เกิดสมดุล ใช้เป็น ที่วางเครื่องบูชาอื่น ๆ ตามแต่จะจัด โตะบูชาที่ใช้ในพิธี โดยทั่วไปทั้งในพระราชพิธี และพิธีของชาวบ้าน ธรรมเนียมใช้โตะหนู ๔ อันประกอบด้วยโตะกลาง ๓ ตัว และโตะประกอบขวา ซ้าย อีกด้านละ ๓ ตัว โตะหนูทั้งชุดนี้ มักนิยมวางบนตั่งเตี้ย ๆ เป็นชุดเดียวกัน แต่ไม่นิยมนับตั้งรวมเข้าไว้ในจำนวนโตะหนูนั้น ด้วย คงนับแต่เพียงโตะที่ใช้วางพระพุทธรูป และเครื่องบูชาจริง ๆ เท่านั้น

การจัดอาสนสงฆ์ในพิธีต้องปูลาดด้วยผ้าขาวหรือเสื่อพรมเป็นสวนเฉพาะให้อยู่สูงและแยกออกจากที่ นั่งของบุคคลธรรมดา จัดวางหมอนเรียงไว้ครบองค์สงฆ์ เครื่องใช้สงฆ์แต่ละรูปที่นับว่าเป็นประเพณีสืบต่อกันมา จัดกระโถน ๑ ที่ น้ำเย็น ๑ ที่ พานใส่หมากพลูหรือพร้อมไม้ขีดอีก ๑ ที่ วางเรียงไว้หน้าสงฆ์ ก่อนไปทางขวามือ รูปละสำหรับ ภาชนะสำหรับสงฆ์จะต้องไม่ทำด้วยโลหะเงินหรือทอง ด้วยเป็นของต้อง อาบัติเมื่อจับต้อง เนื่องจากกระโถนและหมอน้ำพร้อมจอก ถือเป็นเครื่องใช้จำเป็นสำหรับสงฆ์ จึงเป็นเครื่อง ประกอบสมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงถวายแด่พระสงฆ์ และสวณใหญ่จะทำด้วยถมปิด

เมื่อเสร็จพิธี สงฆ์ทั้งหมดจะเจริญพระพุทธมนต์ให้ศีลให้พรแก่ผู้ร่วมในพิธี เจ้าของบ้านหรือ เจ้าภาพในงานพิธีนั้น ๆ จะต้องกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลผลบุญที่ได้กระทำลงไปให้แก่บรรพบุรุษและวิญญาณ ตลอดจนมนุษย์ทั้งปวงตามแตจะนึก โดยรินน้ำจากคนโทลงใส่ในภาชนะรองรับ เพื่อที่จะนำไปเทลงดินเป็นการอุทิศ โดยสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

เครื่องใช้ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องใช้ประจำวัดด้วย ก็คือ ธรรมาสน์ เป็นที่นั่งแสดงธรรมของสงฆ์รูปเดียว ปัจจุบันนิยมสวดพระอภิธรรมหน้าศพ โดยสงฆ์ทั้ง ๔ รูป สวดพร้อมกัน และเบื้องหน้าอาสน์สงฆ์มักตั้งหีบพระอภิธรรมไว้ด้วย หีบพระอภิธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับหีบพระ ธรรมและตู้พระธรรมที่ตกแต่งอย่างงดงามด้วยศิลปะงานประดับมุก ซึ่งเราจะพบการตกแต่งลวดลายด้วยลาย ประจำชาติ จากช่างประดับมุก เกือบทุกจังหวัดที่ทำงานประดับมุก อาจกล่าวโดยสรุปว่า การประดับมุกบน

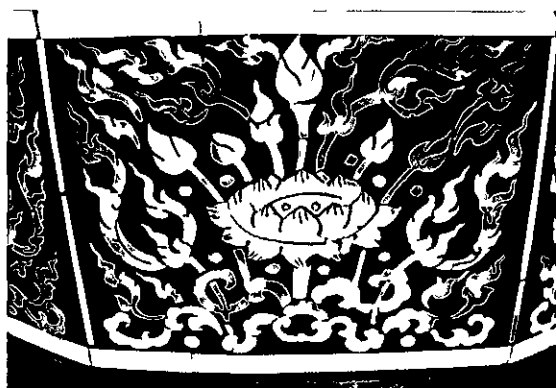
เครื่องใช้ในพระพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น ล้วนแสดงศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์ไทยที่ตกทอดลงมาจากทุกวันนี้ อันจะหาศิลปะอื่นใดเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง

๔ ๓ ลวดลายประเภท ลายเลียนแบบธรรมชาติ

๔ ๓ ๑ ลวดลายพันธุ์พฤกษา

ลวดลายพันธุ์พฤกษาที่ปรากฏในผลงานประดับมุก มักจะเป็นลายเครือเถา ขอดอกไม้ ที่ใช้ประกอบรวมกันลวดลายอื่นๆ ลวดลายพันธุ์พฤกษานี้ จะมีลายดอกไม้และใบไม้เป็นองค์ประกอบสำคัญ ลวดลายพันธุ์พฤกษาที่พบ เช่น

๔ ๓ ๑ ๑ ลายดอกบัว

ภาพประกอบ ๓๔๙ ภาพลายดอกบัว

ลักษณะลายของช่างตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ลายดอกบัวที่ปรากฏ ในผลงานประดับมุกนั้น มักเป็นลายดอกบัวบานที่ประกอบอยู่กับลวดลายอื่นๆ มีลักษณะเป็นลายดอกบัวที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันเล็กน้อย จึงทำให้ดูมีหลายรูปแบบ ตามความเชื่อของทั้งพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ดอกบัว หมายถึง การกำเนิดอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแสดงถึงความคงอยู่อันถาวร และเป็นสิ่งรองรับที่ขาดไม่ได้แห่งชีวิตจักรวาล ดอกบัวนั้นเป็นดอกไม้ทิพย์ อมฤตสยะบุษปานิ ได้กลายมาเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาที่ใช้ประดับตกแต่งสำคัญ(กรมศิลปากร ๒๕๓๑ : ๙) นอกจากนี้ทางพระพุทธศาสนา ยังเป็นเครื่องหมายของความบริสุทธิ์ และความสมบูรณ์ เพราะเจริญเติบโตอยู่นอกโคลนตม ดังเช่น พระพุทธเจ้าที่ประสูติในโลก แต่ทรงมีชีวิตอยู่นเหนือโลก จัดเป็นของมีค่าเป็นมงคลหนึ่งในแปดอย่าง ที่มีปรากฏเป็นลายอยู่บนรอยพระพุทธรูป และมักจะใช้แสดงความหมายแห่งสวรรค์ (ณัฐภัทร จันทวิช ๒๕๒๙ : ๙๖) จึงถือว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูง และดอกไม้มงคลประจำฤดูร้อนที่ใช้ประดับในลวดลายจีนมากที่สุด เนื่องจากดอกบัวนั้นผลิตดอกและออกผลในเวลาเดียวกัน จึงมักใช้เป็นการอวยพร ให้มีบุตรในเร็ววันด้วย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๗ : ๒๑) มักพบการตกแต่งลวดลายดอกบัว ที่ตะลุ่ม และอาสนะสงฆ์

๔ ๓ ๑ ๒ ดอกโบตั๋น

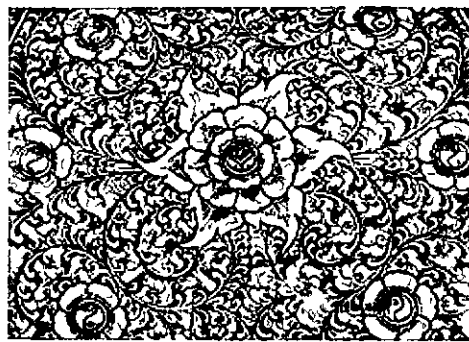
ภาพประกอบ ๓๕๐ ภาพดอกโบตั๋น

ลักษณะลายของช่างตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

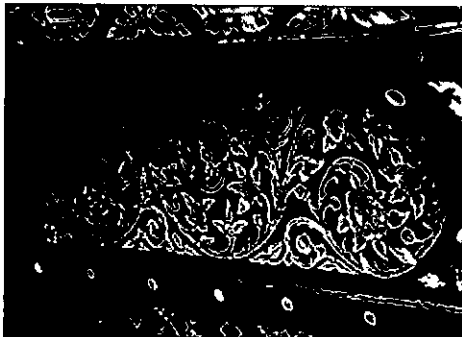
ดอกโบตั๋น เป็นลวดลายประกอบที่มีกลีบบานอยู่รายรอบไส้ที่เป็นวงกลม และมีกลีบห้อยลงด้านล่าง ดอกโบตั๋นในความเชื่อของชาวจีนนั้น ถือเป็นดอกไม้ที่มงคล เป็นดอกไม้ประจำฤดูใบไม้ผลิ และเป็นสัญลักษณ์ของความสง่างาม ความเด่น ความเป็นเลิศทั้งทางความงามและความสามารถรวมทั้งความร่ำรวย มั่งคั่งอีกด้วย(พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๓ : ๒๓) ลักษณะของดอกโบตั๋น คือ มีเกสรทรงกลมตรงกลม ขอบกลีบดอกหยักเล็กน้อย จากนั้นซ้อนกันเป็นชั้น พบการตกแต่งลวดลายนี้ ที่กลองกระจาดาชำระ ผลงานของช่างตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

๔ ๓ ๑ ๓ ลวดลายดอกพุดตาน

ภาพประกอบ ๓๕๑ ภาพลวดลายดอกพุดตาน
ลักษณะลายของช่างตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๕๒ ภาพลวดลายดอกพุดตาน

ลักษณะลายของช่างทำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ดอกพุดตาน (ฝู หยง) ดอกพุดตาน เป็นสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย มียศศักดิ์ ทั้งนี้เพราะคำว่า ฝู เป็นเสียงพ้องกับคำว่า ฝู ซึ่งแปลว่า ร่ำรวย มั่นคง และคำว่า หยง เป็นเสียงพ้องกับคำว่า หยงหวา ซึ่งแปลว่า พร้อมไปด้วยยศศักดิ์ (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๓ ๒๒) ลักษณะของดอกพุดตาน เป็นไม้พุ่มขนาด กลาง ใบเป็นใบเดี่ยวออกเรียงสลับตามลำต้นและกิ่ง ขอบใบหยักเว้าลึก ๓ – ๕ แฉก ออกคล้ายดอกชบาซ้อน แต่ใหญ่กว่า

๔ ๓ ๑ ๔ ลวดลายดอกกุหลาบ

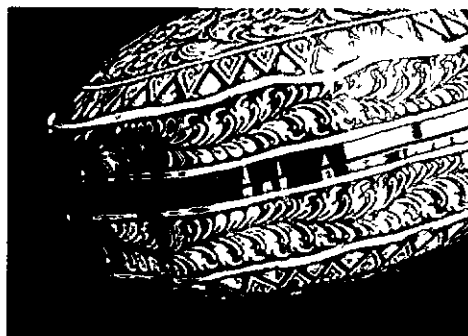
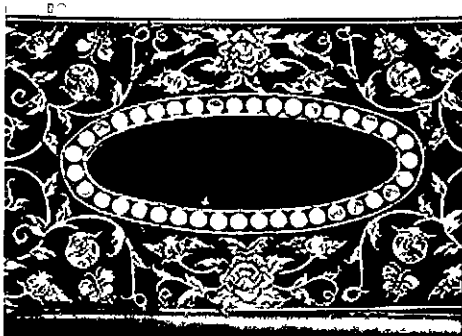

ภาพประกอบ ๓๕๓ ภาพลวดลายดอกกุหลาบ

ลักษณะลายของช่างทำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ดอกกุหลาบ (เจียงอู่ย) เป็นดอกไม้ที่บานทุกฤดูกาล และทุกเดือน ดังนั้น จึงมีความหมายถึง ความสุข ความสดชื่นตลอด ๔ ฤดูของปีด้วย และเรียกอีกชื่อว่า จิงซุนฮวา ซึ่งแปลว่า ดอกไม้ที่มีความสดชื่น ตลอดกาล ในภาพสิริมงคล เมื่อต้องการจะให้ภาพนั้นแสดงออก ซึ่งความหมาย ว่าให้ร่มเย็นเป็นสุขทุกฤดูก็จะเป็นภาพแจกันมีดอกกุหลาบปักอยู่ แจกันในภาษาจีนเรียกว่า ฮวาผิง คำว่า ผิง นั้นมเสียงพ้องกับคำว่า ผิง อัน ซึ่งแปลว่า ร่มเย็นเป็นสุข และดอกกุหลาบมีความหมายถึง ๔ ฤดูกาลของปี พบการตกแต่งลายดอก กุหลาบที่ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔ ๓ ๑ ๕ ลายใบไม้

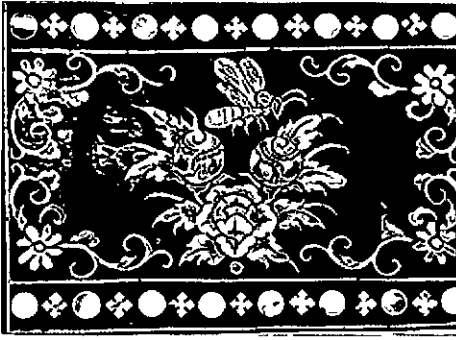
ภาพประกอบ ๓๕๔ ภาพลายใบไม้

ลักษณะลายของช่างตำบลงอนงปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบการตกแต่งลายประเภทลายเลียนแบบธรรมชาติ ประเภทลายดอกไม้ ใบไม้ ในตำบลงอนงปิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลงอนงปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ตำบลงอนงปิง อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบในรูปแบบของชิ้นงานที่หลากหลาย เช่นในรูปแบบของของตกแต่งบ้าน รูปแบบของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ และเครื่องประดับสำหรับสุภาพสตรี สำหรับลายดอกไม้ และใบไม้ที่ปรากฏอยู่ในลายเครือและลายช่อดอกไม้ ที่พบในงานประดับมุก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นใบไม้ตามธรรมชาติ ลักษณะใบไม้บางรูปแบบจะมีลักษณะใบหยักลึกมากจนคล้ายรูปทรงสามเหลี่ยมซ้อนกันมีปลายเรียว นอกจากนี้ยังมีลายใบไม้อีกรูปแบบที่มีสว่นปลายของก้านที่ม้วนแยกออกทั้งสองข้าง กึ่งกลางเหนือขึ้นไปใบไม้แหลมปลายสะบัดแทรก ลักษณะจะคล้ายกับส่วนยอดของเถาไม้เลื้อย ซึ่งในที่นี้จะเรียกชื่อลวดลายว่า ลายยอดเครือเถา

๔ ๓ ๒ ลวดลายประเภท ลายภาพสัตว์

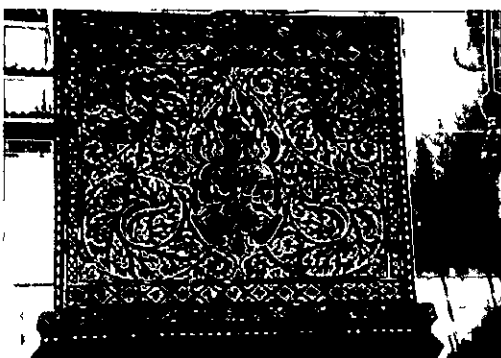

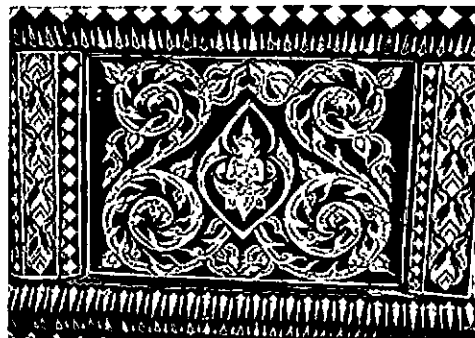
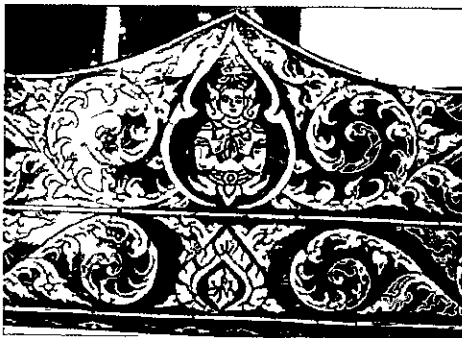
ภาพประกอบ ๓๕๕ ภาพลวดลายประเภท ลายภาพสัตว์
แหล่งผลิต ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

๔.๔ ลวดลายประเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดี ชาดก ศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ

๔.๔.๑ ลวดลายที่ได้จากเทวดาและมนุษย์

๔.๔.๑.๑ ลายเทพนม

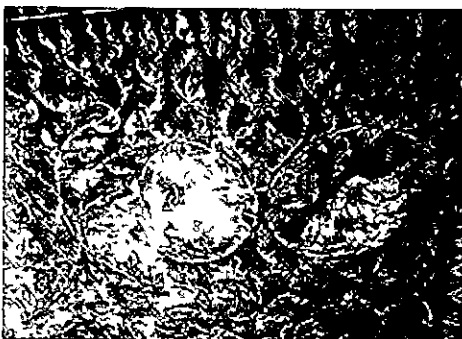

ภาพประกอบ ๓๕๖ ภาพลายเทพนม

ลายเทพนม เป็นลายที่ประดิษฐ์เป็นรูปเทพนม นนมมีอกกลางหน้าอก หันหน้าตรง สวมชฎายอดแหลมคล้ายบัวตูม ที่จอนหูหรือกรรเจียกประดับเป็นกลีบบัวหงาย ปลายยอดแหลม เอียงออกด้านข้างเหนือหู และแซมด้วยกลีบบัวเล็ก ๆ เอียงลงมาเสมอกับคางเทพนม และตะวัดปลายด้วยยอดกนกเปลวโค้ง งอนขึ้นไปข้างหูอีกครั้งหนึ่ง ส่วนนมเทพนมจะประดับเป็นกลีบบัวหงายปลายรอบ ถัดมาจะประดับตรงคอโดยมีกลีบบัวคว่ำเชื่อมติดกับสายกรองคอห้อยลงมาโดยด้วยสายสังวาล พาดทับไขว้กันกลางหน้าอกลงมาถึงบ่า สะเอวที่เป็นเข็มขัดหรือสายปิ่นเหงะ ออกแบบเป็นดอกประจำยามสี่กลีบกลางหัวเข็มขัดและตกแต่งกลีบด้านข้างออกไปเป็นกลีบซ้อนกันคล้ายกระดุกงู หรือลายสนหนูทั้งสองข้าง เชื่อมด้วยลายคล้ายตัวหงาของกนกคว่ำหน้าลงทั้งซ้ายและขวาข้างสะเอว ตรงกลางใต้ดอกประจำยามรองรับด้วยกลีบบัวคว่ำสองชั้น แต่ละชั้นจะสอดไส้ข้างในและบากขอบกลีบบัวปลายกลีบบัวชั้นนอกเป็นสวนขอบนอกสุดของฐานลาย ด้านข้างสองข้างที่เป็นกลีบบัวเรียงขึ้นไปรับลายตัวหงาที่คว่ำหน้าลงมา ทำแขนเทพนมจะประดับพาดูรีด และที่ข้อมือจะประดับเป็นทองกร ลายเทพนมนี้จะใช้เป็นสวนประดับกลาง โดยช่างมุกมักจะประดับด้วยลายกำหนัด

ลายเทพมนั้น เป็นรูปเทพนมสวมชฎาเทริด โผล่ครึ่งท่อนกลางดอกบัวอันมีความหมายถึง เทพยาดาแห่งสวรรค์สุชาวดี ในโลกธาตุทางทิศตะวันตกของพระอมิตาภะพุทธเจ้า เป็นการรับช่วงอิทธิพลของงานศิลปกรรมในช่วงอิทธิพลของงานศิลปกรรมในช่วงของการนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน(น ฒ ปากน้ำ

๒๕๓๗ ๕๕)

ภาพประกอบ ๓๕๗ ภาพการประดิษฐ์ยอดเถาลาย

ลายก้านขดชนิดต่อข้อหัวเทพนม หรือ หัวสัตว์ การออกแบบของช่างมุก บางครั้งการออกขดลายตอนยอด หรือตอนที่สุดของลาย เช่น ออกเป็นหัวภาพยักษ์ หัวเทพรา หัวเป็นหัวพระยานาค หงส์ สิงห์

๔๔๑๒ ลายกินรี กินนร

ภาพประกอบ ๓๕๘ ภาพลายกินรี

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี้ อำเภอนครศรีอยุธยา จังหวัดนครศรีอยุธยา

กินรี กินนร เป็นอมมนุษย์พวกหนึ่งมาจากภาษาบาลีว่า กินร (อานวา กิงนระ) แปลว่า คนอะไร มีลักษณะเป็นรูปครึ่งนกครึ่งคน หรือทำเป็นรูปร่างมนุษย์ติดปีก ติดหาง นิยมทำเป็นกินรี (เพศเมีย) มากกว่า กินนร(เพศผู้) กินนร กินรี เป็นสิ่งมีชีวิตในเทพปกรณัม ปุราณะคัมภีร์ จะถือพิณเป็นสัญลักษณ์ประจำตัว รูปลักษณะดั้งเดิมมีรูปร่างแบบมนุษย์ มีศีรษะเป็นม้า ต่อมาปรับเปลี่ยนแปลงไปคือ มีรูปร่างท่อนบนเป็นมนุษย์มีปีก ร่างกายท่อนล่างเป็นนก (กรมศิลปากร ๒๕๓๑ : ๑๑)

ภาพประกอบ ๓๕๙ ภาพลวดลายกินรี

แหล่งผลิต ตำบลหนองปี้ง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๖๐ ภาพกัณเฑาะว์
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพลวดลายของเก้าอี้ตัว ด้านบนเป็นลายกัณเฑาะว์ ๒ ตน หรือกัณเฑาะว์ กัณเฑาะว์มีรูปร่างครึ่งมนุษย์ ครึ่งสัตว์ และคล้ายคลึงกับคนธรรมดา คือเป็นนักดนตรี รูปลักษณ์ดั้งเดิมที่กล่าวไว้ในปฐกถา กัณเฑาะว์มีร่างกายแบบมนุษย์ มีศีรษะเป็นม้า ส่วนคนธรรมดาที่มีร่างกายท่อนบนเป็นมนุษย์มีปีกอย่างนก ใบหน้าอย่างครุฑ มีหลังอย่างม้า ต่อมากัณเฑาะว์มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไป คือร่างกายท่อนบนเป็นมนุษย์มีปีก ร่างกายท่อนล่างเป็นนก (กรมศิลปากร ๒๕๓๑ : ๑๑) ลักษณะลายนั้น ด้านซ้ายเป็นรูปกัณเฑาะว์นอนหงาย เท้าชันขึ้น นอนอยู่บนโซ่หิน ใบหน้าคมเข้ม ผมยาวถึงกลางหลัง ผมดำสนิท ท่อนบนเปลือยเปล่า กำลังมองดูกัณเฑาะว์สาวอีกหนึ่งตน ยืนอยู่ตรงกลาง ทามกลางพวงไม้ ล้อมรอบลายกัณเฑาะว์ เป็นลายจีน หุ่ยอ้วน หรือลายตัวอักษรหุ่ย

ภาพประกอบ ๓๖๑ ภาพลวดลายนางเงือก
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายบนเก้าอี้ขอนไม้ เป็นรูปนางเงือก ลักษณะนางเงือกนั้นเป็นสาวสวย ผมดำยาวท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นปลา กำลังเล่นพิณอยู่บนโซ่หิน ด้านซ้ายและด้านขวา เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่แผ่กิ่งก้าน มีดอกไม้งามกำลังผลิดอกอยู่ทุกกิ่งก้าน

ภาพประกอบ ๓๖๒ ภาพนางมณีเมขลา
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๖๓ ภาพพระอินทร์โหมนางกลาอจนา
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๖๔ ภาพรามสูรไล่ชิงแก้วนางมณีเมขลา
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๔๔๒ ภาพสัตว์ทั้งจตุบาทและทวิบาท ภาพสัตว์นั้น เป็นรูปแบบที่เกิดจากการ ประดิษฐ์ประดอยตามความคิด จิตนาการของช่างในอดีต ภาพสัตว์ในจิตรกรรมไทย เป็นรูปแบบที่เกิดจาก การ ประดิษฐ์ประดอยตามความคิด จิตนาการของช่างในอดีต ช่างเขียนสวนใหญ่ที่ได้เขียนภาพฝาผนังเป็นพุทธ บูชา มักจะประพฤติปฏิบัติธรรมถือศีลอยู่ด้วย ภาพสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ จึงมีหน้าไม่ดุร้าย ภาพป่าเขาลำเนา ไพร มักจะมีสัตว์ ประกอบอยู่ด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองในสมัยนั้น แนวคิดในการ ผูกลายและการสร้างรูปทรงขึ้นใหม่ จากภูมิปัญญาของช่างไทยแต่โบราณ ที่ผสมผสานสวนต่างๆของร่างกาย ระหว่างสัตว์บกกับสัตว์น้ำ หรือการสลับตำแหน่งกันของสิ่งต่างๆจนสามารถเกิดสัตว์ใหม่ๆขึ้นตามจินตนาการ ลวดลายที่พบในงานประดับมุก เป็นการผสมกันระหว่างคนกับสัตว์ เช่น

๔๔๒ ๑ ลายช้าง

ภาพประกอบ ๓๖๕ ภาพช้าง

แหล่งผลิต ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ช้างเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีร่างกายใหญ่โตกว่าสัตว์อื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ช้างยังเป็นสัตว์ ที่สำคัญในตำนาน ในชาดก ช้างตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ กล่าวถึงช้างไว้ว่า ๑ น ชื่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ตัวสีเทา ตัวผู้มีงายาวเรียกวา ช้างพลาย ถ้าไม่มีงาเรียก ช้างสีดอ ตัวเมียเรียก ช้างพัง บางตัวอาจมีงาสั้นๆ ซึ่ง เรียกวา ขนายกินพืช อยู่รวมกันเป็นโขลง มีช้างพังอายุมากเป็นจ่าโขลง ช้าง เป็นสัตว์มงคลชนิดหนึ่งของไทย และช้างบางเชือกที่เรียกช้างเผือกนั้น ก็ยังเป็นช้างคู่บารมีประจำรัชกาล ช้างทั่วไปไม่ใช่ช้างเผือกก็มีความสำคัญลดหลั่นลงมา คือ ไว้เสดาะห์เคราะห์ บ้างไว้แสดงให้แขกต่างบ้านต่าง เมืองชม ตามประวัติช้างของหนังสือนารายณ์สิบปาง ฉบับคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์ เลาวาช้างเป็นพาหนะของพระ อินทร์ มี ๓ เชือก คือ เชือกแรกพระอิศวร ผู้เป็นเจ้าของได้ประทานให้ชื่อ ช้างเอราวัณ หรือ โอยราพต เชือกสอง พระพรหมธาดาประทานให้ชื่อว่า ช้างคิริเมขลไทรดา เชือกสามพระนารายณ์ประทานให้ชื่อ ช้างเอกทันต์ (เศรษฐมนต์ กาญจนกุล ๒๕๔๐ ๑)

๔๔๒ ๒ ลายครุฑ

ภาพประกอบ ๓๖๖ ภาพครุฑ
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ครุฑ เป็นนกชนิดหนึ่งในวรรณคดีของไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลสืบเนื่องจากเทพนิยายอินเดีย ครุฑมีลักษณะหัว ปีก เล็บและปากเหมือนนกอินทรี ตัวและแขนเป็นคน บางทีก็ติดปีกไว้ที่สะโพก ทำให้ดูเหมือนมีทั้งปีกจริงและปีกสำรอง รูปครุฑสลักหินที่ แคว้นโอริสสา ในคริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๓ เป็นรูปมนุษย์มีปีก เช่นเดียวกับเนปาล ส่วนครุฑของอินเดียถือเป็นมนุษย์ที่มีฤทธิ์เดชมาก เป็นพาหนะของพระนารายณ์ ในการเขียนภาพ แกะสลัก หรือการปั้นครุฑจะได้รับความนิยมสูง(โอม รัชเวทย์ ๒๕๔๖ ๓๔)

๔ ๔ ๒ ๓ คชปักษา

ภาพประกอบ ๓๖๗ ภาพคชปักษา
แหล่งผลิต ตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คชปักษี มีลักษณะการผสมครุฑ หงส์ และช้าง คือขาและหางเป็นนกคล้ายหงส์ หางเป็นนก ลำตัว
ท่อนบนและแขนคล้ายครุฑ หัวมังกรและงาแบบช้าง ตามภาพนั้น เป็นทาคชปักษี ยี่ดนาถ

๔๔๒๔ เหมราช

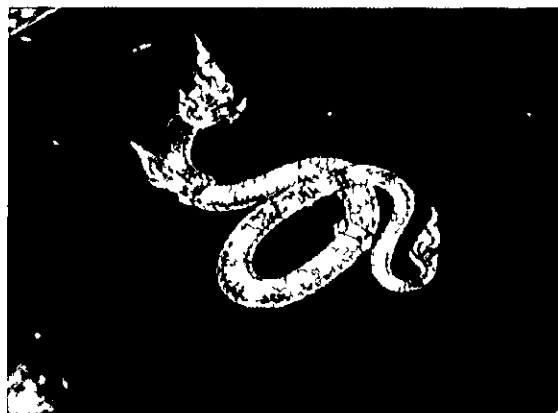

ภาพประกอบ ๓๖๗ ภาพเหมราช

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เหมราช มีลักษณะตัวเป็นสิงห์ หัวนั้นลักษณะปากจะยาวแบบปากหงส์ ปากจะหุบมองไม่เห็นฟัน มี
เขี้ยวตูมแบบดอกพุด สมัยโบราณ

๔๔๒๕ พญานาค

ภาพประกอบ ๓๖๘ ภาพลายพญานาค

แหล่งผลิต ตำบลประตูลี อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา และตำบลหาดทาเสา อำเภอมือ จังหวัดชัยนาท

ลวดลายตรงกลางเป็นนาค หัวนาคออกแบบให้มีอาการนาคอัปาทแยกเขี้ยวรอบปากจะประดิษฐ์เป็นขอบสองชั้น และปากเป็นเปลวรอบกรอบ เคียงประดิษฐ์เป็นลายกนกคล้ายช่อหางโตสะบัดปลายอ่อนช้อย บากขอบลายเป็นจิ้งหะเส้นก้านลายมีสองชั้น ฐานลายทำเป็นกนกเล็ก ๆ สะบัดปลายรับช่อลายใหญ่ข้างบน เหมือนเป็นกมลลายที่ตรงนาคที่จุ่มกมลทำเป็นลายกนกม้วนโค้งสะบัดปลาย สงรอยบากเป็นเคียวขึ้นไป เป็นชั้นถึงปลายยอด ขอบสันด้านหลังจากตาลงมาถึงคอประดิษฐ์เป็นลายคล้ายแข้งสิงห์ลดหลั่นลงมาถึงคอ สวนคางของนาคใช้กนกม้วนโค้งกลมเข้าหาคอ นาค แล้วสะบัดปลายออกเป็นจิ้งหะ ลำตัวพันรอบ โดยให้ คอประจายามสี่กลีบปิดหน้าท้องและประดิษฐ์เป็นลายตัวหางด้านข้างม้วนโค้งไปทางด้านหลังนาคสะบัด ปลายเป็นเปลวขึ้นไป ส่วนหลังนาคทำคียบากเป็นจิ้งหะ ปิดด้วยเกล็ดนาครอบตัวเว้นหน้าท้องบากเป็นเส้น คู่ ลำตัวเขียนเป็นเกล็ดเหมือนงู

บริเวณในสวนหางของนาค เป็นลายกนกสามตัว ตัวหางตัวแรกบากสองครั้ง แล้วสะบัดปลายยอด ม้วนงอขึ้นข้างบนและกับกนกตัวที่สาม รอยบากข้างล่างกว้างกว่าข้างบน ก้านตัวหางออกจากกบที่ฐานโค้ง ขึ้นไปม้วนคว่ำกลม ตรงกลางตัวลายตรงรอยบากด้านล่าง แล้วสอดใส่ลายตัวข้างในหนากว่าขอบลายด้าน นอก ด้านหลังก้านออกแบบลายโค้งม้วนกลม ระยะเท่า ๆ กันต่อเนื่องไปบรรจบที่กลางลายตามแนวก้าน ข้างหน้า ลายตัวประกบข้างหลังตัวหางมีก้านลายสองชั้นเหมือนกับตัวหางข้างหน้า และขนานกันจนถึงกลาง ลาย แล้วม้วนกลมประกบหลังตัวหางสะบัดลานสองชั้น ถัดลงมาจะมีกลีบลายรองรับจากกลีบโตเกาะติดหลัง ก้านลายลงมาถึงเล็กสุดที่ฐานลาย และบากกลางกลีบลายทุกกลีบ ส่วนหนึ่งจากกนกตัวที่สองจะมีกมลเล็ก กาบใหญ่เรียงตามลำดับ เพื่อต่อก้านสองชั้นขึ้นไปเป็นยอดลายกนกตัวที่สาม และสะบัดยอดลายคล้ายกนก เปลว สวนขอบด้านหน้าและด้านหลังของตัวลายที่ตัวที่สามจะมีกลีบลายคล้ายด้านหลังของลายตัวที่สอง เรียง ต่อกันจากเล็กและโตขึ้นตามลำดับขึ้นไปบรรจบยอดลายที่สะบัดส่วนบนสุด

๔๔๒๖ ลายหงส์

ภาพประกอบ ๓๖๘ ภาพหงส์

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอศรีนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หงส์ เป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างแตกต่างกันไปตามความคิดความเชื่อของชนแต่ละหมู่ แต่ละกลุ่ม จนได้แตกขยายไปเรื่อยๆ ลวดลายบนตัวหงส์ยังได้แตกตางไปตามความคิดของเชิงช่างสมัยนั้นๆ แต่เค้าโครงเดิมของหงส์จริงๆ ผู้รู้หลายท่านกล่าวว่า หงส์ก็คือ หานแต่น่าจะเป็นห่านฝรั่ง มากกว่าสัตว์ ชนิดอื่นๆ หงส์ฝรั่ง นั้นมีสองคือ ชนิดที่ร้องได้ และอีกชนิดที่ร้องไม่ได้ ส่วนหงส์ไทยนั้น มีชนิดเดียว จะแตกต่างกันบ้าง ก็ตรงสมัย ต่างๆ และลวดลายตกแต่งหงส์เท่านั้น ประวัติหงส์ไทยนั้น มากจนหนังสือวรรณคดีเลวาว บรรดาเหล่าสัตว์หิม พานต์จะพากันมาชุมนุมกันอยู่ ณ เชิงเขาไกรลาส ตามตำนานกล่าวว่า ณ เชิงเขาไกรลาสนั้นมีทะเลสาบ เกิด จากสมุทรไหลจากสวรรค์ ได้เวียนเขาไกรลาส ๔ รอบแล้วไหลเป็นแม่น้ำ ๔ ทาง เกิดเป็นทะเลสาบใหญ่มีชื่อ เรียกดังนี้ ๑ สระมานะสระ อยู่ทางทิศใต้ ๒ สระมหาภัทร อยู่ทางทิศเหนือ ๓ สระสินโตะ อยู่ทางทิศตะวันตก ๔ สระอรุโฆทะ อยู่ทางทิศตะวันออก แต่ที่เล่าลือกันว่า สวณักสวณากก็จะเห็นว่าเป็นสระมานะสระ หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสระมานัส บรรดาหงส์ที่ได้มาในสระนี้ จะต้องได้มาเป็นครั้งที่สอง ความงามของสระนี้ จะ ทำให้เพลิดเพลิดจนลืมกลับ หงส์ยังได้ถูกนำไปเปรียบเทียบในด้านความงามของหญิงสาว ความดีความชั่ว เช่น สวสางดังพญาหงส์ กาโนผุหงส์

หงส์กับชีวิตประจำวันของคนไทยค่อนข้าง จะมีความสัมพันธ์กันหลายเรื่อง เช่น งานบวชในภาคใต้ หลายแห่ง จะนิยมชมชื่นที่ให้นาค ถือ หงส์นำเวียงพระอุโบสถ ที่กรุงเทพ ภายในวัดอนงคาราม ธนบุรี ก็มีเสา หงส์อันนี้ เห็นจะได้คตินิยมมาจากพราหมณ์ สาเหตุของเกิดเสาหงส์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงสันนิษฐานไว้ว่า เสาหงส์ ก็คือ เสาธงนั่นเอง (เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล ๒๕๔๐ ๖๕ – ๖๗) ลักษณะของหงส์ รูปร่างคล้ายนก มีลักษณะปากยาว ทำทางมีสง่าศักดิ์ศรี ตามคอและ ลำตัวประดิษฐ์ให้มีขนคล้ายนก มีปีกบินได้อย่าง มีสร้อยหางยาวสะบัดสวยงาม ส่วนหางเป็นภาพนกสามตัว มีกรงเล็บคมยาวคล้ายเหยี่ยว

๔ ๔ ๒ ๗ ลายกิเลน

ภาพประกอบ ๔๗๐ ภาพลวดลายกิเลน

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กิเลนเป็นสัตว์ในเทพนิยายจีน คำอธิบายกิเลนของพระยาอนุমানราชชน ในหนังสือนิตยสาร ศิลปากร ปีที่ ๓ เล่มที่ ๒ ว่า “ กิเลน ถ้าตัวผู้เรียกว่า ขี้ ตัวเมียเรียกว่า หลิน รวมเรียกว่า ขี้หลิน เป็นสัตว์ทิพย์

ปรากฏขึ้นเมื่อใด ก็เป็นสวัสดิมงคล เพราะฉะนั้น เมื่อบ้านเรือนอยู่เย็นเป็นสุข หรือมีผู้มีบุญมาเกิด ตามตำราว่ากิเลนตัว เป็นกวางหางเป็นวัวมีเขาเดียว ” (เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล ๒๕๔๐ ๓๑)

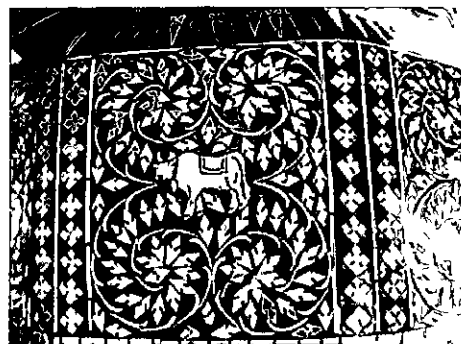
ลวดลายเป็นลายกิเลนสองตัวกำลังวิ่งหยอกล้อกัน ลักษณะของกิเลน มีหัวเป็นมังกร ลำตัวเป็นเนื้อสมัน เท้ามีกีบเหมือนม้า หางเหมือนหางวัว มีเขาอ่อนหนึ่งเขา กิเลนเกิดจากธาตุทั้งห้า คือ ดิน น้ำ ไฟ และ โลหะผสม หนังมี ๕ สี คือ แดง เหลือง น้ำเงิน ขาว และ ดำ ส่วนท้องเป็นสีเหลืองตรงกัน ตัวผู้มีเขาหนึ่งเขา ตัวเมียไม่มีเขา เดินบนน้ำได้และเมื่อเดินบนบกเส้นหญ้าก็ไมกระเทือน กิเลนมีอายุอยู่ได้ถึงพันปี เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดีและความมีอายุยืน ปรากฏให้เห็นเมื่อใดก็จะเกิดผู้มีบุญมาปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข และเป็นหนึ่งในสี่ของสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีหงส์ เต่า มังกร และกิเลน ด้วยเหตุที่กิเลนเป็นสัตว์มงคล ทำจัดสิ่งชั่วร้าย ตามบ้านเรือนของชาวจีนที่อยู่ตรงกับถนนหรือทางแยก จึงมักจะทำยันต์มีรูปหน้ากิเลน หรือทำเป็นตัวกิเลนตั้งไว้หันหน้าไปทางถนนหรือทางแยกนั้น ๆ เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ไม่ให้ลวงล้ำเข้าไป ได้คือ ใช้สิ่งที่เป็นมงคลจัดสิ่งอัปมงคล (ส พรายน้อย ๒๕๓๗ ๓๙-๔๐)

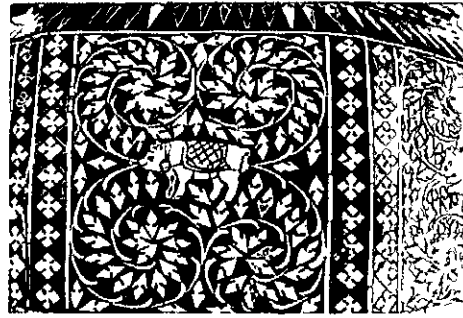
๔.๔.๓ ภาพเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ

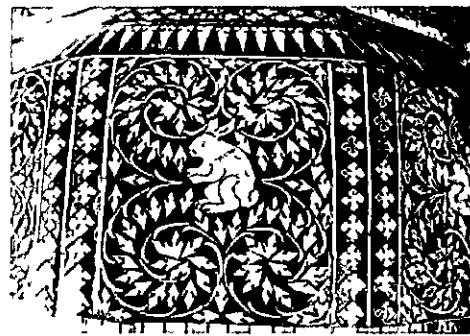

ภาพประกอบ ๓๗๑ ภาพพระรัตนท้านัง (เขียนประกอบพุทธประวัติ)
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

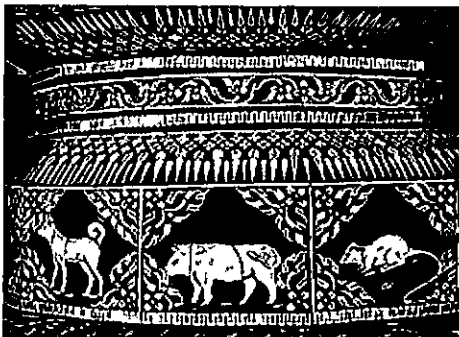
๔.๕ ลวดลายประเภท ลวดลายที่เกี่ยวกับราศีเกิดทั้ง ๑๒ ราศี

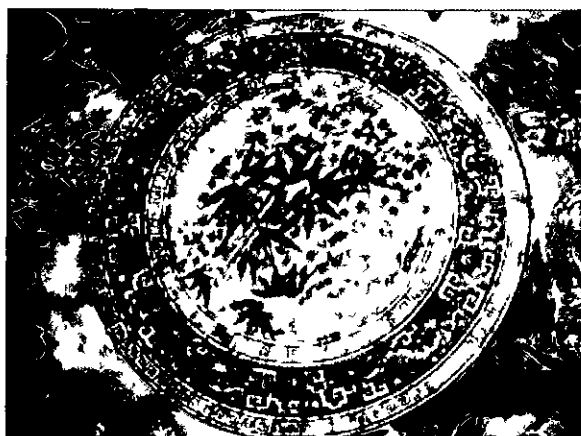
ภาพประกอบ ๓๗๒ ภาพลายสัตว์ ๑๒ นักษัตร
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๗๓ ภาพลายสัตว์ ๑๒ นักษัตร
แหล่งผลิต ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ลาย ๑๒ นักษัตร ป็นคำที่คนไทยใช้เรียกรอบเวลา ๑๒ ปี โดยกำหนดให้สัตว์ ๑๒ ชนิดเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละปี เช่น หนูเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีชวด , วัวเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีฉลู, เสือเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีขาล, กระต่ายเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีเถาะ , งูใหญ่หรือนาครเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีมะโรง, งูเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีมะเส็ง, ม้าเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีมะเมีย, แพะเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีมะแม, ลิงเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีวอก, ไก่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีระกา, หมาเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปีจอ, หมูเป็นสัตว์สัญลักษณ์ ปี

๔ ๖ ลวดลายประเภท ลวดลายจีน

ภาพประกอบ ๓๗๔ ภาพลวดลายของโตะเขียนลายลงรักประดับมุก

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายของโตะตัวนี้ เป็นลวดลายผสมระหว่างศิลปะจีนและศิลปะไทย โดยมีความหมายนัยว่า เป็นสิริมงคล เริ่มจากตรงกลางเป็นลายกิงไมและดอกเหมย ในความหมาย ไม้ไผ่ (จู) เป็นพญาแห่งมวลพฤกษา เปรียบเสมือนเป็นชายชาตรี ไม้ไผ่มีประโยชน์นานัปการ ชาวจีนเชื่อว่า เสียงแตกของไม้ไผ่ในกองไฟสามารถขจัดภูติผีปีศาจได้ ดังนั้น เมื่อถึงวันตรุษจีน หรืองานมงคลอื่น ๆ ชาวจีนจึงนิยมใช้ไม้ไผ่ทั้งลงในกองไฟเพื่อให้เกิดเสียงดัง เมื่อภูติผีปีศาจหนีไปแล้ว ความมรณเป็นสุขก็จะเข้ามาแทนที่ ความเชื่อนี้อาจจะไม่มีมาถึงปัจจุบัน แต่ทางการปฏิบัติยังคงมีการปฏิบัติอยู่เช่นการจุดประทัดในวันตรุษจีน ดังนั้นสัญลักษณ์ของวันตรุษจีน นอกจากจะเป็นไม้ไผ่แล้ว ประทัดก็เป็นสัญลักษณ์ของตรุษจีนเช่นเดียวกัน นอกจากนั้น คำอ่านของไม้ไผ่ในภาษาจีนอ่านว่า จู เป็นเสียงพ้องกับคำว่า จู ที่แปลว่าอวยพร ดังนั้น นอกจากไม้ไผ่จะมีความหมายดังกล่าวมาแล้ว ยังมีความหมายว่า อวยพรอีกด้วย ในส่วนของดอกเหมย (เหมยฮวา) กวีจีนเปรียบความงามของดอกเหมยว่า มีกลีบดอกขาวประดุจหิมะ และมีก้านเขียวเหมือนสีหยก ดอกเหมยได้รับสมญาว่า เป็นยอดแห่งความหอมของมวล ดอกไม้มานานานชนิด ในฤดูหนาวมวลดอกไม้ชนิดอื่นจะร่วงโรยและเหี่ยวเฉา มีแต่เพียงดอกเหมยเท่านั้นที่ยังคงความงามและสดชื่นอยู่จนถึงต้นฤดูใบไม้ผลิ ดังนั้น ดอกเหมยจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการมาถึงของฤดูใบไม้ผลิอีกด้วย เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึงต้นไม้ดอกไม้เริ่มผลิใบออกดอกนำความสุขสดชื่นกลับมาอีกครั้ง ดังนั้นดอกเหมยจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งตรุษจีนและสัญลักษณ์แห่งความสุขด้วย ในภาพสิริมงคลสำหรับใช้ในการอวยพรคู่สมรสนั้น หากเป็นภาพดอกเหมยคู่กับไม้ไผ่ ดอกเหมยจะหมายถึง หญิงและไม้ไผ่หมายถึงชาย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๘ ๑๔-๒๐)

ลวดลายลายไม้และดอกเหมยเป็นวงกลมสามชั้น ชั้นในสุดที่ติดกับลายไม้และดอกเหมยเป็นลายที่บรรจุอยู่ในวงกลม เป็นลายหุ่ยฮวง ลายตัวอักษรหุ่ย ความหมายนั้นเป็นลายสิริมงคล หมายถึง ความต่อเนื่องที่ไม่มีวันจบสิ้น ลักษณะลายเป็นเส้นขดเป็นกันหอย ตัดออกมาเป็นลายถอนหล่ง หรือเชือกผูกลายรูปมังกร ความหมายนั้น หมายถึง ลายมังกรชนิดต่าง ๆ เขียนเป็นภาพประดับผนัง จบด้วยลายหุ่ยฮวงอีกครั้ง

ภาพประกอบ ๓๗๕ ภาพลวดลายของกระถางดินเผาเขียนลายประดับมุก

แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายตรงกลางด้านที่หนึ่ง เป็นลายที่บรรจุภายในกรอบวงกลม เป็นรูปนกยูง ตามคติความเชื่อของจีน บ่อยครั้งที่นกยูงสมมติให้เป็นสัญลักษณ์ของเทพดาแห่งท้องฟ้า มันเป็นทั้งเครื่องรางสัตว์นำโชค เป็นทูตแห่งสวรรค์ เสียงร้องของนกบอกให้มนุษย์รู้ว่าพวกมันมีนับหมื่นชนิด แลเสียงนกก็ เป็นเสมือนสัญญาณ

บอกให้มนุษย์เข้าใจว่ากำลังจะเกิดอะไร บงบอกถึงฤดูใบไม้ผลิใกล้เข้ามา บอกถึงเวลาใกล้มีดคำ บอกถึงการมาเยือนของฤดูหนาวตลอด ถึงความเจียบของมันมีความหมายว่า มีอันตรายซ่อนเร้นอยู่ (ประทุม ชุ่มเพ็ง พันธุ์ ๒๕๔๕ : ๑๒๗) ลักษณะของนกยูงของภาพนั้น เกาะอยู่บนกิ่งไม้ รอบข้างเป็นพันธุ์พฤกษา ประกอบด้วยดอกไม้ และใบไม้ รวมทั้งกิ่งก้าน ด้านหลังของตัวนกบริเวณหัว ตกแต่งด้วยพระจันทร์ รูปวงกลม บรรยายภาคนั้นประกอบด้วยก้อนเมฆ นกยูง (ช่งเซีย) นกยูงเป็นสัตว์สวยงามทั้งทางด้านขนหางและสีสันของขนทั้งมีทำเดินที่สง่างาม ในราชสำนักของราชวงศ์ชิง นิยมนกยูงกันมาก ทั้งชนนาก็นำมาใช้ประดับหมวกยศของข้าราชการชั้นสูงด้วย ขุนนางคนใดที่มีหางนกยูง และปะการังติดที่หมวกยศจะเป็นการบงบอกตำแหน่งสูงสุดทางราชการ เนื่องจากความสงบบลั่งยมและมีสงวาของนกยูง ชาวจีนจึงใช้เป็นสัญลักษณ์ของข้าราชการฝ่ายบุ๋น (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๘ : ๓๑)

ภาพประกอบ ๓๗๖ ภาพลวดลายของมังกรและหงส์ในวงกลม
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายอีกด้านหนึ่งเป็นลายมังกรและหงส์ในวงกลม (หลงเฟิงเงินเสียง) เป็นลายสิริมงคล หงส์ (เฟิงหลง) ตามความเชื่อของจีนนั้น หงส์เป็นใหญ่แห่งสัตว์ปีกทั้งหมด ตัวผู้เรียกว่า เฟิงตัวเมียเรียกว่า หวง แต่ก่อนชาวจีนเชื่อว่า นกชนิดนี้สามารถหยั่งรู้ความวุ่นวายบนโลกมนุษย์ได้ ดังนั้นหงส์จึงมักจะปรากฏตัวขึ้นต่อเมื่อประเทศมีความสงบ นกเฟิงหวงมีขนสวยงามตลอดทั้งตัว นอกจากนั้นขนแต่ละตอนของมันมีค่าและมีความหมายแตกต่างกันไป กล่าวกันว่า นกชนิดนี้มีเสียงร้องคล้ายขลุ่ยไมกิมแมลงที่มีชีวิต ไม่จิกต้นไม้ที่ยังเขียวสดอยู่ไม่อยู่เป็นกลุ่ม เป็นฝูง ไม่บินเรอออกไปในที่ต่าง ๆ เมื่อมันบินฝูงนกอื่นจะบินตาม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นใหญ่แห่งสัตว์ปีกทั้งมวลของนกเฟิงหวง ซึ่งชาวไทยเรียกว่า หงส์ หงส์มี ๕ ชนิด คือ ชนิดขนสีแดง สีม่วง สีเขียว สีเหลือง และสีขาว ชนิดสีขาวเรียกกันโดยทั่วไปว่า หานฟ้า

ในส่วนมังกร (หลง) เชื่อกันว่า มังกรเป็นสัตว์วิเศษชนิดหนึ่งที่สามารถขจัดภูตผีปีศาจ และสิ่งชั่วร้ายได้ และยังเป็นสัตว์วิเศษชนิดหนึ่งใน ๔ ชนิดของจีน มังกรมีหลายชนิดและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป มังกรที่มีเกล็ด มีปีก มีเขา มังกรที่ไม่มีเขาเรียกว่า ซิหลง ที่ยังไม่ได้ขึ้นสู่สวรรค์เรียกว่า ผันหลง ที่ชอบน้ำพ่นน้ำเรียกว่า ชิงหลง ที่ชอบพ่นไฟ เรียกว่า หัวหลง ที่ชอบคำรามเรียกว่า หมิงหลง เป็นต้น ในมังกรชนิดต่าง ๆ นี้ มังกรที่เขาเรียกว่า ฉิวหลง เป็นมังกรที่มีอำนาจและเป็นใหญ่กว่ามังกรชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด

ลักษณะของภาพเป็นลวดลายมังกรและหงส์ กำลังกอดรัดกัน บรรยากาศรอบข้างเป็นก้อนเมฆ มังกรนั้นลำตัวสีเขียว สวมหงส์เป็นสีเขียวอ่อน

ภาพประกอบ ๓๗๗ ภาพลวดลายของโตะเขียนลายลงรักประดับมุก แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๓๗๘ ภาพลวดลายนกแก้ว แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

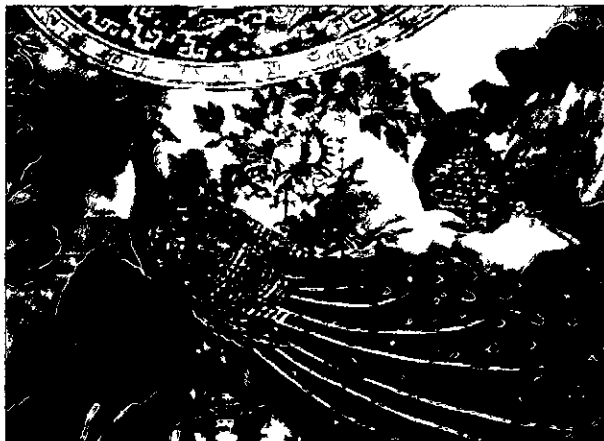
ลวดลายนั้น เป็นลายนกแก้ว สามตัว เกาะอยู่บนกิ่งไม้ ความหมายนั้นเป็นลายสิริมงคล หมายถึง ความสงบ ลักษณะลายนั้นเป็นลายเลียนแบบธรรมชาติ ด้านข้างซ้าย ตกแต่งภาพทิวทัศน์ในป่า มีต้นไม้และโขดหิน ลักษณะเป็นเขามอเต็มเนื้อที่มีภาพนกแก้วสองเกาะอยู่บนกิ่งไม้ เคียงคู่กัน ลักษณะคล้ายหยอกล้อกัน สวมด้านขวาเป็นนกแก้วอีกตัว ยืนเกาะกิ่งอยู่ปลายกิ่ง

ภาพประกอบ ๓๗๙ ภาพลวดลายนกกกระเรียน
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายเป็นลายเลียนแบบธรรมชาติ ด้านข้างซ้ายเป็นโขดหินและน้ำ รวมทั้งพระอาทิตย์ที่ส่องแสง
ยวนใจ ถัดมาเป็นกระเรียนสองตัว ตัวหนึ่งอยู่บนโขดหิน ทำท่าเยื้องย่าง อยู่ริมน้ำ การเดินทำให้มีน้ำ
กระเพื่อมทวนออกเป็นวงกว้าง อีกตัวกำลังโฉบบิน ด้านขวาเป็นโขดหิน และแซมด้วยหญ้าต้นเล็ก ๆ เป็นพุ่ม
ด้านบนมีลักษณะคล้ายต้นไม้ใหญ่ ที่แผกก้าน เฝยให้เห็นถึงสวนปลายยอด

นกกกระเรียน (เพื้อ) ในความหมายของจีนนั้น นกกกระเรียนเป็นสัตว์พาหนะประจำองค์เทพแห่งความ
ยั่งยืน หรือเทพชี่ว เรียกกันว่า เซียนเห่อ หรือนกกระเรียนแห่งเทพ ชาวจีนจึงได้ใช้นกกกระเรียน เป็นสัญลักษณ์
แห่งความคำวา ชี่ว ได้ ดังนั้นในภาพสิริมงคลบางภาพ จึงได้ใช้นกกกระเรียนแทนคำอวย ที่ให้มียศสูงสุดทาง
ราชการ ในภาพฮกลกชี่ว บางภาพก็ใช้นกกระเรียนแทนเทพชี่วด้วย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๘ ๒๖-
๒๗)

ภาพประกอบ ๓๘๐ ภาพลวดลายของนกยูงภาพ
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติอีกเช่นกัน ด้านซ้ายเป็นนกยูงตัวเชื่อง ทำท่าคล้ายกำลังทำท่ารำแพน
ยืนอยู่บนโขดหินน้อยใหญ่ กำลังมองนกยูงอีกตัว ตรงกลางเป็นดอกโบตั๋น หรือ กวี่เสื่อเทียนเซียง ใน
ความหมาย คือ ให้มีความเด่นเป็นเลิศกว่าคนทั้งปวง ในสวนด้านขวา เป็นนกยูงอีกตัว กำลังมองดูโขดหิน

สำหรับนกยูงคู่หนึ่ง หรือ เทียนเสี้ยวคู่หนึ่ง ตามความหมายนั้น ขอให้เป็นขุนนางตำแหน่งสูงสุด นกยูงเป็นสัญลักษณ์ของขุนนาง ฝ่ายขุน(พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๘ ๒๐๒)

ดอกโบตั๋น (โมวัดัน) ดอกโบตั๋นเป็นดอกไม้ที่มีความเด่นเป็นสง่าที่สุด ทั้งมีความงามเป็นหนึ่งในมวลดอกไม้ในนาชนิด ดอกโบตั๋น เป็นสัญลักษณ์แห่งความสง่างาม ความเด่น ความเป็นเลิศ ทั้งทางความงาม แลความสามารถ โบตั๋นมีอีกชื่อหนึ่งว่า ผู้กัษขาว หมายถึง ดอกไม้แห่งความร่ำรวย มียศศักดิ์ ดังนั้น ดอกโบตั๋น นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ของความเด่น ความงามแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย ความมั่นคง อีกด้วย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ๒๕๓๘ ๒๓)

ภาพประกอบ ๓๘๑ ภาพลวดลายของนกเงือก

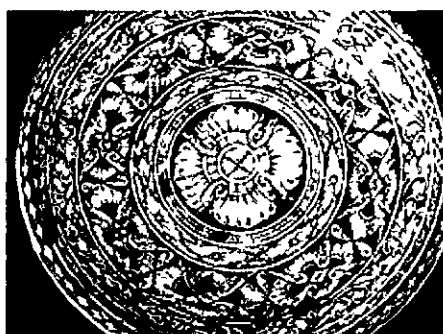
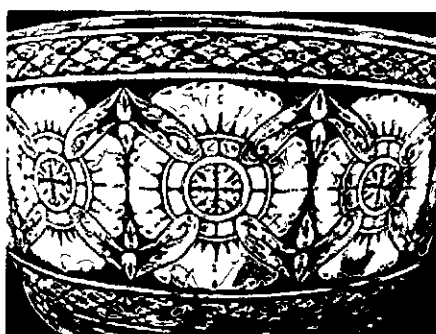
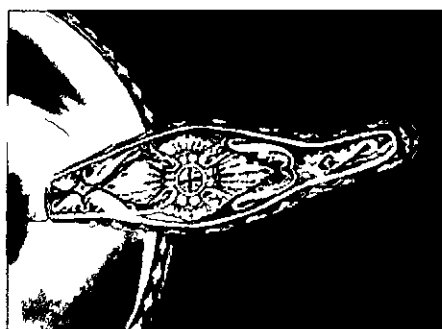
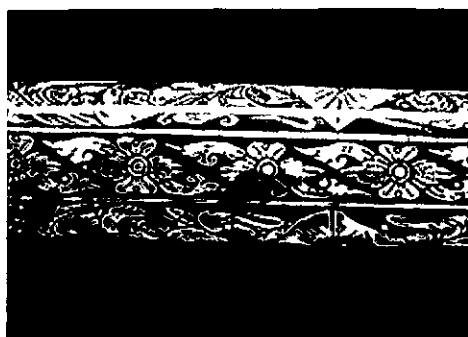
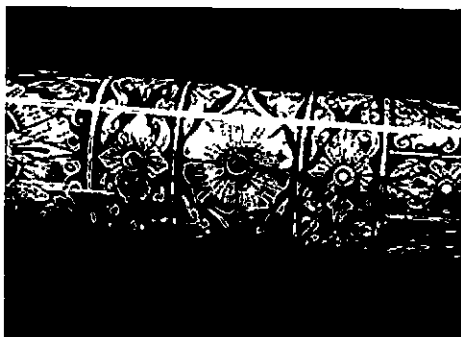
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

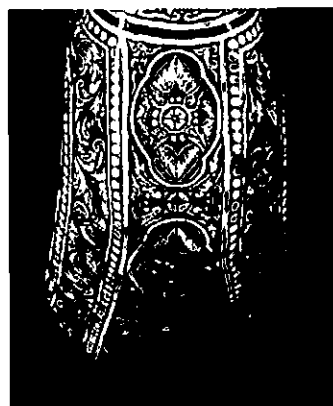
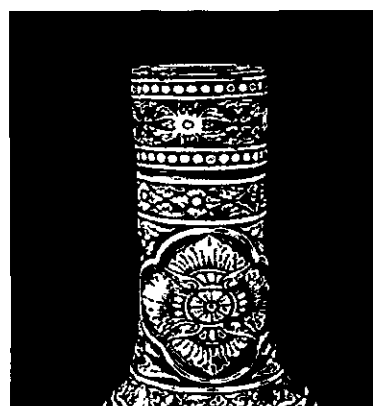
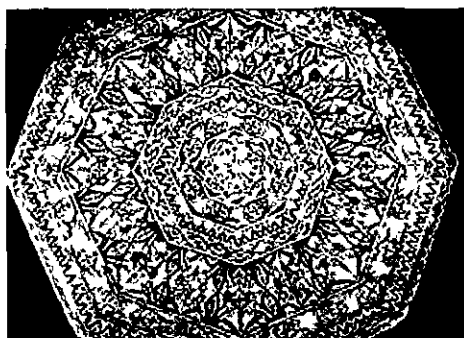
ลักษณะภาพก็เป็นลายเลียนแบบธรรมชาติ เริ่มจากด้านขวาเป็นกิ่งไม้ขนาดใหญ่ ทอดยาว แผ่กิ่งก้านมากมาย แต่ในกิ่งก้านที่แข็งแรงมีนกเงือกสองตัวเกาะอยู่ ตัวที่อยู่ด้านซ้าย กำลังก้มมองหาอาหาร ถัดไปเป็นนกเงือกที่กำลังมองไปทางอื่น ตามธรรมชาติของนกเงือกนั้น จะจับคู่เดียวไปจนตาย ช่างเขียนอาจจะเขียนแล้วแปลความหมาย หมายถึงสามี ภรรยาก็ได้

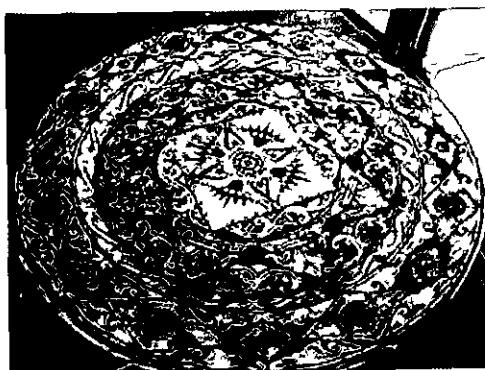
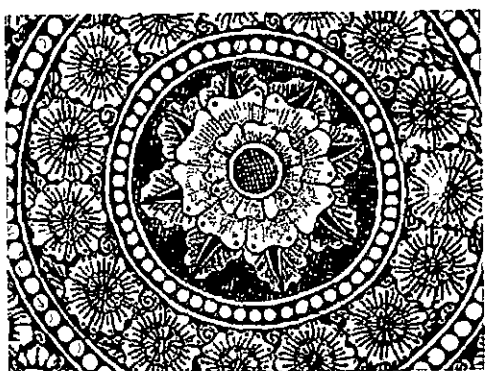
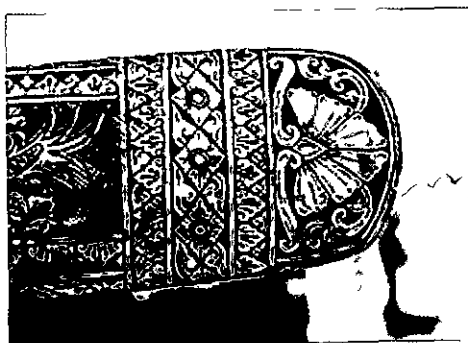
๔.๗ ลวดลายประเภท ลายใบเทศตะวันตก

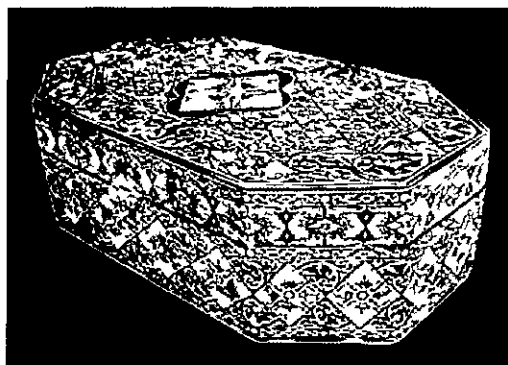

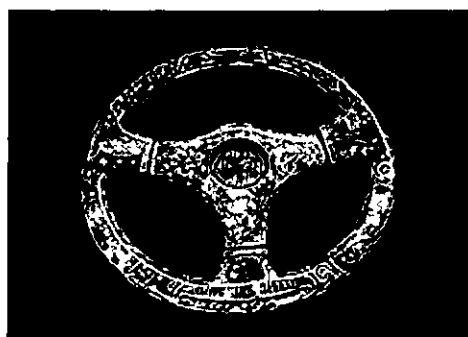
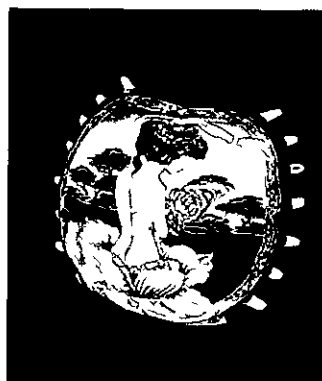

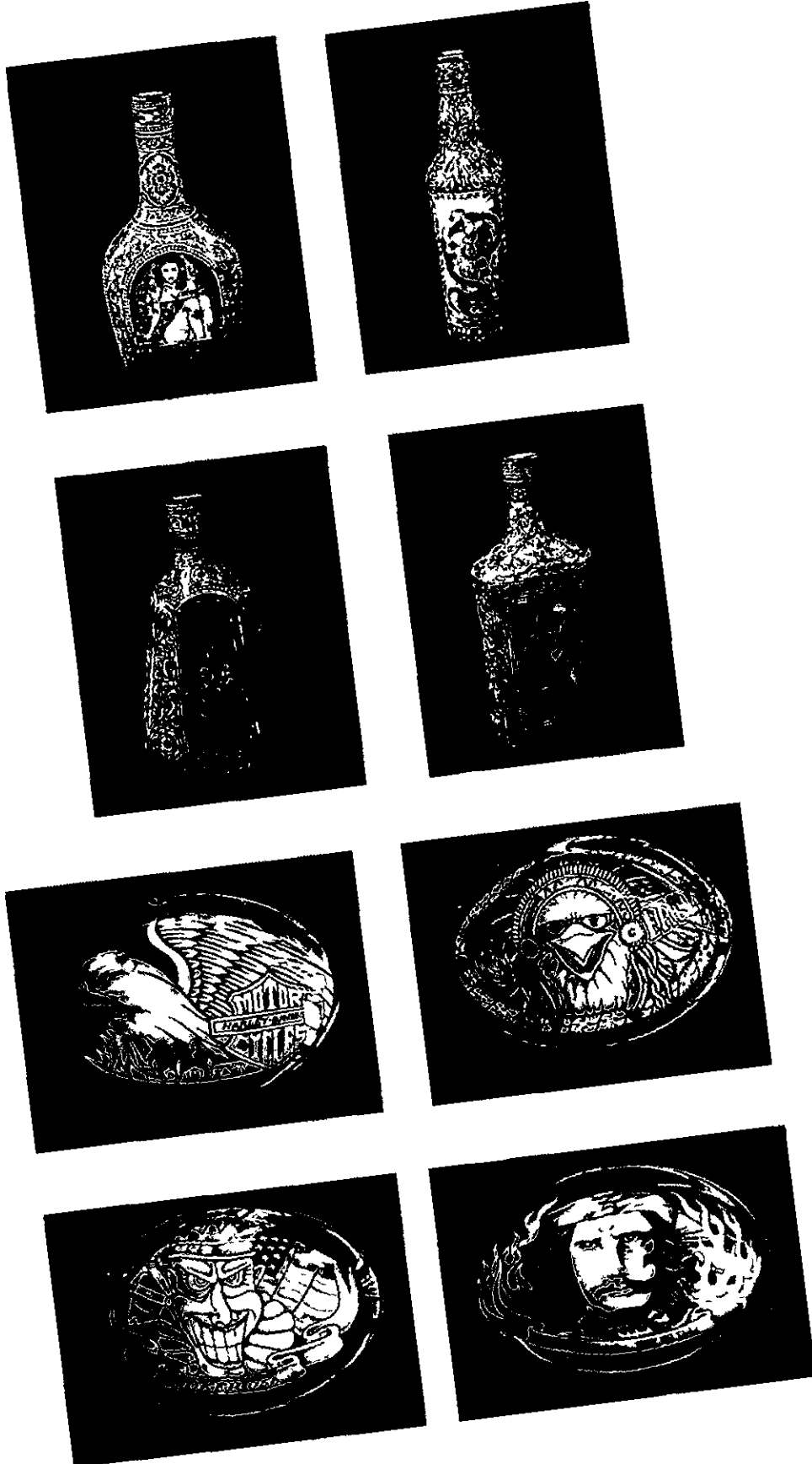

ภาพประกอบ ๓๘๒ ภาพลายโบเทศแบบฝรั่ง
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

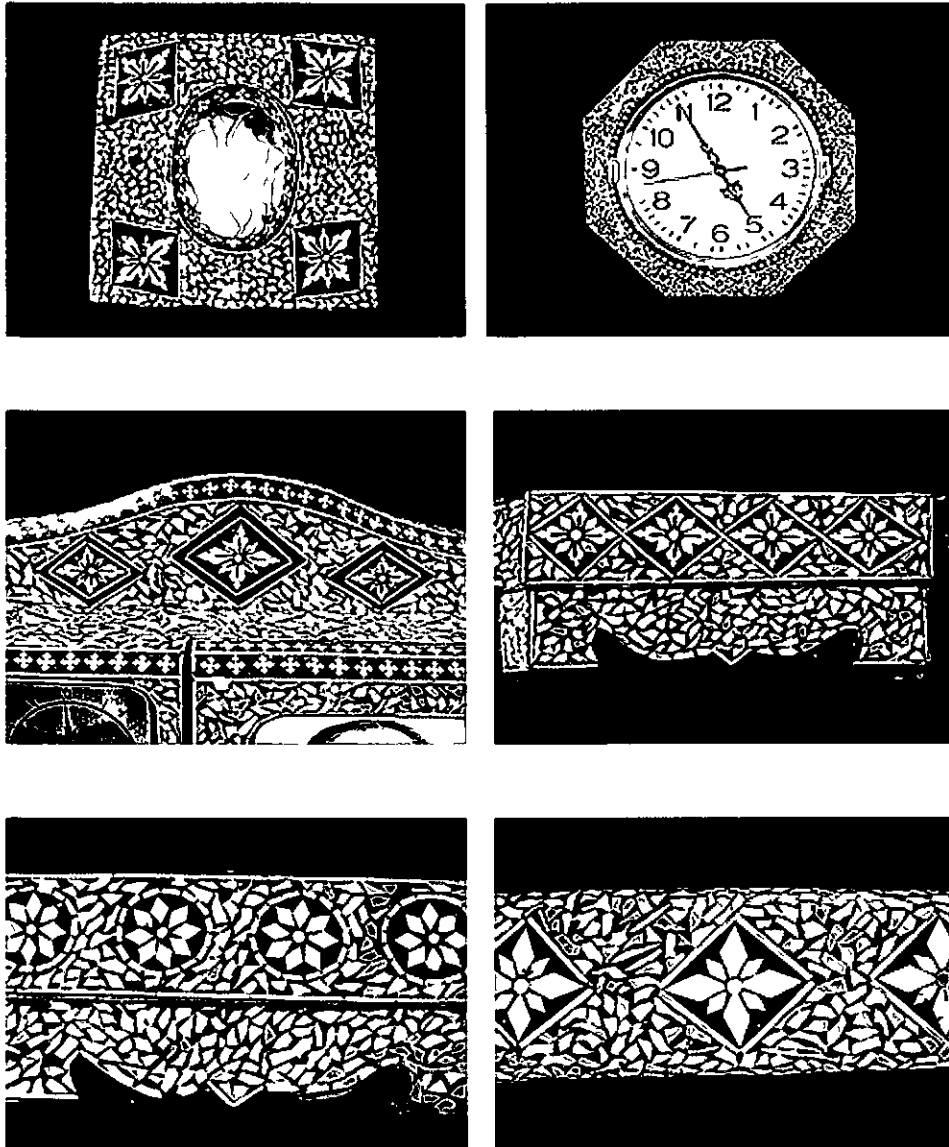
๔ ๘ ลวดลาย ประเภทลายเบ็ดเตล็ด

ภาพประกอบ ๓๘๓ ภาพลวดลายเบ็ดเตล็ด
แหล่งผลิต ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔๔ ลวดลายรูปทรงเรขาคณิต

ภาพประกอบ ๓๘๔ ภาพลวดลายเรขาคณิต
แหล่งผลิต ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

จากการศึกษาลวดลายที่ตกแต่งบนชิ้นงานประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง พบว่า ช่างประดับมุกนิยมตกแต่งชิ้นงาน เป็นลายประดิษฐ์ มากที่สุด ซึ่งมีขั้นตอนการฉลุลายเหมือนกัน จะผิวก้นก็ตรง ความปราณีต และลีลาอันพลิ้วไหวของลายฉลุ ประกอบกับความสามารถของช่างมุกในการผูกลาย ซึ่งลักษณะของลายประดิษฐ์ หรือลายฉลุนั้น จะประกอบด้วย กอ กาบ กิ่ง ก้าน ดอกและผล จึงจะเป็นลายที่สมบูรณ์ โดยช่างมุกต้องคำนึงถึงช่องไฟเป็นหลักในพื้นที่ที่กำหนด โดยนำเอาก้านและใบบรรจุใส่ โดยไม่คำนึงถึงที่มา หรือตัวกำเนิดลาย อนึ่งลายที่ใช้ในงานประดับมุก ยังมีลวดลายอื่นๆเช่น ลายประจ๋ายาม ลายลูกแก้ว ลายหน้ากระดาน ลายกรวยเชิง ลายดอกกลอย ลายบัว เป็นต้น รองลงมาที่พบก็คือ ลายไทย ซึ่งประกอบด้วย ลายกระหนกเปลว กระหนกไบเทศ กระหนกก้านขด กระหนกหน้าสัตว์ กระหนกเคล้าภาพ กระหนกหน้าขบ ภาพ

สัตว์หิมพานต์ พระ นาง เทวดา ยักษ์ ซึ่งลักษณะของลายไทย เป็นลายที่มีความพิเศษกว่าลวดลายงานชนิดอื่น กล่าวคือ ลายมุกจะเป็นลายเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเรียกว่า ลายขาดช่วง หรือ ลายตัดช่วง มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากลายเขียน เนื่องจาก ลายประดับมุกนั้น จะต้องเป็นลายที่แบนราบในระนาบสัมผัสกับหินมุก แต่พื้นที่มุก(หอย)มีพื้นที่จำกัด มีความโค้งตามธรรมชาติของตัวหอย จำเป็นจะต้องตัดลายหรือหันตัวลายให้สั่นลงเป็นช่วงๆ จึงจะสัมผัสพื้นที่ที่ใช้สำหรับประดับมุกเป็นแนวระนาบ ซึ่งการตกแต่งลายไทยนั้น โดยมากจะตกแต่งชิ้นงานที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เกี่ยวกับสงฆ์ ทั้งงานมงคลและอวมงคล พบลายไทย ที่ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา และตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท และตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

อีกทั้งยังพบลวดลาย ๑๒ นักขัต ลวดลายจีน และลายใบเทศตะวันตก รวมทั้งลวดลายเบ็ดเตล็ดในตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับลายเรขาคณิตนั้น พบเพียงแห่งเดียว คือ ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จากการศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกของไทยนั้น ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทั้งทางศิลปะและวัฒนธรรม ด้วยความงามของเส้น การจัดภาพอย่างสมดุลย์ทั้งซ้ายและขวา การจัดองค์ประกอบของภาพอย่างสวยงาม อ่อนไหว กลมกลืน จากชาวบ้านในเขตจังหวัดภาคกลาง กับเรื่องราวที่บอกเล่าถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนชีวิตประจำวันของสังคม นั้นๆล้วนเป็นฝีมือและความคิดของช่างที่ได้เก็บและถ่ายทอดไว้บนเครื่องมุก จะด้วยความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา หรือวิถีมารดา ต่างก็เป็นเหตุแห่งการสร้างสร้างงานเครื่องประดับมุก ที่มีความงดงามอย่างบริสุทธิ์ มีคุณค่าทางศิลปะควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้เป็นแบบอย่าง

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลางประเทศไทย ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างประชากรเครื่องประดับใน ๔ จังหวัด จำนวน ๑๘๘ ชิ้น โดยผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการค้นคว้า ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า ไว้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิเคราะห์

เพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาของช่างทำเครื่องประดับมุก อีกทั้งศึกษาขั้นตอนกระบวนการผลิตและรูปแบบ รวมทั้งลวดลาย ในการทำเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง ของประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๑ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๑ เครื่องประดับมุกของตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓ ชิ้น

๑.๒ เครื่องประดับมุกของตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓๗ ชิ้น

๑.๓ เครื่องประดับมุกของตำบลหนองปี อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๖๑ ชิ้น

๒ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดชัยนาท

๒.๑ เครื่องประดับมุกของบ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดทาส อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๓๔ ชิ้น

๓ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดสิงห์บุรี

๓.๑ เครื่องประดับมุกของตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๒๘ ชิ้น

๔ เครื่องประดับมุกที่จังหวัดอ่างทอง

๔.๑ เครื่องประดับมุกของตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ผลงานเครื่องประดับมุก จำนวน ๒๐ ชิ้น

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้วิเคราะห์ใน ๔ ประเด็นหลัก คือ

๑ วัสดุโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก

๑.๑ ไม้

๑.๑.๑ ไม้เนื้ออ่อน

๑.๑.๒ ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง

๑.๑.๓ ไม้เนื้อแข็ง

๑.๒ ไม้ไผ่

๑.๓ หวาย

๑.๔ ไม้อัด

๑.๕ ดินเผา

๑.๖ แก้ว

๑.๗ โลหะ

๑.๗.๑ เหล็ก

๑.๗.๒ ทองเหลือง

๑.๗.๓ อลูมิเนียม

๒ กลวิธีและการทำเครื่องประดับมุก

๒.๑ วัตถุดิบที่ใช้ในงานประดับมุก

๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในงานประดับมุก

๒.๓ วิธีการทำงานประดับมุก

๒.๓.๑ กลวิธีการประดับมุกแบบถมลาย

๒.๓.๒ กลวิธีการประดับมุกแบบฝังลาย

๒.๓.๓ กลวิธีการประดับมุกแบบวาดลาย

๓ รูปแบบของการใช้งาน คือ

๓.๑ เครื่องใช้ภายในครัวเรือน

๓.๒ ของตกแต่งบ้าน

๓.๓ เครื่องประดับกายสำหรับบุรุษและสุภาพสตรี

๓.๔ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ (พิธีกรรมและความเชื่อ)

๓.๕ ของใช้เบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก

๔ ลักษณะของลวดลาย

๔.๑ ลวดลายประเภทลายประดิษฐ์

๔.๒ ลวดลายประเภทลายไทย

๔.๓ ลวดลายประเภทเบ็ดเตล็ด

วิธีการศึกษาค้นคว้า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลในลักษณะของการผสมผสานจากเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

๑.๑ การสังเกต (Observation) แบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวประมงในเขตจังหวัดภาคกลาง ได้แก่ การสังเกตขั้นตอน กระบวนการผลิต งานเครื่องประมง และรวมทดลองทำงานร่วมกับชาวประมง แบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตสถานการณ์ทั่วไปของชุมชน

๑.๒ การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การสัมภาษณ์ครั้งนี้ต้องการข้อมูลเชิงลักษณะ (Qualitative Data) โดยไม่ได้กำหนดคำถามล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดของคำตอบที่กว้างและลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews) จึงไม่ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) แต่ได้กำหนดหัวข้อสำคัญด้านต่าง ๆ ในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการพรรณนา ดังนี้ ประวัติความเป็นมา กระบวนการผลิตและกลวิธีการทำงานประมงลวดลายในการตกแต่งชิ้นงาน และการจัดจำหน่าย ตลอดจนสัมภาษณ์การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพการทำงานประมงของชาวประมง ในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย โดยใช้เรื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึกข้อมูล

๑.๓ ศึกษาเอกสารของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดในเขตภาคกลาง

๑.๓.๒ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรม

๑.๓.๓ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานประมง

๑.๔ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากประชากรที่เป็นข้อมูลประเภทผลิตภัณฑ์ คือ รูปแบบลวดลายเครื่องประมงในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย

๑.๕ ข้อมูลประเภทบุคคล คือ ชาวประมงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชาวประมงจังหวัดชัยนาท ชาวประมงจังหวัดสิงห์บุรี ชาวประมงจังหวัดอ่างทอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา งานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประมงในเขตจังหวัดภาคกลางประเทศไทย โดยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารมาทำการจัดระบบข้อมูล

๒ นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์มาศึกษาวิเคราะห์ และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบตามความมุ่งหมายและประเด็นการวิจัยต่อไปนี้

๒.๑ รูปแบบและลวดลายเครื่องประมง ของชาวประมงในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย โดยการศึกษารูปแบบและประเภทของลวดลายงานประมง

๒๒ กระบวนการผลิต รวมทั้งกลวิธีในการทำงานระดับมุก เช่น เครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์
ในการทำงานระดับมุก ตลอดจนขั้นตอนและวิธีการทำงานระดับมุก

๒๓ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

๒๔ นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบ พรรณวิเคราะห์ (Description Analysis)

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องงานศิลปหัตถกรรมประเภทงานระดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง ประกอบด้วย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้ ในปัจจุบันวัสดุที่ใช้เป็นหุ่นโครงสร้างในการขึ้นหุ่นโครงงานระดับมุกนั้น ได้มีพัฒนากระบวนการในด้านการผลิต และด้านวัตถุดิบ รวมทั้งกระบวนการผลิตในด้านกลวิธี ที่ในท้องถิ่นตนเองมี มาประยุกต์ประดิษฐ์งานมุก เป็นระยะเวลาอันยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสันนิษฐานว่าความรู้ด้านการผลิตเครื่องประดับมุก และด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้กันในปัจจุบัน อาจได้รับอิทธิพลผสมผสานกันระหว่างศิลปะจีน ญี่ปุ่น ไทย รวมทั้งพม่า ซึ่งพบในงานระดับมุก อีกทั้งทางด้านวัตถุดิบ รวมทั้งวัสดุ และอุปกรณ์ที่ใช้มีลักษณะเป็นแบบดั้งเดิม ก็ได้รับการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีใหม่ ๆ หลายชนิด หลายประเภท ให้มีความเหมาะสม ทำงานระดับมุกได้สะดวกรวดเร็ว รวมทั้งให้รูปแบบและรูปลักษณะที่แปลกใหม่ แก่งานประดับมุก หลายหลายด้วยรูปแบบ อีกทั้งประโยชน์ใช้สอย ก็มากขึ้นอีกด้วย จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันรูปลักษณะของงานเครื่องประดับมุกไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตขึ้น นำมาใช้งานมากมาย แม้กระทั่งยางรักทั้งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในอดีต ก็ได้รับการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับ ด้านหุ่นโครงสร้างและด้านวัตถุดิบ ตกแต่งที่ผลิตขึ้นมา ให้ใช้อย่างไม่จำกัด ซึ่งจากการศึกษา กล่าวสรุปได้ดังนี้

๑ ด้านวัสดุโครงสร้าง ได้แก่

๑.๑ วัสดุโครงสร้างประเภทไม้ มี ๓ ชนิด คือไม้เนื้ออ่อน ไม้เนื้ออ่อนปานกลาง และไม้เนื้อแข็ง จากการศึกษาพบว่า ไม้ที่นิยมใช้ในการทำหุ่นโครงสร้างในงานประดับมุก คือไม้เนื้ออ่อนปานกลาง ที่มีคุณภาพดี ยืดและหดตัวน้อย ทนต่อสภาพอากาศดีนิยมทำเครื่องเรือนและงานที่ต้องการความละเอียดสวยงาม ซึ่งก็ได้แก่ ไม้สัก ไม้ตะแบก ไม้ตะเคียนทอง และในของหุ่นโครงสร้างที่ต้องการความทนทานในทุกสภาพอากาศ รวมทั้งเหมาะกับงานก่อสร้างที่รับน้ำหนักมาก ๆ ได้แก่ ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ และวัสดุที่เหมาะสมเป็นเครื่องประดับบ้านขนาดเล็ก ๆ รวมทั้งเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ได้แก่ ไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้โมกมัน ไม้มะม่วงป่า เหมาะที่จะทำกล่อง งานประกอบ และงานแกะสลัก จากการศึกษาสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจิตรบันจง ถึงการคัดเลือกไม้ที่จะทำเครื่องประดับมุกได้ ก็ต้องนำมาตัดได้สามแบบคือ ตัดตามขวาง การตัดไม้ตามขวางนี้ เหมาะสำหรับการนำไปทำวัตถุดิบที่ตรงที่ต้องการใช้เป็นการเฉพาะอย่าง ตามตามยาวตลอดเต็มหน้าไม้ เหมาะสำหรับนำไปทำโครงไม้เครื่องประดับมุก เพราะหดตัวได้ยากและในการทำโครงสร้างเครื่องประดับมุกนี้ ใช้ไม้ผิวในเป็นสวนนอก (ตรงแกนกลาง) และเอาไม้ สวนผิวนอกเป็นด้านในของเครื่องประดับมุก สำหรับไม้จำพวกที่จะกลึงให้เป็นรูปเหลี่ยม จะต้องเลื่อยให้เป็นโครงคร่าว ๆ เสียก่อน แล้วจึงนำไปกลึงที่หลัง หากว่าเป็นไม้กลม ๆ ประเภทไม่มีทางการเฉือนไม้ก็ไม่สำคัญนัก จะเป็นรูปไหนก็ดี แต่

ก็เป็นไม้ทรงกลมที่มีฝา การฉีกไม้ต้องตัดให้ส่วนบนอยู่ทางขวา และส่วนข้างลงมาตามความยาวของไม้เสียก่อนตัดตามขนาดที่ต้องการ แล้วจึงกลึงตามรูปแบบที่ต้องการ

๑ ๒ วัสดุโครงสร้าง ประเภทไม้ไผ่

วัสดุโครงสร้าง ประเภทไม้ไผ่ ที่พบเป็นงานจักสานในการทำโครงงานประดับมุก ซึ่งพบงานที่ขึ้นหุ้มโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เท่านั้น ไม้ไผ่มีลักษณะเบาบางและมีความยืดหยุ่นในตัว ข้อดีของโครงไม้ไผ่คือ หดตัวและขยายตัวได้โดยไม่เสียรูป ทำรูปแบบได้ง่าย คือจะสานให้เป็นรูอะไรก็ได้ มีน้ำหนักเบา แม้จะทำเป็นของใหญ่ก็ไม่หนัก หาได้ง่าย ราคาถูก แต่โครงไม้ไผ่ก็มีข้อเสีย คือมักจะถูกมอดกินหรือแมลงกัดกินได้ง่าย

๑ ๓ วัสดุโครงสร้าง ประเภทหวาย

วัสดุโครงสร้าง ประเภทหวาย เป็นหุ้มโครงสร้างที่นิยมกันมาก ในงานประดับมุก พบได้ในทุกที่ของจังหวัดในภาคกลาง นิยมทำหุ้มโครงสร้าง ในรูปแบบของเครื่องใช้อันเกี่ยวในพระพุทธศาสนา เช่น พานแว่นฟ้า ตะลุม เตียบ หวายเป็นวัสดุที่มีลักษณะใกล้เคียงกับไผ่ นิยมการสานโครงด้วยการสานแบบขด คือ การสานเป็นแผนกลม ๆ วนจากใจในออกมาภายนอกตามขนาดที่กำหนด แล้วจึงนำไปเข้าแบบและอัดให้ได้รูปแบบที่ทำไว้

๑ ๔ วัสดุโครงสร้าง ประเภทไม้อัด

วัสดุโครงสร้าง ประเภทไม้อัด เป็นผลิตภัณฑ์อีกชนิดหนึ่งที่ผู้ผลิตงานเครื่องใช้ประดับมุก ในปัจจุบันนำมาใช้ประกอบเป็นหุ้มโครงสร้าง ที่พบชิ้นงานประเภทนี้ ได้แก่ ก็และกระเบะ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นงานที่เกี่ยวกับเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ไม้อัด เป็นวัสดุที่สามารถขึ้นโครงได้อย่างรวดเร็ว และมีน้ำหนักเบาได้ ไม้อัดนั้น จากการนำเอาไม้จริงหรือไม้ซุงทั้งต้นมาต้มแล้วปอกหรือฝานด้วยใบมีดขนาดใหญ่เป็นแผ่นบางอย่างต่อเนื่องกันจนหมดลำต้น จากนั้นนำมาตัดแบ่งตามขนาดแล้วทากาวอย่างซ้อนทับสลับให้แนวเส้นตั้งฉากซึ่งกันและกันหลาย ๆ ชั้นตามขนาดความหนาที่ต้องการ นำเข้าเครื่องอัดและอบให้กาวแห้งสนิท

๑ ๕ วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา ที่พบสามารถแบ่งตามลักษณะเนื้อของดิน คือ วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดเอเทเทนแลส ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ มีเนื้อดินที่ค่อนข้างหนา เนื้องานหยาบมีความพรุนตัวค่อนข้างมาก สีของเนื้อผลิตภัณฑ์ส่วนมากมีสีน้ำตาลอ่อน สีเทาอ่อน ซึ่งก็ได้แก่ กระเบื้อง จาน กระถางเคลือบ และผลิตภัณฑ์ที่พบอีกชนิดคือ วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทสโตนแลส เป็นผลิตภัณฑ์ที่เผาถึงจุดสุดตัวส่วนมากสีเนื้อดินอัดจากธรรมชาติของดิน เช่นสีน้ำตาล ผลิตภัณฑ์เท่าที่พบได้แก่ กระถางต้นไม้ ในการในหุ้มโครงงานประเภทเครื่องปั้นดินเผา พบเพียงแห่งเดียว คือ ที่ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑ ๖ วัสดุโครงสร้าง ประเภทแก้ว

วัสดุโครงสร้าง ประเภทแก้ว แก้วเป็นวัตถุโปร่งใสเนื้อสะอาด เป็นมันวาวสุกใส เปราะและแตกง่าย ใช้ทำผลิตภัณฑ์ภาชนะต่าง ๆ ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ขาม ถ้วย ถาด ขวด แต่ด้วยเหตุ

ที่แก้วมีผิวมันเรียบ จึงยากต่อการใช้การเคลือบประเภทสีน้ำมันหรือยางรักเคมี มาเคลือบ แต่ช่างประดับมุกก็สามารถนำตัวประสานหรือวัสดุยึด เช่น สีโป๊วรถยนต์ผสมกาวลาเท็กซ์ และน้ำยาแดงเป็นตัวยึดลวดลายระหว่างลายและหุ่นโครงสร้าง

๑๗ วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องโลหะ

วัสดุโครงสร้าง ประเภทเครื่องโลหะ เครื่องโลหะที่นิยมนำ มาเป็นหุ่นโครงสร้าง ในกระบวนการผลิตงานประดับมุก ที่พบได้แก่ อลูมิเนียม เหล็ก ทองเหลือง แต่โลหะที่นิยมมากที่สุด ก็คือ เครื่องทองเหลือง ซึ่งนิยมนำมา ทำเป็นหุ่นโครงสร้างประเภทเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมในงานมงคล และอวมงคล เช่น แจกัน กระถางรูปชลช ร่องลงมาที่พบในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง คือ โลหะเหล็กและอลูมิเนียม ในการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทโลหะทุกประเภทนั้น ในขั้นแรก ก็ต้องขัดสนิม บนหุ่นโครงสร้างประเภทโลหะออกเสียก่อน แล้วจึงนำชิ้นงานไปย่างไฟ โดยใช้ความร้อนตั้งแต่ ๑๒๐-๑๕๐ องศาเซลเซียส เพื่อทำให้อุณหภูมิของโลหะขยายตัว จากนั้นช่างประดับมุก จึงนำมาทาสีรักเคมีอย่างน้อยสองครั้ง

๑๘ วัสดุโครงสร้าง ประเภทพลาสติก

วัสดุโครงสร้าง ประเภทพลาสติก พลาสติกเป็นวัสดุสังเคราะห์ ที่ปัจจุบันช่างประดับมุก นำมาใช้ทำเป็นโครงเครื่องประดับมุก พลาสติก ประกอบด้วย เมลามีน โพลีเอทีลีน ฯลฯ ซึ่งพลาสติกสามารถหล่อเป็นภาชนะใช้สอย ได้มากมายหลายหลายรูปแบบ โดยสามารถช่วยลด ขั้นตอนการผลิต ได้มากกว่าครึ่งหนึ่ง ถึงแม้ราคาของวัสดุค่อนข้างสูง แต่ก็คงไม่มากไปกว่า ค่าแรงและค่าวัสดุ ที่ได้จากการลดขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะเวลาของการผลิตที่รวดเร็วขึ้น

๒๑ วัตถุดิบที่ใช้ในงานประดับมุก จากการศึกษาพบว่า วัตถุดิบหลักที่สำคัญในงานประดับมุก คือ เปลือกหอย เปลือกหอยที่พบ และนิยมใช้ตกแต่งงานประดับมุก การเลือกใช้เปลือกหอยแต่ละชนิดนั้นก็ยังมีปัจจัยที่สำคัญ คือ กำลังทรัพย์ของบุคคลผู้ว่าจ้าง หรืออีกเหตุผลหนึ่งคือต้องการงานประดับมุกแต่มีคุณสมบัติ น้อย ช่างประดับมุกสามารถผสมผสานระหว่างเปลือกหอย น้ำจืดและน้ำเค็มได้ โดยสรุปการใช้เปลือกหอยของช่างในเขตภาคกลาง คือเปลือกหอยน้ำทะเล มีดังนี้

เปลือกหอยมุกจาน (Pearl Shell Dearl oyster) ชื่อวิทยาศาสตร์ Pinctada SP เป็นหอยสองฝาชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่มาก มีลักษณะแบนใหญ่ ไม่กลมนัก ด้านริมกลมเป็นครึ่งวงกลม แต่ด้านที่มีบานพับ เป็นเส้นตรง เปลือกด้านนอก เมื่อตัวขนาดเล็กก็มีสีเหลืองเรื่อ ๆ เมื่อโตขึ้นจะออก เป็นสีม่วงแกมดำ ด้านในเป็นมุกขาวประกาย ขนาดใหญ่ที่สุดอย่างประมาณ ๒๕ ถึง ๓๐ ซม. กินอาศัย เป็นหอยที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชายทะเล ที่มีลักษณะพื้นท้องทะเลเป็นทราย หิน พบบริเวณเกาะรา จังหวัดพังงา และหมู่เกาะในทะเลอันดามัน จับได้ด้วยการดำน้ำเก็บ ประโยชน์นั้น ชาวญี่ปุ่นทำการเพาะเลี้ยงมุกจากหอยชนิดนี้ที่มีหมู่เกาะยาวใหญ่ ในท้องที่จังหวัดระนอง พังงา โดยการสอดใส่แล้วเลี้ยงไว้ ในกระชัง ทำให้เกิดเป็นมุกทั้งกลมและครึ่งซีกขึ้น (Round & Half round Pearl) ในการนำมุกออกนั้นต้องฆ่าหอยให้ตาย การนำเปลือกหอยชนิดนี้มาทำเป็นเครื่องตกแต่ง งานประดับมุกของไทยเรา ซึ่งปัจจุบันเปลือกหอยนั้นซื้อ-ขาย กันในกิโลกรัมละ ๕๐๐-๑๒๐๐ บาท เปลือกหอยชนิดนี้ บางครั้งอาจผสมระหว่างเปลือกหอยมุกโขงไฟ พบในตำบลประตูลี้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

เปลือกหอยโขงเขียวหรือหอยโขงไฟ (GREEN TURBAN) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Turbo marmaratus* ลักษณะหอยนั้นเป็นหอยกาบเดี่ยวมีเปลือกหนา ขนาดประมาณ ๑๘ เซนติเมตร เปลือกหนาอยู่ในเขตทะเลน้ำลึก ขอบเปลือกตรงปากปิดเปิดด้านหนึ่งมันเข้าหาตัวเอง อีกด้านลาดชันลงมาคล้ายหลังเตา ผิวด้านนอกมีสีเขียว แต้มด้วยลายเส้นสีครีม เปลือกด้านนอกหากจับดูรู้สึกสากมือ ส่วนด้านในเป็นมันคล้ายกระเบื้องเคลือบ เมื่อขีดเปลือกชั้นนอก จะถึงชั้นนุ่มมันวาว ประโยชน์นั้น เปลือกนำมาทำสิ่งประดิษฐ์ตกแต่ง หรือเก็บสะสม ส่วนใหญ่จะขีดเปลือกชั้นนอกออก ปัจจุบันเปลือกหอยโขงเขียวหรือหอยโขงไฟ จะขายกันในกิโลกรัมละ ๑๘๐๐-๒๕๐๐ บาท พบการใช้เปลือกหอยชนิดนี้ตกแต่งได้ ในทุกจังหวัดของภาคกลาง

เปลือกหอยอุด หรือหอยนมสาว (Topshell Button Shell) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trochus niloticus maximus* (Phippi) เป็นหอยทรงกลมชนิดหนึ่งที่มีรูปร่างลักษณะ เหมือนกับเจดีย์ หรือถันของสตรีเพศ ด้านบนเป็นยอดด้านล่างเป็นฐาน เมื่อจับกับพื้นท้องทะเลและเป็นช่องเปิด สีปกติแล้วจะเป็นสีขาวปนดำ แต่เมื่อขีดออกแล้วจะเป็นสีพื้นแดงเรื่อ ๆ และมีลายสีดำจากยอดจนถึงปาก เมื่อขีดออกทั้งหมดแล้วจะเป็นมุกขนาดใหญ่ที่สุดพบมีเส้นผ่าศูนย์กลางของฐานประมาณ ๒๕-๓๐ ซม. ถิ่นอาศัย ตามทะเลข้างเกาะตามสถานที่นำไสโดยทั่วไป ตามสถานที่พื้นเป็นหินกองกรังปะการัง โดยทั่วไป มักจะเกาะกับพื้น เคลื่อนที่ได้ด้วยความเร็วที่ต่ำมาก ในการตีบลานไป จับได้ด้วยการใช้เครื่องมือขูดกับดักน้ำเก็บ พบมากที่เกาะคราม เกาะรัง เกาะสุรินทร์ และเกาะสิบลันต์ เกาะเตา เกาะกูด ประโยชน์ของหอยชนิดนี้ นอกจากเนื้อที่ต้มเป็นอาหารได้อย่างดีแล้ว สำหรับเปลือกของมันยังจำหน่ายได้ในราคากิโลกรัมละ ๑๐๐๐-๒๐๐๐ บาท พบการใช้เปลือกหอยชนิดนี้ตกแต่งได้ ในทุกจังหวัดของภาคกลาง

เปลือกหอยโขงทะเล วงศ์ ฮาลิโอทิดี (FAMILY HALIOTIDAE) ชื่ออังกฤษ Ear shell Abalone ชื่อวิทยาศาสตร์ *Haliotis* SP เป็นพวกหอยฝาเดียวชนิดหนึ่ง ซึ่งนิยมบริโภคกันมากในประเทศเรา แต่มีเป็นจำนวนน้อย เปลือกมีรูปร่างคล้ายใบหู ด้านบนของเปลือกซึ่งมีสีน้ำตาลอมดำ และมีรอยตกกระสีขาวเป็นหย่อม ๆ นั้น มีรอยนูนเล็ก ๆ ขวางเกลียวของฝาหลายรอย ส่วนด้านล่างเป็นเนื้อสีเหลืองอมน้ำตาล ขนาดยาวสูงสุดที่พบในอ่าวไทยประมาณไม่เกิน ๑๐ ซม. ถิ่นอาศัย เป็นสัตว์น้ำที่ชอบเกาะแนวก้นหิน ตามชายฝั่งทะเลที่น้ำทะเลค่อนข้างใส โดยมากมักจะอาศัยอยู่ตามเกาะ จับได้ด้วยการใช้มือเก็บ สำหรับต่างประเทศนั้น มีขนาดใหญ่มาก และใช้เครื่องประดาน้ำในการเก็บหอยชนิดนี้ พบที่อ่าวบางเป้า เกาะช้าง

เปลือกหอยเป้าฮื้อ หอยร้อยรู หรือหอยโขงทะเล เป็นหอยฝาเดียวชนิดหนึ่ง เปลือกมีรูปร่างคล้ายใบหูด้านบนของเปลือกมีสีน้ำตาลอมดำ และมีรอยตกกระสีขาวเป็นหย่อม ๆ นั้น มีรอยนูนเล็ก ๆ ขวางเกลียวของฝาหลายรอย ส่วนด้านล่างเป็นเนื้อสีเหลืองอมน้ำตาล พบการตกแต่งด้วยเปลือกหอยชนิดนี้ คือ ทำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

เปลือกหอยน้ำจืด ได้แก่ เปลือกหอยกาบ หรือหอยมุกน้ำจืด เป็นหอยสองฝา สามารถสร้างไขมุกได้ หอยมุกน้ำจืดมีลักษณะ รูปร่างยาวรี พบการตกแต่งชิ้นงานในเปลือกชนิดนี้ ที่ตำบลหนองปีง อำเภอยะนิงบุรี

สำหรับส่วนผสมในการถนอม จากการศึกษามูลค่าการถนอมถนอม ๒ อย่าง คือ ๑ การผสมโดยใช้เรซินและตัวเร่งผสมสีพลาสติก ในการถนอม พบสูตรการถนอมนี้ ได้ในตำบลหนองปีง พระนครศรีอยุธยา และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง คุณสมบัติของเรซินเป็นของเหลวใสอมชมพู มีกลิ่นฉุน ขางระดับมุก ใช้เรซินผสมสีพลาสติก ที่ต้องการจะเป็นสีพื้นของงาน

จากนั้น จึงใช้ตัวเร่งสำหรับผสมเรซิน หยอดใส่สวนผสมเพียง ๒ - ๓ หยด ซึ่งมีคุณสมบัติทำให้เรซินแข็งตัวเร็วขึ้น การผสมสูตรการถลุงด้วยเรซิน ช่างระดับมุกนิยมใช้ในกลวิธีการเขียนลายประดับมุก

สำหรับสวนผสมการถลุงสูตรที่ ๒ คือแบบที่ใช้สีโปวรกยนต์ ผสมน้ำมันมะเกลือ และสีฝุ่นดำ รวมทั้งตัวเร่ง สำหรับการถลุงนี้ จะมีลักษณะเนื้อสี สีส้ม มีคุณสมบัติของตัวเร่งนั้น ทำให้แห้งเร็วขึ้น การผสมการถลุงแบบที่ ๒ หรือการใช้สีโปวรกยนต์ ผสมน้ำมันมะเกลือ สีฝุ่นดำ พบได้ในตำบลไผ่ลิง ตำบลประตูลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

จากการศึกษาในด้านวัสดุโครงสร้างและด้านวัตถุดิบ พบว่าช่างระดับมุกในปัจจุบันใช้วัสดุสังเคราะห์ เช่น สีน้ำมัน สีโปวรกยนต์ น้ำมันมะเกลือ มาทดแทนยางรักและสมุก พบว่าในขั้นตอนของการรองพื้นงาน ปรับผิวพบว่าวัสดุสังเคราะห์ใช้ได้ดี หรือมีคุณสมบัติเกือบเท่าสมุก ที่ทำจากยางรักธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่า รักสังเคราะห์ หรือสมุกเทียมนี้ จะต้องเคลือบผิวทับชั้นงาน เพื่อรักษาคุณลักษณะและคุณภาพของงานเครื่องประดับมุก ด้วยเหตุที่สารสังเคราะห์ เมื่อแห้งดีแล้วจะไม่คืนตัวหรือละลายออกมาอีก ไม่ว่าจะถูกสารใด ๆ ก็ตาม ยิงนานวันก็จะยังมีความคงทนและความแข็งแรงของผิวเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ

ในส่วนของตัวประสาน หรือ กาว นิยมใช้อยู่ ๓ ชนิด คือ ๑ กาวลาเทกซ์ เป็นตัวยึดติดในขั้นตอนการติดลาย โดยช่างระดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง นิยมใช้กาวลาเทกซ์ผสมสีฝุ่น และน้ำยาแดง รวมทั้งน้ำมันมะเกลือ ๒ คือ กาวอีพ็อกซี เป็นกาวที่มีตัวผสมสองตัว คือตัว A และ ตัว B นิยมใช้กาวชนิดนี้ในกลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก ๓ กาวผง คือ กาวผงใช้อุดรูหรือรองไม้ กาวชนิดนี้ ใช้ผสมกับน้ำในอัตราส่วน ๑ : ๑ จากการศึกษพบว่าการใช้กาวหรือตัวประสานของช่างระดับมุกในภาคกลาง มีส่วนผสมคล้าย ๆ กัน แต่จะแตกต่างกันในการเลือกใช้นิตของกาว หรือสีที่ใช้

๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในงานประดับมุก

เครื่องมือเครื่องใช้งานประดับมุก จากการศึกษพบว่าช่างระดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง มีการใช้เครื่องมือ วัสดุ และอุปกรณ์ ที่คล้ายกัน จะแตกต่างกันที่ขนาด คุณภาพ ราคา และปริมาณของเครื่องมือ วัสดุ และอุปกรณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพของช่างประดับมุก ในแต่ละจังหวัด

๓ กลวิธีในการทำงานประดับมุก

ในกระบวนการผลิตนั้น มีกลวิธีการทำตกแต่งลายประดับมุก ที่พบในเขตจังหวัดภาคกลาง มี ๓ วิธี คือ ๑ การถลุงลายลงรักประดับมุก พบกระบวนการผลิตด้วย กลวิธีนี้ที่ ตำบลไผ่ลิง, ตำบลประตูลี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา จังหวัดชัยนาท ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

กลวิธีการประดับมุกแบบถลุงลายลงรักประดับมุก มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือขั้นตอนที่ ๑ เตรียมหุ่น ที่จะนำมาประดับมุก เช่น พาน ตะลุม มาขัดผิวให้เรียบร้อยด้วยกระดามทรายละเอียดไป ขัดแต่งมุมแบนสวนพื้นที่ ผิวที่จะประดับลายให้เรียบร้อย ขั้นตอนที่ ๒ เตรียมเปลือกหอย โดยการตัดและขัดแต่งให้ได้ขนาดความหนาที่พอเหมาะ ก่อนจะนำไปใช้งาน โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขัดหินปูนนอกออก ตัดแบ่งชั้นมุก จะได้ชั้นมุกใช้งานได้สามสวน สวนที่เหลือเป็นมุก หรือได้กลางของเปลือกหอย ที่ไม่สามารถนำไปใช้ประดับลายได้ ประโยชน์ของหินใช้ทำเขียนลึงของหัวโขนได้ แล้วขัดแต่งความหนาให้พอดีกับการใช้งาน ขั้นตอนที่ ๓ การออกแบบลวดลายมุกให้สวยงาม และเหมาะสมกับภาชนะที่จะประดับแต่ละชิ้น ควรจะต้องศึกษาลวดลายที่

เหมาะสม มาใช้งานได้อย่างถูกต้องทั้งรูปแบบและตำแหน่ง เมื่อออกแบบเรียบร้อยแล้วให้ลอกลายด้วยกระดาษเก็บไว้ใช้งาน ๓-๔ ชุดแรกเป็นแบบใช้ตรวจทาน ความเรียบร้อย ในการประดับลายชุดที่สองให้ตัดลายฉีกลงบนชิ้นมุก ด้วยกาวน้ำ เพื่อทำการโกรกฉลุลายต่อไป ชุดที่สามใช้ประกอบการประดับลายโดยเมื่อฉลุและขัดแต่งลายเรียบร้อยแล้วให้นำลายแต่ละชิ้นฉีกลงบนแบบชุด เพื่อป้องกันตัวลายสูญหายและสะดวกในการประดับลายลงบนชิ้นงาน ขั้นตอนที่ ๔ การเลือกหรือฉลุ โดยใช้เลื่อยอย่างเล็กหมายเลข ๑ หรือ ๐ ใช้คันเลื่อยเล็กโค้งอย่างที่ใช้กันทั่วไป ลักษณะการเลื่อยคือ ใช้คีมจับชิ้นมุกวางพาดกับโต๊ะด้วยมือซ้าย มือขวาถือตะไบ วางชิ้นมุกให้เกิดเป็นลวดลายที่ต้องการ เช่น ดอก ใบ ลายประจำยาม และลายเครือเถา จากนั้นขัดแต่งตัวลายที่ฉลุแล้ว ด้วยตะไบขนาดเล็กและกระดาษทรายเพื่อให้ขอบลายเรียบ และได้รูปร่างที่สวยงาม ขั้นตอนที่ ๕ การประดับลาย เมื่อช่างมุก จัดเตรียมชิ้นมุกด้ายมากแล้วก็นำหุ่นของภาชนะหรือวัตถุที่จะทำ มาแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ให้เท่ากัน เพื่อกำหนดลายที่ต้องการประดับชิ้นมุกลงบนภาชนะ พร้อมทั้งประดิษฐ์เป็นเป็นลวดลาย โดยใช้กาวลาเท็กซ์ผสมสีฝุ่นดำ และน้ำยาแต่งติดกับภาชนะ ขั้นตอนที่ ๖ นำสีโป๊วรถยนต์ ผสมสีฝุ่นสีดำ และสีน้ำมันมะกลีอรวมทั้งตัวเร่งสำหรับการใช้เป็นส่วนผสมของสีโป๊ว ผสมกันให้เหนียวเข้ากันดีแล้ว จึงเอาไปเกลี่ยบนลายมุกที่ประดับติดไว้ ให้เต็มช่องโดยใช้นิ้วมือเกลี่ยให้เรียบเสมอกัน ทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ ๕ นาที แต่สำหรับช่างประดับมุก ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ในกลวิธีการถมลายประดับมุก มีเทคนิคที่แตกต่างคือ ช่างจะนำสีเคลือบเงาสีก็ได้ ที่ต้องการเป็นสีพื้น ผสมกับเรซินเบอร์ ๒๘๘ จากนั้นใช้น้ำมันเนื้อสี เพื่อให้สีเหนียวและเข้ากันเป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นจึงใส่ตัวเร่งสำหรับผสมเรซิน ประมาณ ๒-๓ หยดเพื่อให้เรซินนั้นแข็งตัวเร็วขึ้น จากนั้นก็เทส่วนผสมลงบนชิ้นงาน แล้วใช้นิ้วเกลี่ยงานเสมอกัน ขั้นตอนที่ ๗ เมื่อสีโป๊วหรือเรซินแห้งดีแล้ว ก็ขัดด้วยเครื่องเจียรระไน จนเห็นลายมุก ถ้าเห็นว่าพื้นภาชนะที่ขัดแล้ว ยังไม่เรียบเสมอกัน ให้ลงสีฝุ่นที่ผสมแล้วลงไปอีกครั้ง หรือลองขัด แล้วขัดด้วยเครื่องเจียรระไนหรือใช้กระดาษทรายนาขัดตั้งแต่ เบอร์หยาบจนถึงเบอร์ละเอียด ขั้นตอนที่ ๘ สำหรับการถมลายด้วยสีโป๊วนั้น เมื่อเสร็จขั้นตอนขัดแล้ว จึงทำด้วยน้ำมันชักเงา เช่น แล็กเกอร์ หรือ ยูรีเทนทินเนอร์ สัก ๒-๓ ครั้ง จนลายมุกนั้นเป็นเงางามวาวดูสวยงาม แต่สำหรับการขัดแต่งชิ้นงานประดับมุกของช่างประดับมุกจังหวัดอ่างทองนั้น มีขั้นตอนที่แตกต่างคือ การขัดเงาแทนการเคลือบเงาขั้นแรกใช้ลูกผ้าจับน้ำยาแดงกอน เพื่อลบรอยลายการขัดด้วยกระดาษทราย ต่อด้วยการขัดเงาด้วยน้ำยาขาว และขัดเงาด้วยน้ำยาเขียวเพื่อให้เกิดความเงางาม ขั้นตอนที่ ๙ ถ้าเป็นภาชนะ เช่น โต๊ะก๋ी กระบะ ขัน ตะลุ่ม ภายในต้องทาสีแดงให้เสมอกันสัก ๒-๓ ครั้ง ทิ้งไว้ให้แห้ง จึงนำภาชนะมาห่อด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ บรรจุหีบห่อ หรือลึงผูกเชือกให้เรียบร้อยเพื่อสะดวกแก่การขนส่ง

กระบวนการผลิต ในกลวิธีที่ ๒ คือ กลวิธีการฝังลายไม้ลงรักประดับมุก พบได้ในตำบลหาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ขั้นตอนในขั้นแรกคล้ายกับการถมลาย แต่จะมีความแตกต่าง คือ ลวดลายส่วนใหญ่ที่ใช้ในกลวิธีนี้เป็นลายไทยขั้นตอนการฝังลายไม้ นั้น คือนำลวดลายที่ออกแบบไว้แล้วนำมา ติดบนวัสดุที่ต้องการจะตกแต่ง จากนั้นจึงทำการขุดลายด้วยเครื่องเจาะไม้เจาะให้ลึกประมาณ ๒/๔ นิ้ว เป็นช่องลายเพื่อที่จะทำการฝังลายมุกต่อไป ก่อนจะติดลาย ช่างมุกจะต้องผสมกาวอีพ็อกซีทู ตัว A และตัว B ในอัตราส่วน ๕๐ ต่อ ๕๐ เป็นตัวประสานระหว่างชิ้นมุกและเนื้อไม้ ในการติดลายช่างประดับมุกจะใช้ค้อนขนาดเล็ก ตอกลายมุกให้ลงในช่องที่ต้องการเมื่อติดลายเรียบร้อยแล้ว ใช้กาวผสมเวลลูต ผสมกับซีลี้อยู่ตามร่องไม้ทั่วชิ้นงาน เพราะเมื่อกาวแห้งแล้วงานมุกจะดูประสานกับเนื้อไม้สวยงาม จากนั้นจึงขัดแต่งงานมุก ด้วยกระดาษทรายตั้งแต่ เบอร์หยาบ คือ ตั้งแต่เบอร์ ๖๐ ไปจนถึงเบอร์ ๓๕๐ เมื่อขัดแต่งเรียบร้อยแล้ว

ช่างจะใช้เหล็กปลายแหลม แกะลายให้มีความชัดเจนและความคมชัดยิ่งขึ้น จากนั้นเป็นการย้อมไม้ เพื่อให้ เกิดเป็นสีพื้นที่ต้องการ

กระบวนการผลิต ในกลวิธีที่ ๓ คือ กลวิธีการเขียนประดับมุก พบได้ในตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง ขั้นตอนแรกมี ขั้นตอนเหมือนกับกลวิธีการถมลายลงลายประดับมุก กลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก ที่จะแตกต่างคือ หลังจากการขัดแต่งชิ้นงานด้วยเคลือบเงาใน ชิ้นงานแล้ว ช่วงประดับมุกจะเขียนลวดลาย ลงบนหุ่น โครงสร้างหรืออาจจะเขียนบนกระดาษลอกลายลงบนหุ่น แล้วใช้ปากกาสีดำตัดเส้น หรือบางครั้งอาจใช้ฟูกัน ตัดเส้น เมื่อเขียนลายสมบูรณ์ทั่วชิ้นงานแล้ว ก็เคลือบด้วยเรซิน เบอร์ ๒๘๘ อีกประมาณ ๘-๙ ครั้ง คือ เคลือบครั้งแรก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๒๘๘ เคลือบครั้งที่สอง ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๓๒๐ เคลือบครั้งที่สาม ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๖๐๐ เคลือบครั้งที่ห้า ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๘๐๐ เคลือบครั้งที่หก ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำเบอร์ ๑๐๐๐ เคลือบครั้งที่เจ็ด ขัดด้วยกระดาษทราย น้ำเบอร์ ๑๒๐๐ เคลือบครั้งที่แปด ขัดด้วยกระดาษทรายน้ำ เบอร์ ๑๕๐๐ ขัดครั้งสุดท้าย เพื่อความเงางาม ขั้นตอนสุดท้าย คือ การเคลือบผิว โดยใช้ยูรีเทนทินเนอร์ สัก ๔-๕ ครั้ง

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำงานประดับมุก

จากการศึกษาค้นคว้า ในเรื่องกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา การทำงานประดับมุกในเขตจังหวัด ภาคกลาง พบว่าส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดด้วยช่างประดับมุกด้วยกันเอง รวมทั้งฝึกฝนด้วยตนเอง นอกจากนั้นเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและญาติ การถ่ายทอดจากเจ้าของร้านให้แก่ลูกจ้าง การ ถ่ายทอดจากครูสู่นักเรียน โดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน คือ

๑ การถ่ายทอดให้คนในครอบครัว

การถ่ายทอดให้คนในครอบครัว อย่างเช่น บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๒ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นางสาวเนียง พรหมสอง ได้เรียนรู้การทำงานประดับมุกจาก พี่สาว ชื่อสนอง จันทรประสาธ ซึ่งครอบครัวนี้ ในอดีตเปิดร้านขายงานประดับมุกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีมาแล้ว ชื่อร้านพรประเสริฐ อีกทั้งร้านเจริญสุขการช่าง สันติ เจริญสุข และวิเชียร น้อยมาลา ถ่ายทอด การทำงานประดับมุก ให้กับลูกหลานภายในครอบครัว เช่นเดียวกับ ศตพร จันยะนัย ลูกชายที่ได้เรียนรู้จากบิดาคือ มานพ จันยะนัย อีกทั้งไชยงค์ รัญโพธิ์ ช่างประดับมุกจังหวัดสิงห์บุรี ก็ได้เรียนรู้การทำงานประดับมุกจากบิดา เช่นเดียวกัน รวมทั้งชูชาติ จิตรบันจงช่างประดับมุกจังหวัดอ่างทอง ก็ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการประดับมุก แก่ลูกชายเช่นกัน ลักษณะของการถ่ายทอดในครอบครัว นอกจากการสอนโดยตรงแล้วยังเกิดความผูกพัน ความคุ้นเคย มีใจรักในงานศิลปะจึงได้สืบทอดกิจการต่อมา เช่น สนอง จันทรประสาธ ถ่ายทอดให้กับคุณสำเนียง พรหมสอง รับช่วงกิจการทำงานประดับมุก คุณมานพ จันยะนัย ถ่ายทอดให้คุณศตพร จันยะนัย สืบทอดการทำงานประดับมุกร้านศรีอยุธยาประดับมุก

๒ การถ่ายทอดจากเจ้าของร้านให้แก่ลูกจ้าง

เจ้าของร้านประดับมุกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท จะสอนความรู้เชิงช่าง กลวิธีการประดิษฐ์ลวดลายต่างๆ ให้แก่ลูกจ้าง สวนใหญ่จะเป็นคนท้องถิ่นบ้านใกล้เคียงในตำบลไผ่ลิง และตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีความรู้ความสามารถกลายเป็นช่างมุกประจำที่โรงงาน หรืออาจจะรับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งแต่ละคนจะมีความชำนาญในการทำลวดลายต่าง ๆ กัน คาทอแบบจะแตกต่างกัน ตามฝีมือและความประณีตในการตกแต่งชิ้นงาน จากการสัมภาษณ์เจ้าของโรงงานกับลูกจ้างประดับมุก พบว่าคนทำงานประดับมุก จะถูกฝึกฝนในกลวิธี แต่ละอย่าง ฝึกให้มีความชำนาญ เช่น คนฉลุลายก็จะฉลุลายคนตัดลายก็จะตัดลายเพียงอย่างเดียว หรือในบางแห่งจะสอนทุกขั้นตอน จนบางครั้งช่างประดับมุกบางคนจะเปรียบเสมือนญาติ และเมื่อลูกจ้างมีความรู้และความชำนาญก็จะแยกตัวไปทำธุรกิจส่วนตัว จากการสังเกตพบว่า ในปัจจุบันการทำงานประดับมุก เมื่อมีการแบ่งการทำงานในลักษณะนี้ จึงทำให้ช่างมีความถนัดเฉพาะด้านเมื่อสอบถามจากช่างมุก ได้ความว่ามีความพึงพอใจมากกว่าการทำงานทั้งหมดตั้งแต่เริ่ม เพราะการประดับมุกจะถนัดงานไม่เหมือนกัน ดังนั้นเมื่อช่างมุกสามารถทำในสายงานที่ถนัดผลงานจะมีความงดงามประณีตเป็นพิเศษ

๓ การถ่ายทอดระหว่างช่างประดับมุกกับช่างประดับมุก

จากการศึกษาพบว่าช่างประดับมุกในแต่ละจังหวัดจะเป็นเพื่อนกัน จึงได้เรียนรู้กระบวนการผลิตลวดลายจากกันและกันโดยการสอน การสังเกต การฝึกทำเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาฝีมือให้ดียิ่งขึ้น ในหมู่วางประดับมุกที่มีความสามารถในการทำงานประดับมุกมานานย่อมได้เปรียบกว่าช่างมุกคนอื่น ๆ ก็จะถูกเรียกว่า “ครูช่าง” ผู้จะเป็นครูช่างต้องมีอายุการทำงานมุกมากกว่า ๑๐ ปี และต้องเป็นผู้ชำนาญในเรื่องกลวิธีทำมุก มีฝีมือปราณีต และงดงาม การถ่ายทอดและการเรียนรู้การเป็นช่างมุกนั้น นอกจากจะสอนกันโดยตรงแล้วช่างมุกจะต้องเป็นคนช่างสังเกต ช่างจดจำ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รักการเรียนรู้ ขยันหมั่นเพียร อดทน และใจเย็น จึงจะสามารถผลิตผลงานได้อย่างละเอียดอ่อน งดงาม เป็นที่ต้องการและยอมรับของลูกค้า

๔ การถ่ายทอดจากครูสู่นักเรียน

การถ่ายทอดจากครูสู่นักเรียน จากการศึกษาแล้วเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาการงานประดับมุก แบบการศึกษาในระบบโดยมีการจัดการเรียนการสอนในวิชางานประดับมุก และ การศึกษานอกระบบจัดโดยที่มีการเรียนการสอน ในบุคคลอาสาสนใจตามแหล่งนั้น ๆ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนในวิชาการทำงานประดับมุก ผู้วิจัยจึงสรุปโดยขอเสนอข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ หมู่บ้านช่างรัก (งานประดับมุก) โดยมีแผนการเรียนการสอน คือ

แผนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ สาขาหมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) มีเนื้อหาวิชาตามโครงสร้างหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ พุทธศักราช ๒๕๓๙ จำนวน ๓ รายวิชา ได้แบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นเรื่อง ๆ ในการจัดทำแผนการสอนดังนี้

รายวิชาที่ ๑ ความรู้ขั้นพื้นฐาน มี ๓ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๔ เรื่องย่อย ใช้เวลาเรียนจำนวน ๒๐๐ ชั่วโมง

รายวิชาที่ ๒ งานประดับมุกชั้นกลาง มี ๕ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๑๕ เรื่องย่อย ใช้เวลาเรียนจำนวน ๓๐๐ ชั่วโมง

รายวิชาที่ ๓ งานประดับมุกชั้นสูง มี ๓ เรื่อง แบ่งออกเป็น ๘ เรื่องย่อย ใช้เวลาเรียนจำนวน ๓๐๐ ชั่วโมง

๔ ประเภทรูปแบบของงานประดับมุก

จากการศึกษารูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมประเภทงานประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางสามารถแยกรูปแบบได้ ๕ รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบของเครื่องใช้สอยภายในครัวเรือน ได้แก่ หีบใส่ของ เขียนหมาก หัพพี จาน ครก กระปุกไสทอง ,รูปแบบของตกแต่งบ้าน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องเรือน โต๊ะ เก้าอี้ และกรอบรูป รวมทั้งไม้แกะสลัก นาฬิกา, รูปแบบของเครื่องประดับกายสำหรับบุรุษและสตรี ได้แก่ ไม้ตะพุด หัวเข็มขัด มิดเหน็บ และสำหรับสุภาพสตรี ได้แก่ กำไล กระเป๋าทือ รองเท้า,รูปแบบของเครื่องใช้เกี่ยวกับพระสงฆ์ สามารถแบ่งได้ ๓ หมวด คือ เครื่องใช้ส่วนตัวพระสงฆ์ เช่น บาตร ตาลปัตร เครื่องใช้ประจำวัด เช่น หีบพระธรรม เครื่องใช้ทางพระพุทธศาสนา เช่น โต๊ะหมู่บูชา อาสนสงฆ์, รูปแบบของใช้เบ็ดเตล็ดและของที่ระลึก ได้แก่ ปลอดภัยตาม ปลอกไฟแช็ก และกระดานหมากรุก

๕ ลักษณะของลวดลายที่ตกแต่งบนงานประดับมุก

ผลจากการศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ พบว่าช่างประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทยได้รับแนวคิดและแรงบันดาลใจในการออกแบบลวดลายมาจากลายไทยทั้งเป็นศิลปะประจำชาติ โดยมีการประยุกต์เป็นลายประดิษฐ์ แต่ลวดลายส่วนใหญ่ ก็ยังคงรูปแบบของศิลปะไทย ซึ่งก็แสดงความสามารถของช่างในการออกแบบให้มีลักษณะอ่อนช้อย พริ้วไหว ช่องไฟที่เหมาะสม โดยอาศัยประสบการณ์ของช่างแต่ละคน ซึ่งมีความละเอียด ความสวยงามต่างกัน ในการออกแบบลวดลายบนงานประดับมุก ได้รับแนวคิดและแรงบันดาลใจในการออกแบบ ดังนี้

ลวดลายประเภทลายประดิษฐ์ เป็นลวดลายที่ช่างมุกยุคปัจจุบันทำไว้กันอย่างแพร่หลาย กล่าวถึงลายที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นโดย มีวิธีการตัดทอนจากของโบราณ คือลายในสมัยโบราณจะต้องมีที่มา ซึ่งประกอบด้วย กอ กาบ กิ่ง ก้าน ดอกและผล จึงจะเป็นลายที่สมบูรณ์ แต่ลายประดิษฐ์จะมีการตัดทอนให้น้อยลงเหลืออย่างน้อย ๒ ชนิด คือ ก้านกับใบ วิธีการ ผูกลายประดิษฐ์ก็ต้องคำนึงถึงช่องไฟเป็นหลักในพื้นที่ที่กำหนด โดยนำเอาด้านและใบบรรจุใส่โดยไม่มีการคำนึงถึงที่มาหรือตัวกำเนิดลาย

ลวดลายไทย ลายไทยที่ตกแต่งในงานประดับมุกเป็นลายที่มีลักษณะพิเศษกว่าลวดลายงานชนิดอื่น กล่าวคือ ลายมุกจะเป็นลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเรียกลักษณะลายนี้ว่า “ลายขาดช่วง” หรือลายตัดช่วง มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากลายเขียน ลายแกะ เหตุเนื่องมาจากลายประดับมุกจะต้องเป็นลายที่แบนราบในแนวระนาบสัมผัสกับหุ่นมุก แต่แต่พื้นที่มุก (หอย) มีพื้นที่จำกัด มีความโค้งตามธรรมชาติของตัวหอย จำเป็นจะต้องตัดลายเหลือหันตัดลายให้ถันลงเป็นช่วง ๆ จึงจะสัมผัสพื้นหุ่นที่ใช้สำหรับประดับมุกเป็นแนวระนาบได้ ได้แก่ ลายกนก ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเฟื่อง ลายบัว ลายกรรวย ลายก้านขด ลายกระจิง ลายเทพนม ลายหน้ากระดาน ลายกรวยเชิง ลายดอกลาย

ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ ได้แก่ ลายดอกไม้ ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในปัจจุบันได้แก่ ดอกบัวและดอกพุดตาน และดอกไม้อื่น ๆ ในลักษณะเป็นกลุ่ม หรือดอกเดี่ยว และลายดอกเทศ ลายภาพสัตว์ เช่น นกประเภทต่างๆ ช้าง และภาพทิวทัศน์ ประกอบด้วย บ้านเรือน ต้นไม้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์

ลวดลายประเภทเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดี ชาดก ศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ เช่น ภาษาไทย ตัวพระ ตัวนาง ลิง ยักษ์ หงส์ สิงห์ ฯลฯ เรื่องรามเกียรติ์ หรือผู้คนในกิจกรรมที่มีลีลาต่าง ๆ เช่น การฟ้อนรำ ภาพและลวดลายที่เกี่ยวกับราศีเกิดทั้ง ๑๒ ราศี และลวดประเภท ลวดลายเบ็ดเตล็ด เช่น ภาพคนในปัจจุบัน รวมทั้งพบลายตะวันตก เช่น ดอกเทศแบบตะวันตก อีกทั้งลวดลายของจีน ตกแต่งบ้านชั้นงานประดับมุกอีกด้วย

จากการศึกษา ลวดลายของช่างประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง ลวดลายส่วนใหญ่ จะเน้นลวดลายพื้นฐานมาจากลายไทย แล้วดัดแปลงเป็นลวดลายประดิษฐ์ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงลายไทย แต่ปัจจุบันช่างประดับมุกพยายามที่จะพัฒนาลวดลาย มีการออกแบบลวดลายให้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อย่างเช่น ผลงานของช่างประดับมุก ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้ดัดค้นลวดลายและเทคนิคใหม่ เช่น การเขียนไล่น้ำหนักโทนสี บนชิ้นงานงานมุกให้มีลักษณะเหมือนจริง อีกทั้งการผสมผสานระหว่างศิลปะตะวันตก และศิลปะตะวันออก ซึ่งช่างประดับมุกทุกจังหวัด มีการบวนการผลิตที่เหมือนกัน แต่ความละเอียด และงดงามของลวดลาย จะแตกต่างกันตามเทคนิคของช่างแต่ละคน จึงนับว่าเป็นการพัฒนาารูปลวดลายของช่างประดับมุกไทยอีกทางหนึ่ง แต่ก็ยังมีช่างประดับมุกที่ยังคงรูปแบบลวดลายแบบโบราณ ที่ออกแบบลวดลายจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ผสมผสานกับวัฒนธรรมและกระแสท้องถิ่น แสดงลวดลายลักษณะเฉพาะด้าน ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าที่มาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานประดับมุก

การอภิปรายผล

จากการศึกษางานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง พบว่าในอดีตการสร้างงานศิลปหัตถกรรมของมนุษย์ก็เพื่อใช้สอยเป็นหลัก ต่อเมื่อหัตถกรรมนั้น มีประโยชน์ใช้สอยสมบูรณ์แล้ว มนุษย์จึงพัฒนาตกแต่งให้มีความสวยงามน่าใช้ และเหมาะสมกับสถานภาพผู้ใช้ หรือผู้เป็นเจ้าของ เมื่อพิจารณาย้อนไปในอดีต ด้วยนัยดังกล่าวแล้ว งานหัตถกรรมไทย ได้ถูกสร้างขึ้นมาใช้สอยในชีวิตประจำวันทั่วไป หรือเพื่อแลกเปลี่ยนกับปัจจัยการดำรงชีวิตที่ตนผลิตไม่ได้ ตามสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนหัตถกรรมเหล่านี้ เรียกว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีการปกครอง มีการแบ่งชนชั้นขึ้นในสังคม มีชนชั้นสูง มีพระมหากษัตริย์ มีขุนนางเป็นผู้ปกครองมีไพร่ และสามัญชน จึงมีการปรับรูปแบบของหัตถกรรมให้เหมาะสมกับสถานภาพของผู้ใช้ หัตถกรรมพื้นบ้าน เมื่อนำมาเป็นสิ่งของเครื่องใช้สำหรับชนชั้นสูงจึงได้รับการพัฒนา ปรับปรุงรูปแบบ กรรมวิธี การผลิต และเปลี่ยนวัสดุให้ดีขึ้น จนหัตถกรรมนั้นกลายเป็นศิลปหัตถกรรม ที่มีความประณีตงดงามควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอย ศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ มักจัดเป็นประณีตศิลป์ หรือศิลปหัตถกรรมราชสำนัก ซึ่งมีช่างหลวงเป็นผู้สร้าง ศิลปหัตถกรรมประเภทนี้มักมุ่งที่ความประณีตงดงามเป็นสำคัญ ต่างกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยก่อนความสวยงาม

ศิลปหัตถกรรมของชนชั้นสูงหรือประณีตศิลปมักสร้างขึ้นอย่างพิถีพิถันทั้งรูปแบบและวัสดุ ประณีตศิลป์ของไทยมีหลายประเภท ที่ใช้เป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ มักทำด้วยวัสดุที่หายาก และผลิตด้วยกรรมวิธีที่ซับซ้อน เช่น การทำเครื่องถม เครื่องมุก เป็นต้น เมื่อมนุษย์ยอมรับนับถือศาสนา จึงมีการสร้างหัตถกรรมขึ้นเพื่อสนองความเชื่อและศรัทธาของศาสนิกชน ศิลปหัตถกรรมที่เนื่องในศาสนา จะมีรูปแบบและความประณีตงดงามต่างกันไปตามฐานะของผู้สร้าง ดังนั้นการผลิตงานศิลปหัตถกรรม จึงมีองค์ประกอบและเป็นตัวกำหนดสำคัญให้ศิลปหัตถกรรมไทย มีรูปแบบและกรรมวิธีในการเป็นของตนเอง แม้ว่าจะไม่สามารถเจาะจงลงไปได้ว่า เอกลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมไทย ที่แท้จริงเป็นอย่างไร แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปหัตถกรรมไทย คือ ความงดงามอันเกิดจากความประณีต วิจิตรบรรจงของฝีมือช่าง ผู้มีอารมณ์ ละเอียดอ่อนละมุนละไม ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้งานศิลปหัตถกรรมไทยโดดเด่น

ในปัจจุบันงานศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก มีการผลิตมีกรรมวิธีและรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ตามความต้องการของผู้บริโภค อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณภาพของศิลปหัตถกรรมไทยประเภทนี้ด้อยไป สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ศิลปหัตถกรรมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปก็คือ วัตถุประสงค์ในการผลิต เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้สอย เพื่อความเชื่อถือศรัทธามาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งเป็นการผลิตที่ต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและผลกำไร ดังนั้นคุณภาพของศิลปหัตถกรรม จึงต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังกล่าว และในปัจจุบันสภาพของสภาพสังคม สวนรวมเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรม มาสู่สังคมอุตสาหกรรม ศิลปหัตถกรรมประเภทงานประดับมุก จึงต้องปรับจากศิลปหัตถกรรม ในครอบครัว หรือหัตถอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้อง มีการปรับกระบวนการผลิตและรูปแบบเพื่อสนองตลาดและความต้องการของผู้บริโภค

ไม่เพียงแต่ปัญหาข้างต้นเท่านั้น ในปัจจุบันช่างประดับมุก ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในท้องถิ่น ทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว คือเมื่อรับทางร้านประดับมุก รับงานมากก็จะแจกจ่ายงานประดับมุกให้กับเพื่อนบ้านหรือชุมชนนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว ซึ่งช่างมุกอาจจะมัวชีพหลักเช่นทำสวนไร่นา อาชีพเสริมทำงานมุก หรือบางครั้งจะแบ่งแยกการทำงานเช่น ช่างติดลายก็จะรับติดลาย ช่างฉลุลายก็จะฉลุลายเป็นอย่างเดียว แต่จากการสอบถามช่างประดับมุกทุกคนตอบเหมือนกันว่าสามารถทำงานมุกได้ทุกขั้นตอน อันมาจากการสังเกต เรียนรู้หรือการถ่ายทอดกันในหมู่ช่างประดับมุก

จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันผู้วิจัยพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่ช่างประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลางของไทย กำลังประสบ เช่น ปัญหาด้านวัตถุดิบ วัสดุสำคัญที่ใช้ในการทำโครงเครื่องมุก ได้แก่ ไม้ไผ่ หวาย ฯลฯ โดยเฉพาะไม้และหวายซึ่งเป็นวัสดุหลักทำให้ในการทำโครงเครื่องมุกมากที่สุด กำลังหอยหรือและจะหมดไป สำหรับไม้ไผ่ หวาย นั้นค่อนข้างมีราคาที่สูงและมีข้อจำกัดในการสร้างรูปทรงแม้ว่าผู้ผลิตจะหลีกเลี่ยงมาใช้ไม้คุณภาพต่ำ เช่น ไม้มะม่วงป่า หรือไม้จำฉา ก็ยังมีมอดแมลงที่จะกัดทำลายให้โครงเสียหายได้ ปัญหาด้านแรงงาน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาและการขยายกำลังผลิตดำเนินการ เช่น ค่าตอบแทน ด้วยปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคในเมืองต้น จึงเป็นเหตุให้ต้นทุนการผลิตสูง การปรับกระบวนการขั้นตอนในการผลิตมีมากมายเป็นสิบ ๆ ขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนก็ใช้เวลาในการทำมาก ผู้ผลิตจึงจำเป็นต้องใช้อัตราค่าตอบแทนที่ดูแล้วค่อนข้างต่ำ หากจ่ายให้สูงผู้ผลิตก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะงานเครื่องประดับมุกเป็นสินค้าที่นิยมของคนบางกลุ่มที่มีกำลังซื้อไม่มากนัก นับเป็นปัญหาที่บีบคั้นผู้ผลิตทั้งข้างบนและข้างล่าง โดยสามัญสำนึกแล้วคงไม่มีใครที่จะทำงานนี้ อย่าไปหวังเลยที่จะได้แรงงานใหม่ แรงงานเก่าก็จะรักษาไว้ไม่อยู่ด้วยซ้ำไป

ลักษณะที่เป็นงานประณีต ดังที่ทราบแล้วว่าเครื่องประดับมุกเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ใช้ความละเอียดประณีตขั้นวิจิตรศิลป์ ช่วงที่จะมาทำงานจะต้องฝึกปฎิบัติด้วยความอดทนและมานะพยายาม ผู้ที่ขาดความรักในการทำงานประเภทนี้ย่อมอดทนไม่ได้ อีกทั้งด้านคุณภาพงาน การขาดความรู้ ประสบการณ์ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพต่ำ ซึ่งการตรวจสอบคุณภาพงานประดับมุกสามารถทำได้โดยง่ายด้วยตาเปล่า ความบกพร่องมักง่ายของผู้ที่จะปรากฏเป็นตำหนิให้เห็นได้ชัดเจนด้วยผิวที่เงามัน และลายมุกที่ติดได้ไม่ติดนัก หรือแม้แตการประกอบโครงที่ไม่เรียบร้อยหรือผิวโครงที่เป็นรอยคลิ่น จนกระทั่งเม็ดฝุ่นเล็ก ๆ ที่มีอยู่กับผิวชิ้นงานก็จะทำให้งานประดับมุกนั้นดูบกพร่องยากต่อการจำหน่าย

ในด้านรูปแบบ ในอดีตถึงปัจจุบัน ผู้ผลิตเครื่องมุกส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของแบบและรูปทรงน้อยมาก แบบใหญ่ ๆ จะได้จากลูกค้าที่นำมาสั่งทำและผู้ผลิตจะยึดเอาแบบนั้นมาผลิตต่อซ้ำ ๆ กันเรื่อยมา เช่นเดียวกับแบบดั้งเดิมที่ผลิตสืบทอดกันมาแต่โบราณ ไม่นิยมการปรับปรุงและพัฒนา ด้วยเกรงว่าจะจำหน่ายไม่ได้และเห็นว่าการจ้างนักออกแบบเป็นการสิ้นเปลือง ผู้ผลิตหลายรายถ้าเห็นสินค้าที่ใดเป็นที่นิยมของลูกค้าและจำหน่ายได้ดีจะออกเลียนแบบแล้วจำหน่าย

นอกจากนี้บุคลากรด้านช่างฝีมือการออกแบบและพัฒนาแบบมีน้อย การพัฒนางานในด้านออกแบบและเทคนิคการผลิตที่ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมจัดผู้เชี่ยวชาญมาช่วยฝึกอบรมให้ก็ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ด้วยความเชื่อที่เกรงว่าเมื่อผลิตตามนั้นแล้วจะขายไม่ได้ สู้ผลิตตามแบบเก่าไม่ได้ ที่ขายได้แน่นอนปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นมูลเหตุที่ไม่สามารถพัฒนาแบบให้แปลกใหม่กว้างขวางออกไปได้ เมื่อพิจารณาประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์งานประดับมุก ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสงฆ์

ด้านการตลาด สำหรับตลาดงานมุกจะอยู่ในวงจำกัด และผลงานเองก็เป็นตัวจำกัดประโยชน์ใช้สอยให้อยู่ในวงแคบด้วยการตกแต่งลวดลายที่หรูหราดูมั่งคั่งเกินไป เช่น ภาชนะประดับมุก ซึ่งไม่ทนต่อการขัดถู จึงไม่มีผู้ใดนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน ได้แต่เพียงเก็บรักษาไว้เป็นเครื่องตกแต่งเท่านั้นความต้องการที่จะมีไว้ใช้ประโยชน์อย่างอื่น ๆ จึงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ปริมาณที่จะขยายการผลิตจึงไม่เพิ่มขึ้น หากได้รับการปรับปรุงและพัฒนาแบบการตกแต่งเสียใหม่ โดยมุ่งใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ และกว้างขวางขึ้น ก็จะเป็นที่นิยมแพร่หลายขึ้น

นอกจากนั้นแล้วราคาจำหน่ายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะต้องปรับให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจด้วย จะโดยวิธีเลือกใช้โครงด้วยวัสดุสังเคราะห์ประเภทพลาสติก ซึ่งจะลดต้นทุนการผลิตและระยะเวลาการผลิตให้เหลือน้อยลง เช่นเดียวกับเทคนิคและกระบวนการที่สามารถจะปรับปรุงพัฒนาได้ทั้งวัสดุและกรรมวิธีการผลิต

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหัตถกรรมประเภทเครื่องประดับมุก ในเขตจังหวัดภาคกลาง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑.๑ ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ในชุมชนให้มีการถ่ายทอดความรู้ต่อสาธารณชนทั้งการจัดทำเอกสาร รวบรวมรูปแบบลวดลายกลวิธีงานประดับมุกที่มีอยู่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้เป็นระบบเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลงานต่อไป

๑๒ รัฐบาลควรมีนโยบายสังคม อนุรักษ์ และพัฒนางานระดับมุกให้สามารถดำรงอยู่และสืบทอด รวมทั้งให้ความช่วยเหลือด้านการผลิตและการตลาดเพื่อรองรับผลผลิตจากกลุ่มผู้ผลิต เพื่อผลักดันให้สู่ความเป็นสากลแต่ยังคงแสดงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย

๑๓ ควรมีการบรรจุหลักสูตรงานระดับมุก เพื่อเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และมีการสืบทอดภูมิปัญญาให้แก่นักเรียน และผู้สนใจทั่วไป โดยจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้ความสนใจของผู้เรียน

๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑ ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบรูปแบบ ลวดลาย และกลวิธีของช่างระดับมุกในแต่ละภาคของประเทศไทย

๒ ศึกษาวิจัย ความต้องการของตลาดเครื่องประดับมุก เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายของเครื่องประดับมุกที่พึงประสงค์ของลูกค้า เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาผลงานให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

๓ ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบธุรกิจการทำเครื่องประดับมุกของเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดภาคกลาง ของประเทศไทย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๓๗) **เครื่องเขียน** กรุงเทพฯ กระทรวงศึกษาธิการ

----- กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๓๙) **แผนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ พุทธศักราช ๒๕๓๙ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก)** กรุงเทพฯ สำนักพระราชวังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

----- กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๐) **หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ หมู่ช่างรัก (งานประดับมุก) พุทธศักราช ๒๕๔๐ (ฉบับปรับปรุง)** กรุงเทพฯ สำนักพระราชวังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

----- กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๐) **ความรู้ขั้นพื้นฐานวิชาชีพช่างสิบหมู่ เล่ม ๑** กรุงเทพฯ สำนักพระราชวังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

----- กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๑) **หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ งานหุ่น พุทธศักราช ๒๕๔๑** กรุงเทพฯ สำนักพระราชวังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

กรมศิลปากร กองโบราณคดี (๒๕๒๕ ก) **นำชมกรุงรัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์อมรินทร์

----- (๒๕๒๕ ค) **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๕ ศิลปวัตถุกรุงรัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ ยูไนเต็ไปรต์กชัน

----- (๒๕๒๕) **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๖ ศิลปกรรม กรุงรัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ ยูไนเต็ไปรต์กชัน

----- (๒๕๓๒) **ศิลปะและหัตถกรรมไทย** พิมพ์ประกอบการจัดนิทรรศการพิเศษ เนื่องในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ปี ๒๕๓๑ ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ยูไนเต็ไปรต์กชัน

----- (๒๕๓๗) **ช่างศิลป์ไทย** การอนุรักษ์เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากรชุดที่ ๑ เล่มที่ ๒ กรุงเทพฯ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน

----- (๒๕๔๖) **ความรู้ทั่วไปในงานช่างศิลป์ไทย** กรุงเทพฯ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน

----- (๒๕๓๘) **๘๔ ปี กรมศิลปากร และบุษบกธรรมาสัน** กรุงเทพฯ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (๒๕๑๐) **เครื่องมือของไทย** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์กระดาศไทย

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (๒๕๓๗) **รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย** กรุงเทพฯ ดานสุทธาการพิมพ์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๘) **งานเครื่องรัก** กรุงเทพฯ กระทรวงศึกษาธิการ

----- กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๖) **คู่มือครูศิลปศึกษา ศิลปะการตกแต่ง ๑ - ๒ (ศ ๐๑๑๖ และศ ๐๑๑๗) ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรศึกษาตอนต้น** กรุงเทพฯ กรุงเทพมหานคร

กรมพระสมมตอมรินทร์และคณะ (๒๕๓๔) **เรื่องตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ และระเบียบการศพ** กรุงเทพฯ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์สุทธิสวาท กฤดากร

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๘) **หัตถกรรมพื้นบ้าน** กรุงเทพฯ กระทรวงศึกษาธิการ

- กาญจน์ ภาคสุวรรณ และ คณะ (๒๕๓๖) *ศิลปะกับชีวิต ๕-๖* กรุงเทพฯ วัฒนาพานิช
- การทออากาศยานแห่งประเทศไทย (๒๕๔๐) *ช่วงสิบหมื่น* กรุงเทพฯ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง
- กรมการศาสนา (๒๕๓๕) *การจัดโต๊ะหมู่บูชา* จัดทำโดยคณะกรรมการจัดทำเอกสารการจัดโต๊ะหมู่บูชางาน
- สัปดาห์เสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา ๑๐ - ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๕ หน้า ๑-๒๑
- เกิน ตรัหริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโบสถ์วรดิตถ์ จังหวัดอ่างทอง ,เมื่อ
- วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๔๗
- คม ชัด ลึก ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖๔๕ (อังคารที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖ หน้า ๔๐) *สาระน่ารู้เกี่ยวกับการจัดโต๊ะหมู่*
- บูชา* กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (๒๕๒๔) *ชีวิตไทย* สำนักนายกรัฐมนตรี, กรุงเทพฯ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง
- คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (๒๕๓๙) *ภูมิทัศน์ไทย Thai Cultural Landscape* กรุงเทพฯ
- งานสถาปัตย์การพิมพ์
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๓๒)
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๓*
- กรุงเทพฯ ดิโกหวัฏฐการพิมพ์พัฒนาในพระบรมมหาราชวัง
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๓๓) ง
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๔*
- กรุงเทพฯ ดิโกหวัฏฐการพิมพ์พัฒนาในพระบรมมหาราชวัง
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๓๕)
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๖*
- กรุงเทพฯ ดิโกหวัฏฐการพิมพ์พัฒนาในพระบรมมหาราชวัง
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๓๓)
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๑๔*
- กรุงเทพฯ ดิโกหวัฏฐการพิมพ์พัฒนาในพระบรมมหาราชวัง
- จิรพันธ์ สมประสงค์ (๒๕๓๒) *ศิลปะประจำชาติ* กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์
- จักรกริศร์ สุขสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพัก จังหวัดนครปฐม ,เมื่อ
- ๑๒ มีนาคม ๒๕๔๘
- จันทรา เจริญสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เมื่อ ๔ มิถุนายน ๒๕๔๖
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ และคณะ (๒๕๔๐) *ช่วงสิบหมื่น* การทออากาศยานแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์ ,
- กรุงเทพมหานคร บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- (๒๕๑๖) *ลายรดน้ำและลายกัมมะลอ* สำนักพิมพ์สมาคมสังคมาศาสตร์แห่งประเทศไทย
- ไทย, กรุงเทพฯ
- (๒๕๒๐) *เครื่องบูชาอย่างไทย* วารสารบ้าน ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔๒ (เมษายน ๒๕๔๐)
- จุมพล จันทระประสาท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพัก จังหวัด

- พระนครศรีอยุธยา เมื่อ ๑๘ มกราคม ๒๕๔๖
- ฉวีงาม มาเจริญ (๒๕๒๐) **บุษบกธรรมาสถ์** กรุงเทพฯ กรมศิลปากร
- ชุม กรมทอง (๒๕๒๕) **ตำราศิลปหัตถกรรม** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
- ชูชาติ จิตรบันจง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่บ้านพัก จังหวัดอ่างทอง ,เมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๖
- ชโลธร ขอบังกลาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่วัดศรัทธาธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม,เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๖
- ชานาญ เล็กบรรจง (๒๕๔๐) **รายงานการวิจัย การศึกษาลักษณะและรูปแบบลวดลายประดับสถาปัตยกรรม ทางศาสนาในภาคอีสาน** ภาควิชาทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ไชยงค์ รัญโพธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่บ้านพัก จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อ ๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖
- โชติ กัลยาณมิตร (๒๕๑๘) **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง** กรุงเทพฯ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
- (๒๕๒๐) **ผลงาน ๖ ศตวรรษของช่างไทย** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์สหชัย
- น ฅปากน้ำ (๒๕๓๗) **งานจำหลักไม้ ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
- (๒๕๒๔) **วิวัฒนาการลายไทย** กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
- (๒๕๓๐) **พจนานุกรมศิลป์** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
- นิตยา เวีสุวรรณและคณะ (๒๕๓๕) **หนังสือกลุ่มวิชาการงานและอาชีพ งานผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่น รายวิชา ง๐๑๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ -๒ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)** กรุงเทพฯ ไทยรมเกล้า จำกัด
- นันทสาร สีสลับ และคณะ **รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา** กรุงเทพฯ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี ม ป ๒
- นพคุณ สุขสถาน (๒๕๒๗) **ออกแบบเครื่องเรือน Furniture Design** ภาควิชาภาษาและสังคม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ กรุงเทพฯ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
- นพวัฒน์ สมพันธ์ (๒๕๔๐) **ลายปูนปั้น งานช่างประณีตศิลป์ไทย** กรมศิลปากรจัดพิมพ์ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์การศาสนา
- เน่งน้อย ปัญจพรรค์ และสมชาย ฅ นครพนม (๒๕๓๖) **วิทยุณานไม้แกะสลักอีสาน** กรุงเทพฯ บริษัทสำนักพิมพ์เรีงรมย์ จำกัด
- เน่งน้อย ปัญจพรรค์ (๒๕๓๖) **ศิลปะไม้แกะสลัก สุโขทัย ออยุธยา รัดนโกสินทร์** กรุงเทพมหานคร บริษัทสำนักพิมพ์เรีงรมย์ จำกัด
- เน่งน้อย ปัญจพรรค์ (๒๕๓๗) **เครื่องเงินในประเทศไทย** กรุงเทพฯ บริษัท สำนักพิมพ์เรีงรมย์ จำกัด
- บุญมา แฉงฉายา (๒๕๒๕) **ลายไทย** กรุงเทพฯ วิทยาลัยครูเพชรบุรี
- บุศราคำ เรืองโกศล (๒๕๔๔) **เอกสารคำสอน รายวิชา ๒๐๑๑๑๐๒ ศิลปะพื้นบ้าน ๑** คณะมนุษยศาสตร์และ

- สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์
- ปเหมชญาติ (๒๕๑๖) เพชร พลอย ไข่มุก แท้ – เทียม แนะนำวิธีดูและพิสูจน์ที่แน่นอน รวมทั้งวิธีพิสูจน์
ทองคำ ทองขาว ผัวใหม่ แท้ – เทียม และวิธีทำเทียมทั้งหมด กรุงเทพฯ แพรพิทยา
- ปฏิพัทธ์ ดาระดาบ (๒๕๓๘) ลายไทย ภาพไทย ๑ กรุงเทพฯ งานดี
----- (๒๕๓๘) ลายไทย ภาพไทย ๒ กรุงเทพฯ ม.ป.พ
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ (๒๕๔๔) สัตว์มงคลจีน กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก
- ประสม สุสุทธิ (๒๕๒๘) ลายไทย กรุงเทพฯ คณะช่าง
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ (๒๕๓๐) ฮอ ลก ชั่ว โหด ลาก อายุยืน กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์มิติน
- พระครูสมุทรประสงค์ จิตบุญโญ (๒๕๔๑) สังเค็ด ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ กรุงเทพฯ
วิริยะพัฒนาโรงพิมพ์
- พระเทวาทินิมิต (๒๕๓๐) สมุดดาราลายไทย กรุงเทพ คลุสกา
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๔๗๑) อธิบายเครื่องบูชา พิมพ์แจกในงานทรงบำเพ็ญ
กุศลถวายในสัปดาห์ที่คารบ ๑๑ อุทิศสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชปิตุลา บรมวงศาภิมุข
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวรเดช กรุงเทพฯ โสภณทิพรพจนการ
- พลูลวง (๒๕๔๖) ๗ ความเชื่อของไทย (คติสยาม) กรุงเทพฯ ดานสุทธาการพิมพ์
- พันธ์พา จันทวัฒน์ (๒๕๒๐) ภาชนะบรรจุและวัสดุที่ใช้ทำภาชนะแก้ว กรุงเทพฯ สมาคมบรรจ้หีบไทย
- มงคล สำราญสุข (๒๕๒๕) บังลังก์ พระแท่นบรรทมและเครื่องเรือน ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๕ ศิลปวัตถุ
กรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ กรมศิลปากร
- มานิต หล่อพินิจ (๒๕๔๓) ลายไทย กรุงเทพฯ อักษราพิพัฒน์
- มานพ จันะนัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๕
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (๒๕๓๘) เอกสารประกอบคำสอนวิชาศิลปะพื้นบ้าน ภาควิชาทัศนศิลป์ศึกษา คณะ
ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑
กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นจำกัด
- (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๒
กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นจำกัด
- (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๓
กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นจำกัด
- (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่
๔ กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นจำกัด
- (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๕
กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นจำกัด
- (๒๕๔๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๖

- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๗
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๘
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๙
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๐
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๑
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๒
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๓
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๔
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
----- (๒๕๕๒) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่มที่ ๑๕
- กรุงเทพฯ บริษัท สยามเพรช แมเนจเม้นท์จำกัด
- ราชบัณฑิตยสถาน **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕** (๒๕๒๖) พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ
อักษรเจริญทัศน์
- ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๐) **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** กรุงเทพฯ
ร้าน จิตวานิช (๒๕๓๒) **เครื่องใช้จากมะพร้าว** กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์
- รำพึง จันะนัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ
๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๕
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ (๒๕๕๔) **รายงานการวิจัยเรื่องการออกแบบกระบวนการผลิตเครื่องประดับในสมัยกรุง
ศรีอยุธยา** กรุงเทพฯ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วรวงศ์ วรชาติอุดมพงศ์ (๒๕๓๕) **การออกแบบตกแต่ง Decorative Design ฉบับปรับปรุงเนื้อหาใหม่**
กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ศิลปปาบรรณาการ
- วุฒิชัย มูลศิลป์ (๒๕๒๕) **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม" คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุง
รัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ รัชกาลที่ ๔ - พ.ศ. ๒๔๗๕**
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕, กรุงเทพฯ อัมรินทร์
การพิมพ์
- วัลลภ ไชยพรหม (๒๕๒๙) **เทคนิคในการแกะสลักไม้** กรุงเทพฯ ยูไนเต็ทบุ๊คส์

- วิจิตร ศุกโยธิน (๒๕๑๕) **คู่มือลายไทยและแบบเหล็กดัด** กรุงเทพฯ แพร่วิทยา
- วิทย์ พินกันเงิน (๒๕๓๐) **ศิลปกรรมและการช่างไทย** พระนคร ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์
 ----- (๒๕๒๒) **ศิลปะลายไทย** กรุงเทพฯ เจริญอักษรการพิมพ์
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (๒๕๒๗) **การออกแบบเครื่องเรือน สมัยใหม่** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิลาส กมลลานนท์ (๒๕๓๓) **คู่มือการเรียนการสอน กลุ่มวิชาการงานและอาชีพ รายวิชา ง๓๒๑ - ง๓๒๒
 โครงการช่างไม้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม ๓) ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช
 ๒๕๓๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓)** กรุงเทพฯ อักษรเจริญทัศน์ จำกัด
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ (๒๕๒๕) **มรดกไทย** พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ปณยา
 ----- (๒๕๒๕) **๕ นาทีกับศิลปไทย** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พิมพ์เนต
 ----- (๒๕๒๗) **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ปณยา
- วิสันธิ์ โพธิ์สุนทร (๒๕๒๔) **เครื่องมุก** กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์พิมพ์เนต
- วิชุด สุวรรณปรีชา (๒๕๓๑) **ศิลปอาชีพภาคเหนือ** กรุงเทพฯ อักษรพิทยา
- วิเชียร น้อยมาลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 เมื่อ ๔ มิถุนายน ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖
- ธัญรัตน์ ชานนท์เมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดศรีท้าวธรรม จังหวัด
 สมุทรสงคราม เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๖
- ศตพร จันยะนัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ
 ๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖
- ศิลปากร, กรม (๒๕๓๗) **องค์เอกอัครอุปถัมภ์ มรดกช่างศิลป์ไทย** กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
 กรุงเทพฯ บริษัท เซเวนพรีนติ้งกรุป จำกัด
- ศิลปากร, กรม (๒๕๒๔) **เครื่องมุก** กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบนิทรรศการพิเศษ เนื่องในงานเฉลิมพระ
 เกียรติ ครบรอบวันประสูติ ๑๐๐ ปี จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระ
 นครสวรรค์พิณิต กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พิมพ์เนต.
- ศิลปากร, กรม (๒๕๓๗) **ช่างศิลป์ไทย ชุดที่ ๑-๒ เล่มที่ ๑-๒** กรุงเทพฯ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
 จำกัด
- ศรีอรุณ เกาสายะพันธุ์ (๒๕๔๒) **เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชา ง๐๑๕ งานผลิตภัณฑ์จากวัสดุ
 ทอถิ่น อุบลราชธานี** โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช
- เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (๒๕๔๓) **ลวดลายไทยงานสถาปัตยกรรมไทย** กรุงเทพฯ ส ทรัพย์การพิมพ์
 ----- (๒๕๔๐) **สัตว์หิมพานต์** กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ดีแอลเอส
- สงกรานต์ แหมมแก้ว (๒๕๔๒) **เคลือบรูปสวดด้วยเรซิน** กรุงเทพฯ ดันย้อ ๑๙๙๙
- สงเสริมอุตสาหกรรม (๒๕๑๕) กรม กระทรวงอุตสาหกรรม **ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยประเภทไม้แกะสลัก**
 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์อักษรไทย
- สนอง จันทระประสาท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา เมื่อ ๗ พฤษภาคม ๒๕๔๕

สันติ เล็กสุขุม (๒๕๒๒) *วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น* กรุงเทพฯ
อมรินทร์การพิมพ์

----- (๒๕๓๒) *ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๗๒ - ๒๓๑๐)* กรุงเทพฯ มูลนิธิ
เจมส์ ทอมป์สัน

สมคิด หงษ์สุวรรณ (๒๕๔๖) *ลวดลายประกอบในศิลปะไทย* กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์วาดศิลป์

สมภาพ ภิรมย์ (๒๕๒๘) *พระเมรุมาศ พระเมรุและเมรุ สมัยรัตนโกสินทร์* กรุงเทพฯ อมรินทร์การพิมพ์

สมทรง เจริญสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อ ๕ มิถุนายน ๒๕๔๕

สมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดนครปฐม
เมื่อ ๑๘ มีนาคม ๒๕๔๘

สาคร จันทกรณ์ (๒๕๒๙) *การออกแบบผลิตภัณฑ์โลหะ Metal Design* ภาควิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะ
มัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

สารานุกรมสำหรับเยาวชน (๒๕๓๕) *ชุดศิลปะและงานสร้างสรรค์ ศิลปะพื้นบ้าน* กรุงเทพฯ ดันอ้อ จำกัด
สิริเวม รอดเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์, เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่วัดศรัทธาธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม
เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๗

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (๒๕๓๕) *เมืองไทยของเรา ฉบับที่ ๒* กรุงเทพฯ บริษัทสามเจริญ
พานิช จำกัด

สำเนียง พรหมสอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ ,เป็นผู้สัมภาษณ์ ,ที่บ้านพัก จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา เมื่อ ๗ พฤษภาคม ๒๕๔๕

สะอาด จันทรวี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดชัยนาท เมื่อ ๖
สิงหาคม ๒๕๔๖

สมชาย ลำไยผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕

สุริชัย อบรมศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เมื่อ ๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕

สันติ เจริญสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ
๕ มิถุนายน

สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒน์ (๒๕๒๕) *จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา* กรุงเทพฯ เจริญวิทย์การพิมพ์

สันติ เล็กสุขุม (๒๕๔๔) *กระหนกในดินแดนไทย* กรุงเทพฯ มติชน

เสนอ นิลเดช (๒๕๑๘) *มุกไทย* วารสารเมืองโบราณ ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๓ เมษายน-มิถุนายน

เสนอ นิลเดช (๒๕๑๘) *ลายกำมะลอ* วารสารเมืองโบราณ ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๓ ตุลาคม-ธันวาคม

ส่วย จันทรวี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านพัก จังหวัดชัยนาท เมื่อ ๖ สิงหาคม
๒๕๔๖

สมชาติ มณีโชติ (๒๕๒๙) *จิตรกรรมไทย* กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

สมภพ ภิรมย์ ศาสตราจารย์ นอ (๒๕๒๐) *ประติมากรรมต่าง ประดับมุขของไทย-ของโลก* กรุงเทพฯ
องค์การค้ำของคุรุสภา

สมาคมเครื่องถมและเครื่องเงินไทยจัดพิมพ์ (๒๕๒๕) *เครื่องถมและเครื่องเงินไทย* กรุงเทพฯ ชีระการพิมพ์
หลวงวิศาลศิลปกรรม (๒๕๔๗) *วิชาช่างประดับมุข* สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ,
พระนคร จัดพิมพ์ โรงพิมพ์พระจันทร์

องค์การค้ำของคุรุสภา (๒๕๐๕) *สาสน์สมเด็จพระ เล่ม ๒*, พระนคร ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

องค์อร ดันวัชรพันธ์และคณะ *โครงการศึกษาและค้นคว้าการพัฒนาการเครื่องเรือนไทย Study &
Research of The Development of Thai Furniture* กรุงเทพฯ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล
สหประชาพาณิชย์

อุทัยทอง จันทกมล (๒๕๓๕) *องค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสาน* เอกสารผลงานการค้นคว้า สาขาศิลปกรรม
พื้นบ้านอีสาน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยสกลนคร

อังคาร (๒๕๔๕) ๑๘ *ชุมชนหัตถกรรมไทย ภูมิปัญญาโบราณ* กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๙๙๑
จำกัด

อุดม ทิมทรัพย์ (๒๕๒๕) *งานประดับมุข ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๖ ศิลปกรรมกรุงรัตนโกสินทร์*
กรุงเทพฯ กรมศิลปากร

อรุณี แสงสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่วัดศรัทธาธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม
เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๔๖

เอกชัย รอดเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ , อรุณี เจริญทรัพย์, เป็นผู้สัมภาษณ์ , ที่บ้านพัก จังหวัดชัยนาท เมื่อวันที่ ๑๘
ธันวาคม ๒๕๔๗

โอม รัชเวทย์ (๒๕๔๖) *สัตว์หิมพานต์และสัตว์พิสดารของโลก* กรุงเทพฯ โอมอนิเมชั่น

ภาคผนวก

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา

คุณสำเนียง พรหมสอง (จันทรประสาธ) อายุ ๕๕ ปี

บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเครื่องประดับมุก มารวมกันกว่า ๓๐ ปี ซึ่งแต่เดิมนั้นเปิดร้านพรประเสริฐ เป็นธุรกิจทำเกี่ยวกับเครื่องประดับมุกที่ใหญ่ที่สุด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีบทบาทในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกในเขตภาคกลาง และถือว่ามีบุคคลเชี่ยวชาญงานประดับมุก และผู้ร่วมงานเกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุกมากที่สุด รวมทั้งได้รับรางวัลการออกแบบลวดลายบนเครื่องประดับมุกระหว่างประเทศ และรางวัลอื่นๆอีกมากมาย มีส่วนสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้เครื่องประดับมุกมีตลาดกว้างขวางขึ้น อีกทั้งเป็น ผู้บทบาทที่สำคัญที่สุดในการสืบทอด การออกแบบลวดลายและการผลิตผลงานด้วยเทคนิคแบบโบราณ โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุกให้เป็นที่แพร่หลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอำเภอใกล้เคียง จนมีผู้มีความสามารถในการทำเครื่องประดับมุกมากขึ้น ตลอดจนหมั่นศึกษาเทคนิค วิธีการทำเครื่องประดับมุกเพิ่มเติม และนำมาปรับปรุงพัฒนาเทคนิคในการผลิตเครื่องประดับมุกให้ง่าย และรวดเร็วขึ้น จากผลงานต่างๆดังกล่าวทำให้ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นตลอดมา

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก

บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

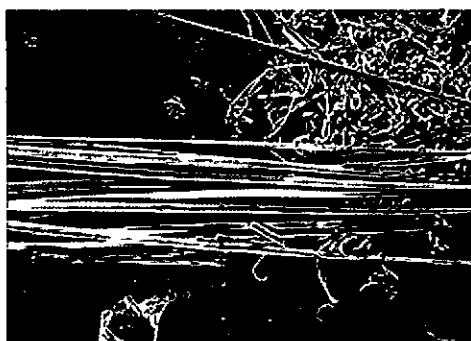
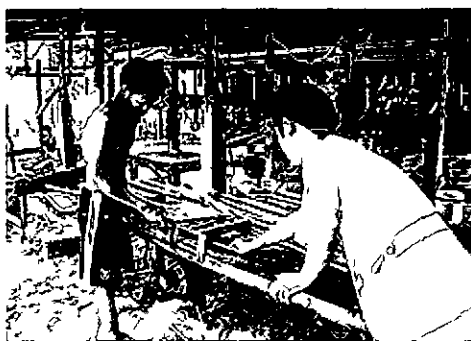
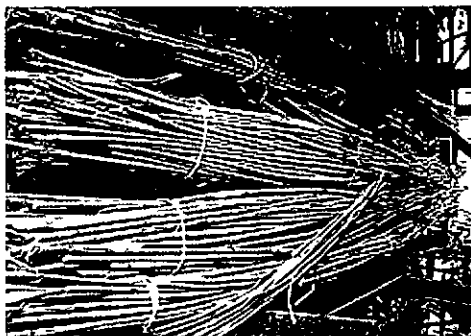

คุณจุมพล จันทรประสาธ อายุ ๕๓ ปี

ภาพการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทหวาย

บ้านเลขที่ ๑๑๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการทำหุ่นและโครงสร้างในการทำเครื่องประดับมุก และเป็นบุคคลที่ทำหุ่นตะลุม พานแว่นฟ้า และเตียบ รวมทั้งลู่ เจียด โตก โดยการขึ้นหุ่นหรือโครงสร้างด้วยไม้หวาย ช่างที่ทำเครื่องประดับมุกในเขตภาคกลางจะมาซื้อหุ่นในการทำเครื่องประดับมุกที่นี่ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำหุ่นตะลุม เจียด ฯลฯ ซึ่งทำขนาดตั้งแต่นิ้วครึ่ง ไปจนถึงสามสิบนิ้ว เป็นที่รู้จักกันดีของช่างมุกในเขตภาคกลางและพื้นที่ใกล้เคียง ตลอดจนสอนและแนะนำแก่บุคคลที่สนใจในเรื่องการทำหุ่นและโครงสร้างด้วยไม้หวาย รวมทั้งเป็นตัวแทนจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง

ภาพการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทหวาย

บ้านเลขที่ ๑๑๔/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

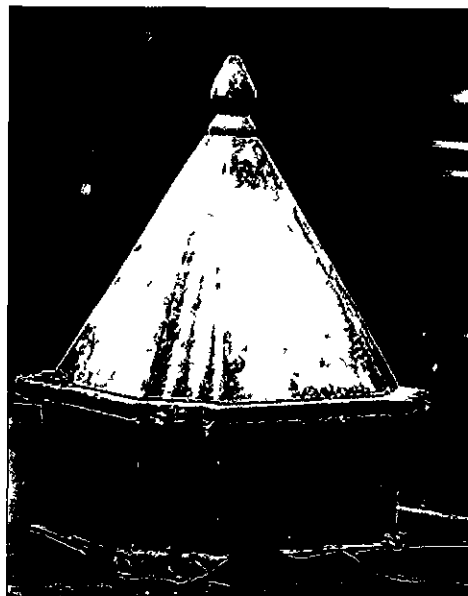
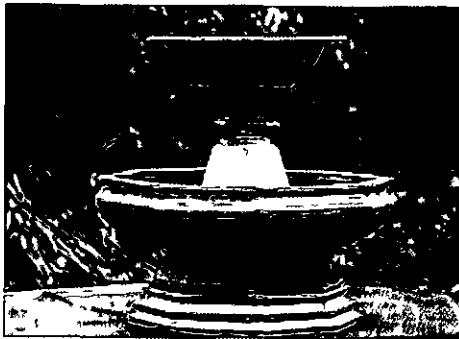

ภาพการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทหวาย

ภาพการขึ้นหุ่นโครงสร้าง ประเภทหวาย

บ้านเลขที่ ๑๑๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพผลงานหุ่นโครงสร้าง ประเภทหวาย ที่เสร็จสมบูรณ์
บ้านเลขที่ ๑๑๕/๑ หมู่ ๒ ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ที่ให้ข้อมูลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

คุณสันติ เจริญสุข

ร้านเจริญสุขการช่าง

บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ ซอย ๑ วัดสระมณฑล ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเลขที่ ๕๖/๑ ซอยวัดสระมณฑล ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา หรือร้านเจริญสุขการช่าง ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุก ประมาณ ๒๐ กว่าปี เป็นผู้ที่สนใจเรื่องเครื่องประดับมุกมายาวนาน พื้นฟูการทำเครื่องประดับมุก และเปิดร้านผลิตและจำหน่าย มุกชื่อร้าน เจริญสุขการช่าง มีผลงานที่ปรากฏ เช่น เครื่องใช้ของพระสงฆ์ภายใน วัดพุทธไสยาสน์, วัดชนะสงครามฯลฯ

คุณวิเชียร น้อยมาลา อายุ ๓๗ ปี

ร้านเจริญสุขการช่าง

บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ ซอย ๑ วัดสระมณฑล ตำบลประตูลำ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ที่สนใจในงานเครื่องประดับมุก เป็นบุตรเขยของร้านเจริญสุขการช่าง และเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจ ใฝหาความรู้เรื่องเกี่ยวกับเครื่องประดับมุกในเขตตำบลประตูลำ รวมทั้งมีส่วนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครื่องประดับมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้เครื่องประดับมุกของร้านเจริญสุขการช่างเป็นที่รู้จัก และมีตลาดที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

คุณจันทรา เจริสุข อายุ ๓๕ ปี

ร้านเจริญสุขการช่าง

บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ ซอย ๑ วัดสระ มณฑล ตำบลประตูลี้ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นผู้ฝึกหัดทำเครื่องประดับมุกมาตั้งแต่เด็ก จนมีความชำนาญ และมีความสามารถในการออกแบบ ลวดลายและฉลุลวดลาย ในงานเครื่องประดับมุกให้มีความสวยงามและความลงตัวของไทย และลวดลายประติมากรรม ที่ปรากฏบนภาชนะแต่ละชิ้น ได้สวยงามเป็นพิเศษ และเป็นที่รู้จักกันดีในท้องถิ่นของตำบลประตูลี้ รวมทั้งในเขตอำเภอที่ใกล้เคียง ตลอดจนช่วยสอนและแนะนำแก่ผู้ที่สนใจในเรื่องการทำเครื่องประดับมุก

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก ร้านเจริญสุขการช่าง

บ้านเลขที่ ๕๖ / ๑ ซอย ๑ วัดสระมณฑล ตำบลประตูลี อำเภอยะนิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ที่ให้ข้อมูลในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง ประกอบด้วย

คุณศตพร จันยะนัย อายุ ๒๘ ปี

ร้านศรีอยุธยาประดับมุก

บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกของตำบลหนองปิง โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุกให้แก่กลุ่มชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง จนมีผู้ที่มีความสามารถในการผลิตงานเครื่องประดับมุกมากขึ้น ตลอดจนหมั่นศึกษาเทคนิค วิธีการทำงานเครื่องประดับมุกเพิ่มเติมและมาปรับปรุงพัฒนาเทคนิคให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

รวมทั้งเปิดธุรกิจเกี่ยวกับงานเครื่องประดับมุก คือ ศรีอยุธยาประดับมุก รวบรวมงานเครื่องประดับมุกไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษา จากผลงานต่างๆดังกล่าวทำให้ได้รับคัดเลือกเป็นผลงานหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลอีกด้วย ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นสินค้าโอท็อป อีกทั้ง เป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนนี้ มีความรู้ในการออกแบบลวดลาย โดยอาศัยความคุ้นเคยในวิถีชีวิต เห็นและร่วมกิจกรรมการทำเครื่องประดับมุกมาแต่เยาว์วัย ตลอดจนรับซื้อและเป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชน นำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายในท้องถิ่น และในงานแสดงสินค้าศิลปหัตถกรรมที่หน่วยงานต่างๆจัดขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องประดับมุกของอำเภอนครหลวงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

คุณราฟิง จันยะนัย อายุ ๕๐ ปี

ร้านศรีอยุธยาประดับมุก

บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

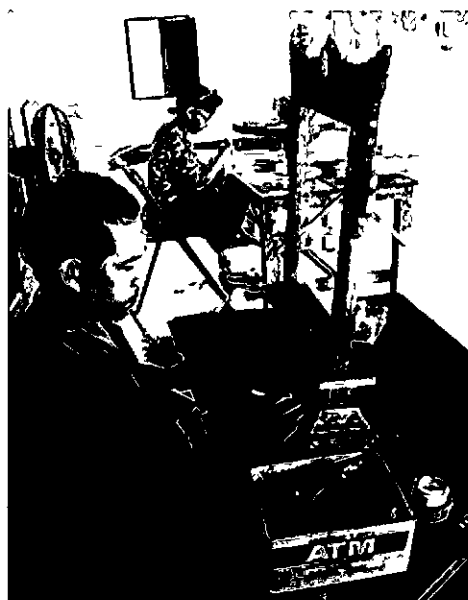
ชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปิง อำเภอนครหลวง เป็นผู้ที่มีความ
 บกบาท เป็นผู้หนึ่งที่ให้ความสนใจ และมีความรู้ในงานเครื่องประดับมุก และมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
 จากเครื่องประดับมุกให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก

ร้านศรีอยุธยาประดับมุก

บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก
 ร้านศรีอยุธยาประดับมุก
 บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๕ ตำบลหนองปีง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

คุณแสวย จันทรจิว

บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๗ บ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ชาวจังหวัดชัยนาท ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการทำเครื่องประดับมุก โดยมากจะรับทำงานประดับมุกชิ้นใหญ่ๆ เช่น บานประตู หน้าต่างพระอุโบสถ หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ผลงานที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ การประดับมุกที่พระอุโบสถไม้สักทองฝั่งมุก ที่วัดศรัทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานประดับมุกเกี่ยวกับงานพุทธบูชา และหมั่นศึกษาเทคนิคมาปรับปรุง เพิ่มเติมพัฒนางานประดับมุก

คุณสะอาด จันทรงิ้ว

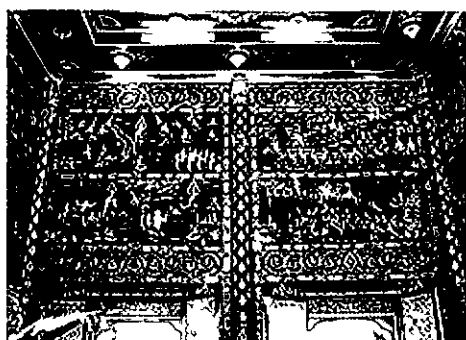
บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๗ บ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ชาวจังหวัดชัยนาท ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการทำเครื่องประดับมุก โดยมากจะรับทำงานประดับมุกชิ้นใหญ่ๆ เช่น บานประตู หน้าต่างพระอุโบสถ หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ผลงานที่ปรากฏอย่างเด่นชัด คือ การประดับมุกที่พระอุโบสถไม้สักทองฝังมุก ที่วัดศรีทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานประดับมุกเกี่ยวกับงานพุทธบูชา และหมั่นศึกษาเทคนิคมาปรับปรุง เพิ่มเติมพัฒนางานประดับมุก

ภาพผลงานของเสวย จันทรวี และคณะ

ณ วัดศรัทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพผลงานของเสวย จันทรวี และคณะ
ณ วัดศรัทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก

ณ วัดศรัทธาธรรม ตำบลบางจะเกร็ง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

คุณเอกชัย รอดเมือง อายุ ๕๕ ปี

๑๕ หมู่ ๗ บ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ชาวจังหวัดชัยนาท ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการทำเครื่องประดับมุก ทำงานเกี่ยวกับงานประดับมุก ร่วม ๑๐ กว่าปี และนิยมทำงานประดับมุก ในกลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก โดยมากจะรับทำงานประดับมุกชิ้นใหญ่ๆ เช่น บานประตู หน้าต่างพระอุโบสถ หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานประดับมุกเกี่ยวกับงานพุทธบูชา และหมั่นศึกษาเทคนิคมาปรับปรุง เพิ่มเติมพัฒนางานประดับมุก

คุณลิเรียม รอดเมือง อายุ ๔๒ ปี

๑๕ หมู่ ๗ บ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ชาวจังหวัดชัยนาท ตำบลหาดท่าเสา อำเภอเมือง เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความสนใจในการทำเครื่องประดับมุก ทำงานเกี่ยวกับงานประดับมุก รวม ๑๐ กว่าปี และนิยมทำงานประดับมุก ในกลวิธีการฝังลายไม้ประดับมุก โดยมากจะรับทำงานประดับมุกชิ้นใหญ่ๆ เช่น บานประตู หน้าต่างพระอุโบสถ หรือสิ่งของเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานประดับมุกเกี่ยวกับงานพุทธบูชา และหมั่นศึกษาเทคนิคมาปรับปรุง เพิ่มเติมพัฒนางานประดับมุก

ภาพบุคลากรในการผลิตผลงานระดับมุก

๑๕ หมู่ ๗ บ้านวงศ์พัฒนา ตำบลหาดทาเสา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ตำบลบ้านแปง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

คุณไชยรงค์ รัญโพธิ์ อายุ ๔๐ ปี
บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๓ บ้านแปง อ. พรหมบุรี จ. สิงห์บุรี

ชาวจังหวัดสิงห์บุรี บ้านเลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๓ บ้านแปง อ. พรหมบุรี จ. สิงห์บุรี เป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการสืบทอดงานเครื่องประดับมุกในเขตจังหวัดนี้ โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องประดับมุกให้กับนักเรียน นักศึกษา และชุมชนตำบลต่างๆ และอำเภอที่ใกล้เคียง จนมีผู้มีความสามารถในการทำเครื่องประดับมุกในจังหวัดสิงห์บุรี ตลอดจนหมั่นศึกษา และพัฒนาเทคนิคและวิธีการทำเครื่องประดับมุกให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น จากผลงานต่างๆ จากผลงานต่างๆทำให้ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นศิลปินดีเด่นระดับจังหวัดสิงห์บุรี สาขาช่างฝีมือ ด้านประดับมุก

ผู้ให้ข้อมูลจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

นายชูชาติ จิตรบั้ง

เครื่องมุกชุมชนหมื่นเกลา บ้านเลขที่ ๙๓ / ๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ชาวจังหวัดอ่างทอง ภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่ ๙๓ / ๒ หมู่ที่ ๒ ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง เป็นหัวหน้ากลุ่ม เครื่องมุกชุมชนหมื่นเกลา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดขอย เขมาราม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ได้รับความรู้การทำเครื่องประดับมุก จากเพื่อนสนิทจากกรุงเทพฯ เมื่อ ๑๐ ปีที่ผ่านมา และได้นำความรู้นี้ มาประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กับตนเอง ในระยะแรกรายได้ ไม่ค่อยดีนัก พอเลี้ยงครอบครัวได้ แต่ด้วยความขยันอดทน ไม่ย่อท้ออุปสรรค จึงได้รับเลือก เป็นภูมิปัญญาพื้นด้านการทำเครื่องประดับมุก ของจังหวัดอ่างทอง

ผู้ให้ข้อมูลตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย

นาง จักรกริษฐ์ สุขสวัสดิ์

กลุ่มเครื่องมุกบางเลน ๓๘ หมู่ ๘ ตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ชาวจังหวัดตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นครูสอนงานระดับมุก ที่ศูนย์ การศึกษาออกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง) สังกัดสำนักงานบริหารการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ถนนศาลายา - บางภาษี ตำบลศาลา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ปัจจุบันได้ เป็น ครูภูมิปัญญาไทย ด้านงานระดับมุก อีกทั้งเป็นหัวหน้ากลุ่ม ผลิตรัตนทั้งงานเครื่องประดับมุก กลุ่ม เครื่องมุกบางเลน ตำบลบัวปากท่า อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม

ภาพบุคลากรในการผลิตงานประดับมุก

กลุ่มเครื่องมุกบางเลน ๓๘ หมู่ ๘ ตำบลบัวปากท่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

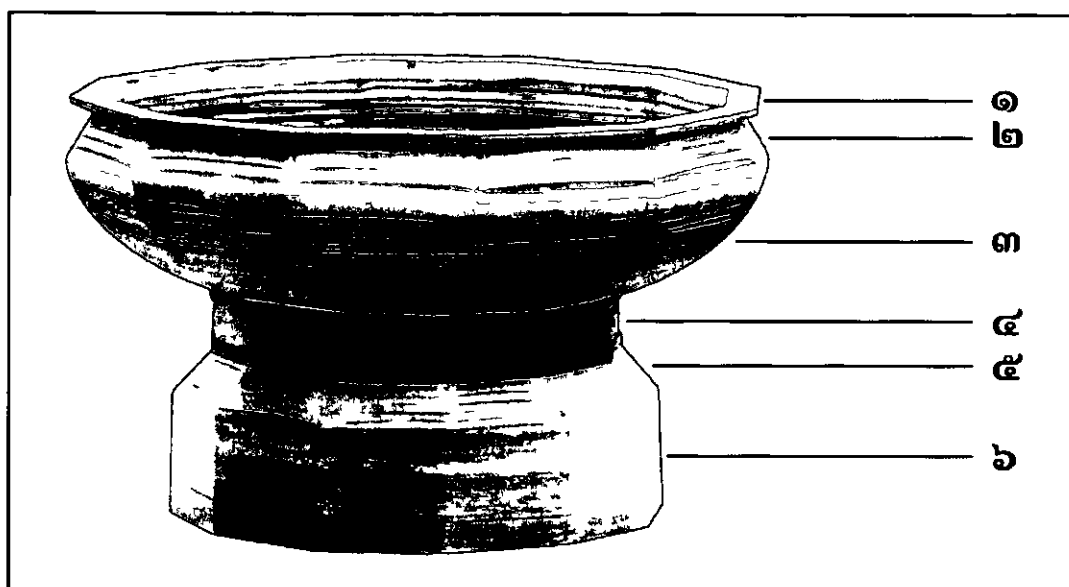
ภาพตัวอย่างการบรรจุลายลงบนหุ่นตะลุ่ม

หุ่นตะลุ่มจะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๙ เหลี่ยม และ ๑๒ เหลี่ยม ล้วนแล้วแต่ประกอบด้วยรูปทรงเรขาคณิต ส่วนใหญ่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ลวดลายส่วนใหญ่ช่วงโบราณจะออกแบบเป็นลวดลายดอก พุดตาน ลายพันธุ์พฤกษา และลายเครือเถา การบรรจุลายนับว่าสำคัญมาก เพราะการบรรจุลายจะบรรจุตามใจชอบไม่ได้ จะต้องรู้ว่าชิ้นงานส่วนใดใช้สายอะไร และลายอะไรเหมาะสมกับชิ้นงานชนิดใด ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่างจะต้องคำนึงถึงอย่างมาก เช่น

ปากและเชิงปากกลาง จะต้องใช้ลายกรวยเชิง หรือกรวยเชิง

เอวและฐานหรือตีน จะต้องใช้ลายหน้ากระดาน ซึ่งเป็นลายที่ติดต่อกันได้ทั้งซ้ายและขวาต่อกันไปเรื่อยๆไม่มีที่สิ้นสุด

รูปทรงของหุ่นตะลุ่มมีหลายเหลี่ยม จำเป็นจะต้องใช้ลายหน้ากระดาน อาทิเช่น ลายหน้ากระดาน ลายพุดตานใบเทศ ประจำยามกำมปู หรือลายลูกฟักกำมปู ประจำยามก้านแยง หรือก้านแยง

ประเภทลายที่ใช้ในงานประดับมุก งานตะลุ่ม

ลายที่นำมาใช้ในพื้นๆมีดังนี้

หมายเลข ๑ ปาก ลายที่ใช้ประเภทลายหน้ากระดาน เช่น ลายประจำยาม ลายเกลียว ลายเถาเลื้อย

หมายเลขที่ ๒ ปากส่วนบน ลายที่ใช้ ลายกรวยเชิง หรือกรวยเชิง ลายบัว

หมายเลขที่ ๓ ตัวส่วนล่าง ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายหน้าขบ ลายเปลวเถา

หมายเลขที่ ๔ เอว ลายที่ใช้ประเภทลายหน้ากระดาน เช่น ลายประจำยามกำมปู ลายประจำยาม ก้านแยง ลายลูกฟัก ลายเกลียว ลายเถาเลื้อย ลายก้านต่อด้าน ลายก้านขด ลายรักร้อย

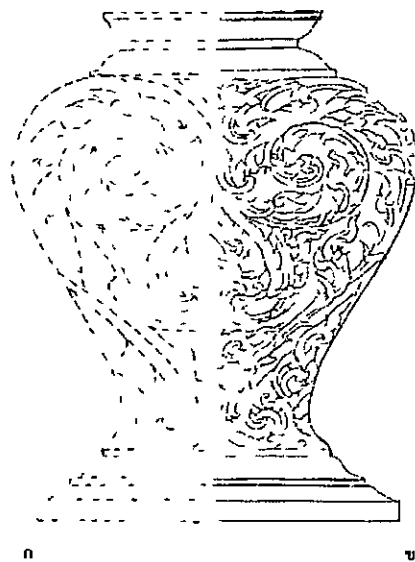
หมายเลขที่ ๕ เชิงปากล่าง ลายที่ใช้ ลายกรวยเชิง หรือลายกรวยเชิง ลายบัว

หมายเลขที่ ๖ ฐานหรือตีน ลายที่ใช้ประเภทลายหน้ากระดาน เช่น ลายประจำยามกำมปู ลายประจำยาม ก้านแยง ลายลูกฟักกำมปู ลายเกลียว ลายเถาเลื้อย ลายก้านต่อดอก ลายก้านขด ลายรักร้อย

(กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๐ ๔๗)

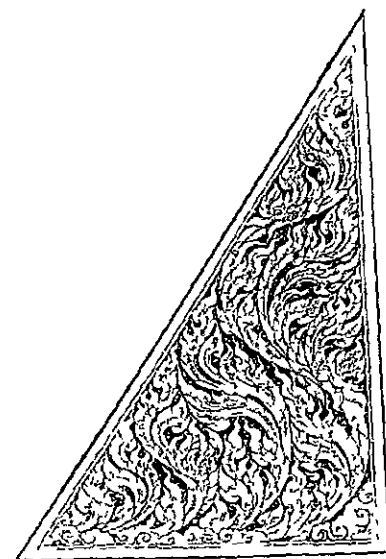
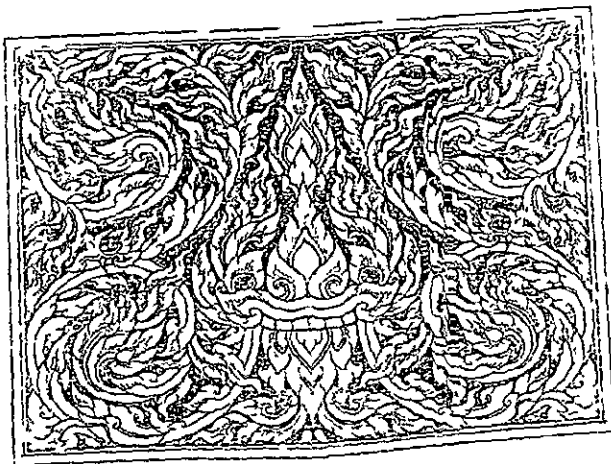
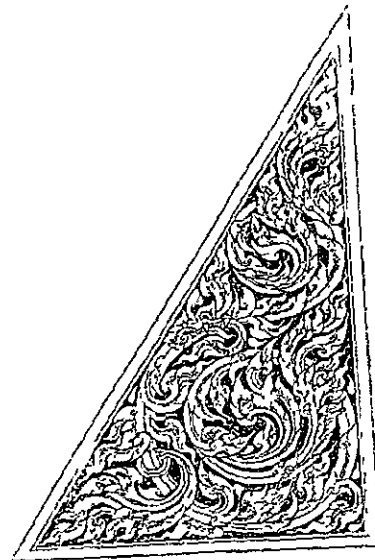
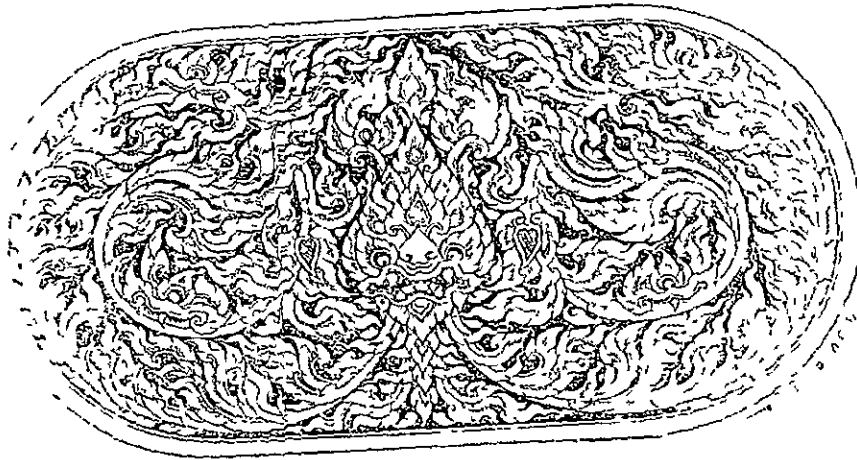
ภาพตัวอย่างการผูกลายประดับมุก

ลายกระหนก หรือลายประจำชาติ สามารถนำมาผูกเป็นลายประดับมุกได้ทั้งหมด ซึ่งก็ล้วนมีตัวอย่างอยู่ในผลงานของงานประดับมุกโบราณ ที่ช่างโบราณ ได้สร้างสรรค์ไว้ การผูกลายกระหนกเมื่อมีการฝึกหัดเขียนลายกระหนกจนชำนาญแล้ว ก็จะนำลายกระหนกเหล่านั้นประกอบอื่นๆมาผูกลายโดยจะมีหัวใจสำคัญ คือ จะต้องตระหนักว่า กระหนกก็คือต้นไม้ชนิดหนึ่ง ที่ถูกปลูก หรือถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา ตามจินตนาการของช่างไทย วิธีการผูกลายจะต้องผูกลายให้มีลักษณะที่มา ตัวกำเนิดลายประกอบด้วยตัว กอ กาบ กิ่ง ก้าน ใบ ดอก และผล เมื่อนำมาเขียนหรือผูกรวมกัน เรียกว่า ลายเครือเถา ก็จะมีชื่อเรียกเฉพาะเช่น เครือเถาเปลว เครือเถาใบเทศ เครือเถาเปลวประกอบภาพหรือเคล้าภาพ ฯลฯ การผูกลายประดับมุก สำหรับผู้เรียนใหม่ก็จะมีวิธีของไฟให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ต้องการบรรจุลงไปส่วนใหญ่ ลักษณะที่ผูกจะอยู่ในลักษณะแนวกลางขึ้นบน คล้ายคลึงกับต้นไม้ ที่ยืนอยู่ได้ก็ต้องมีราก ลำต้น ส่วนลายที่นำมาผูก จะต้องมีการกลายเป็นตัวสอดผสานเกาะเกี่ยวยึดส่วนประกอบต่างๆของตัวลายไว้ จึงจะเป็นลายที่สมบูรณ์แบบได้

ในรูปแสดงการผูกลายในพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ก และ ข การผูกลายส่วนใหญ่ จะผูกลายในแนวกลางขึ้นบน ออกลายในพื้นที่ ก แล้วสามารถพับแบ่งครึ่ง โดยเขียนลงในพื้นที่ ข ก็จะได้ ลายที่ออกมาเต็มพื้นที่ หากจะต้องคำนึงถึงช่องไฟในตัวลาย คือ หัวใจหลักว่า จะต้องมีการมีช่องไฟที่เหมาะสม ไม่ห่างหรือชิดจนเกินไป มองในระดับสายตา มีความงามไม่เบียดหรืออัดแน่น มองแล้วสบายตา ถือหัวใจหลักของการผูกลายประดับมุก (กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๔๐ ๔๔)

ตัวอย่างการผูกลายในรูปทรงต่าง ๆ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางอรุณี เจริญทรัพย์
วันเดือนปีเกิด	๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๕
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	๑๐๒/๖๐ หมู่บ้านสินพัฒนาธานี ถนนเทศบาลสงเคราะห์ ลาดยาว จตุจักร กรุงเทพฯ ๑๙๐๐๐
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	เจ้าของกิจการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	๘ถนนคูเมือง ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๒๘	โรงเรียนบรรจจรัตน์ จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๐	โรงเรียนพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๒	วิทยาลัยเทคนิคจังหวัดลพบุรี
พ.ศ. ๒๕๓๕	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง
พ.ศ. ๒๕๓๘	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล คณะศิลปกรรม
พ.ศ. ๒๕๔๗	การศึกษามหาบัณฑิต วิชาศิลปศึกษา จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ